

ราชาธิราช

ฉบับ

895.914
ร345

หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากรอนุญาตให้ห้องสมุดการเรียนการสอนเท่านั้น

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาวัดไชยชุมพลชนะสงคราม
จังหวัดกาญจนบุรี

ราชาธิราช

ฉบับ

หอสมุดแห่งชาติ

หอสมุดแห่งชาติ
กรมศิลปากร

กรมศิลปากรอนุญาตให้ศิลปาบรรณาคารพิมพ์จำหน่าย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม 263 อุรุพงษ์ ซอยมั่นสิน 2 พระนคร โทร. 71866
นายรวล รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2505

ปัญญาสชาดก

เป็นหนังสือต้นเรื่องของเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั้งหลาย เป็นนิทานพื้นเมืองของเก่าซึ่งปราชญ์สมัยอยุธยานำมาแต่งไว้ เป็นหนังสือคู่มือของนักโบราณคดีและนักเทศน์ดูได้เป็นอย่างดี เดิมมี ๒๘ ภาค รวมพิมพ์เป็น ๒ เล่มจบ ๑๐๐ บาท

โปรดสั่งซื้อโดยตรง

ที่

ตึกเลขที่ ๗๙ เชิงสะพานข้างโรงสี ถนนอิศฎางค์
ตรงข้าม หลังกระทรวงกลาโหม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ราชาธิราช

เลขห้อง ๓๓.

เลขหมู่ 895.914
ร 4975

เลขทะเบียน ม.๓๐ ร. ๕๖๐ ๓๓

คำนำ

สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร ได้แจ้งความประสงค์ต่อกรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือ "ราชาธิราช" เพื่อจำหน่ายแก่ผู้สนใจทั่วไป

หนังสือราชาธิราชนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพงศาวดารมอญ ได้แปลและเรียบเรียงขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ นั้นมีหนังสือสำคัญ ๆ เกิดขึ้นเป็นอันมาก ด้วยเหตุว่าเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระราชประสงค์จะทรงสร้างหนังสือต่าง ๆ ให้กลับมีขึ้นไว้เป็นฉบับสำหรับพระนครดังแต่ก่อน การแต่งหนังสือฝ่ายข้างพระศาสนาก็โปรด ฯ ให้ประชุมพระราชาคณะและราชบัณฑิตช่วยกันแต่ง ฝ่ายข้างพระราชาอาณาจักร เป็นต้นว่ากฎหมายและตำราราชประเพณีและพระราชพงศาวดาร ก็โปรด ฯ ให้ประชุมลูกขุนและผู้รู้แบบแผนเรื่องราวเก่าก่อนช่วยกันเรียบเรียง แล้วทรงตรวจแก้ไขอีกชั้นหนึ่ง แม้หนังสือบทกลอนก็มีแต่งขึ้นในครั้งนั้นมาก มีอาทิเช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องอิเหนา (ทั้งอิเหนาเล็กและอิเหนาใหญ่) เป็นต้น เป็นหนังสือหลายร้อยเล่มสมุดไทย ส่วนหนังสือจำพวกพงศาวดารต่างประเทศก็มี เช่นพงศาวดารมอญเรื่อง ราชาธิราช ที่ได้พิมพ์ในสมุดนี้ และพงศาวดารจีน เช่นเรื่องเลียดก๊ก ไซ่ฮั่น และสามก๊ก เป็นต้น

โดยเฉพาะหนังสือเรื่องราชาธิราชนั้น ปรากฏในบานแผนกว่าโปรด ฯ ให้แปลและเรียบเรียงขึ้นเมื่อปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๓๒๘ โดยทรงมอบให้กวี ๕ คนช่วยกันทำ กวี ๕ คนนั้นคือ พระยาพระคลัง (เจ้าพระยาพระคลัง หน) ๑ พระยาอินทรอัคคราช ๑ พระภิรมรัศมี ๑ พระศรีภูริปรีชา ๑ หมอบรัดเล ได้ต้นฉบับมาตีพิมพ์จำหน่ายเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ แล้วโรงพิมพ์อื่น ๆ ได้ตีพิมพ์ต่อ ๆ มาอีกหลายครั้ง และกรมตำรากระทรวงศึกษาธิการก็ได้เคยเลือกคัดตอนได้ตีพิมพ์เป็นแบบเรียนเฉพาะตอนศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตอน ๑ จัดเป็นแบบสอนอ่านกวีนิพนธ์ยกย่องว่า "เป็นหนังสือที่ท่านกวีแต่เก่าก่อนได้ร้อยกรองไว้ด้วยถ้อยคำอันไพเราะ" ที่ตีพิมพ์ครานั้น พิมพ์ตามต้นฉบับ ซึ่งหมอบรัดเลได้เคยตีพิมพ์แต่ก่อน เพราะเป็นฉบับที่สมบูรณ์อยู่แล้ว หนังสือเรื่องนี้กรมศิลปากรได้เคยอนุญาตให้จัดพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช มาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารได้พิมพ์จำหน่ายครั้งหนึ่ง แต่ฉบับก็ยังไม่สู้แพร่หลายเมื่อสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคารขออนุญาตตีพิมพ์จำหน่ายอีกครั้งหนึ่ง กรมศิลปากรจึงอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์.

กรมศิลปากร

๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

สารบาญ

	หน้า
ความเบื้องต้น	๑
สร้างเมืองเมาะตะมะ	๔
กำเนิดมะกะโท	๕
มะกะโทได้ทำนายนิมิต	๖
มะกะโทได้เบี้นขุนวัง	๙
มะกะโทพาพระราชธิดาหนี	๑๐
มะกะโทได้เมืองเมาะตะมะ	๑๖
พระร่วงพระราชทานนามให้มะกะโท	๒๐
กำเนิดอชมะมอญ	๒๔
อชมะมอญได้เมืองพะโค	๒๗
อชมะมอญตาย	๓๓
พระเจ้าตราพระยาได้ครองเมืองพะโค	๓๔
พระเจ้าตราพระยาชนช้างกับพระเจ้าพ้ารั่ว	๓๗
ประหารชีวิตพระเจ้าตราพระยา	๓๙
พระร่วงพระราชทานช้างเผือก	๔๑
พระเจ้าพ้ารั่วสวรรคต	๔๕

พระเจ้าอู่ได้เสวยราชสมบัติ ๕๔
พระเจ้าอู่มีชัยแก่กองทัพเชียงใหม่ ๕๖
พระเจ้าช้างเผือกปราบกบฏ ๕๙
กำเนิดพระยาน้อย ๗๐
พระมหาเทวีเล่นชู้ ๘๒
พระยาน้อยได้มังกันจี ๙๖
พระยาน้อยหนี ๑๑๙
พระยาน้อยได้เมืองตะเกิง ๑๒๒
พระยาน้อยได้เมียมะนิก ๑๒๙
สมิงมราหูแตกทัพ ๑๗๕
พระเจ้าช้างเผือกสวรรคต ๑๙๕
พระยาน้อยจับสมิงมราหูกับพระมหาเทวีได้ ๒๐๔
ฆ่าสมิงมราหู ๒๐๗
ราชาภิเษกพระยาน้อย ๒๒๙
พระเจ้าราชาธิราชปราบผู้กระด้างกระเดื่อง ๒๓๒
พระเจ้าราชาธิราชได้มะสะดุม ๒๓๔
มะสะดุมได้เป็นสมิงนครอินท์ ๒๔๘
พระเจ้าราชาธิราชชนช้างกับเบี้ดน้อย ๒๖๙
ศึกพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ๒๗๗

พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาสวรรคต ๒๘๓
ศึกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๒๘๑
ทัพพระเจ้ามณเฑียรทองแตก ๓๕๑
ฉางกายช่วยนางมังคละเทวี ๓๕๔
ประหารชีวิตฉางกาย ๓๕๘
สมิงนครอินท์ถองพระทัย ๓๖๐
สมิงนครอินท์ปลอมเข้าทัพพม่า ๓๘๗
ปันเซตแตนพม่ากับมอญ ๔๑๓
ประหารชีวิตพ่อถาวแก่นท้าว ๔๑๗
กำเนิดมังรายกะยอฉะวา ๔๒๔
ศึกมังรายกะยอฉะวา ๔๒๕
สมิงพ่อเพชรตาย ๔๕๐
มังรายกะยอฉะวาจับสมิงนครอินท์ได้ ๔๕๗
สมิงนครอินท์ตาย ๔๖๐
มังรายกะยอฉะวาจับสมิงพระรามได้ ๔๗๑
สมิงอายมนทะยาทำกลต่อข่าว ๔๗๙
จับมังรายกะยอฉะวาได้ ๕๐๗
มังรายกะยอฉะวาตาย ๕๑๑
มะตันถวายตัว ๕๒๓

มะสันเป็นสมิงพัตบะ ๕๓๐
หล่อรูปสมิงนครอินท์ ๕๓๑
ทูตจีนมาท้าพม่ารบ ๕๓๓
สมิงพระรามอาสา ๕๓๖
อภิเษกสมิงพระรามเป็นอุปราช ๕๕๙
สมิงพระรามหนี ๕๖๐
สมิงพระรามไปกินเมืองวาน ๕๖๔
พระเจ้าราชาธิราชทรงพระประชวร ๕๖๕
พระเจ้าราชาธิราชสวรรคต ๕๖๖
ราชาภิเษกพระยาเกียรติราชบุตร ๕๖๘
พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสวรรคต ๕๗๓
มังสุดี่พระราชบุตรได้ครองราชย์ ๕๗๓
สมิงพระรามตาย ๕๗๕
ตะตะเจ้าท้าวได้ครองราชย์ในกรุงหงสาวดี ๕๗๖
พระมหาบีฎกธรได้นิมิต ๕๗๘
พม่าตักพาตะตะเจ้าท้าวไปได้ ๕๗๙
พระมหาบีฎกธรตามตะตะเจ้าท้าว ๕๘๐
พระมหาบีฎกธรพาตะตะเจ้าท้าวหนีพม่า ๕๘๕
พระมหาบีฎกธรได้ราชสมบัติ ๕๙๒

ส่งสาสนทูตไปลังกา ๕๙๓
พระเจ้าเชียงใหม่ถวายราชบุตรี ๖๐๖
แก้ปัญหาพระเจ้ากรุงจีน ๖๑๓
แก้ปัญหาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ๖๒๖
แก้ปัญหาพระเจ้าอังวะ ๖๓๓
แก้ปัญหาพระเจ้ากรุงลังกา ๖๔๕
พระเจ้ากรุงลังกาถวายพระนาม ๖๕๓
แก้ปัญหาตาบมรดก ๖๕๕
แก้ปัญหาพันทรากศพ ๖๕๗
แก้ปัญหาหญิงงามเมือง ๖๕๘
แก้ปัญหาทำร้ายร่างกาย ๖๕๙
แก้ปัญหาชายชู้ ๖๖๔
พระเจ้าหงสาวดีได้พระราชบุตร ๖๖๙
ตะละนางพระยาท้าวสวรรคต ๖๖๙
พิธีเผ่งศพ ๖๘๓

ราชาธิราช

ศุภมัสดุ พระพุทธศักราช ๒๓๒๘ ปีมะเส็งนักษัตรสัปตศก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จออกณพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ในท่ามกลางเสนาพฤฒามาตย์ราชกระวีมนตรีมุขทั้งปวง เฝ้าฝ่าพระบาทบงกชมาศยุคลพร้อมกัน ประดุจดวงดาราล้อมพระจันทร์เทวบุตรบนนภากาศ จึงมีพระราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสีหนาทดำรัสเหนือกระหม่อมสั่งว่า เรื่องราวพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งทำศึกกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเป็นมหายุทธสงครามมีในพระราชพงศาวดารรามัญนั้น ที่แปลออกจากรามัญภาษาเป็นสยามภาษาถวายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ แปลกเปลี่ยนกันกับที่ได้ทรงฟังสังเกตไว้แต่ก่อนจึงทรงพระราชดำริดัดแปลงข้อความในเรื่องราชาธิราช ที่ยังขาดเหลือค้างเกินอยู่นั้นให้เรียบเรียงขึ้นเสียใหม่ไว้เป็นสยามภาษา ด้วยพระราชหฤทัยประสงค์จะให้เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พระบรมราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือน จะได้สดับจำไว้เป็นคติบำรุงสติปัญญาไปภายหน้า ข้าพระพุทธเจ้าพระยาพระคลังหนึ่ง พระยาอินทรอัคคะราชหนึ่ง พระภิรมรัศมีหนึ่ง พระศรีภูริปรีชาหนึ่ง ข้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อม

กันทั้งสิ้นาย ขอรับพระราชทานพระบรมราชวโรกาส เรียบเรียงข้อความในเรื่องราชาธิราชโดยกระแสพระราชบริหาร

จักดำเนินความในเรื่องราวพระเจ้าราชาธิราชนั้น กล่าวโดยลักษณะบุรพเหตุความเบื้องต้น เป็นสังเขปใจความว่า ยังมีพระมหาเถรองค์หนึ่งเป็นพระอรหันต์ มีนามปรากฏว่าพระคะวำบดี เป็นบุตรรามัญชาวเมืองสเทิม พระผู้เป็นเจ้ากอรปด้วยอรหัตคุณ คือได้อภิญญาหก และจตุสัมภิทาญาณทั้งสี่ และมารดาของพระมหาเถรเจ้านั้นถึงแก่มรณภาพ พระผู้เป็นเจ้าเล็งดูด้วยทิพยจักษุญาณแจ้งว่ามารดายังหาได้ไปบังเกิดในเทวโลกไม่ ยังท่องเที่ยวถือปฏิสนธิกำเนิดเป็นมนุษย์อยู่ บัดนี้ไปบังเกิดในรามัญประเทศ พระผู้เป็นเจ้ามีความปรารถนาจะให้เป็นประโยชน์แก่มารดา และกษัตริย์เศรษฐีคหบดีพราหมณ์ประชาราษฎรหญิงชายชาวเมือง จึงเข้าฌานสมาบัติถืออภิญญาเป็นบาท ออกจากฌานแล้วก็ดำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ เหาะมายังเมืองสเทิม สมเด็จพระเจ้าอโศกราชบรมบพิตร ได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระผู้เป็นเจ้าก็เลื่อมใสในพระอรหัตคุณ แล้วพระเจ้าอโศกราชจึงตรัสถามพระมหาเถรว่า เมื่อพระศรีสรรเพชญ์โลกาจารย์มีพระชนมายุเสด็จทรมานอยู่นั้น มีพระพุทธบัณฑูรทำนายไว้ประการใดบ้าง พระมหาเถรเจ้าถวายพระพรตามกระแสพระพุทธพยากรณ์ตรัสทำนายไว้ว่า เมื่อพระองค์ยังมีพระชนม์อยู่นั้น เสด็จมาในอรัญประเทศ

ที่นั้นชื่อว่าป่าเมาะตะมะ

ยังมีมหายักษ์ทั้งแปดเห็นสมเด็จพระพุทธเจ้ามีพระรูปศิริวิลาส งามหาที่สุดมิได้ ประดับไปด้วยฉัพพรรณรังสีเลื่อมประภัสสรเปล่งจากพระกายข้างละวา มหายักษ์ทั้งแปดเห็นแล้วก็เลื่อมใสยินดี จึงเก็บเอาใบพลวงมาแปดใบกระทำเป็นเพดาน เอาศิลามีพรรณอันขาดมากระทำเป็นพระแท่น อาราธนาสมเด็จพระพุทธเจ้าให้เสด็จนิสีทนาการเหนือเศวตบัลลังก์ศิลา แล้วมหายักษ์ทั้งแปดจึงเก็บเอาผลพวาป่ามากระทำเป็นน้ำอัฐบานถวายสมเด็จพระพุทธเจ้า แล้วจึงเอาน้ำมันมาตามเป็นประทีปถวาย สมเด็จพระพุทธเจ้า ๆ จึงตรัส พระธรรมเทศนาโปรดมหายักษ์ทั้งแปด ยังยักษ์ทั้งแปดให้ตั้งอยู่ในสรณคมน์และศีลห้า แล้วทรงทำนายแก่มหายักษ์ทั้งแปดว่า ดูกรมหายักษ์ผลานิสงส์ที่ท่านทั้งปวงได้กระทำพุทธบูชาแก่ตถาคตในครั้งนี้ จะให้ผลแก่ท่านให้ได้เสวยทิพยสมบัติไปในอนาคต นานไปท่านแปดจะได้เกิดเป็นพระมหากษัตราธิราช ถือปัดด้วยศบะเดชะอันล้ำเลิศประเสริฐและประเทศป่านั้นจะมีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งเสด็จมาสร้างพระนคร ชื่อว่าเมืองเมาะตะมะ และสมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสพระธรรมเทศนาแก่มหายักษ์แล้วก็เสด็จไปโปรดสัตว์ทั้งปวง เมื่อพระองค์มีพระชนม์ได้แปดสิบพรรษา ก็เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ฝ่ายมหายักษ์ทั้งแปดครั้นสิ้นชีวิตแล้ว ก็ไปบังเกิดเป็นเทวบุตรในสวรรค์

อยู่จำเนียรมา ยังมีสมเด็จพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าอลังคจอสู ได้เสวยราชสมบัติในเมืองพุกาม พระเจ้าอลังคจอสูยกทัพลงมาตีเอาเมืองสเทิมได้ ให้กวาดเอาครัวขึ้นไปไว้ในเมืองพุกาม แล้วพระองค์เสด็จไปประพาสป่าชื่อว่าปัทวัน เสด็จไปถึงที่ตำบลป่าเมาะตะมะ ทอดพระเนตรเห็นภูมิสถานราบคาบเสมอดีควรที่จะสร้างพระนครได้ พระเจ้าอลังคจอสูก็ให้สร้างเมืองลงในสถานที่นั้น ครั้นสร้างแล้วพระราชทานให้อดิมามางแขกข้าหลวงมาเป็นเจ้าเมืองเมาะตะมะ ให้พระราชทานอำเภอขึ้นแก่เมืองเมาะตะมะนั้น ทิศข้างเหนือต่อกับเมืองตองปู ทิศตะวันตกต่อบ้าน ทิศตะวันออกต่อกันกับเมืองไทย ทิศใต้ต่อกันกับเมืองสเติง แล้วพระเจ้าอลังคจอสูเสด็จกลับไปเมืองพุกาม

ในศักราชได้ ๖๓๐ ปี พระเจ้าอลังคจอสูเสด็จทิวงคต เจ้าจัตเวติราชกุมาร ผู้เป็นราชบุตรพระเจ้าอลังคจอสู ได้เสวยราชย์ในเมืองพุกามแทนสมเด็จพระบิดา ทรงพระนามว่า พระเจ้าอนันทไชย ๆ มีพระโองการ ตรัสสั่งหาอดิมามางเจ้าเมืองเมาะตะมะด้วยราชกิจข้อหนึ่ง อดิมามางขัดพระโองการไม่ขึ้นไป พระเจ้าอนันทไชยทรงพระโกรธ จึงตรัสสั่งให้สมิงสีหสุรเสนาเป็นแม่ทัพ ถืออาญาสิทธิ์คุมพลทหารเป็นอันมากยกไปตีเมืองเมาะตะมะ ๆ แตก อดิมามางหนีขึ้นไปเมืองหริภุญชัย สมิงสีหสุรเสนาให้อัญญาพระยารักษาเมาะตะมะได้

สามปี ศักราชได้ ๖๓๒ ปี อติมามางเมื่อแตกหนีไปนั้นได้พวกพล โยธาลาวเบื้นอันมากแล้วกลับไปตีเมืองเมาะตะมะได้ อติมามางฆ่า อัตญาพระยาตายแล้วก็ได้คืน ที่อัตญาพระยาตายนั้นรามัญเรียกว่าเซา อัตญาพระยามาคุงเท่าบัดนี้

เรื่องพระเจ้าอลังคจอสูมาสร้างเมืองเมาะตะมะสืบแต่เท่านี้

ฝ่ายสมณเทวบุตร ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าทำนายไว้ เมื่อครั้งเบื้นมหายักษ์อยู่นั้น จุติมาเกิดเบื้นบุตรมะปะนายชื่อว่ามะกะโท และบิดานั้นเบื้นพ่อค้าใหญ่อยู่บ้านเกาะวานแขวงเมืองเมาะตะมะ และมะกะโทนั้นมีน้องหญิงคนหนึ่งชื่อนางอุ่นเรือน น้องชายถัดนางอุ่นเรือนชื่อมักกะตา มะกะโทมีอายุสิบสี่สิบห้าปี บิดานั้นก็ถึงแก่ความตาย มะกะโทได้เบื้นนายพ่อค้าคุมลูกค้าสามสิบคน หาบขึ้นไปค้าเมืองสุโขทัย ครั้นมาจะใกล้ถึงตำบลภูเขาปะเตวะ ลูกค้าคนหนึ่งป่วย มะกะโทจึงเข้ารับเอาหาบลูกค้าซึ่งป่วยนั้นแทน เมื่อขึ้นไปถึงยอดเขานั้นมิใช่ฤดูฝนก็บังเกิดเบื้นพายุใหญ่ แล้วฝนตกฟ้าร้องอสนีผ่าลงมาถูกคานซึ่งมะกะโทหาบหักลงจากบ่ามะกะโท ๆ ทำคานผลัดถึงสามครั้ง อสนีก็บันดาลผ่าลงถูกคานถึงสามหน จนหาบนั้นตกลงไปในเหว มะกะโทตกใจยืนตะลึงอยู่ในที่นั้น แลไปในบุรพทิศเห็นแสงอรุณสว่างขึ้นครั้นแดมา ฝ่ายประจิมทิศฟ้าแลบขึ้นเห็นเบื้นวิมานและปราสาทราชมน-

เที่ยรปรากฏแก่ตามะกะโท มะกะโทจึงคิดแต่ในใจว่า เหตุใหญ่เป็นมหัศจรรย์ถึงเพียงนี้ ฝ่ายลูกค้าทั้งปวงก็เป็นอันตราย จึงคิดว่าตัวกูนี้เห็นจะมีวาสนาไปภายหน้า แล้วมะกะโทก็พาลูกหาบพ่อค้าทั้งปวงไปถึงตำบลบ้านมะเดวะ พอเวลาเย็นก็เข้าอาศัยอยู่

ในบ้านนั้นมีผู้ใหญ่เป็นบัณฑิตผู้หนึ่ง มีสติปัญญารู้ทำนายนิมิต มะกะโทจึงแต่งเครื่องสักการบูชาอันสมควรแล้ว ก็ไปหาผู้นั้น จึงแจ้งนิมิตอันเป็นมหัศจรรย์ให้ฟังทุกประการ ผู้รู้ทำนายนิมิตนั้นจึงว่าแก่มะกะโทว่า นิมิตของท่านนี้ใหญ่หลวงนัก จึงเอาทรัพย์มากองถวายสูงเพียงศีรษะเมื่อใดแล้ว เราจึงจะทำนายให้แก่ท่าน มะกะโทจึงคิดแต่ในใจว่าครั้งนี้เรามาในที่กันดาร มีเงินอยู่แต่สามสิบบาทจะทำเป็นประการใด ในเมื่อขณะคิดอยู่นั้นพอมะกะโทแลเห็นจอมปลวกอันหนึ่ง อยู่ในที่นั้นสูงเท่ายศีรษะ มะกะโทคิดขึ้นได้ด้วยอุบายปัญญา จึงเอาเงินตราสามสิบบาทวางขึ้นบนจอมปลวกกระทำสักการบูชา แล้วจึงบอกแก่ผู้ทำนายนิมิตนั้นว่า ข้าพเจ้าบูชาแล้ว ผู้ทำนายนั้นจึงคิดว่าบุรุษผู้นี้มีปัญญาฉลาดในอุบายยิ่งนักควรที่จะมีบุญอยู่แล้วจึงทำนายว่าแต่นี้ไปเมื่อหน้าหาบไม่ต้องบ่าท่านแล้ว ซึ่งจะค้าขายสืบไปนั้นท่านอย่าได้กระทำเลยหาเป็นประโยชน์ไม่ ท่านจงอาสาท้าวพระยาเถิด ซึ่งว่าฝ่ายบุรพทิศเห็นเป็นแสงอรุณสว่างขึ้น จะมีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งในทิศตะวันออก จะอนุเคราะห์ตกแต่งให้มียศถาศักดิ์แก่ท่านเป็น

ประถมก่อน และซึ่งฝ่ายประจิมทิศ สายฟ้าแลบขนเห็นวิมานและปรางค์ปราสาทปรากฏแก่ตานั้น ท่านจะได้เป็นใหญ่ในทิศตะวันตก จะมีบุญญาธิการทรงศักดานุภาพเป็นอันมาก ท่านอย่าได้สงสัยเลย

มะกะโทครั้นได้ฟังคำทำนาย ก็มีความยินดี จึงอำลาบุรุษผู้นั้น ยกออกจากบ้านมะเตวะ ก็มายังเมืองสุโขทัย ให้ถูกค้าหาบเทียวขายสิ่งของ ครั้นขายสิ่งของเสร็จแล้ว ก็ให้ถูกค้าทั้งปวงกลับคืนไปยังเมืองเมาะตะมะ แต่ตัวมะกะโทนั้น เชื่อคำทำนายนิมิตมิได้กลับคืนไป จึงเที่ยวหาที่พึ่งซึ่งจะผูกพันอาศัยนั้นจึงคิดว่าถ้าเราจะไปฝากตัวอยู่ด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่บัดนี้เล่า ก็ยังหาผ้านุ่งห่มที่ดีมิได้ จึงเข้าไปอาศัยอยู่ด้วยนายช้างพระเจ้าสุโขทัย มะกะโทอุตสาหะมิได้เกียจคร้าน ช่วยชำระมูลช้าง ทอดหญ้าช้างทั้งกลางวันกลางคืนมิได้ขาด นายช้างเห็นมะกะโทมีความอุตสาหะก็รักใคร่เป็นอันมาก ครั้นนายช้างได้รับพระราชทานเงินเดือนครั้งใด ก็แบ่งปันให้มะกะโททุกครั้ง

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จไป ณ โรงช้าง ขึ้นทอดพระเนตรช้างพระที่นั่งอยู่บนเกย ทอดพระเนตรเห็นมะกะโทกวาดหญ้าช้างอยู่ จึงตรัสถามนายช้างว่า อ้ายคนนี้เป็นบุตรของผู้ใด นายช้างจึงกราบทูลสมเด็จพระเจ้าร่วงว่า มะกะโทคนนี้เป็นบุตรรามัญเข้ามาอยู่ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ช่วยทอดหญ้าช้างและชำระมูลช้างมีความ

อุตสาหะเป็นอันมาก สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตาแก่มะกะโท จึงตรัสสั่งนายช้างให้เลี้ยงดูมะกะโทไว้อย่าให้ขัดสน เมื่อพระองค์ทอดพระเนตรช้างอยู่นั้น คายพระสุธาออกแล้ว บ้วนพระโอษฐ์ลงเหนือแผ่นดิน ๆ กระจายออกไป ทอดพระเนตรเห็นเบี้ย ๆ หนึ่ง จึงตรัสว่าดูกรามัญน้อยจงเก็บเอาเบี้ย ๆ หนึ่งไว้ มะกะโทกราบถวายบังคมแล้วจึงเก็บเอาเบี้ยมาตามรับสั่ง ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าทอดพระเนตรช้างแล้ว ก็เสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง

ฝ่ายมะกะโทได้เบี้ย ๆ หนึ่งก็มีความยินดีนัก จึงคิดว่าแต่เรามาอยู่ทำราชการด้วยนายช้าง พึ่งได้รับพระราชทานในวันนี้ เบี้ย ๆ เดียวนี้จะทำกระไรดี อย่าเลยจะเอาไปซื้อพันธุ์ผักกาดมาปลูกไว้ มะกะโทคิดแล้ว จึงเอาเบี้ยไปซื้อพันธุ์ผักกาด เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่าเบี้ยของเจ้าเบี้ยเดียวนี้ เรามีรู้จะตวงพันธุ์ผักกาดให้ มะกะโทจึงว่าเบี้ยของเราเบี้ยเดียวนี้ เราเอาแต่พอคิดนิดเดียว เจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงว่าเอาเถอะ มะกะโทจึงเอานิ้วมือชุบเขฬะแล้วกจิมลงในกระทายพันธุ์ผักกาดนั้น ฝ่ายเจ้าของพันธุ์ผักกาดจึงสรรเสริญแต่ในใจว่า บุตรรามัญผู้นี้ปัญญาฉลาดนัก นานไปจะได้เป็นผู้ดีมั่นคง ฝ่ายมะกะโทได้เมล็ดพันธุ์ผักกาดแล้ว จึงมาขุดดินกระทำที่ด้วยมูลช้างจึงปลูกเมล็ดพันธุ์ผักกาดไว้ อุตส่าห์บำรุงรดน้ำกงอกงามขึ้น

ครั้นอยู่มา พระร่วงเจ้าเสด็จมาทอดพระเนตรช้างอีกครั้งหนึ่ง

มะกะโทจึงเลือกเก็บพันธุ์ผักกาดมาชำระเสี้ยให้หมดมูลดินแล้ว จึงขอยืมโต๊ะพานนายช้างใส่พันธุ์ผักกาด นำเข้าถวายสมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงตรัสถามว่าเองได้พันธุ์ผักกาดนี้มาแต่ไหน มะกะโทจึงกราบทูลว่าเบยซึ่งพระองค์พระราชทานข้าพระพุทธเจ้าเบยหนึ่งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเอาไปซื้อพันธุ์ผักกาดมาปลูก จึงได้นำมาทูลเกล้าฯ ถวาย สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงทรงดำริว่าบุตรรามัญน้อยนี้ฉลาดประกอบด้วยความเพียร จะเอาไปเลี้ยงไว้ใกล้เราจึงจะชอบ จึงตรัสแก่นายช้างว่า ลูกรามัญน้อยนี้เราจะขอไปเลี้ยงไว้ นายช้างก็ถวายมะกะโทไปแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงมอบให้ไปอยู่ด้วยหัวป่าพ่อครัว มะกะโทครั้นไปอยู่ด้วยพ่อครัวก็มิได้เกียจคร้าน สมเด็จพระร่วงเจ้า ครั้นเห็นมะกะโทอุตสาหะเป็นอันดีก็ชอบพระอัชฌาสัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นขุนวังมอบให้ว่ากล่าวในนอกพระราชวัง สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงพระเมตตานักดุจหนึ่งบุตรในอุทร มะกะโทผู้เป็นขุนวังมีความอุตสาหะรักษาพระองค์กลางคืนเป็นกลางวัน พระร่วงเจ้าทรงพระเมตตายิ่งขึ้นไป ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวง ก็มีความรักใคร่และยำเกรงแก่ขุนวังเป็นมาก

ครั้นอยู่มามีหนังสือบอกมาว่า กองทัพแขกชวายกมาตีหัวเมืองซึ่งขึ้นแก่เมืองสุโขทัย ขอกองทัพเมืองสุโขทัยไปช่วยว่าข้าศึกมีกำลังใหญ่หลวงนัก ถ้าช้าเห็นจะเสียเมืองมั่นคง ข้าพเจ้าทั้งปวงก็จะ

เป็นเชลยแห่งข้าศึก สมเด็จพระร่วงเจ้าแจ้งในราชการดังนั้น จึงจัดแจงกองทัพบกเรือเสร็จแล้ว เมื่อจะยกไปนั้นพระองค์จึงมอบราชการและพระราชวังในนอก ให้ขุนวังอยู่รักษาแล้วพระองค์ก็ยกกองทัพหลวงไปปราบข้าศึกแขกชวา

ฝ่ายขุนวังนั้นเป็นใหญ่ได้บังคับกิจการทั้งปวง จะมีผู้ใดใหญ่ขึ้นไปกว่านั้นหามิได้ ขณะเมื่อถึงบุพเพสันนิวาสกุศลของขนทั้งสองได้สร้างมา จึงเผอิญให้นางเทพสุดาสร้อยดาวพระราชธิดาสมเด็จพระร่วงเจ้ากับขุนวังเห็นกันแล้ว ให้มีความปฏิพัทธ์ผูกพันสนิทเสน่หาแก่กัน ขุนวังก็ลอบกระทำสังวาสด้วยพระราชธิดา อยู่มาพระยาเจ้าโอ้ซึ่งเป็นมิตรกันกับขุนวัง รู้กิตติศัพท์ว่าขุนวังผูกพันรักใคร่กับพระราชธิดา พระยาเจ้าโอ้มีความกรุณาแก่ขุนวัง จึงมาว่าท่านทำการครั้งนี้ผิดหาสมควรไม่ ถ้าทราบถึงพระมหากษัตริย์อันเป็นพระเจ้าอยู่หัว ท่านก็จะถึงแก่ความตาย ความฉิบหาย ท่านอย่าพึงกระทำความชั่วต่อไปเลย ครั้นขุนวังรู้ความดังนั้นแล้ว จึงไปบอกแก่นางเทพสุดาสร้อยดาว ๆ ก็กลัวพระราชอาญาสมเด็จพระบิดาจึงคิดอ่านจะหนีพร้อมใจกัน จึงจัดแจงผ้าพรรณนุ่งห่ม และทรัพย์สิ่งของทองเงินทั้งอันมีค่าเป็นอันมาก รู้กันกับตำรวจวังเจ็ดสิบคน ไพร่ไทยซึ่งเชื่อถือร้อยเศษจัดแจงเสร็จแล้ว ขุนวังก็พานางเทพสุดาสร้อยดาวขึ้นช้างพังตัวหนึ่งกับคนร้อยเจ็ดสิบคน ออกจากเมืองสุโขทัยหนีไปทางป่ากระทั่งแดนต่อแดนแล้ว มะกะโทคิด

ถึงพระเดชพระคุณสมเด็จพระร่วงเจ้า จึงบ่ายหน้ามาทิศเมืองสุโขทัย กราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้าลงกับแผ่นดินแล้ว เขียนฉลากบอกเหตุซึ่งมีอัศจรรย์แต่หลังไว้ทุกประการ แล้วมะกะโทก็พาพระราชธิดากับไพร่พลทั้งปวงยกไป ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าเสด็จกลับ รู้ข่าวว่ามะกะโทพาพระราชธิดาหนีไปจากเมืองสุโขทัย จึงตรัสให้กองทัพยกไปตาม

ฝ่ายกองทัพยกไปถึงแดนต่อแดน จึงพบฉลากซึ่งมะกะโทเขียนไว้นั้น ก็พาเอาฉลากกลับมาเมืองสุโขทัย เข้าไปกราบถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้า ทูลซึ่งได้ไปตามมะกะโทถึงแดนต่อแดน ก็ถวายฉลากมะกะโทแก่สมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึงให้อ่านฉลากในหนังสือนั้นว่า ข้าพระพุทธเจ้ามะกะโทขอกราบลงกับพื้นพสุธาดลจงเป็นศักขีทิพยญาณ ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบถวายบังคมลาฝ่าพระบาทพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลไว้ให้ทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยเดิมเหตุเมื่อจะมาสู่พระบรมโพธิสมภารนั้น ข้าพระพุทธเจ้าคุมพ่อค้าสามสิบคน มาค้าถึงตำบลเขาปะเตวะ พ่อค้าคนหนึ่งป่วย ข้าพระพุทธเจ้าจึงเข้ารับหาบแทนแล้ว หาบขึ้นไปบนภูเขาให้บังเกิดเป็นอัศจรรย์ ใช่สันดฤดูก็บันดาลให้ฝนตก อสนีฝ่าลงถูกคานที่ข้าพระพุทธเจ้าหาบนั้นหักลงถึงสามครั้ง แล้วข้าพระพุทธเจ้าแลไปเบื้องบูรพทิศ เห็นเป็นแสงพระอาทิตย์สว่างขึ้น ครั้นแลมาข้างประจิม

ทิศ ก็เห็นเป็นปราสาทราชมนเทียรอันรจนา ปรากฏแก่จักษุข้าพระพุทธเจ้า ๆ จึงให้ผู้รู้ทำนาย ๆ ว่า ซึ่งเห็นสว่างในบูรพทิศนั้น คือพระองค์จะได้ทะนุบำรุงข้าพระพุทธเจ้าเป็นประถม ซึ่งว่าข้างประจิมทิศเป็นปราสาทราชมนเทียรนั้น ภายหลังข้าพระพุทธเจ้าจะได้มาเป็นใหญ่ในทิศตะวันตก บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำการทุจริตถอบถักพาพระราชธิดาของพระองค์มา ทำให้เคืองฝ่าพระบาทนั้นโทษข้าพระพุทธเจ้าผิดหนักหนา ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานโทษ พระองค์จงให้อภัยโทษแก่ข้าพระพุทธเจ้าครั้งหนึ่งเถิด

ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าแจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็ทราบว่ามะกะโทคนนี้นานไปจะได้เป็นใหญ่ในเมืองมอญ จะได้สืบราชประยุรวงศ์กษัตริย์ไปภายหน้า ก็มิได้ทรงพระพิโรธขัดเคือง จึงออกพระโองการประสาทพระพรให้แก่มะกะโทว่า จงให้ไปเจริญทีฆายุสวัสดิ์ตามนิมิตนั้นเถิด

เมื่อมะกะโทหนีไปนั้น ตั้งใจจะไปเกาะวานไปมิถูก หลงไปป่ากวะถึงมุละมุพักอยู่สามวัน ก็ไปจากมุละมุถึงเมืองวาน มะกะโทไปอยู่บ้านเดิมบิดามารดา บ้านนั้นก็ได้ชื่อว่ามะกะโทมาตราบเท่าบัดนี้ ครั้นมะกะโทถึงบ้านแล้ว บรรดาพรรคพวกญาติพี่น้องแลชาวบ้านทั้งปวงต่างคนมาประชุมกันชมบุญมะกะโทว่า มะกะโทไปแต่ผู้เดียวบัดนี้ได้ พระราชธิดาสมเด็จพระร่วงเจ้ามาเป็นภรรยาแล้วก็ได้ทหารมา

เป็นอันมาก และชาวบ้านนั้นก็นับถือมะกะโทว่ามะกะโทนี้มีวาสนาบารมีมาก จะว่าสิ่งใดก็สิ้นขาดกว่าแต่ก่อน ครั้นอยู่มามารดามะกะโทถึงแก่กรรมแล้ว มะกะโทและญาติพี่น้องทั้งปวง ก็กระทำการปลงศพสำเร็จแล้ว มะกะโทจึงปรึกษาด้วยญาติพี่น้องทั้งปวงว่า อตินามางเจ้าเมืองเมาะตะมะนี้มีอิสริยยศใหญ่หลวงนัก จำจะผูกพันเป็นไมตรีไว้จะได้เป็นที่พึ่งสืบไป บัดนี้บิดามารดาก็หาบุญไม่แล้ว นางอุ่นเรือนน้องสาวเรานี้มีรูปร่างอันงาม กอรปด้วยกิริยามารยาททั้งเฉลียวฉลาดอยู่ และเจริญวัยสมควรจะมีเหย้าเรือนอยู่แล้ว เราคิดจะใคร่ปฏิญญางอุ่นเรือนน้องสาวเราให้แก่อตินามาง ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด

ฝ่ายพรรคพวกญาติพี่น้องทั้งนั้นก็ยินยอมพร้อมใจด้วยมะกะโท ๆ จึงให้จัดของกำนัลแล้วแต่งหนังสือให้คนถือขึ้นไปถึงอตินามางว่า ข้าพเจ้ามะกะโทมีใจภักดีต่อท่าน จะยกนางอุ่นเรือนผู้น้องสาวให้เป็นหญิงบำเรอเท้าของท่าน ครั้นอตินามางได้แจ้งในหนังสือดังนั้นแล้วก็มีความยินดีนัก จึงให้เงินทองเสื้อผ้าเป็นรางวัลแก่ผู้ถือหนังสือโดยสมควร เมื่อผู้ถือหนังสือกลับมาแล้ว อตินามางคิดจะใคร่ได้เห็นตัวนางอุ่นเรือน ครั้นจะคอยให้เห็นต่อวันพรุ่งนี้ เมื่อจะไปรับนั้นไม่ทันใจปรารถนา จึงลงเรือแหปลอมขึ้นไปถึงหน้าบ้านมะกะโทๆ เห็นแล้ว จึงแสร้งให้นางอุ่นเรือนลงมาอาบน้ำ ณ ท่าดทรายด้วยหญิงสาวใช้สองสามคน หวังจะให้อตินามางเห็น ครั้นอตินามางได้เห็น

นางอุ่นเรือนว่านั้น ก็มีความปฏิพัทธ์รักใคร่ในนางอุ่นเรือนยิ่งนัก ครั้นกลับมาถึงเมืองแล้ว จึงจัดเรือศรชะจระเข้ แต่งคนให้ขึ้นไปรับนางอุ่นเรือนลงมาอยู่กิน ณ เมืองเมาะตะมะ

ขณะนั้นราษฎรชาวบ้านทั้งปวงรู้ว่า อติมามางขอนางอุ่นเรือนไปเป็นภรรยา ก็นับถือมะกะโทว่าเป็นพี่เมียเจ้าเมือง ต่างคนเข้าหาเป็นพรรคพวกบ่าวไพร่มะกะโทเป็นอันมาก

อยู่มาอติมามาจึงคิดว่า มะกะโทนี้เป็นคนหยาบช้า หามีความสัตย์ซื่อตรงไม่ ไปอยู่ด้วยพระเจ้าสุโขทัย ๆ ทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงให้เป็นคนดีแล้ว กลับลักพาพระราชธิดามาอีกเล่า และบัดนี้คนทั้งปวงนับถือว่าเป็นพี่เมียเรา พากันเข้าหาพึ่งพาเป็นอันมากนานไปจะเป็นเสี้ยนหนามศัตรูเราจะละไว้ไม่ได้ จำจะคิดฆ่ามะกะโทเสีย แต่จะฆ่าโดยตรงนั้นมิได้ คนทั้งปวงจะนินทา และพรรคพวกมะกะโทก็มีมาก เกลือกจะไม่สำเร็จ จำจะคิดฆ่าด้วยกลอุบาย ครั้นคิดแล้วจึงเรียกคนสนิทเข้ามาสั่งว่า จะให้ไปลวงมะกะโทไปกินเลี้ยงแล้วจะฆ่าเสียท่านจงไปปลูกโรงใหญ่ ณ กลางหาดทรายตองดอย แล้วเอาเครื่องศัสตราวุธฝังไว้ในหาดทรายให้พร้อม ถ้าเห็นพวกมะกะโทเสพสุราเมาสิ้นแล้วจึงให้ทหารเราจับฆ่าเสียให้สิ้น และคนสนิทก็ออกมาจัดแจงบอกกันทำตามอติมามางสั่งทุกประการ

ฝ่ายนางอุ่นเรือนผู้น้องมะกะโทรู้ จึงแต่งหนังสือลับใช้คนถอบ

ขึ้นไปถึงมะกะโทว่า อดิมามางคิดการจะฆ่าพี่เสีย ถ้าอดิมามางให้คนมาเชิญไปกินเลี้ยงนั้นอย่าให้ลงไป มะกะโทครั้นแจ้งดังนั้นแล้ว จึงคิดว่าอดิมามางเป็นน้องเขยเราแล้ว กลับคิดประทุษร้ายจะฆ่าเรานั้น เราก็หาผิดมิได้ และใจเราก็เป็นชายชาติทหารจะนิ่งตายด้วยคมอาวุธดังนี้เพราะแพ้รู้เล่ห์กล ก็เป็นที่อัปยศนัก เราจะคิดซ้อนกลฆ่าอดิมามางเสียบ้าง มะกะโทจึงให้คัดเหน็บร้อยสี่สิบเล่ม แล้วจึงเรียกทหารเจ็ดสิบคนมาพร้อมกัน จึงบอกเนื้อความให้ตามหนังสือซึ่งน้องสาวบอกมาทุกประการ จึงแจกมีดเหน็บให้แก่ทหารคนละเล่ม

ฝ่ายอดิมามางจัดแจงการเสร็จแล้ว จึงใช้คนมายังมะกะโทว่าวันการบุญให้เชิญไปกินเลี้ยง มะกะโทครั้นแจ้งแล้วจึงว่าแก่คนใช้ว่าท่านจงไปก่อนเถิด เราจึงจะตามไปภายหลัง ครั้นคนใช้นั้นกลับไปแล้ว มะกะโทจึงสั่งแก่ทหารเจ็ดสิบคนให้แต่งตัวเหน็บมีดซ่อนไปคนละเล่ม แล้วกำหนดกันว่า ถ้าอดิมามางเลี้ยงสุราบานเมื่อใด จงกินแต่น้อยยอมไว้แต่ลอบบ้วนเสีย อย่าให้พวกอดิมามางเห็น ให้พวกเขากินจงเมา ครั้นเราว่ามังฉะไซร้ให้งดอยู่ ถ้าเราว่ามุงชุงให้กินข้าว ถ้าเราว่ามอบขอบเมื่อใดให้เข้าตะลุมบอนแทงอดิมามาง แล้วแทงพวกอดิมามางเสียให้สิ้น อันสำคัญสามประการนี้เราสัญญาไว้ ท่านทั้งปวงจงระมัดกำหนดสำคัญให้มั่น ครั้นมะกะโทสั่งแก่ทหารเสร็จแล้วก็พากันไป ณ โรงหาดทรายตองลอย

ฝ่ายอดิมามางเห็นมะกะโทก็ทำเป็นยินดี ออกมาต้อนรับมะกะโทเข้าไปนั่งในโรงรถ ก็ทำเป็นสนทนาด้วยกันโดยไมตรีดุจหาความรังเกียจแก่กันมิได้ อดิมามางจึงให้ยกเอาพานแป้งกระแจะน้ำดอกไม้ออกมาให้มะกะโท แล้วให้ยกของเสี้ยงมาจะให้มะกะโทกิน และพวกมะกะโทพวกอดิมามางกินสุราบานเสี้ยงดูกันเป็นอลวนอยู่

ฝ่ายพวกมะกะโทอมสุราแต่น้อยแล้วบ้วนเสีย ทำอาการดุจเมาให้อาเจียนถ่มเขพะทำตามมะกะโทสั่งทุกประการ จะให้แต่พวกอดิมามางเสพสุราเมาอยู่ทุกคน ครั้นน้ำขึ้นครั้งฝั่งจะใกล้ท่วมหาดทรายตองดอย และน้ำในคลองนั้นท่วมหลังช้าง มะกะโทจึงว่ามุงชุงคนทั้งปวงก็งดสุราเสีย ชวนกันกินข้าวสิ้นทุกคน ครั้นคนทั้งปวงกินข้าวแล้ว มะกะโทจึงว่ามัจฉะ คนทั้งนั้นก็ระมัดตัวคอยพร้อมอยู่ แล้วมะกะโทจึงว่ามอบชอบ

ฝ่ายทหารทั้งเจ็ดสิบคน ก็ถูกขึ้นชักมีดเหน็บเข้าตะลุมบอนแทงพวกอดิมามางซึ่งเมาสุราอยู่นั้นตายสิ้น แต่ตัวอดิมามางนั้นขึ้นช้างพังขับหนีลงข้ามคลองตองดอย และน้ำท่วมหลังช้าง ๆ ว่ายน้ำไปมิพ้น พวกมะกะโทจึงตามทัน จับตัวอดิมามางได้ก็ฆ่าเสียในที่นั้น ที่ฆ่าอดิมามางเสียนั้น ได้ชื่อว่าพิคอดิมามางมาจนเท่าบัดนี้ และคลองซึ่งอดิมามางข้ามนั้นก็ได้ชื่อตองนางดอยแด

จุลศักราช ๖๔๓ ปี มะกะโทชนะแก่อดิมามางได้เมืองเมาะ-

ตะมะแล้ว มะกะโทจึงให้ทหารเจ็บสิบคน ขนเอาเครื่องศัสตราวุธ ซึ่งอดิมามางฝังไว้นั้นขนได้สิ้นแล้ว ก็ให้สิบสาวเอาทรัพย์สิ่งของเงินทองของอดิมามางและพวกอดิมามางมาได้เป็นอันมาก ก็ปูนบำเหน็จแก่ทแกล้วทหารโดยสมควร จึงให้ยศถาศักดิ์ตั้งแต่งกันเป็นขุนนางตามผู้ใหญ่น้อย แล้วให้ตรวจตราจัดแจงบ้านเมือง ให้หาสมณชีพราหมณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งปวงมาพร้อมกัน มะกะโทจึงว่าแก่คนทั้งปวงว่า ตัวเราเป็นพี่เมียอดิมามางมิได้คิดประทุษร้าย และอดิมามางให้ไปลวงเรามาจะฆ่าเราเสียด้วยหาสาเหตุไม่ได้ อดิมามางคิดมิชอบก็ถึงแก่ความตายเอง แผ่นดินเมืองเมาะตะมะก็เป็นสิทธิของเราบัดนี้ เราจะให้ตั้งศาลาใหญ่ศาลาหนึ่ง สำหรับสมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎรทั้งปวงไปมาอาศัย ให้ยืนอยู่ตราบเท่าสิ้นแผ่นดิน สมณพราหมณาจารย์ทั้งปวงก็เห็นด้วยมะกะโท ๆ จึงให้ ปลูก ศาลาใหญ่ ลงไว้ ในท่ามกลางเมือง และมะกะโทได้เมืองเมาะตะมะครั้งนั้น กอร์ปด้วยความเมตตาสมณพราหมณาจารย์ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง

ครั้นอยู่มามะกะโทคิดจะสร้างเมือง จึงให้ชุมนุมสมณพราหมณาจารย์ และชาวบ้านทั้งปวงมาพร้อมกัน มะกะโทจึงว่าแก่ราชาปโรหิต ชะเงี่ยงสมิตรอาจารย์ ทะเลมหาสมิตรว่าท่านโหราผู้ใหญ่ทั้งสามคนบัดนี้เราจะคิดสร้างเมือง ท่านจงหาฤกษ์ที่จะสร้างเมืองขึ้น

เป็นราชธานี โหรทั้งสามคนก็หาฤกษ์ที่จะสร้างเมืองขนเป็นราชธานี ตามมะกะโทสั่ง ครั้นได้ฤกษ์แล้วมะกะโทจึงให้ไพร่พลทั้งปวงแผ้วถางแผ่นดินให้ราบเสมอ และเมื่อปราบแผ้วแผ่นดินนั้นได้เลื่อตัวหนึ่ง โหรจึงทำนายว่าเมืองเราจะมีอำนาจมากดุจหนึ่งเลื่อ แต่ทว่าจะเกิดยุทธนาการสงคราม แล้วได้งูเหลือมตัวหนึ่ง โหรทำนายว่าเบื้องนิมิตเมืองนี้จะเป็นท่าสำเภา กอร์ปไปด้วยเศรษฐีกระฎุมพีพาณิชพ่อค้าจะไปมาค้าขายเป็นอันมาก แล้วได้ไข่นกยูงรังหนึ่งแม่พักอยู่ โหรจึงทำนายว่าเมืองนี้นานไปจะได้ช้างเผือกผู้ตัวหนึ่ง

มะกะโทได้ฟังโหรทำนายนิมิตต่าง ๆ จึงว่าซึ่งจะเกิดยุทธนาการสงครามไปเบื้องหน้านั้น ท่านทั้งปวงอย่าได้สะดุ้งตกใจไว้เป็นภารธุระแห่งเราๆ ก็เป็นเชื้อชายชาติทหาร จะกลัวอันใดกับปัจจามิตรข้าศึก ซึ่งทำนายว่าจะได้ช้างเผือกผู้ตัวหนึ่งนั้นเราก็ดีใจหนักจะได้เป็นพาหนะอันประเสริฐ เบื้องนิมิตมหัศจรรย์แก่บารมีเราจะเป็นศรีพระนครอันนี้ ครั้นปราบแผ้วแผ่นดินเสมอแล้ว โหรชื่อว่าราชาปโรหิตจึงให้แต่งเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทพยดาตามประเพณีแล้ว มะกะโทจึงคิดว่า จะให้สร้างปราสาทโดยควรบัดนี้ ตัวเราก็ยังหานามมิได้จำจะให้ดูการไว้ก่อน และจะแต่งเครื่องมงคลราชบรรณาการให้ทูตานุทูตจำทูลสาส์น ไปขอพระนามต่อสมเด็จพระร่วงเจ้าก่อน ด้วยพระองค์เป็นกษัตริย์อันสูงใหญ่ แล้วได้มีพระเดชพระคุณชุบเลี้ยงเรา

มา ถ้าพระองค์ประสาทนามและเครื่องราชกกุธภัณฑ์มาแล้วเมื่อใด จึงจะให้ทำปรางค์ปราสาทขึ้น มะกะโทคิดฉะนี้แล้ว จึงจัดแจงเครื่องราชบรรณาการกับทองคำห้าสิบตำลึง แต่งให้สมิงมะกับตะคิด เป็นราชทูตจำทูลพระราชสาส์นกับไพร่พลร้อยเศษคุมเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปยังสมเด็จพระร่วงเจ้า ในลักษณะพระราชสาส์นนั้นว่า

ข้าพระพุทธเจ้าผู้ชื่อว่า มะกะโทผู้เป็นข้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว พระเดชเดชาปกเกล้าฯ ชุบเลี้ยงพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ และข้าพระพุทธเจ้ากระทำความผิดกลัวพระราชอาญาพาพระราชธิดาของพระองค์หนีไป พระเดชเดชานุภาพของพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐปกแผ่คุ้มครองอยู่หาอันตรายมิได้ด้วยกันทั้งสอง บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้เมืองเมาะตะมะแล้ว ยังหาเครื่องราชบริโภคและนามมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบถวายบังคมบาทยุคลมาให้แจ้ง ขอพระองค์จงประสาทนามและเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ให้เป็นศิริสวัสดิมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้าฯ ทั้งสองจะได้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะพระเดชเดชานุภาพสืบไป บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าแต่งให้สมิงมะกับตะคิดคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย

ครั้นสมิงมะกับตะคิดกับไพร่ร้อยเศษ คุมเครื่องราชบรรณาการไปถึงเมืองสุโขทัย สมเด็จพระร่วงเจ้าเบิกสมิงมะกับตะคิดเข้าไป

เฝ้า ครั้นแจ้งในลักษณะพระราชสาส์นนั้นแล้ว สมเด็จพระร่วงเจ้ามีพระราชหฤทัยโสมนัสปรีดาภิรมย์ยิ่งนัก จึงทรงพระราชดำริว่า ครั้นจะประสาทนามให้แก่มะกะโทเป็นกษัตราธิราชดุจหนึ่งมี พระราชสาส์นมานั้น ก็ละอายพระกมลหฤทัย จึงตรัสปรึกษาแก่มุขมนตรีทั้งปวงว่า มะกะโทแต่ก่อนนั้น อาศัยเราแล้วทำความผิดคิดกลัว พาพระราชธิดาหนีไปยังประเทศเมืองมอญ บัดนี้กลับได้ราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะแล้วให้มาอ่อนน้อมขอพระนามฉะนี้ ท่านทั้งปวงจะเห็นเป็นประการใด มุขมนตรีทั้งปวงบังคมทูลสมเด็จพระร่วงเจ้าว่า ซึ่งตรัสปรึกษาดังนี้ พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ อันมะกะโทผู้นี้เป็นข้าอยู่ใต้ละอองธุลีพระบาท ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงมาแต่ก่อนก็จริง แต่ว่ามะกะโทนี้สมภารบุญบารมีเป็นอันมาก แลวาสนาอันประเสริฐมีกุศลสมภารบารมีได้อบรมไว้กับพระราชธิดาของพระองค์ในกาลก่อนแล้ว ขอพระองค์จงพระราชทานพระนามกับเครื่องราชกกุธภัณฑ์ไปกับมะกะโทจึงจะควร สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงตรัสว่า ซึ่งมุขมนตรีปรึกษานี้ชอบแล้ว สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงกล่าวสรรเสริญสมภารบารมีมะกะโทว่า มีบุญดุจหนึ่งรังวัดตกลงจากฟ้า ครั้นจะให้นามตามประเทศภาษารามัญ ฝ่ายมะกะโทหาเชื่อสายมิได้ จึงพระราชทานนามโดยภาษาไทยตามนิมิต ดังในแผ่นพระสุพรรณบัฏ ทรงพระนามว่าพระเจ้าพ้ารั่ว แล้วพระราชทานเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า

คือเศวตฉัตร์หนึ่ง มงกุฎหนึ่ง พระขรรค์หนึ่ง พัชวาลวิชนีหนึ่ง ฉลองพระบาททองหนึ่ง อีกทั้งเครื่องราชบริโภคเบื้นอันมาก ตรัสใช้ให้อำมาตย์คุมไปพระราชทานมะกะโท ครั้นอำมาตย์กับด้มิงมะกับ ละคิดถึงเมืองแล้ว ก็พากันเข้าไปเฝ้ามะกะโท และอำมาตย์สมเด็จพระร่วงเจ้าถวายพระนามแผ่นพระสุพรรณบัฏ กับเครื่องเบญจราช-กกุธภัณฑ์แก่มะกะโท

ฝ่ายมะกะโทรับพระราชทานแล้ว บ่ายหน้ามาต่อบุรพทิศ ยกพระหัตถ์ขึ้นถวายบังคมสมเด็จพระร่วงเจ้าก็โสมนัสยินดีนัก แล้วมะกะโทให้หาฤกษ์ปลูกปราสาท โหรถวายฤกษ์ ในฤกษ์นั้นว่า วันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสามค่ำ พุทธศักราชได้ ๖๔๘ ปี นักษัตรฤกษ์ยี่สิบสองเบื้นราชาฤกษ์นั้น จะมีหญิงมีครรภ์แปดเดือนเดินมาเบื้นนิมิตได้ฤกษ์เอาเสาลงหลุม จึงมุขมนตรีและคนทั้งปวง ครั้นวันฤกษ์ก็พร้อมกันคอยท่าฤกษ์ และนิมิตถึงฤกษ์เวลากลางวัน พอหญิงมีครรภ์คนหนึ่งเดินมาริมหลุม คนทั้งปวงพร้อมกันว่าได้ฤกษ์แล้วก็ผลักหญิงนั้นลงในหลุมจึงยกเสาปราสาทนั้นลงหลุม โลหิตสตรีนั้นกระเด็นขึ้นมาเบื้นอสรพิษแปดตัว อสรพิษเจ็ดตัวนั้นตายในสถานที่นั้น แต่ตัวหนึ่งนั้นเลื้อยไปข้างประจิมทิศ และโหรทำนายว่าเมืองนี้จะบังเกิดกษัตริย์แปดพระองค์ จะทิวงคตในเมืองนี้เจ็ดพระองค์ แต่พระองค์หนึ่งนั้นจะไปทิวงคตฝ่ายประจิมทิศ ครั้นสร้างปราสาทสำเร็จแล้ว จึง

ให้พระโหราพฤฒามาตย์ตั้งพระราชพิธีราชาภิเษกรับพระนาม ซึ่งสมเด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานมานั้น ทรงพระนามชื่อว่าพระเจ้าพ้ารั่ว แต่ราษฎรชาวเมืองเมาะตะมะทั้งนั้นเรียกว่า พระเจ้าวาโรตะตะไตย-เจญภะคาน เป็นประถมกษัตริย์ในเมืองเมาะตะมะในศักราช ๖๔๓ ปี พระเจ้าพ้ารั่วตั้งอยู่ในยุติธรรมเป็นอันดีครอบครองขัณฑเสมาอาณาประชาราษฎรทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุขมิได้มีปัจจามิตรข้าศึกมาย่ำยี

ฝ่ายข้างอุดรทิศแห่งเมืองเมาะตะมะนั้น มีเมือง ๆ หนึ่งชื่อเมืองกำมะลาน พระเจ้ากำมะลานครอบครองพระนครนั้นอยู่มาครั้งหนึ่ง พระเจ้ากำมะลานเสด็จไปเที่ยวประพาสป่า กิตติศัพท์รู้ไปถึงพระเจ้าพ้ารั่วว่าพระเจ้ากำมะลานมิได้เสด็จอยู่ในพระนคร พระเจ้าพ้ารั่วสั่งให้ชุมนุมจตุรงค์โยธาเสร็จแล้ว ตั้งเป็นกระบวนทัพ พระองค์ยกรีบไปทั้งกลางวันกลางคืน ครั้นถึงเมืองกำมะลานก็ให้ทหารเข้าโจมตีเอาพระนครได้แล้วเก็บริบเอาสิ่งของทรัพย์สิ่งของทรัพย์กวาดเอาครอบครัวเป็นอันมาก ทั้งพระราชธิดาพระเจ้ากำมะลานก็พามาด้วย

ฝ่ายพระเจ้ากำมะลานได้แจ้งว่า กองทัพของพระเจ้าพ้ารั่วมาตีเอาพระนครของพระองค์ได้ พาเอาพระราชธิดาและครอบครัวไปเป็นอันมาก พระเจ้ากำมะลานทรงพระพิโรธ ให้เร่งยกพลโยธาทหารรีบไปทั้งกลางวันกลางคืน เข้าล้อมเมืองเมาะตะมะไว้ พระเจ้าพ้ารั่วแจ้งเหตุว่า พระเจ้ากำมะลานยกกองทัพมาล้อมพระนครไว้เป็นสามารถ

พระเจ้าพ้ารั่วจึงทรงพระดำริว่า แม้นจะยกพลออกหักหาญรบพุ่งด้วยกองทัพกำมะถันบัดนี้ ประดุจสาดน้ำรด กันก็จะเสียรพลทั้งสองฝ่ายเป็นอันมาก อย่าเลยจะคิดเป็นกลอุบายอ่อนน้อมเอาชัยชนะให้จงได้ ครั้นพระเจ้าพ้ารั่วทรงพระดำริแล้วจึงแต่งอักษรราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการใช้ให้ทูตานุทูตถืออกไปถึงพระเจ้ากำมะถัน ๆ จึงให้เบิกทูตจำทูลพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง แล้วให้อ่านพระราชสาส์นดู ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระราชสาส์นพระเจ้าพ้ารั่วมาถึงสมเด็จพระเจ้ากำมะถันผู้เป็นใหญ่ ด้วยข้าพเจ้ายกกองทัพไปโจมตีเมืองกำมะถันนั้น ใช่ข้าพเจ้าจะประสงค์แก่ทรัพย์สมบัตินั้นหามิได้ เหตุว่าจะใคร่ได้พระราชธิดาของพระองค์มาเป็นอัครมเหสีดังไว้ในเศวตฉัตร์ ครั้นจะให้มีพระราชสาส์นไปขอนั้น เกรงพระองค์จะมิประสาทให้ ก็จะป่วยการที่ข้าพเจ้าเสน่หาในพระราชธิดานั้น และซึ่งข้าพเจ้าทำการล่วงเกินทั้งนี้ผิดราชประเพณีนักหนา พระองค์จงให้อภัยโทษแก่ข้าพเจ้าเถิด และซึ่งพระราชธิดาของพระองค์นั้น ข้าพเจ้าจะอภิเษกเป็นเอกอัครมเหสี อันพระราชทรัพย์ครอบครัวทั้งปวงนั้นจะส่งคืนไปถวายให้สิ้น สองพระนครจะได้เป็นสุวรรณปัถพีเดียวกัน ถ้าพระองค์ไม่เชื่อ ข้าพเจ้าจะถวายสัตยานุสัตย์ไว้ต่อกัน

ครั้นพระเจ้ากำมะลานี้แจ้งในพระราชสาส์นนั้น จึงทรงพระจินตนาการว่า แม้นมิฟังพระเจ้าพ้ารั่ว จะทำการสงครามหักหาญไปประการใดก็ได้ แต่มีรู้แห่งที่จะคิดประการใดเลยด้วยเสียพระราชธิดามาแล้ว จำเป็นจะอนุกูลตามราชประเพณี ครั้นทรงพระราชดำริแล้วก็มิได้มีความสงสัย จึงสั่งแก่ทูตจำทูลพระราชสาส์นให้เร่งกลับเข้าไปแจ้งแก่พระเจ้าพ้ารั่วเถิด ถ้าจริงดังนี้แล้วเรามิได้อาฆาตพยาบาทแก่กัน จะประพฤติตามพระราชประเพณีโดยความปรารถนา ครั้นผู้ถือพระราชสาส์นกลับเข้ามาแล้ว กราบทูลแจ้งแก่พระเจ้าพ้ารั่ว ๆ ก็ดีพระทัยนัก จึงให้แต่งเครื่องเสวยและโภชนาหาร และสุราสำหรับที่จะเลี้ยงเสนาไพร่พลทั้งปวง ประกอบด้วยยาพิษทั้งนั้น อีกเครื่องราชบรรณาการออกไป ถวาย พระเจ้ากำมะลา ๆ และทหารทั้งปวงก็เชื่อมิได้มีความสงสัย มีความยินดีนัก ชวนกันบริโภคโภชนาสุราบานอันประกอบไปด้วยยาพิษ ก็ถึงแก่ความตายเป็นอันมาก พระเจ้ากำมะลานี้ก็ทิวงคต และพลที่เหลือตายนั้นก็แตกกระจัดกระจายหนีไป และเครื่องศัสตราวุธและราชพาหนะทั้งนั้นก็ได้แก่พระเจ้าพ้ารั่วเป็นอันมาก ตั้งแต่นั้นมาเมืองเมาะตะมะก็บริบูรณ์บรมสุขยิ่งนัก และเมืองพะโคคือเมืองหงสาวดีนั้น ก็เป็นส่วยขึ้นแก่เมืองพุกาม คนในเมืองพะโคนั้นต้องเข้าเดือนออกเดือน และมีอมะมอญคนหนึ่งนั้น เป็นลูกชาวบ้านมุอิเขต ออกบวชเป็นสามเณรอยู่วัด อยู่มาในกาลวันหนึ่ง สามเณรนั้นไปนั่งเบาบนศิลา ๆ นั้นทะลุลงไป อาจารย์เห็นแล้วจึงทำนายว่า

สามเณรองค์นั้นจะมีบุญ อยู่มาในกาลวันหนึ่ง เจ้าสามเณรจึงลา อาจารย์ลึกเข้าไปในคฤหัสถ์ไปได้ลูกสาวมะหยอกเป็นภรรยา จึงกระทำหนังสือสัญญาไว้แก่พ่อตาว่า ลูกเขยอยู่บ้าน พ่อตาไปเข้าเดือน พ่อตาเข้าเดือนลูกเขยอยู่บ้าน ทำหนังสือแล้วก็ส่งให้พ่อตา ๆ เป็นคนเขลา อ่านถึงสองครั้งสามครั้งก็หาความสงสัยมิได้ พ่อตาจึงเก็บเอาหนังสือไว้แล้วก็ไปเข้าเดือน ครั้นออกเดือนมาอยู่บ้าน ถึงกำหนดจะไปเข้าเดือนอีก พ่อตาจึงว่าแก่ลูกเขยว่า ทนถึงทีเจ้าแล้วไปเข้าเดือนเถิด ลูกเขยจึงว่าให้เอาหนังสือสัญญามาดู พ่อตาจึงคิดแต่ในใจว่า มันนี้เกียจคร้านหนักหนาพ่อตาก็ต้องไปเข้าเดือนเอง แต่พ่อตาเข้าเดือนแทนถึงสามครั้งสี่ครั้งแล้ว จึงเอาหนังสือออกอ่านดูต่อหน้าคนทั้งปวง ในหนังสือสัญญานั้น จะได้ว่าพ่อตาอยู่บ้านหามิได้ว่าแต่ให้ลูกเขยอยู่บ้าน บรรดาชายหญิงซึ่งได้ยินก็ยิ้มอยู่ บางคนก็หัวเราะแล้วสรรเสริญว่า อชมะมอญคนนี้มีปัญญามากฉลาดกว่าพ่อตา

ฝ่ายอชมะมอญจึงคิดแต่ในใจว่า ความคิดแต่เพียงนี้คนทั้งปวงสรรเสริญว่าฉลาดหนักหนา แต่นี้ลูกจะไปเข้าเดือนเถิด จึงให้เมียหาเสบียงอาหาร ครั้นเวลากลางคืนจึงนิมิตฝันว่า เท้าข้างหนึ่งเหยียบเมืองพะโค เท้าข้างหนึ่งเหยียบเมืองพุกาม แล้วเท้าที่เหยียบเมืองพุกามนั้น ยกมาเหยียบเมืองพะโคทั้งสองเท้า ฝันดังนั้นแล้วก็ตื่นขึ้นคิดแต่ในใจว่านิมิตนี้ใหญ่หลวงนัก จะไปแก้ฝันแก่บุคคลผู้อื่นนั้นหา

ควรไม่ จำจะแก้ฝันแก่บิดามารดาด้วยท่านเป็นบุพเทพยดามีพระคุณแก่เรามาหาที่สุดมิได้ จะรับเอาพรแห่งท่านจึงจะประสิทธิ์ ครั้นคิดแล้ว เวลารุ่งเช้าไปแก้ฝันให้บิดามารดาฟัง บิดามารดาก็ทำนายว่าเจ้าฝันนี้เป็นมหัศจรรย์ใหญ่หลวงนัก นานไปจะได้เป็นใหญ่ในเมืองพะโค ครั้นได้ฟังบิดามารดาทำนายดังนี้ก็มีความยินดีนัก แล้วก็ไปเข้าเดือน ณ เมืองพุกาม เป็นผู้พายถงหน้าเรือพระที่นั่ง มีกำลังมากพายเรือจนพายหัก จึงโปรดให้อชมะมอญเดือนออกไปพายกระทงหน้าพายก็หักทุกที จึงตั้งให้เป็นพันหัวแล้ว พระเจ้าพุกามโปรดพระราชทานให้ส่วยตลาดในเมืองพะโคนั้น เป็นกำลังราชการแก่อชมะมอญ ครั้นอชมะมอญออกเดือนกลับมาเมืองพะโคแล้ว ก็เก็บส่วยสาอากรในจังหวัดเมืองพะโค ซึ่งพระเจ้าพุกามพระราชทานให้เป็นกำลังราชการนั้นได้เป็นอันมาก ก็มีใจกำเริบขึ้นที่จะตั้งตัวเป็นใหญ่ จึงว่าแก่พ่อตาว่าที่นี้ถึงกำหนดจะเข้าเดือนข้าไม่ไปเข้าเดือนแล้ว จะอยู่คิดเอาเมืองพะโคให้จงได้ มตะหยอกพ่อตาจึงห้ามอชมะมอญว่า เจ้าคิดดังนี้มิชอบ ดังคนหามีกตัญญูไม่ พระเจ้าพุกามมีพระคุณได้ชุบเลี้ยงอยู่ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานส่วยสาอากรถึงเพียงนี้แล้ว และพระเจ้าพุกามก็มีบุญญาธิการมาก ประกอบด้วยรี้พลช้างม้า เป็นกษัตริย์อันสูงใหญ่ ดังฤๅจะมาคิดชบถดังนี้เล่า ยังจะต่อสู้ด้วยทแกล้วทหารของท่านได้หรือ จะพากันพลอยตายเสียเปล่าหาเป็นประโยชน์มิ

ได้ อชมะมอญจึงว่าพ่อจะปรารภไปไย ที่ว่าจะทำสงครามด้วยพระเจ้าพุกามนั้น ไว้เป็นภารธุระข้า อันการสงครามนี้จะชนะก็ด้วยปัญญาและความคิดเป็นประมาณ ซึ่งจะชนะด้วยรี้พลมากนั้นหามิได้ ถ้าข้าว่าสิ่งใดพ่ออย่าขัดคำทำตามข้าทุกประการแล้ว ก็จะมีชัยชนะแก่สงครามเป็นมั่นคง มตะหยอกพ่อค้าได้ฟังอชมะมอญว่าดังนั้นก็ดีใจด้วย อชมะมอญจึงว่ากล่าวเกลี้ยกล่อมชาวเมืองพะโคทั้งปวง ให้อยู่ในโอวาทของตนแล้วก็ตั้งตัวขึ้นเป็นใหญ่

ฤศักราช ๖๔๗ ปี อชมะมอญได้เมืองพะโคแล้ว จึงให้ตั้งค่ายขุดคูเมืองทำการอยู่ยังมิทันแล้ว กิตติศัพท์แจ้งไปถึงพระเจ้าพุกามฯ จึงตั้งให้เจตสุกรี้พระราชบุตรเขย คุมพลทหารยกลงมาจับอชมะมอญ

ขณะนั้นมตะหยอกรู้จึงว่าแก่อชมะมอญว่า เราได้ห้ามปรามแต่เดิมก็มิฟัง ขืนคิดทำการใหญ่หลวงให้เหลือตัว บัดนี้ค่ายคูจะป้องกันรักษาตัวเล่าก็ยังไม่สำเร็จ กองทัพเจตะสุกรี้ยกมาถึงกึ่งทางแล้ว ท่านจะพาให้เราพลอยถึงแก่ความตายความฉิบหายเสียเป็นมั่นคงในครั้งนี้ ท่านจะคิดประการใด อชมะมอญจึงว่าพ่ออย่าตกใจ อย่าว่าแต่เจตะสุกรี้ยกกองทัพมาเท่านี้เลย ถึงพระเจ้าพุกามจะยกทัพมาด้วยข้าก็ไม่กลัว สุดแต่ข้าว่าสิ่งใดบิดาจงฟังคำข้าทุกประการแล้ว ก็จะได้ชัยชนะโดยง่าย มตะหยอกจึงว่าท่านจะให้ทำประการใดก็จะทำตาม อชมะมอญจึงว่า ข้าจะคิดเป็นกลอุบายอันหนึ่ง จะดีพ่อท่านให้หลัง

แตกแล้ว ข้าจะปล่อยออกไปให้เข้าหากองทัพเจตะสุกรี ถ้าเจตะสุกรีไต่ถามบิดาจงกล่าวโทษข้าให้จงหนัก แล้วทำเป็นภักดีต่อเจตะสุกรี แล้วจึงนำกองทัพเข้ามาโดยทางอ้อมให้ช้าอยู่ ถ้าประมาณการเห็นว่าข้าทำค่ายเสร็จแล้วเมื่อใด บิดาจึงนำทัพเข้ามาเมื่อนั้น อชมะมอญคิดกลอุบายกับมะหยอกพ่อตาฉะนั้นแล้ว จึงเอาหวายผ่าซีกมาตีพ่อตาแต่พอให้หลังแตกเป็นแผล แล้วก็ให้รีบออกไปยังกองทัพเจตะสุกรี

ฝ่ายพม่าในกองทัพ ก็จับเอามะหยอกเข้าไปยังเจตะสุกรี ๆ จึงถามว่า เหตุใดท่านจึงต้องโพยโบยตีดังนี้ มะหยอกจึงบอกว่า ข้าพเจ้าเป็น พ่อตาอ้าย อชมะมอญ ๆ คิดขบถ ต่อด้วย พระเจ้าพุกามตั้งค่ายขุดคูเมืองแต่งบ้านเมือง ข้าพเจ้าห้ามก็มิฟังกลับโกรธ ให้ตีข้าพเจ้าแล้วใส่ตรุไว้ ข้าพเจ้าหนีออกมาได้จึงมาหากองทัพ เจตะสุกรีแจ้งเนื้อความดังนี้ก็สำคัญว่าจริง จึงว่าให้มันทำไปพลางเถิด เองจงนำทัพเราไปโดยทางตรงให้ถึงเมืองพะโคโดยเร็ว มะหยอกก็นำทัพมาตามป่ากลางเป็นทางอ้อม

ฝ่ายกองทัพพม่าไม่รู้แห่งทาง จึงถามมะหยอก ๆ ก็บอกไปทุกคำบท ครั้นไปถึงป่าอันหนึ่งถามชื่อไร มะหยอกจึงบอกว่าชื่อป่ากลาง พม่าทั้งปวงจึงได้รู้ว่าป่านี้บ้านนั้น ครั้นมะหยอกนำทัพมาหลายวัน คะเนเห็นว่าอชมะมอญทำค่ายคูเสร็จแล้ว ก็นำกองทัพมาถึงเมืองพะโค

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาวัดไชยชุมพลชนะสงคราม
จังหวัดกาญจนบุรี

ฝ่ายสมิงอชมะมอญเร่งรัดทำค่ายคูเสร็จแล้ว ก็ให้ปลูกโรงใหญ่โรงหนึ่ง บนกำแพงที่ประตูเมืองฝ่ายทิศตะวันออก แล้วให้ทำรูปหุ่นเป็นรูปพระยาองค์หนึ่ง มีรูปศรีถือพัดและร่ม และเครื่องสำหรับกษัตริย์นั้นแปดคนยืนอยู่ในโรงนั้น

ฝ่ายเจตะสุกรีกยกมาถึงเมืองพะโคแล้ว เวียนเลียบไปรอบเมืองเห็นรูปหุ่นในโรงนั้น ก็สำคัญตัวสมิงอชมะมอญยืนอยู่ก็โกรธจึงยิงด้วยลูกเกาทัณฑ์ ฝ่ายเกาทัณฑ์นั้นกระทบศีรษะแม่มือเจตะสุกรีแตก

ฝ่ายสมิงอชมะมอญ จึงทำเป็นอุบายออกไปเฝ้าเจตะสุกรีทูลว่า ข้าพเจ้าจะได้คิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัวหามิได้ ทุกวันนี้คิดกตัญญูบูชาพระคุณอยู่มิได้ขาด ข้าพเจ้าปลูกพระตำหนักนั้นพระรูปไว้ถวายบังคมทุกวัน ถ้าพระองค์ยังแคลงอยู่ขอให้แต่งคนไปชันสูตรดูพระรูปพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งข้าพเจ้าทำไว้ในพระตำหนักนั้นเถิด เจตะสุกรีจึงว่า ซึ่งท่านว่ามิได้เป็นขบถนั้นยังไม่เห็นจริง และพ่อตาของตัวเป็นที่คำนับ เหตุไรจึงตีพ่อตาด้วยอันใด อชมะมอญจึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าจะตีพ่อตาด้วยคิดการขบถนั้นหามิได้ ด้วยสมเด็จพระเจ้าพุกามทรงพระกรุณาชุบเลี้ยง พระราชทานช่วยสาอากรให้ขึ้นแก่ข้าพเจ้า ๆ คิดถึงพระเดชพระคุณ จึงคิดอ่านแต่งบ้านเมืองไว้เกลือกจะมีราชการสงครามมา จะได้รับรองป้องกันรบพุ่งไว้เป็นรั้วพระนคร

ชั้นหนึ่ง และพ่อตานนเกียจครั้นห้ามมิให้ทำการครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อข้าพเจ้าทำพระรูปขนบูชานนก็ห้ามอีกเล่า ข้าพเจ้าจึงเห็นว่ามตะหยอกพ่อตาหากความกตัญญูมิได้ข้าพเจ้าโกรธจริงอยู่ ตี่จริงอยู่ มตะหยอกจึงหนีมากราบทูลกล่าวโทษข้าพเจ้าน หาจริงมิได้ ขอพระองค์ทรงพระดำริดูเถิด ถ้าข้าพเจ้าเป็นขบถแล้วจะออกมาเฝ้าพระองค์ไย

เจตะสุกรีได้ฟังอชมะมอญว่ากล่าวเป็นฉน ข้า กับ เจ้า ดังนนก็เห็นจริงหาความสงสัยมิได้ จึงใช้ให้คนไปชันสูตรดูรูปซึ่งอชมะมอญกระทำไว้สักการบูชานั้น ครั้นทหารไปดูก็เห็น แล้วกลับมาทูลว่าอชมะมอญกระทำพระรูปไว้บูชานั้นจริง เจตะสุกรีมีความโสมนัสยินดีก็มิได้ทำโทษสิ่งใดแก่อชมะมอญ ๆ ก็บังคมลากลับเข้ามาเมือง จึงแต่งเครื่องบริโภคของเสวยเอาเนื้อฟานสดมาประกอบยาพิษใส่แล้ว ก็ใส่ชะลอมส่งให้คนเอาไปถวายเจตะสุกรี เมื่อเจตะสุกรีจะถึงแก่ความพินาศ มิได้พิจารณาซึ่งมัจฉะมังษาหาร ให้ยินดีที่จะบริโภคเป็นกำลัง จึงสั่งให้พ่อครัวเอาเนื้อฟานไปแต่งเครื่องเสวย ครั้นพ่อครัวทำเครื่องเสร็จแล้ว ก็นำเข้าไปถวายแก่เจตะสุกรี ๆ ก็เสวยเนื้อฟานเข้าไป ศรีษะแม่มือซึ่งถูกสายธนูนั้น ก็เป็นพิษกำเริบขึ้น เจตะสุกรีก็ถึงแก่กาลกิริยาตาย

ฝ่ายอชมะมอญ ก็ให้ตรวจตรารักษาหน้าที่ค่ายคูประตูหอรบเป็นมั่นคง และเสนาบดี นายทัพนายกองซึ่งมาด้วยเจตะสุกรีนั้น ก็

ตกใจร้องไห้ออึงไปทั้งกองทัพ จะมีใครคิดการต่อไปหามิได้ ก็เอาศพเจตะสุกรนั้นไปเผาเสีย แล้วก็ร้องไห้ร่ำไรรักเจตะสุกรว่าพระองค์ค่อยอยู่เถิด ข้าพเจ้าจะถวายบังคมลาไปแล้ว ที่เจตะสุกรตายนั้นรามัญเรียกว่าตำบลเจ้าตายมาตราบเท่าบัดนี้

ฝ่ายเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวง ก็ยกทัพกลับไปเมืองพุกามแล้วก็กราบทูลซึ่งเหตุอันสมิงอชมะมอญกระทำ และเจตะสุกรถึงแก่ความตายนั้นให้พระเจ้าพุกามทรงทราบทุกประการ พระเจ้าพุกามได้แจ้งแล้ว ก็ทรงพระอาลัยถึงพระราชบุตรเขยเป็นกำลังก็ยิ่งทรงพระโกรธแก่อชมะมอญ จึงให้จัดแจงกองทัพจะให้ยกไปจับอชมะมอญอีก

ขณะนั้นมังยอดพ้าซึ่งเป็นพระอนุชาพระเจ้าพุกาม ๆ ให้ไปกินเมืองตะเคิงนั้นซ่องสุมผู้คนไว้ได้มากแล้ว ก็คิดขบถแข็งเมืองขึ้นเป็นศึกกันอยู่ถึงเจ็ดปี

ฝ่ายอชมะมอญได้ช้างพลายตระกูลดีแดงเต็มครบ เป็นช้างชาติอุโบสถตัวหนึ่งมีกำลังมาก ครั้นอยู่มาช้างนั้นตายอชมะมอญจึงได้ถอดเอางานั้นมาเถอยทำเป็นโครงกูบเรือ เหลือเศษอยู่นั้นให้เอามาทำเป็นแหวนเครื่องใส่มือถืออยู่ ตั้งแต่ช้างนั้นตายแล้วตะบะเดชะอชมะมอญนั้นก็เสื่อมถอย

ครั้นอยู่มา ฝ่ายถักขะยาพยูซึ่งเป็นน้องเมียสมิงอชมะมอญ

ปลูกเรือนฝากระดาน ครั้นเสร็จแล้วเมื่อจะขึ้นเรือนนั้น ลักชะยาพยู จึงว่าแก่สมิงอชมะมอญว่า ข้าพเจ้าปลูกเรือนใหญ่ขึ้นได้ถึงเพียงนี้ เพราะบุญญาธิการของท่าน ขอเชิญท่านลงไปเหยียบเรือนข้าพเจ้าให้เป็นเกียรติยศไว้ จะได้ฦาชาปรากฏไปทั่วพระนครอันนี้ สมิงอชมะมอญก็มีความกรุณาแก่ลักชะยาพยู ครั้นเวลาได้ฤกษ์ดีแล้ว ก็ลงไปยังเรือนลักชะยาพยูเพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่น้องเมียของตน

ฝ่ายลักชะยาพยูตกแต่งเครื่องบรรณาการไว้แล้ว ซ่อนหน้าเสียมิได้ออกมาหา ให้แต่ภรรยาและผู้คนบ่าวไพร่มาหมอบเฝ้ารับเสด็จอยู่ ฝ่ายสมิงอชมะมอญเห็นจึงว่า เรือนมันนี้สนุกยิ่งกว่าเรือนเราอันเป็นพระยาอีก ว่าแล้วก็กลับขึ้นมายังเรือนหลวง นางอัครมเหสีจึงทูลถามถึงสองครั้งสามครั้ง ว่าเหตุไฉนพระองค์จึงเสด็จมาเร็วนัก สมิงอชมะมอญก็มิได้ออกวาจาประการใด นางอัครมเหสีจึงให้สาวใช้คนสนิทลงไปถามเมียลักชะยาพยูว่า ท่านทั้งปวงเพ็ดทูลประการใด จึงทรงพระโกรธ

ฝ่ายลักชะยาพยูรู้ว่าสมิงอชมะมอญโกรธ จึงคิดกับบ่าวไพร่คนสนิทว่า สมิงอชมะมอญนี้โกรธเราแล้ว จะนิ่งอยู่มิได้ จำจะคิดอ่านประหารชีวิตเสียจึงจะพ้นอันตราย ครั้นคิดกันพร้อมแล้ว ก็จัดเครื่องบรรณาการให้บ่าวคนสนิทถือขึ้นไปคุจหนึ่งจะไปถวาย เอาอาวุธซ่อนขึ้นไปด้วย คิดทำดังนี้หวังมิให้สมิงอชมะมอญสงสัย และ

ตัวดักชะยาพยูนั้น ก็เอาอาวุธซ่อนไปมิให้คนทั้งปวงเห็น ครั้นถึงเรือนหลวงแล้ว ทหารทั้งปวงก็วิ่งกรูกันขึ้นไป

ฝ่ายสมิงอชมะมอญเห็นพวกดักชะยาพยู ถือศัสตราวุธเข้ามาผิดประหลาด ก็รู้ว่าจะทำร้าย สมิงอชมะมอญก็โกรธฉวยได้ดาบวิ่งออกมาต่อสู้ ฟันพวกดักชะยาพยูศีรษะขาดออกตายคนหนึ่ง พวกดักชะยาพยูก็หนุนแน่นกันเข้าไป อชมะมอญเห็นเหลือกำลังจะสู้มิได้ จึงร้องว่าแก่ดักชะยาพยูว่า เราเห็นกันมาแต่น้อยคุ้นใหญ่หาความพิโรธราคีแก่กันมิได้ เหตุไฉนท่านจะมาทำร้ายแก่เรา ๆ ขอชีวิตเถิด ดักชะยาพยูก็มิได้ฟัง จึงประหารสมิงอชมะมอญถึงแก่ความตาย ครั้นสมิงอชมะมอญตายแล้ว ดักชะยาพยูนั้นก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ครองสมบัติในเมืองพะโคได้แปดวัน และอเชตะมะมอญคนหนึ่ง เป็นบุตรเขยมะหยอกสร้างเมืองแห่งหนึ่งขึ้นกับเมืองพะโค ทางไกลเมืองพะโคเจ็ดวัน อเชตะมะมอญรู้ว่า ดักชะยาพยูฆ่าอชมะมอญเสียได้กินเมืองพะโค เห็นผู้คนระส่ำระสายอยู่ อเชตะมะมอญก็ยกกองทัพมา พอมีหนังสือมะหยอกบอกไปถึงอเชตะมะมอญ ๆ รู้ในหนังสือนั้นแล้ว ก็รีบยกทัพมาถึงเมืองพะโค มะหยอกรู้จึงเปิดประตูเมืองรับ อเชตะมะมอญก็ยกกองทัพเข้าไปในเมืองได้จับดักชะยาพยูฆ่าเสีย

ขณะนั้นอเชตะมะมอญได้เป็นกษัตริย์ในเมืองพะโค ตั้งนาม

ตนเองชื่อพระเจ้าตราพระยา ครองราชสมบัติในเมืองพะโคสืบมา

ฝ่ายข้างเมืองเมาะตะมะนั้น พระเจ้าฟ้ารั่วมีพระอิสริยานุภาพเป็นอันมาก พระเจ้าฟ้ารั่วกับพระเจ้าตราพระยานั้นมีพระทัยเป็นมิตรภาพต่อกัน ต่างองค์ใช้ราชทูตส่งเครื่องบรรณาการไปมาเป็นราชสัมพันธไมตรีกัน พระเจ้าฟ้ารั่วมีพระราชธิดาองค์หนึ่งทรงพระนามว่านางสินทยา

ฝ่ายพระเจ้าตราพระยามีพระราชธิดาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่าสุเจตดะ ต่างองค์ส่งพระราชธิดาไปถวายกันทั้งสองฝ่าย ทรงประพฤติดังนี้ เพื่อจะให้พระราชไมตรีผูกพันมั่นคงเป็นสุวรรณปัถพีอันเดียวกัน ทั้งสองพระนครก็อยู่เย็นเป็นสุข

ครั้นอยู่มามังเกริกเปรี่ยง ซึ่งเป็นใหญ่ในเมืองพุกาม ยกพลโยธามาล้อมเมืองทะละไว้ ให้มังแซะซอราชนัดดายกพลลงมาตีปดายด่านเมืองพะโค ชาวด่านทั้งปวงต้านทานรบพุ่งไว้ได้ประมาณห้าเดือนหกเดือน ต่างองอาจกล้าหาญด้วยกันทั้งสองฝ่าย ชาวด่านจึงบอกเข้ามายังเมืองพะโค พระเจ้าตราพระยาแจ้งแล้ว จึงใช้ราชทูตจำทูลพระราชสาส์นไปถึงพระเจ้าฟ้ารั่ว ณ เมืองเมาะตะมะ ๆ ในปีนั้นข้าวแพงครั้นพระเจ้าฟ้ารั่วได้แจ้งแล้ว จึงให้จัดทหารโยธาทั้งปวงเสร็จแล้วให้กองหน้ายกไปก่อน แล้วพระองค์ก็เสด็จยกทัพหนุนไปต่อภายหลัง ครั้นไปถึงเมืองพะโคแล้ว พระเจ้าตราพระยาจึงออกมาต้อนรับสนทนา

กันตามราชประเพณีไมตรีซึ่งมีมาต่อกัน

ฝ่ายพระเจ้าตราพระยาจึงให้จัดกองทัพเมืองพะโคนั้นเสร็จแล้ว ก็มาพร้อมกันกับกองทัพพระเจ้าพ้ารั่ว ไปปราบศึกซึ่งล้อมเมืองอากเหมาะปลายด่านนั้น ข้าศึกมิอาจจะต่อสู้ได้ก็แตกพ่ายหนีไป ครั้นมีชัยชนะข้าศึกแล้ว สองกษัตริย์กรีบยกไปปราบข้าศึกซึ่งมาล้อมเมืองทะละแตะทัพเมืองพุกามนั้นก็แตกหนีไป จึงยกทัพไปล้อมเมืองหางสะทะงะ พม่าซึ่งรักษาเมืองหางสะทะงะนั้นทานกำลังมิได้ก็แตกหนีไป แล้วรีบยกกองทัพไปตีเมืองสะโทง พม่าซึ่งรักษาเมืองสะโทงนั้นถึงแก่ปราชัย

ฝ่ายทหารพระเจ้าพ้ารั่วพระเจ้าตราพระยาก็จับตัว ณ หยัดพม่าซึ่งเป็นเจ้าเมืองสะโทงออกมาถวายสองกษัตริย์ ๆ ตรัสสั่งให้ประหารชีวิตเสีย สองกษัตริย์ไปปราบข้าศึกครั้งนั้นได้พระนครเป็นอันมากแล้ว พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองให้เลิกกองทัพกลับมาเมืองพะโค ยกมาทางหนองมุเชิง

ฝ่ายพระเจ้าตราพระยามีพระทัยประทุษร้ายต่อพระเจ้าพ้ารั่ว คิดกันกับเสนาบดีว่าเราจะรีบยกไปก่อนแล้ว จะทำกลอุบายลวงเชิญพระเจ้าพ้ารั่วเข้าไปกินเลี้ยงในเมือง จะแต่งโภชนาหารประกอบยาพิษให้เสวยให้ถึงซึ่งพินาศ แล้วจะชิงเอาสมบัติในเมืองเมาะตะมะ ครั้นคิดกันแล้วก็รีบยกทัพมาก่อน

ฝ่ายพระเจ้าพ้ารั่วก็ยกทัพมาภายหลัง ครั้นมาถึงกลางทางมีผู้มากราบทูลว่า พระเจ้าตราพระยาคิดกลอุบายจะทำร้ายต่อพระองค์ พระเจ้าพ้ารั่วได้ทราบดังนั้น จึงทรงพระดำริว่า พระเจ้าตราพระยาก็เป็นพระราชสัมพันธมิตรสนิทเสน่หานัก และจะมาละสัตยานุสัตย์เสีย จะคิดประทุษร้ายต่อเราดังนี้ยังแคลงอยู่ ครั้นจะมิเชื่อเล่าถ้าจริงก็จะเสียที จะยกตามเข้าไปตั้งอยู่นอกเมืองพะโคก่อน พังดูพระเจ้าตราพระยาจะคิดประทุษร้ายจริงหรือมิจริงประการใดก็จะรู้ ครั้นทรงพระดำริแล้ว จึงสั่งกำชับนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวง แล้วก็ให้ยกทัพมาตั้งมั่นอยู่นอกเมืองพะโค ให้คนสอดแนมคอยฟังกิตติศัพท์ดู

ฝ่ายพระเจ้าตราพระยาได้แจ้งว่า พระเจ้าพ้ารั่วยกกองทัพมาตั้งอยู่นอกเมืองแล้ว จึงให้แต่งโภชนาหารประกอบด้วยยาพิษเสร็จแล้ว ก็ให้เสนาบดีออกไปเชิญเสด็จพระเจ้าพ้ารั่วเข้าไปกินเลี้ยง พระเจ้าพ้ารั่วจึงตรัสว่า ถ้าพระเจ้าตราพระยาปรารถนาจะเลี้ยงดูเรากับไพร่พลทหารทั้งปวงให้เป็นที่สบายแล้ว ก็ให้เชิญพระเจ้าตราพระยาเสด็จออกมาหาเราก่อนเถิดเราจึงจะเข้าไป ครั้นเสนาบดีกลับเข้าไปทูลตามคำพระเจ้าพ้ารั่วตรัสสั่ง พระเจ้าตราพระยาก็สะดุ้งพระทัย เห็นว่าพระเจ้าพ้ารั่วรู้พระองค์แล้ว ครั้นจะนิ่งไว้มิได้ก็แต่งกองทัพยกออกมาจะต่อรบด้วยพระเจ้าพ้ารั่ว

ขณะนั้นเป็นฤดูคิมหันต์ใบไม้แห้ง พระเจ้าตราพระยาก็ให้จุด

ไฟเผาบ้านั้น หวังจะให้กองทัพพระเจ้าพ้ารั่วระส่ำระสายเป็นอันตราย ด้วยอำนาจเพลิง ครั้นไฟไหม้มาใกล้กองทัพพระเจ้าพ้ารั่ว ๆ จึงสั่งให้ถอยทัพเข้ามาอาศัยอยู่ริมหนองน้ำแห่งหนึ่งจึงทรงสุวรรณภิงคาร คือพระเต้าน้ำทอง เสด็จขึ้นทรงคชสารอันเป็นราชพาหนะแล้วจึงตั้งสัตยาธิษฐานหลั่งน้ำทักษิโณทกออกพระโอษฐ์ ตรัสว่าเราตั้งอยู่ในสัตยานุสัตย์ซื่อตรงต่อพระเจ้าตราพระยา ๆ ละสัตยานุสัตย์สุจริตธรรมเลี่ยงคิดประทุษร้ายแก่เรา เดชะสัตยานุสัตย์ของเรานี้ ขอเทพยดาทั้งปวงจงช่วยอภิบาลรักษาข้าพเจ้าด้วย ถ้าพระเจ้าตราพระยาและพวกพลทั้งปวงจะทำอันตรายแก่ข้าพเจ้า ขอให้ปราชัยไปเหมือนละอองอันกลิ้งเข้ามากระทบฝั่งนั้นเถิด

ขณะนั้นพระเจ้าตราพระยา เร่งรีบยกพลเข้าไปข้างทิศตะวันตกแห่งหนองน้ำที่กองทัพพระเจ้าพ้ารั่วอาศัยอยู่นั้น จึงถูกชาวบ้านกองมุคนหนึ่งชื่อดักคี่ เป็นทหารหน้าช้างถือทวนยืนอยู่หน้าช้างพระที่นั่งพระเจ้าพ้ารั่วกราบทูลว่า ถ้าแลพระเจ้าตราพระยาจะมาชนช้างกับพระองค์ข้าพเจ้าจะแทงตาช้างพระเจ้าตราพระยาให้แตกแล้ว จะคว้านเอาไส้ช้างออกมาให้จงได้ พระเจ้าพ้ารั่วได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดีนัก

ฝ่าย พระเจ้าตรา พระยาก็ ไสช้าง เข้ามา ชน กับ พระเจ้า พ้ารั่ว ดักคี่ถูกชาวบ้านกองมุนั้น ก็สอึกเข้าแทงด้วยทวนถูกปากช้างที่หนึ่ง ถูกคอที่หนึ่ง ช้างพระเจ้าตราพระยาถูกเจ็บร้องขึ้นด้วยเสียงอันดังแล้ว

ก็บ่ายหน้าไป พระเจ้าพ้ารั่วก็เอาผ้าซับพระพักตร์ท่อนหนึ่งทิ้งให้แก่บุตรชาวบ้านกองมุเป็นสำคัญ บุตรชาวบ้านกองมุได้รับพระราชทานผ้าซับพระพักตร์แล้ว ก็เอาพันเป็นมงคลคาดศีรษะไว้ ฝ่ายพระเจ้าตราพระยาลงจากช้างขึ้นม้าวิ่งหน้าเข้าป่า รี้พลทั้งนั้นก็แตกหนีไปสิ้น

ฝ่ายพระเจ้าพ้ารั่วก็ยกทัพเข้ายังเมืองพะโคแล้ว แต่งให้ทแกล้วทหารไปติดตามจับพระเจ้าตราพระยา พลทหารตามไปจับตัวได้พามาถวายพระเจ้าพ้ารั่ว ๆ ทรงพระโกรธนักจะให้ประหารชีวิตเสีย จึงพระสังฆราชราชาคณะชุมนุมสงฆ์ฝ่ายคันถธุระวิปัสสนาธุระหลายรูปเข้ามาถวายพระพรขอชีวิตพระเจ้าตราพระยาไว้ พระเจ้าพ้ารั่วก็ทรงพระอนุญาตให้มิได้ฆ่าเสีย แล้วให้เอาตัวพระเจ้าตราพระยากับพระราชธิดาของพระองค์ ซึ่งพระราชทานให้แก่พระเจ้าตราพระยาแต่ก่อนนั้นกับราชบุตรสองพระองค์ชื่อชังค์และชังแง ซึ่งเกิดด้วยนางสินทยาราชธิดาของพระองค์นั้นให้ทแกล้วทหารคุมไปไว้ ณ เมืองเมาะตะมะด้วย ฝ่ายพระองค์ยับยั้งอยู่ ณ เมืองพะโค พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ลูกชาวบ้านกองมุ ตั้งให้เป็นเจ้าเมืองพะโค จึงให้หาบิดามารดาลักออกมาแล้วตรัสว่า บุตรท่านมีความชอบในสงคราม เราก็ปูนบำเหน็จให้อยู่กินเมืองพะโคแล้ว ท่านทั้งสองจงเป็นใหญ่ในบ้านกองมุนี้เถิด แล้วพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าเป็นอันมาก จึงให้เอากลองไปตีในบ้านกองมุนั้นสุดเสียงกลองเพียงใด ก็ให้ทำหลักประโคนบักกำหนด

ไว้ทั้งสี่ทิศ พระราชทานบ้านส่วยให้ขึ้นแก่บิดามารดาตักตำมาศย์นั้น แล้ว ก็ยกเข้าไปเมืองเมาะตะมะ

ฝ่ายพระเจ้าตราพระยานั้น ยังมีจิตคิดประทุษร้ายพยาบาทในพระเจ้าฟ้ารั่วอยู่มิได้วาย จึงคิดกระทำเป็นดอกไม้เพลิงกดไว้รอบพระนคร ถ้าพระเจ้าฟ้ารั่วจะเสด็จออกเลี้ยบพระนครเมื่อใดจึงจะจุดดอกไม้เพลิงกดให้พระเจ้าฟ้ารั่วถึงซึ่งทิวงคต ความคิดพระเจ้าตราพระยาทำอุบายดังนั้น นางสินทยาพระราชธิดาพระเจ้าฟ้ารั่วแจ้งสัน จึงเข้าไปกราบทูลแจ้งแก่สมเด็จพระบิดาทุกประการ พระเจ้าฟ้ารั่วได้ทราบแล้วก็ทรงพระโกรธจึงตรัสว่า ครั้งก่อนก็ทำอันตรายแก่กูหนึ่งแล้ว กูก็ละชีวิตไว้มิได้ฆ่าเสีย ยังจะคิดประทุษร้ายต่อกูอีกเล่า ผลกรรมมาดลใจจะให้ถึงแก่ความพินาศฉิบหาย เราจะเลี้ยงไว้มิได้ ก็ตรัสสั่งเพชฌฆาตให้เอาพระเจ้าตราพระยาไปประหารชีวิตเสีย และบุตรซึ่งเกิดด้วยนางสินทยานั้นเป็นราชนัดดานั้น ทรงพระกรุณาโปรดเลี้ยงไว้ พระเจ้าฟ้ารั่วได้เป็นกษัตริย์ในเมืองเมาะตะมะในศักราช ๖๔๙ ปี เสวยราชสมบัติได้หกปี ฉศักราช ๖๕๕ ปี มีช้างฉัททันต์ตัวหนึ่งมาแต่ป่าหิมพานต์สมจรด้วยนางช้างดำ ณ เมืองสุโขทัย เกิดลูกเป็นช้างเผือกผู้ขาวบริสุทธิ์ดุจสำลี อายุช้างนั้นได้หกปี สมเด็จพระร่วงเจ้าจึงให้เอามาบำรุงเลี้ยงไว้ ครั้นอยู่มาเป็นบุญสมภารแห่งพระเจ้าฟ้ารั่วที่จะได้ช้างเผือกไว้เป็นศรีเมืองเมาะตะมะ เผอิญให้ช้างเผือกมิได้จับ

น้ำและหญ้าเป็นหลายเวลา นายช้างจึงเอาเนื้อความขึ้นกราบทูลสมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ ก็เสด็จมาทอดพระเนตรพระยาช้างเผือก จึงทรงพระดำริว่า ช้างนี้มิได้เกิดโรคประการใดมาเป็นดังนี้ดูก็น่าอัศจรรย์นัก หรือจะมิควรอยู่เป็นราชพาหนะแห่งเรากระมัง พระองค์ไม่สบายพระทัยก็เสด็จกลับเข้ามา เวลาค่ำเข้าที่พระบรรทม จึงทรงพระอธิษฐานขอนิมิต เทพยดาอันรักษาพระยาช้างเผือกบันดาลให้ทรงพระสุบินนิมิตว่า ถ้าช้างเผือกอยู่ในเมืองสุโขทัยจะเกิดอุบาทว์ใหญ่สี่ประการ คือจะเกิดอันตรายแก่พระเจ้าแผ่นดิน ให้พลัดพรากจากสมบัติประการหนึ่ง จะวิบัติแก่พระอัครมเหสีประการหนึ่ง จะเกิดเหตุใหญ่แก่เสนาบดีประการหนึ่ง จะเกิดจลาจลแก่ไพร่ฟ้าประชากรประการหนึ่ง เป็นอุบัทว์เหตุสี่ประการ ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าตื่นจากที่พระบรรทมแล้วเสด็จออก จึงตรัสเล่าพระสุบินให้เสนาบดีทั้งปวงฟัง แล้วตรัสว่าเห็นช้างเผือกจะมิพอใจอยู่ด้วยเราแล้ว ประเทศอันใดพระยาช้างชอบใจจะไปอยู่ก็ตามใจเถิด เสนาพฤฒามาตย์รับสั่งแล้วจึงปรึกษากันกราบทูลว่า ช้างตัวนี้เป็นพระยาเศวตมงคลคชสารศรีเมืองตัวประเสริฐ ซึ่งจะปล่อยไปนั้นเสียดายนัก ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะขอเสี่ยงหญ้าให้พระยาช้างจับดูก่อน ถ้าแลจับหญ้าเมืองใด จึงจะส่งไปเมืองนั้น สมเด็จพระร่วงเจ้าก็ตรัสเห็นด้วยอำมาตย์ จึงให้เอาหญ้ามากำเป็นสามกำแล้ว คือ ตั้งเป็นหญ้าเมืองสุโขทัยกำหนึ่ง เป็นหญ้าเมืองเมาะตะมะกำหนึ่ง

เป็นหญ้าเมืองเชียงใหม่กำหนึ่ง แล้วจึงอธิษฐานว่า ถ้าพระยาช้างจะไปอยู่ประเทศที่แห่งใด ก็ให้จับหญ้าเมืองนั้นบริโภคเถิด

ขณะนั้นพระยาช้าง จับเอาหญ้าเมืองเมาะตะมะขึ้นจบเหนือกระพองศีรษะแล้วก็กิน เอางวงกวาดหญ้าสองเมืองนั้นเสีย สมเด็จพระร่วงเจ้าทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสว่า สำหรับบุญเขาแล้วก็เอาไปให้เขาเถิด จึงสั่งให้เกณฑ์ชาวบ้านตราเดิกชาวบ้านกลองห้าร้อยคน อำมาตย์ผู้หนึ่งเป็นนายคุมพระยาช้างมาส่ง แต่แม่ช้างนั้นให้เอากลับคืนมา แล้วคนไปส่งซึ่งไปส่งช้างนั้นให้มีขวานถือร้อยพร้าร้อยจอบร้อยสำหรับทำทางปราบหลักตอขุดดอน แลคนสองร้อยนั้นให้ปลูกโรงแต่งที่ประทับ แล้วมีพราหมณ์ลงคนสำหรับสังวัธยายมนต์ทั้งสี่ทิศครั้นไปถึงท่าจะลงแพนั้น พระยาช้างเผือกจึงให้แม่ช้างลงแพก่อน ตัวพระยาช้างจึงลงต่อภายหลัง คนห้าร้อยซึ่งไปส่งนั้นจึงว่า ท่านจะเอามารดาไปด้วยฉะนี้ ข้าพเจ้าทั้งปวงก็มิพ้นพระราชอาญาพระเจ้าอยู่หัว เมื่อพระยาช้างได้ฟังคำคนทั้งปวงว่าดังนั้น ก็เอางวงขนพาดหลังนางพังผู้มารดา มีจักษุทั้งสองนองไปด้วยน้ำตา จึงเอางวงพยุงส่งมารดาขึ้นจากแพ คนห้าร้อยได้เห็นแล้วก็บังเกิดสังเวชใจสิ้นด้วยกัน ครั้นข้ามไปถึงฝั่งเข้าแดนเมืองเมาะตะมะแล้ว จึงเอาข่าวบอกเข้าไปให้กราบทูลพระเจ้าพ้ารั่ว ๆ ได้ทราบว่า สมเด็จพระร่วงเจ้าพระราชทานพระยาช้างเศวตมงคลคชสารศรีเมืองมา ก็มีพระทัยโสมนัสนัก จึงให้จัดการที่

จะรับพระยาช้างเสร็จแล้ว ก็เสด็จขึ้นไปรับถึงตำบลเมืองแปร แล้ว พระราชทานรางวัลแก่ชาวเมืองสุโขทัย ซึ่งส่งพระยาช้างเผือกนั้นเป็นอันมาก ครั้นได้ฤกษ์แล้วก็ให้ประโคมฆ้องกลองแตรสังข์รับพระยาช้างเผือกลงไปเมืองเมาะตะมะ ตกแต่งที่อยู่ให้ตามสมควร ฤศักราช ๑๕๕ ปี

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่รู้ว่า พระเจ้าพ้าร่วได้ช้างเผือกผู้มาไว้เป็นศรีพระนคร จึงให้แต่งทัพแปดทัพเป็นคนแปดหมื่นยกลงมาล้อมเมืองเมาะตะมะไว้ พระเจ้าพ้าร่วจึงปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า กองทัพเมืองเชียงใหม่ยกมาครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก จะคิดประการใด ฝ่ายมุขมาตยาทั้งปวงจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระเจ้าเชียงใหม่ให้ยกพลมากระทำสงครามครั้งนี้ เพื่อประโยชน์จะใคร่ได้พระยาช้างเผือกไปไว้เป็นศรีพระนครเชียงใหม่ ขอพระองค์จงทรงพระอธิษฐานขอสุบินนิมิตดูให้แจ้งเหตุประจักษ์ก่อน ถ้าพระยาช้างเผือกจะควรคู่เป็นราชพาหนะของพระองค์อยู่ ขอให้ทรงพระสุบินนิมิตที่เป็นชัยมงคล ถ้าจะเสียพระยาช้างเผือกและบ้านเมืองแก่ข้าศึก ก็ให้ทรงพระสุบินนิมิตเป็นอัปมงคลให้ประจักษ์แล้ว จึงจะได้คิดอ่านถ่ายเทต่อภายหลัง พระเจ้าพ้าร่วได้ทรงฟังดังนั้นเห็นชอบด้วย จึงสั่งให้ปูลูกศาตแต่งเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทพยดา ครั้นเวลาค่ำก็ทรงอธิษฐานต่อเทพยดาว่า ถ้าช้างเผือกตัวนี้เกิดด้วยบุญสมภารจะเป็นราชพาหนะแห่งข้าพเจ้า ก็ขอให้นิมิต

เป็นศุภมงคลเถิด ถ้าข้าพเจ้าจะสืนวาสนา จะเสี่ยพระยาช้างเผือกและพระนครแก่ปัจจามิตรข้าศึกแล้ว ขอให้ข้าพเจ้านิมิตเป็นอัปมงคลเถิด ทรงพระอธิษฐานแล้วก็เข้าที่พระบรรทม ครั้นล่วงเข้าเวลาปัจฉิมยาม จึงเทพยดาอันสถิตสิงอยู่ในบวรเศวตฉัตร จึงบันดาลให้พระเจ้าพ้ารั่วนิมิตฝันว่า ซึ่งข้าศึกมาล้อมพระนครไว้ครั้งนี้ จะทรงพระวิตกไปไย พระยาช้างเผือกผู้ของพระองค์เป็นชัยมงคลอยู่แล้ว ให้เร่งแต่งที่บนยอดเขาใกล้เมืองเมาะตะมะ ประดับประดาด้วยราชวัติฉัตรธง และให้เอาอ่างทองคำใส่น้ำครั้นพิธีแล้ว จึงประดับพระยาช้างด้วยเครื่องคชาภรณ์อันงาม เชิญขึ้นไป ณ ยอดเขาซึ่งตั้งพิธีนั้น พระยาช้างก็จะสูบเอาน้ำในอ่างทองพ่นออกไปทิศใด ปัจจามิตรที่อยู่ในทิศนั้น ก็จะปราชัยไปทุกทิศ ครั้นพระเจ้าพ้ารั่วตื่นจากที่พระบรรทมแล้ว ทรงพระดำริว่าชะรอยเทพยดาเจ้ามาบอกเหตุให้เราแล้วเป็นมั่นคง จึงเสด็จออกสั่งให้แต่งที่ ณ ยอดเขาใกล้เมืองเมาะตะมะเสร็จแล้ว ถึงเวลาอุดมฤกษ์ก็ให้เชิญพระยาช้างขึ้นไปสถิตในโรงราชพิธี

ฝ่ายพระยาช้างก็สูบเอาน้ำในอ่างทองแล้ว ก็พ่นออกไปตามทิศซึ่งข้าศึกตั้งอยู่นั้น ช้างในกองทัพเมืองเชียงใหม่ได้ยินเสียงพระยาช้างเผือกพ่นน้ำออกไปก็ตกใจ วิ่งเหยียบกองทัพ ๆ ก็แตกไป ชาวเมืองเมาะตะมะก็เปิดประตูเมืองออกไปเก็บได้เครื่องศัสตราวุธและผู้คนช้างม้าเป็นอันมาก จำเดิมแต่ทัพเมืองเชียงใหม่แตกไปแล้ว ชาวเมือง

เมาะตะมะก็มีความสุขทั่วทุกชายหญิง

ครั้นอยู่นานมา ชังคีชังแงซึ่งเป็นบุตรพระเจ้าตราพระยานั้น พระเจ้าพ้ารั่วให้เชิญพานพระศรีองค์หนึ่ง เชิญพระเต้าน้ำองค์หนึ่ง ด้วยเห็นว่าเป็นพระราชนัดดาหาแคลงพระทัยไม่ ใช้สอยสนิทอยู่วันหนึ่งอำมาตย์ทั้งปวงจึงบอกแก่ชังคีชังแงว่า พ่อทั้งสองนี้หาเป็นพระราชบุตรพระเจ้าพ้ารั่วไม่ เป็นบุตรพระเจ้าตราพระยาต่างหาก ชังคีชังแงสงสัยนัก จึงไปทูลถามพระมารดา นางสินทยาผู้เป็นพระมารดาก็บอกสมคำอำมาตย์แลแจ้งความแต่หลังให้ฟังทุกประการ ชังคีชังแงได้ฟังพระมารดาบอกดังนั้น ก็มีพระทัยโทมนัสเศร้าโศก จึงปรึกษากันพี่น้องว่า แต่พระราชบิดาเราท่านยังประหารชีวิตเสีย ตัวเราทั้งสองนี้ไหนท่านจะรักใคร่ พี่น้องจึงคิดกันเป็นขบถ เอามีดเหน็บซ่อนไว้คอยดูท่วงทีจะทำการ ครั้นพระเจ้าพ้ารั่วเข้าที่บรรทมหลับสนิทอยู่ สองคนพี่น้องลอบย่องเข้าไป แล้วชักมีดเหน็บออกจะแทง พอนางนักสนมเห็นร้องออองขึ้น พี่น้องทั้งสองกลัวแทงเบาไปหาเข้าไม่ พระเจ้าพ้ารั่วตกพระทัยตื่นขึ้นเห็น ชังคีชังแงก็วิ่งหนีไป จึงตรัสสั่งเสนาบดีตามไปจับ เสนาบดีทั้งปวงตามไปจับพระราชนัดดาทั้งสองได้ ณ ตำบลวัดเฉพาะเอามาถวายพระเจ้าพ้ารั่ว ๆ จึงตรัสสั่งให้เอาไปประหารชีวิตเสีย แล้วจึงตรัสว่า แต่นี้ไปตัดหวายอย่าไว้หนามหน่อ ฆ่าพ่ออย่าไว้ลูก จึงเป็นคำโบราณสืบมาคุงเท่าบัดนี้ พระเจ้าพ้ารั่วเสวยสมบัติในเมือง

เมาะตะมะได้ยี่สิบหกปี พระโรคเบียดเบียน ก็สวรรคต ณ วันพุธขึ้นหกค่ำเดือนยี่ จุลศักราช ๖๗๕ ปี เมื่อไปอยู่ ณ เมืองสุโขทัยประมาณกี่ปี และเมื่อแรกได้ราชสมบัติพระชนมายุเท่าใด จดหมายในราชพงศาวดารรามัญหาปรากฏไม่

ฝ่ายมุขมนตรีทั้งปวง จึงเชิญพระศพพระเจ้าพ้ารั่วเข้าถวายพระเพลิงในปราสาท กวาดเอาพระอัฐิและพระอังคาร ประมวลเข้าแล้วก่อพระเจดีย์สวมดงไว้ กระทำเป็นรูปนกยูงทองไว้หน้าพระเจดีย์ ๆ ยังประดิษฐานอยู่คุงเท่าบัดนี้ แล้วเสนาพฤฒามาตย์ปโรหิตทั้งปวงจึงเชิญมะกะตาผู้เป็นพระอนุชา พระเจ้าพ้ารั่วขึ้นครองราชสมบัติ ในศักราช ๖๗๕ ปี ณ วันเสาร์ขึ้นเจ็ดค่ำเดือนสามฉกษยี่สิบ ครั้นมะกะตาได้เสวยราชสมบัติเป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะแล้ว จึงได้แต่งพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการ ให้ราชทูตคุมไปถวายสมเด็จพระร่วงเจ้าขอพระราชทานนาม พระร่วงเจ้าจึงตรัสถามราชทูตว่ามะกะตานี้เป็นเชื้อวงศ์กษัตริย์อยู่หรือ ราชทูตว่าเป็นพระอนุชาพระเจ้าพ้ารั่ว สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดี จึงพระราชทานพระนามดังในพระสุพรรณบัฏชื่อพระเจ้าราม ประเดิด ราชทูตรับพระสุพรรณบัฏแล้ว ก็กราบถวายบังคมลามาถึงเมืองเมาะตะมะ จึงถวายพระสุพรรณบัฏแก่พระเจ้ามะกะตา

ฝ่ายเสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวง ก็ตั้งพระราชพิธี

ราชาภิเษกมะกะตา เป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้ารามประเดิด ๆ จึงให้สร้างเมืองสะโคง และเมืองวานแล้วโปรดให้สมิงยี่รามะละไปกินเมืองวาน

ขณะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่ จึงแต่งให้เสนาบดีเป็นแม่ทัพยกมาตีเมืองวาน ๆ แตก สมิงยี่รามะละตาย และพระเจ้ารามประเดิดนั้นได้เสวยราชสมบัติแล้ว เกียจคร้านมิได้เอาใจใส่ในราชกิจ

ฝ่ายสมิงมังละคิดซึ่งเป็นผัวนางอุ่นเรือน น้องสาวพระเจ้าพ้ารั่วหรือพี่เขยพระเจ้ารามประเดิดนั้น คิดกันกับภรรยาว่า พระยารามประเดิดเกียจคร้าน มิได้เอาใจใส่ในราชการแผ่นดิน อุปมาดังต้นไม้อันหาผลมิได้ มิดังนั้นประดุจดอกไม้อันปราศจากกลิ่นหอมก็หาประโยชน์มิได้ เมื่อตัวความคิดน้อยแล้วสิประกอบด้วยความเกียจคร้านเล่า แต่ทัพเสนาบดียกมาเพียงนี้ ยังได้ความเดือดร้อนทั้งพระนครแล้ว ถ้าหากมีศึกกษัตริย์ใหญ่หลวงมา จะมิเสียพระนครเป็นเชลยเขาเสียหรือ ทั้งพระยาช้างเผือกก็จะได้ไปแก่ข้าศึก จะนิ่งอยู่ให้ครองสมบัติสืบไปมิได้ จำจะยกเสียจากราชสมบัติ ครั้นคิดกันแล้วจึงแต่งเป็นกลอุบายให้กรมช้างเอาเนื้อความกราบทูลว่า มีช้างตัวหนึ่งสามงา ๆ หนึ่งออกที่กระพอง เที่ยวกินหญ้าอยู่ป่าริมสวนพระ พระยารามประเดิดได้ทรงฟังคำคัญว่าจริง มิได้มีความสงสัยก็ดีพระทัย จึงสั่งให้เอาช้างต่อและเชือกบาศข้ามไปฟากเมืองเมาะลำเลิงแล้ว ส่วน

พระองค์ก็เสด็จข้ามไปด้วยพวกพลพอประมาณ หมายจะจับช้างตัวประหลาด เมื่อข้ามไปมิพบช้างสำคัญแล้ว จะเสด็จกลับคืนเข้าเมือง ประตูเมืองเขาก็ปิดเสียเข้าพระนครมิได้ สมิงมังละคิดก็ให้จับพระยารามประเดิดฆ่าเสีย พระยารามประเดิดได้เสวยราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะสองปี ในศักราช ๖๗๖ ปี แต่กษัตริย์ครองราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะสองวรรคต่วงไปสองพระองค์แล้ว จึงสมิงมังละคิดจะคิดเอาราชสมบัติ

ฝ่ายนางอุ่นเรือนภรรยานั้นจึงว่า ธรรมดาชื่อว่าจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินนี้ ต้องประพฤติให้องอาจดุจหนึ่งพระยาไกรสรราชเสนาบดีไพร่พลเมืองจึงจะเกรงกลัว บัดนี้พระองค์ทรงชราภาพอยู่แล้ว จะมีผู้ใดเกรงกลัวหามิได้ ลูกชายเรานี้มีอยู่สองคน ลูกชายใหญ่นั้นจะให้เป็นพระยาเสวยราชสมบัติแล้ว เราสองคนก็จะพึ่งพาอาศัยได้ถนัด ไพร่พ้าข้าเผ้าทั้งปวงก็เกรงกลัวฉันเดียวกัน ครั้นปรึกษาเห็นชอบด้วยกันแล้ว จึงอภิเษกเจ้าอาวซึ่งเป็นบุตรชายคนใหญ่ให้ครองราชสมบัติ ณ วันอาทิตย์ขึ้นหกค่ำเดือนยี่ศักราช ๖๗๖ ปี จึงแต่งพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการ ให้ราชทูตคุมไปถวายทูลขอพระนามสมเด็จพระร่วงเจ้า ๆ จึง พระ ราชทาน พระนาม ลงพระสุพรรณบัฏ ชื่อพระเจ้าแสนเมืองมิง และพระราชธิดาสมเด็จพระร่วงเจ้า ซึ่งเป็นมเหสีพระเจ้าพ้ารั่วนั้น สมิงมังละคิดก็เอามาเป็นภรรยา

สมิงมังละคิดให้ปลูกตำหนักใหญ่อันหนึ่งบนยอดเขาพังปูแล้วให้เขียนเป็นรูปต่าง ๆ อยู่มาวันหนึ่งสมิงมังละคิดออกไปเล่นน้ำในสระ ฝ่ายข้าสาวซึ่งอยู่ในตำหนักนั้น นอนกลางวันมิได้ปิดหน้าต่าง เมื่อจะเกิดเหตุนั้น กาคาบเอาเนื้อย่าง ซึ่งไฟติดอยู่นั้นมาจับกินที่หน้าต่าง ไฟตกลงติดเชือกเข้าก็ไหม้ตำหนักขึ้น นางห้ามทั้งหลายซึ่งอยู่ในตำหนักนั้น หนีไม่ทันก็ตายในไฟ

ฝ่ายสมิงมังละคิดกลับเข้ามา เห็นนางห้ามทั้งปวงถึงแก่ความตายดังนั้น จึงให้เอาศพนั้นมากองมัดสุมไว้ เอาไม้ซึ่งเหลือไฟไหม้นั้นมาเผาศพนั้นเสีย

ฝ่ายพระเจ้าแสนเมืองมิง กับแม่นางตะปีนั้นอยู่ด้วยกัน มีพระราชบุตรคนหนึ่งชื่ออายกำกอง ครั้นอยู่มามีพระราชบุตรีอีกคนหนึ่งชื่อว่านางโอกัลยา พระเจ้าแสนเมืองมิงมีราชบุตรสององค์

ฝ่ายสมิงมังละคิด และนางอุนเรือนซึ่งเป็นบิดามารดา ก็ถึงแก่กาลกิริยาไปสู่ปรโลกในปีนั้น ในศักราช ๖๘๐ ปี พระยาแสนเมืองมิงยกไปตีเมืองลำภูลประการ ได้เมืองลำภูลประการแล้ว ยกไปตีเมืองทวายก็ได้เมืองทวาย จึงให้ขุนลังกาไปตีเมืองตะนาวศรีก็ได้เมืองตะนาวศรี แต่พระยาแสนเมืองมิงได้เสวยราชสมบัติอยู่สิบสี่ปีจะได้มีข้าศึกมาย่ำยีหามิได้ ไพร่พ้าข้าแผ่นดินก็อยู่เย็นเป็นสุข พระยาแสนเมืองมิงนั้นโลภในการเมถุนธรรมนัก ประชวรพระโรคสำหรับบุรุษ

895.914 430
ส 434ร ร522 กก.

ก็ถึงแก่พิราลัย ศักราช ๖๘๑ ปี แต่กษัตริย์ได้ครองราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะ ได้พระนามในพระสุพรรณบัฏมาแต่เมื่องสุโขทัยเป็นสามพระองค์ จึงเจ้าชีพเป็นพระอนุชาพระเจ้าแสนเมืองมิงได้เสวยราชสมบัติสืบมา รับพระนามว่าพระเจ้ารามมะไทยและชิดาของพระเจ้ารามประเดิด ซึ่งเป็นน้องพระเจ้ารามมะไทยองค์หนึ่งนั้น ชื่อว่าแม่นางอำปะและแม่นางตะปี ซึ่งเป็นมเหสีพระเจ้าแสนเมืองมิง พระเจ้ารามมะไทยเอานางทั้งสองคนนี้มาเลี้ยงเป็นอัครมเหสี อยู่มาจึงได้ไปสร้างเมืองตะเกิง และเมืองวากะเมาะอยู่ข้างทิศอุดรเมืองพะโค

ครั้นอยู่มาไทยห้าร้อยหนีออกไปแต่เมืองเพชรบุรีไปสู่สมภารพระเจ้ารามมะไทย ๆ ถามว่าเหตุไฉนจึงมาสู่สมภารเรา ไทยห้าร้อยจึงทูลว่า ข้าพเจ้ารู้ข่าวเลื่องลือไปว่า พระองค์มีความรักใคร่ในข้าราชการและทหารนัก ข้าพเจ้าจึงเข้ามาสู่สมภาร พระเจ้ารามมะไทยได้ทรงฟังก็ชอบพระทัย จึงพระราชทานรางวัลแก่ไทยห้าร้อยเป็นอันมาก โปรดให้ชี้ปอนข้าหลวงเดิมเป็นใหญ่แก่ไทยห้าร้อย ครั้นอยู่มาสมิงอายกำกอง ซึ่งเป็นพระราชบุตรพระเจ้าแสนเมืองมิงเกิดด้วยแม่นางตะปีนั้นเป็นคนหยาบช้า ประพฤติพาลทุจริต พระเจ้ารามมะไทยผู้เป็นบิดาเลี้ยงให้เอาไปจำไว้ ให้ริบเอาทรัพย์สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคเสียสิ้น ครั้นอยู่มาภรรยาอายกำกองคลอดบุตรชาย พระเจ้า

รามมะไถยทรงพระเมตตาแก่กุมารผู้เป็นหลานนั้น จึงพระราชทานทรัพย์สิ่งของ ๆ อายกำกองผู้บิดาคืนให้กุมารทั้งสองนั้น ครั้นกุมารวัฒนาการจำเริญใหญ่ขึ้นมา พระเจ้ารามมะไถยจึงพระราชทานนามชื่อสมิงเจ้าอายปราสาท สมิงเจ้าอายปราสาทมีบุตรสี่คนๆหนึ่งชื่อย่าน พระเจ้ารามมะไถยโปรดให้กินเมืองพะสิม คนหนึ่งชื่ออายพะบูนโปรดให้กินเมืองนครเพน คนหนึ่งชื่อเลกพร้าโปรดให้กินเมืองมองมะละ คนหนึ่งชื่ออุเดวโปรดให้กินเมืองเมาะตำเลง แล้วพระเจ้ารามมะไถยให้เจ้าอายพะบูนไปตีเมืองทวาย ส่วนพระองค์ยกไปตีเมืองตะนาวศรีแตก ได้เมืองตะนาวศรีแล้วกลับเข้ามาในปีนั้น แล้วให้ย่านยกไปตีเมืองมะเริงได้เมืองมะเริงแล้ว ก็ให้อยู่กินเมืองมะเริง

ฝ่ายพระเจ้ารามมะไถย เกิดพระราชบุตรด้วยนางอำปะสามพระองค์ พระราชบุตรผู้ใหญ่นั้น เมื่อประสูติเกิดจันทรุปราคา พระราชบิดามารดาพระวงศา จึงพระราชทานนามชื่อพระนางจันทะมังคะละอยู่มาพระชนม์ได้สี่ขวบห้าขวบ พระนางจันทะมังคะละส่งพระชนม์พระราชบุตรีถัดมาพระองค์หนึ่ง เมื่อจะประสูติมีเหตุอัศจรรย์ พระเจ้ารามมะไถยผู้เป็นพระราชบิดาให้สร้างกุฎีเจ็ดหลัง ถวายพระสงฆ์แล้วเสร็จแต่ในวันเดียว แล้วมีผู้นำเอาผลมะเดื่อใหญ่ประมาณสามกำมาถวาย ผลมะเดื่อนั้นรามัญเรียกว่าวิอาศัย ตัววิอักษรกับกุฎีเจ็ดหลังซึ่งสร้างแล้วนั้นจึงถวายพระนามชื่อว่าวิหารเทว์ พระราชบุตรองค์

หนึ่งทรงพระนามว่ามุนะ ครั้นต่อไปในเบื้องหน้าพระราชบุตรชื่อว่ามุนะนั้นได้ครองราชสมบัติ คนทั้งปวงก็เรียกพระวิหารเทวนั้นชื่อว่าพระมหาเทวี เหตุว่าเป็นสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ พระเจ้ารามมะไถยเกิดพระราชบุตรด้วยแม่นางตะบีสองพระองค์ ๆ หนึ่งชื่อว่ามิฉานเป็นพระราชบุตรี พระราชบุตรพระองค์หนึ่งชื่อว่ามังดังกา ครั้นมังดังกาค่อยจำเริญขึ้นมา พระราชบิดาได้ยกทัพไปตีเมืองทวายก็ได้เมืองทวายอยู่มา ครั้งหนึ่งชีปอน ซึ่งได้ คุมไทยห้าร้อย เป็นกำลัง คิดกลอุบาย ปลูกเรือนฝากระดานน้อยเรือนหนึ่ง ครั้นเรือนแล้วจึงไปทูลเชิญพระเจ้ารามมะไถยว่า ขอเชิญพระองค์เสด็จไปเหยียบเรือนข้าพเจ้าให้เป็นเกียรติยศไว้ พระเจ้ารามมะไถยก็ทรงพระเมตตาแก่ชีปอนว่าเป็นข้าหลวงเดิมมา แล้วก็ได้เสียงพระองค์มาแต่ยังเยาว์อยู่นั้น หาความสงสัยพระทัยไม่ ก็เสด็จลงไปสู่เรือนชีปอน ๆ กับไทยห้าร้อยก็จับพระเจ้ารามมะไถยฆ่าเสีย พระเจ้ารามมะไถยก็สวรรคต พระเจ้ารามมะไถยได้เสวยราชสมบัติในศักราช ๖๘๑ ปี เสวยราชย์ได้แปดปี ทิวงคต ในศักราช ๖๘๙ ปี แต่กษัตริย์ได้เสวยราชย์ในเมืองเมาะตะมะตั้งแต่พระเจ้าฟ้ารั่วมาจนถึงพระเจ้ารามมะไถย เป็นสี่พระองค์ด้วยกันในเมืองเมาะตะมะ

ฝ่ายแม่นางอำปะพระอัครมเหสีเอก อันตั้งพระนามชื่อว่า นางจันทะมังคะละนั้นกับนางนักสนมทั้งปวง จึงลอบเอาเงินทองไปให้แก่

เสนาคนหนึ่งชื่อว่าเจตะสงคราม ให้คิดฆ่าขี่ปอนเสี่ย เจตะสงคราม รับเงินทองแล้วก็ยกไปฆ่าขี่ปอนเสี่ย และขี่ปอนได้เป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะได้เจ็ดวันก็ตาย ในศักราช ๖๘๙ ปี แต่กษัตริย์ได้ครองราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะเป็นห้าพระองค์ ครั้นขี่ปอนตายแล้ว อายกำกองผู้เป็นราชบุตรพระเจ้าแสนเมืองมิง ซึ่งเป็นหลานพระเจ้ารามมะไตย ๆ ให้จำไว้ ครั้นอยู่มานางจันทะมังคะละคิดให้ทอดออกจากโทษ ยกราชสมบัติให้ อายกำกองได้ราชสมบัติแล้ว มิได้กตัญญูรักใคร่นางจันทะมังคะละ ๆ ลอบเอายาพิษใส่ให้อายกำกองกิน อายกำกองก็ถึงแก่ความตาย แต่กษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะได้หกพระองค์ ครั้นอายกำกองถึงแก่อสัญกรรมแล้ว พระยาอายลาวเป็นใหญ่อยู่ในเมืองสะโตง แล้วยกไปอยู่เมืองพะโค มีบุตรชายคนหนึ่งชื่ออายลอง นางอำปะให้ไปเชิญมา จะยกราชสมบัติให้ พระยาอายลาวจึงพาเอาอายลอง ซึ่งเป็นบุตรไปเมืองเมาะตะมะด้วย พระยาอายลาวก็เอานางอำปะภิเษกเป็นอัครมเหสี พระยาอายลาวได้เสวยราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะ ๆ กับเมืองสุโขทัย ขาดทางพระราชไมตรีแต่นั้นมา

ขณะนั้นในเมืองเมาะตะมะ เมืองพะโค เมืองสะโตง เมืองพะสิมนั้น บังเกิดข้าวยากหมากแพง อาณาประชาราษฎรนั้นล้มตายเป็นอันมาก พระยาช้างเผือกก็งาหัก ครั้นอยู่มาพระยาอายลาวจึงทรง

ดำริว่า ถ้ากูล่วงลับไปแล้ว มุนะผู้เป็นบุตรนางตะบี่กับลูกกูนี้ใครจะได้ราชสมบัติ จำกูจะลองความคิดคนทั้งสองดู ทรงดำริแล้วทำเป็นทรงพระประชวร มิให้พระอัครมเหสีและนางนักสนมเข้าใกล้ ให้แต่คนที่ไว้พระทัยเข้าใช้ใกล้พระองค์แต่สองคนสามคน ครั้นอยู่มาทำประชวรหนักลง นางนักสนมจึงพูดแก่กันอย่าให้แพร่งพรายไปว่า ทรงพระประชวรหนักลง

ฝ่ายอายลองพระราชโอรสนั้น คุมพลทหารไปจับมุนะ ๆ ตีแตกมา แล้วมุนะยกพวกพลติดตามมาจะจับอายลอง พระเจ้าอายลาวเห็นวุ่นวาย จึงร้องตวาดออกมาว่า อ้ายสองคนพี่น้องทำไมกัน ฝ่ายทหาร มุนะได้ยิน พระสุรเสียง พระยาอายลาวร้องตวาดออกมาก็วิ่งหลบลี้หนีไป พระยาอายลาวทำอาการประหนึ่งทรงพระโกรธแก่มุนะว่าพวกพ้องข้าไทมันมาก มันจึงทำข่มเหงแก่ลูกกูได้ถึงเพียงนี้ จึงสั่งให้จำมุนะไว้

ครั้นอยู่มานางจันทะมังคะละ กับนางสะเจี่ยงทูลขอโทษมุนะ พระยาอายลาวโปรดมุนะพ้นโทษ ครั้นอยู่มาอายลองพระราชโอรสพระยาอายลาว เป็นอหิวาตกโรคดับสูญสิ้นพระชนม์ พระยาอายลาวผู้เป็นพระราชบิดา ได้เสวยราชสมบัติเมืองเมาะตะมะได้สิบแปดปี จุลศักราช ๗๐๗ ปี ก็สวรรคต ตั้งแต่พระเจ้าพ้ารั่วครองราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะ ได้ช้างเผือกผู้เป็นปฐมราชพาหนะมาศราบเท่าพระยา

อายุยาว ลำดับกษัตริย์ต่อมา พระนามปรากฏเรียกว่า พระเจ้าช้างเผือก ทุกพระองค์ ล่วงไปได้เจ็ดพระองค์ด้วยกันและพระองค์ซึ่งเป็นเคารบแปด คือมุนะได้ราชาภิเษกในราชสมบัติ ทรงพระนามชื่อว่าพระเจ้าอู่

อยู่มาในกาลวันหนึ่ง พระเจ้าอู่เสด็จไปคล้องช้างเมืองพะโค เมื่อเสด็จกลับมานั้นพบสตรีผู้หนึ่งอยู่ในสวนกล้วย เป็นบุตรีชาวสวนกล้วย มีลักษณะอันงามหาที่สุดมิได้ ชื่อว่าเมียโกสก แปลเป็นคำไทยว่านางผมงาม พระเจ้าอู่มีพระทัยเสน่หารักใคร่ในนางนั้นนัก จึงให้ตกแต่งมรรคาสรรพไปด้วยราชวัติฉัตรธง ต้นกล้วยต้นอ้อยมีร้านน้ำสองข้างมรรคา รับสตรีนั้นเข้ามาเมืองเมาะตะมะ เลี้ยงเป็นพระสนมเอก ให้ชื่อว่านางอำเปอ

ขณะนั้นชาวเมืองทั้งปวงซึ่งเห็นรูปนางนั้น ก็ตบมือรำทำเพลงว่า ศักกะตอยดัดอูรูปะนะโกลนโกญปะราตาลาญ แปลเป็นภาษาไทยว่า นางรูปงามทรามสวาทผาดหน้าดี มีศรีแก่นางทั้งหลาย ดูกชาวบ้านกล้วยป่า และนางอำเปอนั้น พระยาอู่พระเจ้าช้างเผือกเป็นที่เสน่หารักใคร่ยิ่งนัก ครั้นอยู่มานางจันทะมังคะละซึ่งเป็นอัครมเหสีตาย จึงตั้งนางอำเปอขึ้นเป็นอัครมเหสี ให้ชื่อว่านางจันทะมังคะละ

ฝ่ายอำมาตย์คนหนึ่งนั้น มีบุตรคนหนึ่งชื่อมะสามบุญ ๆ มี

ถูกหญิงสี่คน ๆ หนึ่งชื่อว่ามุเอียด คนหนึ่งชื่อว่ามุกอ คนหนึ่งชื่อว่ามุชีพ คนหนึ่งชื่อว่ามุเตียว ทั้งสี่คนนั้นอำมาตย์ผู้เป็นบิดาเอาขึ้นไปถวายพระเจ้าอู่ ๆ รับเอาไว้คนหนึ่งชื่อว่ามุเตียว เป็นน้องที่สุดแล้วพระราชทานให้มังดังกา ตั้งมังดังกาเป็นเชื้อกองสิ่นให้ไปกินเมืองพะโค และมุเตียวนั้นมีบุตรคนหนึ่งชื่อว่าบุญลาภ ครั้นจำเริญอายุขึ้นมา พระเจ้าอู่โปรดให้ไปกินเมืองตะเกิง พระเจ้าอู่เสวยราชย์ได้สามปี ในศักราช ๗๑๐ ปี พระเจ้าเชียงใหม่จึงแต่งกองทัพแปดทัพ ๆ ละหมื่นให้อูพิตเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองเมาะตะมะ และกองทัพยกไปตีเมืองสะโตง เมืองตักกลา เมืองวาน เมืองยางิน เมืองนครเถิง เมืองเหล่านั้นแตกหมดมาตั้งกองทัพอยู่ ณ บ้านปลายไผ่แปดทัพ ใกล้เมืองเมาะตะมะทางสองร้อยเส้น ชาวเมืองเมาะตะมะออกไปหาข้าวปลาก็ขัดสน สมณชีพราหมณ์เสนาพฤฒามาตย์ราษฎรก็ได้ความร้อนรนนัก จึงมาประชุมปรึกษาพร้อมกันว่า แต่ก่อนเป็นบุรพจาริตสืบมาถ้าจะมีศึกสงครามมาแต่ประเทศทิศใด ก็ย่อมให้แต่งบวงสรวงพลีกรรมบูชาเทพยดาอารักษ์ พระเสื้อเมืองทรงเมืองกับพระยาช้างเผือกข้าศึกจะพ่ายหนีไป ปโรหิตจึงเอาเนื้อความนั้นไปบังคมทูลพระเจ้าอู่ ๆ แจ้งแล้ว ครั้นเวลากลางคืน เทพยดาอันรักษาพระยาช้างเผือก จึงบันดาลให้พระเจ้าอู่ทรงสุบินนิมิตว่า ให้ทำต้องกันกับปโรหิตกราบทูล ครั้นพระเจ้าอู่ตื่นบรรทมขึ้นแจ้งในนิมิตแล้วก็มีความ

ยินดีนัก จึงให้อาราธนาสมณชีพราหมณ์ให้ปลูกศาลบวงสรวง เทพยดาอารักษ์กับโรงพระยาช้างเผือกบนยอดเขา ใกล้เชิงกำแพงเมืองแล้วให้ล้อมด้วยราชวัติฉัตรธง จึงให้ประดับพระยาช้างเผือกด้วยเครื่องอลังการแล้วเชิญเข้าสถิตในโรง ยื่นเหนือแผ่นศิลาบ่ายหน้าไปต่อราชศัตรู แล้วให้เอาอ่างทองคำมาใส่น้ำพระพุทธมนต์ตั้งไว้ตรงหน้าพระยาช้างเผือก ปโรหิตจึงอธิษฐานว่า ขอให้พวกอริมทร์ราชไพร่พ่ายแพ้หนีไป ด้วยอำนาจพระเดชานุภาพของพระเจ้าแผ่นดินและอำนาจพระยาช้างเผือก

ฝ่ายพระยาช้างเผือกก็เอางวงสูบน้ำในอ่างทองพ่นออกไปโดยทิศข้าศึกตั้งอยู่นั้น ฝ่ายรี้พลช้างม้ากองทัพเมืองเชียงใหม่ซึ่งประชิดเมืองเมาะตะมะนั้น ก็ตกใจตื่นเหยียบผู้คนอลหม่านไป ครั้นพระเจ้าอยู่หัวแจ้งเหตุดังนั้น จึงให้ยกกองทัพออกโจมตีกองทัพเมืองเชียงใหม่ ๆ ก็แตกพ่ายไป ทิ้งเครื่องศัสตราวุธเครื่องอุปโภคบริโภคเสบียงอาหารและอาณาประชาราษฎรในเมืองออกเก็บเอาของที่กองทัพทิ้งเสบียงนั้นได้เป็นอันมาก

ขณะนั้นเมืองเมาะตะมะ มีชัยแก่ข้าศึกเพราะพระยาช้างเผือกครั้งนั้น จึงทรงพระนามชื่อว่าพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือก ครั้นอยู่มาพระเจ้าช้างเผือกทรง พระราชศรัทธาจะใคร่ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป จึงให้แต่งทูตานุทูตจำทูลพระราชสาส์นและเครื่องราช

บรรณาการ บรรทุกลำเภาออกไปขอพระบรมสารีริกธาตุ ณ เมืองลังกาทวีป พระเจ้าลังกาครั้นแจ้งแล้ว ก็ทรงพระโสมนัสยินดีมีศรัทธาด้วยพระเจ้าช้างเผือก จึงสั่งให้จัดแจงเชิญเสด็จพระบรมสารีริกธาตุให้ราชทูตมาเป็นอันมาก พระเจ้าช้างเผือกจึงให้สร้างพระสถูปกลอมปอน แปลเป็นภาษาไทยว่าพระเจดีย์ใหญ่ร้อยอ้อม จึงเชิญพระสารีริกธาตุบรรจุไว้แล้วให้หล่อรูปฉลองพระองค์และรูปพระอัครมเหสี รูปพระมหาเทวีอันเป็นสมเด็จพระพี่นางเธอ และรูปนางนักสนมและเสนาบดีแล้วไปด้วยทองคำตั้งไว้บูชาพระสถูป ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จึงถวายพระนามพระสถูปนั้นว่า พระเจดีย์กลอมปอน ก็ปรากฏอยู่เมืองเมาะตะมะมาคุงเท่าบัดนี้ และพระเจ้าช้างเผือกได้เสวยราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะมาได้หกปี

ขณะนั้นศักราช ๗๑๒ ปี นายช้างเอาช้างเผือกลงน้ำให้เกิดอัศจรรย์เป็นพายุพัดหนักอากาศมืดมน ช้างนั้นก็อันตรธานหายไป ครั้นพระเจ้าช้างเผือกแจ้งดังนั้น ก็ทรงพระวิตกมีพระทัยเศร้าหมองยิ่งนัก

ขณะนั้นมีหมอช้างคนหนึ่งมากราบทูลว่า ในป่าตะภูนั้นมีช้างใหญ่ตัวหนึ่ง รอยเท้าได้ศอกขนาด ควรที่จะเป็นช้างพระที่นั่งได้ ครั้นพระเจ้าช้างเผือกแจ้งเนื้อความซึ่งหมอช้างมากราบทูลดังนั้นก็มีพระทัยยินดีนัก จึงพระราชทานรางวัลให้แก่หมอช้างผู้นั้นเป็นอันมาก แล้วพระเจ้าช้างเผือกจึงสั่งให้เกณฑ์เอา พระตะเบิดพี่เขยซึ่งกินเมืองตะเกิง

แลอำมาตย์ปานจอซึ่งกินเมืองวาน สมิงนารายณ์ซึ่งกินเมืองสะโตง มะสามน้องสมิงชื่อพรายกินเมืองศักคลา เจ้าพระลักษณ์กินเมืองเสพทั้งห้าเมืองมาพร้อมกันเป็นคนหกหมื่นเศษ พระเจ้าช้างเผือกจึงเสด็จไปป่าตะภู กับทั้งพระราชบุตรพระราชธิดาพระราชวงศ์านุวงศ์ แลพระอัครมเหสีนางพระสนมกรมในทั้งปวง เสด็จอยู่ ณ ป่าตะภูประมาณสี่เดือน มะละคอนน้องชายสมิงเลกพร้านั้น ก็ตามเสด็จไปด้วย

ฝ่ายพระตะบะผู้รักษาเมืองเมาะตะมะนั้น ภายหลังคิดกันทำการขบถต่อพระเจ้าช้างเผือก ส่วนตัวพระตะบะนั้นแข็งเมืองเมาะตะมะ อายพะบูนผู้น้องแข็งเมืองนครเพน อุเลวนั้นแข็งเมืองเมาะลำเลิง สมิงเลกพร้านั้นแข็งเมืองมองมะละ พระตะบะนั้นเหตุว่า มิได้ถูกหลานมาก จึงคิดร้ายต่อพระเจ้าช้างเผือก ๆ เสด็จล้อมช้างอยู่ ณ ป่าตะภูนั้น ทอดพระเนตรเห็นดาวกฤติกา ซึ่งโลกสมมติเรียกว่าดาวลูกไก่นั้นเข้าในดวงพระจันทร์ จึงตรัสถามราชาปโรหิตว่าเหตุนี้จะเป็นประการใด สมิงชะเงี่ยงสะมิตโหรจึงกราบทูลทำนายว่า เป็นประเพณีสืบมา พระจันทร์เป็นใหญ่กว่าดาวทั้งปวง ถ้าดวงใดใกล้พระจันทร์แล้ว รัศมีพระจันทร์ก็กลบดาวลบหายไป อันพระจันทร์คุจพระมหากษัตราธิราชเจ้า ดาวนั้นคุจเสนาบดีทั้งปวง ซึ่งเป็นบริวารพระมหากษัตริย์ ครั้นเข้าใกล้พระมหากษัตริย์แล้วอานุภาพก็หายไป บัดนี้ดาวกฤติกาเข้าใกล้ดวงพระจันทร์ตลอดไป รัศมีก็สว่างอยู่หามลทินมิได้ พระจันทร์

ก็ต่องสว่างอยู่ด้วยกันดังนี้ต้องในคัมภีร์โหรว่า เสนาบดีจะคิดขบถประทุษร้ายต่อพระองค์ซึ่งจะช้าอยู่ในบ้านช้าศึกจะมีกำลังมากขึ้น ไพร่พลในกองทัพก็เจ็บป่วยเป็นอันมาก ขอเชิญเสด็จพระองค์ยกกองทัพกลับคืนเข้าพระนคร พระเจ้าช้างเผือกก็เห็นชอบด้วย

ครั้นเวลารุ่งเช้า พระเจ้าช้างเผือกก็สั่งให้ยกกองทัพกลับมา ครั้นถึงบ้านปลายไผ่ริมเมืองเมาะตะมะ พระตะบะรู้จึงให้ปิดประตูเมืองไว้ พระเจ้าช้างเผือกแจ้งเหตุแล้ว จึงสั่งทหารสนมนารายณ์ว่าเราจะยกเข้าตีเมืองเมาะตะมะ พระเจ้าช้างเผือกกับเสนาบดีจัดไพร่พลพร้อมแล้ว ก็ยกเข้าถึงประตูเมือง ชาวเมืองเมาะตะมะเห็นพระเจ้าช้างเผือกก็ตกใจกลัวหนักจะใคร่เปิดประตูเมืองให้ และพี่น้องเมียคชาอิดซึ่งเป็นนางท้าวข้างใน ชวนกันเปิดประตูจะรับพระเจ้าช้างเผือก

ขณะนั้นมะอายพะบูนผู้น้องพระตะบะ ซึ่งร่วมคิดด้วยพี่ชายขี่ช้างพลายกับทหารพันหนึ่งมาถึงประตูนั้น ให้จับพวกเมียคชาอิดตัดศีรษะเสีย แล้วเอาไปตระเวนตีฆ้องร้องว่าถ้าผู้ใดทำดังนี้อีก มิได้รักษาหน้าที่เชิงเทินจะให้ลงพระราชทัณฑ์ตัดศีรษะเสีย ชาวเมืองทั้งปวงเห็นดังนั้น ก็กลัวอาญารักษาหน้าที่เชิงเทินไว้เป็นสามารถ

ฝ่ายกองทัพพระเจ้าช้างเผือก จะหักหาญรบเข้าไปในเมืองนั้นมิได้ เสนาบดีข้างพระเจ้าช้างเผือกนั้น ร้องเรียกบุตรภรรยาเข้าไปฝ่ายพระตะบะรู้จับเอาบุตรภรรยาเสนาบดี ซึ่งอยู่ด้วยพระเจ้าช้างเผือก

มัดแขวนขึ้นไว้ให้เห็น ฝ่ายนายทัพนายกองข้างพระเจ้าช้างเผือก เห็นบุตรภรรยาต้องผูกมัดเจ็บช้ำลำบากอยู่ ต่างคนต่างส่งสารถึงอยู่มิได้ ก็หนีพระเจ้าช้างเผือกเข้าไปหาบุตรภรรยาของตนบ้าง

ฝ่ายพระตะบะก็ให้ปล่อยลูกเมียนายทัพนายกอง ซึ่งมัดไว้นั้นออกเสีย ให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้หนีมาเข้านั้นเป็นอันมาก ผู้ซึ่งไม่มาเข้าหานั้น พระตะบะให้ทำโทษบุตรภรรยามากขึ้น ครั้นเวลากลางคืน ทหารในกองทัพพระเจ้าช้างเผือกก็หนีไปในเมืองเป็นอันมาก แต่สมิงราชสังครำคนหนึ่งนั้น คิดกตัญญูต่อพระเจ้าอู่พระเจ้าช้างเผือกว่า พระองค์เลี้ยงดูได้ดีมา จะหนีเข้าไปหาพระตะบะเหมือนคนทั้งปวงหาควรไม่ ถึงพระตะบะจะทำโทษแก่บุตรภรรยาสักเท่าใด ก็เป็นเวรานุเวรเขาทำมาแต่ก่อนเอง จะเอาเวรเขามาใส่เวรเราได้หรือ จำจะอาสาไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต จึงสมิงสะมอนเป็นเสนาบดีผู้น้อยคนหนึ่ง เข้าไปกราบทูลพระเจ้าช้างเผือกว่า คนหนีเข้าไปในเมืองเป็นอันมาก กองทัพเราเบาบางไป ที่ยังมาข้างหลังก็ยังมามิทัน เห็นไพร่พลอิดโรยเหนื่อยเมื่อยล้าเจ็บปวดเป็นอันมาก บรรดานายทัพนายกองที่เป็นคนต่างพระเนตรพระกรรณของพระองค์ ซึ่งไปอยู่เมืองพะโคนั้นให้หามาก็ยังมิทัน พระองค์จะเสด็จอยู่นานไปกำลังศึกเราจะน้อยไป ข้าพระพุทธเจ้าจะขอเชิญเสด็จพระองค์ไปตั้งทัพ ณ เมืองวานก่อน เมื่อใดพระตะเบิดพิเชียพระองค์ซึ่งกินเมืองตะเกิงนั้น มาถึงพร้อมกับ

กำลังศึกเรามากแล้วเมื่อใด จึงเชิญเสด็จยกโยธาทหารมาตีเมืองเมาะตะมะเมื่อนั้น อันพระตะบะนี้เปรียบประดุจสุนัขจิ้งจอกอันน้อย จะมาสู้พระองค์ซึ่งเป็นพระยาราชสีห์ได้ฉันใด

ฝ่ายพระเจ้าช้างเผือก ได้ฟังสมิงสะมอนกราบทูลดังนี้เห็นชอบด้วย จึงสั่งให้กวาดต้อนครอบครัวซึ่งอยู่นอกเมืองนั้นให้ถวายไปอยู่เมืองวานแล้ว พระองค์ยกกองทัพไปตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองวาน และเมืองเมาะตะมะกับเมืองวานทางไกลกันสองวัน ฝ่ายพระตะเบิดพี่เขยและนายทัพนายกองน้อยใหญ่ซึ่งอยู่ ณ เมืองตะเกิงนั้น ก็ยกมาถึงเมืองวานพร้อมกัน พระเจ้าช้างเผือกจึงสั่งให้ก่อกำแพงตั้งเมืองวาน

ขณะนั้นศักราช ๗๑๗ ปี พระเจ้าช้างเผือกตั้งอยู่ ณ เมืองวาน ให้หาเสนาบดีมาพร้อมกัน พอเป็นฤดูฝนไพร่พลไม่ได้ทำนา ครั้นรุ่งขึ้นปีใหม่ พระเจ้าช้างเผือกจึงแต่งให้พระตะเบิดพี่เขยพระเจ้าช้างเผือกเป็นแม่ทัพ สมิงราชสังครำทัพหนึ่ง สมิงนครศรีซึ่งกินเมืองพะโคทัพหนึ่ง พร้อมด้วยช้างม้ารี้พลเครื่องศัสตราวุธ ให้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้ว จึงให้ยกกองทัพมาตีเมืองเมาะตะมะ ล้อมเมืองเมาะตะมะไว้

ฝ่ายพระตะบะแต่งกองทัพออกมาตีพระตะเบิดก่อน และสมิงมะละคอนน้องสมิงเถกพร้า ภักดีต่อพระเจ้าช้างเผือก เป็นใจรบพุ่งตัดศีรษะกองทัพพระตะบะได้เนือง ๆ แจ้งไปถึงพระเจ้าช้างเผือก ๆ ก็ดีพระทัยนัก แต่ล้อมเมืองเมาะตะมะไว้สิบห้าวัน ผู้คนซึ่งอยู่ในเมือง

เมาะตะมะก็กลัวพระเจ้าช้างเผือกนั้น พระตะเบิดจึงใช้ให้คนเข้าไปบอกแก่แม่มะลำโรว่า เรายกมาล้อมเมืองอยู่นี่หลายช้านานแล้ว ยังไม่เห็นสิ่งของที่จะเป็นของคาวหวานมาสู่ให้เรากินดังแต่ก่อนบ้างเลย แม่มะลำโรจึงว่าข้าพเจ้าเป็นผู้หญิงดอก จะได้คิดขบถต่อพระเจ้าช้างเผือกนั้นหามิได้ ครั้นจะแต่งเข้าของออกไปให้กินอย่างแต่ก่อน กลัวพระตะบะจะฆ่าเสียจึงนิ่งจนใจอยู่และซึ่งพระตะบะทำการขบถครั้งนี้ ก็เป็นกรรมของพระตะบะตกแต่งใส่ตัวเอง ข้าพเจ้าขอถวายบังคมมาถึงฝ่าพระบาทพระเจ้าช้างเผือกด้วยเถิด นอกกว่าพระตะเบิดพี่เขยพระเจ้าช้างเผือกแล้ว ผู้ใดจะเป็นที่พึ่งข้าพเจ้านั้นหามิได้ ทุกวันนี้เห็นแต่พระตะเบิดเป็นที่พึ่งผู้เดียว จึงแม่มะลำโรเอาเรื่องราวทั้งนี้ไปบอกแก่พระตะบะ ๆ ก็ดีใจ พระตะบะจึงว่าแก่แม่มะลำโรว่า จะให้สิ่งของออกไปให้พระตะเบิดก็ตามเถิด แม่มะลำโรได้โอกาสดังนั้น ก็ตกแต่งเข้าของออกไปให้พระตะเบิดกินเนือง ๆ พระตะเบิดกินของหาสงสัยไม่ ครั้นหลายวันมาพระตะบะจึงให้เอายาพิษถอบไปใส่ในของกิน ซึ่งแม่มะลำโรเอาไปให้พระตะเบิดนั้น ครั้นพระตะเบิดกินเข้าไปก็ถึงแก่ความตาย พระตะบะรู้ว่าแม่ทัพหลวงตายแล้ว จึงแต่งกองทัพออกไปโจมตีกองทัพทั้งนั้นก็แตกพ่ายไป ทั้งเอาศพพระตะเบิดไว้ พระตะบะก็เอาอาศพพระตะเบิดเผาเสีย

ขณะเมื่อพระตะเบิดตายแล้ว พระเจ้าช้างเผือกหาความสบาย

ในพระทัยมิได้ จึงพระเจ้าช้างเผือกยกมหาเทวีพระเจ้าพี่นางให้เป็นภรรยาไชยสุระ แล้วแต่งให้ไชยสุระเป็นแม่ทัพยกทหารกลับไปตีเมือง เมาะตะมะอีกครั้งหนึ่ง และไชยสุระนั้นขี่ช้างพลายเข้าหักกำแพงเมือง ชาวหน้าที่เชิงเทินก็ทิ้งขว้างหม้อดินและสุพรรณถันออกไป ช้างไชยสุระก็ถอยออกมา แล้วทหารบนหน้าที่ยิงเกาทัณฑ์ไปถูกไชยสุระตาย พระตะบะจึงยกกองทัพออกตามตี ทัพไชยสุระก็แตกพ่ายไป จับได้ทหารไชยสุระสามคน ชื่อว่าเจตะราชหนึ่ง สามดามุตองหนึ่ง ทะละเชชหนึ่ง พระตะบะให้เอาทหารสามคนไปปล่อยเสีย ณ เมืองฝรั่ง กองทัพไชยสุระก็แตกกลับไปเมืองวาน อยู่มาฝ่ายสมิงพร้าเดกยกขึ้นไปตีเมืองหลากแหลก เจ้านครษาซึ่งกินเมืองหลากแหลกนั้น ต้านทานมิได้ก็แตกหนีไป ตัวเจ้านครษาก็ถึงแก่ความตาย สมิงเดกพร้าก็ได้เชลยเป็นอันมาก

ฝ่ายกองทัพพระเจ้าช้างเผือก ตั้งอยู่ในหว่างศึกกระหนาบมิอาจไหวตัวได้ ฝ่ายสมิงมะละคอนซึ่งเป็นน้องสมิงเดกพร้านั้นอยู่ข้างพระเจ้าช้างเผือก จึงกราบทูลพระเจ้าช้างเผือกว่า พี่ข้าพเจ้าเป็นขบถต่อพระองค์ ตัวข้าพเจ้าหาเป็นขบถด้วยไม่ ข้าพเจ้าจะขอทำราชการฉลองพระเดชพระคุณไปกว่าจะสิ้นชีวิต บุตรภรรยาของข้าพเจ้าจะขอไว้ใต้ละอองธุลีพระบาท ตัวข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานไปอยู่เมืองหลากแหลกจะขอต่อด้วยสมิงเดกพร้ามิให้สมิงเดกพร้ามาย่ำยีได้ คำ

ข้าพเจ้ากราบทูลฉัน ถ้าพระองค์มิได้พระทัย ข้าพเจ้าขอถวายความสัตย์ไว้ จะขอรับพระราชทานโลหิตในพระบาทแห่งพระองค์ ครั้นพระเจ้าช้างเผือกทราบแล้ว ก็ให้มะละคอนทำความสัตย์กินโลหิตพระบาท จึงพระราชทานให้ชื่อว่าสมิงสามปราบให้กินเมืองหลากแหลก ครั้นสมิงสามปราบได้กินเมืองหลากแหลกแล้ว สมิงเลกพร้าผู้พี่ข้าวไปก็ยกกองทัพมาตีสมิงสามปราบ ๆ ผู้น้องก็รบต้านอยู่ได้ แต่พระเจ้าช้างเผือกให้ไปตีเมืองเมาะตะมะถึงสองครั้ง ๆ หนึ่ง พระตะเบิดเป็นนายทัพไปตี ก็ถูกยาพิษถึงแก่ความตาย กองทัพก็เลิกกลับมา ตั้งแต่นั้นไม่ให้ยกไปตีเลยตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองวาน

ฝ่ายพระตะบะกับญาติวงศ์ทั้งปวง ซึ่งอยู่ในเมืองเมาะตะมะนั้นจึงปรึกษากันว่า พระเจ้าช้างเผือกตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองวาน เราท่านทั้งปวงหาความสุขไม่ ครั้นจะยกกองทัพไปตีโดยกำลังก็เห็นจะกระทำมิได้ เราคิดจะไปขอกองทัพพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ยกลงมาช่วยตีกระหนาบ เห็นจะได้มีชัยชนะฝ่ายเดียว ครั้นพร้อมกันแล้ว จึงให้จัดแจงแหวนพลอยอันมีค่าต่าง ๆ ทองคำกับสักหลาดแพรม้วนหนึ่ง ผ้าสีหร่ำโมรีเป็นเครื่องราชบรรณาการ แล้วให้แต่งพระราชสาส์นไปถึงพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ในพระราชสาส์นนั้นว่า

ข้าพเจ้าพระตะบะ ขอน้อมเศียรเกล้าถวายบังคมพระบาทยุคลสมเด็จพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ให้แจ้ง ด้วยแต่

ก่อนนั้นข้าพเจ้าเป็นข้าพระเจ้าช้างเผือกมานานแล้ว ทุกวันนี้น้ำใจขุ่นหมอง ข้าพเจ้าจะนอนที่ใดก็ผินเท้าไปข้างพระเจ้าช้างเผือก ผินศีรษะมาข้างพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ฝ่ายพระเจ้าช้างเผือกก็ยกไปตั้งอยู่ ณ เมืองวาน ได้ทำสงครามรบพุ่งติดพันกันมาหลายครั้ง ยังหาแพ้ชนะกันไม่ ข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานกองทัพสมเด็จพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ยกมาช่วย ตั้งอยู่ที่เมืองสะเทิงเป็นทัพกระหนาบ เห็นว่ากองทัพพระเจ้าช้างเผือกจะพ่ายหนีไป ถ้าข้าพเจ้าได้เป็นใหญ่ในเมืองเมาะตะมะแล้ว ชีวิตข้าพเจ้ามีอยู่ตราบใด อันเมืองเมาะตะมะนั้น ข้าพเจ้าขอถวายไว้ใต้ฝ่าพระบาทขึ้นแก่เมืองเชียงใหม่

ฝ่ายพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ รับเครื่องราชบรรณาการแล้วก็มีหนังสือตอบมาว่า จะยกกองทัพลงมาช่วยพระตะบะ ครั้นพระเจ้าช้างเผือกแจ้งว่า พระตะบะให้ไปขอกองทัพพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ๆ จะยกมาช่วยพระตะบะ จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีว่า กองทัพเมืองเชียงใหม่จะยกมาตั้ง ณ เมืองสะเทิงจะคิดประการใดดี

เสนาบดีกราบทูลว่า สงครามครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก ด้วยว่ากองทัพเมืองเชียงใหม่ยกลงมาตั้ง ณ เมืองสะเทิง ถ้ากองทัพยกเข้าตี

เป็นสองทัพกระหนาบเข้ามา พระตะบะจะมีน้ำใจกำเริบก็จะตีหักเข้ามาได้ ฝ่ายทัพช้างเราจะขัดสนนัก ขอเชิญเสด็จพระองค์ยกกองทัพไปตั้งเมืองพะโคก่อนผ่อนเอากำลังไว้ พระเจ้าช้างเผือกจึงตรัสว่า ถ้าเราจะยกไปตั้งเมืองพะโคแล้ว เมืองเมาะตะมะนั้นจะมิเป็นสิทธิแก่พระตะบะหรือ เสนาบดีทั้งปวงจึงทูลว่า ถ้าพระองค์มิยกไปจะตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองวานนี้ก็เห็นจะได้อยู่ ข้าพเจ้าจะอุปมาถวาย อันธรรมดาไฟไหม้ปัถพีร้อนถึงจะมีของดีเป็นที่รักก็จำจะเอามาทำเป็นรองเท้าเหยียบไปจึงจะหนีเพลิงที่ร้อนได้ บัดนี้ศึกสงครามมา จะทำอันตรายแก่บ้านเมืองแห่งเรา อันประเพณีศึกจะหย่อนกำลังหาญเหือดลงนั้น ก็เป็นต้นด้วยโลภย์เป็นที่ตั้ง จึงจะเกิดกำหนัดขัดความหาญเหือดลงได้ พระองค์มีพระราชธิดาอยู่ขอแต่งตะละแม่ศรีไปอ่อนน้อมแก่พระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ เห็นการสงครามก็จะเหือดหายไปเป็นมั่นคง

ครั้นพระเจ้าช้างเผือกได้ฟังถ้อย คำ อำมาตย์แพร จอ กราบทูลดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงแต่งราชธิดาและเครื่องราชบรรณาการกับช้างพลายห้าช้าง ขึ้นไปถวายพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ๆ ก็ดีพระทัยหนักมิได้ยกทัพลงมา แต่พระเจ้าช้างเผือกเสวยราชสมบัติในเมืองเมาะตะมะได้สิบห้าปี พระตะบะแข็งเมืองอยู่ได้หกปี ครั้นอยู่มาฝ่ายนางจันทะมังคะละพระอัครมเหสีพระเจ้าช้างเผือกประชวรหนัก จึงกราบทูลพระเจ้าช้างเผือกว่า หฐาน ของข้าพเจ้าคือมะยี่กำกอง คนนี้

ข้าพเจ้ารักดังบุตรในอุทร ไปภายหน้าพระองค์อย่าได้รังเกียจ ข้าพเจ้าขออภัยในมะย่ำกองเบื้นอันขาดที่เดียว พระองค์ทรงพระเมตตาแก่ข้าพเจ้าฉันใด จงทรงพระเมตตาแก่มะย่ำกองฉันนั้น พระเจ้าช้างเผือกครั้นได้ฟัง พระองค์มิได้ตรัสประการใด ครั้นอยู่มานางจันทะมังคะละผู้เบื้นพระอัครมเหสีพระเจ้าช้างเผือกถึงแก่พิราลัย ไปสู่ปรโลก ครั้งนั้นพอบุตรอำมาตย์แพรจอนั้นถึงแก่ความตายด้วย และอำมาตย์แพรจอซึ่งเบื้นบิดานั้น เบื้นที่คิดอ่านราชการแก่พระเจ้าช้างเผือก ๆ จึงสั่งให้โกนศีรษะทั้งเมือง

ฝ่ายพระตะบะรู้จึงแต่งอายพะบูนผู้น้อง คุมไพร่ห้าร้อย โกนศีรษะสันทุกคน ให้ปลอมไปปล้นเอาเมืองวาน อายพะบูนจึงยกพลห้าร้อยกับช้างพลายร้อย ครั้นกลางวันเข้าซุ่มซ่อนอยู่ในป่า กลางคืนก็เร่งรีบไปก่อนสว่าง เวลาเช้าครู่ชาวเมืองเปิดประตูก็ปลอมเข้าไป นายประตูและชาวเมืองทั้งปวงหาทันสงสัยไม่ ครั้นเข้าไปในเมืองได้ก็คุมกันเบื้นกองทัพไล่ตีทั่วทั้งเมือง ชาวเมืองก็ตื่นแตกกระจัดพลัดพรายไป

ฝ่ายพระเจ้าช้างเผือกเสด็จขึ้นช้างพังตัวหนึ่ง ก็ขับช้างหนีไปแต่กับนายช้างคนหนึ่ง พวกพลทหารตามมิทัน ครั้นถึงคลองอันหนึ่ง ช้างลงข้ามคลองคิดโคลนถอนเท้ามิขึ้น นายช้างจึงเข้าแบกเอาพระเจ้าช้างเผือกพาเข้าป่าฝ่าพง เมื่อพระเจ้าช้างเผือกอยู่บนหลังนายช้าง

พาไปนั้น เห็นสิ่งใดก็ถามเนือง ๆ ฝ่ายควาญช้างซึ่งแบกพระเจ้าช้างเผือกมานั้นเหนื่อย พระเจ้าช้างเผือกถามสิ่งใดก็พูดบ้างนิ่งเสียบ้าง ครั้นพระเจ้าช้างเผือกถามเข้าใจไปก็โกรธ จึงว่าเป็นคำฉกรรจ์ว่า พระยาอู่ผัวมหาเทวี ข้าศึกตามมาไม่เป็นทุกข์มาถามเข้าใจอยู่อีกเล่า พระเจ้าอู่ได้ฟังความช้างว่าดังนั้น ก็ขัดพระทัยมิได้ถามนายช้างต่อไปเลย ครั้นมาถึงตำบลกะยัดแตะ เสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวง พาเอาพระอัครมเหสีพระราชบุตรพระราชธิดา และนางสนมทั้งปวงมาทันพระเจ้าช้างเผือกพร้อมกัน พระเจ้าช้างเผือกมิได้เสด็จกลับมาเมืองวาน ยกตรงไปเมืองพะโคทีเดียว ครั้นถึงเมืองพะโคแล้ว พระมหาเทวีซึ่งเป็นพระเจ้าพี่นางอยู่ ณ เมืองตะเกิงรู้ข่าวไปก็เสด็จขึ้นมา ครั้นมาถึงก็เข้ากอดพระเจ้าช้างเผือกผู้เป็นพระราชอนุชา ก็ทรงพระกรรแสงรักกัน ครั้นสร่างโศกแล้วจึงพระเจ้าช้างเผือกพระราชทานรางวัลแก่ทหารซึ่งตามเสด็จมานั้น ตามยศถาศักดิ์โดยสมควร แต่นายช้างผู้เดียว พระเจ้าช้างเผือกมิได้พระราชทานสิ่งอันใด พระมหาเทวีจึงว่านายช้างนั้นมีคุณแก่พระองค์เป็นอันมาก พาพระองค์มาถึงพระนครได้ชอบจะปูนบำเหน็จให้มากกว่าคนอื่นจึงควร พระเจ้าช้างเผือกตรัสว่าคุณมันมีก็จริง แต่ว่าโทษมันกระทำไว้ เมื่อมันพาข้าพเจ้ามากลางทาง มันด่าว่าข้าพเจ้าเป็นผัวพระพี่นาง ข้าพเจ้าจะฆ่าเสียอีก เหตุว่ามีคุณ ได้พามาจึงไม่ประหารชีวิต เสียแต่เท่านี้ก็เป็นว่าแทนคุณอยู่แล้ว

พระเจ้าช้างเผือกก็มิได้พระราชทานสิ่งใดแก่นายควาญช้าง

พระมหาเทวีจึงขอเอานายช้างไปเลี้ยงไว้ ศักราชได้ ๗๒๐ ปี พระเจ้าช้างเผือกไปอยู่เมืองพะโค และเมืองพะโคนั้น แต่ก่อนกษัตริย์ได้เสวยราชสมบัติ เป็นลำดับกันมาแต่พระเจ้าสักกระทัตร์จนถึงพระเจ้าดิศราช ซึ่งได้สร้างพระเจดีย์ยกถอมปอนนั้นเป็นสิบเจ็ดพระองค์ด้วยกัน ครั้นพระยาดิศสวรรคตแล้วก็สิ้นเชื้อวงศ์กษัตริย์มา ครั้นอชมะมอญได้เป็นกษัตริย์ในเมืองพะโค มาจนถึงพระเจ้าตราพระยาได้เป็นกษัตริย์ในเมืองพะโคก็บริบูรณ์ขึ้น ต่อเมื่อพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือกยกไปสร้างนครขึ้น จึงคนคงเป็นราชธานีใหญ่ แต่นั้นมาก็มิเชื้อราชวงศ์ได้เสวยราชย์สืบกันมาตราบเท่าบัดนี้

ฝ่ายสมิงชื่อพรายซึ่งได้กินเมืองทะละนั้นถึงแก่ความตาย เมืองทะละนั้นพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือกพระราชทานให้แก่มะยี่กำกอง และมะละคอนผู้เป็นน้องสมิงเดิกพร้านั้น พระเจ้าช้างเผือกพระราชทานให้กินเมืองหลากแหลกเป็นสมิงสามปราบ ได้ถือความสัตย์กินโลหิตในฝ่าพระบาทพระเจ้าช้างเผือกไปตั้งอยู่เมืองหลากแหลก มะสามผู้เป็นน้องสมิงชื่อพราย ซึ่งพระเจ้าช้างเผือกให้เป็นสมิงสามแหลกไปกินเมืองตักคลานั้น รู้ข่าวว่าสมิงมังโรบุตร์พระตะบะตาย ให้ชาวเมืองนครเพนและเมืองเมาะตะมะโกนผมสั้น จึงจัดแจงทหารสามร้อยคนให้โกนผมดังชาวเมืองเมาะตะมะ และเมืองนครเพน แล้วสมิงสามแหลกชื่

ช้างนำมาตัวหนึ่งชื่อพรายปราบ คุมทหารสามร้อยยกไปถึงเมืองวาน ในเวลากลางคืน ครั้นรุ่งเช้าชาวเมืองเปิดประตูก็ปดอมเข้าไปได้ในเมืองวาน ได่ฆ่าฟันผู้คนชาวเมืองแตกกระจัดพลัดพรายสิ้น นายส่วยบ้านซึ่งสมิงพระตะบะตั้งไว้ให้รักษาเมืองวาน สมิงสามแหลกจับตัวได้ฆ่าเสีย สมิงสามแหลกก็ตั้งอยู่ ณ เมืองวาน แล้วมีหนังสือบอกมาถึงพระเจ้าช้างเผือก ๆ ได้ทราบว่า สมิงสามแหลกตีเมืองวานได้ ก็ทรงพระโสมนัสยินดีพระทัยนัก จึงพระราชทานสิ่งของเครื่องลำหรับบรรดาศักดิ์ไป ให้แก่สมิงสามแหลก ๆ ได้กินเมืองวานแต่วันนั้นมา พระยาอู่พระเจ้าช้างเผือกจึงโปรดให้อายทะนายสู่นั้น ไปกินเมืองตักคลาแทนสมิงสามแหลก

ขณะเมื่อพระเจ้าช้างเผือกยังเสด็จอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะนั้น ยิกองสินผู้เปนหลานนางจันทะมังคะตะตาย พระเจ้าช้างเผือกเอานางมุเตียวซึ่งพระราชทานให้มังลังกาผู้เปนยิกองสิน ซึ่งถึงอสัญกรรมคืนมาเลี้ยงเปนพระสนมเอก ให้ชื่อนางศิริมายามีพระราชบุตรด้วยพระเจ้าช้างเผือกองค์หนึ่ง ฉนนั้นเปนรอยจักรจึงให้ชื่อมังสุระมณีจักร นางศิริมายาผู้เปนพระราชมารดาถึงแก่สวรรคาลัย แต่มังสุระมณีจักรกุมารยังเยาว์อยู่ พระเจ้าช้างเผือกจึงให้มหาเทวีผู้เปนพระเจ้าพี่นางเธอเอามังสุระมณีจักรกุมารไปเลี้ยงไว้ ครั้นมังสุระมณีจักรทรงพระเจริญใหญ่ขึ้นมา พระเจ้าช้างเผือกจึงให้ชื่อพระยาน้อย อยู่มาพระ

มหาเทวีพาขึ้นไปบนพระราชเรือนหลวง ครั้นพระเจ้าช้างเผือกทอดพระเนตรเห็นแล้ว จึงตรัสแก่พระสนมซึ่งอยู่งานว่า อ้ายพระยาน้อยนี้มันเป็นบุตรของกูก็จริง แต่ว่ารูปร่างมันหาเหมือนกูไม่ ผมก็หยิกน่องทู่ ตาพอง ลักษณะคนสามหาวหยาบช้าใจฉกรรจ์ แต่พระเจ้าช้างเผือกตรัสประภาษฉะนี้เป็นเนื่อง ๆ

ฝ่ายนางมุ่ยพระสนมเอกซึ่งชื่อว่าศรีราชาเทวีนั้น มีพระราชบุตรด้วยพระเจ้าช้างเผือกองค์หนึ่งชื่อพ่อขุนเมืองรูปร่างงาม พระเจ้าช้างเผือกชอบพระทัย มีความเสน่หารักใคร่มากนัก ฝ่ายนางมุ่ยพระสนมเอก ซึ่งพระเจ้าช้างเผือกให้ชื่อนางมหาจันทรเทวีนั้น มีพระราชบุตรด้วยพระเจ้าช้างเผือก องค์หนึ่ง ชื่อ ตะตะแม่ท้าว แตะนางอำเตียวพระสนมมีพระราชบุตรีด้วยพระเจ้าช้างเผือกองค์หนึ่ง ชื่อตะตะแม่ศรี ๆ นั้น พระเจ้าช้างเผือกถวายขึ้นไปแต่พระเจ้าเชียงใหม่ เมื่อครั้งพระตะบะแข็งเมืองนั้น พระเจ้าเชียงใหม่มิได้เอาพระทัยนำพา ตะตะแม่ศรีมีพระทัยเดือดร้อนเป็นนิจ รู้ข่าวถึงมาถึงพระเจ้าช้างเผือก ๆ ก็ทรงพระวิตกถึงพระราชธิดา มีพระทัยเดือดร้อน จึงทรงพระดำริว่า พระราชธิดาของเราถวายไปแก่พระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ แตะมาได้ความเดือดร้อนทั้งนี้ ก็เพราะสมิงเถกพร้าแตะพระตะบะคิดมิชอบ จำจะระงับความโกรธสมิงเถกพร้าพระตะบะเสีย เอาใจดีต่อกันทั้งสองจึงจะคลายความเดือดร้อนทั้งนี้ ทรงพระราชดำริแล้ว พระเจ้าช้าง

เผือกจึงให้มีหนังสือไปถึงพระตะบะและสมิงเถกพร้าว่า แต่ก่อนเมื่องเมาะตะมะเป็นราชธานีใหญ่ พระเจ้าพ้าร่ัวผู้เป็นสมเด็จพระอัยกาธิราชแห่งเรา ได้เสวยราชสมบัติเป็นพระเจ้าช้างเผือกสืบกันมาถึงเจ็ดพระองค์แล้ว จะได้ยินว่าพระราชบุตรพระราชนัดดาตกไปเป็นข้าท้าวพระยาเมืองใดหามิได้ และบัดนี้ตัวท่านทั้งสอง ผู้เป็นข้าหลวงเดิมมาแต่ครั้งสมเด็จพระราชบิดาของเรากลิดมิชอบ จึงต้องถวายพระราชธิดาเราไปให้แก่พระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ บัดนี้อายุเราก็ชราแม้นถึงแก่สวรรคาลัยแล้ว ลูกเราอันเป็นเชื้อวงศ์พระเจ้าช้างเผือก และเป็นเจ้าท่านทั้งหลายไปเป็นข้าท่านผู้อื่นได้ทุกข์ยากอยู่ฉะนี้ ท้าวพระยามหากษัตริย์ผู้มีปัญญาทั้งปวงซึ่งได้รู้ จะคิดเตือนท่านทั้งสองหรือ ๆ จะยกยอสรรเสริญท่าน ภายหน้าไปท่านทั้งสองจะคิดประการใดให้บอกมา พระตะบะและสมิงเถกพร้า ครั้นได้ฟังพระราชโองการพระเจ้าช้างเผือกให้ไปนั้นแจ้งทุกประการแล้ว จึงมีหนังสือตอบมาถึงพระเจ้าช้างเผือกว่า ข้าพระพุทธเจ้าเถกพร้า พระตะบะทั้งสองนี้ ขอกราบถวายบังคมมาในฝ่าพระบาทยุคลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ เป็นข้าพระพุทธเจ้าอยู่หัว ๆ ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงข้าพเจ้ามาจนได้เป็นดี มีอิสริยยศสมบัติด้วยพระเดชเดชานุภาพพระเจ้าอยู่หัว ทุกวันนี้ข้าพเจ้าทั้งสองมีความกตัญญูต่อใต้ฝ่าพระบาท คิดจะฉลองพระเดชพระคุณอยู่เนือง ๆ และบัดนี้มีผู้เอาความมิดีมากล่าวยุยงลง

โทษข้าพเจ้า พระผู้เป็นเจ้าก็มิได้เอาคดีประภาษแก่ข้าพเจ้าให้เห็นคุณและโทษประการใด ข้าพเจ้าทั้งสองกลัวจึงคิดกันแข็งเมืองไว้ฉะนี้ เพื่อจะรักษาชีวิตข้าพเจ้า ๆ มิได้คิดที่จะชิงราชสมบัติในพระองค์เลย อนึ่งเมืองเมาะตะมะและเมืองมองมะตะที่ข้าพเจ้าทั้งสองอยู่นี้ ครั้นพระเจ้าอยู่หัวมิได้ให้มากระทำให้เดือดร้อนแก่ข้าพเจ้าทั้งสองแล้ว ศัตรูข้าพเจ้าทั้งสองก็จะเป็นศัตรูของพระองค์ ศัตรูของพระองค์ก็จะเป็นศัตรูข้าพเจ้าทั้งสองดุจหนึ่งแต่ก่อนมา ข้าพเจ้าทั้งสองจะขอกินน้ำพระพิพัฒน์สัตยา คงเป็นข้าฝ่าพระบาทดุจหนึ่งแต่ก่อน แล้วพระราชบุตรีซึ่งตกไปอยู่ในเมืองเชียงใหม่นั้น ตกพนักงานข้าพเจ้าทั้งสองจะขอคืนเอามาถวายจงได้

พระเจ้าช้างเผือกครั้นได้ฟังสมิงพระตะบะ และสมิงเดิกพร้าว่าดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยาไปให้แก่สมิงพระตะบะ และสมิงเดิกพร้าแล้ว ก็มิได้กระทำการยุทธนารบพุ่งกันสืบไปเลย ครั้นอยู่มาพระตะบะให้แต่งเครื่องราชบรรณาการทองคำหนักสามชั่ง ช้างพลายสี่ช้าง สมิงเดิกพร้าได้จัดทองคำหนักสามชั่ง ช้างพลายสี่ช้าง พระเจ้าช้างเผือกให้แต่งกำมะหยี่ สักหลาด ผ้าเขียนกาษาและผ้าตรายกเป็นตัวนาค แล้วให้เชิญกุมเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปถวายแก่พระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าสมิงเดิกพร้า สมิงพระตะบะ ขอกราบบังคมมายัง

ฝ่าพระบาทสมเด็จพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ให้ทรงทราบ เดิม เป็นกรรมเข้าดลใจแห่งข้าพเจ้า ให้เชื่อฟังถ้อยคำคนยุยง จึง ได้รบพุ่งผิด กันกับพระเจ้า ช้างเผือก ผู้เป็นเจ้า ของ ข้าพเจ้าทั้ง สอง จนพระเจ้าช้างเผือกวิโยคพลัดพรากจากราชธานี ต้อง ถวายพระราชธิดามาพระนครเชียงใหม่นั้น ก็เพราะข้าพเจ้า ทั้งสอง และบัดนี้ข้าพเจ้าทั้งสองคิดเห็นคุณและโทษแล้ว

ฝ่ายพระเจ้าช้างเผือก ก็มิได้มีพระทัยพิโรธแก่ข้าพ- เจ้าทั้งสองแล้ว และแผ่นดินเมืองพะโคเมืองเมาะตะมะก็เป็น ฉันข้ากับเจ้ากันปรกติดุจหนึ่งแต่ก่อนแล้ว และทุกวันนี้ข้าพ- เจ้าทั้งสองวิตกอยู่ด้วยตะละแม่ศรี ซึ่งเป็นพระลูกเจ้าของ ข้าพเจ้าทั้งสอง นี้ต้องพลัดพราก จากพระนคร เพราะข้าพเจ้า ทั้งสอง มิทุกข์ก็เหมือนทุกข์ มียากก็เหมือนยาก ข้าพเจ้า ทั้งสองขอรับพระราชทานตะละแม่ศรี พระราชธิดาคืนไปถวาย พระเจ้าช้างเผือก จะได้พร้อมด้วยพระญาติวงศ์ทั้งปวง และ เมืองพะโคกับเชียงใหม่ทางพระราชไมตรีก็จะภิญโญภาพยิ่งๆ ขึ้นไป

ครั้นพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ได้ฟังในลักษณะอักษร ซึ่ง สมิงพระตะบะและสมิงเลกพร้าให้มานั้น จึงตรัสแก่เสนาบดีมนตรีมุข ทั้งปวงว่า ซึ่งสมิงพระตะบะและสมิงเลกพร้าว่ามาทั้งนี้ท่านทั้งปวงจะ

เห็นประการใด เสนาบดีทั้งปวงจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์ทรงพระกรุณาประภาษตรัสปรึกษาด้วยเนื้อความข้อนี้ พระคุณหาที่สุดมิได้ สุดสติปัญญาข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงจะกราบทูล ซึ่งจะโปรดมิโปรดนั้นแล้วแต่พระองค์จะทรงพระดำริตามพระราชประเพณี

ฝ่ายพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ได้ ทรงฟังเสนาบดีทูล ดังนั้นจึงตรัสว่า ซึ่งพระเจ้าช้างเผือกนั้นก็มิได้เป็นเมืองขึ้นแก่เรา และสัตยาอาลัยถวายพระราชธิดามานั้น เหตุด้วยสมิงเถกพร้าและสมิงพระตะบะเจ้ากับข้าพิโรธแก่กัน บัดนี้ข้ากับเจ้าทั้งสองฝ่ายเขาดีด้วยกันแล้ว ๆ สมิงทั้งสองให้มีหนังสือมาขอ ครั้นจะมิให้ไปบัดนี้เล่าก็จะเสียทางพระราชไมตรีด้วยนางผู้เดียว ประการหนึ่งพระราชธิดาพระเจ้าช้างเผือกเล่า ก็มิได้เป็นที่เจริญอัชฌาสัยแห่งเรานัก ควรจะให้พระราชธิดาพระเจ้าช้างเผือกคืนไป ตามสมิงเถกพร้าสมิงพระตะบะให้มีหนังสือมาขอจึ่งจะควร พระเจ้าเชียงใหม่ก็ให้รับเครื่องราชบรรณาการไว้แล้ว ก็ส่งตะละแม่ศรีลงมากับเสนาบดียังเมืองพะโค ขณะนั้นพระเจ้าช้างเผือกจึ่งยกสมิงสามปราบน้อง สมิงเถกพร้าออกจากเมือง หลากแหลกโปรดให้ไปกินเมืองกริบ ให้เจ้าหญิงเกิดกินเมืองหลากแหลกแทนสมิงสามปราบ

ฝ่ายพระยาน้อยซึ่งมหาเทวีเอามาเลี้ยงไว้ ครั้นเจริญวัยขึ้นมาก็มีใจฉกรรจ์นัก พระเจ้าช้างเผือกเห็นดังนั้นก็ว่าแก่พระมหาเทวีว่า

ทุกวันนี้ถ้าหาบุญข้าไม่ พระยาน้อยนี้ลักษณะผมหยิกตาพองน่องทู่ ข้าเห็นใจมันฉกรรจ์นัก เผื่อแลพระยาน้อยจะได้ราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินนั้น ท่านผู้เป็นพี่ข้ากับนางนักสนมสมณพราหมณาจารย์ อาณาประชาราษฎรทั้งปวงก็จะได้ความเดือดร้อนนัก แลจะมีผู้ใดรักใคร่พระยาน้อยนั้นหามิได้ เพราะใจนั้นจะปราศจากศรัทธาในพระศาสนา ฝ่ายพ่อขุนเมืองรูปก็งามเจรจาก็เพราะเป็นมธุรสวาจาอ่อนหวาน มีใจประกอบไปด้วยความกรุณา แม้นข้าหาบุญไม่ จงให้พ่อขุนเมืองผู้เดียวนี้ครองราชสมบัติเถิด สมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎรทั้งปวงจะได้อาศัยอยู่เย็นเป็นสุข ท่านผู้พี่ก็จะได้เป็นสุขดุจหนึ่งบัญจะมหานทีเป็นที่อาศัยแห่งสัตว์ ความทั้งนี้พระเจ้าช้างเผือกได้ตรัสแก่มหาเทวีเนือง ๆ

อยู่มาพระยาน้อยกับตะละแม่ท้าว อันเป็นพระราชบุตรีพระเจ้าช้างเผือก แต่ว่าต่างมารดากับพระยาน้อย ได้ร่วมรักสมัครสังวาสด้วยกัน แล้วเกรงพระราชอาญาพากันหนีไปยังเมืองตะเกิง ฝ่ายพระเจ้าช้างเผือกให้ตามไปทันจับตัวได้ตำบลเมาะญัด ก็พามาถวายพระเจ้าช้างเผือก ๆ ก็ให้จำไว้ทั้งสองคน อยู่มาพระมหาเทวีขอโทษพระยาน้อย กับ ตะละแม่ ท้าว แก่พระเจ้าช้างเผือก ๆ ก็โปรด ให้ พระมหา เทวี สั่งให้พระยาน้อยกับตะละแม่ท้าวพ้นโทษอยู่ด้วยกัน พระราชทานผู้คนให้แต่พอใช้สอย พระเจ้าช้างเผือกมิได้นำพาพระราชทานด่วยสาอากร

ให้แต่พอกิน

แลเมื่อพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ส่งตะละแม่ศรีมายังเมืองพะโคนั้น อยู่มาสมิงมราหูผู้เป็นบุตรไชยสุระ ๆ คนนี้เป็นผัวพระมหาเทวี พระเจ้าช้างเผือกให้เป็นแม่ทัพยกไปรบพระตะบะ ณ เมืองเมาะตะมะถูกเกาทัณฑ์ตายนั้น จึงให้โมะผู้พี่เอาทองร้อยชั่งไปหาสมิงมาสมิตร์มามราเป็นคนสนิทของพระเจ้าช้างเผือกว่า ให้ช่วยกราบทูลขอตะละแม่ศรีให้แก่สมิงมราหู สมิงมาสมิตร์มามรา ก็รับเอาทองร้อยชั่งเข้าไปถวายแก่พระเจ้าช้างเผือก กราบทูลขอตะละแม่ศรีพระราชธิดาให้แก่สมิงมราหู พระเจ้าช้างเผือกครั้นได้ทรงฟังสมิงมาสมิตร์มามราทูลดังนั้นก็เห็นชอบด้วย เมื่อพระเจ้าช้างเผือกจะโปรดให้ตะละแม่ศรีแก่สมิงมราหูนั้น จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า ตะละแม่ศรีบุตรีเรา ครั้นข้าไทยบถต่อเรา ๆ จึงเอาลูกเราไปให้แก่พระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ลูกเราก็ได้ความยาก เหตุว่าบุญลูกเรามีจึงได้กลับมาถึงเรา บัดนี้เราคิดว่าจะยกตะละแม่ศรีให้บุตรผู้ซึ่งมิบิดามารดานี้เกลือกจะทำย่ำยีข่มเหงลูกเรา ๆ คนนี้มีความชอบอยู่ อนึ่งสมิงมราหูคนนี้เป็นลูกไชยสุระ ๆ ผู้บิดาได้อาสาเราถึงขนาด รบพุ่งก็ตายกับคอช้างแลมีคุณต่อเรา สมิงมราหูนี่พ่อแม่หาไม่ เป็นลูกกำพร้าอยู่กับผ้าตีนเรา เห็นว่าจะเกรงกลัวเราหนัก สมิงมราหูนี้เราจะให้อยู่กับตะละแม่ศรี ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาบดีกราบทูลพระ

กรุณาว่าเห็นด้วย พระเจ้าช้างเผือกจึงให้ปลูกตำหนักใหญ่หลังหนึ่ง พร้อมด้วยเครื่องใช้สอยเสร็จ แล้วให้หาฤกษ์ ครั้นได้ฤกษ์ดีแล้ว กระทำวิวาหะมงคลสมิงมราหูกับตะละแม่ศรี มีมหรสพฉลองเจ็ดวันแล้ว พระเจ้าช้างเผือกก็หลั่งน้ำให้แก่สมิงมราหู

ครั้นทำการวิวาหะเสร็จแล้ว พระเจ้าช้างเผือกก็เสด็จไปนมัสการพระสารีริกบรมธาตุอันชื่อว่ายักกะอะศุก ณ เมืองตะเกิง พระสารีริกบรมธาตุก็สำแดงพระยมกปาฏิหาริย์ ข่อพรรณรังสีมีเป็นคู่ ๆ ถึงเจ็ดวัน พระเจ้าช้างเผือกกับพระมหาเทวี มุขมนตรีทั้งปวงนั้น ครั้นเห็นพระสารีริกบรมธาตุทำปาฏิหาริย์ก็โสมนัสยินดีกระทำสักการบูชามีการมหรสพใหญ่หลวง บูชาพระบรมธาตุเป็นอันมาก

ขณะนั้นมีหนังสือมาแต่เมืองพะโคว่า สมิงสามปราบกินเมืองกริบเป็นขบถ พระเจ้าช้างเผือกได้ทรงทราบแล้วก็เสด็จลงมาเมืองพะโค พระมหาเทวีและพระยาน้อยกับสมิงมราหูอยู่ในเมืองตะเกิง ครั้นพระเจ้าช้างเผือกเสด็จมาถึงเมืองพะโคแล้ว ก็ให้หาท้าวพระยาเสนามนตรีทั้งปวงมาประชุมกัน ปรึกษาว่าเราจะยกไปเอง จึงสมิงทะโยกคะราชกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์จะเสด็จไปเองนั้นมิชอบ ลูกหลวงหลานหลวงทั้งปวงนั้นก็ยังมีอยู่ ชอบแต่ให้มุขมนตรีผู้น้อยผู้ใหญ่ที่มีสติปัญญาเป็นแม่ทัพยกไป แล้วแต่งให้ลูกหลวงหลานหลวงให้กำกับไปด้วย เหตุว่าสมิงสามปราบกินเมืองกริบเป็นผู้น้อย อันพระ

องค์จะเสด็จไปเองนั้นมิควร ครั้นสมิงทะโยกคะราชทูตดังนั้น พระเจ้าช้างเผือกก็ทรงเห็นด้วย จึงให้หาพระมหาเทวีพระยาน้อยสมิงมราหูมายังเมืองพะโค ก็แต่งสมิงมราหูเป็นแม่ทัพ คุมพลโยธาทหารช้างม้าทั้งปวงจะให้ไปจับเอาตัวสมิงสามปราบ กองทัพยังมิทันจะยกไป พอมีหนังสือบอกลงมาว่าสมิงสามปราบพ้าผ่าตายแล้ว

พระเจ้าช้างเผือกได้ทรงฟังดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสแก่เสนาบดีมุขมนตรีทั้งปวงว่า ตัวเราเป็นกษัตริย์ตั้งอยู่ในธรรมสุจริตโดยพระราชวัตตานุวัตร และน้ำพระพิพัฒน์สัตยาของเรานี้คุณวิเศษ-วิญญาณ ด้วยเทพยดารักษาพระพุทธศาสนาอภิบาลรักษาเรา ถ้าผู้ใดดื่มน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว มิได้ซื่อตรงประทุษร้ายต่อเรา ก็ถึงแก่ความฉิบหายดุจอ้ายมะละกอน ด้วยเทพยดาอาเพศใช่ฤดูฝน ๆ ตกพ้าผ่าตาย ท่านทั้งหลายเห็นด้วยแล้วหรือ อ้ายมะละกอนนี้จะขอรบด้วยสมิงเถกพร้าผู้นี้นั้น แล้วมันขอไปกินเมืองหลากแหลก และกินน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเรา ๆ ก็แทงโลหิตในเท้าให้กินต่างน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วก็ให้ชื่อเป็นสมิงสามปราบให้ไปกินเมืองหลากแหลก เมื่อและตั้งสวามิภักดิ์ต่อเราโดยสุจริตแล้วก็เจริญ อายุ วรรณะ สุขะ พละ สมบัติบริบูรณ์ขึ้นภายหน้า และเมืองหลากแหลกกับเมืองมองมะละใกล้กัน สมิงเถกพร้ากับอ้ายมะละกอนไซร้ เป็นพี่น้องร่วมอุทรเดียวกัน เกลือกภายหน้าไปมันจะคิดเป็นอันเดียวกันเล่า ก็จะทำให้ยาก

แก่ลูกหลานเรา ๆ สืบสายอยู่ดังนี้ เราจึงยกมันออกจากเมืองหลากแหลก ให้ไปกินเมืองกริบ และมันมิได้คิดถึงน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแห่งเราผู้เป็นกษัตราธิราช เราก็ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมเที่ยงตุจเขาพระสิเนรุราช เราก็ได้ทำอันตรายแก่อ้ายมะละกอน ๆ ก็เป็นอันตรายไปเอง

ครั้นอยู่มาพระเจ้าช้างเผือกให้สร้างสระใหญ่สระหนึ่งอยู่ในเมือง แล้วก็ให้พระอัครมเหสีพระราชบุตรพระราชบุตรี พระราชนัดดา และพระราชวงศานุวงศ์ทั้งปวงไปกระทำการกุศลแล้ว ก็เล่นน้ำในสระนั้น

ขณะเมื่อพระเจ้าช้างเผือกเสด็จไปเล่นน้ำในสระนั้น ฝ่ายพระมหาเทวีกับสมิงมราหูลงเล่นน้ำด้วยกัน พระมหาเทวีนั้นใส่ใจรักใคร่สมิงมราหู จึงเด็ดเอาดอกบัวซ่อนเหน็บพระอุระไว้แล้วห่มพระภูษาทับไว้ เห็นคนทั้งปวงเมินไป ก็หยิบดอกบัวที่พระอุระนั้งเอาสมิงมราหู ๆ เห็นดังนั้นก็นิ่งไว้ในใจ ครั้นพระเจ้าช้างเผือกสรงน้ำแล้วก็เสด็จมาพระราชวัง

อยู่มาพระมหาเทวีแต่งหมากพลูใส่ในเชี่ย แล้วก็เอาปูนใส่ในหมากนั้น ฝานหน้าหมากบีดไว้ก็ใส่พานทองคำจำหลักเป็นรูปราชสีห์ส่งให้สมิงมราหู ๆ กินหมากนั้นปูนก็ไหม้ปาก พระมหาเทวีก็ทรงพระสรวล เสนามุขมนตรีทั้งปวงรู้เหตุนั้นแล้ว ก็เจรจาด้วยกันว่าพระมหาเทวีทำดังนี้มิชอบ คนทั้งปวงก็สอนทารกให้ขับว่า ปะดอยดุง

เจิงทาสา แยกแสกกองมอกเตือนเทิง ๆ ลิคะมะระสะมิตา ปลอมฉำระ ปะวะสะมะงอม สมิงมราหูเตาะมอยนาย กะเตาะปอนสมิดอนมอนทิน เด็กทั้งหลายขับดังนั้น แปลเป็นคำไทยว่า ในเมืองตะเกิงพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าผุดขึ้น สมิงมราหูพระมหาเทวีหลานเขยกับป้าเมียจะใคร่ลอบรักกัน สมิงมราหูและมหาเทวีพี่พระเจ้าช้างเผือกจะร่วมเขยกันส่วนสมิงมราหูกับพระยาน้อยเป็นพี่เขยน้องเมียกัน รักกันหนัก อยู่มาตะละแม่ท้าวพระยาน้อยมีครรภ์ ประสูติพระราชบุตรเป็นพระราชกุมาร และทำข่ายทองรองรับให้พระราชกุมารตกลงในข่ายทอง ครั้นสรงน้ำชำระแล้ว สมเด็จพระเจ้าช้างเผือกก็รับพระราชกุมารนั้นด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงพระโสมนัสยินดีหนัก แล้วตรัสว่าหลานเรานี้ จะให้ชื่อพ่อถาวแก่นท้าว ครั้นพระองค์ให้ชื่อพระเจ้าหลานแล้วก็ตรัสแก่มุขมนตรีทั้งปวงว่า เมื่อขณะพระพี่เราตะละจันทะมังคะละสมภพในปราสาทก็ทำข่ายทองรองรับ ขณะสมภพนั้นพอมีจันทรุปราคา สมเด็จพระราชบิดาจึงถามโหราราชปโรหิตทั้งหลายว่า จะให้นามพระลูกเราเป็นประการใดดี โหราราชปโรหิตทั้งปวงจึงกราบทูลว่า พระราชบุตรีอันสมภพในข่ายทองพอมีจันทรุปราคาดังนี้ ขอให้พระนามชื่อว่าตะละจันทะมังคะละ จึงพระราชบิดาเราให้ชื่อจันทะมังคะละเพราะเหตุ

ดังนี้ พี่เราพระมหาเทวีเล่า ขณะเมื่อสมภพนั้นก็เป็นอัศจรรย์ ด้วยสมเด็จพระราชบิดาสร้างกุฎีถวายพระสงฆ์เจ็ดหลังแล้วในวันเดียว แล้วมีผู้นำเอาผลมะเดื่อใหญ่ประมาณสามกำมาถวาย และผลมะเดื่อนั้นภาษารามัญเรียกว่าวิ อาศัยตัววิอักษรกับกุฎี จึงถวายพระนามชื่อว่าวิหารเทวี ครั้นอยู่มาเราผู้เป็นอนุชาได้ปราบดาภิเษก คนทั้งปวงจึงเรียกพระเจ้าพี่เรานั้นว่าพระมหาเทวี เหตุว่าเป็นพระเจ้าพี่นางเธอ ส่วนตัวเราพระราชบิดาให้นามชื่อพระยาอู่ บัดนี้หลานเราได้สมภพในวันเสาร์ เราให้ชื่อหลานเราว่าพ่อดาวแก่นท้าวเพราะเหตุดังนี้

อยู่มาสมิงมราหูและพระมหาเทวีร่วมรักกัน ชาวเมืองพะโคก็รู้ทันจึงสอนทารกให้ขับว่า มินเทืองฉุดกองเทืองเดินกะนายพราวพะยะสะมิก่อจิมตะรุณพลายเตาะพะบายตะละเทวีเชือง ชาวเมืองพะโคทั้งปวงก็สอนทารกให้ขับตอบกันว่า นกสตือไซร้ขื่นไข่ไว้ในต้นไม้อันคาอันซุ่ง อันสตรีแก่จะใคร่ได้สามีหนุ่ม ถันยุคลนั้นไซร้ยานลงถึงรั้งผ้า

ฝ่ายพระมหาเทวี ครั้นได้เป็นชู้กับสมิงมราหูแล้วก็คิดจะเอาราชสมบัติให้แก่สมิงมราหูๆกับพระยาน้อยถ้อยที่ก็ไปหาเล่นด้วยกันเนืองๆ

อยู่มาในเวลาวันหนึ่ง สมิงมราหูและพระยาน้อยเล่นสกากันณตำหนักพระมหาเทวี สมิงมราหูจะแพ้แก่พระยาน้อย สมิงมราหูก็โกรธตีลูกสกานั้นให้กระจายสันทั้งกระดาน พระยาน้อยเห็นสมิงมราหู

ทำดังนั้น ก็ขัดพระทัยมิได้ว่าสิ่งใดก็ลุกกลับไปตำหนัก

ครั้นพระมหาเทวีรู้ จึงว่าแก่สมิงมราหู่ว่า การเราคิดไว้เป็นความลับใหญ่หลวงหนักจะมิให้แพร่งพราย เหตุไฉนจึงมาด่วนทำเกินเลยต่อพระยาน้อย ให้เขาขัดใจดังนี้ผิดหนักหนา ที่ไหนพระยาน้อยจะไว้วางใจเล่า และการที่คิดไว้ก็จะแพร่งพรายไป เจ้าจงไปขอสมัครสมาพระยาน้อยเสียอย่าให้มีความสงสัยต่อไป แล้วจงพาพระยาน้อยมาเรือนเรา ๆ จะคิดอุบายให้เจ้ากับพระยาน้อยทำสัตย์กินเลือดออกกัน พระยาน้อยจึงจะวางใจไม่มีความสงสัย แต่เมื่อเจ้าจะกินเลือดออกพระยาน้อยนั้นหน่วงไว้ให้ช้า จึงแกล้งพัดให้เทียนดับแล้ว เจ้าจงเทโลหิตในจอกนั้นเสีย เราจะเอาน้ำขมันกับปูนกลั่นใส่จอกแล้ว จึงค่อยกินให้พระยาน้อยเห็น

ขณะเมื่อคิดกันนั้นรู้แต่มหาเทวีกับสมิงมราหู กับตะละแม่ศรีสามคนด้วยกัน แล้วสมิงมราหู่ก็ไปหาพระยาน้อย ณ เรือน จึงว่าแก่พระยาน้อยว่า ตัวข้าพเจ้านี้เป็นข้าพระองค์ เล่นสกาข้าพเจ้าได้โกรธนั้นมิชอบความผิดใหญ่หลวงหนัก ภายหน้าไปเห็นจะจำไว้กับพระทัย จงได้กรุณาอย่าถือโทษข้าพเจ้าเลย พระยาน้อยจึงตอบว่าซึ่งพี่ทำดังนั้นเป็นแต่การเล่น ข้าหาโกรธไม่อย่าวิตกเลย สมิงมราหู่จึงตอบว่าซึ่งพระองค์ตัดโทษข้าพเจ้านั้นดีหนักหนา อยู่ตะวันเย็นหน่อยหนึ่ง สมิงมราหู ชวนพระยาน้อยทรงเสลี่ยงเดียวกันมา ณ ตำหนักสมิงมราหู ๆ

กับพระยาน้อยพูดจาดีด้วยกันแล้ว พระมหาเทวีจึงเพโทบายว่ากับพระยาน้อยกับสมิงมราหูว่า ทุกวันนี้พระเจ้าช้างเผือกก็ชราแล้ว ฝ่ายบ้านวิตกหนักหนา สืบไปภายหน้าเกลือกข้าไททั้งสองฝ่ายมันจะยุยงก็จะมีความแคลงแหนงกัน เจ้าทั้งสองจงมีสัตย์ไว้ต่อกัน บ้าจะฝากผีด้วย

ฝ่ายพระยาน้อยสมิงมราหูรับคำพระมหาเทวีแล้ว สมิงมราหูให้ยกเครื่องโภชนากระยาหารสุราบานออกมา ชวนพระยาน้อยเสวยด้วยกัน แล้วสมิงมราหูจึงว่าแก่พระยาน้อยว่า ถ้าสมเด็จพระบิดาสวรรคตแล้ว พระองค์ก็จะได้ครองราชสมบัติเป็นเอกราช แล้วข้าพเจ้าจะขอพึ่งพระองค์ให้มีความสุขสืบไป พระยาน้อยจึงตอบสมิงมราหูว่า ราชสมบัตินี้พระราชบิดาปลงพระทัยไว้กับพ่อขุนเมือง พี่ว่าดังนี้หาควรไม่ แต่นี้ไปพี่อย่าเจรจาเช่นนี้ สมิงมราหูจึงตอบว่า ถึงมาตรว่าสมบัตินี้จะได้แก่พ่อขุนเมืองก็ดี พระองค์ก็เป็นสายโลหิตเดียวเหมือนกัน ตัวข้าพเจ้านี้เป็นแต่ไม้กาฝากจะได้พึ่งบุญพระองค์สืบไป

ฝ่ายพระยาน้อยได้ฟังดังนั้นก็นิ่งอยู่ แล้วสมิงมราหูกับพระยาน้อยถ้อยที่ทำความสัตย์ต่อกัน สมิงมราหูเอามีดสับเอาเลือดออกปนสุรา ใส่จอกส่งให้พระยาน้อย ๆ ก็รับเสวยเข้าไป ฝ่ายพระยาน้อยก็สับเอาเลือดปนกับสุรา แล้วใส่จอกส่งให้แก่สมิงมราหู ๆ ก็รับเอาแล้วสมิงมราหูแสร้งใส่กลว่าร้อน ก็เอาพัด ๆ ให้เย็นดับ ครั้นเย็นดับแล้วก็เทสุราบานน้ำสบถนั้นเสีย ตะละแม่ศรีก็ยืนจอกน้ำชมันกับปูนซึ่ง

ปนไว้กับน้ำสุรานั้น ใส่ปลอมออกมาให้แก่สมิงมราหู ๆ จึงได้จุดเทียนมาแล้ว สมิงมราหูกินสุราปนขมันกับปูนต่อหน้าพระยาน้อย ซึ่งสมิงมราหูทำเล่ห์กลทันนพระยาน้อยมิได้รู้ ข้าพระยาน้อยคนหนึ่งชื่ออ้ายท้าวกุล รู้ว่าสมิงมราหูแต่งเล่ห์กลมิได้ซื่อตรงต่อพระยาน้อยเจ้าของตน ก็สกิดพระบาทพระยาน้อยสองครั้งสามครั้ง พระยาน้อยคิดว่าชะรอยจะมีเหตุสักสิ่ง อ้ายท้าวกุลจึงสกิดเท้าเราทั้งนี้ พระยาน้อยจึงว่าแก่สมิงมราหูว่า มืดหนักแล้วข้าจะลาพี่ไปก่อน พระยาน้อยก็ลุกจากตำหนัก สมิงมราหูชื่นเสลี่ยงไปยังตำหนัก

ครั้นไปถึงตำหนักแล้วก็ถามอ้ายท้าวกุลว่า เองสกิดเท้าเราเมื่อตะกี้ด้วยเหตุประการใด อ้ายท้าวกุลจึงทูลพระยาน้อย ข้าพเจ้าสกิดพระบาทนั้น ด้วยเหตุว่าสมิงมราหูทำสัตย์กับพระองค์มิได้ซื่อตรง ส่วนว่าเลือดสมิงมราหูพระองค์เสวย ส่วนพระโลหิตในอุระพระองค์สมิงมราหูมิได้เสวยแสร้งเพทุบายเบี่ยนร้อน แล้วเอาพัดมาพัดให้เทียนดับ ก็เทสุราปนโลหิตเสีย ตะละแม่ศรีจึงส่งสุราปนขมันกับปูนยื่นให้สมิงมราหูกิน สมิงมราหูจะได้กินน้ำสุราปนโลหิตในอุระพระองค์หามิได้ สมิงมราหูทำดังนี้ข้าพเจ้าเห็น ข้าพเจ้าจึงสกิดพระบาทพระองค์ พระยาน้อยครั้นได้ฟังอ้ายท้าวกุลว่าดังนั้นก็เห็นจริงด้วย ก็ทรงพระโกรธแล้วจึงว่าพี่เราบ้าเราทั้งสอง ภายหน้าไปจะให้เราได้เห็นความทุกข์ความยากอย่าแคล้วแก่ตาเราเลย อันตัวอ้ายสมิงมราหูนั้น

เดชบารมีเราไปภายหน้าได้เป็นใหญ่แล้ว จะลับเลี่ยมให้กากลืนแก้นคอ แต่เองเป็นคนซื่อสัตย์ต่อเจ้าได้บอกเหตุร้ายดีให้แก่เราดังนี้เราชอบใจนัก อนึ่งตัวเรานี้เป็นลูกหลานพระเจ้าช้างเผือกมาถึงแปดพระองค์จริงแล้วไซร้ ขอจงเทพยดาอารักษ์ทั้งหลายช่วยเราให้ได้ดุจหนึ่งปรารถนาเถิด

ฝ่ายตะละแม่ท้าวได้ยิน พระยาน้อย และอ้ายท้าวกุดเจรจาด้วยกันดังนั้น ตะละแม่ท้าวจึงถามพระยาน้อยว่า พระองค์เจรจากับอ้ายท้าวกุดนั้นด้วยเหตุอันใด พระยาน้อยจึงบอกเหตุการณ์ซึ่งสมิงมราหูกับตะละแม่ศรีทำเด็ดกดทั้งปวง ให้ตะละแม่ท้าวฟังทุกประการ ตะละแม่ท้าวได้ฟังก็หัวเราะว่า พระเจ้าบ้าของพระองค์จะได้ผัวหนุ่ม พระองค์ไม่ได้ยินหรือ ความคิดของพระเจ้าบ้านั้น จะใคร่ฆ่าพระองค์กับข้าพเจ้าและพ่อถาวแก่นท้าวเสีย แล้วจะให้สมิงมราหูเป็นกษัตริย์ ข้าพเจ้าได้ยินเนื่อความดังนี้เป็นนิจทุกวันมิได้ขาด และความดังนี้จริงหรือมิจริงข้าพเจ้ามิได้ทราบ ครั้นข้าพเจ้าจะบอกแก่พระองค์เล่าเห็นเป็นข้าพเจ้ายุยงให้สมเด็จพระเจ้าบ้ากับพระองค์มีความรังเกียจแก่กัน เหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจึงไม่ได้บอกแก่พระองค์ ครั้นพระยาน้อยได้ฟังตะละแม่ท้าวว่าดังนั้น ก็ทรงพระโทมนัสน้ำพระเนตรตกจากคลองพระเนตร

ครั้นรุ่งเช้า พระยาน้อยจึงให้หาแม่นมชื่อมุอายถาวเข้ามา ครั้นแม่นมมาถึงแล้ว จึงถามว่าเหตุการณ์สิ่งใด พระองค์จึงให้

ข้าพเจ้ามา พระยาน้อยจึงว่าข้ามิได้กินนมแม่มานานแล้ว แต่บัดนี้ข้าอยากนมแม่ ข้าจะใคร่ได้กินนมจึงให้หาแม่มา พระยาน้อยก็เอาผ้าห่มนั้นวางลงเหนืออกแม่นมแล้ว ก็เอนพระองค์บรรทมลงที่อกแม่นมนั้น แม่นมพิศดูพระพักตร์พระยาน้อยแล้วก็ร้องไห้น้ำตาไหลลงถูกพระอุระพระยาน้อย ๆ จึงตรัสถามว่า ด้วยเหตุประการใดจึงร้องไห้ดังนี้ แม่นมจึงทูลว่าข้าพเจ้าเสียง พระองค์มาแต่ทรงพระเยาว์อยู่จนใหญ่ถึงเพียงนี้แล้ว คิดว่าได้พึ่งบารมีสืบไป บัดนี้ข้าพเจ้าได้ยินพระเจ้าบ้าของพระองค์คิดความใหญ่หลวงนัก ซึ่งข้าพเจ้าตั้งใจจงรักภักดีต่อพระองค์นั้นเห็นว่าจะเสียแรงรัก ข้าพเจ้าจึงร้องไห้เพราะเหตุดังนี้

พระยาน้อยได้ฟังคำแม่นมว่าดังนั้นก็ตรัสว่า อันแม่นมรักข้า ๆ ก็รักแม่ดุจเดียว จึงให้หาแม่มาทั้งนี้หวังจะให้แจ้ง มุอายถามจึงบอกความ ซึ่งพระมหาเทวีและสมิงมราหูทำชู้ แล้วคิดอ่านกันให้พระยาน้อยแจ้งทุกประการแล้ว จึงว่าพระองค์เร่งรำพึงจงหนัก ครั้นแล้วมุอายถามก็ลาไป ตั้งแต่วันนั้นมาพระยาน้อยก็หาไว้ใจไม่ ครั้นอยู่มาสมิงมราหูจะไปเที่ยวเล่นทุ่ง มาชวนพระยาน้อย ๆ บอกว่าไม่สบายพี่จะไปก็ไปเถิด ถ้าพี่ไปได้ฝักบัวเก่าบัวเอามาฝากข้าบ้าง สมิงมราหูชวนพระยาน้อยไม่ไปแล้ว สมิงมราหูก็กลับมาบ้าน

อยู่มาสมิงมราหูชวนพระยาน้อยไปไหว้พระ พระยาน้อยว่าไปก่อนเถิด วันอื่นข้าจึงจะไป ตะละแม่ท้าวจึงบอกแก่พระยาน้อย

ว่า สมิงมราหูชวนไปทั้งนี้คิดจะทำร้ายพระองค์ดอกอย่าไว้พระทัยพระยาน้อยบอกว่าข้ารู้แล้ว

ครั้นอยู่มา สมิงมราหูมาชวนพระยาน้อยไปไล่เนื้ออีกครั้งหนึ่ง พระยาน้อยว่าช้างม้าไม่มีจะขี่ยืมช้างพี่ไปสักตัว สมิงมราหูก็เอาช้างพังหางด้วนมาให้แก่พระยาน้อยตัวหนึ่ง ตะละแม่ท้าวจึงว่า สมิงมราหูสิคิดจะทำร้ายพระองค์อยู่ ทำไมจึงจะไปด้วยเขาเล่า พระยาน้อยจึงว่าแก่ตะละแม่ท้าวว่า สมิงมราหูได้มาชวนหลายหนแล้ว จะมิไปก็ไม่ควรจำจะไปด้วย แต่ว่าข้าไปถึงกลางทางแล้ว จึงให้คนไปบอกข้าว่าลูกเจ็บข้าจะกลับมา พระยาน้อยกับสมิงมราหูก็พากันไป

ครั้นไปถึงประตูเมือง พระยาน้อยเห็นช้างกันพิรุมของสมิงอายพะดาย พระยาน้อยจึงว่าแก่มะกะตะนายช้างว่า กูจะเอาช้างตัวนี้ไปหน่อยหนึ่ง มะกะตะนายช้างจึงทูลว่า ข้าพเจ้ากลัวสมิงพะดายดุงของพระองค์อยู่ พระยาน้อยจึงใช้พ่อมอญไปหาสมิงอายพะดายขอยืมช้างพลายกันพิรุมไปไล่เนื้อหน่อยหนึ่ง สมิงอายพะดายก็ยอมให้ พระยาน้อยก็เทียมช้างพังนั้นเข้าริมพลายกันพิรุมแล้วก็ขี่ช้างพลายกันพิรุมไป และสมิงมราหูขี่ช้างพลายเดินไปก่อน พระยาน้อยขี่ช้างพลายกันพิรุมตามไป ครั้นถึงกลางทางอ้ายท้าวกุลไปบอกว่า พ่อลาวแก่นท้าวมีอันป่วยหนัก ขอเชิญพระองค์เสด็จกลับไปก่อน พระยาน้อยจึงบอกแก่สมิงมราหูแล้วกลับเข้าไปในเมือง แต่สมิงมราหูนั้นไป ครั้น

กลับเข้ามาสมิงมราหูไปถามข่าวว่า พ่อลาวแก่นท้าวป่วยเป็นประการใด พระยาน้อยบอกว่าหายแล้ว

ครั้นอยู่มาประมาณสามวันพระมหาเทวีและสมิงมราหูคิดการใหญ่หลวงขึ้น ชาวเมืองทั้งปวงพูดจากัน กิตติศัพท์แจ้งไปถึงพระยาน้อย ๆ ก็สะดุ้งพระทัย จึงให้หาพ่อมอญเข้าไปปรึกษากันว่า บัดนี้เขาคิดการใหญ่หลวงขึ้นแล้ว ผู้คนเราก็น้อยจะคิดทำการไม่ถนัด จำเราจะออกไปเล่นคลายใจ ณ วัดพระมุเตาเนือง ๆ จะได้ซ่องสุมผู้คนคิดทำการต่อไป ครั้นคิดกันแล้วก็ออกไป ณ วัดเล่นคลายอยู่เนือง ๆ

ครั้นอยู่มาวันหนึ่งพระยาน้อยออกไป ณ วัดนั่งดูคนคลายอยู่จึงเหลือบเห็นตาปะขาวคนหนึ่ง เดินมาที่ตานพระมุเตา พระยาน้อยเห็นประหลาดจึงเดินเข้าไปหา ถามว่าท่านมาแต่ที่ใด ตาปะขาวผู้นั้นบอกว่า มาแต่ทิศตะวันตกอยู่ป่าโครธาราม มาบัดนี้ปรารถนาจะใคร่พบถูกพระเจ้าช้างเผือกหน่อยหนึ่ง พระยาน้อยจึงถามว่าท่านจะสนทนาด้วยกิจอันใด ตาปะขาวผู้นั้นจึงบอกว่า ข้าพเจ้าหวังจะบอกเนื้อความถูกพระเจ้าช้างเผือกให้ทราบ ถ้าถูกพระเจ้าช้างเผือกจะปรารถนาเอาราชสมบัติในเมืองพะโคแล้ว ก็ให้รักษาบัญจางคิกศีล แล้วจงไปข้างทิศตะวันตก จะได้พบกัลยาณมิตรเป็นบุรุษอกุศมภีรผู้หนึ่งอยู่ ณ บ้านพะลาคา เป็นข้าพระเกศธาตุอยู่ ณ เมืองตะเกิง ผู้นั้นมีปัญญาสุขุมภาพจะได้เป็นครูท้าวพระยารู้จบไตรเพท และบุรุษผู้นั้นเกิดในวันอังคาร

บัดนี้อายุได้สิบหกปีแล้ว ผู้นั้นจะกล่าวปริศนาสามบท ถ้าบพิตรแก้ปริศนาสามบทได้ ผู้นั้นจะได้เป็นคู่คิดกับพระองค์ จะได้เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั้งปวง จะได้ยกย่องพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไป ว่าดังนั้นแล้ว ก็อันตรธานหายไปในที่เฉพาะพระเนตรพระยาน้อย และเมื่อตาปะขาวหายไปในทันใดนั้นแผ่นดินไหว และมังโยทยาคนหนึ่ง มังตะราวคนหนึ่งอยู่ด้วยพระยาน้อย ๆ จึงว่าซึ่งตาปะขาวหายไป เกิดมหัศจรรย์แผ่นดินไหวดังนี้ ชะรอยเทพยดามาบอกเหตุแก่เรา ๆ จะกลับเข้าไปในเมืองพะโคแต่งเครื่องบูชา พระยาน้อยก็กลับเข้ามาเมือง จึงแต่งเครื่องบูชาพระพุทธเจ้าที่หนึ่ง บูชาเทพยดาที่หนึ่ง แล้วจึงให้หามะสอดมา ใช้ให้มะสอดไปดูช้าพระ ณ เมืองตะเกิง ซึ่งอยู่ ณ บ้านพะดาคา จะพูดจาเบื้นปริศนาประการใดบ้าง ถ้าพบผู้นั้นแล้วให้จำตัวไว้ให้แน่ แล้วจดหมายเอาปริศนานั้นมา มะสอดรับคำพระยาน้อยแล้วก็ลามาบ้าน และมะสอดอยู่บ้านมะสร้อยใกล้กันกับบ้านพะดาคาทางครึ่งวัน มะสอดก็ไปฟังปริศนาตามพระยาน้อยสั่งนั้น

ครั้นมะสอดมาถึงบ้านพะดาคา เห็นมะอะนันนายบ้านกับมะทะยันตะโกงชนไก่กันอยู่ใต้ต้นไทรแทบคันสระริมทางเดิน มะสอดเข้าหยุดอยู่ พอพระสามเณรพุทธญาณผู้มีปัญญาเดินมา มะอะนันนายบ้านเห็นจึงถามว่าเจ้าสามเณรจะไปไหน สามเณรพุทธญาณจึงบอกว่าท่านสมภารใช้ข้าไปดูโยมป่วย นายบ้านจึงว่าแก่สามเณรว่า ข้าจะ

ไปเยี่อนด้วยยังไม่เปล่าถ้าเจ้าเณรไปแล้วกลับมาบอกอาการแก่ข้าด้วย สามเณรพุทธญาณไปดูโยมแล้วกลับมา มะอะนันนายบ้านเห็นจึ่งถามว่า โรคโยมนั้นเป็นประการใด สามเณรบอกเป็นปริศนาว่า จะเป็นราหูก็ใช่จะเป็นตัวคะก็ใช่ ครั้นจะว่าแน่ลงข้างไหนก็กลัวจะเป็นเท็จเหมือนโยมไถนาถึงคันนา แล้วก็กลับมาสอยผลพุทราอ่อนลากข้าง และโรคโยมป่วยนั้นก็เป็นเหมือนรูปบอกดังนี้ คนทั้งปวงได้ฟังสามเณรว่าไม่เข้าใจก็หัวเราะเยาะเล่น

ฝ่ายมะอะนันนายบ้านจึ่งว่าแก่คนทั้งปวงว่า สามเณรองค์นี้มีปัญญาเรียนคัมภีร์จบไตรเพท หาผู้ใดจะเสมอไม่อย่าประมาท ครั้นมะสอดได้ฟังสามเณรว่า เป็นปริศนาลึกลับประหลาดหนัก คนทั้งปวงหารู้ไม่ มะสอดก็จำตัวสามเณรไว้ แล้วจดหมายเอาปริศนากลับมาทูลพระยาน้อย ๆ จึ่งพาเอาตัวมะสอดออกไป ณ พระมุเตา จึ่งนมัสการพระมุเตาแล้วอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจะได้เป็นใหญ่ครอบครองอาณาประชาราษฎรในเมืองพะโคแล้วไซร้ เดชะคุณพระศรีรัตนตรัยเจ้าขอให้เทพยดาทั้งปวงดลใจข้าพเจ้าให้แก้ปริศนานี้ออกเถิด พระยาน้อยก็ดำริแจ้งในอรรถปริศนาซึ่งสามเณรพุทธญาณว่ามานั้น ซึ่งว่าจะเป็นอักษรคะก็ใช่ จะว่าราหูก็ใช่ สามเณรว่าดังนี้เป็นอรรถปริศนาเห็นจะได้แก่ตัวเลขแปด ด้วยตัวเลขแปดข้างรามัญนั้นเป็นรูปอักษรคะ สามเณรจึ่งว่าจะเป็นคะก็ใช่ จะเป็นราหูก็ใช่ ข้อซึ่งสามเณรว่า จะ

ว่าเป็นแน่ก็กลัวจะเป็นเท็จนั้น จะกำหนดเป็นแน่ยังไม่ได้ จึงเปรียบตัวเลขตัวอักษรคะ ซึ่งว่าไถนามาถึงคันนาแล้วกลับวัวมานั้น ฝ่ายรามัญขับวัวว่าฮะแซ้ ข้อซึ่งว่าสอยพุทราอ่อนลากข้าง ได้แก่ตัวอะรามัญลากข้าง พระยาน้อยจึงเอาตัวอักษรสามตัวประสมกันเข้าเป็นอะแซ้ว่าว และอธิบายว่าโยมสามเณรจะตายมิวันนี้ก็พรุ่งนี้ พระยาน้อยจึงให้มะสอดไปดูโยมสามเณร ๆ ก็ตายในวันนั้น ต้องปริศนาท พระยาน้อยแก้มะสอดก็กลับมาทูลแก่พระยาน้อย ๆ ก็นิ่งไว้แต่ในพระทัย

ครั้นอยู่มาสามเณรพุทธญาณนั้นมารดาเป็นหม้าย เป็นหนี้มะง้าวรอดนายบ้านอยู่เป็นตื่นบุกเจ็ดสิบชั่ง สามเณรนั้นมีพี่ชายคนหนึ่งฟังคำเมียหนีมารดาไป หาอยู่เลี้ยงมารดาไม่

ฝ่ายมะง้าวรอดจึงให้เกาะเอามารดาสามเณรไว้ใช้เป็นทาสแทนตื่นบุก และสามเณรคิดกตัญญูต่อมารดาว่า มารดาไปเป็นข้ามะง้าวรอดอยู่ ก็มีความรำคาญใจ สามเณรจึงเอาความไปแจ้งแก่พระสังฆราชผู้เป็นอาจารย์ว่า มารดาข้าพเจ้าเป็นข้ามะง้าวรอด ๆ เอาตัวไปไว้ใช้ ข้าพเจ้าจะขอตีกออกไปให้มะง้าวรอดใช้แทนมารดา พระสังฆราชจึงว่าแก่สามเณรว่า เจ้าเณรมีปัญญารู้จบไตรเพทข้าเอ็นดูหนัก ครั้นจะห้ามเจ้าเณรไว้ทรัพย์สิ่งของก็ไม่มีจะให้แก่เจ้าเณรๆ จะไปแทนคุณมารดาก็ไปเถิด สามเณรก็ลาพระสังฆราชตีกออกแล้วเขาก็เรียกว่ามังกันจีไปรับใช้แทนมารดา ครั้นอยู่มามะง้าวรอดให้มัง

กันจึงคุมเด็กไปเลี้ยงโค ณ ทุ่งนา

ขณะนั้นพระยาน้อยให้มะสอดมาฟังปริศนาอีกครั้งหนึ่ง ครั้นมะสอดถึงมาถึงที่สามเณรอยู่นั้นไม่พบสามเณร มะสอดสืบรู้ว่า สามเณรลักออกไปเป็นทาสใช้แทนมารดาอยู่ด้วยมะง้าวรอด มะสอดจึงตามไปพบมังกันจึงเลี้ยงโคอยู่กับหมู่เด็กบนต้นไทร มะสอดนั่งคอยดูอยู่ที่นั้น พอบุตรมะง้าวรอดมาถามมังกันจึงว่า โคหายไปได้แล้วหรือ มังกันจึงบอกเป็นปริศนาว่า ข้าขึ้นไปบนต้นไม้ไม่เห็นจึงได้เห็น ถ้าเห็นแล้วก็ไม่เห็น บุตรมะง้าวรอดได้ฟังมังกันจึงว่าดังนั้น หารู้ในปริศนาไม่ก็สงสัยอยู่

ฝ่ายมะสอดได้ฟังมังกันจึงว่าเป็นปริศนา ก็จดหมายเอาปริศนานั้นมาทูลพระยาน้อยว่า สามเณรพุทธญาณ ซึ่งบวชอยู่ว่า ปริศนาครั้งก่อนนั้น บัดนี้ลักออกจากสามเณรไปเลี้ยงโคว่าปริศนาอีกบทหนึ่ง มะสอดจึงเอาปริศนามังกันจึงทูลพระยาน้อย ๆ ได้ปริศนามังกันจึงแล้วก็แก้ปริศนามังกันจึงว่า ขึ้นต้นไม้ไม่เห็นจึงได้เห็นนั้น ชะรอยต้นไม้นั้นเป็นโพรงมีอสรพิษอยู่ เมื่อขึ้นไปไม่เห็นงูจึงเห็นโค ปริศนาซึ่งว่าไม่เห็น และซึ่งว่าถ้าเห็นแล้วก็ไม่เห็นนั้น เมื่อแรกมังกันจึงจะขึ้นไปดูโคบนต้นไม้นั้นถ้าเห็นงูก่อนแล้วก็ไม่เห็นโค จึงได้กล่าวเป็นปริศนาว่า ถ้าเห็นแล้วก็ไม่ได้เห็น พระยาน้อยแก้ปริศนาแล้ว จึงอธิษฐานแต่ในพระทัยว่า ถ้าจะได้เป็นกษัตริย์สืบไป ปริศนามังกันจึงซึ่งว่านั้นขอให้

แก้ถูกเถิด พระยาน้อยจึงให้มะสอดไปดูที่ต้นไม้นั้น มะสอดก็เห็นงูเห่าในโพรง จึงกลับมาทูลพระยาน้อย ๆ มีความยินดีนัก

ครั้นอยู่มามารดามังกันจึคิดถึงมังกันจีว่า ลูกเราคนนี้มีกตัญญูไปตกทุกข์ได้ยากเพราะเราช้านานแล้ว มารดามังกันจึจึงไปหาพระมหาเถรผู้เป็นพี่ชาย ณ วัดเกตาะนิพพาน แล้วอ้อนวอนว่ามังกันจีไปเป็นทาสใช้แทนข้าพเจ้ามาช้านานแล้ว ขอให้พระคุณช่วยกรุณาไปถ่ายมังกันจีมาไว้บวชเรียนเถิด พระมหาเถรได้แจ้งแล้วก็มีจิตกรุณาสงสารจึงบอกกล่าวเรี่ยไรสัปปุรุษได้ดีบุกหนักเจ็ดสิบชั่ง ให้มารดามังกันจีไปถ่ายเอามังกันจีมา มารดามังกันจึจึงเอาดีบุกเจ็ดสิบชั่งนั้นไปให้มะง้าวรอดแล้ว พาเอามังกันจีมายังพระมหาเถร ๆ ก็บวชมังกันจีเป็นสามเณรอยู่วัดเกตาะนิพพาน

ฝ่ายพระยาน้อย จึงให้มะสอดลงมาฟังปริศนามังกันจีอีกครั้งหนึ่ง มะสอดมาถึงบ้านมะง้าวรอดไม่พบมังกันจีสืบรู้ว่ามังกันจีไปบวชอยู่ ณ วัดเกตาะนิพพาน ก็ตามมังกันจีไปยังอาราม

ขณะนั้น พระมหาสมมิตร์ลงมากวาดวัดที่ลานพระอุโบสถพอสามเณรพุทธญาณได้ถูกเบี้ดหงส์ตัวหนึ่งห่อสบงเดินมา พระมหาสมมิตร์เห็นสามเณรห่อสบงเดินมา ก็ถามว่าเจ้าเณรห่ออะไรมานั้น สามเณรบอกเป็นปริศนาว่า ซึ่งข้าพเจ้าห่อมานี้ พม่าเรียกว่าแดง รามัญเรียกว่าโกล์ คนทั้งปวงซึ่งนั่งอยู่นั้นได้ยินสามเณรว่าดังนั้น

กิดเตียนสามเณรว่า พระมหาสมมิตร์ผู้เป็นใหญ่เจ้าเณรไม่บอกออกให้แจ้ง เจ้าเณรว่ากล่าวเป็นคำตลกคะนองไปดังนี้ไม่สมควร พระมหาสมมิตร์ก็นิ่งอยู่

ฝ่ายมะสอดซึ่งมาฟังปริศนานั้น ก็จดหมายเอาถ้อยคำกราบทูลพระยาน้อย ๆ ได้ฟังก็แก้ปริศนาของสามเณรซึ่งมะสอดจดหมายมาในปริศนาว่าแดงนั้น แปลออกเป็นคำไทยว่าหงส์ รามัญเรียกว่าโกล์ แปลออกเป็นคำไทยว่าลูก สามเณรได้ลูกเบ็ดหงส์ห่อมา และปริศนาสามเณรสามบทนั้น เป็นกัลยาณมิตมั่นคง แล้วเทพยดาก็บอกเราแต่ก่อน เราก็แก้ปริศนาสามบทได้ เราคงจะได้เป็นใหญ่ในรามัญประเทศเป็นแท้ แล้วเจ้าเณรว่าปริศนาสามบทนั้น มะสอดจะเห็นควรประการใด มะสอดจึงทูลว่า เจ้าเณรองค์นี้กอร์ปด้วยปัญญาวิชาไตรเพทแต่เป็นคนทุคตะมารดาเป็นหม้ายเขาอยู่ ครั้นพระยาน้อยได้ฟังก็ยินดีในสามเณรยิ่งนัก

อยู่มาวันหนึ่ง เวลาเช้า พระยาน้อยสั่งให้ มะสอดกับมหาดเล็กสี่คน ให้จัดเอาผ้าเหลืองไตรหนึ่ง ผ้าขาวห้าศรา ผ้าแดงห้าศรา ของทั้งนี้ให้เอาไปถวายสมภารถึงเจ้าเณรพุทธญาณ แล้วให้จัดผ้าพรรณนุ่งห่มเครื่องใช้สอย กับเงินศราห้าชั่งให้แก่มารดาสามเณร แล้วจงบอกแก่สมภารและมารดาสามเณรว่า เราจะขอสามเณรพุทธญาณมาไว้ มะสอดกับมหาดเล็กสี่คนรับเอาเงินศราห้าชั่งกับสิ่งของทั้งปวง

แล้ว กราบถวายบังคมลาออกมากับคนถือของสี่สิบเจ็ดคน มาถึงวัดเกลาะนิพพานไปหาสมภารนมัสการแล้วถวายสิ่งของทั้งปวง ซึ่งพระราชทานมานั้น แล้วแจ้งเนื้อความตามรับสั่งทุกประการ สมภารได้ฟังก็มีความยินดีนัก ว่าอายุอาตมภาพถึงหกสิบแปดปีแล้ว บวชมาในพระพุทธศาสนาได้สี่สิบเจ็ดพรรษา รูปขออุทิศส่วนกุศลถวายไปแก่ลูกพระเจ้าช้างเผือกเถิด ถ้ารูปยังหนุ่มอยู่ก็จะสึกออกไปทำราชการอยู่ด้วยพระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือก ทุกวันนี้ก็แก่เฒ่าไปแล้ว กำลังก็น้อยจะทำราชการไปนั้นมิได้ แล้วสมภารจึงให้คนไปเรียกมารดาเจ้าสามเณรมา สมภารจึงให้เอาเงินห้าชั่งกับผ้าพรรณนุ่งห่ม อันเป็นส่วนพระราชทาน มารดาเจ้าสามเณรนั้นส่งให้ แล้วบอกว่าสิ่งของทั้งนี้พระราชโอรสพระเจ้าช้างเผือกให้เอามาพระราชทาน พระองค์มีพระทัยปรารถนาจะเอาเจ้าสามเณรพุทธญาณไปไว้ มารดาเจ้าสามเณรได้รับพระราชทานแล้ว ก็มีความโสมนัสยินดีนัก แล้วว่าแก่สามเณรพุทธญาณว่า พระราชบุตรมีรับสั่งมาจะขอเจ้าสามเณรไปไว้เจ้าสามเณรจะคิดประการใด สามเณรพุทธญาณจึงว่า ตัวข้าพเจ้านี้อยู่ในแผ่นดินของท่านก็เป็นข้าแผ่นดิน ซึ่งพระลูกเจ้าทรงเมตตาโปรดพระราชทานสิ่งของทั้งนี้มาเป็นส่วนของขวัญถุง และส่วนของมารดาหวังจะใคร่ได้ตัวข้าพเจ้า ๆ หรือจะไม่สมัครเล่า มาตรแม้นพระองค์ไม่ทรงพระเมตตา โปรด พระราชทาน เข้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เลย จะเอา ไป ใช้

เปล่า ๆ ก็จะขัดได้หรือ จำจะต้องไป ควรที่ข้าพเจ้าจะภักดี ตั้งใจทำราชการฉลองพระเดชพระคุณจึงจะชอบ

มารดาได้ฟังสามเณรว่าดังนั้น ก็ร้องไห้กอดสามเณรเข้าแล้วก็พิไรรำพันให้ความสั่งสอนต่าง ๆ ส่วนสมภารจึงสรรเสริญถึงความรู้ของสามเณรพุทธญาณ ให้มารดาสามเณรและมะสอดฟังคือสามเณรได้เล่าเรียนทางพระสูตร พระอภิธรรม พระคัมภีร์โหราศาสตร์และชัยภูมิ พิชัยสงคราม กลอุบายพิชัยสงครามเรียนได้แต่อายุสิบสี่ปี อันความรู้ของสามเณรนั้นหาผู้ใดจะเสมอมิได้ แต่ทว่ายังเป็นเด็กหนุ่มอยู่ อาตมภาพขอฝากแก่ท่านด้วยเถิด ถ้าผิดพลั้งในราชกิจประการใดท่านจงเมตตาช่วยตักเตือนว่ากล่าวด้วย แล้วจึงเรียกสามเณรเข้ามาตักเตือนว่ากล่าวในวิชาซึ่งได้ร่ำเรียนมานั้น

คืออุบายสี่ประการ วิชาห้าประการ คุณแปดประการ วุฒิเจ็ดประการ ธรรมเหล่านี้ควรแก่พระราชบุตรกษัตราธิราชนั้น ให้สามเณรสั่งสอนให้กระทำและตัวท่านผู้จะเป็นข้าพระราชบุตรนั้น ให้รู้ซึ่งโทษแปดประการ คุณเจ็ดประการ วุฒิหกประการ คติสามประการ ซื่อหกประการ มุสาเก้าประการ และอุบายสี่ประการนั้น สามัญอุบาย คือรู้ทั่วไปในราชกิจการงานสงครามหนึ่ง นิกะอุบาย

คือรู้ประกอบฤกษ์พานาทีที่จะได้และเสีย แพ้และชนะ รู้ทัง-ราชวัตรตามคัมภีร์ราชษาทึก รู้ทังคหปติวัตร์ ตามคัมภีร์สังคาโลวาทหนึ่ง เล่ห์อุบาย คือรู้ในเล่ห์เขาคดก็คดตามเขาซื่อก็ซื่อตาม และฉลาดตามโวหารต่าง ๆ หนึ่ง ชนะอุบาย คือรู้อุบายในที่จะชวนขวายถ่ายเทหาทรัพย์หนึ่ง เป็นสี่ประการด้วยกัน และวิชาห้าประการนั้น โยคเสฐา คือรู้ในสาระพัดช่างทั้งปวงหนึ่ง วินิจฉัยเสฐา คือรู้ในธรรมศาสตร์ราชาศาสตร์ ตัดสินข้อคดีของราษฎรหนึ่ง เหตุเสฐา คือรู้นิมิตทั้งปวง และเหตุการณ์บ้านเมืองจะร้ายและดีหนึ่ง โบราณเสฐา คือรู้จักภูมิประเทศว่าที่นั่นเป็นมงคล และมิได้เป็นมงคลตามโบราณสืบมาหนึ่ง หัตถีอัศวเสฐา คือรู้ศิลปศาสตร์ช้างม้าทั้งปวงหนึ่ง เป็นวิชาห้าประการ และคุณแปดประการนั้น สัจจังคือกล่าวถ้อยคำเป็นสัตย์เที่ยงตั้งอยู่ในคลองธรรมทั้งสิ้น มิได้ลำเอียงเข้าด้วยญาติและมิตร์ของตนหนึ่ง อวิโรธะนัง คือมิได้เบียดเบียนบุคคลผู้อื่นหนึ่ง สิเนหะทัสสะนา คือเห็นบุคคลผู้อื่นให้มีจิตเมตตาใจรักใคร่หนึ่ง สุรยุทธัง คือเมื่อเข้าสู่สงครามนั้นให้องอาจอย่าได้หวาดไหว คร้ามกลัวปัจจามิตรหนึ่ง สัตวา ให้ประกอบไปด้วยศัตมารยาทเป็นอันดีหนึ่ง อะโรคยา ให้รู้คัมภีร์บำบัดโรคหนึ่ง

จาโคปะนะ คือบริจาคทรัพย์มิได้อาลัย แล้วจะกลับคืนเอา ต่อภายหลังหนึ่ง นิสัมมะการี คือจะทำการสิ่งใดให้ตรึตรองด้วยปัญญาก่อนจึงกระทำหนึ่ง คุณแปดประการดังนี้

และวุฒิเจ็ดประการนั้น คือให้ประพฤติอิริยาบถดังพระอินทร์อันบริบูรณ์ไปด้วยเบญจกามคุณ และอิสริยยศ องอาจในการอันเป็นใหญ่หนึ่ง ให้ประพฤติอิริยาบถดังพระพรหม คือเมื่อกาลจะรักษาอุโบสถและพรหมจรรย์นั้น ให้พึงเว้นจากเบญจกามคุณ ดุจพรหมอันสำรวมญาณบริสุทธิ์หนึ่ง ประพฤติอิริยาบถดังพระอาทิตย์ คือประพฤติราชอาณาจักรเป็นอันเสมอ มิได้เลือกหน้าตามผิดและชอบ ดุจดังพระอาทิตย์อันส่งแสงเสมอไปมิได้เว้นหนึ่ง ประพฤติอิริยาบถดังพระจันทร์ คือประกอบไปด้วยเมตตาแก่สมณะชีพราหมณ์เสนาพฤฒามาตย์ราษฎรทั้งปวง ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วไปดุจรัศมีพระจันทร์หนึ่ง ประพฤติอิริยาบถดังพระพาย คือประกอบไปด้วยความกรุณาแก่ข้าราชการน้อยใหญ่โดยฐานานุกรมดุจหนึ่งพระพายพัดตามฤดูหนึ่ง ประพฤติอิริยาบถดังพระยายมราช คือให้สำแดงราชานุภาพแก่ผู้ล่วงพระราชบัญญัติโดยโทษให้พิลึกพึงกลัว ดุจดังพระยายมราชอันเหลือบพระเนตรดูผู้กระทำผิดให้พินาศไปหนึ่ง ประพฤติอิริ-

ยาบถดังพระมหาสมุทร คือจะลงพระราชอาญาแก่ผู้ล่วงพระราชอาณาจักร์นั้น ให้กระทำด้วยอุเบกขาหาความพยาบาทมิได้ ดุจดังพระมหาสมุทรมิได้ยินดีแก่กลิ่นอันหอม และมิได้ยินร้ายแก่กลิ่นอันสามกหนึ่ง สิริวุฒิเจ็ดประการดังนี้เป็นพระราชวัตร์สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น

และองค์ปริยายกนั้น คือให้รู้จักโทษแปดประการ การ พยะสน์ คือเป็นนักเลงผู้หญิงและเล่นเบี้ยกินเหล้าเป็นที่จะให้ฉิบหายแห่งทรัพย์หนึ่ง จิตตะโจร์ คือมีจิตเป็นโจรฉกชิงซึ่งทรัพย์ของผู้อื่นหนึ่ง อะสันตุฏฐี คือมิได้อดกลั้นความสุข และความทุกข์ อันมาถึงตัว และหวาดไหวหนึ่ง อะติมัญญะติ คือมักดูหมิ่นผู้เฒ่าผู้แก่และมิได้เคารพแก่สมณะพราหมณาจารย์หนึ่ง สันตาอะปีย่า คือมิได้สมาคมซึ่งนักปราชญ์ และรักใคร่ซึ่งคนพาลหนึ่ง นิทราสีน์ คือมีปรกติมักน้อย นั่งก็หลับยืนก็หลับมิใคร่ตื่นหนึ่ง ภาสะสีน์ คือพอใจสนทนาในที่ประชุมคนทั้งหลายหนึ่ง อะนุฏฐาตา คือปราศจากความเพียร เอาเกียจคร้านเป็นอารมณ์หนึ่ง องค์แห่งโทษแปดประการดังนี้ บุคคลผู้เป็นราชเสวกพึงเว้นอย่าให้มีในสันดาน

คุณเจ็ดประการนั้น กุละสัมปันนัง คือคนแห่งราช

เสวกนั้นประกอบไปด้วยตระกูลเป็นอันดี สุระสัมปันนัง คือ มีปัญญามากกล้าหาญหนึ่ง ตะทิฏฐัง คือรู้เห็นได้สดับตรับฟังมากหนึ่ง วัณณัง คือประกอบไปด้วยรูปร่างวรรณสัณฐานอันงามหนึ่ง สิเนหะทัสสะนา คือบุคคลผู้อันเห็นเป็นที่รักใคร่หนึ่ง ทันตะเนตติ คือชนใจในคัมภีร์ราชศาสตร์หนึ่ง โยโคตะระ ประกอบด้วยความเพียรอันยิ่งหนึ่ง คุณเจ็ดประการดังนี้

และวุฒิหกประการนั้น คือประพฤติดังพระยาราชสีห์ประการหนึ่ง ประพฤติดังนกยางประการหนึ่ง ประพฤติดังกาประการหนึ่ง ประพฤติดังไก่ประการหนึ่ง ประพฤติดังเหยี่ยวประการหนึ่ง ประพฤติดังโคอุศุภราชประการหนึ่ง องค์แห่งวุฒิหกประการดังนี้ อันว่ากิริยาแห่งราชสีห์นั้น องอาจในหมู่สัตว์จตุบาททวิบาท และมีปริมณฑล ขนที่ขาวก็ขาวล้วน ที่แดงก็แดงล้วน มิได้เจือปนกัน และอุปมาประดุจใด ให้เสวกามาตย์ราชปรินายกผู้จะเข้าสู้สงครามนั้น องอาจมีกตัญญูเป็นแดน แทนพระคุณสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้า แล้วให้มีเมตตาแก่ข้าราชกิจผู้น้อย และอาณาประชาราษฎรทั้งปวง ให้ปราศจากคติธรรมทั้งสี่ประการคือ ฉันทา, โทสา, ภยา, โมหาคติ อย่าให้เจือปนอยู่ในสันดาน

ได้ และนกยางนั้นกระทำมายากิริยาเงื่องงุน มีอุบายแต่จะล่อลวงผู้งปลาให้ไว้ใจ แล้วก็ล้วงจิกเอากินเป็นอาหาร . แต่มีประดุจใด ผู้เป็นเสวกามาตย์ราชปรินายกก็พึงให้เรียนรู้ซึ่งกลอุบาย ล่อลวงปัจจามิตร ให้หลงด้วยกลมารยาเอาชัยชนะถวายพระมหากษัตริย์เจ้า ผู้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงให้ได้ก็จะเจริญด้วยยศศักดิ์สมบัติประดุจนั้น อันว่าถ้ากาแลปะอาหารสิ่งใด ๆ เข้าแล้วบ่ห่อนจะนิ่งบริโภคแต่ตัว ย่อมร้องประกาศเพื่อนพันธมิตรญาติแห่งตนให้รู้ก่อนจึงบริโภค แต่มีอุปมาประดุจใด ผู้เป็นเสวกามาตย์ราชปรินายกจะตามเสด็จพระราชดำเนินไปในที่ใด ๆ อย่าได้ประมาท หมั่นระวังราชศัตรูหมู่อันตรายโดยรอบคอบอย่าให้มีมาได้ อนึ่งถ้าจะได้รับพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคใด ๆ ก็พึงมีจิตเมตตาแผ่ไปแก่เพื่อนราชการและญาติพันธุมิตร อย่าได้คิดโลภมัจฉริยบริโภคแต่ตนผู้เดียวกระทำดุจกิริยาแห่งกานั้น อันว่ากิริยาแห่งไก่นั้น ครั้นถึงยามที่ตนจะขันก็ขันประจำยามแต่มีประดุจใด ผู้เป็นราชเสวกามาตย์นั้น อย่าพึงลืมสติในที่จะระลึกถึงพระเดชพระคุณพระมหากษัตริย์ แล้วอย่าลืมระลึกในการกุศลอันจะเป็นมงคลแก่อาตมา ดุจกิริยาแห่งไก่นั้น อันว่าเหยี่ยวนั้น มีกิริยาอันหมายมั่นเป็นธรรมดาสืบ ๆ กันมา

ถ้าจะจับสัตว์ชาติสกุณใด ๆ แล้วเล็งแลด้วยจักษุหมายให้แม่นแล้วก็โฉบลงมาด้วยกำลังรวดเร็วจับไว้มั่นคั้นไว้ตาย จึงมิได้เป็นอันตรายแก่คนแลมิอุปมาประดุจใด อันว่าราชเสวกามาตย์นั้น ถ้าจะพิพากษาตราสินเนื้อความแห่งผู้กระทำชอบและผิด จะพิดทูลกล่าวโทษข้าราชการใหญ่น้อยผู้ใด พึงตริตรองด้วยพิจารณาปรีชาให้ถ่องแท้ แลหมายมั่นด้วยอันใดจะได้เห็นจริงจึงว่ากล่าว ภยันตรายจึงจะไม่มีแก่คนดุจเหยี่ยวนั้น อันว่ากิริยาแห่งโคอุศุภราชนั้นไปหาอาหารในสถานที่ใดแล้ว ย่อมกลับมามิได้ละถิ่นฐานแห่งตนที่เคยอาศัยนั้นเลย แลมีประดุจใด เสวกามาตย์ผู้จะเป็นปรินายก จะปริกษากิจราชการอันใด อย่าได้ละพระราชศาสตร์แห่งสมเด็จพระมหากษัตราธิราชเจ้าเลยจงทุกประการ

และคดสามประการนั้น คือมีประสงค์จะปลงชีวิตกัน จึงกล่าวกลอันคดประการหนึ่ง คือจะกระทำยุทธสงครามแก่กัน จึงกล่าวคำคดประการหนึ่ง คือตนจะถึงซึ่งความฉิบหาย จึงอุบายกล่าวกลอันคดแก้ตัวประการหนึ่ง กลคดสามประการดังนี้

และชื่อหกประการนั้น กตัญญู คือรู้จักคุณท่านหนึ่ง กตเวที คือสนองคุณท่านหนึ่ง ทัพพะวะตี คือมั่นใน

ความสัศย์หนึ่ง ปะระทุกขาหะสะนัง คือเห็นความยากของผู้อื่นแล้วอดกลั้นมิได้ มีความปรานีเหมือนทุกข์ของตัวหนึ่ง กัลยาณะมิตตัง คือตั้งตัวไว้ในที่เป็นกัลยาณมิตร์หนึ่ง มิตตะสังคะหัง คือมีปรกติสงเคราะห์แก่มิตรหนึ่ง ชื่อหกประการดังนี้

มุสาเก้าประการนั้น มุตตะมายา คือจะให้พ้นภัยจึงมุสาหนึ่ง ชีวิตะมายา คือจะเอาชีวิตรอดจึงมุสาหนึ่ง มนุสสะหิงสา คือจะปลดเปลื้องความยากของมนุษย์จึงมุสาหนึ่ง ไชยะสิโน จะเอาชัยชนะแก่ท่านจึงมุสาหนึ่ง ยะสะวาจา เขาบอกความลับแล้วตัวแล้วมิผู้มาถาม ต้องอำไว้จึงมุสาหนึ่ง มะมะตะหิยะ จะแก้ไขทุกข์ของตัวเราจึงมุสาหนึ่ง ลัพพันรุโน เพื่อจะพรางภรรยาจึงมุสาหนึ่ง อลิกะวะจะนัง เอาถ้อยคำไม่จริงมาบอกแก่ผู้ถาม เพื่อจะอำความของตัวจึงมุสาหนึ่ง กุสะลัพพาภาคี มีเจตนาจะยังโลกทั้งปวง ให้ตั้งอยู่ในการกุศลจึงมุสาหนึ่ง มุสาเก้าประการดังนี้

อันความซึ่งเราให้โอวาทดังนี้ เจ้าผู้หลานจงจำไว้อย่าได้ประมาทลืมหลง สามเณรพุทธญาณ ได้ฟังพระมหาเถรสมมิตร์ให้โอวาทดังนั้นก็กราบลงแทบบาทพระมหาเถร รับซึ่งความสั่งสอนใส่เศียรเกล้าแล้วก็นมัสการลามากับด้วยมะสอด

เมื่อสามเณรมายังมิทันถึง ใกล้รุ่งในวันนั้น พระยาน้อยทรงสุบินนิมิตฝันว่า มีบุรุษผู้หนึ่งนำเอาดวงแก้วมณีอันวิเศษมาแต่ประจิมทิศ มาวางลงในที่ฝ่าพระหัตถ์พระองค์กรับเก็บไว้ ครั้นตื่นขึ้นจึงทรงดำริทำนายนิมิตของพระองค์เองว่า บุรุษซึ่งนำเอาดวงแก้วมณีมาใส่ในฝ่าพระหัตถ์นั้น เห็นจะได้แก่มะสอด อันดวงแก้วมณีอันวิเศษนั้น เห็นจะได้แก่สามเณร ชะรอยมะสอดจะพาสามเณรพุทธญาณมาถึงในวันพรุ่งนี้เป็นมั่นคง พระยาน้อยทรงดำริทำนายฝันแล้ว ก็คำนึงคอยท่ามะสอดอยู่

ครั้นเวลาบ่ายมะสอดกับมหาดเล็กสี่คน ก็พาเอาพระสามเณรพุทธญาณเข้าไปถวายพระยาน้อย ๆ ทอดพระเนตรเห็นก็มีความยินดี จึงนิมนต์สามเณรให้นั่งในที่อันควร แล้วยอพระหัตถ์ถวายนมัสการ พระองค์ก็พิเคราะห์ดูซึ่งลักษณะพระสามเณร ก็เห็นลักษณะปรากฏมีในกายก็ทราบว่า เป็นนักปราชญ์มีปัญญารู้ในไตรเพทจริง พระราชบุตรก็ตรัสสนทนากับพระสามเณรไปจนเวลาเย็น จึงแสร้งสั่งให้วิเสทแต่งโภชนาหารมาให้สามเณรฉัน วิเสทแต่งโภชนาหารเสร็จแล้ว ก็ยกมาถวายแก่พระสามเณร ๆ ก็นั่งยิ้มอยู่ พระยาน้อยจึงให้เอาผ้าสัตตะขันธ์ไตรหนึ่ง กับผ้าคฤหัสถ์สำหรับหนึ่งมาถวายพระสามเณรๆ ก็รับเอาผ้าคฤหัสถ์แล้ว จึงถวายพระพรว่าอาตมภาพมาถึงพระองค์แล้ว จะขอสึกทำราชการสนองพระคุณไปกว่าจะสิ้นชีวิต มิได้คิดแก่ความ

ยากความลำบากเลย ครั้นแล้วสามเณรกับมะสอดก็พากันไปลาพระพุทธรูปและพระสงฆ์ที่อาราม ลักออกมาอยู่ด้วยพระราชบุตร

ขณะนั้นตะละแม่ท้าวเห็นสามเณรลักออกมาแล้ว ก็ทรงพระสรวลเบิ่นที่เยาะ พระยาน้อยจึงห้ามว่าพระน้องอย่าหัวเราะเยาะเย้ยมังกันจันมีปัญญารู้หลักนัก เรารักกว่ามังเทวมอญพี่เลี้ยงเราอีก ตะละแม่ท้าวได้ยินพระยาน้อยห้ามดังนั้น จึงเอารูปเทียนข้าวตอกดอกไม้กับผ้าขาวพับหนึ่ง ขันทองคำใบหนึ่งมาให้มังกันจีแล้วขอสมาว่า อย่าให้มีโทษ มังกันจีก็ถวายบังคมรับสมาตะละแม่ท้าว แล้วจึงรับเอาสิ่งของทั้งนั้น

ฝ่ายพระยาน้อยก็เอาปริศนา ซึ่งพระองค์ทรงแก้นั้น ออกมาสอบถามมังกันจีตามมีมาแต่หนหลัง มังกันจีก็ทูลว่าปริศนาของข้าพเจ้าซึ่งพระองค์แก้นั้นถูกต้องทุกประการ พระยาน้อยกับมังกันจีก็มีความยินดีรักใคร่กันนัก คิดการกันจะเอาราชสมบัติให้ได้

ครั้นอยู่มาพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือก ทรงพระประชวรหนัก พระเจ้าช้างเผือกจึงตรัสสั่งแก่สมิงชีพรายให้จัดแจงการรำผี สมิงชีพรายรับพระราชโองการแล้ว จึงสั่งให้ปลูกโรงใหญ่ ณ ที่ควรแห่งหนึ่งในพระราชวัง ครั้นถึงวันกระทำการ สมิงชีพรายและชุนนางน้อยใหญ่ก็มาพร้อมกันที่โรงใหญ่ แล้วก็ทำการรำผี

ฝ่ายพระยาน้อยกับสมิงมราหูและพระมหาเทวี ก็มาพร้อมกัน

ที่โรงรำผีนั้น พระมหาเทวีจึงกระซิบบอกแก่สมิงมราหูว่า ตัวปรารถนาจะใคร่เป็นใหญ่แล้วเสียนหนามมีอยู่ เหตุไฉนไม่คิดตัดเสียเล่า ยังจะเป็นใหญ่ได้อยู่หรือ สมิงมราหูได้ฟังพระมหาเทวีว่าดังนั้น ก็ออกมากระซิบสั่งทหารอันร่วมใจว่า การที่เราคิดไว้ก็ได้ที่อยู่แล้ว ท่านจงไปเอาดาบมาซุ่มอยู่ที่ริมประตูพระราชวัง ถ้าเวลากลางคืนเสร็จการแล้ว พระยาน้อยก็จะกลับวัง ท่านจงฆ่าเสียให้จงได้ ทหารก็ไปตามสมิงมราหูสั่ง

ขณะนั้นนางเมี้ยซุนเครือหนึ่ง นางเมี้ยสดุ้งมอดหนึ่งสองคนนี้เป็นบุตรสาวสมิงชีพรายมารำผี พระยาน้อยเห็นเมี้ยซุนเครือ เมี้ยสดุ้งมอดสองคนรูปงามรำผีงามดีก็ชอบพระทัย จึงให้ผ้านุ่งสองผืนผ้าห่มสองผืนแหวนสองวง มาส่งให้สมิงชีพรายผู้พ่อ ให้แก่เมี้ยซุนเครือเมี้ยสดุ้งมอด สมิงชีพรายรับเอาสิ่งของไว้แล้ว ก็รู้ว่าพระยาน้อยชอบลูกสาวของตัว ขณะเมื่อรำผีอยู่นั้น พระมหาเทวีกับสมิงมราหูคิดอ่านกันจะทำร้ายพระยาน้อย เสนาบดีทั้งปวงก็รู้สึน แต่เมื่อรำผีอยู่นั้นเลยงดูกันวุ่นวายอยู่ สมิงมราหูเสพสุราเมาแล้วจึงเหยียดเท้ามาข้างพระยาน้อย ยี่กำกองเห็นสมิงมราหูทำหยาบช้าดังนั้น จึงทูลพระยาน้อยว่า พระองค์ช่างนิ่งเสียได้ให้คนดูถูก พระยาน้อยได้ยินยี่กำกองว่าก็โกรธทุ่มเถียงกันขึ้นกับสมิงมราหู สมิงชีพรายจึงทูลพระมหาเทวีว่ามารำผีกระทำการของพระเจ้าช้างเผือกพระเจ้าอยู่หัว พระญาติวงศ์มา

วิวาทกันวุ่นวายดังนี้ ข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่ก็พลอยได้ความผิด เหตุไฉน พระแม่อยู่หัวเจ้า จึงไม่ตรัสห้ามปรามบ้าง พระมหาเทวีนั้นเข้าด้วย สมิงมราหู ก็ว่าพ้อตัดสมิงชีพราย ๆ ก็ถอยออกมา พอเวลาพลบค่ำ บ่าวสมิงชีพรายวิ่งมาบอกสมิงชีพรายว่า เห็นทหารสมิงมราหูถือดาบ มายืนอยู่ที่ริมประตู ข้าพเจ้าพบเข้าก็วิ่งหนีไป

ฝ่ายพระมหาเทวีก็พาสมิงมราหูกลับไปวัง ครั้นพระยาน้อย จะกลับไปวังบ้าง สมิงชีพรายจึงห้ามไว้ ครั้นผู้คนไปสิ้นแล้ว สมิง ชีพรายจึงเชิญพระยาน้อยไปบ้านเรือนสมิงชีพราย แล้วจึงทูลว่า สมิง มราหูให้คนถือดาบมาคอยอยู่จะทำร้ายพระองค์ บ่าวข้าพเจ้าเห็นมา บอกข้าพเจ้า ๆ จึงห้ามพระองค์ไว้ หวังจะทูลพระองค์ให้แจ้ง ทุกวัน นี้ข้าพเจ้ารักพระองค์นัก ข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่อยู่ในพระเจ้าช้างเผือก การสิ่งใดข้าพเจ้าได้รู้เห็น ก็ช่วยตักเตือนสติพระองค์บ้าง ขอพระองค์ เร่งคิดเถิด พระยาน้อยจึงตอบว่า ขอบใจลุงท่านนัก ซึ่งช่วยเตือน ให้สติข้าทั้งนี้ ข้าขอรับเอาซึ่งถ้อยคำ แต่เวลานี้มืดค่ำแล้ว ข้าจะลา ลุงท่านไปก่อน ว่าแล้วพระยาน้อยก็เสด็จกลับไปวัง สมิงชีพรายก็ให้ คนตามไปส่ง

ครั้นเวลารุ่งเช้า ยี่กำกองจัดแจงเอาสิ่งของขึ้นไปถวายพระ เจ้าช้างเผือก ๆ เห็นยี่กำกองเอาสิ่งของมาถวาย จึงตรัสถามยี่กำกอง ว่ามาทำไม ยี่กำกองกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบถวายบังคม

ตาพระองค์ไปเมืองทะละ ยี่กำกองก้มหน้าลงแล้วก็น้ำตาตก พระเจ้าช้างเผือกเห็นยี่กำกองร้องไห้ จึงตรัสถามยี่กำกองว่าเป็นไรจึงร้องไห้ ยี่กำกองกราบทูลว่า แต่ก่อนข้าพระพุทธเจ้าเคยนมัสการพระมุเตา ถ้าหากบุญพระองค์ไม่แล้ว อันที่จะให้ข้าพระพุทธเจ้านมัสการขุยดินแทนองค์พระมุเตานั้น ข้าพระพุทธเจ้าไม่ให้วแล้ว พระเจ้าช้างเผือกประชวรหนัก ได้ทรงฟังดังนั้นก็นิ่งอยู่มิได้ตรัสประการใด ยี่กำกองก็กราบถวายบังคมลาออกมา

ฝ่ายพระมหาเทวีได้ทราบว่า ยี่กำกองมาทูลแก่พระเจ้าช้างเผือกเป็นคำเปรียบปรายดังนั้น พระมหาเทวีสมิงมราหูตะละแม่ศรีก็คิดอ่านกันจัดแจงสิ่งของมาสมัครสมานเอาพระทัยพระยาน้อย ณ วังพระยาน้อย ครั้นพระมหาเทวีสมิงมราหูตะละแม่ศรี มาถึงตำหนักพระยาน้อย ๆ กับตะละแม่ท้าวรู้ ก็ลงมาต้อนรับเชิญขึ้นไปบนตำหนัก พระมหาเทวีจึงตรัสแก่พระยาน้อยว่า วานนี้สมิงมราหูเสพสุราเมาเหลือกำลังหาทันพิจารณาไม่ เหยียดเท้าไปใกล้หลาน บ้าเห็นผิดอยู่ดูมิบังควร บ้าจึงพามาขอสมาหลานเสีย หลานอย่าได้ถือโทษผูกจิตเจ็บแค้นแก่สมิงมราหูเลย พระยาน้อยจึงตอบว่า เวลาวานนี้เป็นเวลากลางคืนค่างเสพสุราเมาด้วยกัน ก้าเกินหน่อยหนึ่งจะถืออะไร ต้องให้มาสมาข้าพเจ้าทำไมเล่า พระมหาเทวีจึงตรัสว่า ถ้าหลานไม่รับสมาแล้วสมิงมราหูก็จะน้อยใจ หลานจงรับสมาเสียหน่อยหนึ่งเถิด พระ

ยาน้อยขัดพระมหาเทวีมิได้จึงรับสั่งสมิงมราหู ครั้นขอสั่งกันเสร็จแล้ว พระมหาเทวีก็อุ้มเอาพ่อลาวแก่นท้าวบุตรพระยาน้อยขึ้นชมเชย จึงบอกว่าบ้าจะลาไปก่อนแล้ว แต่จะขอพ่อลาวแก่นท้าวไปเชยชมสักวันหนึ่งแล้วจะให้มา ส่วนพระยาน้อยและตะละแม่ท้าวก็ยอมอนุญาตให้ไป แต่ให้นางพี่เลี้ยงและนางนมตามไปด้วยจะได้คอยดูแล เพราะไม่วางพระทัยที่เดียว ซึ่งพระมหาเทวีทำดังนี้ หวังจะมิให้พระยาน้อยและตะละแม่ท้าวมีความสงสัย จะให้เห็นว่าพระมหาเทวีเมตตารักใคร่เหลนหลานอยู่ ฝ่ายสมิงมราหูและตะละแม่ศรีก็ลาพระยาน้อยกลับมาวัง พร้อมกันกับพระมหาเทวี

ขณะเมื่อยี่กำกองจะไปเมืองทะละนั้น จึงมาหาพระยาน้อยทูลว่า พระองค์อยู่จงดีเถิด ข้าพเจ้าจะบังคมลาไปก่อนแล้ว ทุกวันนี้ข้าพเจ้าคิดถึงพระองค์นักอยู่ แต่ว่ามิรู้ที่จะทำประการใด ข้าพเจ้าเห็นพระมหาเทวีพระเจ้าป้าของพระองค์ กับสมิงมราหูนั้นผิดอยู่เห็นจะคิดทำร้ายแก่พระองค์เป็นมั่นคง อย่าได้วางพระทัยเร่งทรงพระดำริเถิด ถ้ากระไรพระองค์คิดอ่านผ่อนผันให้ถึงเมืองตะเกิงได้แล้ว ข้าพเจ้าจะรับเป็นภารธุระให้สำเร็จการของพระองค์จงได้ พระยาน้อยได้ฟังยี่กำกองว่าดังนั้น ก็เห็นว่ายี่กำกองรักใคร่โดยสุจริตจึงได้ช่วยตักเตือนจึงตอบว่าขอบใจพี่แล้ว ถ้าขัดขวางไปเบื้องหน้าจึงจะบอกไปถึงพี่ให้ทราบ เชิญพี่ไปเถิด ยี่กำกองก็ลาพระยาน้อยไป

อยู่มาพระยาน้อยจึงปรึกษามังกันจี๋และพ่อมอญว่า เราอยู่ในเมืองพะโค้นอุปมาดังอยู่ในกลางใจไฟ อันสมิงมราหูกับพระเจ้าบ้าก็คิดการใหญ่หลวงนัก จะทำร้ายแก่เรา ครั้นจะอยู่ในเมืองพะโค้น จะคิดอ่านทำการไม่ถนัด เราจะหนีไปอาศัยอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะดีหรือ ๆ จะไปเมืองเสี่ยง หรือจะไปเมืองตะเกิง มังกันจี๋จึงทูลพระยาน้อยว่า ปัญญาคนเราทุกวันนี้เบื้องโลกย์ปัญญาจะเหมือนหนึ่งปัญญาทิพย์หรือ จำจะขอศุภนิมิตชิมดางถามเทพยดาดูก่อน รู้ชัดแล้วจึงจะจัดแจงกระทำซึ่งการใหญ่นั้นได้ พระยาน้อยก็เห็นด้วย จึงให้หามังสวยตะโนงพ่อมะขะนุทอมะอินทะเม้อฉะวังมา สั่งให้แต่งเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทพยดาทั้งแปดประตูเมือง แล้วให้ลงยันต์สุนัตทุกประตู แต่งกระบาดเนาวขันธ์บูชาเทพยดาร้อยแปดพระองค์ ครั้นเวลาค่ำคืนทั้งสี่จัดแจงเครื่องพลีกรรมเสร็จแล้ว จึงมาทูลแก่พระยาน้อย ๆ กับมังกันจี มังสวยตะโนงก็พากันไปยังพระมุเตากระทำสักการบูชาแล้วพระยาน้อยจึงทรงตั้งอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจะได้เป็นกษัตราธิราชจะได้ครองราชสมบัติในเมืองพะโค และจะได้ยกยอพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไปมั่นคงแล้ว ถ้าจะไปคิดการเมืองใดก่อน จึงจะมีชัยชนะจะได้เมืองพะโค ขอให้เทพยดาเจ้าจงบอกเหตุแก่ข้าพเจ้าให้ประจักษ์ในครั้งนี้เถิด ครั้นอธิษฐานเสร็จแล้วก็พากันมาชิมดางทั้งแปดทิศ ที่ประตูมูเกริษเทพยดาดลใจให้หญิงรามัญคนหนึ่ง ทำเพลง

กล่อมลูกเป็นภาษาเพลงรามัญว่า อุยตะลุยตังปอนทานทาตกยา ตะปอนคะลุยมิอาลลนเประก็นงเตาะสมิง แปลเป็นคำไทยว่า ต้นมะยมใหญ่ได้อ้อมหนึ่ง ที่บรรจุพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าไว้ทั้งสี่พระองค์ แม้นใครไปก็จะได้เป็นพระยา มังสวยตะโนงจึงถามมังกันจ่าว่า นิมิตดังนี้จะร้ายดีประการใด มังกันจ่าจึงว่าแก่มังสวยตะโนงว่า ซึ่งหญิงกล่อมลูกว่า ต้นมะยมใหญ่อ้อมหนึ่งนั้น คือได้แก่พระยาน้อยเจ้าของเราจะได้เป็นกษัตริย์ มีเดชเดชานุภาพแกล้วกล้าสามารถมาก และที่พระบรมธาตุพระพุทธเจ้าประดิษฐานอยู่นั้นคือเมืองตะเกิง ให้พระยาน้อยไปคิดการเมืองตะเกิงเถิดจะได้ชัยชนะ ไปประดุจหนึ่งแม่หญิงคนหนึ่งกล่อมลูกว่า อุยมิมิลโกลเกลิกกะนุวานติกรานเกิกโกญเจิญ จะพลิงลาเจินธาตุเกสสะมะมอญอาเปราะเคาะนะเตาะสมิง แปลเป็นคำไทยว่า หลวงชีคนจนขี้คร้านเดินซื้อลูกช้างมา ขี่ลูกช้างกินหญ้าอยู่ริมหนองที่พระธาตุ พ่อเร่งไปจะได้เป็นพระยา มังกันจ่าจึงแก้ว่า ซึ่งแม่หญิงขับว่า หลวงชีเกียจคร้านเดิน ซื้อลูกช้างมาขี่นั้น เหตุว่าหลวงชีมีศีลบริสุทธิ์แท้และประกอบด้วยราชพาหนะ ซึ่งว่าช้างกินหญ้าอยู่ริมหนองนั้นเป็นประเพณีช้างจะกินหญ้า ถ้าลงกลางหนองแล้วก็ไม่พอกิน เลียบกินริมหนองจึงอิ่มนั้น คือได้แก่พระยาน้อย ถ้าพระยาน้อยจะอยู่ในเมืองพะโคนี้เห็นการจะไม่สำเร็จ ให้เร่งไปเมืองตะเกิงจะได้เป็น

พระยา ประตูหนึ่งนั้นผู้หญิงกล่อมลูกว่า ตุฉะตุมะละริมปุอะนุทา นะปะกาวมินเทาะดาว มะเตียเลินก่ออะเวมะขะลุ แปลเป็นคำไทยว่า ไล้ขาวประดุจกลีบดอกไม้ มนุษย์และเทวดาก็ต้องมอบเวนให้อยู่ในอำนาจ พ่อเอ๋ยมังกันจึงแก้ว่า ถ้าไปถึงเมืองตะเกิงแล้ว เทวดาและมนุษย์จะให้กำลังแก่พระยาน้อย ๆ ไปอีกประตูหนึ่ง มีหญิงกล่อมลูกว่า แตงมะแดงมะโกญสมิงมอญเก้วยะ สุปอนกะมอญอาเปราะก็นงเตาะสมิง แปลเป็นคำไทยว่า บุตรพระยามอญให้เร่งไปเมืองทั้งสี่มินานก็จะได้เป็นพระยา มังกันจึงแก้ว่า เมืองทั้งสี่นั้นคือเมืองยักกะระดี เมืองตรีมุข เมืองวะระราโก เมืองราวันจะนาโก ตะเกิงที่บรรจุพระบรมธาตุทั้งสี่พระองค์ เทวดาให้พระยาน้อยเร่งไปเมืองตะเกิงจะมีชัยชนะเป็นแท้ ไปประตูหนึ่งมีแม่หญิงกล่อมลูกว่า เตาะกลาปะเกดคลานแลตะเการะเกริงตะโกปอนสะมอดนูนหง แปลเป็นคำไทยว่า เกิดก่อนอย่าเชื่อคำพี่เอ๋ย ห้วยคลองทั้งสี่มุมปราสาทเมืองหงสาวดี มังกันจึงแก้ว่า ซึ่งว่าเกิดก่อนอย่าให้เชื่อถ้อยคำพี่เอ๋ยนั้น ได้แก่พระมหาเทวีจะว่ากล่าวสิ่งใดอย่าได้เชื่อถือ ซึ่งว่าจะพบห้วยหนองทั้งสี่นั้น คือเมืองตะเกิงมีห้วยสี่แห่ง ให้เร่งไปเมืองตะเกิงจะได้เป็นใหญ่ในเมืองหงสาวดี แล้วก็ไปข้างประตูเมาะกรดอยู่ฝ่ายอุดรทิศ

มีหญิงคนหนึ่งผัวตายอาศัยญาติอยู่ริมประตู ทะแยเป็นภาษารามัญว่า สมิงอาเติงตะเกิงต่างตะเกิงพอสกจักเกาะ แปลเป็นคำไทยว่า ให้ลงไปตั้งอยู่ ณ เมืองที่พระเกศธาตุ มังกันจีจึงแก้ว่า ให้พระองค์ลงไปตั้ง ณ เมืองตะเกิงที่พระเกศธาตุจะสำเร็จความปรารถนาแล้วก็รีบไปฟังศัพท์นิมิตก่อน มีหญิงคนหนึ่งลูกอ่อน เรือนอยู่ริมประตูเมือง หญิงนั้นกล่อมลูกเป็นภาษารามัญว่า การเกานูนละอิริยะตุยอาเจิบเบอบีสะอันยะเกวิเตาะสะนกระ แปลเป็นคำไทยว่า ถ้าผู้ใดมีความเพียรไปถึงแม่น้ำสามแถวแล้ว ผู้นั้นก็จะได้เป็นใหญ่แก่คนทั้งปวง ครั้นได้ฟังศัพท์นิมิตดังนั้น ก็ชวนกันไปข้างประตูจะสะแส่งฝ่ายทิศอีสาน ได้ยินหญิงแก่คนหนึ่งพึงตนนอนลุกขึ้นบ้วนปากถ้างหน้าแล้วปลุกหลานขึ้นสอนเป็นภาษารามัญว่า นายเอยคานุมกเดิดเบิกปวยตะงูจัด ๆ ตะเกิงจัดมุเตา แปลเป็นคำไทยว่า เจ้าเอ่ยจะปรารถนาให้เจริญสวัสดิ์ จงไปนมัสการบูชาพระธาตุพระมุเตา ณ เมืองตะเกิง ก็จะสำเร็จความปรารถนาทุกประการ มังกันจีจึงทูลว่า ซึ่งมาชิมดางฟังศุภนิมิตทั้งแปดประการนั้น ได้เนื้อความเป็นศุภสวัสดิมงคลต้องกันถ้าพระองค์เสด็จไปอยู่เมืองตะเกิง จะได้เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั้งปวงเป็นมั่นคง

พระยาน้อยได้ฟังมังกันจีทูลดังนั้นก็ดีพระทัยนัก ครั้นแล้วพระยาน้อยกับมังกันจี มังสวยตะโนงก็กลับมายังพระราชวัง จึงทรงพระ

ดำริปริกษามังกันจีว่า ทำประการใดจึงจะได้ช้างม้าผู้คนไปเป็นกำลังด้วยเล่า พระยาน้อยให้หาพ่ออู่หมอเฒ่านายกองช้างมาถามว่า ช้างซึ่งอยู่นอกนั้นทกล้าแข็งมีผึงามากน้อยเท่าใด พ่ออู่หมอเฒ่าจึงกราบทูลว่า พระองค์ตรัสถามหาช้างทั้งนี้ ข้าพเจ้าสงสัยอยู่ ถ้าพระองค์จะคิดประการใดให้ข้าพเจ้ารู้ด้วย และชีวิตข้าพเจ้าจะตายด้วยพระองค์ พระยาน้อยได้ฟังพ่ออู่หมอเฒ่าว่ากล่าวโดยภักดีซื่อสัตย์ดังนั้น จึงเอาโลหิตในอุระของพระองค์ออกกระทำสัตย์กับพ่ออู่หมอเฒ่านายกองช้าง พระยาน้อยก็บอกเนื้อความทั้งปวงแก่พ่ออู่หมอเฒ่าทุกประการ พ่ออู่หมอเฒ่าก็มีความยินดี จึงกราบทูลพระยาน้อยว่า ช้างของมังยอดฟ้ามีอยู่ ณ บ้านวัดตะเมาะเจ็ดช้าง ชื่อพลายประกายมาศตัวหนึ่ง พลายชนะเพชรตัวหนึ่ง พลายสิงหนารายณ์ตัวหนึ่ง พลายรักน้อยตัวหนึ่ง พลายเพรียวตัวหนึ่ง พลายผจญมารตัวหนึ่ง พลายสุริยะตัวหนึ่ง เป็นเจ็ดช้างด้วยกัน และพลายประกายมาศ พลายสิงหนารายณ์ พลายชนะเพชรสามช้างนี้มีผึงากล้าแข็งนัก ถ้าข้าพเจ้าได้ขี่แต่ช้างอันจะใหญ่สูงกว่าก็อาจสู้ได้ และนายช้างเหล่านี้เป็นลูกหลานว่านเครือข้าพเจ้าทั้งสิ้น ข้าพเจ้าจะเกลี้ยกล่อมชักชวนเอาไปด้วย แล้วพ่ออู่หมอเฒ่าก็ลาพระยาน้อยไป หาคนซึ่งเลี้ยงช้าง ณ บ้านวัดตะเมาะนั้น จึงกำหนดสัญญามั่นคงแล้ว ก็กลับมาทูลพระยาน้อยว่า ข้าพเจ้าไปจัดแจงช้างผึงาผีเท้ากล้าแข็งได้พร้อมแล้ว มังกันจึงทูลถามพระยา

น้อยว่าจัดช้างได้แล้ว พระองค์จะคิดประการใดจึงจะได้คนเล่า ครั้นจะเกลี้ยกล่อมชักชวนเสนาบดีแต่ผู้คนในเมืองพะโค้ กิตติศัพท์ท้งนจะไม่มีดจะเอิกเกริกไปก็จะเสียการ พระยาน้อยจึงถามพ่อมอญว่าคนซึ่งอยู่นอกนั้น เราจะจัดเอาคนที่มีกำลังกล้าแข็งนั้นยังจะได้หรือมิได้ประการใด พ่อมอญจึงทูลว่า ข้าพเจ้าจะออกไปเกลี้ยกล่อมคนตามบ้านนอกเห็นจะได้อยู่ พระยาน้อยก็ให้เงินทองไปกับพ่อมอญเป็นอันมาก ครั้นพ่อมอญรับเงินทองแล้ว ก็ถวายบังคมลาพระยาน้อยออกไปเที่ยวเกลี้ยกล่อมคนตามบ้านนอกอยู่สิบวันได้แล้วก็กลับเข้ามา พระมหาเทวีเห็นพ่อมอญจึงถามว่า ไปไหนมาเห็นประหลาดอยู่ พ่อมอญจึงทูลว่า ข้าพเจ้าออกไปเยี่ยมบ้า ณ บ้านวากะเมาะ แล้วก็มาทูลแก่พระยาน้อยว่า ข้าพเจ้ามาพบพระมหาเทวี ๆ ตรัสถามว่า ไปไหนมาเห็นประหลาดอยู่ ข้าพเจ้าทูลแก้ว่าไปเยี่ยมบ้ามา

พระยาน้อยจึงตรัสว่า เราเป็นช่างเหล็กแล้วจะกลัวร้อนไยเล่า ถ้ากลัวร้อนจะตีเหล็กอย่างไรได้ พ่อมอญจึงทูลว่า ข้าพเจ้าออกไปจัดคนได้บ้านประสมสิบห้าคน บ้านวากะเมาะสิบห้าคน ชื่อมะสมิงหนึ่ง มะขังหนึ่ง มะละคอนหนึ่ง มะเทิดหนึ่ง มะจะลานหนึ่ง มะเกิดหนึ่ง มะออกหนึ่ง มะเปาหนึ่ง มะอินหนึ่ง มะตอบหนึ่ง มะรอดหนังเหล็กหนึ่ง มะจะงาหนึ่ง มะเคิงหนึ่ง มะขอหนึ่ง มะเจ้าอินหนึ่ง มะเจ้าปานหนึ่ง มะอยู่หนึ่ง มะสุริยะหนึ่ง มะพ่อมอญหนึ่ง มะเกริดหนึ่ง

มะรอดหนึ่ง สมิงคะหนึ่ง มะตะละหนึ่ง มะโกปอมหนึ่ง มะสอดหนึ่ง มะตอยหนึ่ง มะรายหนึ่ง มะจูหนึ่ง มะตอดหนึ่ง มะเงิดหนึ่ง รวมกันเป็นคนสามสิบคน ข้าพเจ้าให้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาแล้วให้บำเหน็จทุกคน อนึ่งในพรรคพวกพ่ออู่หมอเฒ่าร้อยสามสิบคนรวมกันเป็นคนร้อยหกสิบคนด้วยกัน พระยาน้อยได้แจ้งแถวดีพระทัยนัก จึงสั่งพ่อมอญว่า ให้พ่อมอญออกไปจัดแจงคนเหล่านั้นไว้ให้พร้อมกัน ในวัดปากกะโยงดาง ณ วันศุกร์ เดือนหก แรมหกค่ำเราจะออกไปบรรจบคิดกัน พ่อมอญก็ลาพระยาน้อยออกมา นัดคนให้พร้อมไว้ ณ วัดปากกะโยงดางนั้นแล้วพ่อมอญก็กลับเข้ามา พอพระมหาเทวีเห็นอีกครั้งหนึ่ง จึงถามพ่อมอญว่าไปไหนมา พ่อมอญจึงทูลว่า ข้าพเจ้าไปเยือนบ้าน ณ บ้านวากะเมาะ แล้วก็ลามาทูลพระยาน้อยว่า พระมหาเทวีแคลงข้าพเจ้าสองครั้งแล้ว พระยาน้อยจึงถามพ่อมอญว่า เราจะไปนั้นท่าทางจะไปแห่งใด ผู้คนจะกำหนดนัดกันที่ไหน พ่อมอญจึงทูลว่าผู้คนท่าทางจัดแจงไว้ชอบกลดีเสร็จแล้ว มังกันจึงทูลว่า ครั้งนี้เป็นการใหญ่ยังไม่ได้พบทหารพูดว่ากันก่อน ถ้ายกไปไม่ได้การจะเสียที ทำกระไรจึงจะได้พบทหารร้อยหกสิบคนนี้หน่อยหนึ่ง พ่อมอญจึงว่าแก่มังกันจีว่า ทหารเหล่านี้ได้เอาเงินทองไปได้ให้กินน้ำพิพัฒน์สัตยาถือสัตย์มั่นคงอยู่แล้ว จะพาเอาตัวเข้ามานี่ยากนัก กิตติศัพท์จะแพร่งพรายไป มังกันจึงว่ากระนั้น จำจะทำกลอุบายไม่ให้คนทั้งปวงล่วงรู้

จึงทูลพระยาน้อยว่า เชิญพระองค์จงเสด็จไปไล่เนื้อเถิด จึงจะได้พบทหารเหล่านั้น พระยาน้อยจึงตรัสว่า ๆ นี้ควรอยู่แล้ว ก็ให้คนไปบอกส่มิงมราหูว่า จะไปไล่เนื้อให้พี่มาเที่ยวเล่นไล่เนื้อด้วยกัน ส่มิงมราหูจึงว่าวันนี้ข้ากังวลอยู่ไปด้วยไม่ได้แล้ว ให้พระยาน้อยไปเถิด พระยาน้อยก็เสด็จไปไล่เนื้อกับ มังกันจี่พ่อมอญและบ่าวไพร่ที่รวมพระทัย พ่อมอญและพ่ออู่หมอเฒ่าจึงนำคนซึ่งนัดกันนั้นมาเฝ้าพระยาน้อยๆ ก็ให้กระทำสัตย์ต่อกันแล้ว จึงสั่งให้พ่อมอญคุมคนเหล่านี้ซุ่มไว้ คอยท่าอยู่ ณ วัดปากกะโยงตาง

ฝ่ายพ่ออู่หมอเฒ่านั้น ให้เอาช้างเจ็ดตัวไปไว้ ณ บ้านกลาด พระยาน้อยก็เสด็จกลับมาวัง จึงให้เอาเนื้อไปให้ส่มิงมราหูตัวหนึ่งแล้ว พระยาน้อยจึงคิดกันกับมังกันจี่ว่า บัดนี้ผู้คนและช้างม้าเราก็ได้พร้อมเสร็จแล้ว จะยกหนีวันใดดี มังกันจี่จึงทูลว่า ฤกษ์จะได้วันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสี่ค่ำจะมีชัยชนะข้าศึก ให้เร่งยกเถิด พระยาน้อยก็จัดแจงผู้คนจะยกไปตามฤกษ์ จึงให้เขียนฉลากชื่อประตูเมืองทั้งแปดนั้นมาปนกันเข้าแล้วก็เสด็จไปยังพระมุเตาจึงทรงอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจะยกไปประตูใดจะได้ชัยชนะ ขอให้ข้าพเจ้าจับถูกฉลากประตูนั้น แล้วก็หยิบถูกประตูกะโยงตาง พระยาน้อยยังมิได้กลับเข้ามา พอส่มิงมราหูใช้ให้พ่อพะโคไปดูพระยาน้อยให้รู้ว่า จะไปไล่เนื้อหรือจะไปแห่งใด พ่อพะโคตามมาดูพบพระยาน้อยอยู่ ณ พระมุเตา พระยาน้อยจึงตรัส

ถามพ่อพะโคว่ามาทำไม พ่อพะโคทูลว่า สมิงมราหูใช้ให้ข้าพเจ้ามาดูว่า พระองค์จะเสด็จออกไปไล่เนื้อหรือจะอยู่ พระยาน้อยจึงตรัสว่า พ่อพะโคมึงไปด้วยกูเถิด พ่อพะโคจึงทูลว่า ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ไปด้วยพระองค์อยู่ แต่ทว่ากลัวสมิงมราหูจะฆ่าข้าพเจ้าเสีย จำจะกลับไปบอกเนื้อความกับสมิงมราหูก่อน พระยาน้อยจึงตรัสว่า อย่ากลัวเลยไว้เป็นธุระของกูเอง แล้วก็พาพ่อพะโคกลับเข้ามาวัง

ขณะนั้น พระยาอู่พระเจ้าช้างเผือก ทรงพระประชวรหนักอยู่ ฝ่ายพระมหาเทวีสมิงมราหูและเสนาบดีทั้งปวงนั้น ก็เข้าไปเฝ้าพร้อมกัน ณ ที่อยู่พระเจ้าช้างเผือกนั้น ครั้น ณ วันพฤหัสบดี เดือนเจ็ดขึ้นสี่ค่ำเวลาเที่ยงคืน พระยาน้อยทิ้งตะละแม่ท้าวและพ่อลาวแก่นท้าวไว้มิได้บอกให้ตะละแม่รู้ กลัวเกลือกว่าจะมีความอาลัยเศร้าโศกนักจะเป็นอันตรายแก่การที่จะไป พาเอาแต่ข้าหลวงเดิมเจ็ดสิบคนหนึ่งออกจากทางประตูกะโชงตาง พ่อพะโคนั้นก็พาเอาไปด้วย เมื่อจะออกจากประตูนั้น นายประตูขัดขวางห้ามไว้มิให้ไป พระยาน้อยก็ให้ฆ่านายประตูเสียคนหนึ่งพากันออกไปได้ ครั้นยกไปถึงตำบลบ้านกลาดที่ช้างอยู่นั้น พระยาน้อยขึ้นทรงพลายประกายมาศ พ่อเกิดขี่พลายสิงหนารายณ์ พ่อเม้ยพะนูขี่พลายธนูเพชร์ มังกันจื่อขี่พลายรักน้อย พ่อเม้ยเปาขี่พลายสุริยะ พ่อเม้ยอินทขี่ช้างพลายตัวหนึ่ง พ่ออู่หมอเม่าขี่พลายผจญมาร มะพ่อมอญขี่พลายเพรียว แล้วก็ยกเร่งรีบไป

ขณะนั้นผู้คนชาวเมืองทั้งปวงได้รู้เหตุแล้ว ก็ตื่นกันวุ่นวายขึ้น โจษกันว่าพระยาน้อยฆ่านายประตูเสียคนหนึ่ง ยกหนีไปแล้ว เมื่อความทราบถึงสมิงมราหูกับพระมหาเทวีๆก็เข้าไปเฝ้าพระเจ้าช้างเผือกทูลว่า พระยาน้อยเชื่อฟังถ้อยคำมังสวยตะโนงคนทุศีล ทำหยาบช้าฆ่านายประตูเสียคนหนึ่งแล้วหนีไป พระเจ้าช้างเผือกได้ทรงฟังพระมหาเทวีทูลดังนั้น ก็ทรงขัดเคืองในพระทัยจึงตรัสว่า ข้าได้บอกเจ้าไว้แต่เดิมแล้วว่า อ้ายนี่ลักษณะหยาบช้านัก ใจมันฉกรรจ์ดุร้าย เมื่อเป็นเหตุดังนี้เจ้าจะคิดประการใดเล่า พระมหาเทวีจึงทูลว่า จะให้ทหารพันหนึ่งไปตามจับเอาตัวมา พระเจ้าช้างเผือกจึงตรัสว่า มันคนชั่วถึงได้ตัวมาก็ไม่เป็นที่ไว้ใจเกลือกมันจะคิดทำอันตรายแก่เรา มันหนีไปก็ดีแล้ว จะตามตัวคืนมาไยเล่า เหมือนเสี้ยนหนามอยู่ในตัว ครั้นบ่งเสี้ยนแล้วพ้นทุกข์ พระมหาเทวีจึงให้หาตะละแม่ท้าว ภรรยาพระยาน้อยเข้ามาถามว่า พระยาน้อยหนีออกไปบอกให้รู้หรือไม่ ตะละแม่ท้าวจึงทูลว่า พระยาน้อยโกรธเคืองสมิได้รักใคร่ดูถูกเมียจึงหนีไปมิได้บอกให้รู้

พระมหาเทวีได้ฟังดังนั้นก็นิ่งอยู่มิได้ว่าประการใด จึงให้หาสมิงชื่อพรายเข้ามาตรัสว่าจะให้ไปตามจับตัวพระยาน้อยให้จงได้ สมิงชื่อพรายจึงทูลว่าข้างซึ่งมีฝีเท้านั้น พระยาน้อยก็พาไปเสียหมดแล้วกว่าจะจัดแจงคนได้ก็หลายวัน เห็นจะตามไม่ทันพระยาน้อย พระมหา

เทวีก็ไม่ฟัง สั่งให้สมิงชีพรายจัดแจงคนเตรียมไว้ และเมื่อพระยาน้อยหนีไปจากเมืองพะโคนั้นได้ทหารสองร้อยสามสิบเอ็ดคน ซึ่งได้นัดไว้นั้น และเมื่อพระยาน้อยจะเข้าไปในเมืองนั้น จึงตรัสกับทหารสองร้อยสามสิบเอ็ดคนซึ่งไปด้วยนั้นว่า เมืองตะเกิงนี้เป็นเมืองของพระมหาเทวี ผู้คนในเมืองนี้ก็เป็นของพระมหาเทวีทั้งสิ้น ถ้าเราเข้าไปได้ในเมืองแล้ว จะให้หาตัวผู้รักษาเมืองและข้าของพระมหาเทวีมา ถ้าเราลูบแขนซ้ายให้งดไว้ ถ้าเราลูบแขนขวาแล้ว จงพร้อมกันฟันเสียให้สิ้น พระยาน้อยกับทหารทั้งปวงกำหนดสำคัญกันแล้ว ก็เข้าไปในเมืองตะเกิง จึงให้หาผู้รักษาเมืองและพวกซึ่งเป็นข้าของพระมหาเทวีนั้นมาสิ้น จึงตรัสถามแก่ผู้รักษาเมืองและขุนนางซึ่งอยู่ในเมืองตะเกิงนั้นว่า กรุงรัตนะอังวะจะยกมาตีเมืองพะโค สมเด็จพระเจ้าบ้าให้เราขนมาจัดแจงกองทัพไว้ คอยรับทัพกรุงรัตนะอังวะ ผู้รักษาเมืองและขุนนางทั้งนั้นก็เชื่อมิได้สงสัย

ขณะนั้นพระยาน้อยให้หาผู้รักษาเมืองตะเกิง และขุนนางนั้นได้มาเฝ้าแต่สิบเก้าคนคือ ขุนจาเอ็ดหนึ่ง ขุนรามกรานหนึ่ง ขุนดาเกาะหนึ่ง อะวะอ้ายหนึ่ง อะวะตรีหนึ่ง ทะเดิมประนารหนึ่ง พ่อท้าวหนึ่ง มะยาวสมิงหนึ่ง มะเสร็ยงหนึ่ง มะรายกองหนึ่ง จวดเตาหนึ่ง พ่อพะโคหนึ่ง จักติดะเชิงหนึ่ง มะรามหนึ่ง มะเดิมบันเดิงหนึ่ง มะขันตระหนึ่ง ทาดาพาขะนองหนึ่ง ทาดาพาเตวีหนึ่ง เป็นสิบเก้าคน

มาเฝ้าพระยาน้อย แต่มะแตงงานซึ่งเป็นบุตรพราหมณ์เทศยังมิมา พระยาน้อยก็คอยอยู่

ฝ่ายมะแตงงานบุตรพราหมณ์เทศ แต่งตัวงดงามใส่เสื้อครุยทองห่มผ้ารวทอง ทาแป้งหอมสะอาดโอ่โถงมาเฝ้าพระยาน้อย ๆ เห็นคนมาพร้อมกันแล้ว จึงยกพระหัตถ์ขวาลูบแขนซ้ายเข้า ทหารทั้งปวงก็เข้ามาขยับตัวอยู่ ครั้นลูบแขนขวาเข้า ทหารทั้งปวงก็ไม่ฆ่าฟันคนสิบเก้าคนตายสิ้น แต่มะแตงงานถูกพราหมณ์เทศนั้นอยู่คงด้วยมนตราอาคมฟันไม่เข้าจึงหนีไปหลังคาขนไป ผ้านุ่งย้อยลงมาเกี่ยวไม้อยู่ ทหารจึงยุดเอาผ้าคร่าลงมาจับตัวได้ ให้มะนันฟันเจ็ดทีจึงตาย ฝ่ายสมณะชีพราหมณ์ชาวเมืองตะเกิง เห็นพระยาน้อยฆ่าผู้คนก็รู้ว่าพระยาน้อยเป็นขบถ

ขณะนั้นคนชาวเมืองซึ่งมาหาพระยาน้อยนั้น ตกใจตื่นวุ่นวายอยู่ จึงตะมะจานบุตรจาจิตร์กับมะตะน้องปะตันร้องขนว่า แล้วจะไม่ชนะชาวเมืองตะเกิงสิ เราจะได้ความฉิบหายเสีย พระยาน้อยได้ยินชายสองคนว่าดังนั้นก็ทรงพระโกรธ จึงให้จับตัวฆ่าเสีย ทหารก็ไล่ฟันชายทั้งสองนั้นตาย ครั้นพระยาน้อยให้ฆ่าชาวเมืองตะเกิงเสร็จแล้ว พ่อศุภมิตรจึงทูลว่าเงินทองผ้าพรรณนุ่งห่มของชาวเมืองตะเกิงซึ่งตายนั้น จะโปรดให้ทหารเก็บเอามาหรือประการใด พระยาน้อยก็ว่าตามเถิด พ่อศุภมิตรจึงให้ไปเก็บเอาเงินทองเสื้อผ้าของชาวเมืองมาถวาย

แก่พระยาน้อย ๆ ก็พระราชทานแก่ทหารทั้งปวงแล้วสั่งว่า เงินทองเสื้อผ้าของมันนั้นเอาเถิดแต่ลูกเมียมันนั้นใครอย่าทำอันตราย ครั้นพระราชทานข้าทหารเสร็จแล้ว จึงให้ไปนิมนต์พระอาจารย์มะเปง ซึ่งเป็นพระสังฆราชาอยู่ ณ เมืองตะเกิงนั้นเข้ามาครัสสนทนาด้วย ฝ่ายพระอาจารย์มะเปงก็มีความยินดีด้วยพระยาน้อยๆ ก็รักใคร่พระอาจารย์มะเปง ๆ เป็นที่ปรึกษาหารือกิจราชการทั้งปวงมิได้มีมุตติกังขา

ขณะนั้นพ่อสามเกลี้ยวชาวเมืองตะเกิง เอาทองมาถวายพระยาน้อยยี่สิบชั่ง มาสวามิภักดิ์ขอเป็นข้าพระยาน้อย กราบทูลว่า ถ้าพระองค์ได้ราชสมบัติเป็นกษัตริย์แล้วข้าพเจ้าจะขอเป็นข้าฝ่าพระบาทพึงบารมีพระองค์ไปจนตลอดกาลสิ้นชีวิต ขอเป็นผู้ใหญ่บ้านสืบไป พระยาน้อยก็รับคำพ่อสามเกลี้ยวว่าตามใจท่านเถิด ครั้นแล้วชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง ก็พร้อมใจเอาเงินทองเสื้อผ้ามาถวายพระยาน้อยเป็นอันมาก

ขณะนั้นทหารทั้งปวงจึงกราบทูลพระยาน้อยว่า ท้องพระโรงซึ่งพระองค์อยู่นี้โลหิตคนซึ่งฆ่าฟันกันตายตกเรี่ยรายอาเกี่ยรณอยู่ข้าพเจ้าทั้งนี้จะขอทำถวายใหม่ พระยาน้อยจึงตรัสว่า ทำไมกับโลหิตซึ่งตกอยู่นี้จะเป็นอะไร ส่วนภรรยาท่านทั้งหลายมีระดูโลหิตตกหยดย้อยอยู่นั้น เหตุไฉนจึงไม่รีอถอนเสียปลูกใหม่เล่า อันโลหิตซึ่งตกอยู่นี้เราจะเอาไว้ให้เป็นสง่าแก่คน ถ้าใครได้เห็นแล้วก็จะเป็นที่เกรงกลัว

อำนาจต่อไป

ครั้นอยู่มาพระยาน้อยเสด็จออกเลียบเมือง ให้จัดแจงแต่ง ค่ายคูประตูหอรบเชิงเทินไว้มั่นคงเป็นสามารถแล้ว จึงสั่งให้กำชับป่าวร้องทหารทั้งปวงว่า อย่าให้ใครทำอันตรายแก่ชาวเมือง ฉกชิงทรัพย์สิ่งของจนด้ายเส้นหนึ่งเข็มเล่มหนึ่งเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดมิฟังจะลงโทษให้จงหนัก สั่งแล้วก็เสด็จกลับเข้าเมือง ครั้นอยู่มามังเจิงหนึ่ง มังเทวะหนึ่ง มังเทเวศหนึ่ง มังรามเดนาหนึ่ง มังเพนหนึ่ง คนห้าคนนี้อยู่บ้านกะมาหมัดในแคว้นเมืองตะเกิงมาสวามิภักดิ์สมัครขอเป็นข้าอาสาพระยาน้อย ๆ ก็มีความยินดีนัก จึงให้ชายทั้งห้าคนกระทำสัตย์สาบานต่อหน้าที่นั่งแล้ว ก็ตรัสใช้ให้ชายห้าคนนั้นปลอมเข้าไปอยู่ในเมืองพะโค ตรัสสั่งว่าถ้ามีเหตุผลที่เมืองพะโคนั้นเป็นประการใด ก็จงมาบอกให้รู้ ชายผู้มีชื่อห้าคนรับอาสาถวายบังคมลาพระยาน้อยแล้ว ก็ปลอมเข้าไปอยู่ในเมืองพะโคคอยฟังเหตุการณ์

ครั้นแล้วพระยาน้อยจึงตรัสแก่มังกันจีว่า ยี่กำกองซึ่งมาอยู่เมืองทะละนั้น ได้ให้สัญญาไว้แก่เราว่า ถ้ามีเหตุผลประการใดก็บอกไปให้รู้ด้วย บัดนี้เราก็ยกมาอยู่ในเมืองตะเกิงแล้ว จำจะมีหนังสือบอกไปถึงยี่กำกองให้รู้จึงจะควร มังกันจีจึงกราบทูลเห็นด้วย พระยาน้อยจึงให้มังกันจีแต่งหนังสือ ในลักษณะหนังสือนั้นว่า

เราผู้เป็นพระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือก มีนามว่ามังสุระมณีจักรคือพระยาน้อย อวยพรมาถึงพี่กำกองให้แจ้งด้วยพระมหาเทวีกับสมิงมราหูเป็นชู้รักกัน คิดจะทำร้ายฆ่าเราและพ่อขุนเมืองเล่ย เหตุผลทั้งนี้พยากองกรูอยู่สันแล้ว และได้เตือนสติข้าให้คิดอ่านมาอยู่ ณ เมืองตะเกิง และบัดนี้ข้าก็มีมาอยู่ ณ เมืองตะเกิงแล้ว คิดจะทำการตอบแทนสมิงมราหูบ้าง ให้พี่เอ็นดูช่วยการทั้งนี้ให้สำเร็จด้วย พี่กับข้าก็จะได้พึ่งกันสืบไป

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้ว ส่งให้คนถือไปให้พี่กำกอง ณ เมืองทะละนั้น

ครั้นพี่กำกองแจ้งในหนังสือ ก็ดีใจว่าสมดังปรารถนาแล้ว จึงแต่งหนังสือตอบพับผนึกส่งให้คนใช้กลับไปถวายพระยาน้อย ๆ รับหนังสือมาฉีกผนึกออกทรงอ่าน ในลักษณะหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าผู้ชื่อว่าพี่กำกอง ขอกราบถวายบังคมมาถึงพระยาน้อยให้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าได้ทูลไว้แก่พระองค์ว่า จะช่วยคิดทำการสนองพระเดชพระคุณตามสติกำลังนั้น บัดนี้ข้าพเจ้าก็ได้ซ่องสุมผู้คนตระเตรียมไว้แล้ว ถ้าพระองค์จะทำการเมื่อใด ขัดขวางอย่างไรจงบอกมาถึงข้าพเจ้าให้ทราบเถิด ข้าพเจ้าจะช่วยกว่าจะสำเร็จการของพระองค์

ครั้นพระยาน้อยได้แจ้งในหนังสือแล้ว ก็มีความยินดี

ขณะนั้นพระยาน้อยเสด็จออกไปเลี้ยบเมืองตะเกิง อีกครั้งหนึ่ง จึงเสด็จไปดูที่จะปลูกตำหนัก แล้วตรัสปรึกษาด้วยอาจารย์มะเปงและมังกันจี่ว่า ที่หว่างพระธาตุพระอาโศกองค์หนึ่ง พระบารมีองค์หนึ่ง ชอบกลดี เราจะปลูกเรือนอยู่จะเห็นประการใด พระอาจารย์มะเปงและมังกันจี่จึงกราบทูลว่า พระอาโศกนั้นนามหก พระบารมีนามห้า พระองค์นี้นามห้า หนองบัวซึ่งใกล้พระธาตุนั้นนามสอง โบกขรณี ณ เมืองตะเกิงนามเจ็ด และยังที่เจดีย์สถานแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าก็มีนามปรากฏดังนี้ ก็ต้องด้วยนามเป็นศุภมงคลนัก ถ้าตั้งตำหนักลงที่นี้จะมีชัยชนะแก่ศัตรู พระยาน้อยได้ฟังอาจารย์มะเปงกับมังกันจี่ว่าดังนั้น ก็ดีพระทัยนักจึงตั้งให้มะกะเมาเกลาเป็นสมิงพะโค เป็นนายการปลูกตำหนักให้สำเร็จโดยเร็ว แล้วก็เสด็จกลับเข้ามาที่อยู่ จึงสั่งให้มะเองรอดอยู่รักษาประตูผู้คนแปลกปลอม ไว้มะสีนนุมราชไปกินเมืองเสี้ยง ให้มะรามเกลาหนึ่ง มังเทวะหนึ่ง มะพ้องหนึ่ง สัตตะมัดหนึ่ง เมาชายหนึ่ง ชายห้าคนนี้ให้ไปรักษาอยู่ต้นทางข้างเมืองพะโค

ฝ่ายพ่ออู่หมอเฒ่าจึงเข้ามากราบทูลว่า ช้างซึ่งเลี้ยงไว้ในเมืองนี้ขัดสนด้วยน้ำหญ้าจะขอเอาไปเลี้ยงไว้นอกเมืองเวลาค่ำจึงจะเอาเข้ามาไว้ในเมือง พระยาน้อยจึงตั้งพ่ออู่หมอเฒ่าให้เป็นสมิงพ่อหมอละเอียดบาง และให้เอาช้างไปเลี้ยงไว้นอกเมืองตามกราบทูล แล้วจึง

ถามมังกันจีว่า ตำหนักที่ให้ปลูกนั้นแล้วหรือยัง มังกันจีกราบทูลว่าเสร็จแล้ว พระยาน้อยจึงตรัสถามว่า ฤกษ์จะได้เถลิงพระราชมนเทียรเมื่อใด พระอาจารย์มะเปงกับมังกันจีกราบทูลว่า ฤกษ์ได้เวลาบ่าย พระยาน้อยจึงสั่งมังกันจีให้จัดแจงเครื่องศุภมงคล ซึ่งจะเถลิงพระราชมนเทียรนั้น มังกันจีก็จัดเครื่องมุรธาภิเษกพร้อมเสร็จตามสั่งแล้ว ครั้นถึงเวลาบ่ายสามนาฬิกาหกบาทได้มงคลศุภฤกษ์ พระยาน้อยก็แต่งพระองค์เสร็จเสด็จประวัติยังที่มณฑลพระราชพิธี พราหมณ์ปโรหิตถวายอาเศียรพาทรดน้ำพระพุทธมนต์ เถลิงพระราชมนเทียรโดยราชนิติประเพณี

ขณะนั้นพ่อศุภมิตรเอาดอกกมุทขาวเจ็ดกำมาถวาย มังกันจีเห็นดอกกมุทก็ยิ้มอยู่ พระยาน้อยถามว่า เหตุใดท่านจึงยิ้มอยู่ดังนี้ มังกันจีจึงทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้ายิ้มอยู่นั้นด้วยความยินดีว่า พ่อศุภมิตรเอาดอกกมุทมาถวายพระองค์นั้น เป็นมงคลศุภนิมิตอันประเสริฐด้วยนามเมืองพะโครับนามแห่งดอกกมุทชาตินั้นต้องกัน เป็นนิมิตที่พระองค์จะได้ซึ่งเมืองพะโคเป็นแท้ดุจได้ดอกกมุทนั้น อนึ่งนามพ่อศุภมิตรกับนามของพระโพธิสัตว์เมื่อเสวยพระชาติชื่อว่าศุภมิตรนั้นก็ต้องกัน และนามว่าศุภมิตรนั้นบอกบรรยายอดีตเหตุว่า ประเพณีพระโพธิสัตว์สร้างพระบารมีมานั้น ย่อมเสวยทุกข์ลำบากก่อน จึงได้สำเร็จแก่พระสรรเพชญดาญาณ อดีตเหตุดังนี้เปรียบด้วยเหตุของพระองค์อัน

ดำริการแสวงหาซึ่งความสุขในสิริราชสมบัติ และจะตั้งพระองค์ให้มีอิสรภาพแผ่ไปในรามัญประเทศทั้งปวงนั้น ก็จำจะได้ซึ่งทุกข์ลำบากก่อน จึงจะถึงซึ่งขัตติยาภิเษก เป็นอัครราชาธิราชแต่พระองค์เดียวในแผ่นดินนั้น

เมื่อพระยาน้อยได้ฟังมังกันจี้ทูตถวายซึ่งมงคลนิมิตดังนั้นก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสสรรเสริญว่า ท่านนี้สมควรที่เป็นปราชญ์มีเล่ห์ที่ได้ศึกษาซึ่งลัทธิในพระพุทธศาสนา จะว่ากล่าวสิ่งใดก็ยุติด้วยเหตุผลเป็นสุนทรไพเราะนัก ควรจะเชื่อฟังได้ ครั้นแล้วมะสามเกลี้ยวเอาทองมาถวายพระยาน้อยอีกสิบชั่ง จึงทูลว่าข้าพเจ้าถวายทองครั้งก่อนนั้น จะขอกินเมืองวาน ถวายครั้งนี้จะขอกินเมืองเมาะตะมะ จะขอกินทั้งสองเมือง พระยาน้อยได้ฟังมะสามเกลี้ยวทูลดังนั้นก็ทรงพระสรวลอยู่ ยังมิตรัสประการใด

ขณะนั้น พอมะลอง ซึ่งออกไปเกลี้ยกล่อมคนบ้านนอกนั้นได้ไพร่ห้าร้อยคน จึงพาเข้าถวายพระยาน้อย ๆ ก็เสด็จออกไปทอดพระเนตรคนเหล่านั้น จึงสั่งให้เรียกเอาทองคำซึ่งมะสามเกลี้ยวเอามาถวายกับเสื้อผ้า มาพระราชทานแก่ไพร่ห้าร้อยสิบคน ให้ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อหน้าที่นั่งพร้อมกัน แล้วจึงตรัสสั่งเอาใจว่า ท่านทั้งปวงนี้จงตั้งใจทำราชการด้วยเราเถิด ถ้าเราได้เป็นใหญ่สมความปรารถนาแล้วจะชุบเลี้ยงปูนบำเหน็จให้ถึงขนาด แต่อย่าไปเที่ยวข่มเหงไพร่บ้าน

พลเมืองให้ได้ความเดือดร้อน ถ้าผู้ใดมิฟังเที่ยวตีชิงฉกลักทรัพย์สิ่งของ ๆ ราษฎรตั้งแต่ผักต้นหนึ่งขึ้นไปจะให้ลงโทษจงหนัก สั่งแล้วก็เสด็จกลับมา จึงสั่งให้พวกมะลวกคุมทหารไปคอยอยู่ทางเรือข้างเมืองพะโค

ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้า พระยาน้อยเสด็จไปนมัสการพระบรมธาตุมุนาถนอกเมืองตะเกิงทางสิบเส้น ขณะนั้นมีหญิงคนหนึ่งชื่อเม้ยมะนิกรูปร่างนั้นงาม ยังกำลังสาวชันษาประมาณสิบหกปีเศษ ประกอบด้วยลักษณะกิริยามารยาทอันแช่มช้อย รูปของนางนั้นเป็นเสน่ห์แก่คนทั้งปวง ใครได้เห็นแล้วก็รักใคร่ไม่เว้นคน แต่ตกมาเป็นภรรยามะจัดคิดถึง พึ่งอยู่กินด้วยกันใหม่ ๆ นางนั้นนั่งร้านขายแป้งขายน้ำมันอยู่หน้าบ้านริมทางที่พระยาน้อยจะเสด็จไป และนางนั้นขายของดีมีกำไรมาก เพราะคนพอใจมาซื้อที่ร้านนั้นคิดจะชุกชุมหวังจะได้ดูรูปนาง เพราะเหตุว่าเป็นหญิงรูปงามต้องใจคน พอเวลาวันนั้นพระยาน้อยเสด็จไปทอดพระเนตร์เห็นนางเม้ยมะนิกรูปงาม ก็ชอบพระทัยแต่หยุดยั้งพินิจโฉมนางอยู่มิได้จะเสด็จดำเนินต่อไปได้ ส่วนนางเม้ยมะนิกเหลือบเห็นพระยาน้อย ก็ชายหางตามาสบพระเนตร์พระยาน้อยถอยที่ถ้อยมีความปฏิพัทธ์แก่กัน เป็นทั้งนี้เพราะบุญนิยม คือบุพเพสันนิวาสของชนทั้งสองได้สร้างสมมาด้วยกัน แต่บุริมะชาติปางหลัง

จึงเผอิญให้เห็นกันแล้วก็มีความผูกพันรักใคร่ซึ่งกันและกัน แต่ในปัจจุบันชาตินี้อกุศลนิยมซัดให้เมียมะนิกตกไปเป็นภรรยามะจัดคิดถึงเสียก่อน แล้วจึงจะได้เป็นบาทบริจาริกาพระยาน้อยต่อภายหลัง ส่วนพระยาน้อยเสด็จไปนมัสการพระบรมธาตุมุนาถแล้ว ถึงให้คนไปหาตัวเมียมะนิกมา แล้วก็เสด็จกลับเข้าเมือง พระยาน้อยมีความรักใคร่ในนางเมียมะนิกนัก ถึงทราบอยู่ว่าเมียมะนิกมีสามีแล้วก็ไม่อาจอดกลั้นรั้งสติไว้ได้ด้วยความเสน่หาเป็นกำลัง ก็อยู่ร่วมสมัครสังวาสด้วยนางเมียมะนิก แต่เลี่ยงไว้เป็นนางสนมเอกเป็นที่สนิทเสน่หานัก

ขณะนั้นพระยาน้อยหลงด้วยนางเมียมะนิกรูปงาม แทบประหนึ่งจะลืมคิดถึงตะละแม่ท้าวผู้เพื่อนยาก และพ่อลาวแก่นท้าวอันเป็นที่รัก แต่นางเมียมะนิกนั้นตั้งแต่ได้มาเป็นหม่อมห้ามพระยาน้อยแล้วมีความปลื้มจิตนัก ลืมมะจัดคิดถึงสามีเก่าที่เดียว อุปมาดังคนกำพร้าไร้ทรัพย์ ครั้นได้ทองแสนคำถึงแล้วก็มีความยินดีนัก

ฝ่ายมะจัดคิดถึงรู้ว่า พระยาน้อยเอาภรรยาของตัวไปเลี้ยงเป็นนางสนมดังนั้นก็มีความเสียใจ และคิดกลัวพระยาน้อยว่าจะมิยุติแต่เพียงนั้น จะทำอันตรายแก่ตนด้วย จึงหนีไปหาพระมหาเทวี ณ เมืองพะโคกราบทูลแจ้งเหตุว่า พระยาน้อยไปคิดการใหญ่ ณ เมืองตะเกิง และกระทำชู่เหงชิงเอาภรรยาข้าพเจ้าไป เหตุนอกนั้นมะจัดคิดถึงก็ทูลพระมหาเทวีสิ้นเสร็จทุกประการ พระมหาเทวีได้แจ้งดังนั้น

มีความแค้นเคืองนัก จึงให้เม้ยมังเดยลอบไปหาสมิงมราหูมาแล้ว จึงให้มะจัดคิดถึงเล่าเหตุผลทั้งปวงให้สมิงมราหูฟัง สมิงมราหูได้แจ้งแล้วก็มีความแค้นพระยาน้อยอยู่ แต่ยังมิได้ว่าประการใด

ฝ่ายพระมหาเทวีกับสมิงมราหู ก็พากันขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าช้างเผือก จึงพระมหาเทวีทรงพระกรรแสงทูลพระเจ้าช้างเผือกว่า บัดนี้พระยาน้อยหนีไปอยู่ ณ เมืองตะเกิงตั้งตัวเป็นใหญ่ ทำอันตรายแก่ไพร่บ้านพลเมือง แล้วเก็บเอาพัสดุเงินทองของข้าพเจ้าเอามาไว้เป็นของตัว และไปชิงเม้ยมะนิกเม้ยมะจัดคิดถึงมาเป็นภรรยา พระยาน้อยทำหยาบช้าถึงเพียงนี้มิได้เกรงฝ่าธุลีพระองค์เลย เห็นว่าจะคิดการใหญ่หลวงอยู่ พระเจ้าช้างเผือกได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสแก่พระมหาเทวีว่า ข้าป่วยหนักอยู่แล้วไม่รู้ที่จะคิดอ่านประการใด สุดแต่พระเจ้าพี่จะคิดเถิด พระมหาเทวีจึงให้หาสมิงชีพรายและเสนาบดีทั้งปวงมาปรึกษาว่า พระยาน้อยคิดขบถดังนี้ ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด เสนาบดีทั้งปวงจึงทูลว่า การที่นสมิงชีพรายเป็นผู้ใหญ่สุดแต่สมิงชีพรายจะคิดเถิด

ฝ่ายสมิงชีพรายจึงคิดว่า พระยาน้อยพึ่งไปอยู่ ณ เมืองตะเกิงยังมิทันตั้งตัว จึงคิดอุบายทูลเบี่ยงบ่ายว่า การแต่เพียงเท่านี้จะยกกองทัพไปนั้นยังไม่ควรก่อน ด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงประชวรหนักอยู่ จำจะให้มีหนังสือไปถึงพระยาน้อย ว่ากล่าวโดยดีดูสักครั้งหนึ่งสองครั้ง ถ้าพระยาน้อยขัดขืนมิมา จึงให้เกณฑ์กองทัพหัวเมืองทั้งปวงบรรจบ

กันยกไปจับพระยาน้อย อันเมืองตะเกิงลักหยิบมือเดียว ก็จะได้โดยง่ายสะดวก พระมหาเทวีได้ฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงตรัสว่าถ้ากระนั้นจะแต่งหนังสือให้ผู้ใดถือไปตีเต่าพระยาน้อยจึงจะมา สมิงชีพรายจึงทูลว่าสมิงดิศกุมารนั้น พระยาน้อยเคยนับถือมาแต่ก่อน และเป็นคนซื่อสัตย์อยู่ ถ้าใช้ไปเห็นจะพอได้ราชการ

พระมหาเทวีจึงให้สมิงดิศกุมารเข้ามาแล้ว จึงสั่งให้แต่งหนังสือในลักษณะเรื่องความนั้นว่า

สมเด็จพระมหาเทวีผู้เป็นพระเจ้าบ้า บอกมาถึงพระยาน้อยผู้หลานให้ทราบ ด้วยสมเด็จพระราชบิดาทรงพระประชวรหนัก บัดนี้พระโรคค่อยคลายลงแล้ว ได้ทราบว่าพระหลานหนีไปก็ทรงพระโกรธ จึงสั่งให้จัดกองทัพจะยกไปจับแต่บ้าช่วยทูลแก้ไขว่า หลานเราหาหนีไม่ บ้าใช้ให้ลงมาด้วยราชกิจ ณ เมืองตะเกิง และสมเด็จพระราชบิดานั้นก็ทรงขัดเคืองพระทัยหนักอยู่ แต่หากว่าบ้าช่วยทูลแก้ไขเบี่ยงบ่ายก็คลายพระพิโรธลงจึงมิได้ให้ยกกองทัพลงมา และทุกวันนี้บ้าก็คิดถึงอยู่มิได้ขาด ได้ปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงไว้ว่า ถ้าหาบุญพระราชบิดาของพ่อไม่แล้ว บ้าก็จะยกราชสมบัติให้แก่เจ้า อย่าให้หลานเราคิดกลัวเกรงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย และบัดนี้ตะละแม่ท้าวพ่อลาวแก่นท้าวนั้น ก็ป่วยอยู่ได้ห้าวันหกวันแล้ว ให้หลานเราเร่งคืนลงมาเถิด

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้ว ก็สั่งให้สมิงดิศกุมาร ๆ รับเอาหนังสือแล้วก็ถวายบังคมลาพระมหาเทวีออกมาขึ่นช้างพังตัวหนึ่งไปกับไพร่ห้าสิบคน ครั้นถึงด่านที่พระยาน้อยให้อยู่รักษานั้น ชาวด่านก็คุมเอาตัวสมิงดิศกุมารไว้ แล้วจึงบอกเข้าไปถึงพระยาน้อย ๆ ได้ทราบว่าสมิงดิศกุมารถือหนังสือมา ก็ดีพระทัยหาแคลงไม่ จึงสั่งให้ชาวด่านกลับออกไปรับสมิงดิศกุมารเข้ามา ครั้นชาวด่านกลับออกไปแล้ว พระยาน้อยจึงปรึกษาด้วยมังกันจ่าว่า ผู้คนในเมืองเร้ารุมอยู่หาสงบไม่ ถ้าสมิงดิศกุมารเข้ามาเราจะรับให้อยู่แห่งใดดี มังกันจ่าจึงทูลว่าให้สมิงดิศกุมารไปอยู่ที่อารามขณะนั้น พระยาน้อยเห็นชอบด้วยจึงเสด็จไปสู่อาราม สั่งให้สมิงดิศกุมารเข้าไปเฝ้าแล้วเชิญให้นั่งที่สมควร สมิงดิศกุมารกระทำเคารพแก่พระยาน้อยแล้วทูลว่า พระองค์มาอยู่ในเมืองตะเกิงนี้ ก็เห็นชอบกลดีอยู่แล้ว ภายหน้าไปพระองค์จะได้เป็นใหญ่ในเมืองพะโคเป็นมั่นคง

พระยาน้อยจึงตรัสว่า ซึ่งถูงเรากล่าวคำทำนายเป็นมงคลดังนี้ก็ชอบใจนัก จึงถามสมิงดิศกุมารว่า ถูงท่านมานี้ด้วยธุระกังวลประการใด สมิงดิศกุมารก็ทูลว่า พระเจ้าบ้าของพระองค์ใช้ให้ข้าพเจ้าถือหนังสือมา จึงเอาหนังสือนั้นถวายพระยาน้อย ๆ ก็รับหนังสือนั้นมาฉีกออกอ่านดูความตั้งแต่ต้นจนจบ เมื่อทรงอ่านถึงที่ตะละแม่ท้าวและพ่อลาวแก่นท้าวป่วยนั้น ก็ทรงพระโทมนัสถอนพระทัยอยู่ จึงถามสมิงดิศกุมารว่า ซึ่งพระเจ้าบ้ามีหนังสือมาหาข้าให้กลับคืนไปนั้น ฝ่าย

ท่านดุงจะชอบให้ข้าไปหรือ ๆ จะเห็นประการใด สมิงดิศกุมารจึงทูลว่า ครั้งเมื่อสมเด็จพระสิทธัตถะมหาบุรุษราชอันเป็นเอกอัครบรมบุคคล เมื่อพระองค์เสด็จออกสู่พระมหาภิเนษกรมณ์นั้น ถ้าและอาตัยอยู่ด้วยพระพิมพายะโสธรอัครมเหสี และพระราหุลราชโอรสแล้ว ที่ไหนจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณเล่า ขอพระองค์เจ้าอย่าทรงพระวิตกถึงตะละแม่ท้าว และพ่อลาวแก่นท้าวนั้นเลย ไม่ประชวรพระโรคอะไรนัก ก็จะเป็นแต่ปวดพระเศียรวิงเวียนพระเนตรเท่านั้น อนึ่งเมื่อข้าพเจ้าจะมาเฝ้าพระองค์นี้ สมิงชื่อรายก็ถอบสั่งมาให้ทูลแก่พระองค์ว่า สมเด็จพระราชบิดาทรงประชวรหนักอยู่แล้ว พระองค์นี้อุปมาดังพระยาจระเข้ใหญ่ได้อาศัยอยู่ในวังวนอันลึกแล้ว จะขึ้นไปหาวังอันตื้นนั้นเห็นมิบังควร เปรียบเหมือนหนึ่งบุคคลทิ้งที่กว้างเสียไปหาที่แคบ ขอให้พระองค์ทรงพระดำริดูจงหนักก่อน แล้วสมิงดิศกุมารทูลเบื้นกลแยบคาย เปรียบเทียบอธิบายดองพระทัยพระยาน้อยว่า แต่ตัวข้าพเจ้าทุกวันนี้แก่ชราอายุได้ถึงหกสิบเอ็ดปีแล้ว อยู่ในเมืองพะโคก็อนาถา แต่อาหารจะกินก็ไม่มี ถ้าพระองค์สำเร็จความปรารถนาแล้ว จะขอรับพระราชทานอาหารของพระองค์บ้าง แต่พอได้เป็นกำลังราชการ

พระยาน้อยได้ฟังสมิงดิศกุมารทูลดังนั้นก็ทรงพระสรวล จึงตรัสว่าเมืองเมาะตะมะนั้น ถ้าสำเร็จราชการแล้วข้าจะยกให้แก่ดุงท่าน แต่ว่ามะสามเกลี้ยวเขาเอาทองมาให้ ได้ออกปากขอไว้จำจะหามาว่า

กล่าวเสียก่อน จึงสั่งให้หามะสามเกลี้ยวเข้ามาหาแล้วก็ตรัสว่า ซึ่งมะสามเกลี้ยวเอาทองมาให้เรา จะขอกินเมืองวานเมืองเมาะตะมะนั้น บัดนี้เมืองเมาะตะมะนั้นเรายกให้แก่สมิงดิศกุมาร ดุงเรา ๆ จะให้ทองเจ็ดชั่งกับเมืองออกแก่ท่านแทน มะสามเกลี้ยวก็ยอมตามคำพระยาน้อย ครั้นแล้วพระยาน้อยก็ตรัสปรึกษาด้วยมังกันจี่ว่า เราจะตอบหนังสือไปดีหรือ ๆ จะสั่งไปแก่ดุงเราแต่ปากเปล่าดี มังกันจี่กราบทูลว่า จำจะแต่งหนังสือตอบไปจึงจะควร พระยาน้อยเห็นชอบด้วย จึงให้มะสันคนผีปากดีแต่งหนังสือตอบตามความที่คิดไว้ ครั้นแต่งเสร็จแล้ว ก็ตราประทับพับผนึกส่งให้สมิงดิศกุมาร ๆ ก็ลาพระยาน้อยขึ้นช้างมากับไพร่ห้าสิบคน ครั้นมาถึงเมืองพะโคแล้ว จึงนำหนังสือเข้าไปถวายพระมหาเทวี ๆ ก็ให้หาสมิงมราหูมาอ่านหนังสือดู ลักษณะความในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าพระยาน้อยผู้เป็นหลาน กราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาท สมเด็จพระเจ้าป้าให้ทราบ ด้วยทุกวันนี้ข้าพเจ้าคิดถึงพระคุณของพระเจ้าป้าอยู่เป็นอันมาก ด้วยแต่ก่อนพระเจ้าป้าก็ได้เลี้ยงดูอุ้มชูข้าพเจ้ามา เจริญใหญ่ถึงเพียงนี้แล้ว จะได้ออกตัญญูลบหลู่พระคุณเสียนั้นหามิได้ แลบัดนี้ข้าพเจ้ามาอยู่ ณ เมืองตะเกิง ทหารข้าพเจ้ากับทหารพระเจ้าป้าสิบคนนั้น วิวาทฆ่าฟันกันจนล้มตาย ครั้นข้าพเจ้า

จะกลับไปบัดนี้เล่า ก็กลัวอาญาพระเจ้าป้าอยู่ ถ้าพระเจ้าป้าให้อภัยโทษแก่ข้าพเจ้าแล้ว ถึง ณ เดือนเก้าขอให้มุอายลาวแม่นมข้าพเจ้ามารับเถิด ข้าพเจ้าจึงจะไป ซึ่งข้าพเจ้ามาอยู่ ณ เมืองตะเกิงนี้ประสงค์จะรักษาศีล จะได้คิดขบถต่อสมเด็จพระบิดาผู้ทรงพระคุณนั้นหามิได้ ด้วยข้าพเจ้าถืออยู่ว่า ถ้าตายลงด้วยมิได้เป็นขบถต่อพระราชบิดาแล้ว ก็จะได้ไปสู่สุคติภูมิ ถ้าและตายด้วยการเป็นขบถต่อสมเด็จพระราชบิดาแล้ว ก็จะไปสู่ทุคติภูมิเป็นแท้

ครั้นพระมหาเทวีได้ทราบความในหนังสือของพระยาน้อยแล้ว จึงตรัสถามสมิงดิศกุมารว่า ซึ่งพระยาน้อยให้หนังสือมานี้ยังจะจริงหรือ อนึ่งที่ตะละแม่ท้าวพ่อลาวแก่นท้าวป่วยนั้น พระยาน้อยว่ากระไรบ้าง สมิงดิศกุมารจึงทูลว่า พระยาน้อยนั้นทราบว่าบุตรภรรยาป่วย ก็ทรงพระกรรแสงเช็ดน้ำพระเนตรอยู่ แล้วตรัสแก่ข้าพเจ้าก็เหมือนดังว่ามาในหนังสือนี้ พระมหาเทวีจึงซักถามว่า พระยาน้อยคิดอ่านอย่างไรบ้าง สมิงดิศกุมารก็ทูลว่า ซึ่งพระยาน้อยจะคิดอ่านประการใดนั้น ข้าพเจ้าไม่ทราบในความคิดของพระยาน้อย พระมหาเทวีได้ฟังก็นิ่งอยู่มิได้ว่าประการใด

ฝ่ายพระยาน้อยจึงให้หามังเทวะกับชายผู้มีชื่อสี่คน พวกมะดวกชาวเมืองตะเกิงซึ่งให้ไปรักษาด่านบกนั้นมาแล้ว จึงตรัสว่าเราจะ

ให้ไปฟังราชการ ณ เมืองพะโค ครั้นจะให้คนของเราขึ้นไป ชาวเมืองพะโคก็จะรู้เอิกเกริกไป และคนห้าคนนั้นก็รับอาสาว่า จะไปสืบข่าวราชการเมืองพะโคนั้นมาถวายให้จงได้ พระยาน้อยก็ให้คนทั้งห้านั้นถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้วจึงตรัสว่า ท่านจงออกไปที่อยู่ จัดแจงผู้คนที่สัตย์ซื่อมั่นคงไว้ให้รักษาด่านแล้วจงรีบไป ถ้าถึงเมืองพะโคแล้วจงไปคอยฟังดูทั้งสี่ประตูเมือง คนทั้งห้านั้นก็กราบถวายบังคมออกมาจัดแจงคนไว้รักษาด่านมั่นคงแล้วก็พากันไป ณ เมืองพะโค ครั้นถึงแล้วมังเทวะกับผู้มีชื่อสี่คนก็ไปอาศัยอยู่ ณ เรือนญาติซึ่งเคยไปมาแต่ก่อน ครั้นเวลาค่ำมังเทวะกับผู้มีชื่อสี่คน ไปที่ประตูมะกรุก หาได้ยินชาวเมืองพูดกันประการใดไม่ ได้ยินแต่ทารกทำเพลงว่า โกนบิ๊บมิปวม มิปะยาระสิเกลิงกะเริงเติงงาตะคำเลิงโกนเติงตะเกิง แปลออกเป็นคำไทยว่า ลูกหงส์ร่อนมานั้นจะเป็นพระยา บัดนี้จะไปอยู่ในเมืองตะเกิง ครั้นไปประตูลาดโลงได้ยินทารกทำเพลงว่า เปงนวยบัจจะตุ กรกทัวกะนิกะกอกะเหนับปวยสะมัว กรบยังสะถะรัด แปลเป็นคำไทยว่า ข้าวหน่อยประมาณหม้อหนึ่งคดใส่ในภาชนะทอง ปูลาดด้วยฟูกหมอนเวลาค่ำแล้วก็นอน ครั้นไปประตูถะสังเกิงได้ยินทารกขับว่า เวิงเกิงทุกษาพระเกษมัก แปลเป็นคำไทยว่า นายใหญ่มาตั้งเป็นราชศัตรูจะต่อมือกับด้วยพระองค์ผู้เป็นเจ้า ๆ จะมีชัยชนะ ครั้นไป

ประดูอะวยได้ยินเสียงทารกทำเพลงว่า **ชะเลียโกนเปลิกละเริกา โกนกัดกวมมะสะนักชวยอุระโกนตังอายะเสิด** แปลเป็นคำไทยว่า หนองจมในท้องนาที่หว่างพระโกน มีบุญใหญ่หลวงนัก คนศีรษะหยิกเกิดวันศุกร์จะเป็นมงคลแก่มอญทั้งปวง มังเทวะกับผู้มีชื่อสี่คน จึงจดหมายเอาถ้อยคำที่ทารกทำเพลงทั้งสี่ประตูเมืองได้แม่นยำแล้ว ก็กลับมายังเมืองตะเกิง กราบทูลแจ้งเหตุแก่พระยาน้อยถี่ถ้วนทุกประการ

พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสถามมังกันจี่ว่า นิมิตดังนี้จะร้ายประการใด มังกันจกพิเคราะห์ดูด้วยปัญญาแล้ว จึงกราบทูลแก้ในคำเพลงบทที่สองถวายว่า ซึ่งทารกทำเพลงว่าข้าวน้อยประมาณหม้อหนึ่งนั้น คือได้แก่พระองค์ ถาดทองนั้น คือจะได้แก่เมืองหงสาวดี ซึ่งว่าปูฟูกหมอน ณ เวลาค่ำนั้น คือได้แก่ข้าทหารทั้งปวง นานไปจะได้พึ่งพระบารมีพระองค์อยู่เป็นสุขทั่วกัน ซึ่งว่าหนองจมอยู่นั้น คือได้แก่พระมหาเทวี พระเจ้าบ้าของพระองค์ กล่าววาจาคนไม่ใคร่จะเชื่อถือ เหมือนสิ่งของตกจม จะเชื่อฟังเอาถ้อยคำนั้นมิได้ และคนศีรษะหยิกเกิดวันศุกร์เป็นมงคลนั้น คือได้แก่พระองค์อันจะได้เสวยราชสมบัติในเมืองหงสาวดี มังกันจึทูลแก้ไขในคำเพลงขับของทารกนั้น แต่สองบท คือบทที่สองและบทที่สี่ แต่บทที่หนึ่งและบทที่สามนั้นเป็นความง่าย ก็ทูลถวายแก้ว่าเป็นศุภนิมิตมงคลอัน

ครั้นพระยาน้อยได้ทรงฟังมังกันจึทูลดังนั้น ก็มีความยินดีนัก จึงให้พระราชทานรางวัลแก่มังเทวะกับผู้มีชื่อสี่คน แล้วสั่งให้ไปรักษาด่านอยู่ดังเก่า

ครั้นอยู่มาถึงเดือนเก้า ณ วันอันแรมหากำหนดมิได้ ฝ่ายพระมหาเทวีจึงตรัสใช้ให้พ่อยี่เอาดอกบัวชมห้าสิบดอก บัวหลวงห้าสิบดอก รวมเป็นร้อยหนึ่งด้วยกัน ไปถวายแก่พระยาน้อย ณ เมืองตะเกิง พระยาน้อยก็มีความโสมนัสศรัทธา จึงให้คนเอาดอกบัวนั้นไปบูชาถวายพระบรมธาตุ ในเวลานั้นพ่อศุภมิตร์ไปฟังธรรมเทศนาอยู่ที่ใกล้พระธาตุมุเตา พอคนเอาดอกบัวไปบูชาถวายพระบรมธาตุ พ่อศุภมิตร์เห็นจึงถามว่าท่านได้บัวมาแต่ไหน คนซึ่งเอาดอกบัวมานั้นบอกแก่พ่อศุภมิตร์ว่า พระมหาเทวีให้คนเอามาถวายพระยาน้อย พ่อศุภมิตร์จึงทำนายว่า ดอกบัวนี้มาแต่เมืองพะโคเป็นนิมิตดี เมืองพะโคจะได้แก่พระยาน้อยเป็นมั่นคง คนซึ่งนำดอกบัวไปบูชาถวายพระบรมธาตุได้ฟังดังนั้นแล้วก็กลับมาทูลพระยาน้อยว่า พ่อศุภมิตร์ทำนายว่าพระองค์จะได้เมืองพะโคโดยง่ายเป็นแท้

พระยาน้อยได้ฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสสั่งพ่อยี่ว่า ท่านจงกลับไปเมืองพะโคเถิด แล้วจงทูลแก่สมเด็จพระเจ้าบ้าว่า ให้มุอายดาวแม่นมมารับเถิดเราจึงจะไป พ่อยี่ก็ถวายบังคมลาพระยาน้อยกลับมาเมืองพะโค กราบทูลความตามพระยาน้อยสั่งมา แก่พระมหาเทวีสิ้น

เสร็จทุกประการ ครั้นเวลาค่ำพระยาน้อยจึงให้หาพ่อศุภมิตร์มาถามว่า ท่านทำนายเราว่าจะได้เป็นใหญ่ในเมืองพะโคนั้น ท่านเห็นประการใด พ่อ ศุภมิตร์ จึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าไป ฟังธรรมอยู่ ณ ที่พระธาตุมุเตา พอคนเอาดอกบัวไปบูชาพระบรมธาตุ ข้าพเจ้าถามว่าได้มาแต่ไหน ผู้ซึ่งเอาดอกบัวไปนั้นบอกว่า พระมหาเทวีให้คนเอามาถวายแก่พระองค์ ข้าพเจ้าเห็นว่าดอกบัวนั้นเป็นนามจันทร์ เมืองพะโคนั้นก็เป็นนามจันทร์ นิมิตต้องกันเป็นมงคลดังนี้ คือพระองค์จะได้เมืองพะโคเป็นมั่นคง ข้าพเจ้าจึงทำนายดังนี้

พระยาน้อยได้ฟังพ่อศุภมิตร์ทำนาย ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงพระราชทานขันทองคำใบหนึ่งหนักสิบบาทกับเสื้อผ้าอย่างดี ให้พ่อศุภมิตร์เป็นบำเหน็จปาก แล้วตรัสว่าถ้าเราสำเร็จราชการได้เมืองพะโคแล้ว เราจะให้พ่อศุภมิตร์ได้กินเมือง แต่ให้ค่อยเลื่อนเป็นใหญ่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป พ่อศุภมิตร์ก็มีความยินดี กราบถวายบังคมรับคำพระยาน้อย

อยู่มาวันหนึ่งพระยาน้อยเสด็จออกไปเที่ยบเมือง ได้ทรงฟังเด็กน้อย ๆ เล่นอยู่ขับเป็นเพลงภาษารามัญว่า มะนายนีข้าพิดแฮ หะเกลิงเมาะปะกางขะเมิงปูเจ้าธาตุตะโคโตง มันกะมะนิเท หะเติน นุกะแวมถะเมินญะปามังลวมอกเติมๆ พระยาน้อยได้ฟังจำได้แล้วก็เสด็จกลับ จึงให้หามังกันจีมาให้แก้ซึ่งนิมิตในเพลง

ขับนั้น แล้วพระองค์ก็ตรัสว่าให้ฟังตั้งแต่ต้นจนจบ มังกันจึกทูลแก้ซึ่งนิมิตถวาย ในคำเพลงของเด็กนั้นแปลออกเป็นคำไทยว่า พระมหาเทวีผู้เป็นพระเจ้าป้าของพระองค์อยู่ในเมืองพะโค ให้เก็บดอกโยทกามาบูชาพระบรมธาตุ ณ เมืองตะเกิง ต้นทองสองต้นมีอยู่ที่ดอนสูงสุด มังกันจึแก้ความโดยพิสดารถวายว่าพระมุเตาเมืองพะโคก็มี พระมหาเทวีไม่นับถือ กลับให้เอาดอกไม้มาบูชาพระธาตุเมืองตะเกิง ๆ นั้นเป็นที่เจดีย์สถานใหญ่ ฝ่ายพระองค์อยู่ในนกได้นามพระสุกร์ เห็นจะได้เมืองพะโคเป็นแท้ พระยาน้อยได้ฟังมังกันจึแก้เป็นศุภนิมิตมงคลดังนั้น ก็ดีพระทัยนัก ก็จัดแจงคิดอ่านการที่จะเอาเมืองพะโคให้จงได้

ครั้นอยู่มาพระมหาเทวีจึงให้หามะเตากุญ ผู้เป็นข้าเก่าของพระยาน้อย ซึ่งอยู่ด้วยตะละแม่ท้าวนั้นมาถามว่า เมื่อพระยาน้อยจะหนีไปนั้น คิดอ่านการสิ่งใดบ้าง มะเตากุญไม่ใคร่จะบอกเนื้อความ พระมหาเทวีทรงพระโกรธ จึงให้ลงโทษตีมะเตากุญ ๆ ได้ความเจ็บปวดทนมิได้ จึงทูลแจ้งความว่า เมื่อพระยาน้อยหนีไปนั้น ให้มังกันจึและพ่อมอญ ไปชิมดางเอานิมิตทุกประตูเมือง ได้ศุภนิมิตดีแล้วพระยาน้อยจึงหนีไป ข้าพเจ้าได้แจ้งความอยู่แต่เท่านั้น

ครั้นแล้วพระมหาเทวีจึงให้หาตะละแม่ท้าวมาซักถามว่า เมื่อพระยาน้อยจะหนีไปนั้นผัวเมียกันไม่รู้เหตุสิ่งใดบ้างหรือ ตะละแม่ท้าวจึงทูลว่า พระยาน้อยรบกวนเคี่ยวเข็ญหาเอ็นดูลูกเมียไม่จึงหนีไปแต่

ผู้เดียว มิได้บอกเหตุสิ่งใดแก่ข้าพเจ้าให้ทราบ ตะละแม่ท้าวทูลแจ้งเนื้อความเท่านั้นแล้ว ก็ถวายบังคมลาพระมหาเทวีกลับคืนไปตำหนัก

ครั้นเวลาค่ำพระมหาเทวีจึงทรงพระดำริว่า เราจะให้คนไปชิมดางเอาศุภนิมิตบ้าง จึงให้หาข้าหลวงสนิทสามคนเข้ามา ชื่อเม้ยฉุยหนึ่ง เม้ยสะละหนึ่ง เม้ยจุหนึ่ง ข้าหลวงสามคนนี้เป็นคนสนิทชิดชอบของพระมหาเทวี เป็นที่วางพระทัยได้ มีพระเสาวนีย์ตรัสว่า เจ้าทั้งสามจงจัดเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทพยดาตามอย่างธรรมเนียม แล้วพากันไปบูชาเทพยดา เที่ยวชิมดางทุกประตูเมือง อธิษฐานว่าตามคำเราสั่งดังนี้ว่า ถ้าพระมหาเทวีจะให้จัดแจงกองทัพยกไปจับพระยาน้อยจะได้หรือมิได้ประการใด ขอให้เทพยดาซึ่งรักษากัมพูชครีและเทพยดาอันรักษาทวารพระนคร จงบอกนิมิตร้ายดีให้ปรากฏในครั้งนี้ ข้าหลวงสามคนรับเสาวนีย์พระมหาเทวีแล้ว ก็ออกมาจัดเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเสร็จ แล้วชวนบ่าวไพร่ที่ร่วมใจไว้ความลับได้ประมาณสี่คนห้าคนให้ถือเครื่องพลีกรรม จึงพากันไปกระทำสักการบูชาบวงสรวงเทพยดาทุกประตูเมืองแล้ว จึงอธิษฐานว่าตามคำพระมหาเทวีสั่ง แล้วก็พากันเที่ยวตรับฟังดูทุกประตู จะได้มีผู้คนเจรจาถึงประหลาดนั้นหามิได้ เงียบสงบอยู่ เม้ยฉุย เม้ยสะละ เม้ยจุสามคนกับบ่าวไพร่เหล่านั้น จึงพากันเดินไปใกล้อารามแห่งหนึ่งชื่อวัดมุสรวย ได้ยินตาปะขาวโยมวัดว่า ปลูกต้นไม้งอกงามดีแล้ว ยอดและ

ใบก็ร่วงโรยไป ได้ยินคำคนว่าดังนี้แห่งหนึ่ง ครั้นเดินต่อมาได้ยินสามเณรองค์หนึ่ง ภาวนาเป็นภาษารามัญว่า ปะตุปุตองก็มีสิกวงกามันสองเตาะ ถินเตาะเปราะกะมารตร้าวญะเตวะกะนาย คนซึ่งไปชมดางเที่ยวตรับฟังได้ศัพท์นิมิตสองแห่งเท่านั้น ก็นำเอาเหตุมากราบทูลแก่พระมหาเทวี ๆ ได้ทรงฟังแล้วจึงตรัสว่า ซึ่งถ้อยคำตาปะขาวโยมวัดว่ากล่าวนั้น ก็ไม่เห็นเป็นนิมิตร้ายดีอะไร และถ้อยคำสามเณรภาวนานั้นเป็นพิกลจริตอยู่ จะเชื่อฟังเอาว่าเป็นศัพท์นิมิตร้ายดีนั้นก็ได้ ครั้นแล้วพระมหาเทวีจึงให้หาสมิงมราหูมาแล้วตรัสว่า เราจะจัดแจงกองทัพให้เจ้ายกไปจับพระยาน้อยจะเป็นประการใด สมิงมราหูจึงทูลทัดทานว่าพระยาน้อยก็ได้ให้หนังสือมาว่า ถึงเดือนเก้าจึงจะมาแต่ให้มุอายดาวไปรับ ก็จำจะให้มุอายดาวถือหนังสือไปฟังดูก่อน ถ้าพระยาน้อยมิมาดังสัญญาแล้ว จึงจะยกกองทัพไป บัดนี้เป็นเดือนเก้าตกลงมาข้างแรมแล้ว ขอพระแม่เจ้าอยู่หัวจงแต่งให้มุอายดาวไปรับเถิด พระมหาเทวีได้ฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงให้สมิงมราหูแต่งหนังสือตามความที่พระนางทรงดำริไว้ แล้วสั่งให้หาตัวนางมุอายดาวเข้ามา ครั้นสมิงมราหูแต่งหนังสือเสร็จแล้ว ก็ตีตราประทับผนึกตั้งลงในพานทองถวายจำหลักถวายพระมหาเทวี ๆ จึงตรัสแก่มุอายดาวว่า พระยาน้อยมีหนังสือและสั่งมากับพ่อยีว่า ถึงเดือนเก้าให้เจ้าไปรับ บัดนี้ถึงเดือนเก้าด่วงมาเป็นกึงเดือนแล้ว เราจะให้เจ้าถือ

หนังสือไปรับพระยาน้อยจะได้หรือมิได้ประการใด

นางมุอายลาวได้ฟังดังนั้นดีใจนัก เพราะอยากจะใคร่ได้เฝ้าพระยาน้อย จะได้ทูลแจ้งประพฤติเหตุร้ายดีทั้งปวง จึงทูลว่าพระองค์มีพระเสาวนีย์ตรัสใช้แล้ว ข้าพเจ้ามิได้ขัด ถึงเหนื่อยยากลำบากเป็นประการใดก็ดี จะสู้สนองพระเดชพระคุณไปตามสติกำลังไม่คิดแก่ความเหนื่อยยาก แต่ข้าพเจ้าจะต้องกลับไปหาตะละแม่ท้าวก่อน เพื่อจะฝากสิ่งของอันใดไปถวายพระยาน้อยบ้าง พระมหาเทวีจึงตรัสว่าตามใจท่านเถิด นางมุอายลาวก็ทูลลาพระมหาเทวี กลับไปหาตะละแม่ท้าวแล้วทูลถามว่า บัดนี้พระมหาเทวีจะใช้ข้าพเจ้าถือหนังสือไปเชิญเสด็จพระยาน้อย พระแม่เจ้าจะฝากของสิ่งใดไปบ้าง

ฝ่ายตะละแม่ท้าวได้ทราบข่าวอยู่แต่ก่อนนั้นว่า พระยาน้อยได้เมียมะนิกรูปงามมาไว้ก็มีความหึงหวงอยู่ ครั้นได้ฟังมุอายลาวมาทูลดังนั้น จึงตอบว่าแม่จะไปก็ดีแล้ว ข้าจะฝากของสองสิ่ง คือหม้อน้ำมันกับลูกชั่งตราชูให้ไปด้วย ตะละแม่ท้าวก็จัดแจงหม้อน้ำมันกับลูกชั่งตราชูให้มุอายลาว ซึ่งตะละแม่ท้าวฝากสิ่งของทั้งสองนี้ คือแกล้งกระทำกระทบให้สมกับความแค้น ใช่ว่าสิ่งของที่ดีจะไม่มีนั้นหามิได้ แล้วจึงสั่งนางมุอายลาวว่า แม่ได้โปรดช่วยทูลฝ่าพระบาทให้ทราบด้วยว่าข้าพเจ้าทาสเก่าเป็นคนจน มีความกตัญญูระลึกถึงพระเดชพระคุณอยู่ทุกเช้าค่ำ จึงจัดเครื่องบรรณาการทั้งสองนี้ ฝากมาถวาย

ตามประสายาก ครั้นจะจัดหาเครื่องราชบรรณาการที่ดีเด่า ก็เป็นคนขัดสนไม่มั่งมีเหมือนหม่อมแม่ชาวเมืองตะเกิงเขา จึงมิได้เครื่องราชบรรณาการที่ดีมาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย อันสิ่งของสองสิ่งนี้เป็นของต่ำถึงจะไม่ทรงโปรดใยดีแล้วก็ตามพระทัยเถิด แต่ขอได้ทรงเห็นซึ่งความสวามิภักดิ์ของข้าพเจ้าว่า ทาสเก่านี้มีความซื่อสัตย์กตัญญูมากมาแต่เดิม ถึงยากจนก็ยังอุตส่าห์ฝากของถวายมาได้ทรงโปรดแต่เพียงนี้ มุอายดาวได้ฟังดังนั้นก็ยิ้มอยู่ มิได้ตอบประการใด ด้วยเข้าใจว่าตะละแม่ท้าวมีความหึงหวงขึ้นเชิงเป็นคนงอน ครั้นมุอายดาวรับของสองสิ่งแล้วก็ลาตะละแม่ท้าวมาทูลแก่พระมหาเทวีว่า ตะละแม่ท้าวฝากสิ่งของทั้งสองนี้ไปให้แก่พระยาน้อย

พระมหาเทวีได้ฟังดังนั้น ก็ทรงพระสรวลจึงตรัสว่า ตะละแม่ท้าวทำทีงนเป็นการประชดหึงหวงกัน เป็นธรรมดาสามีกับภรรยา พระมหาเทวีจึงถามมุอายดาวว่า ซึ่งตะละแม่ท้าวฝากสิ่งของสองสิ่งไปให้แก่พระยาน้อยนั้น เจ้ารู้ในเล่ห์กลความคิดของตะละแม่ท้าวหรือไม่ มุอายดาวก็ล่วงรู้อยู่ แต่ทูลว่ามิได้ทราบ พระมหาเทวีจึงว่าตะละแม่ท้าวฝากน้ำมันไปให้นั้น คือจะให้พระยาน้อยคิดเห็นว่า อันธรรมดาน้ำมันสำหรับจุดตามประทีปให้สว่างรุ่งเรือง พระยาน้อยและตะละแม่ท้าวนั้นเกิดในชาติตระกูลมียศศักดิ์อันรุ่งเรือง ตะละแม่ท้าวนั้นเปรียบด้วย

แสงประทีปอันสว่างสุกใส เม้ยมะนิกนั้นชาติไพร่ตระกูลต่ำเปรียบเสมือนหนึ่งทมิฬ ซึ่งพระยาน้อยเอาเม้ยมะนิกมาชุบเลี้ยงนั้นเปรียบเหมือนอยู่ด้วยกันในทมิฬหามีแสงสว่างไม่ ให้พระยาน้อยคิดถึงที่อันสว่างรุ่งเรืองคือตัวตะละแม่ท้าวผู้เพื่อนยากอย่าได้หลงลืมได้ เห็นแสงประทีปเมื่อใดก็ให้คิดถึงเมื่อนั้น และซึ่งฝากดูกชั่งตราชูไปนั้น คือจะให้เห็นว่าตะละแม่ท้าวทุกวันนั้น มีความรักใคร่ซื่อสัตย์สุจริตอยู่ต่อพระยาน้อย เปรียบประดุจดังตราชูเป็นของเที่ยง ให้พระยาน้อยมีความรักใคร่ซื่อสัตย์ต่อตะละแม่ท้าว ให้เที่ยงตรงเหมือนหนึ่งตราชู บ้างอย่ามีสองสามให้มากไปเขาทำเป็นปริศนาให้กันดังนี้ แต่ปริศนาที่ฝากนำมันนั้นมีความเป็นไปหลายประการ เราหาล่วงรู้ในความคิดของเขาตลอดไม่ เรารองเห็นแต่เพียงนี้ แล้วพระมหาเทวีจึงฝากผ้าห่มไปให้พระยาน้อยผืนหนึ่ง จึงมอบหนังสือส่งให้มุอายดาว แล้วสั่งความไปนอกหนังสือนั้นอีกถ้วนแต่ความดีทุกประการ หวังมิให้พระยาน้อยเคลือบแคลง

ฝ่ายมุอายดาวรับหนังสือและผ้าแล้ว ก็ถวายบังคมลาพระมหาเทวีมาขึ้นช้างพังกริณีไปกับบ่าวไพร่ชายหญิงเป็นอันมาก ครั้นไปถึงด่านเมืองตะเกิง ชาวด่านก็คุมเอาตัวมุอายดาวกับไพร่เหล่านั้นไว้แล้ว จึงบอกเข้าไปถึงพระยาน้อยว่า บัดนี้พระแม่นมมุอายดาวถือหนังสือมา ครั้นพระยาน้อยได้แจ้งดังนั้นก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสสั่งพ่อ

มอญให้ไปรับมุอายลาวเข้ามา ครั้นมุอายลาวมาถึงแล้ว พระยาน้อยจึ่งมีความปราโมทย์ เสด็จออกไปต้อนรับแม่นมอันเชิญให้นั่งที่สมควรแล้วกระทำคำรพถามถึงสุขและทุกข์กันตามความคุ้นเคยว่า ทุกวันนี้แม่เป็นสุขในกายและจิตอยู่หรือประการใด มุอายลาวจึงตอบว่า ตั้งแต่พระองค์เสด็จมาอยู่ ณ เมืองตะเกิงนี้ ข้าพเจ้าหามีความสุขไม่ ทุกวันนี้พระองค์ยังค่อยทรงพระเจริญสุขอยู่หรือ พระยาน้อยจึงตรัสว่า ข้าพเจ้าทุกวันนี้มีความสุขแต่เมื่อหลับ ถ้าตื่นอยู่แล้วหาความสุขมิได้ เพราะมีทุกข์สักสิบส่วนมีสุขสักส่วนหนึ่ง

มุอายลาวได้ฟังดังนั้นก็สงสาร จึงส่งหนังสือกับผ้าซึ่งพระมหาเทวีฝากมานั้นถวายแก่พระยาน้อย แล้วจึงเอาหม้อน้ำมันกับลูกชั่งตราชู ซึ่งตะละแม่ท้าวฝากมานั้นถวายต่อที่หลัง ซึ่งคำตะละแม่ท้าวสั่งนั้น มุอายลาวมีปัญญาหาทูลไม่ กลัวจะบาดหมางสะเทือนไปถึงเม้ยมะนิก พระยาน้อยทอดพระเนตรเห็นของส่งสิ่งแล้ว ก็ทรงพระสรวลอยู่ด้วยเข้าพระทัยว่า ตะละแม่ท้าวฝากของทำปริศนามาดังนี้ เป็นการประเพณีหึงหวงด้วยวิสัยเป็นคนงอน ก็ทรงพระคำนึงตะละแม่ท้าวด้วยเป็นคู่ยาก แต่ไม่อาจออกโอษฐ์ได้ เกรงคนทั้งปวงจะหัวเราะดูหมิ่น จึงสั่งให้เอาหม้อน้ำมันกับลูกชั่งตราชูไปให้เม้ยมะนิกดู เม้ยมะนิกเห็นแล้วมิได้ล่วงรู้ในความคิดของตะละแม่ท้าว ก็มิได้ว่าประการใด ครั้นแล้วพระยาน้อยก็ฉีกผนึกหนังสือออกทรงอ่าน ลักษณะ

ความในหนังสือนั้นว่า

สมเด็จพระเจ้าบ้าพระมหาเทวีแจ้งความมายังพระยาน้อยผู้หลานให้ทราบ ด้วยพระราชบิดาทรงพระโกรธแก่หลานแต่ก่อนนั้น บ้าช่วยพิศทูลว่ากล่าวก็เห็นจริงด้วย บัดนี้พระองค์ก็หายพระโกรธดีเป็นปรกติไปแล้ว ทุกวันนี้กลับมีพระกรุณาตั้งพระทัยคอยหาหลานว่าเมื่อไรจะมา ทรงตรัสประภาษถามบ้าอยู่เนือง ๆ มิได้ขาด ได้ทอดพระเนตรเห็นตะละแม่ท้าวแตะพ่อถาวแก่นท้าวขึ้นมาเฝ้าแล้ว ก็ทอดพระเนตรจนน้ำพระเนตรตก อย่าให้หลานเราคิดกตัวเกรงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย อนึ่ง ข้าของบ้ากับข้าของหลานซึ่งได้วิวาทฆ่าฟันกันนั้น ก็เป็นเวรานุเวรของเขากระทำมาแต่ก่อนเคยฆ่าฟันล้างผลาญกันจึงเป็นดังนั้น บ้าหาโกรธไม่อย่าสงสัยเลย ให้หลานเราเร่งกลับมาเถิด

ครั้นพระยาน้อยแจ้งความในหนังสือนั้นแล้ว ก็เข้าพระทัยว่าเป็นความล่อลวงหาจริงมิได้ จึงตรัสแก่มุอายถาวว่า แม่ได้อุปถัมภ์เลี้ยงดูข้ามาจนใหญ่ถึงเพียงนี้แล้ว คุณของแม่อยู่แก่ข้านี้มากนักหาที่จะอุปมามิได้ ข้าก็คิดอยู่ว่าชีวิตข้าอยู่กับแม่ บัดนี้แม่จะเอาชีวิตข้าหรือ ๆ จะให้ชีวิตข้ารอดอยู่ต่อไป มุอายถาวฟังพระยาน้อยตรัสดังนั้นก็สงสารน้ำตาไหล ครั้นจะทูลเหตุผลทั้งปวงให้แจ้งก็เห็นผู้คนเข้ารุม

อยู่มาก จึงทำอุบายแลดูซ้ายขวาหวังจะให้พระยาน้อยพาเข้าไปข้างในสองต่อสอง จึงจะแจ้งเนื้อความที่ลึกลับ พระยาน้อยก็ทราบในอัชฌาศัยมุอายลาวจึงแกล้งตรัสว่า ซึ่งข้ามาอยู่ในเมืองตะเกิงนี้จนนัก ทั้งเงินทองผ้าพรรณนุ่งห่มเครื่องกินอยู่ใช้สอยก็ไม่มี ถ้าแม่มิเชื่อข้าจงเข้าไปดูในเรือนเถิด พระยาน้อยก็พามุอายลาวเข้าไปในตำหนัก ครั้นมุอายลาวเข้าไปในตำหนักส่งัดคนแล้ว จึงทูลแก่พระยาน้อยว่า เมื่อพระองค์หนีมานั้น พระมหาเทวีให้หามะเตากุญเข้าไปซักถามว่าแรกพระองค์จะคิดหนีนั้น มะเตากุญรู้หรือไม่ มะเตากุญคิดเอ็นอยู่ไม่บอกความตามจริง พระมหาเทวีโกรธจึงให้ตีมะเตากุญๆ ได้ความเจ็บปวดทนอาญามิได้จึงแจ้งความให้การว่า เมื่อพระองค์จะหนีนั้น ให้คนไปชิมดางเอาศุภนิมิตทุกประตูเมือง ได้กิตติศัพท์ดีแล้วพระองค์จึงหนีมา

พระมหาเทวีได้แจ้งแล้ว จึงให้เมียฉุยเมียสะละเมียจุสามคนไปชิมดางบ้าง ครั้นไปชิมดางที่ประตูใดก็หาได้นิมิตไม่ ไปได้นิมิตที่ตาปะขาวโยมวัดกับพระสามเณรภาวนา ผู้ไปชิมดางก็กลับมาทูลพระมหาเทวี ๆ จึงตรัสว่า โยมวัดกับเจ้าสามเณรเหมือนคนวิกลจริตภาวนาว่าไม่ได้เนื้อความ จะเชื่อฟังเอาว่าเป็นนิมิตร้ายดีนั้นมิได้ ซึ่งมีหนังสือมาทั้งนี้และสั่งความนอกนั้นเป็นคำลวงหาจริงไม่ ขอพระองค์อย่าได้เชื่อฟัง คือเขาแต่งกลอุบายเปรียบเหมือนชุดบ่อล่อน้ำให้ปลา

หลง และทุกวันนี้เขาคิดอ่านกันให้หาเสนาบดีทั้งปวงมาแล้ว มีหนังสือแอบรับสั่งไปถึงหัวเมืองขึ้นทั้งปวงให้ยกทัพมาบรรจบกัน จะคิดทำการกับพระองค์อยู่

พระยาน้อยได้ฟังมุอายดาวทูลดังนั้นก็แค้นพระทัย จึงบ่ายพระพักตร์มาข้างพระมุเตาอันบรรจุพระบรมธาตุถวายนมัสการ แล้วก็ประนมพระหัตถ์เคารพแก่มุอายดาวแม่นมผู้มีคุณแล้วจึงตรัสว่า ซึ่งพระมหาเทวีสมิงมราหูเป็นคนพาลหาสัตย์มิได้ทำไม่ดี จะคิดทำร้ายแก่ข้าพเจ้าขอให้พ่ายแพ้แก่ข้าพเจ้าเถิด ครั้นแล้วมุอายดาวจึงทูลพระยาน้อยอีกว่า พระมหาเทวีกับสมิงมราหูให้มีหนังสือไปถึงสมิงพระตะบะเจ้าเมืองเมาะตะมะ สมิงเถกพร้าเจ้าเมืองมองมะตะ ให้ยกมาเมืองพะโคบรรจบกันกับทัพสมิงชื่อพราย ถ้ากองทัพทั้งสองฝ่ายพร้อมกันแล้วจะให้สมิงมราหูเป็นแม่ทัพใหญ่ยกมาตีพระองค์ ข้าพเจ้าคิดเห็นว่ากองทัพทั้งสามนี้มาพร้อมกันแล้วจะมีกำลังมากนัก ฝ่ายกำลังข้างพระองค์น้อยก็เห็นจะเสียท่วงที แต่ข้าพเจ้าคิดการผ่อนปรนได้อย่างหนึ่งเห็นพอจะเอาชัยชนะได้ ขอให้พระองค์แต่งเครื่องบรรณาการมีหนังสือไปอ่อนน้อมต่อพระตะบะและสมิงเถกพร้าให้งดกองทัพไว้ แต่กองทัพเมืองพะโคซึ่งจะยกมานั้นสมิงชื่อพรายก็เข้าด้วยพระองค์อยู่ ถ้าไม่มีกองทัพกระหนาบแล้วมิพอเป็นไรนัก จะได้คิดอ่านทำการแต่สมิงมราหูฝ่ายเดียวคงจะได้ชัยชนะ

พระยาน้อยได้ฟังมุอายลาวแม่นมทูลดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสสรรเสริญสติปัญญามุอายลาวว่า แม่นเป็นสตรีแต่ตัว แต่ปัญญาความคิดของแม่นนเปรียบดังบุรุษ รู้คิดคาดการทั่วไปทีเดียว ซึ่งแม่ช่วยสั่งสอนให้สติข้าทั้งนี้แล้ว ข้าขอบคุณแม่นัก จะกระทำตามคำแม่ว่าทุกประการ แล้วตรัสถามมุอายลาวว่า ซึ่งพระมหาเทวีให้มีหนังสือมาดังนี้ จะควรตอบหนังสือไปดีหรือจะสั่งไปแต่ปากเปล่าเถิด มุอายลาวจึงทูลว่า ข้าพเจ้าได้มาแล้วถึงจะไม่มีหนังสือตอบไปก็ได้ แต่ตรัสสั่งให้ได้ถ้อยคำแล้วก็เหมือนกัน

พระยาน้อยได้ฟังมุอายลาวทูลดังนั้นก็เห็นชอบ จึงสั่งให้จัดทองคำห้าชั่งถวายไปแก่พระมหาเทวี แล้วจึงสั่งมุอายลาวว่า แม่จงทูลพระมหาเทวีเถิด ว่าข้าพเจ้าจะไปในเดือนเก้านี้ แต่ยังจัดเข้าของซึ่งจะได้ถวายสมเด็จพระราชบิดาและพระเจ้าป้าอยู่ แล้วแม่จงบอกแก่ตะละแม่ท้าวด้วยว่า ข้ามาอยู่ ณ เมืองตะเกิงนี้เป็นผู้ชายขัดสนหามีกินไม่ ได้อาศัยแม่ค้าจึงค่อยคลายรำคาญ อนึ่ง ซึ่งพระน้องฝากของสองสิ่งมาให้นั้น ก็ขอบคุณเป็นที่สุดแล้ว มุอายลาวรับคำยิ้มแล้วจึงทูลว่า ข้าพเจ้าจะลาพระองค์ไปก่อนแล้ว พระองค์อยู่ภายหลังเร่งคิดการให้จงหนัก พระยาน้อยรับคำแล้วก็เสด็จตามลงมาส่งแม่นมลงจากพระตำหนักด้วยความเคารพ มุอายลาวก็ลาพระยาน้อยขึ้นช้างพังกรณีมากับด้วยบ่าวไพร่ชายหญิงเป็นอันมาก ครั้นไปถึงเมืองพะโค

แล้วก็เข้าไปเฝ้าพระมหาเทวี เอาทองห้าชั่งนั้นถวายแล้วทูลว่า พระยาน้อยถวายมายังฝ่าพระบาทพระแม่อยู่หัวเจ้า พระมหาเทวีจึงตรัสถามว่า พระยาน้อยจะมาหรือไม่มาเล่า มุอายถวายก็ทูลพรางตามคำพระยาน้อยว่า พระยาน้อยกราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาทพระแม่เจ้าให้ทราบว่า ยังขอผัดจัดเข้าของอยู่ก่อน แต่ในเดือนเก้านี้ ณ วันใดหากำหนดไม่จะมาเบื้องมั่นคง พระมหาเทวีจึงถามว่า เมื่อพระยาน้อยได้เมืองตะเกิงฆ่าขุนนางยี่สิบคนเสียนั้น เก็บเอาเงินทองผ้าพรรณนุ่งห่มในคลังของเรามาแจกให้ทหารด้วยหรือ หรือยังอยู่พร้อม มุอายถวายจึงทูลว่า ข้าพเจ้าได้แจ้งอยู่ว่าวิวาทฆ่าฟันกันตายแต่ยี่สิบคน จะได้เก็บริบเอาเงินทองสิ่งของในคลังนั้นหามิได้

พระมหาเทวีได้ฟังดังนั้นไม่เชื่อคิดแคลงอยู่ ส่วนนางมุอายถวายก็ถวายบังคมลาพระมหาเทวีมาหาตะละแม่ท้าว ทูลแจ้งเนื้อความแต่ที่ดีว่า พระสามีสั่งมาว่าให้ตะละแม่ท้าวค่อยอยู่จงดี อย่าด่วนพ่อลาวแก่นท้าว ไม่ช้าก็จะได้กลับมาเห็นหน้ากัน ซึ่งมาอยู่ ณ เมืองตะเกิงนี้ก็เป็นสุขอยู่ หาประชวรพระโรคสิ่งใดไม่ อย่าให้ตะละแม่ท้าวเป็นทุกข์ถึงเลย แต่ถ้อยคำที่พระยาน้อยสั่งมาเป็นคำเปรียบปรายเชิงสังวาสนั้น มุอายถวายมิได้ทูลให้ทราบ กลัวตะละแม่ท้าวจะมีความหึงหวงกำเริบหนักขึ้น

ฝ่ายพระยาน้อยครั้นมุอายถวายกลับไปเมืองพะโคแล้ว จึงให้

หาพ่อมอญและมังกันจีมาสั่งให้มังกันจีแต่งหนังสืออ่อนน้อม และให้พ่อมอญจัดเครื่องบรรณาการซึ่งจะส่งไปให้พระตะบะและสมิงเลกพร้า ครั้นมังกันจีทำหนังสือเสร็จแล้ว พระยาน้อยก็มอบให้คนสนิทถือหนังสือไปกับเครื่องบรรณาการ เมื่อผู้ถือหนังสือไปนั้น มิได้พบสมิงเลกพร้า ๆ ยกกองทัพขึ้นไปเมืองพะโคก่อนนั้นหลายวันแล้ว คนผู้ถือหนังสือจึงเอาหนังสือกับเครื่องบรรณาการนั้น เข้าไปคำนับส่งให้สมิงพระตะบะ ๆ ก็รับหนังสือและเครื่องบรรณาการไว้ จึงสั่งให้เลี้ยงดู และให้เงินทองเสื้อผ้าเป็นรางวัลแก่ผู้ถือหนังสือโดยสมควร แล้วสมิงพระตะบะก็ฉีกผนึกหนังสือออกอ่าน ถึกษณะความในหนังสือนั้นว่า

มังสุระมณีจักร์ คือพระยาน้อยราชบุตรพระเจ้าช้างเผือก ขออวยพรมาถึงสมิงพระตะบะและสมิงเลกพร้าน้าเราทั้งสองให้แจ้ง ด้วยสมเด็จพระราชบิดาทรงพระประชวรหนักอยู่แล้ว บัดนี้สมเด็จพระเจ้าบ้ากับสมิงมราหูเป็นชู้กัน หมายจะเอาราชสมบัติให้แก่สมิงมราหู คิดกันกระทำการหวังจะฆ่าข้าเสียเป็นหลายครั้งมาแล้ว และข้ารู้ตัวกลัวพระเจ้าบ้าจะอยู่ในเมืองพะโคนั้นมิได้ จึงหนีมาอยู่ ณ เมืองตะเกิง หวังจะรักษาชีวิต และบัดนี้พระเจ้าบ้าคิดกันแต่งหนังสือแอบรับสั่งสมเด็จพระราชบิดามาถึงน้าท่านทั้งสองว่า ข้าเป็นขบถต่อพระราชบิดา จะให้ยกกองทัพมาจับตัวข้านั้น และความ

ข้อนี้เป็นความสัตย์จริง ข้าจะได้เป็นขบถต่อสมเด็จพระราชบิดาหามิได้ เป็นเหตุด้วยพระเจ้าบ้ากับสมิงมราหู คิดจะทำร้ายข้า ๆ จึงหนีมา ขอน้าท่านทั้งสองอย่าได้เชื่อฟังคำในหนังสือเลยเป็นอันขาด อันสมิงมราหูกับพระมหาเทวีนั้น เป็นคนหามีสัตย์ไม่ บัดนี้ข้าคิดจะทำการตอบแทนสมิงมราหูอยู่ ซึ่งน้าท่านทั้งสองจะยกกองทัพมานั้น ขอจงได้กรุณาให้งดไว้ก่อน ไมตรีน้าทั้งสองก็มีแก่ข้าสืบไป

ครั้นสมิงพระตะบะได้แจ้งความในหนังสือนั้นแล้ว ยังมีความสงสัยอยู่ จึงว่าแก่ขุนนางทั้งปวงว่า มีหนังสือรับสั่งพระเจ้าช้างเผือกมาว่า พระยาน้อยหนีไปให้เรายกทัพช่วยจับ บัดนี้พระยาน้อยมีหนังสือมาว่าดังนี้ ข้อความทั้งสองนี้จะจริงข้างไหน ผู้ใดยังรู้เห็นบ้างว่าพระมหาเทวีเป็นชู้กับสมิงมราหูจริงฉะนี้หรือ ขุนนางและทหารทั้งปวงจึงแจ้งว่า เนื้อความข้อนี้เขาลือออยู่ทั้งเมืองพะโคว่า สมิงมราหูเป็นชู้กันกับพระมหาเทวี จนชาวบ้านชาวเมืองสอนให้เด็กขับทะแย เยาะเล่นเป็นเพลงภาษารามัญว่า มินเทิงฉุตระกองเทิง เตินกระมายพรายพยุสมิงอิจิมะตะรุณะพราย เตาะพะบายตะลาเทิงเชิง แปลเป็นคำไทยว่า สตรีแก่ได้สามีหนุ่ม ถันยุคลยานลงมาถึงรั้งผ้าแล้วยังไม่คิดเจียมกาย

สมิงพระตะบะได้ฟังดังนั้นจึงว่า แต่แรกเราไม่รู้เนื้อความ

ฉะนั้นคิดว่าเป็นรับสั่งพระเจ้าช้างเผือกจริง เราจึงจะยกกองทัพไป บัดนี้พระมหาเทวีเป็นชู้กันกับเด็ก กระทำการทุจริตคิดเป็นกลอุบายแล้ว เราจะยกไปไยให้บ่วยการไพร่พลและเสบียงอาหาร สมิงพระตะบะจึงสั่งแก่ผู้ถือหนังสือว่า ให้เร่งกลับไปทูลแก่พระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกเถิด ว่าแต่ก่อนเราไม่รู้ บัดนี้ได้รู้แล้วก็ไม่ยกไป อย่าให้พระองค์ทรงพระวิตกถึงกองทัพเราเลย ซึ่งเราจะเห็นกาลกว่าหงส์นั้นมิได้ ให้พระองค์เร่งคิดทำการเอาชัยชนะเถิด ผู้ถือหนังสือก็คำนับลาสมิงพระตะบะกลับมาทูลแก่พระยาน้อย ๆ ได้แจ้งแล้วก็ลาพระทัยนัก

ขณะนั้นพระมหาเทวีจึงให้หาสมิงชีพรายและเสนาบดีทั้งปวงเข้ามาพร้อมแล้ว จึงตรัสว่ามุอายดาวลงไปหาพระยาน้อยกลับขึ้นมาบอกว่า ในเดือนเก้า ณ วันหากำหนดมิได้ พระยาน้อยจะมา เดือนเก้าก็ล่วงไปเห็นไม่มาพ้นกำหนดสัญญาแล้ว บัดนี้รับสั่งพระเจ้าช้างเผือกตรัสว่าจะละไว้มิได้ จึงสั่งให้สมิงมราหูเป็นแม่ทัพยกไปจับพระยาน้อยให้เร่งจัดแจงกองทัพไว้ให้พร้อม ถ้ากองทัพเมืองเมาะตะมะ เมืองมองมะละ เมืองตองอู มาถึงแล้วให้ยกลงไป สมิงชีพรายและเสนาบดีทั้งปวง ก็เกณฑ์กองทัพเตรียมไว้ตามพระมหาเทวีสั่ง พระมหาเทวีและสมิงมราหูจึงให้ไปตั้งพิธีสักรตั้งน้าวงด้ายพันไม้ข่มนาม ณ วัดสามบุญ ข้างทิศตะวันออกเมืองพะโค

ฝ่ายอาจารย์ของสมิงมราหูจึงมาว่าแก่สมิงมราหูว่า ที่วัด

สามบุญนกเป็นที่ชัยภูมิดีอยู่จริง แต่ว่าจะข่มนามได้ก็แต่พระยาน้อย หาข่มนามมังกันจีด้วยไม่ ขอให้รีบไปทำที่สวนกล้วยเป็นชัยภูมิดีกว่านี้ ข่มได้ทั้งนามมังกันจีและนามพระยาน้อยด้วย สมิงมราหูก็สั่งให้รีบโรงพิธีไปตั้ง ณ สวนกล้วยตามคำอาจารย์

ครั้นอยู่มาพระยาน้อยจึงตรัสให้มังเทวะกับผู้มีชื่อคน ให้ขึ้นไปสอดแนมดูให้รู้ว่ากองทัพเมืองพะโคจะยกลงมาเมื่อใด มังเทวะกับผู้มีชื่อคนกราบถวายบังคมลาพระยาน้อยแล้วก็พากันขึ้นไปเมืองพะโค พอเวลาเย็นถึงวัดสามบุญ จึงเข้าไปอาศัยนอนในอารามเห็นรอยคนตัดไม้เกลื่อนอยู่ มังเทวะจึงเข้าไปถามสมภารเจ้าอธิการว่า ที่นี่ใครมาทำอะไรจึงเห็นเศษไม้เกลื่อนอยู่ สมภารจึงบอกว่าประสกไม่รู้หรือ บัดนี้พระราชบุตรเขยพระเจ้าช้างเผือกมาทำพิธีตัดสักรฟันไม้ข่มนาม จะยกกองทัพไปจับพระยาน้อย ณ เมืองตะเกิง ปลูกโรงยังมิทันแล้วเขาว่ากันว่า ที่นี่ไม่เป็นที่ชัยภูมิข่มได้แต่นามพระยาน้อย ไม่ข่มนามมังกันจีได้ด้วย เขาจึงเลิกไปทำการในสวนกล้วย หวังจะให้ข่มนามมังกันจีด้วย มังเทวะจึงถามสมภารว่า ซึ่งสมิงมราหูไปตั้งพิธีตัดสักรในสวนกล้วยนั้น เห็นจะมีชัยชนะแก่พระยาน้อยหรือ สมภารจึงว่า ธรรมดาต้นกล้วยนั้นอายุมันก็ยืนอยู่แต่ปีเดียว ครั้นออกเครือแล้วเขาก็ฟันต้นเสีย และซึ่งสมิงมราหูจะให้ข่มนามมังกันจีนั้นก็จริง แต่ว่าข่มนามสมิงมราหูด้วย อุปมาเหมือนสมิงมราหูหยิบไฟก็ร้อนมือของ

ตัวเอง ที่ไหนจะมีชัย เห็นจะแพ้แก่พระยาน้อยเป็นมั่นคง ประสกอย่าสงสัยเลยคอยดูไปเถิด มังเทวะได้ฟังสมภารว่าดังนั้นมีความยินดีนัก ก็อำลาพระสมภาร มังเทวะกับผู้มีชื่อสกนมาจากวัดสามบุญแล้วจึงมาพบหญิงคนหนึ่งชื่อเม้ยตุละ ขับทำเพลงภาษารามัญว่า นิมะยามะจอกกอกกะเนาะกระเจิง ครุยวิดวะเริศเสมิดปะเตาะเกวะสมิงเทิง สินรศเสิงอาดษรระสะเภาปราบตรวงตุญตอดเตาะสะเภาะบาวกรวงตะญะปาตะ แปลเป็นภาษาไทยว่า แม่ลงกลิ้งคูถจะใคร่เป็นแมลงภู่ทองนั้น ดังหนึ่งบุคคลยกภูเขาอันหนัก ก็มิอาจที่จะยกได้ ธรรมเนียมกล้วยออกเครือแล้วเขาตัดคอ ธรรมเนียมอ้อยเป็นหน่อแก่แล้วเขาฟันต้นเสีย และห้ามคนได้ยินเพลงขับร้องดังนั้นแล้ว ก็จำจดหมายเอาถ้อยคำนั้นมาแล้วเที่ยวลือข่าวราชการได้ที่อื่นอีกบ้าง ครั้นมาถึงเมืองตะเกิงจึงกราบทูลพระยาน้อยตามเนื้อความ ซึ่งอธิการวัดสามบุญบอกเหตุการณ์และกล่าวคำทำนาย กับคำซึ่งแม่หญิงขับนั้นเสร็จสิ้นทุกประการ

พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้นแล้ว จึงตรัสถามมังกันจ่าว่า ซึ่งสมภารทำนายเรานี้ยังจะจริงเหมือนดังว่าหรือ และซึ่งสตรีร้องเพลงขับดังนั้น จะเป็นนิมิตร้ายดีประการใด มังกันจ่ากราบทูลว่า ซึ่งถ้อยคำสมภารวัดสามบุญบอกเหตุการณ์ และทำนายนั้นถูกจริงทุกประการ และคำซึ่งสตรีขับเป็นเพลงว่า อันแมลงกลิ้งคูถจะใคร่เป็นแมลงภู่ทอง

นั้น อุปมาดุจหนึ่งสมิงมราหูอันปรารถนาจะใคร่เป็นกษัตริย์มีชาติอันสูงสุดนั้น ก็จะไม่สมดังปรารถนาเปรียบประดุจแมลงกลิ้งกูถมีชาติอันลามกนั้นหรือจะมากลายเป็นแมลงภู่ทองได้ อันแมลงภู่ทองนั้นอุปมาดังพระองค์ ซึ่งจะได้ดำรงราชสมบัติโดยภูมิประยูรสุริยวงศ์สืบกันมาเป็นแท้ ซึ่งว่าเปรียบด้วยบุคคลยกภูเขาอันหนักนั้น คือพระองค์เปรียบเหมือนหนึ่งภูเขาอันหนักสูงใหญ่เพราะจะได้เป็นใหญ่ในรามัญประเทศ สมิงมราหูนั้นมิอาจจะยกแย่งยอทำลายพระองค์ได้ ซึ่งว่ากล้วยออกเครือแก่นั้นเขาตัดคอ อ้อยเป็นหน่อแก่แล้วเขาฟันต้น อันธรรมดาต้นกล้วยนั้นหาแก่นสารมิได้ ประดุจหนึ่งสมิงมราหู ต้นอ้อยนั้นดุจหนึ่งพระมหาเทวีพระองค์เปรียบประดุจดังเจ้าของ ครั้นแก่แล้วก็ฟันเครือและลำกินเสีย ถ้าว่าโดยศัพทนิมิต ก็ด้วนแต่เป็นนิมิตดีทั้งนั้น เห็นว่าพระองค์จะได้เมืองพะโคเป็นแท้ ดุจหนึ่งข้าพเจ้าทำนายดังนี้ พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้นพระทัยนัก จึงพระราชทานขันทองคำใบหนึ่งผ้าลายขบวนผืนหนึ่งให้แก่มังกันจี่เป็นบำเหน็จปาก และคนหาคนนั้น ให้พระราชทานเลี้ยงครุยพุดทองคำคนละสำรับ แล้วพระยาน้อยจึงตรัสปรึกษาด้วยมังกันจี่และพ่อมอญ นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ครั้งนี้ได้เนื้อความมั่นคงว่าสมิงมราหูเป็นแม่ทัพเกือบจะยกมาอยู่แล้ว เราจะประชุมพลให้พร้อมไว้

ฝ่ายพระมหาเทวี ตั้งแต่พระเจ้าช้างเผือกทรงพระประชวรหนักมากเสด็จออกว่าราชการมิได้ ก็ปลงธุระการแผ่นดินไว้แก่สมเด็จ

พระเจ้าพี่นางเธอ ราชการแผ่นดินในเมืองพะโค และขุนนางน้อยใหญ่ทั้งปวง ก็สิทธิขาดอยู่ในบังคับบัญชาพระมหาเทวีสีห์ พระมหาเทวีจะกระทำการสิ่งใด ก็อ้างเอารับสั่งพระเจ้าช้างเผือกเป็นประมาณ ครั้นกองทัพทั้งสองเมืองมาถึงพร้อมกันแล้ว เจ้าเมืองทั้งสองก็เข้าเฝ้าพระมหาเทวีพร้อมกัน พระมหาเทวีจึงสั่งให้เลี้ยงดูเจ้าเมืองทั้งสองนายทัพนายกองไพร่พลทั้งปวงเสร็จแล้ว จึงตรัสว่าพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชโองการตำรัสสั่ง ให้รีบยกไปจับพระยาน้อยให้ได้ พระนางจึงทรงตั้งให้สมิงมราหูเป็นแม่ทัพใหญ่ทัพหนึ่ง และจัดให้สมิงชีพรายซึ่งเป็นเสนาบดีในเมืองพะโคนั้น เป็นแม่ทัพ ๆ หนึ่งกอรปด้วยทัพเมืองมอญ เมืองตองอู เป็นสี่ทัพพร้อมด้วยเครื่องสรรพาวุธช้างม้ารพลเป็นอันมาก และกองทัพทั้งนั้นให้มีธงรูปพระยาช้างเผือก ซึ่งเป็นศรีเมืองเมาะตะมะนั้น ปักไปเป็นสำคัญทุกกองทัพ แต่กองทัพสมิงมราหูนั้น มีทั้งธงช้างและธงรูปพระราหูซึ่งเป็นเจ้าอสูร ครั้นถึงวันฤกษ์สมิงมราหูผู้เป็นแม่ทัพใหญ่ถืออาญาสิทธิ์เด็ดขาดนั้น ก็แต่งกายนุ่งห่มให้ต้องตามตำราพิชัยสงครามตามเพศรามัญสมควร แก่ศักดิ์ราชบุตรเขยพระเจ้าช้างเผือก สอดสนองพระองค์ด้วยทองรูปเทพนมกระหนกเครื่องวัตย์สองชั้น ใส่เกราะทองลงเลขยันต์มนตราคม ทับถมด้วยวิชาศาสตร์ โพกพระเศียรด้วยผ้าโกสัยดายทอง ปักรูปจักรเพชร์และรูปพระอาทิตย์ เฉลิมยันต์ยอดมงกุฎประกอบวิทยาคม เลขยันต์อักษร

ทั้งสี่มุมสำหรับกันศัสตราวุธให้ต้องกาย เห็นพระแสงกระบี่สะพายพระแสงเกาทัณฑ์ จึงเข้าไปทูลถามพระมหาเทวี ๆ ก็อำนวยชัยให้พร ครั้นได้ศุภฤกษ์โชคยามเวลาแล้ว กองทัพเจ้าเมืองทั้งสองเป็นกองหน้าก็คุมพลทหารยกไปก่อน

ฝ่ายสมิงมราหูแม่ทัพหลวง ก็ขึ้นช้างพลายเทพหัสดีเป็นคชาธารสั่งให้ตีฆ้องโบกชงเอาชัย เคลื่อนพลนิกายออกจากเมืองพะโค กองทัพสมิงชี้พรายเป็นกองหลัง ก็ยกตามไป เสี่ยงสนั่นก็กก้อง ด้วยฆ้องกลอง ดูดาษไสวไปด้วยชงทิวเชียวเหลืองขาวแดงทุกกองทัพ ครั้นกองทัพหน้ายกมาใกล้ด่านเมืองตะเกิง ซึ่งพระยาน้อยตั้งไว้ให้รักษาอยู่นั้น ชาวด่านรู้ว่ากองทัพใหญ่ยกมา ประมาณพลเห็นมากจะต้านทานมิได้ ก็อพยพครอบครัวเข้าป่า แล้วแต่งให้ม้าเร็วรีบถือหนังสือไปทูลแจ้งแก่พระยาน้อยว่า บัดนี้กองทัพเมืองพะโคยกมาเป็นสี่ทัพ พระยาน้อยได้แจ้งดังนั้นก็หวั่นพระทัย จึงสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้เร่งขับพลทหารขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินประตูหอรบไว้ให้มั่นคงเป็นสามารถ ครั้นกองทัพยกมาถึงก็ให้ตั้งค่ายห่างเมืองประมาณยี่สิบเส้น พอกองทัพหลวงกองทัพหลังยกมาถึงเป็นลำดับกัน ก็ให้ตั้งค่ายมั่นลงไว้ แล้วสมิงมราหูแม่ทัพใหญ่ จึงบังคับให้กองทัพทั้งปวงเข้าล้อมเมืองตะเกิงไว้เป็นสี่ด้าน ให้มั่นคง หวังมิให้พระยาน้อยหนีได้ แล้วขณะเมื่อสมิงมราหูยกกองทัพไปนั้น พ่อขุนเมืองราชบุตรพระเจ้าช้าง

เผื่อกประชวรไข้ทรพิษถึงแก่พิราลัย

ฝ่ายพระยาน้อยแจ้งว่า กองทัพยกมาล้อมเมืองไว้แน่นหนา ดังนั้นแล้ว จึงให้หาพ่อมอญมังกันจ่ามาปรึกษาว่า บัดนี้กองทัพมาล้อมเมืองเราไว้ทั้งสี่ด้านดับขันมั่นคงนัก เราจะคิดรบพุ่งประการใด พ่อมอญแตะมังกันจึงกราบทูลว่า ศึกครั้งนี้กำลัง ครั้นจะยกออกตีสมิงมราหูบัดนี้เล่า กำลังศึกยังหนักนัก เห็นจะไม่ได้ชัยชนะก่อน จำจะคิดผ่อนผันด้วยกลอุบายจึงจะได้ จึงมังกันจ่ายุเดียวกราบทูลว่า ข้าพเจ้าคิดกลศึกไว้อย่างหนึ่ง เรียกว่ากลราชปัญญา ถ้ากระทำตามกลอันนี้แล้ว ถึงข้าศึกมีกำลังรี้พลมากก็คงจะแพ้ปัญญา เห็นจะได้ชัยชนะเป็นแท้ พระยาน้อยจึงตรัสถามว่า ซึ่งกลศึกสงครามเรียกว่าราชปัญญานั้น คือทำเป็นประการใด มังกันจึงทูลว่า ข้าพเจ้าจะให้นิมนต์พระอาจารย์มะเปงท่านออกไปพังดูกองทัพสมิงมราหูและกองทัพสมิงชีพราย แล้วจึงให้ไปเจรจาว่ากล่าวด้วยกองทัพเมืองตองอูและกองทัพเมืองมองมะละ บอกเหตุผลให้รู้แล้ว เห็นกองทัพทั้งสองเมืองจะหาอยู่ไม่จะยกกลับไป ถ้ากองทัพเมืองตองอูเมืองมองมะละยกเลิกไปแล้ว กำลังศึกก็จะน้อยลง เราจึงยกออกหักหาญซ้ำเติมเอาตอภายหลัง ก็จะได้ชัยชนะโดยง่ายด้วยอุบายผ่อนปรนดังนี้

พระยาน้อยเห็นชอบด้วยจึงตรัสว่า ซึ่งท่านคิดผ่อนกำลังศึก

อันกล้าแข็งให้อ่อนลงดังนักดอยู่ เราจะทำตามคำท่านทุกประการ จึงตรัสสั่งให้พ่อมอญไปนิมนต์พระอาจารย์มะเปงเข้ามา จึงตรัสแก่พระอาจารย์มะเปงว่า บัดนี้กมาล้อมเมืองไว้แน่นหนานัก เห็นสมณชีพราหมณ์ราษฎรชาวเมืองจะพลอยได้ความเดือดร้อน ครั้งนี้ข้าพเจ้าไม่เห็นใครจะช่วยผ่อนผันกำลังศึกได้ เห็นแต่พระคุณเจ้าผู้เดียวมีสติปัญญาสามารถ ฉลาดทั้งคดโลกคดธรรม ทั้งจะได้ช่วยแนะนำรับธุระให้สำเร็จได้ พระคุณเจ้าอย่าว่าใช้ว่าวานเลย จงคิดว่าได้กรุณาสงเคราะห์แก่สมณชีพราหมณ์ประชาราษฎรทั้งปวงเถิด ข้าพเจ้าจะนิมนต์พระคุณเจ้าออกไปเจรจาด้วยสมิงมราหู และกองทัพทั้งปวงจะได้หรือไม่ได้ประการใด พระอาจารย์มะเปงจึงถวายพระพรว่าการเพียงนี้ไม่ยากนัก อย่าว่าแต่มหาบพิตร์จะให้รูปไปหากองทัพเท่านี้เลย ถึงจะให้รูปเข้าไปในกองเพลิงและป่าเสือป่าราชสีห์หมีร้ายนี้ก็ดี แต่ว่าเป็นประโยชน์แก่พระองค์แล้ว อาตมภาพก็จะสู้อาสาไปให้สำเร็จดังพระทัยประสงค์ของพระองค์จงได้

พระยาน้อยได้ฟังพระอาจารย์มะเปงรับอาสาแข็งแรงดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสว่าข้าขอบใจพระคุณเจ้าเป็นที่สุดแล้ว ถ้ากระนั้นนิมนต์ พระคุณเจ้าจงออกไป หาสมิงมราหูดูกำลังกองทัพ และกิริยาอาการสมิงมราหูจะเป็นประการใด แล้วพระคุณเจ้าจงไปหาทัพสมิงชีพราย และทัพเมืองตองอู และทัพสมิงเลกพร้าเมืองมองมะดะบอกว่า

ซึ่งมีรับสั่งสมเด็จพระราชบิดามาว่า ข้าเป็นขบถ พระราชบิดาจึงให้ยกกองทัพลงมาจับข้านั้น จะได้เป็นรับสั่งของพระราชบิดาหามิได้ พระมหาเทวีกับสมิงมราหูเป็นชู้กัน คิดแต่งหนังสือแอบรับสั่ง พระราชบิดาให้ยกกองทัพมาจับข้าทั้งนี้ ข้าจะได้เป็นขบถต่อพระราชบิดาหามิได้ และพระมหาเทวีคิดอ่านทั้งนี้ หวังจะเอาราชสมบัติให้แก่สมิงมราหู พระคุณเจ้าจงคิดอ่านว่ากล่าวให้นายทัพนายกองทั้งปวงโกรธแก่พระมหาเทวีและสมิงมราหูจึงได้ แต่พระคุณเจ้าจะเอาของสิ่งใดไปบ้างก็บอกมา ข้าพเจ้าจะได้จัดหาถวายไป พระอาจารย์มะเปงถวายพระพรว่า อาตมภาพไม่ต้องรับพระราชทานเข้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป จะเอาแต่ลมปากของอาตมภาพนี้เป็นเครื่องราชบรรณาการไปให้สมิงมราหู ซึ่งกองทัพทั้งสามนั้นอาตมภาพจะขออาสารบสู้ด้วยเพลงอาวุธคือลมปาก มิให้ยากแก่ทแกล้วทหาร จะให้กองทัพเหล่านั้นเดินไปจึงได้ อย่าทรงวิตกเลย พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้นดีพระทัยนัก ยิ้มแล้วตรัสอำนวยชัยว่า ให้สมดังปากพระคุณว่าเถิด พระอาจารย์มะเปงก็ถวายพระพรลา มาแจ้งความแก่นายทัพนายกองทั้งปวง

ฝ่ายนายกองผู้รักษาหน้าที่ด่านตรงสมิงมราหูอยู่นั้นรู้ในกระแสรับสั่งแน่แล้ว ก็นิมนต์พระอาจารย์มะเปงลงนั่งในสาแหรก เอาเชือกหย่อนลงไปนอกกำแพงเมือง พระอาจารย์มะเปงก็ออกไปยังสมิงมราหูแต่ผู้เดียว

ฝ่ายทหารในกองทัพหลวงเที่ยวตระเวนอยู่รอบข้าง ครั้นเห็นพระอาจารย์มะเปงมาแต่ผู้เดียวดูประหลาดอยู่ ก็ชวนกันตรูเข้าไปซักถาม ครั้นแจ้งความแล้วก็พาพระอาจารย์มะเปงเข้าไปยับยั้งอยู่นอกค่าย จึงเข้าไปแจ้งความแก่สมิงมราหู ๆ ได้แจ้งดังนั้นก็ยินดี เพราะอยากจะใคร่ฟังข่าวพระยาน้อย จึงสั่งทหารให้กลับออกไปนิมนต์พระอาจารย์มะเปงเข้ามา ครั้นพระอาจารย์มะเปงมาถึงแล้ว สมิงมราหูจึงสั่งให้เอาจำลองแดงแคร่ถักด้วยด้ายมาให้พระอาจารย์มะเปงนั่ง แต่พอพระเถระมะเปงขึ้นนั่งด้ายนั้นขาด จำลองก็พลอยทำตายลงด้วย เป็นทั้งนี้เพราะบอกเหตุดางร้ายว่า กองทัพสมิงมราหูจะแตกไป สมิงมราหูเห็นดังนั้นจึงให้เอาจำลองทองมาให้พระเถระมะเปงนั่ง ครั้นพระอาจารย์มะเปงนั่งเป็นปกติแล้ว สมิงมราหูจึงประนมหัตถ์เคารพถามว่า พระคุณเจ้าออกมาด้วยกิจอันใด พระอาจารย์มะเปงจึงถวายพระพรว่า อาตมภาพออกมาเผ้ามหาบพิตรด้วยธุระพระยาน้อย สมิงมราหูจึงแสร้งถามว่าตั้งแต่พระยาน้อยมาอยู่เมืองตะเกิงนี้ยังค่อยเป็นสุขอยู่หรือประการใด พระอาจารย์มะเปงถวายพระพรว่า พระยาน้อยมาอยู่ในเมืองตะเกิงนี้หามีความสุขไม่ แต่ภาชนะทองจะลองของเล่วยนั้น ก็ขัดสนคิดรวนเรอยู่ ครั้นจะกลับไปเมืองพะโคเล่า ตัวได้ทำความผิดแล้วก็กลัวอยู่มิอาจกลับไปได้ สมิงมราหูจึงว่า ข้าทุกวันนี้รักใคร่พระยาน้อยเหมือนหนึ่งร่วมชีวิตเดียวกัน แต่พระเจ้าช้างเผือกอันเป็นพระ

เจ้าอยู่หัวนั้นทรงพระโกรธนัก ตรัสใช้ให้ยกกองทัพมา ครั้นจะมิมาขัดพระราชโองการมิได้จนใจอยู่ก็จำมา และพระมหาเทวีพระเจ้าบ้านนั้นยังคิดถึงพระยาน้อยอยู่ มีพระเสาวนีย์สั่งมาว่า ถ้าพระยาน้อยรู้ตัวว่าทำผิด แม้นออกมาหาโดยดีแล้วก็ให้พามาเถิด พระเจ้าบ้าจะช่วยทูลขอโทษให้ และพระคุณเจ้าจงโปรดไปบอกพระยาน้อยตามคำซึ่งข้าบอกไปนี้ ให้พระยาน้อยออกมาหาข้าพเจ้าเถิด อย่าได้มีความรังเกียจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย ข้าจะพาไปเฝ้าพระเจ้าช้างเผือกทูลขอโทษเสีย อย่าให้ยากแก่ทแกล้วทหารไพร่บ้านพลเมืองเดือดร้อนเลย

พระอาจารย์มะเปงได้ฟังดังนั้นก็รู้เท่าว่า สมิงมราหูแต่งฉันดมเอาใจดีต่อ หวังจะล่อลวงให้พระยาน้อยหลง จึงแสร้งทำเป็นยินดีถวายพระพรว่า ซึ่งพระยาน้อยให้อาตมภาพออกมาสืบดูทั้งนี้ ประสงค์จะให้ทราบซึ่งข่าวดีและร้าย บัดนี้ได้ทราบซึ่งข่าวดีแล้วว่า มหาบพิตรและพระเจ้าบ้ายังมิไม่ตรีจิตรักใคร่พระยาน้อยอยู่เป็นอันมาก อาตมภาพก็พลอยยินดีด้วย อาตมภาพจะกลับเข้าไปแจ้งความแก่พระยาน้อยให้พระยาน้อยออกมาสารภาพรับผิดมหาบพิตรจงได้ พระอาจารย์มะเปงจึงถวายพระพรลาสมิงมราหูไปยังกองทัพสมิงชี่พราย ๆ เห็นจึงถามว่าพระชี่ต้นมาด้วยกิจสิ่งใด พระอาจารย์มะเปงก็บอกแก่สมิงชี่พรายตามรับสั่งพระยาน้อย ซึ่งสั่งมาให้ว่านั้นทุกประการ

สมิงชี่พรายได้ฟังแล้วจึงว่า พระชี่คันกลับเข้าไปถวายพระพร

แก่พระราชบุตรเถิด ว่าข้าพเจ้าสมิงชื่พรายกราบถวายบังคมมาแทบฝ่าพระบาทพระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือก ด้วยการทั้งปวงนี้แจ้งอยู่ในพระทัยของพระลูกเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว อย่าให้ทรงพระวิตกเลย ข้าพเจ้าจะช่วยไปกว่าจะสำเร็จการของพระลูกเจ้าจงได้ ครั้นแล้วพระอาจารย์มะเปงก็ตามาหากองทัพสมิงเถกพร้าเจ้าเมืองมองมะละ ว่ากล่าวให้สมิงเถกพร้าฟังดุจว่าแก่สมิงชื่พรายทุกประการ แล้วบอกว่าพระตะบะเมืองเมาะตะมะได้ทราบเหตุดังนี้แล้วก็หายกทัพมาไม่ ครั้นสมิงเถกพร้าได้ฟังพระอาจารย์มะเปงว่าดังนั้นแล้ว ดูกองทัพเมืองเมาะตะมะก็ไม่ยกมาสมคำอาจารย์มะเปงว่า สมิงเถกพร้าก็โกรธ จึงว่าหยาบช้าไปถึงพระมหาเทวีว่า สตรีชั่วนี้น่าใจกระนั้นเจียวหนอ เมื่อเป็นชู้กับเด็กหามีความอายไม่ คิดจะฆ่าลูกหลานเสีย ไม่คิดว่าเป็นญาติวงศ์เชื้อสายของตน อนึ่งกับเราก็ได้สัญญาไว้ว่า ถ้าพระเจ้าช้างเผือกสวรรคตแล้วจะเอาราชสมบัติให้แก่เรา บัดนี้ได้ผัวหนุ่มชุ่มชื่นน้ำใจแล้ว แต่งกลอุบายมาลวงใช้เราจะเอาราชสมบัติให้แก่สมิงมราหู อีกเล่า พระมหาเทวีนี้เป็นหญิงใจโลเลหาดีไม่ แล้วจึงสั่งพระมหาเถระมะเปงว่า นิมนต์พระชื่ต้นกลับไปแจ้งแก่พระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกเถิดว่า แต่เดิมนั้นโยมสำคัญว่าเป็นกำหนดของพระเจ้าช้างเผือกจริงจึงยกมา บัดนี้รู้แล้วจะอยู่ทำการไปไย โยมจะเถิกทัพกลับไป อย่าให้พระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกทรงพระวิตกในกองทัพโยมนี้เลย พระ

อาจารย์มะเปงก็ดาสมิงเดิกพร้ามาหา กองทัพเมืองตองอู เล่าคดีให้ฟัง ดจบอกเล่าแก่สมิงเดิกพร้าแต่หลังนั้น แล้วว่ากองทัพเมืองเมาะตะมะ เขารู้การณะนั้นแล้วก็มิได้ยกมา บัดนี้กองทัพเมืองมองมะตะก็เดิกไปแล้ว พระยาตองอูได้ฟังพระอาจารย์มะเปงบอกดังนั้นก็โกรธพระมหาเทวีว่า ดวงใช้ จึงตอบว่าถ้ากองทัพเมืองมองมะตะเขายกเดิกไปแล้วโยมก็จะเดิกไปด้วยกัน อย่าให้พระราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกทรงพระวิตกเลย

ฝ่ายพระอาจารย์มะเปง เที่ยวบอกแก่นายทัพนายกองทั้งปวง เสร็จแล้วก็กลับเข้ามาเมืองตะเกิง ครั้นมาเห็นพระยาน้อยเสด็จออก พร้อมด้วยขุนนางที่ปรึกษาทแกล้วทหารทั้งปวง พระอาจารย์มะเปงก็เดินยมเข้ามาแต่ไกล พระยาน้อยเห็นพระอาจารย์มะเปงเดินยมเข้ามา ดังนั้นก็พลอยยกพระทัย อาราธนาให้นั่งที่สมควรแล้ว จึงตรัสถามว่า พระคุณเจ้าออกไป หากองทัพนั้นได้เนื้อความสมคะเนที่คิดไว้หรือประการใดเห็นจะเหมือนปากว่าตะกระมังจึงเดินยมเข้ามา ข้าพเจ้าเห็นเป็นอัศจรรย์งามนักหนา พระอาจารย์มะเปงจึงถวายพระพรว่า อาตมภาพไปวันนี้ได้ท่วงทีชอบกลนัก แล้วก็ได้ชัยนิมิตมงคลใหญ่หลวงด้วย เมื่ออาตมภาพไปถึงนั้นสมิงมราหูให้เอาจำลองแดงพันแคร่ถักด้วยด้ายมาให้นั่ง ครั้นขนนั่งพนนั้นขาดลง ทั้งจำลองนั้นก็พลอยหักทลายลงด้วย สมิงมราหูจึงเอาจำลองทองมาให้นั่ง และตัวอาตมภาพซึ่งรับอาสาออกไปในครั้งนี้เปรียบเหมือนหนึ่งพระองค์เจ้า และจำลองแดง

ซึ่งหักนั้นได้แก่สมิงมราหู อันด้ายพันแคร่ขาดลงนั้นคือบอกถึงสำแดงเหตุว่า กองทัพสมิงมราหูจะแตกไป และซึ่งจำลองก็พลอยหักลงด้วยนั้น คือบอกเหตุว่า สมิงมราหูจะตายด้วยอาญาแห่งพระองค์ และจำลองทองนั้นคือได้แก่เมืองพะโค ซึ่งอาตมภาพขึ้นนั่งบนจำลองทองดังอยู่นั้น คือพระองค์จะได้นั่งเมืองพะโคเป็นใหญ่ มีพระเดชเดชานุภาพเป็นอันมาก และสมิงเลกพร้านั้น ครั้นได้ฟังอาตมภาพบอกความให้รู้แล้ว ก็โกรธว่าหยาบช้าแก่พระมหาเทวี บัดนี้ว่าจะเลิกทัพกลับไป และกองทัพเมืองตองอูนั้นก็จะเลิกไปด้วยกัน ฝ่ายสมิงชีพรายกราบถวายบังคมเข้ามาว่า เนื้อความทั้งนี้ทราบอยู่ในพระทัยของพระองค์แล้ว อย่าให้ทรงพระวิตกเลย อาตมภาพเห็นสมควรคิดดังนี้จึงเดินยมเข้ามา

พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสยกยอพระมะเปงพระคุณเจ้าช่วยรับธุระข้าพเจ้าทั้งนี้มีคุณอันใหญ่ยิ่ง จะปูนบำเหน็จถวายให้ถึงขนาด ถ้าพระคุณเจ้าลึกเป็นฆราวาสออกมาแล้ว ข้าพเจ้าจะให้จัดอิสตรีสาวรูปงามสักยี่สิบ จะได้เป็นคนสำหรับปฏิบัติพระคุณเจ้า ๆ จะได้มีความสบายเมื่อภายแก่ พระอาจารย์มะเปงได้ฟังดังนั้นก็หัวเราะจึงถวายพระพรว่า อาตมภาพทำดังนี้ จะได้หมายเอาบำเหน็จทรัพย์เงินทองและยศถาศักดิ์หามิได้ คิดว่าพระองค์เป็นราชบุตรของพระเจ้าแผ่นดิน ได้พึ่งบารมีของท่านคุ้มครองรักษาอยู่ ครั้น

พระราชบุตรท่านมีทุกข์แล้วจะละให้เป็นอันตรายก็มิชอบ จำจะช่วยให้สำเร็จ มิได้คิดแก่ความเหนื่อยยาก พระยาน้อยจึงตรัสว่า ข้าขอบใจพระคุณเจ้ายิ่งนัก ด้วยมีคุณหาที่สุดมิได้

ฝ่ายสมิงเดิกพร้าเจ้าเมืองมองมะละแดะเจ้าเมืองตองอูทั้งสองนั้น ครั้นพระอาจารย์มะเปงกลับไปแล้ว สมิงเดิกพร้าแดะเจ้าเมืองตองอูก็เดิกทัพแยกทางกันไป ฝ่ายทหารกองสอดแนมของสมิงมราหูรู้ดังนั้นก็รีบนำความไปแจ้งแก่สมิงมราหู ๆ ได้แจ้งว่ากองทัพเมืองมองมะละเมืองตองอูเดิกไปดังนั้นก็ตกใจ จึงใช้ให้คนไปถามว่า มีรับสั่งพระเจ้าช้างเผือกตรัสใช้ให้ยกลงมาจับพระยาน้อย ยังมิได้กระทำการให้สำเร็จ เหตุไฉนจึงมาเดิกทัพไปเสียดังนี้เล่า ครั้นผู้ไปตามทันทัพสมิงเดิกพร้าก็ว่าตามสมิงมราหูสั่งมานั้นทุกประการ สมิงเดิกพร้าได้ฟังก็โกรธ จึงว่าหญิงแก่กับเด็กหนุ่มสมาคมเป็นชู้ด้วยกันแล้ว ทำใจใหญ่มาลองใช้กูด้วยเล่า มึงเร่งกลับไปบอกแก่เจ้ามึงเดิด ว่าถ้าจะใช้กูแล้วก็ให้จับเอาเงากูไปใช้ ซึ่งจะลองใช้ตัวกูนั้นไม่ได้แล้ว ฝ่ายกองทัพเมืองตองอูก็ว่ากล่าวดุจเดียวกันแล้วก็รีบยกไป

ฝ่ายคนใช้ก็กลับมาแจ้งความแก่สมิงมราหู ตามถ้อยคำสมิงเดิกพร้าและทัพเมืองตองอูว่านั้นเสร็จสิ้นทุกประการ สมิงมราหูได้ฟังดังนั้นก็โกรธเจ้าเมืองทั้งสอง แต่จนใจอยู่ไม่รู้ที่จะทำประการใด ครั้นจะแต่งทหารไปให้ว่ากล่าวหักหาญ ก็กลัวจะเกิดรบพุ่งกันขึ้นเป็นศึก

สองหน้า จำจะนิ่งอดทนไว้ก่อน ถ้าเสร็จศึกพระยาน้อยแล้ว จึงจะคิดแก้แค้นตอบแทนเจ้าเมืองทั้งสองเมื่อภายหลัง

ขณะนั้นทหาร ในเมือง ซึ่ง รักษาหน้าที่ด้านทัพเมืองมองมะละเมืองตองอู ครั้นเห็นกองทัพทั้งสองเดิกไป ก็ร้องบอกกันออองขนว่า กองทัพเจ้าเมืองทั้งสองเดิกไปแล้ว พอพระยาน้อยเสด็จมาเยี่ยมเมือง ตรวจตราดูนายด่านนายกองผู้รักษาหน้าที่ ทอดพระเนตรเห็นคนผู้หนึ่ง เขาจำตรวนไว้จนผมยาวนั่งทับได้ จึงสั่งให้ไปถามว่าเป็นโทษอันใด และคนโทษนั้นจึงบอกว่า ข้าพเจ้าชื่อมะกะนาย กู้เงินท่านไปค้าสำเภาๆ เสีย ทรัพย์สิ่งของสูญสิ้นตัวมิตายรอดมาได้ เจ้าหนี้ท่านให้จำตรวนเร่งเงิน ยังค้างอยู่เป็นเงินตรายี่สิบชั่ง หาเงินให้ท่านมิได้ ข้าพเจ้าจึงได้ต้องจำอยู่ดังนี้ ครั้นผู้ถามได้เนื้อความแล้วก็กลับมากราบทูลพระยาน้อย ตามคำมะกะนายบอกทุกประการ

พระยาน้อยได้แจ้งแล้วก็ทรงพระดำริว่า กำลังศึกครั้งนี้มาก นักเหลือกำลังทแกล้วทหารเราจะต่อรบ เราก็คิดผ่อนผันให้กองทัพทั้งสองเมืองเดิกไปแล้ว ยังอยู่แต่กองสมิงชัพราย และกองทัพสมิงมราหู แต่สมิงชัพรายนั้นเข้าอยู่ข้างเรา ถึงกระนั้นเล่าก็ดีกำลังศึกยังไม่อ่อนแท้ ด้วยรี้พลทแกล้วทหาร ของ สมิงมราหูยังอยู่มากกว่าเราสักสองสามเท่า แม้นเราจะยกออกโจมตีค่ายสมิงมราหูบัดนี้ ก็คงจะเสียรี้พลด้วยกันทั้งสองฝ่ายเหมือนสาดน้ำรดกัน ถ้าเราเอามะกะนายผู้นมาว่ากล่าวสั่งสอน

ให้แต่งกลอุบายไปล่อลวงสมิงมราหู ให้สมิงมราหูแบ่งกองทัพไปตั้งเสี้ยทอนกองหนึ่งแล้ว ถึงสมิงมราหูเพลี่ยงพล้ำลงจะมาช่วยก็ไม่ทันท่า เราจึงยกออกโจมตีปล้นค่ายสมิงมราหูอย่าให้ทันรู้ตัว เห็นจะได้ชัยชนะเป็นมั่นคง ทรงพระดำริเห็นชอบแล้ว จึงให้ทหารไปเอาตัวมะกะนายเข้ามา ครั้นมะกะนายเข้ามาถึงกราบถวายบังคมแล้วก็หมอบเฝ้าอยู่คอยฟังรับสั่ง พระยาน้อยจึงตรัสถามว่า เองสิจะหาเงินให้เจ้าหนี้ได้แล้ว เองจะต้องทนทุกข์ทรมานอยู่จนตาย ถ้าเองตั้งจิตสวามิภักดิ์รับอาสากูได้แล้ว กูจะใช้เงินตรายี่สิบชั่งให้แทน ถ้าสำเร็จราชการแล้ว กูจะชุบเลี้ยงปูนบำเหน็จให้ถึงขนาด อนึ่งความชอบของเองก็จะปรากฏอยู่ในโลก มีชื่อเสียงไปในราชพงศาวดารสืบหมื่นปีเป็นอันมาก มะกะนายก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้าจะขอรับอาสาให้สำเร็จการของพระองค์จงได้ ถึงตัวจะตายก็ไม่เสียดายชีวิต ขอฝากแต่บุตรภรรยาไว้เป็นข้าฝ่าพระบาทพระองค์สืบไป

พระยาน้อยได้ฟังจึงตรัสว่า ข้อนั้นเองอย่าวิตกเลย แม้นเองรับอาสาสำเร็จการแล้ว บุตรภรรยานั้นกูจะปูลาดเลี้ยงให้มีความสุขสืบไปให้สมกับความชอบ แล้วสั่งให้หาตัวเจ้าหนี้เข้ามา จึงตรัสว่า มะกะนายผู้นี้จะสวามิภักดิ์รับอาสาเรา ๆ จะใช้เงินตรายี่สิบชั่งซึ่งท่านติดค้างอยู่นั้นให้แทนมะกะนาย ท่านจะเห็นประการใด คนผู้เจ้าหนี้จึงกราบทูลว่า ถ้ามะกะนายรับอาสาพระองค์ได้แล้ว เงินซึ่งจะพระราช

ทานให้แทนนั้น ข้าพเจ้าไม่เอาแล้ว ขอถวายไว้ใต้ฝ่าพระบาท จะได้แจกทแกด้วทหารซึ่งมีความชอบ ข้าพเจ้าจะขอพึ่งบุญบารมีพระองค์สืบไป

พระยาน้อยได้ฟังเจ้าหน้าว่าดังนั้นก็ดีพระทัยจึงตรัสว่า ซึ่งท่านมีจิตภักดีต่อเรา หวังจะให้กำลังแก่พลทหารของเรา ๆ ขอบคุณท่านนัก ถ้าสำเร็จราชการแล้ว เราจะตอบแทนคุณท่านให้ถึงขนาด คนผู้เจ้าหน้ามีความยินดีรับคำแล้วก็ถวายบังคมลากลับไป พระยาน้อยจึงตรัสเรียกมะกะนายเข้ามาเฝ้าในที่ใกล้ อยู่แต่ทหารและคนสนิทใช้สอยซึ่งวางพระทัยได้ หามีผู้อื่นแปลกปลอมไม่ จึงให้มะกะนายถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว จึงตรัสว่าธุระของเองก็สำเร็จแล้ว บัดนี้จะคิดกลอุบายตีหลังเอง ให้แตก แล้วใส่ตรวนปล่อยออกไปให้เข้าหากองทัพถ้าสมิงมราหูใต่ถามเองจงบอกว่า กูรู้ว่ากองทัพยกมาก็ตกใจ จึงปรึกษาแก่พ่อมอญมังกันจ่าว่า กำลังศึกมากนัก เห็นทแกด้วทหารชาวบ้านชาวเมืองจะสู้รบมิได้ คิดการจะหนีไปเมืองอื่น และทผู้ใดมีทรัพย์สิ่งของมาก ก็ให้เก็บริบเอามาเป็นกำลัง ทผู้ใดขัดขืนมิให้ก็ให้โบยตีเร่งรัดจำจองไว้เป็นอันมาก ชาวเมืองทั้งปวงรู้ว่ากองทัพยกมาก็ดีใจนัก แต่จะหนีออกมานั้นยังมิได้ แต่เองผู้เดียวนออกมาหาเพื่อจะบอกเนื้อความให้แจ้งหวังจะได้แก้แค้น แล้วเองจงบอกกำหนดว่า กูจัดเรือเตรียมไว้จะหนีออกจากเมืองเวลาค่ำพรุ่งนี้ มะกะนายก็

รับตามคำพระยาน้อย ๆ จึงให้ตัดผมมะกะนายเป็นรอยเก่าแล้ว ก็ให้เอาหวายฝ่าซีกมาตีหลังมะกะนายพอแตกเป็นแผล แล้วใส่ตรวนปล่อยออกไป

ฝ่ายทหารในกองทัพสมิงมราหูจับได้จึงซักถามว่า เหตุไรจึงต้องตีจำมาฉะนี้ มะกะนายจึงบอกว่า พระยาน้อยทำชั่วเหงริบราชบาตรข้าพเจ้าและชาวบ้านชาวเมือง แล้วให้ตีโบยจำจองไว้เป็นอันมาก แต่ข้าพเจ้าได้แจ้งว่า พระราชบุตรเขยพระเจ้าช้างเผือกยกลงมาก็มีความยินดีนัก ข้าพเจ้าได้ลอบหนีออกมาหาท่าน หวังจะบอกเนื้อความให้แจ้งทุกประการ

ฝ่ายกองทัพได้ฟังดังนั้น ก็พามะกะนายเข้าไปหาสมิงมราหู ๆ จึงถามมะกะนาย ๆ ก็บอกความตามพระยาน้อยสั่งทุกประการ สมิงมราหูได้ฟังดังนั้นก็คิดว่าจริง เห็นสมคำพระอาจารย์มะเปงว่าหาสงสัยมิได้ ก็มีความยินดีนัก จึงตบเพลาเข้าหัวเราะแล้วว่าแก่ทหารคนสนิททั้งปวงว่า พระยาน้อยถือว่าเป็นคนกล้าแข็งมีฤทธิเดชมากนัก เป็นไฉนจึงจะหนีเรา แล้วสั่งให้ถอดมะกะนายออกจากจำให้เสื้อผ้าสำรับหนึ่งเป็นรางวัล แล้วให้คนไปบอกสมิงชีพรายและนายทัพนายกองทั้งปวงว่า บัดนี้มะกะนายชาวเมืองตะเกิงหนีออกมาบอกว่า พระยาน้อยจะหนีเวลาค่ำพรุ่งนี้แล้ว ให้สมิงชีพรายและนายทัพนายกองทั้งปวงยกลงไปตั้งทางด้านใต้คอยสกัดจับพระยาน้อยให้จงได้ ถ้าพระยาน้อย

หนีออกไปได้ด้านใคร จะจับเอาตัวผู้นั้นเป็นโทษถึงสิ้นชีวิต คนใช้ก็ไปบอกสมิงชีพรายและนายทัพนายกองตามคำสมิงมราหูสั่งทุกประการ

สมิงชีพรายได้ฟังดังนั้นก็รู้แจ้งในกลอุบายของพระยาน้อย จึงว่าแก่ทหารของตัวว่า ครั้งนี้เห็นจะจับพระยาน้อยได้โดยง่าย จะได้กลับไปบ้านเร็วแล้ว จะไม่ได้ความเหนื่อยยากลำบากนัก จึงแกล้งทำเป็นใจดีแล้วหัวเราะ สมิงชีพรายนายทัพนายกองทั้งปวงก็เดินกองทัพลงไปตั้งอยู่ด้านใต้ตามคำสมิงมราหูสั่งสิ้น ยังเหลืออยู่แต่ค่ายสมิงมราหูค่ายเดียว

ฝ่ายพระยาน้อยคอยฟังกิตติศัพท์อยู่ พอนายกองผู้รักษาหน้าที่ให้ทหารคนใช้มากราบทูลว่า กองทัพทั้งนั้นยกเดินไปตั้งทอนสิ้นแล้ว ยังแต่ทัพสมิงมราหูกองเดียว พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงให้จัดกองทัพตั้งเป็นกระบวนครุฑพยุหเสร็จแล้วพอได้ศุภฤกษ์ พระองค์ก็เสด็จขึ้นทรงพลายประกายมาศเป็นคชาธาร พ่อเมี้ยพะนูขี่พลายเพรียว พ่อเมี้ยเบ้าขี่พลายเพชร พ่อเมี้ยอินขี่พลายสิงหนารายณ์ พ่ออู่หมอเฒ่าขี่พลายผจญมาร มังกันจี่ขี่พลายรักน้อย พ่อมอญขี่พลายสุริยะ คนผู้มีชื่อซึ่งขึ้นช้างพลายทั้งหกนั้น ล้วนเป็นคนสนิทชิดชอบรักษาพระองค์ พร้อมไปด้วยช้างดั้งช้างกันสารแทรกแซงคับค้ำค่ายโคดแดนทั้งปวงเป็นอันมาก พร้อมด้วยหมู่ทหารหน้าหลัง พลดาบดั้งโล่ห์เขนทวนทองเครื่องสรรพาวุธน้อยใหญ่ครบถ้วน

ขณะเมื่อพระยาน้อยขึ้นทรงช้างพระที่นั่งจะออกจากเมืองตะ-เกิงนั้น ได้สดับเสียงบนอากาศร้องว่าไชยะ ๆ สามครั้ง นายทัพนายกองและไพร่พลทั้งปวงก็ได้ยินด้วยกันสิ้น มังกันจึงได้ฟังศัพท์สำเนียงเป็นชัยมงคลดังนั้น จึงกราบทูลว่า เทพยดาเจ้าให้ฤกษ์เป็นมงคลสวัสดิ์ดังนี้ พระองค์จะได้ชัยชนะเป็นแท้แล้ว เชิญพระองค์ยกไปเถิด พระยาน้อยก็ให้เบิดประตูเมืองขึ้นฆ้องโบกชงเอาชัย ยกทหารออกไปตรงค่ายสมิงมราหู แล้วไสช้างพระที่นั่งเข้าหักค่ายสมิงมราหู หมู่พลทหารทั้งปวงก็โห่ร้องอื้ออึง บ้างก็ยิงเกาทัณฑ์พันรุมระดมเข้าไปพร้อมกัน ตีหักเข้าได้ในค่ายสมิงมราหู ทหารพระยาน้อยก็ได้ฆ่าฟันทหารสมิงมราหูล้มตายเป็นอันมาก สมิงมราหูก็ตกใจไม่ทันรู้ตัว มิได้คิดสู้รบ วิ่งขึ้นช้างพังตัวหนึ่งออกทางหลังค่ายหนีไป มีทหารคนสนิทติดตามไปยี่สิบสามสิบคน ฝ่ายพลทหารสมิงมราหูนั้น ต่างคนต่างแตกกระจัดกระจายไปสิ้น ขณะเมื่อพระยาน้อยตีค่ายสมิงมราหูได้นั้น ยังเสด็จประทับอยู่ในค่าย

ฝ่ายสมิงชีพรายรู้ว่า สมิงมราหูแตกไปแล้วก็ตื่นใจนัก จึงพานายทัพนายกองทั้งปวงมาเฝ้าพระยาน้อย กระทำสัตย์สาบานพระยาน้อยๆ จึงตรัสว่า สมิงชีพรายพานายทัพนายกองทั้งปวงมาสามิภักดิ์กระทำสัตย์ต่อเรา ๆ ขอบใจท่านทั้งปวงอยู่แล้ว แต่ว่าครั้นจะอยู่ช้าไปเกลือกพระมหาเทวีรู้ ตัวท่านจะเป็นโทษให้เร่งยกตามสมิงมราหูไปในเวลา

กลางคืนวันนี้อย่าให้เขาสงสัยได้ สมิงชี่พรายก็เห็นด้วย จึงทูลพระยาน้อยว่า บัดนี้สมเด็จพระราชบิดาทรงพระประชวรหนักอยู่แล้ว อย่าให้พระองค์ช้าอยู่ให้เร่งยกขึ้นไปเถิด ข้าพเจ้าทั้งปวงจะรับทำการในเมืองแล้ว สมิงชี่พรายก็ถวายบังคมลาพระยาน้อย พานายทัพนายกองทั้งปวงยกขึ้นไปเมืองพะโค ครั้นสมิงชี่พรายยกไปแล้ว พระยาน้อยจึงสั่งให้ทหารเก็บเอาเครื่องอุปโภคเครื่องบริโภค เครื่องศัสตราอาวุธแล้วเสด็จกลับเข้าเมือง

ฝ่ายสมิงมราหูแตกหนีขึ้นไปถึงเมืองพะโคก่อน นายทัพนายกองทั้งปวง จึงไปเฝ้าพระมหาเทวีทูลแจ้งให้ฟังทุกประการ ฝ่ายพระมหาเทวีได้ฟังดังนั้นก็ตกใจ จึงคิดแก้ไขจะเอาโทษสมิงชี่พราย ครั้นสมิงชี่พรายนายทัพนายกองไปถึงพร้อมกันแล้ว พระมหาเทวีจึงตรัสว่ามีรับสั่งพระเจ้าช้างเผือก ให้สมิงมราหูสมิงชี่พรายนายทัพนายกองทั้งปวง ยกลงไปกระทำการจับพระยาน้อยนัดหนึ่งเท่านี้ สมิงชี่พรายเป็นผู้ใหญ่มิได้คิดการให้รอบคอบ ทำให้แตกพ่ายแพ้แก่พระยาน้อยเสียเครื่องศัสตราอาวุธช้างม้าไพร่พลเป็นอันมาก สมิงชี่พรายมีโทษผิดถึงตายหรือไม่ สมิงชี่พรายจึงทูลว่า ซึ่งแตกพ่ายมาครั้งนี้ข้าพเจ้าจะได้แตกด้วยหามิได้ ด้วยสมิงมราหูเป็นแม่ทัพบังคับให้ข้าพเจ้ายกลงไปตั้งคอยสกัดจับพระยาน้อยอยู่ท้ายเมือง ครั้นเวลาเที่ยงคืนพระยาน้อยยกทหารออกโจมตี พระราชบุตรเขยพระเจ้าช้างเผือกก็มิได้รบสู้

แตกหนีมาเอง พระองค์จะเอาโทษข้าพเจ้าอย่างไร ขอได้ทรงพระดำริดูจงดจร พระมหาเทวีได้ทรงฟังดังนั้น ก็จนพระทัยอยู่ ไม่รู้ที่จะเอาโทษสมิงชีพรายประการใด

ฝ่ายพระยาน้อยครั้นมีชัยชนะสมิงมราหูแล้ว จึงให้หาพ่อมอญมังกันจี่แม่ทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงเข้ามาพร้อม จึงพระราชทานเงินทองเสื้อผ้า ปูนบำเหน็จรางวัลแบ่งผู้มีความชอบในสงครามเสร็จแล้ว จึงตรัสปรึกษาด้วยพ่อมอญและมังกันจี่และนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ซึ่งสมิงมราหูเสียที่แตกพ่ายไปครั้งนี้ เพราะกลอุบายความคิดของเรา ใช่จะแตกด้วยฝีมือที่เดียวนั้นหามิได้ ถ้าสมิงมราหูไปถึงเมืองพะโคแล้ว ก็จะคิดกันกับพระมหาเทวีทำการใหญ่หลวงขึ้น การสงครามก็จะยืดยาวช้าไป ฝ่ายเรากำลังน้อย ถ้าช้าอยู่จะได้ความขัดสนจำจะรีบยกไปคิดเมืองพะโคเสียก่อนอย่าให้ทันสมิงมราหูตั้งตัวได้ จะได้คิดทำการเอาชัยชนะโดยเร็ว พ่อมอญมังกันจี่และนายทัพนายกองก็เห็นด้วย พระยาน้อยจึงให้นายทัพนายกอง ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาณ ตำหนักเสร็จแล้ว จึงทรงจัดกองทัพทั้งปวงให้มังกันจี่คุมคนสามพันพ่อเดิกคุมคนพันหนึ่ง มะสอดคุมคนพันหนึ่ง มะเกราะคุมคนพันหนึ่ง มะละคุมคนพันหนึ่ง มะเสิดโคคุมคนพันหนึ่ง มะพะโคคุมคนพันหนึ่ง มะละตะเกิงเบี้นสร่ายอินคุมคนร้อยห้าสิบ มะตะสุเบี้นสร่ายนาคคุมคน

ร้อยห้าสิบ มะเตาเบี้นสร่ายกะโลดคุมคนร้อยห้าสิบ มะเกิดเบี้นสร่าย ยกลายคุมคนร้อยห้าสิบ มะสนเบี้นสร่ายยักคุมคนร้อยห้าสิบ มะปุยเบี้นสร่ายตะบื้องคุมคนร้อยห้าสิบ มะนอนเบี้นสร่ายคลานคุมคนร้อยห้าสิบ มะเด็ดสังข์เบี้นสร่ายโลกกุมารคุมคนร้อยห้าสิบ มะเตะเบี้นสร่ายชัยคุมคนร้อยห้าสิบ มะสิงห์เบี้นสร่ายตะมอกคุมคนร้อยห้าสิบ มะชูเบี้นสร่ายพรหมมาคุมคนร้อยห้าสิบ มะอู่เบี้นสร่ายสุกะเมาะคุมคนร้อยห้าสิบ มะสุเบี้นสร่ายจอมประสรอยคุมคนร้อยห้าสิบ มะพักเบี้นสร่ายดนณเจ้าคุมคนร้อยห้าสิบ สิริทัพบกเบี้นนายทัพแปดสร่ายนายกองสิบสี่ไพร่หมื่นสองพันร้อย และทัพเรือนั้นตั้งให้พ่อมอญเบี้นนายทัพคุมไพร่ห้าพัน บรรจุเรือรบห้าร้อยลำ สรรพไปด้วยเครื่องสรรพาวุธใหญ่น้อย และปักธงเทียวเชียวขาวเหลืองแดงดูไสวพร้อมเสร็จครั้นแล้ว พระยาน้อยจึงให้นิมนต์พระอาจารย์มะเปง เข้ามาจึงตรัสว่า บัดนี้ข้าพเจ้าจะยกไปตีเมืองพะโคกระทำการตอบแทนแก้แค้นสมิงมราหู แต่มีความวิตกนัก ด้วยเมืองตะเกิงนี้เบี้นที่สำคัญมั่นคงอยู่ ทั้งข้าวปลาอาหารก็บริบูรณ์ ได้อาศัยตั้งมั่นเบี้นที่ชัยภูมิดีอยู่แล้ว ถ้าไปทำศึกขัดสนลงประการใดจะได้กลับมาอาศัยซ่องสุมผู้คน ซึ่งจะวางใจให้ผู้อื่นรักษานั้นก็ไม่เห็นผู้ใดสมควร เห็นแต่พระคุณเจ้าผู้เดียวมีสติปัญญามาก อาจที่จะอยู่รักษาเมืองปราบปรามเสี้ยนศัตรูให้ราบคาบเบี้นที่วางใจของข้าพเจ้าได้ นิมนต์พระคุณเจ้าลงออกมาช่วยรักษา

เมืองด้วยเถิด ถ้าสำเร็จราชการแล้ว ข้าพเจ้าจะชุบเลี้ยงปูนบำเหน็จให้ถึงขนาด อนึ่งพระคุณเจ้าถือเพศบรรพชิตบวชอยู่ดังนี้ ถ้าได้บรรลุธรรมวิเศษเป็นพระอรหันต์ ตัดมูลราคกิเลสหาขาดเด็ดจากสันดานก็จะประกอบด้วยสุขในฌานสมาบัติเป็นบรมสุขอย่างยิ่ง ความสุขในมนุษย์และสวรรค์เทวโลกนั้นจะเปรียบเทียบมิได้ แม้นไม่สำเร็จมรรคผลยังเป็นสมณปุถุชนอยู่แล้ว ข้าพเจ้าเห็นหามีความสุขไม่ มีแต่ทุกข์อยู่เป็นนิจ เพราะปฏิบัติกิริยาบำเพ็ญศีลขันธ์จะให้บริสุทธิ์นั้นเป็นอันยาก ถ้วนแต่มีข้อบัญญัติห้ามหวง จะบริโภคอาหารก็ได้แต่เวลาหนึ่งสองเวลา ครั้นล่วงเวลาแล้วก็บริโภคมิได้ อนึ่งมีความร้อนรนรำคาญใจ บังเกิดขึ้นแล้วก็ไม่มีความสบาย เพราะไม่มีผู้จะช่วยระงับดับความร้อน ถ้าพระคุณเจ้าลึกออกมาเป็นคฤหัสถ์นั้น ข้าพเจ้าเห็นมีความสุขสองประการ คือจะดูพ้อนรำฟังเครื่องดีดสีตีเป่าขับร้องและดูฟังสรรพการเล่นทั้งปวง หรือจะบริโภคอาหาร ณ เวลาใด ๆ ก็ได้ไม่มีผู้ใดจะห้ามปราม จัดเป็นความสุขของปุถุชนประการหนึ่ง และความสุขอีกอย่างหนึ่งนั้น เป็นความสุขอย่างยิ่งของมนุษย์ ถึงเทพยดาอินทร์พรหมก็นับถือว่าเป็นสุข ถ้าจะเรียกว่าเป็นของมีรสก็เป็นรสอันอร่อยวิเศษอย่างดี ถ้าผู้ใดบริโภคแล้ว รสอร่อยก็ซาบซ่านทุกเส้นขนราวกับได้บริโภครสทิพยสุธาโภชน์ของสมเด็จอมรินทร์ในเทวโลก เหมือนอย่างพระคุณเจ้าบวชมานาน ๆ ดังนี้ ยังไม่เคยพบเห็น ถ้าได้

ลองชิมรสอันอร่อยสักครั้งหนึ่งสองครั้งแล้ว ก็จะติดใจมีรู้อิ่ม สักหน่อยจะเพลิดเพลินลืมความสุขในสมณะเป็นแท้ รสอร่อยวิเศษนั้นเป็นความสุขอย่างยิ่งของมนุษย์ประการหนึ่ง พระยาน้อยตรัสแนะนัยเป็นลำนวน ให้พระอาจารย์มะเปงได้ฟังดังนี้แล้วก็ทรงพระสรวล พ่อมอญมังกันจี่และขุนนางทั้งปวงที่เฝ้าอยู่นั้น ก็พลอยหัวเราะกันทุกคน แล้วพระยาน้อยจึงตรัสถามว่า ข้าพเจ้าว่าดังนี้พระคุณเจ้าเห็นเป็นสุขหรือประการใด

พระอาจารย์มะเปงได้ฟังดังนี้ก็ยิ้มอยู่ จึงถวายพระพรว่าซึ่งพระองค์ตรัสว่า ความสุขในฆราวาสมีดังนี้ อาตมภาพก็เห็นตามพระกระแส แต่เจือประกอบด้วยความทุกข์เป็นอันมาก ซึ่งจะเทียบเทียมกับความสุขในสมณะนั้นมิได้ อันกุลบุตรทั้งปวงที่มีศรัทธาละคฤหัสถาน ตัดความกังวลห่วงใยออกบรรพชาเป็นสมณะ ประพฤติพรหมจรรย์นั้น ก็ได้ซึ่งความสุขสองประการเหมือนกัน คือความสุขปัจจุบันและอนาคต กระทำตามพระพุทธภาษิตสั่งสอนเป็นเยี่ยงอย่างสืบมา อาตมภาพจะขอถวายวิสัชนาให้กว้างขวาง ตามกระแสพระพุทธบัณฑูรที่โปรดประทานเทศนาไว้ ในสุตตันตะปิฎกนั้นว่า อันกุลบุตรได้บรรพชาในพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยพระอานิสงส์พ้นที่จะประมาณ เพราะได้รักษากายสุจริต รักษาวจีสุจริต รักษามโนสุจริตเป็นอันดี อันดวงจิตของฆราวาสนั้น จะขัดเกลาให้ผ่องใส

ได้ยาก ดวงจิตของบรรพชิตชัดเกตาให้บริสุทธิ์ผ่องใสโดยง่าย ถึงสมเด็จพระพุทธเจ้า อันเป็นยอดมงกุฎแก้วของสัตว์ในไตรภพ เมื่อพระองค์ยังเพียรบำเพ็ญบุญญาภิสมภาร เสวยพระชาติเป็นมนุษย์อยู่ก่อนนั้น ก็ย่อมละฆราวาสออกบรรพชาจะนับพระชาติมิได้ จนถึงพระชาติใกล้ ๆ จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วนั้น คือเป็นพระเตมีย์ราชกุมาร พระมหาชนก พระสุวรรณสามก็ได้ออกบรรพชา จนตลอดถึงพระชาติเป็นพระเวสสันดรบรมโพธิยาธิบดินทร์ก็เสด็จออกทรงผนวชบำเพ็ญเนกขัมมะบารมีเป็นบุญญาภิสมภารอย่างยิ่ง การบรรพชานั้นเป็นแบบแผนพระพุทธพงศ์สืบมา ประกอบด้วยความสุขมาก เป็นสุขทั้งภพนี้และภพเบื้องหน้า เพราะฉะนั้นกุลบุตรทั้งปวง ที่เป็นสัมมาทิฐินับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ย่อมละนิวาสสถานออกบวชรักษาศีลสุจริตธรรมหวังซึ่งความสุขสองประการ สืบกันมาจนถึงกาลทุกวันนี้

พระยาน้อยได้ทรงฟังจึงตรัสว่า ซึ่งพระคุณเจ้านำเอากระแสพุทธภาษิตมาแสดงก็ไพเราะถูกจริงควรจะเชื่อฟัง แต่เปรียบเสมือนพระคุณเจ้าชวนให้ข้าพเจ้าดูดวงพระจันทร์ ที่มีรัศมีอันผ่องใส ณ วันเพ็ญเดือนสิบสองค่ำ ซึ่งดวงพระจันทร์อันเศร้าหมองด้วยเมฆหมอกเข้าบดบัง ณ วันแรมห้าค่ำหกค่ำนั้น พระคุณเจ้าไม่ชวนให้ข้าพเจ้าดูบ้างครั้นข้าพเจ้าจะว่ามากไป ดูเหมือนหนึ่งจะประมาทหมิ่นในพระพุทธศาสนา แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าบวชเป็นสมณะนั้น ถ้าศรัทธาแท้หมายซึ่ง

ความสุขในสวรรค์ และนิพพานภายเดียว ก็ควรจะอุตส่าห์สู้ทนบวชไป คงจะได้ความสุขสมดังปรารถนาเป็นแท้ ถ้าศรัทธาท้อถอยย่อหย่อนลง เห็นจะบวชไปไม่ตลอดแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าสิ่งเดียวดีกว่าหาความสุขในมนุษย์เกิด เพราะว่าบวชอยู่นั้นถ้าผิดพลั้งลง ก็ประกอบด้วยโทษเป็นอันมาก มีทั้งคุณและโทษ จะเป็นคุณไปภายเดียวนั้นหามิได้ ถึงฆราวาสเล่าก็ประกอบด้วยคุณและโทษมีด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่โทษฝ่ายบรรพชิตที่ล่วงพระพุทธอาญานั้น ข้าพเจ้าเห็นว่ามีมากกว่าโทษในฆราวาส ซึ่งข้าพเจ้าว่ากล่าวชักชวนพระคุณเจ้าทั้งนี้ ด้วยความยินดีรักใคร่นับถือโดยสุจริต ใช่จะชักชวนให้ละที่ชอบไปหาที่ผิดนั้นหามิได้ ขอพระคุณเจ้าตริกตรองดูให้จงควร

พระอาจารย์มะเปงได้ฟังดังนั้นก็อ่อนใจ จึงคิดว่าทุกวันนี้เราก็มีศรัทธาท้อถอยลง และก็ได้อุปสมบทบวชมาหลายพรรษาแล้ว อนึ่งจะขัดขืนอัชฌาสัยพระราชบุตรพระเจ้าแผ่นดิน ก็ดูมิสมควร ประการหนึ่งญาติโยมพวกพ้องของเรา ซึ่งอยู่ ณ เมืองตะเกิงนี้ก็เป็นอันมาก เรารับรักษาเมืองเป็นผู้รั้งเมืองแล้ว คนทั้งปวงนั้นจะได้พึ่งบุญพลอยเป็นสุข ก็จะได้กุศลเพราะเป็นการสงเคราะห์ญาติ คิดแล้วจึงถวายพระพรว่า อาตมภาพเห็นควรแล้ว จะถวายพระพรลาพระองค์สึกในกาลนี้ พระยาน้อยจึงตรัสว่าสาธุสะดีแล้ว ข้าพเจ้ามีความโสมนัสนัก จึงตรัสสั่งให้จัดเสื้อผ้าอย่างดีและแหวนเพชรพลอยต่าง ๆ ซึ่งจะพระราชทาน

แก่พระมะเปง พอหญิงสาวใช้รูปงามสองคนเบื้นนางพนักงาน เชิญภาดพระสุธารสออกมาถวายพระยาน้อย ๆ จึงสั่งให้จัดพระสุธารสของเสวย แบ่งไปถวายพระอาจารย์มะเปงและให้หญิงรูปงามทั้งสองนั้นหมอบอยู่ในที่ใกล้พระมะเปงแล้วตรัสว่า พระคุณเจ้าบวชมานาน มิได้รู้จักความสุขของฆราวาส จงพิจารณาดูซึ่งความสุขที่หมอบอยู่ทั้งสองนั้น จะเห็นว่าเบื้นสุขหรือไม่ แล้วพระยาน้อยก็ทรงพระสรวลพระมะเปงก็สะเทินใจยิ้มอยู่ จึงเลยฉันน้ำชาแก้ขวยใจ นางพนักงานทั้งสองคนนั้น ชำเลืองดูตาพระมะเปงแล้วก็อายก้มหน้ายิ้มอยู่ ครั้นแล้วพระมะเปงจึงถวายพระพรลาพระยาน้อยไปยังอาราม

พระยาน้อย ก็ให้คน คุมเสื้อผ้า และแหวนไป พระราชทานพระมะเปง ณ อาราม พระมะเปงรับเสื้อผ้าของพระราชทานแล้ว ก็ไปถวายนมัสการลาพระพุทธปฏิมากรในพระอุโบสถ และอำลาบอกกล่าวพระสงฆ์และเถรานุเถระ กับทั้งญาติโยมใกล้เคียงทั้งปวงเสร็จแล้ว พอได้ฤกษ์ยามเวลาดี ก็ลึกออกมาเฝ้าถวายตัวเบื้นข้าพระยาน้อย ๆ เห็นพระมะเปงลึกแล้ว มีพระทัยยินดีนัก จึงตั้งให้เบื้นพระยาอินทโยชา และมอบตราเครื่องสำหรับยศทั้งปวง ให้อยู่รักษาเมืองตะเกิง แล้วประทานหญิงรูปงามให้เบื้นภรรยาข้าใช้สอย พระราชทานเงินทอง เสื้อผ้าเครื่องอุปโภคบริโภคเบื้นอันมาก จึงตรัสสั่งกำชับว่า ท่านอย่าได้ประมาทในกิจราชการ ซึ่งเมืองตะเกิงนี้เราวางใจไว้แก่ท่านแล้ว

พระยาอินทโยชาจึงทูลว่า อันเมืองตะเกิงนี้ข้าพเจ้าจะรักษาไว้มิให้เป็นอันตราย ถึงมาตรว่ามีข้าศึกมาล้อมประชิด ข้าพเจ้าจะขอสู้รบถวายพระเดชพระคุณกว่าจะหาชีวิตไม่อย่าได้ทรงพระวิตกเลย เชิญพระองค์ยกไปปราบข้าศึกให้มีชัยชนะเทอญ

พระยาน้อยได้ทรงฟังก็ดีพระทัย ครั้นจัดการเมืองเสร็จแล้วก็ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยและเทพยดาทั้งปวง จึงทรงตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจะยกไปทำการเมืองพะโคครั้งนี้ ถ้าจะมีชัยชนะได้ครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในเมืองพะโค และได้บำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรสืบไปแล้ว ขอให้เทพยดาบันดาลศุภนิมิตให้เห็นประจักษ์แก่ตาคนทั้งปวงเถิด พอเสร็จคำอธิษฐานลง

ขณะนั้นฤกษ์บนก็บันดาลอัศจรรย์ ปรากฏฝ่ายทิศอีสานซึ่งจะยกทัพไปนั้น บังเกิดเป็นรุ้งสองตัวซ้อนกันอยู่ แล้วสายอสนีบาตฝ่าลง ถูกกลางตัวรุ้งขาดออกเป็นสองท่อนทั้งสองตัว บรรดานายทัพนายกองไพร่พลทั้งปวงก็เห็นด้วยกันสิ้น พระยาน้อยทอดพระเนตรเห็นเหตุอัศจรรย์ดังนั้น จึงตรัสถามมังกันจี ๆ ก็ทูลทำนายว่า ซึ่งรุ้งสองตัวซ้อนกันอยู่นั้น คือจะได้แก่สมิงมราหูกับพระมหาเทวี และซึ่งสายอสนีบาตฝ่าลงมาถูกกลางตัวรุ้งขาดทั้งสองตัวนั้นจะได้แก่พระองค์ๆ มีบุญญาภิสมภารมาก ทรงพระเดชานุภาพแรงกล้า เปรียบดุจดังสาย

อสนีบาต พระองค์ยกขึ้นไปครั้นเห็นจะมีชัยชนะแก่สมิงมราหู และพระมหาเทวี จะได้เมืองพะโคเป็นมั่นคง

พระยาน้อยได้ทรงฟังมั่นพระทัยยินดีนัก ครั้นได้ศุภฤกษ์พิชัยมงคล พระยาน้อยก็เสด็จขึ้นทรงพระคชาธารพลายประกายมาศเป็นราชพาหนะ พร้อมด้วยเสนางคนิกรพลทหารทั้งปวงให้ตั้งม้องโบกธงรัพลโห่สามลายาตราทองทัพบกทัพเรือพร้อมกัน ครั้นมาถึงคำบลวัดสิงหคุต ทางใกล้เมือง พะโค ร้อยห้าสิบ เส้นพร้อม กันทั้ง ทัพบก ทัพเรือ พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้ตั้งมั่นลงไว้

ฝ่ายพ่อมอญแม่ทัพเรือ ก็จัดกองทัพเรือตั้งเป็นค่ายคูประตูเข้าออกตามขบวนพิชัยสงคราม จึงแต่งให้ทหารลงเรือลาดตระเวนคอยจับผู้คนไปมาแปลกปลอม แล้วจึงสั่งนายทัพนายกองเป็นคนต่างใจให้อยู่ตรวจตรารักษากองทัพ ดูแลว่ากล่าวทหารทั้งปวงเสร็จแล้วส่วนตัวก็พาทหารบ่าวไพร่คนสนิทขึ้นไปเฝ้าพระยาน้อย ณ ทัพบก หวังจะฟังกิจราชการ พระยาน้อยจึงตรัสปรึกษาด้วยพ่อมอญและมังกันจีว่าบัดนี้สมเด็จพระราชบิดาเราทรงพระประชวรหนักยังมิได้สวรรคต ครั้นจะให้ยกทัพเข้าตีเมืองพะโคเล่า เหมือนกับเราเป็นขบถชิงสมบัติพระราชบิดา เป็นคนหามีศัยยกญญูไม่ คนทั้งปวงจะล่วงครหานินทาได้ จำจะตั้งมั่นไว้ที่นี่ ดูท่วงทีพระมหาเทวีกับสมิงมราหูจะคิดอ่านทำประการใดบ้าง พ่อมอญมังกันจีก็เห็นชอบด้วย พระยาน้อยจึงสั่งให้จัด

แจงค่ายคูประตูหอรบไว้เป็นสามารถ แล้วก็แต่งคนออกนั่งทาง ให้ตรวจตระเวนคอยฟังเหตุการณ์

ขณะเมื่อพระยาน้อยยกทัพมาตั้งอยู่นั้น กิตติศัพท์รู้เข้าไปถึงเมืองพะโค ขุนนางน้อยใหญ่ก็คิดกลัวเกรงเดชานุภาพพระยาน้อย ต่างคนต่างปรึกษากันว่า บัดนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราก็ทรงพระประชวรเพียบหนัก เห็นอาการไม่พ้น จะสวรรคตในสองวันสามวันเป็นแท้ เราทั้งปวงเห็นว่าราชสมบัตินี้จะได้แก่มังสุระมณีจักรพระราชบุตรเป็นมั่นคง อนึ่ง ราชสมบัตินี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ปลงพระทัยไว้แก่พ่อขุนเมือง อันเป็นพระราชบิโยรส บัดนี้พ่อขุนเมืองก็บุญน้อย ดับสูญสิ้นพระชนม์เสียก่อน หาทันราชสมบัติไม่ ก็เป็นบุญญาภิสมภารของมังสุระมณีจักรซึ่งจะได้ดำรงราชสมบัติสืบไป อันสมิงมราหูกับพระมหาเทวีคิดการจะแย่งชิงนั้นเห็นจะไม่สำเร็จ ด้วยสมิงมราหูเป็นแต่พระราชบุตรเขย เปรียบเหมือนหนึ่งแขกเมืองมาอาศัย ซึ่งจะพลอยได้ทรัพย์มรดกของเจ้าเมืองนั้น อย่างธรรมเนียมไม่มี เห็นมังสุระมณีจักรจะได้ราชสมบัติเป็นแท้ ราษฎรทั้งปวงก็นิยมยินดีมาก เราทั้งปวงควรจะเข้านบนอบฝากตัวเสียแต่แรก มังสุระมณีจักรจะได้เห็นว่า เราทั้งปวงนี้ใช่พวกสมิงมราหู ถ้ามังสุระมณีจักรได้ราชสมบัติแล้ว ก็จะชุบเลี้ยงแต่งตั้งให้เราทั้งปวงมียศถาศักดิ์คงอยู่ตามตำแหน่ง

ขุนนางทั้งปวงปรึกษาเห็นชอบพร้อมด้วยกัน ต่างคนก็ตกแต่งเครื่องราชบรรณาการและหนังสือ ให้คนสนิทถอบถือออกไปถวายพระยาน้อยสัน ในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าขุนนางผู้มีชื่อทั้งปวง ขอกราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาทพระราชบุตรให้ทรงทราบ ด้วยข้าพเจ้าผู้มีชื่อทั้งหมดนี้จงคิดสวามิภักดิ์ต่อพระองค์ จะขอพึ่งบุญบารมีสืบไป จะได้สมรู้ร่วมคิดกับสมิงมราหู่อันเป็นศัตรูข้าศึกของพระองค์นั้นหามิได้ ขอพระองค์อย่าทรงแคลงพระทัยเลย ข้าพเจ้าขุนนางทั้งปวงผู้มีชื่อนี้ ได้จัดสิ่งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ มีประมาณมากน้อยแจ้งอยู่ในหนังสือแล้ว ให้คนสนิทมีชื่อนั้น ๆ นำออกมาทูลเกล้าถวาย หวังจะได้เป็นกำลังแก่ทแกล้วทหารของพระองค์อันจะทำการสืบไป

พระยาน้อยได้แจ้งความในหนังสือแล้วก็ทรงพระโสมนัส จึงตรัสสั่งให้เอาของเครื่องราชบรรณาการทั้งนั้น ไปพระราชทานแจกจ่ายแก่นายทัพ นายกอง ทแกล้วทหารทั้งปวงตามมาก และน้อยตามสมควรแต่อำมาตย์ทินผู้หนึ่งนั้นเป็นคนมีสติปัญญา ประกอบด้วยความซื่อสัตย์สุจริต รักษาเสนานุวัตรเป็นอันดี มิได้สมรู้ร่วมคิดด้วยผู้ใด กับสมิงมราหู่ก็มิได้เข้านอบน้อม หรือจะมีเครื่องราชบรรณาการให้คนคุมออกมาถวายพระยาน้อย ขอนบนอบดุจขุนนางทั้งปวงนั้นก็หามิได้

ตั้งจิตเป็นกลางมัธยัสถ์อยู่ ด้วยคิดว่าการจะเป็นไปอย่างไรในเบื้องหน้านั้นก็จะคิดแก้ไขด้วยปัญญา เอาแต่ความสัตย์สุจริตเป็นที่ตั้ง

ขณะเมื่อพระยาน้อยตั้งมั่นอยู่นั้น พระมหาเทวีได้ทราบแล้วก็ตกพระทัย แต่ชุนนางทั้งปวงเอาใจออกห่าง ถอบแต่งเครื่องราชบรรณาการและมีหนังสือออกไปถวายพระยาน้อยนั้น พระมหาเทวีมิได้ทราบ จึงหาสมิงมราหูมาปรึกษาว่า บัดนี้พระยาน้อยมีใจกำเริบยกทัพมาตั้งมั่นอยู่ตำบลวัดส้งหคุตแล้ว เราจะจัดกองทัพยกออกไปรบต้านทานไว้อย่าให้ยกเข้ามาตั้งประชิดเชิงกำแพงเมืองได้ดีหรือ ๆ จะคิดป้องกันรักษาเมืองไว้ดีประการใด สมิงมราหูนั้นเชี่ยวชาญฉลาดฝีพระหัตถ์พระยาน้อยอยู่แต่ก่อนนั้นแล้ว จึงทูลทัดทานว่า ซึ่งจะจัดกองทัพยกออกไปรบพระยาน้อยในบัดนี้นั้นยังมิได้ก่อน ด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระประชวรหนักเพียบอยู่แล้ว ชุนนางทั้งปวงก็กระด้างกระเดื่องอยู่มาก เห็นผู้คนจะระส่ำระสาย ถ้าพลาดพลั้งลงประการใด เกิดศึกขึ้นในเมืองแล้วก็จะแก้ไขยาก เหมือนรบศึกสองหน้าก็จะได้ความขัดสน เราป้องกันรักษาเมืองไว้ดีแล้ว จะกลัวอะไรกับทัพพระยาน้อยเท่านี้ ด้วยเสบียงอาหารในเมืองเราก็บริบูรณ์ ทแกล้วทหารก็พรักพร้อมมือกัน ซึ่งพระยาน้อยไปตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองตะเกิงเป็นเมืองน้อยนั้น จะซ่องสุมเสบียงอาหารไว้ได้สักเท่าใด ถึงยกทัพขึ้นมาครั้งนี้เพราะมีจิตกำเริบว่าได้ชัยชนะแก่ข้าพเจ้าครั้งเดียวนั้น อันเสบียงอาหาร

และพวกพลก็มีน้อย เราตั้งมั่นอยู่ในเมืองอย่าเพ่อยกออกสู้รบ แล้วแต่งทหารให้คอยสอดแนม เห็นว่ากองทัพพระยาน้อยขัดสนเสบียงอาหารลง ทหารทั้งปวงอิดโรยถอยกำลังแล้ว เราจึงยกทัพใหญ่ออกโจมตี ก็เห็นจะได้ชัยชนะในพริบตาเดียว อุปมาดังคนผอมแรงน้อยหรือจะมาขันสู้กับคนแรงมาก แม้นจะปล้ำชกกันคนผอมก็ย่อมแพ้แก่คนอ้วน เปรียบเหมือนหนึ่งไก่แจ้กับไก่อูหนูสู้กับแมว ครั้งนี้เห็นจะจับพระยาน้อยได้เป็นมั่นคง

พระมหาเทวีได้ทรงฟังดังนั้นก็คอยคลายพระวิตกลง แต่ยังมิวางพระทัย จึงตรัสสั่งสมิงมราหู ให้จัดการป้องกันรักษาเมือง สมิงมราหูจึงออกมาสั่งขุนนางนายทัพนายกองทั้งปวงให้เร่งพลทหารเตรียมเครื่องศัสตราวุธให้พร้อม ขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินประตูหอรบไว้เป็นสามารถมั่นคง แล้วแต่งทหารให้ออกเที่ยวตรวดตระเวนสอดแนม

ฝ่ายพระยาน้อย ครั้นเพลาค่ำเสด็จเข้าที่พระบรรทมบนพลับพลาชัย ณ ค่ายประทับ พอล่วงเข้าปัจฉิมยามเวลาใกล้สว่างก็ทรงพระสุบินนิมิตว่า ดวงจันทร์ที่ส่องโลกอยู่นั้นตกลงมาแล้วสูญหายไป มีพระจันทร์ดวงหนึ่งผุดขึ้นมาส่องโลกแทนแสงสว่างอยู่ดังเก่า แล้วทอดพระเนตรเห็นดาวสองดวง หนึ่งพระจันทร์ไปข้างทิศอุดร แล้วรัศมีดาวนั้นน้อยลง ๆ จนสูญหายไป

ฝ่ายดวงจันทร์นั้นมีแสงสว่างรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปกว่าเก่า พอสิ้น

ลักษณะพระสุบินเท่านั้นพระยาน้อยก็พ้นคืนจากที่พระบรรทม เสด็จออกยังที่ประชุมพร้อมด้วยขุนนางที่ปรึกษา และนายทัพนายกองทั้งปวงเข้าเฝ้าพร้อมกัน มังกันจึ่เป็นคนโปรดสนิทเฝ้าอยู่ใกล้ชิดพระองค์ พระยาน้อยจึงตรัสเล่าพระสุบินให้มังกันจึ่งฟังถ้วนแล้ว ตรัสถามว่าลักษณะสุบินนิมิตนี้จะร้ายดีประการใด มังกันจึ่พิจารณาด้วยปัญญาแล้วก็ทูลทำนายถวายว่า พระสุบินนิมิตของพระองค์นี้เป็นสวัสดิมงคลใหญ่หลวงนัก ซึ่งว่าดวงจันทร์อันส่องโลกอยู่เบื้องบนตกลงมาแล้วสูญหายไปนั้น คือได้แก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชบิดาของพระองค์ อันจะเสด็จสวรรคตในคืนวันนี้ ซึ่งว่าพระจันทร์ดวงหนึ่งผุดขึ้นมาส่องโลกแทนแสงสว่างดังเก่านั้น คือได้แก่พระองค์ผู้มีกฤษฎาธิการ จะได้ผ่านมไหสุริยะสมบัติเป็นอิสรภาพในเมืองพะโค มีเดชานุภาพแผ่ทั่วไปในรามัญประเทศทั้งปวง อันดาวสองดวงซึ่งหนีพระจันทร์ไปฝ่ายข้างทิศอุดร และรัศมีน้อยลง ๆ สูญหายไปนั้น คือได้แก่พระมหาเทวีกับสมิงมราหูจะสู้รบพระองค์มิได้ จะกลัวอำนาจพระเดชแล้วและพ่ายแพ้หนีไปโดยทางทิศอุดร ก็เป็นคนซบเซาสิ้นตะบะเดชะเปรียบประดุจดวงดาวอันสิ้นรัศมี และซึ่งพระจันทร์มีแสงสว่างรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปกว่าเก่านั้น คือพระองค์ได้เถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วจะทรงพระเดชานุภาพมากยิ่งขึ้นไปกว่าสมเด็จพระราชบิดา จะปราบปรามข้าศึกศัตรูให้พ่ายแพ้พระฤทธิ์เดชของพระองค์ได้ทั้งสิ้น อันลักษณะสุบินนิมิตของพระองค์

ทั้งสามประการนั้น ข้าพเจ้าถวายพยากรณ์ทำนายเป็นความสัตย์จริง จะเห็นผลประจักษ์เป็นศุภมงคลมั่นคง ขอพระองค์อย่าได้แคลงพระทัยเลย

พระยาน้อยได้ทรงฟังมั่งกันจึทูลทำนายดังนั้นก็ระลึกถึงคุณสมเด็จพระราชบิดา แล้วทรงพระกรรแสง มั่งกันจึเห็นพระยาน้อยทรงโศกดังนั้น จึงกราบทูลประโลมปลอบหวังจะให้คลายพระอาดูรว่าพระองค์จะทรงพระโศกไปไย อันความมรณภัยนั้น ถึงกาลแล้วก็ย่อมจำเป็น ธรรมดาสัตว์อันเกิดมาเป็นรูปกายในโลกนี้ ย่อมประกอบด้วยทุกข์ทั้งสี่ คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ ความตายย่อมมีเที่ยงแท้ทุกตัวสัตว์ บางทีบิดามารดาถึงอนิจกรรมล่วงไปก่อนบุตร บางทีบุตรถึงอาสัญกรรมก่อนบิดามารดา อันจะกำหนดกาลมรณะนั้นมิได้ ย่อมวิปริตแปรปรวนไปตามวิสัยสภาวะธรรม เพราะสังขารเป็นของมีเที่ยง ทุกข์ทั้งสี่ประการนี้มิได้เว้นสัตว์ผู้ใด อย่าว่าแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชบิดาของพระองค์ผู้ทรงพระคุณนั้นเลย ถึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอันเป็นเอกอัครบรมครูของสัตว์ในไตรภพ เป็นที่นอบนบนมัสการแก่ฝูงอมรินทรเทพยดาอินทรพรหมแล้ว ก็ยังมิได้พ้นอำนาจมัจจุราช ย่อมเสด็จประเวศสู่พระปรินิพพานไปทุก ๆ พระองค์ ซึ่งมีมาเบื้องหลังนั้นจะประมาณมิได้มากกว่าเมล็ดทรายในท้องมหาสมุทร

พระยาน้อยได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสตอบว่า ซึ่งท่านแสดง

ความให้เราฟังโดยกระแสพระพุทธภาษิตบรรยาย หวังจะให้คลายความโศกก็ควรอยู่ แต่เราจะได้ร้องไห้เพราะย่อท้อแก่ความตายนั้หามิได้ อันน้ำใจเราเป็นชายชาติทหาร มิได้คิดครั่นคร้ามแก่ความตาย ถ้าสะดุ้งกลัวตายอยู่แล้ว ที่ไหนจะคิดการใหญ่ทำศึกได้ ซึ่งเราร้องไห้ทั้งนี้เพราะระลึกถึงพระคุณของสมเด็จพระราชบิดา ที่ทรงพระกรุณาปลูกเลี้ยงเรามาหาที่จะอุปมามิได้ ถึงพระคุณของพระราชมารดาซึ่งได้อุปถัมภ์บำรุงมีมากกว่าพระราชบิดาก็จริง แต่เราสมเด็จพระชนนีสวรรคตเสียแต่เรายังเยาว์อยู่ พระราชบิดาก็โปรดให้พระมหาเทวีเอาไปเลี้ยงดูไว้ ครั้นเราเจริญใหญ่สมเด็จพระราชบิดาก็มิได้โปรดปรานรักใคร่ ตรัสประภาษติเตียนอยู่เนือง ๆ ครั้นอยู่มาเรากระทำความผิดถอบร่วมรักกับตะละแม่ท้าว อันเป็นกนิษฐาต่างพระมารดาร่วมพระบิดาเดียวกัน แล้วพากันหนีไป สมเด็จพระราชบิดาได้ทราบแล้วก็ทรงพระพิโรธ จึงตรัสสั่งขุนนางผู้หนึ่งให้คุมพลทหารตามไปจับเราทั้งสองมาได้ ตรัสสั่งให้จำไว้ ครั้นภายหลังโปรดให้พ้นโทษมอบให้อยู่กินเลี้ยงดูกัน พระราชทานวังตำหนัก ผู้คนชายหญิงสวยและอากรแต่พอสมควร หวังจะมิให้มีกำลังคิดการใหญ่ได้ เราคิดถึงพระคุณของสมเด็จพระบิดาว่า อันธรรมดาบิดามารดาถึงจะมีความชิงชังบุตรเป็นประการใด เมื่อทุกข์ภัยมีมาถึงบุตรแล้วก็ย่อมการุญคิดรอนมิขาด อนึ่ง เรามีความน้อยใจด้วยสมเด็จพระราชบิดาทรงประชวรหนัก มิได้

อยู่งานพยาบาลสนองพระเดชพระคุณ มิได้เห็นพระทัยเมื่อจะสวรรคต พระสมิงมราหูกับพระมหาเทวีเป็นข้าศึกศัตรูคิดร้ายจึงได้หนีมา ทำให้ขาดประโยชน์หลายประการ เราจึงร้องไห้เพราะดังนี้ มังกันจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์ทรงพระดำริจะสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระราชบิดานั้น ก็เพราะความกตัญญูกตเวที เป็นมงคลศิริสวัสดิ์ปรากฏแก่พระองค์อยู่แล้ว ถึงมิได้อยู่ปฏิบัติพยาบาลเมื่อทรงพระประชวรหนักดังนี้ การที่จะสนองพระเดชพระคุณอย่างอื่นก็ยังมีอยู่ ขอพระองค์อย่าเพ่อโทมนัสน้อยพระทัยก่อน อันความปฏิบัติบิดามารดานั้น ถึงจะว่าโดยคำสอนของมนุษย์ผู้อื่น และเทพยดาอินทร์พรหมแล้วก็หาสิ้นสำนวนคนถามไม่ ข้าพเจ้าจะนำความในพระพุทธฎีกามาถวายวิสัชนาให้สิ้นเชิง สมเด็จพระพุทธเจ้าผู้ทรงรู้แจ้งในธรรมทั้งปวง มีพระปัญญาหาที่สุดมิได้นั้น ทรงบัณฑูรเทศนาไว้ว่า ให้บุตรผู้มีความกตัญญูทดแทนสนองคุณบิดามารดาด้วยเหตุห้าประการ คือ ให้ปฏิบัติบำรุงเลี้ยงโดยชอบธรรมสุจริตหนึ่ง ช่วยรับธุระการงานให้สำเร็จหนึ่ง รักษาดังไว้ซึ่งวงศ์ตระกูลมิให้เสื่อมสูญหนึ่ง ปฏิบัติให้สมควรที่จะได้ทรัพย์มรดกหนึ่ง เมื่อบิดามารดาถึงความมรณะแล้ว ให้บำเพ็ญกุศลอุทิศแผ่ผลส่งไปให้ เรียกว่ากระทำเปตพลีหนึ่ง รวมเป็นเหตุห้าประการ สี่ประการแล้วก็จะประกอบด้วยมงคลศิริสถาพร ทั้ง

โลกนี้และโลกอื่น ครั้งนี้พระองค์ขาดความปฏิบัติแต่สองอย่าง คือ มิได้อยู่บำรุงรักษากับมิได้ช่วยรับธุระการงานให้สำเร็จเท่านั้น แต่ความปฏิบัติทั้งสามคงจะได้กระทำสนองพระเดชพระคุณเป็นแท้ ซึ่งพระมหาเทวีกับสมิงมราหูเป็นข้าศึกศัตรูนั้น ทุกวันนี้ก็ชื่อว่าแพ้แก่พระองค์อยู่สิ้นส่วน พระองค์มีชัยแก่สมิงมราหูและพระมหาเทวีอยู่สิ้นส่วน แล้วถ้ายกเข้าประชิดถึงเชิงกำแพงเมือง หรือเข้าในเมืองได้แล้วเมื่อใด พระองค์ก็จะได้ชัยชนะครบห้าส่วนได้เมืองเมื่อนั้น พระยาน้อยได้ทรงฟังมังกันจีทูลชักนำดังนั้นก็เห็นชอบด้วย คลายวิตกในพระทัยลง จึงตรัสยกย่องสรรเสริญว่า ท่านนี้ประกอบด้วยสติปัญญามาก รู้ทั้งพุทธศาสตร์ ไสยศาสตร์ เรามีทุกข์เดือดร้อนขึ้นในจิตครั้งใด ท่านว่ากล่าวให้ฟังแล้วก็หายทุกข์เดือดร้อนทุกครั้ง แต่เราเสียดายหน่อยหนึ่งเพราะเลี้ยมปากท่านมิได้ ถ้าเลี้ยมปากได้แล้ว เราจะเอาทองนพคุณเลี้ยมปากท่านเป็นบำเหน็จความชอบ พระยาน้อยจึงถอดฉลองพระองค์ซึ่งทรงอยู่นั้น พระราชทานให้มังกันจีเป็นรางวัล ในยามราตรีคืนวันนั้น พระเจ้าช้างเผือกทรงประชวรหนัก แพทย์หลวงประกอบโอสถถวายพระโรคก็มิคลายกลับทรุดหนักลงไป จวนจะสวรรคต

ฝ่ายพระมหาเทวีกับสมิงมราหู ก็ให้จัดเตรียมการเป็นกวดขัน ให้ขุนนางทั้งปวงคุมทหารเครื่องศัสตราวุธครบมือพร้อม ตั้งกองล้อมวงนั่งยามตามไฟพิทักษ์รักษาอยู่ ทุกประตูพระราชวังนอกพระ

ราชวังในแน่นหนานัก แล้วพระมหาเทวีกับตะละแม่ศรีก็เข้าเฝ้าอยู่ที่
พระเจ้าช้างเผือก เวลานั้นมีแต่นักสนมคนโปรดและขุนนางอันเป็นพระ
ญาติพระวงศ์ที่สนิท ผู้อื่นนอกนั้นมิอาจจะแปลกปลอมเข้าไปได้ ด้วย
พระมหาเทวีห้ามปรามกวดขันนัก สมิงมราหุนั้นก็ออกมากำชับตรวจ
ตรานายด่านนายกองอยู่ภายนอก สมเด็จพระเจ้าช้างเผือกครั้นพระโรค
กำเริบหนักขึ้นมา รู้พระองค์ว่าจะไม่รอดแล้ว จึงตรัสเรียกพระมหา-
เทวีพระเจ้าพี่นางเธอเข้ามาสั่งว่า ครั้งนี้ข้าถึงกาลเป็นแท้ ด้วยความ
เจ็บทั่วสารพางค์กาย ข้าจะลาพี่ไปก่อนแล้ว แต่วิตกอยู่ด้วยราชสมบัติ
นี้ ข้าได้ปลงใจไว้แก่พ่อขุนเมืองๆ ก็มาดับสูญไปเสียก่อน ถ้าข้าหา
บุญไม่แล้ว พี่เห็นผู้ใดสมควรก็จงยกตั้งแต่งขึ้นตามชอบใจ ถ้าไม่
เห็นผู้ใดสมควรแล้ว พี่จงครอบครองเทอญ จะได้บำรุงญาติวงศ์ไพร่
ฟ้าประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน แต่อ้าย
พระยาน้อยนั้นใจมันห้าวหาญหยาบช้านัก จะให้มันครองราชสมบัติมิ
ได้ คนทั้งปวงจะเดือดร้อน ถ้าพี่จะเลี้ยงมันก็เอามาเลี้ยงไว้ใกล้ๆ
อย่าให้มันอยู่ไกล ถ้าไม่เลี้ยงก็ตัดรอนกำลังมันเสีย อย่าให้มันคิดการ
ใหญ่ได้ แต่อย่าฆ่ามันเสียเลย ด้วยมันเกิดมาเป็นลูกเป็นหลานแล้ว
คนทั้งปวงจะนินทาได้ สมเด็จพระเจ้าช้างเผือกตรัสสั่งความพระเจ้าพี่
นางเธอได้เท่านั้น พอพระโรคกำเริบหนักขึ้นมา ก็เสด็จสู่สวรรคต ณ
เวลาใกล้รุ่ง พระเจ้าอู่ซึ่งเรียกว่า สมเด็จพระเจ้าช้างเผือกสืบวงศ์

มาแต่สมเด็จพระเจ้าพ้ารั่ว เป็นพระองค์คำรบแปดนั้น เสวยราชสมบัติได้สี่สิบเจ็ดปี พระชนมายุได้เจ็ดสิบเจ็ดปี เสด็จทิวงคตในศักราช ๗๔๙ ปี

ครั้นพระเจ้าช้างเผือกสวรรคตแล้ว พระมหาเทวีและตะละแม่ศรีอันเป็นพระราชธิดา ก็ทรงกรรแสงร่ำรักนักสนมคนโปรดและขุนนาง พระญาติวงศ์ทั้งนั้นก็ร้องไห้ออองขน พระมหาเทวีก็ลืมความโศกได้แล้ว จึงตรัสห้ามคนเหล่านั้นมิให้ร้องไห้ออองไป หวังจะปิดความไว้มิให้คนข้างนอกล่วงรู้ว่า พระเจ้าแผ่นดินสวรรคต กลัวจะรู้ไปถึงพระยาน้อย จึงสั่งให้หาสมิงมราหูเข้ามาแล้วตรัสบอกว่า บัดนี้พระเจ้าช้างเผือกสวรรคตแล้ว ราชสมบัติก็อยู่ในเงื้อมมือท่านๆ เร่งจัดกองทัพออกไปรบกับพระยาน้อยเถิด พระยาน้อยยกมาตั้งอยู่หลายวัน เห็นเสบียงอาหารจะขัดสนเบาบาง ทหารทั้งปวงจะย่อท้อถอยกำลังลงแล้ว เร่งรีบไปกระทำการอย่าให้ทันพระยาน้อยรู้ตัว จะได้ชัยชนะเป็นแท้

สมิงมราหูได้ฟังดังนั้นก็ย่อท้อใจอยู่ จึงทูลเบี่ยงบ่ายว่า พระองค์จะทรงวิตกไปไยด้วยทัพพระยาน้อยเท่านี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพึงสวรรคตลงใหม่ๆ ขุนนางทั้งปวงยังไม่ทันรู้ทั่วกัน เราคิดอ่านหาขุนนางน้อยใหญ่เข้ามากล่าวให้ยอมพร้อมใจกันแล้ว จะได้โสรจสรงศักการะพระศพเสียให้สิ้นธุระ ถึงพระยาน้อยรู้จะยกเข้ามาประชิดเมือง เราแต่งทแกล้วทหารออกสู้รบไปพลาง พระยาน้อยก็จะย่อท้อถอยทัพ

ไปเอง พระมหาเทวีได้ทรงฟังดังนั้นก็โกรธแก่สมิงมราหู จึงตรัสตัดพ้อหวังจะให้สมิงมราหูมีน้ำใจ ว่าตัวท่านเป็นชายเหมือนอิสตรี ซึ่งท่านพูดบิดพริ้วดังนี้เราก็รู้เท่าว่า ท่านคร้ามฝีมือพระยาน้อยอยู่ อันจะให้พระยาน้อยยกเข้ามาประชิดเชิงกำแพงเมือง แล้วจึงจะแต่งทัพออกสู้รบนั้นเราไม่เห็นด้วย ขอบแต่ศึกมากศึกใหญ่เหลือกำลังจะต้านทาน จึงตั้งมั่นรักษาเมือง อันศึกพอประมาณจะสู้รบก็ชอบจะตัดกำลังศึกเสียกลางทาง อย่าให้ด่วงเดยเข้ามาได้ ถ้าขืนปล่อยให้เข้ามาประชิดใกล้เมืองแล้ว ราษฎรทั้งปวงรู้จะสะดุ้งสะเทือนแตกตื่นวุ่นวาย ซึ่งจะทำการในเมืองก็ขัดสน เปรียบเหมือนนั่งบริโภคอาหารอยู่ในเรือน มีคนเอาเพลิงมาจุดเผาบ้านขึ้นแล้ว จะนั่งกินอาหารลงคอเป็นสุขหรือ และท่านอย่าเพ่อประมาทพระยาน้อยว่า ทแกล้วทหารและเสบียงอาหารก็เบาบางขัดสน อันมังกันจี่เด็กน้อยเป็นที่ปรึกษานั้นมีสติปัญญาหลักแหลม เพื่อจะคิดกลอุบายต่าง ๆ ท่านอย่าดูหมิ่นเราจึงคิดให้ตัดกำลังศึกเสียก่อน ซึ่งการงานในเมืองสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นเป็นธุระเราสิ้นท่านอย่าวิตกเลย รีบจัดกองทัพยกไปเถิด ถ้าท่านมิไปย่อท้อความตายอยู่แล้ว จงจัดเครื่องบูชาคำนับเบิดประตูรับพระยาน้อยให้เข้ามาครองราชสมบัติเถิด เราจะได้ยอมเป็นข้าเขา

สมิงมราหูได้ฟังพระมหาเทวีตรัสพ้อดังนั้น ก็มีใจมานะอาจหาญขึ้น จึงรีบออกมาสั่งให้จัดกองทัพ พร้อมด้วยช้างม้ารพล

ทแกถ้วทหาร สรรพไปด้วยเครื่องสรรพาวุธเสร็จเตรียมไว้พอได้ฤกษ์จะยกออกไป ส่วนพระมหาเทวีนั้นก็เข้าไปสั่งชาวพนักงานให้จัดการรักษาพระศพอยู่

ฝ่ายสมิงชีพราย ตั้งกองล้อมวงอยู่ ณ พระราชวังภายนอก ครั้นรู้ว่าพระเจ้าแผ่นดินสวรรคาลัยแล้ว จึงให้สมิงดิศกุมารถอบเอาข่าวออกไปทูลพระยาน้อย สมิงดิศกุมารก็รีบออกไปกราบทูลพระยาน้อยว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชบิดาของพระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว บัดนี้พระเจ้าบ้าพระมหาเทวีให้สมิงมราหูจัดกองทัพจะยกออกมารบด้วยพระองค์ ขอให้เร่งทรงพระดำริเตรียมการ

พระยาน้อยได้ทราบว่า สมเด็จพระบิดาทิวงคตแล้ว ก็สลดพระทัยลง แต่เอาความโกรธพระมหาเทวีกับสมิงมราหูมาซ่อนความโศกไว้ จึงตรัสว่าซึ่งดุงท่านช่วยเอาความมาบอกข้านี้ขอบใจ ดุงท่านอยู่กับข้าก่อนคอยไปด้วยกันเถิด แล้วตรัสปรึกษาด้วยมังกันจี่และที่ปรึกษาทั้งปวงว่า บัดนี้สมเด็จพระราชบิดาเราสวรรคตแล้ว ถึงจะยกเข้าตีเมืองก็หามีความครหานินทาไม่ และซึ่งสมิงมราหูจะยกออกมาตีเรานั้น เราจะรีบยกเข้าตีเอาเมืองเสียก่อน ถ้าละไว้ให้สมิงมราหามาถึงค่าย ได้เห็นค่ายเราแล้วก็ดูไม่ดีหาเป็นเกียรติยศไม่ เราจะรีบยกเข้าตีหักเอาเมืองให้ได้ในบัดนี้ ใครจะเห็นประการใด ที่ปรึกษาทั้งปวงก็เห็นชอบด้วย พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้เร่งจัดกองทัพตั้งเป็น

ขบวนพยุห ตามตำราพิชัยสงครามเสร็จแล้ว ก็เสด็จขึ้นประทับยังเกยคอยฤกษ์

ในขณะนั้นให้บังเกิดอัศจรรย์ ได้ยินเสียงประโคมดุริยางค์ดนตรีอึงขึ้นบนอากาศ ทั้งดวงภาณุมาศก็ทรงกลดหมดเมฆควรจะพิศวง บรรดานายทัพนายกองและไพร่พลในกองทัพ ก็ได้ยินได้เห็นปรากฏพร้อมกันสิ้น ต่างคนก็ดีใจสรรเสริญชมบุญญาภิสมภารเดชานุภาพพระยาน้อยเป็นอันมาก มังกันจึกราบทูลว่า ครั้งนี้เทพยดาเจ้าให้ฤกษ์ มีมหัศจรรย์เป็นมงคลใหญ่หลวงแล้ว ขอเชิญพระองค์เสด็จยาตราทัพเถิด จะมีชัยชนะในเวลานี้เป็นมั่นคง พระยาน้อยได้ทรงฟังมังกันจึกทูลดังนั้น ก็ดีพระทัยเสด็จขึ้นทรงพลายประกายมาศเป็นพระคชาธารพร้อมด้วยทหารนายทัพนายกอง ตั้งเป็นขบวนซ้ายขวาหน้าหลังเป็นขนัด จึงให้ทหารโห่ร้องเอาชัย ถันฆ้องโบกธงเร่งยกพลทหารออกจากค่ายประทับ ดำเนินกองทัพเข้ามาจะหักเอาเมืองพะโค

ฝ่ายสมิงมราหูจะยกกองทัพออกมาจากเมือง พอกองทัพพระยาน้อยรีบยกเข้ามาถึงใกล้ชายป่าริมเมือง พอเห็นกองทัพสมิงมราหูยกออกมา กองทัพพระยาน้อยกับกองทัพสมิงมราหูปะทะกันเข้า ฝ่ายนายทัพนายกองรี้พลทหารช้างสมิงมราหูนั้น ครั้นเห็นพระยาน้อยเสด็จทรงช้างพระที่นั่งอยู่ท่ามกลางพล ดูงามราวกับสมเด็จอมรินทร์ต่างคนก็กลัวพระเดชานุภาพ มิได้คิดรบพุ่งชวนกันทิ้งเครื่องศัสตราวุธเสีย

หนีไปเข้าด้วยกองทัพพระยาน้อยสัน สมิงมราหูเห็นดังนั้นก็ตกใจ จึงเกี่ยวช้างพลายเทพหัสดีกลับวิ่งหนีเข้าเมืองพะโคสั่งให้ปิดประตูเมืองไว้ แล้วไปทูลแก่พระมหาเทวีว่า ข้าพเจ้ายกกองทัพออกไป พอกองทัพพระยาน้อยยกมาปะทะกัน ยังมิทันได้รบพุ่งนายทัพนายกองรีพลทั้งปวงไม่สู้รบ หนีไปหาพระยาน้อยสัน บัดนี้พระยาน้อยก็ยกกองทัพติดตามเข้ามา เห็นจะเสียเมืองบัดนี้แล้ว เชิญพระองค์กับข้าและตะละแม่ศรีรีบหนีเสียเถิด จึงจะรอดจากความตาย พระมหาเทวีได้ทรงฟังดังนั้นก็สะดุ้งขนทั้งพระองค์ ตกพระทัยกลัวยิ่งนัก ด้วยวิสัยสตรีก็ย่อมขลาด กลัวอยู่แต่เมื่อรีพลพรักพร้อม ครั้นอับจนแล้วก็หายกลัว จึงตรัสว่าเป็นบุญของเขาเป็นกรรมของเราแล้ว เราจะรอดตายแลหรือว่าแล้วก็ทรงพระกรรแสง จึงตรัสว่าพ่อเป็นที่พึ่งด้วยเถิด ครั้งนี้แม่สิ้นฤทธิ์สิ้นบุญแล้วเปรียบเหมือนหงส์ปีกหัก เห็นแต่พ่อผู้เดียวจะช่วยพาแม่บินไปได้ สมิงมราหูจึงทูลเตือนว่า อย่าทรงพระกรรแสงเลย ให้เร่งจัดเตรียมพระองค์เร็วเถิดจะได้พากันรีบหนีไป พระมหาเทวีก็ละล้าละลังรีบจัดแก้วแหวนเงินทองสิ่งของมีค่าได้แล้ว ก็เสด็จขึ้นช้างพลายตัวเดียวกันกับสมิงมราหู แต่ตะละแม่ศรีนั้น รีบจัดเพชรนิลเงินทองของมีค่าได้แล้วก็ขึ้นช้างพังตัวหนึ่ง มีบ่าวไพร่คนสนิทติดตามไปหมดด้วยกันประมาณสิบเก้าคนยี่สิบคน ก็พากันรีบหนีออกจากประตูเมืองข้างเหนือไปฝ่ายทิศอุดร สมดังสุบินนิมิตของพระยาน้อย และ

คำทำนายของมังกันจี

ฝ่ายพระยาน้อยครั้นเสด็จดำเนินพลเข้ามา ใกล้ถึงประตูพระนคร พอคนใช้สมิงชี่พรายเข้าไปกราบบังคมทูลว่า สมิงชี่พรายใช้ข้าพเจ้าออกมากราบทูลพระกรุณาให้ทราบว่า บัดนี้พระมหาเทวีกับสมิงมราหูแตะตะแม่ศรีทั้งสามนั้น หนีออกจากพระนครแล้วไปทางทิศเหนือ พระยาน้อยได้ทรงฟังทั้งดีพระทัยทั้งทรงพระโรจึงยกพระแสงขึ้นกวัดแกว่งเคียวพระหนต์ แล้วตรัสแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า อ้ายสมิงมราหูนี้น้ำใจมิใช่ชายชาติทหารดีแต่พวกมาก เราหมายจะสู้รบกันให้เต็มกำลัง จะพาดพันเสียให้ย่อยยับดับเป็นร้อยท่อนพันท่อน บัดนี้มันกลัวเราพาพระมหาเทวีหนีไปแล้ว ก็เป็นบุญของเราไม่ต้องสู้รบยากแก่ทแกลวทหารทั้งปวง ถึงมาตรว่ามันจะหนีไปทางทิศไหนก็คงจะจับตัวได้ ครั้นถ้ามันมีปีกบินไปในอากาศ หรือแทรกบาดาลไปเหมือนอย่างขอมดำดิน หรือระเบิดน้ำเป็นช่องหนีไปในมหาสมุทร นั่นแลมันจึงจะพ้นมือเรา ถ้าเดินดินเหมือนคนทั้งปวงแล้วอย่าหมายเลยว่ามันจะหนีพ้นไปได้

ขณะเมื่อพระยาน้อยยกเข้ามาถึงทวารพระนคร เสด็จขึ้นช้างพระที่นั่ง ตรัสแก่นายทัพนายกองทั้งปวงยังมิทันขาดคำ ฝ่ายอำมาตย์ทินก็พาบ่าวไพร่ออกมา เปิดพระทวารรับแต่บานหนึ่ง จะได้เปิดรับทั้งสองบานหามิได้ พระยาน้อยทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็แคลงพระทัย

อำมาตย์ทินอยู่ แต่มิได้ตรัสประการใด ก็ยกเข้าไปในเมือง ครั้นถึงพระทวารชั้นในที่ประทับก็เสด็จลงจากพระคชาธาร ลอดฉลองพระบาทเสด็จพระราชดำเนินเข้าไป หมู่พลทหารทั้งปวงก็แห่แหนแวดล้อมตามเสด็จดูสะพรั่งพร้อมซ้ายขวาหน้าหลังเป็นขนัด ขุนนางน้อยใหญ่ทั้งปวงก็ออกมาหมอบเฝ้าคอยรับนำเสด็จพระราชดำเนินอยู่เดียรดาษ พระยาน้อยก็เสด็จเข้าประทับ ณ ท้องพระโรงราชพินิจฉัย

ฝ่ายสมิงชื่พราย อำมาตย์ทิน และเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยข้าราชการทั้งปวง ก็มาเฝ้าถวายบังคมพร้อมกันสิ้น พระยาน้อยจึงตรัสปราศรัย ถามถึงราชการบ้านเมืองทุกถ้วนหน้ากันโดยสมควรแล้ว จึงตรัสสั่งทแกล้วทหารให้ยกไปตามสมิงมราหูกับพระมหาเทวี และตะละแม่ศรี ตรัสกำชับว่าถ้าตามไปทัน มันจวนตัวเข้าจะสู้รบประการใด จงช่วยกันจับเป็นมาให้จงได้ เราจะดูหน้ามันอย่าทำให้บอบช้ำ ถ้ามันกินยาพิษตายหรือเชือดคอตาย ก็จงนำเอาผีมาให้เราจงได้ ทแกล้วทหารทั้งปวงก็ถวายบังคมลา ออกมาขึ้นม้าเร็วรีบตามไป ฝ่ายพระยาน้อยก็เสด็จเข้าข้างในกับด้วยมังกันจี ขึ้นสู่พระราชมนเทียรมหาปราสาทไว้พระบรมศพสมเด็จพระราชบิดา หมู่พระสนมชาวแม่เถ้าแก่ท้าวนางข้างในทั้งปวง ก็ออกมาคอยเฝ้ารับเสด็จอยู่พร้อมหน้า พระยาน้อยก็ตรัสปราศรัยทักถามถ้วนทั่วกันแล้ว พอนางพนักงานเชิญพานขปเทียนข้าวตอกดอกไม้ เครื่องคำนับพระศพเข้ามาถวาย พระยาน้อย

รับพานเครื่องแล้ว ก็เข้าไปกราบถวายบังคมบูชาคำนับพระบรมศพ สมเด็จพระราชบิดา ตรัสรำพันขอขมาโทษเสร็จแล้ว จึงเสด็จออกมาประทับ ณ พระที่นั่งภายนอก แล้วตรัสถามเถ้าแก่ชาวแม่ทั้งปวงว่า เมื่อสมเด็จพระราชบิดาเราทรงพระประชวรหนักใกล้สวรรคตนั้น ตะละแม่ท้าวกับพ่อดาวแก่นท้าว มิได้ขึ้นมาเฝ้าอยู่งานถวายหรือประการใด ชาวแม่เถ้าแก่ทั้งปวงก็ทูลว่า พระมหาเทวีห้ามปรามกวดขันนัก มิให้ตะละแม่ท้าวและพ่อดาวแก่นท้าวขึ้นมาเฝ้าได้ กลัวจะเอาความหนักเบาลอบให้คนไปทูลพระองค์ พระยาน้อยได้ฟังก็ยิ่งทรงพระโกรธจึงตรัสว่า พระเจ้าบ้าทำความยากให้เรามากนัก เราจะทำให้พระเจ้าบ้าได้ความทุกข์ความยากบ้างในครั้งนี้

ฝ่ายทแกล้วทหารซึ่งไปจับสมิงมราหูนั้น ตามไปทัน ณ ตำบลบ้านกะยางตื่น จึงขับม้ารายล้อมไว้แน่นหนา ฝ่ายสมิงมราหูครั้นทหารมาล้อมจับเห็นจะหนีไปไม่พ้นก็ตกใจ จึงทูลพระมหาเทวีว่า ครั้งนี้ความตายจวนตัว ข้าพเจ้าจะลาพระองค์ตายด้วยคมอาวุธของตัวแล้ว ซึ่งจะยอมตายด้วยอาญาพระยานั้นข้าพเจ้าอัปยศนัก ว่าแล้วก็ชักพระแสงดาบออกจะเชือดคอตาย พระมหาเทวีเห็นดังนั้นก็ตกพระทัย พระองค์ดั้นเข้าแย่งชิงดาบไว้ จึงตรัสปลอบว่า พ่ออย่าเพ่อฆ่าตัวตายเสียก่อนเลย ยอมไปด้วยเขาเถิดแม่จะช่วยแก้ไข

ฝ่ายตะละแม่ศรีนั้น ตกพระทัยพระองค์ดั้นดังปลาดิ้น จึงร้อง

ห้ามว่าท่านอย่าเพ่อฆ่าตัวเสียก่อน ถ้าท่านตายแล้วข้าพเจ้าจะตายตาม ฝ่ายทหารทั้งปวงจึงทูลถวายพระมหาเทวีว่า ข้าพเจ้าเหล่านี้ถือรับสั่งพระยาน้อย มาติดตามเชิญพระองค์กับพระเจ้าพี่ทั้งสองเสด็จกลับเสียโดยดีเถิด อย่าให้ยากใจแก่ข้าพเจ้าทั้งปวงเลย ซึ่งความผิดนั้นเห็นไม่เป็นไรนัก ด้วยพระยาน้อยเข้าเมืองได้แล้ว และมีรับสั่งโปรดมามิให้ข้าพเจ้าทั้งปวงจับกุมให้ได้ความอัปยศ ให้เชิญเสด็จกลับไปโดยดี ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นว่า พระทัยของพระยาน้อยยังรักใคร่พระญาติวงศ์อยู่มาก ฝ่ายสมิงมราหูปัญญาเขลา ครั้นได้ฟังดังนั้นสำคัญว่าตัวจะไม่ตายเบื้นห่วงอาลัยด้วยตะละแม่ศรีกับพระมหาเทวีนัก จึงมิได้ฆ่าตัวเสีย ทหารทั้งปวงก็เข้ากลุ้มรุมจับสมิงมราหู กับผู้คนบ่าวไพร่จำเครื่องพันธนาการมั่นคงเสร็จแล้ว จึงเชิญเสด็จพระมหาเทวีกับตะละแม่ศรีขึ้นช้างตัวเดียวกัน ก็คุมเอาตัวเข้ามาถวายพระยาน้อยได้สิ้น พอเวลานั้นพระยาน้อยเสด็จออกท้องพระโรงราชพินิจฉัยพร้อมด้วยขุนนางข้าราชการใหญ่น้อยทั้งปวงเผ้าอยู่เดียรดาษ ทแกล้วทหารเหล่านั้น ก็พาตัวพระมหาเทวีกับสมิงมราหูและตะละแม่ศรีเข้าไปถวายพระยาน้อยพอเหลือบ พระเนตรเห็น สมิงมราหูและ นางกษัตริย์ ทั้งสองแล้วก็ยิ่งทรงพระพิโรธเป็นกำลังเปรียบประดุจดังนาคราช มีผู้เอาไม้ค้อนประหารลงที่ขนดก็ยิ่งโกรธนัก พระยาน้อยจึงชักพระแสงออกกวัดแกว่ง เคียวพระทนต์อยู่เกรียวกรอด แทบประหนึ่งจะเสด็จโดดลง

จากราชบัลลังก์ไปฟาดฟันให้สิ้นชีพ ด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แต่สู้อดพระทัยไว้

ฝ่ายสมิงมราหูพระมหาเทวีตะละแม่ศรีนั้น พอเหลือบเห็นพระยาน้อยก็ให้สะดุ้งเสียวสั่นไปทั้งกาย เกรงกลัวพระเดชานุภาพพระยาน้อยยิ่งนัก พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้เชิญพระมหาเทวีเข้ามาก่อน ตรัสซักถามด้วยพระองค์ว่า พระเจ้าบ้าเป็นผู้ใหญ่เหตุไฉนจึงทำการทุจริต คิดจะฆ่าข้าพเจ้าผู้เป็นหลานมิได้คิดว่าเป็นเชื้อสาย แต่ก่อนพระเจ้าบ้าก็ปลูกเลี้ยงข้าพเจ้ามา เปรียบประดุจคนเขียนรูปด้วยมือลบด้วยบาทาเห็นชอบอยู่หรือประการใด พระมหาเทวีก็สารภาพรับผิดแล้วจึงตรัสให้เอาตัวสมิงมราหูมา กระทืบพระบาทตวาดถามว่า มึงเป็นผู้ใหญ่เหตุไฉนจึงคิดประทุษร้ายต่อกู กระทำทุจริตคิดมิชอบให้ความอายแปดเปื้อนมาถึงกู ๆ ตกทุกข์ได้ยากก็เพราะมึง ทำให้กูขาดประโยชน์หลายอย่าง ความกูแค้นมึงแทรกอยู่ทุกเส้นขน กูหมายมาว่าจะสู้รบกับมึงให้สิ้นฝีมือ ก็เป็นบุญของกูมึงสู้กูไม่ได้ต้องหนีไปให้ทหารจับได้ มึงจะคิดอย่างไรให้ว่ามา สมิงมราหูก็ตัวอาญาพระยาน้อยยิ่งนัก เสโทไหลออกโซมกาย จึงกราบทูลว่าข้าพเจ้าเป็นมันทะ-ธาตุบัญญาโฉดเขลาเพราะกรรมนิยม จึงให้มีประทุษฐจิตคิดร้ายต่อพระองค์ผู้ทรงพระกฤษฎาธิการเป็นอันมาก อุปมาดังคนจักษุบอดอยู่ในที่มืดมิดไม่ได้เห็นดวงประทีปอันส่องแสงสว่าง จึงได้กระทำวิรุธกรรม

ล่วงเกินแก่พระองค์มาแต่หลัง อันโทษข้าพเจ้าก็ถึงสิ้นชีวิตแล้ว ขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทาน โทษให้ ข้าพเจ้า สักครั้งหนึ่ง จะได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป อยู่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจนตลอดกาลสิ้นชีวิต

พระยานั้นได้ฟังก็ทรงพระพิโรธ ตรัสตวาดว่า ซึ่งมึงจะขอชีวิตอยู่นั้น มึงจะคอยเอาชีวิตกูหรือ กูได้เห็นใจมึงแล้วมาแต่หลัง ครั้งเมื่อกระทำสัตย์กินเลือดในอกกัน มึงก็แต่งกลอุบายต่อลวง มิได้ซื่อสัตย์กลับคิดร้าย มึงสำคัญว่ากูไม่รู้เท่าถึง อันครั้งสมเด็จพระเจ้าพ้าร้ัวอันเป็นพระบรมมหาอัยกาธิราชของกู เป็นปฐมกษัตริย์ในเมืองเมาะตะมะนั้น เอาพระเจ้าตราพระยาผู้เป็นชนบถมาเลี้ยงไว้ พระเจ้าตราพระยาก็คิดประทุษร้าย เรื่องความก็ยังมีเป็นแบบอย่างอยู่ดังนี้ ซึ่งมึงจะให้กูไว้ชีวิตมึง ๆ จะคอยคิดประทุษร้ายกู ดุจดังพระเจ้าตราพระยานั้นหรือ ครั้นอุปมาดังจับเสือร้ายได้แล้ว และจะปล่อยให้เสือกลับเข้าป่าไปอีกนั้นอย่าได้พึงคิด มึงอย่าอ้อนวอนขอชีวิตเลี้ยให้ยากป่วยการเปล่า ถึงสมเด็จอมรินทร์ในเทวโลกจะลงมาช่วยขอกูก็ไม่ให้ มึงก็เป็นชายมิใช่อิสตรีอย่าย่อท้อใจ จงกัมหน้าตายไปชาติหนึ่งเถิด ความสุขในเบื้องหน้าเถิด ถ้ามึงจะอาฆาตผูกเวรกับกู ๆ ก็จะพยาบาทผูกเวรกับมึง ถ้าท่องเที่ยวไปในวัฏฏสงสาร กูจะคิดฆ่าฟันล้างผลาญมึงไปทุกชาติ ๆ จนบรรลุพระอมตะมหานิพพานจึ่งสิ้นเวรกันเมื่อนั้น

พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้กระทำพิธีปฐมกรรม เหยียบดินชนะตามโบราณราชประเพณีซึ่งมีชัยชนะศึก ฝ่ายขุนนางผู้รับสั่งก็ถวายบังคมลาออกมา ให้จัดการพระราชพิธีตามตำรับ ปลูกเกยที่ประทับเอาตัวสมิงมราหูเข้าไว้ใต้เกยเสร็จแล้ว ก็กลับเข้าไปทูลว่าการพร้อมสำเร็จ พอได้มุหุตฤกษ์ พระยาน้อยก็แต่งพระองค์เสร็จเสด็จมาขึ้นสู่เกย ฝ่ายพราหมณ์พฤฒามาตย์ราชปโรหิต ก็ถวายน้ำชำระพระบาทเหนือหน้าฆ้องชัยมหาฤกษ์ รดลงไปให้น้ำตกถูกศีรษะสมิงมราหูเสร็จแล้ว พระยาน้อยจึงตรัสสั่งทหารให้เอาสมิงมราหูไปฆ่า ลับให้แน่อะเอียดมิให้กากลิ้นแค้น แต่พระเจ้าบ้าพระมหาเทวีนั้นเป็นกษัตรีแลเป็นพระญาติราชสัมพันธพงศ์ที่สนิท ทรงพระดำริถึงอุปการคุณซึ่งมีมาแต่เบื้องหลังเป็นอันมาก แต่ได้กระทำโทษประทุษร้ายต่อพระองค์นั้นก็มาก คุณกับโทษเท่าเสมอกัน จะให้สำเร็จโทษเสียมิควร จึงพระราชทานชีวิตไว้ให้เป็นการทดแทนสนองคุณ แต่ฝ่ายโทษนั้นก็ต้องทดแทนกระทำโทษให้เข็ดหลาบ จะได้เป็นเยี่ยงอย่างสืบไปในภายหน้า ตะละแม่ศรีนั้นเป็นพี่นางต่างพระมารดาเป็นผู้พลอยแพ้พลอยชนะซึ่งสมรู้ร่วมคิดกระทำความชั่วนั้นเพราะอยู่ในอำนาจสมิงมราหูแต่พระมหาเทวี จึงไม่ทรงพระพิโรธนัก พระมหาเทวีกับตะละแม่ศรีนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้ปลูกตำหนักน้อยสองหลังขังไว้ ตำหนักนั้นมีชานแล่นถึงกัน ให้มีคนคุมคอยพิทักษ์รักษาให้เสวยอาหารแต่วันละน้อย

มิให้อิ่ม ทหารก็เอาส่มงมราหูไปฆ่าเสีย แล้วสับเนื้อละเอียดมิให้กา กลืนแค้นตามพระยาน้อยตรัสสั่ง ทหารพวกหนึ่งก็พาพระมหาเทวีกับตะละแม่ศรีนั้นไปคุมขังไว้ ณ ตำหนักน้อย พระมหาเทวีกับตะละแม่ศรีทั้งสองนั้น ต้องคุมขังอยู่ได้ความทุกข์ทรมานอดหยากควรจะสมเพช

ครั้นพระยาน้อยได้กระทำพิธีปฐมกรรมเสร็จแล้ว พอเวลาค่ำเสวยพระกระยาหารแล้วก็ทรงพระดำริถึงตะละแม่ท้าว จึงตรัสสั่งให้เถ้าแก่แตะสาวใช้ออกไปเชิญ นางเถ้าแก่แตะสาวใช้ก็ถวายบังคมลาออกไปเฝ้าตะละแม่ท้าว ๆ นั้นครั้นแจ้งว่าพระยาน้อยได้เมืองให้ล้างส่มงมราหูเสียแล้วก็ดีพระทัย แต่มีความแค้นอยู่ ด้วยเรื่องหึงหวงนางเม้ยมะนิก แสร้งทำทรงพระประชวรมิได้ขึ้นไปเฝ้า พ่อดาวแก่นท้าวก็มิให้ขึ้นไป พอนางเถ้าแก่สาวใช้เข้ามาทูลว่า บัดนี้พระราชสามีมีชัยชนะศึกได้ราชสมบัติแล้ว เหตุไฉนพระแม่เจ้าอยู่หัวจึงไม่พาพ่อดาวแก่นท้าวพระราชโอรสขึ้นไปเฝ้ารับเสด็จเล่า บัดนี้รับสั่งใช้ให้ข้าพเจ้าทั้งปวงลงมาทูลเชิญเสด็จพระแม่เจ้ากับพระราชโอรสขึ้นไปเฝ้า ตะละแม่ท้าวได้ทรงฟังก็ทรงพระกรรแสงกอดพ่อดาวแก่นท้าวไว้แล้วจึงตรัสว่า ข้าป่วยอยู่ขึ้นไปเฝ้ามิได้ ครั้นจะให้พ่อดาวแก่นท้าวขึ้นไปเฝ้าก็ไม่มีใครอยู่เป็นเพื่อน นางเถ้าแก่ทั้งปวงจึงทูลถามว่า พระแม่เจ้าทรงประชวรพระโรคเป็นประการใด มิได้เสวยพระโอสถหรือ ตะละแม่ท้าวก็แสร้งทำประคองพระอุระเข้าแล้วจึงตรัสว่า ข้าเจ็บใน

ทรวงอกอยู่ไม่รู้ว่าเป็นโรคสิ่งใด ให้เจ็บแปลบ ๆ เหมือนหนามยอกอยู่สักสิบเล่ม กินยาก็ไม่หาย ท่านทั้งปวงจงกลับไปทูลเถิดว่า ข้าคลายป่วยแล้วจึงจะขึ้นไปเฝ้า นางเถ้าแก่สาวใช้ได้ฟังก็รู้ทันว่า ตะละแม่ท้าวประชวรพระโรคหึง จึงถวายบังคมลากลับมาเฝ้าพระยาน้อยกราบทูลว่า ตะละแม่ท้าวทรงพระประชวรอยู่ ยังมาเฝ้ามิได้

พระยาน้อยได้ทรงฟังก็ตกพระทัย จึงตรัสถามว่าเขาป่วยเป็นโรคสิ่งใด นางเถ้าแก่ก็ทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงดูพระรูปโฉมก็ดีเป็นปรกติอยู่มิได้ซูบผอม แต่ตรัสบอกว่าทรงประชวรพระโรคในพระอุระ พระยาน้อยได้ทรงฟังก็เข้าพระทัยว่า มิใช่โรคอื่นเป็นโรคหึง จึงตรัสแก่พวกเถ้าแก่ว่า ข้ารู้แล้วเขาเจ็บงอน ข้าจะต้องไปเยื้อนไปปลอบเขาจึงจะหาย ตรัสแล้วก็เสด็จออกข้างหน้า จึงตรัสชวนพ่อมอญมังกันจี่ไปเยี่ยมเยียนตะละแม่ท้าว พระยาน้อยก็เสด็จไปกับด้วยพ่อมอญมังกันจี่และทแกล้วทหารข้าหลวงเดิมทั้งปวง ครั้นถึงให้พวกพลเหล่านั้นอยู่ภายนอก พระองค์ก็เสด็จเข้าสู่ห้องพระตำหนักกับด้วยพ่อมอญมังกันจี่ ทอดพระเนตรเห็นตะละแม่ท้าวกอดพ่อสาวแก่นท้าวบรรทมนิ่งอยู่ เสด็จเข้าทรงนั่งในที่ใกล้แล้วตรัสถามว่า พระน้องป่วยเป็นโรคสิ่งใด ตะละแม่ท้าวก็ผวาลุกเลื่อนพระองค์ไปเบื้องต่ำ เชิญพระราชสามีให้เสด็จทรงนั่งเหนือพระแท่นที่ไสยาสน์ จึงถวายบังคม

ให้พ่อตาวแก่นท้าวถวายบังคมแล้ว ตะละแม่ท้าวก็กอดข้อพระบาท พระยาน้อยเข้าไว้ทรงพระกรรแสงร่ำรัก พระยาน้อยจึงตรัสปลอบว่า ครั้งนี้เราพ้นทุกข์พ้นยากได้กลับมาเห็นหน้ากันแล้ว พระน้องจะร้องไห้ไปไย จงดับความโศกเสียเถิด จึงทรงอุ้มพ่อตาวแก่นท้าวขึ้นนั่งบนพระเพลา จุมพิตเชยชมแล้วตรัสว่า ลูกรักของข้าอยู่ดีมิได้มีโรคภัยสิ่งใด แต่แม่แลป่วยไข้ไม่รู้หาย ตะละแม่ท้าวจึงทูลว่า ตั้งแต่พระองค์เสด็จไปอยู่ ณ เมืองตะเกิงข้าพเจ้ามิได้เป็นสุข มีแต่ความทุกข์ระกำใจ คำนึงถึงพระองค์อยู่เป็นนจจนโรคภัยบังเกิด และข้าพเจ้าคิดเอาใจช่วยพระองค์ทุกเวลาราตรีว่า ขอให้พระองค์สำเร็จดังความปรารถนา มีชัยชนะศึกเถิด อนึ่งข้าพเจ้ามีความแค้นเสียใจยิ่งนักเหตุมิได้ไปเฝ้าอยู่งานพยาบาล ด้วยพระเดชพระคุณพระราชบิดาเมื่อทรงพระประชวรหนัก ด้วยพระเจ้าบ้าของพระองค์ห้ามปรามกวดขันนักจนพระราชบิดาสวรรคต ก็ยังมิได้ขึ้นไปถวายบังคมคำนับพระศพ พระยาน้อยจึงตรัสว่า ซึ่งข้อนี้พักพลอยโกรธแค้นแทนพระน้อง แต่บัดนี้เรามีชัยชนะข้างผลาญเสียนศึกศัตรูได้แล้ว พระน้องอย่าโศกเศร้าเลย เร่งจัดหาเครื่องสักการบูชา พาลูกขึ้นไปถวายบังคมคำนับพระศพด้วยกัน

ตะละแม่ท้าวได้ฟังพระยาน้อยตรัสปลอบ ก็ค่อยคลายพระโศก แต่ยังแค้นพระทัยอยู่ด้วยความหึงหวง ครั้นจะตรัสประชดต่อพระราช

สามีโดยตรงก็เกรงพระทัย และอายแก่คนทั้งปวง จึงตรัสประชดกับพ่อมอญมังกันจิว่า พี่พ่อมอญและมังกันจิอุตส่าห์คิดตามเสด็จไปอยู่ ณ เมืองตะเกิงเป็นหลายเดือน ดูหน้าตาชื่นแช่มทั้งสองคนได้ลูกเมียแล้วหรือยัง ข้าได้ยินว่าที่เมืองตะเกิงนั้น ลูกเขาเมียเขารูปร่างงาม ๆ นั่งร้านขายแป้งหอมน้ำมันหอมอยู่ชุกชุมนัก มิคิดพันรักใคร่ได้กันคนละคนสองคนแล้วหรือ ๆ ยังมิได้ข้าจะช่วยหาให้ แต่อิสตรีในเมืองหลวงนี้รูปร่างไม่ใคร่งาม และไม่ใคร่จะรู้ปฏิบัติผัวให้ชอบใจในเชิงสังวาสไม่เหมือนอิสตรีในเมืองตะเกิง ซึ่งเขารู้ในเชิงปฏิบัติผัวให้เป็นที่ชอบแป้งกระแจะจันทน์น้ำมันหอมเขาแต่งบำรุงหอมฟุ้งอยู่เป็นนิจ รูปก็งามผิวก็รัก ถึงจะมีผัวอยู่แล้ว จะทิ้งเสียไปหาผัวใหม่ก็ได้ มีผู้ชายรักเสียงดูเขา อันสตรีในเมืองหลวงนี้ รูปไม่งามแต่น้ำใจดีเป็นอันมาก ถึงจะตกทุกข์ได้ยากประการใดก็ไม่ทิ้งผัวได้ มีความสัตย์กตัญญูรักผัวเปรียบเหมือนหนึ่งบิดา เพราะน้ำใจมั่นคงซื่อตรงนัก พี่พ่อมอญก็มีปรีชา มังกันจิก็เป็นนักปราชญ์เฉลียวมีปัญญาหลักแหลม จะรักสตรีเมืองไหนจงบอกมา ข้าจะช่วยหาให้ตามชอบใจ

พระยาน้อยได้ฟังก็ทรงพระสรวลอยู่ พ่อมอญกับมังกันจิแลดูหน้ากันหัวเราะแล้ว มังกันจิจึงทูลแก้แทนพระยาน้อยว่า ซึ่งข้าพเจ้าตามเสด็จออกไปอยู่ ณ เมืองตะเกิงจะได้มีภรรยาหามิได้ ทำราชการอาสาเจ้าก็เพราะหวังจะให้พระแม่เจ้าอยู่หัวได้ความสุข ข้าพเจ้าจะได้พึ่งบุญ

สิบไป จึงยังมิได้คิดมีภรรยา ถึงพบสตรีที่รูปงามก็ไม่รักรูปรักแต่น้ำใจ หมายว่าเสร็จราชการของพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็จะหาภรรยาในเมืองหลวงที่น้ำใจดี แม้นรูปมิงามก็ไม่คิประสงค์แต่น้ำใจ ถึงพระทัยของพระเจ้าอยู่หัวก็เหมือนกันดังนี้ ได้ตรัสประภาษกับข้าพเจ้าอยู่เนือง ๆ ว่า อันสตรีรูปงามอุปมาดังดอกสายหยุด ทรงคันธรสประทินอยู่แต่เวลาเช้า ครั้นสายแสงพระสุริยส่องแสงแล้วก็สิ้นกลิ่นหอม อันสตรีน้ำใจงามน้ำใจดีซื่อสัตย์ก่อสามีนั้น อุปมาดังดอกซ่อนกลิ่นดอกพิกุลย่อมหอมชื่นอยู่ช้านาน ดอกพิกุลนั้นถึงเหี่ยวแห้งก็ไม่หายหอม อนึ่งสตรีรูปงามน้ำใจไม่ดี อุปมาดังดอกทองกวาวและดอกชะบาหากลิ่นมิได้ สตรีน้ำใจดีมีความซื่อสัตย์นั้น อุปมาดังดอกมณฑาและดอกมะลิซึ่งมีกลิ่นหอม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นเปรียบประดุจเดินไพรกันดาร พบดอกทองกวาวดอกชะบาก็ทรงเด็ดดมเชยชมพอบรรเทาทุกข์ แต่ทรงพระคำนึงถึงดอกซ่อนกลิ่น ดอกพิกุลอยู่มิได้ขาด ครั้งนี้พระองค์ก็จะได้เถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังไม่ถือพระราชอิสริยยศ ผู้อุตสาห์ลำบากพระกายมาเยี่ยมเยือนดอกมณฑาและมะลิ ข้าพเจ้าเห็นว่าพระทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซื่อสัตย์เทียงแท้ ถึงได้ใหม่ก็ไม่ลืมเก่าและรักเก่ายิ่งกว่าใหม่

พระยาน้อยได้ทรงฟังมังกันจึแก้แทนนั้น ก็ทรงพระสรวลชอบพระทัยยิ่งนัก จึงหยิบสลาในพานพระศรีคำหนึ่ง มาป้อนให้มังกันจึ

เป็นรางวัล แล้วตรัสว่าครั้นข้าเปรียบเหมือนพระเจ้าวิเทหราชผู้ฝีปาก
นางอุทุมพรเทวีมิได้ จะรับผิดยอมแพ้เขาอยู่แล้วนี่เป็นบุญได้มโหสถ
บัณฑิตไว้ มีสำนวนช่วยแก้ไขเอาชัยชนะได้ ตะละแม่ท้าวได้ฟัง
สำนวนมังกันจีก็ชอบพระทัย กลั้นพระสรวลมิได้ ข้อยชำเลืองพระเนตร
ดูมังกันจีแล้วจึงแสร้งตรัสว่า รู้แล้วว่ามังกันจีมีปรีชาเฉียบแหลม
ปัญญาเป็นเข็ม ดินเป็นทอง ข้ากับเจ้าเข้ากันราวสุวรรณแกมแก้ว
เลือกเอาแต่ความที่ดีมาเปรียบเทียบ น่าจะให้อีสาวใช้ออกไปหยิกตี
เสียให้เจ็บ มังกันจีกลืมหน้ายิ้มอยู่ พระยาน้อยจึงทรงพระดำริว่า
ตะละแม่ท้าวนี้ชอบปลอบจึงจะหายหึง จึงตรัสปลอบว่าพระน้องอย่า
เกี่ยงกันฉันทาเลย พี่ได้ลืมคุณพระน้องผู้เพื่อนยาก จะแต่งตั้งให้
เป็นเอกอัครเรศยิ่งใหญ่กว่านารีทั้งปวง จึงตรัสเตือนว่า เร่งแต่ง
พระองค์เร็วเถิดจะได้ขึ้นไปคำนับพระบรมศพ

ฝ่ายตะละแม่ท้าวครั้นได้เห็นพระพักตร์ภัสดา ได้ตรัสตัดพ้อ
ประชดเสียแล้วก็คลายประชวรพระโรค พระพักตร์ชื่นแช่มดังดอก
สัตบงกชเมื่อแย้มบาน จึงสั่งสาวใช้ให้จัดธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้
เครื่องสักการบูชาเสร็จแล้ว นางพี่เลี้ยงนางนมก็เข้ามารับพ่อดาวแก่น
ท้าว นางพนักงานถือโคมนำเสด็จมารอคอย พระยาน้อยก็พาตะละแม่
ท้าวและพ่อดาวแก่นท้าวเสด็จไปยังพระมหาปราสาท ฝ่ายพ่อมอญ
มังกันจีและพวกทหารทั้งปวง ครั้นส่งเสด็จถึงพระทวารชั้นใน ก็กลับ

ไปพักอยู่ ณ ท้องพระโรงนอก ตะละแม่ท้าวก็พาพ่อดาวแก่นท้าวเข้าไปทำการสักการบูชาคำนับพระบรมศพสมเด็จพระราชบิดา ซึ่งชาวพนักงานเชิญลงสู่พระโกศทองนั้นแล้ว ทรงพระกรรแสงศรัสรำพันขอขมาโทษเสร็จแล้ว พระยาน้อยเห็นว่าตะละแม่ท้าวประชวรพระโรคเรื้อรังอยู่หลายเดือน ก็มิได้เสด็จกลับออกมา ให้ประทมอยู่ ณ ตำหนักในพระราชวัง หวังว่าจะรักษาพระโรคเสียให้หาย จึงให้ตะละแม่ท้าวเสวยทิพยโอสถขนานหนึ่งเรียกว่าหอมเหลืองทองเบ็นโอสถสำหรับรักษาโรคสตรี ตะละแม่ท้าวครั้นได้เสวยทิพยโอสถแล้วก็สว่างพระอารมณ์ ซึ่งพระโรคเรื้อรังในพระกายก็คลายลงทันที อุตส่าห์แข่งพระทัยเสวยประมาณเก้าครั้งสิบครั้งหวังจะให้หายขาด ตั้งแต่ยามหนึ่งจนล่วงเข้าเวลายามสามก็สบายพระทัย พระวาโยธาตุและพระอาโปธาตุซึ่งเดินขัดข้องนั้นก็เดินสะดวกเบ็นปกติดี จึงเอนองค์ลงสู่นิทรารมณ์ประทมหลับไปทั้งสองพระองค์

ครั้นเวลารุ่งเช้าพระยาน้อยเสด็จออกยังที่ว่าราชการ สมิงชีพรายอำมาตย์ทินและเสนาพฤฒามาตย์ ผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้าพร้อมกัน พระยาน้อยทอดพระเนตรเห็นอำมาตย์ทินแล้วก็ให้ทรงพระโกรธ สำคัญว่าอำมาตย์ทินยังจะเบ็นเสี้ยนศัตรูอยู่ จึงตรัสเปรียบประเทียบแก่เสวกามาตย์ทั้งปวงว่า ผงเข้าตาเราอยู่สองอัน เอาออกเสียได้อันหนึ่งแล้ว แต่อันหนึ่งนั้นยังเคืองตาเราอยู่นัก ไม่สบายใจเลย ทำไฉนเรา

จะเอาออกเสียได้

ฝ่ายอำมาตย์ทั้งได้ฟังพระยาน้อยตรัสดังนั้น ก็รู้เท่าว่าพระยาน้อยตรัสเปรียบปรายตัว จึงทูลขึ้นทันทีว่า ซึ่งพระองค์ตรัสประภาษมานั้น ข้าพเจ้าก็ทราบอยู่แล้วว่า พระองค์มีพระทัยพิโรธมั่นหมายข้าพเจ้า ๆ จะขอชี้แจงถวายให้พระองค์ทรงเห็นซึ่งความจริง อันตัวข้าพเจ้าผู้เฒ่า ตั้งจิตซื่อตรงเป็นบรรทัด แต่ก่อนนั้นจะได้คิดเข้ากับด้วยพระองค์นั้นก็หามิได้ จะเข้ากับสมิงมราหุนั้นก็หามิได้ ด้วยข้าพเจ้าตั้งใจรักษาสัตย์กตัญญูสวามิภักดิ์อยู่ใต้ฝ่าพระบาทสมเด็จพระมหากษัตราธิราชเจ้า อันเสด็จประดิษฐานอยู่ในมหาเศวตฉัตร ตั้งใจฉลองพระเดชพระคุณด้วยความซื่อสัตย์รักษาประเพณีแผ่นดินไว้ มิได้กระทำน้ำใจให้เป็นสอง และเมื่อพระองค์ยกกองทัพมาตั้งอยู่ณ ตำบลวัดสิงหคุตนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชบิดาของพระองค์ ยังมิได้เสด็จสวรรคต เสนาอำมาตย์มนตรีผู้ใหญ่น้อยทั้งปวงชวนกันแต่งเครื่องราชบรรณาการและหนังสือ ให้คนถือออกไปถวายพระองค์ แต่ข้าพเจ้าผู้เดียวมิได้ทำน้ำใจเป็นสอง ให้คนนำเครื่องราชบรรณาการ และ หนังสือ ออกไป ทูล ถวาย พระองค์ ดุจ ชุนนาง ทั้งปวง เพราะเหตุกลัวจะเสียขนบธรรมเนียมในเสนาบดีวัตรประเพณีไป จึงยอมสู้เสียสละชีวิตหวังจะรักษาประเพณีไว้มิให้แปรปรวนได้ และเมื่อพระองค์เสด็จพระราชดำเนินกองทัพ จะเข้าสู่พระนครนั้น สมเด็จพระ

ราชบิดาของพระองค์เสด็จทิวงคตแล้ว ข้าพเจ้าเห็นพระองค์เป็นพระราชบุตร ควรที่จะได้ผ่านสมบัติสืบวงศ์ราชประเพณี ปกป้องไพร่ฟ้าประชาราษฎรสมณชีพราหมณ์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ข้าพเจ้าก็มีความยินดี จึงรับออกไปเปิดพระทวารรับเสด็จพระองค์แต่บานหนึ่ง ซึ่งปิดไว้บานหนึ่งนั้น เพราะเหตุว่าพระบรมศพยังมิได้ถวายพระเพลิง ข้าพเจ้ายังรักษาพระศพอยู่ จึงมิได้เปิดรับทั้งสองบาน ซึ่งทำท้องหวังจะให้เป็นแบบแผนของเสนาบดีผู้ซื่อสัตย์ต่อเจ้า ถ้าสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์อันเป็นพระเจ้าอยู่หัวของข้าพเจ้านั้น ยังสถิตดำรงอยู่ในบวรเศวตฉัตร์แล้ว แม้นพระองค์กรีธาพลเข้าจะหักเอาเมือง ข้าพเจ้าก็จะปิดประตูพระนครไว้ให้มั่นคง จะจัดแจงพลทหารพร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธ ให้ขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินประตูหอรบไว้มั่นคงเป็นสามารถ จะรับอาสาสู้รบพระองค์ไปกว่าจะสิ้นปัญญาและผู้มือข้าพเจ้าควรจะไว้ชื่อให้ปรากฏเป็นเกียรติยศสืบไปในแผ่นดิน ถึงตัวข้าพเจ้าจะตายก็ไม่เสียดายชีวิต ซึ่งความดีความชอบได้ทำไว้ ถึงมนุษย์ทั้งปวงไม่เห็นแล้ว จะขอฝากไว้แก่เทพยดาผู้มีทิพยเนตรทิพยกรรณ ถ้าพระองค์จะผูกพระทัยพิโรธเอาโทษข้าพเจ้าดังนี้แล้ว นานไปภายหน้าไหนเลยจะมีเสนาบดีที่จงรักภักดีซื่อสัตย์ต่อพระมหากษัตริย์ ซึ่งดำรงอยู่ในเศวตฉัตร์นั้นหามิได้แล้ว ก็จะมีแต่คนสอพลอคดโกง ขนะไหนพลอยด้วยหาความสัตย์กตัญญูต่อเจ้ามิได้ อันจะหาคนซื่อสัตย์

ภัญญูนั้นหายาก คนคดโกงอกตัญญูนั้นหาง่าย เปรียบประดุจดวงแก้วมณีแลศิลาซึ่งดวงแก้วมณีเกิดในศิลานั้น ร้อยพันภูเขาจึงมีสักแห่งหนึ่ง ศิลานั้นหาง่ายมีทั่วหล้า อนึ่งคนซื่อสัตย์กตัญญูต่อเจ้านั้นเป็นที่ยังพระนครให้รุ่งเรืองเจริญ คนอาสัตย์อกตัญญูต่อเจ้านั้นเป็นที่ยังพระนครให้ฉิบหาย ซึ่งข้าพเจ้าทูลเปรียบเทียบถวายโดยความซื่อสัตย์ดังนี้ แม้นพระองค์มิทรงเห็นด้วยจะเอาโทษข้าพเจ้าจริงแล้ว ข้าพเจ้าก็จะยอมตายถวายชีวิต แต่ขอพระองค์ทรงพระดำริดูจงควร

พระยาน้อยได้ทรงฟังอำมาตย์ทูลดังนั้น ก็สิ้นความวิมุติสงสัย มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสสรรเสริญว่าเรามิทันรู้ อำมาตย์ทูนเป็นคนซื่อตรงต่อแผ่นดิน สมควรที่จะเป็นผู้เฒ่าแล้ว ดุจหนึ่งขุนพลแก้ว แลแก้วของบรมจักรพรรดิราชอันหาค่ามิได้ ไม่เสียทีสมเด็จพระราชบิดาเราปลูกเลี้ยงไว้ จะเป็นกระทู้หลักแผ่นดินสืบไปภายหน้าได้แล้ว เรามิได้ทันพิจารณาหลงพิโรธท่าน เราขออภัยโทษเถิด จึงทรงพระกรุณาตั้งให้เป็นอำมาตย์ทูนมณีกรอด แล้วพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าเครื่องอุปโภคบริโภคโปรดให้กินเมืองเสรียง เป็นที่ปรึกษาราชการ

ครั้นแล้วพระยาน้อยจึงตรัสสั่งเสนาบดี ให้จัดทำการพระเมรุมาศขนาดใหญ่ ซึ่งจะถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระราชบิดากำหนดให้แล้วโดยเร็ว เสนาบดีรับพระราชโองการใส่เกล้าแล้ว ก็ออกมา

สั่งให้แจกหมาย รายไปทั่วทุกหมวดกอง เกณฑ์ระดมไพร่ให้มีนายด้านนายกองกำกับ กระทำพระเมรุมาศโดยขนาดสูงใหญ่ ณ ตำบลเนินเขาแห่งหนึ่งในเมืองพะโค ประกอบด้วยเมรุทิศเมรุแทรกทั้งแปดทิศ วิจิตรด้วยรูปปั้นสลักวาดเขียน กระทำสุวรรณเบญจาห้าชั้น ซึ่งจะรองรับพระโกศและประดับด้วยรูปภาพมีเพศพรรณ อีกสิ่งของเครื่องตั้งบูชาพระบรมศพถ้วนทุกสิ่ง ตามอย่างธรรมเนียมมีเป็นอันมากพร้อมเสร็จ เสนาบดีจึงเข้ากราบบังคมทูลว่า พระเมรุมาศสำเร็จแล้ว

พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้พระโหราธิบดีพฤฒามาตย์หาฤกษ์ และสั่งให้เกณฑ์ขบวนแห่ทั้งปวงเตรียมไว้พร้อม ครั้นได้มุหุตวารศุภฤกษ์ก็ให้เชิญพระบรมศพขึ้นสู่ยานมาศราชรถ ตั้งขบวนแห่แหนไปยังพระเมรุ ณ ตำบลเนินเขา พระองค์เสด็จพร้อมด้วยพระญาติวงศาข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงนำพระบรมศพไป สถิตประทับพระเมรุมาศแล้ว จึงให้มีการมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน ให้มีพระสัทธรรมเทศนาและพระสงฆ์สดับปกรณ์ถวายไทยทาน โปรยทานแก่วณิพกคนอนาถา บำเพ็ญพระราชกุศลทุกวันมิได้ขาด ครั้นถึงวันคำรบเจ็ด พระองค์กับพระอัยกาแม่ท้าวและพ่อตาวแก่นท้าว พระสนมกรมชาวแม่ท้าวนางเถ้าแก่ภายใน และเสนาบดีพฤฒามาตย์ราชกระวีมนตรีพระหลวงขุนหมื่นข้าราชการน้อยใหญ่ภายหน้า กับทั้งพระสงฆ์

ราชาคณะ ฐานานุกรมเปรียญทั้งปวงพร้อมกัน ถวายพระเพลิงปลง พระบรมศพเสร็จแล้ว พระยาน้อยจึงตรัสสั่งให้แจงพระรูป เชิญพระอัฐิใส่ในโกศทองขนาดน้อยแห่เข้าไปไว้ ณ พระรัตนมหาปราสาท ให้มหรสพสมโภชอีกสามวันสามคืน และให้ก่อเจดีย์สถานสูงใหญ่ เชิญพระอัฐิเหล็อนั้นเข้าบรรจุไว้ในพระมุเตา ริมพระชาตุกถอมปอนตามอย่างราชประเพณี ซึ่งเคยบรรจุอัฐิพระมหากษัตราธิราชแต่ก่อนสืบมา

ครั้นเสร็จการปลงพระบรมศพแล้ว พระยาน้อยก็ทรงพระดำริถึงนางเม้ยกะนิกรูปงาม ซึ่งฝากพระยาอินทโยธาไว้ ณ เมืองตะเกิง ครั้นจะรับมาด้วยเมื่อเสด็จดำเนินกองทัพนั้น ก็เกรงจะระหกระเหินเพราะไม่รู้ว่าจะได้เมืองหรือมิได้ อนึ่งแม้นมีชัยชนะข้าศึกได้เมืองแล้ว ครั้นจะรับเข้าไปด้วย ก็กลัวจะเกิดหึงหวงกันกับตะละแม่ท้าว จะได้ความอัปยศ ครั้นจะก็ได้ปลอบโยมตะละแม่ท้าว ให้คลายความซึ่งเคียดแค้นถวายพระเพลิงพระบรมศพเสร็จแล้ว ควรจะให้ไปรับมา จึงตรัสสั่งพ่อมอญพระพี่เลี้ยง ให้คุมเถ้าแก่ชาวแม่พระสนมทั้งปวงลงเรือพระที่นั่งเก๋งทองไปรับนางเม้ยมะนิก

พ่อมอญรับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกมา สั่งเจ้ากรมนาวะยานให้จัดเรือพระที่นั่งเก๋งทอง เกณฑ์ผลัดทหารครบครัน อีกทั้งเรือพระหลวงขุนหมื่น ซึ่งจะติดตามแห่แหนนั้นพร้อมแล้ว พ่อมอญก็

คุมนางเถ้าแก่ชาวแม่พระสนม ออกเรือพระที่นั่งรับไปถึงเมืองตะเกิง จึงเชิญเถ้าแก่ชาวแม่พระสนมทั้งปวงขึ้นยังตำหนัก ที่พระยาน้อยให้ปลูกไว้เป็นที่อยู่ประทับ นางเม้ยมะนิกก็ออกมาต้อนรับ เชิญเถ้าแก่ชาวแม่พระสนมให้นั่งที่สมควร ส่วนตัวพ่อมอญกับบ่าวไพร่ ก็ไปหาพระยาอินทโยธาผู้รักษาเมือง พระยาอินทโยธาก็ออกมาต้อนรับเชิญให้พ่อมอญนั่งที่สมควร แล้วเรียกภรรยาข้าสาวใช้ ให้ออกมาจัดของเครื่องรับแขก พ่อมอญกระทำคำนับพระยาอินทโยธา แล้วพินิจดูเห็นหน้าตาเบิกบานนัก จึงกล่าวยกยอว่าประเดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าดูรูปกายท่านผ่องใสอวบอ้วนยิ่งกว่าเก่า ราวกับเทพยดามาชุบให้เป็นหนุ่มขึ้น งามสมบุญยิ่งนัก หรือลักออกมาแล้วได้บริโภคอาหารหลายเวลา และมีอันเตวาสิกสาว ๆ ปฏิบัติมาก ซึ่งเมื่อยขบเป็นปัศคาดนั้น เขาช่วยนวดเฟ้นเส้นสายให้หายโรคแลหรือ ท่านจึงเป็นหนุ่มขึ้นดังนี้ พระยาอินทโยธาได้ฟังก็หัวเราะ นางภรรยาสาว ๆ นั้นชำเลืองค้อนแล้วอายยิ้มอยู่ในที่

พระยาอินทโยธาจึงตอบว่า ซึ่งท่านว่าข้าพเจ้าเป็นหนุ่มนั้นก็ให้สมพรปากท่านเถิด แต่ข้าพเจ้าทุกวันนี้ แก่แต่กายน้ำใจหนุ่ม ครั้นว่าจะรับเป็นหนุ่มทั้งตัวและน้ำใจก็จะเป็นคนบ้ายอ ครั้นจะพูดย่อท้อว่าแก่เสียทั้งนั้น คนในเรือนก็จะเสียใจ พ่อมอญหัวเราะแล้วจึงบอกว่า บัดนี้มีรับสั่งพระเจ้าอยู่หัว ให้ข้าพเจ้าคุมเถ้าแก่พระสนม

มารับพระสนมเอก พระยาอินทโยธาได้ฟังก็ดีใจ หมายว่าจะได้ปลดเปลื้องทุกข์ จึงพาพ่อมอญและภรรยาไปยังตำหนักนางเม้ยมะนิก หวังจะช่วยส่งให้เป็นทางคำนับ พ่อมอญจึงคำนับแจ้งความว่า บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวดำรัสใช้ ให้ข้าพเจ้ามาเชิญพระแม่เจ้าเข้าไปยังกรุงพะโค นางเม้ยมะนิกได้แจ้งก็ดีใจ อุปมาดังได้ไปสวรรค์ทั้งเป็น ผิวพักตรชื่นชันท์ เปรียบประดุจพระจันทร์เมื่อวันเพ็ญ จึงแต่งกายสรรพเสร็จ มีหญิงญาติและข้าเก่าสาวใช้พร้อม จึงคำนับลาพระยาอินทโยธาฝ่ายเถ้าแก่ชาวแม่พระสนม ก็เชิญนางเม้ยมะนิกลงเรือพระที่นั่งเก๋งทองมีม่านบีดบ้องกำบัง พระยาอินทโยธาก็ตามลงมาส่ง กับด้วยภรรยาบ่าวไพร่ พ่อมอญคำนับลาพระยาอินทโยธาแล้ว ก็ลงเรือลำหนึ่งพร้อมด้วยบ่าวไพร่ฝีพาย จึงสั่งให้ออกเรือพระที่นั่ง เร่งฝีพายพลทหารเรือพระหลวงขุนหมื่นข้าราชการทั้งปวง ซึ่งคิดตามแห่แหนซ้ายขวาหน้าหลังคู่แห่คู่ชักนั้น ก็ออกเรือเป็นลำดับกัน เสียงพลพายขานยาวฉาวสนั่น ดูสะพรั่งพร้อมด้วยสาษดา เร่งรับฝีพายมาถึงเมืองพะโค เรือพระที่นั่งก็เข้าเทียบประทับหน้าฉนวนตำหนักน้ำ ฝ่ายท้าวนางเถ้าแก่โขลนจ่าข้าหลวงพระสนมอีกพวกหนึ่ง ซึ่งพระยาน้อยให้จัดออกมารับแทนพระองค์ คอยอยู่ ณ ตำหนักน้ำ แต่ธรรมเนียมแห่อย่างธรรมเนียมแต่ก่อนนั้น มิได้โปรดสั่งกระทำเกรงคนทั้งปวงจะครหาได้ เพราะเม้ยมะนิกมิใช่สาวบริสุทธิพรหมจารีย์แท้ เป็นแต่ภรรยาของผู้อื่นไป

แย่งชิงมาจึ่งโปรดให้ไปรับมาเงียบ ๆ

ฝ่ายเถ้าแก่ท้าวนางพระสนมทั้งสองพวกนั้น ก็เชิญนางเม้ยมะนิกขึ้นสู่วอ มิ่มานทองบ้องบีดมิดชิด อันชาวพนักงานเตรียมมารอคอยอยู่แล้ว พลตำรวจทหารและขุนนางทั้งปวง ก็ตามส่งพอเข้ายังประตูพระราชวังใน ฝ่ายพ่อมอญและพระหลวงขุนหมื่นทั้งปวงก็พากันไปเฝ้าพระยาน้อย ณ ท้องพระโรงข้างหน้า พ่อมอญจึ่งกราบทูลว่า ข้าพเจ้าไปรับพระสนมเอกมา ให้เถ้าแก่ชาวพระสนม เชิญเข้ามาสู่พระราชวังแล้ว พระยาน้อยได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก

ขณะนั้นพระสังฆราชาคณะกับพระสงฆ์ห้าสิบแปดรูป ผู้รู้ไตรปิฎกคิดการปริกษากันแล้ว จึ่งเข้ามาถวายพระพรพระยาน้อยว่า อันประเพณีพระมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน ซึ่งพระองค์ได้ดำรงพิภพขัณฑสีมาอาณาเขตสิบ ๆ มานั้น ก็ย่อมประกอบด้วยเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ตั้งการพิธีภิเษกก่อน จึ่งเป็นศรีสวัสดิมงคลแก่ราชสมบัติ และบัดนี้พระองค์มีพระเดชเดชานุภาพใหญ่หลวงนักจึ่งมีชัยชนะในสงคราม และได้เมืองพะโคโดยง่าย แต่ยังมิได้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกก่อน ซึ่งจะเถลิงถวัลยราชสมบัตินี้ก็ยังมิได้ต้องโดยโบราณราชประเพณี พระมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ปางก่อน อาตมภาพทั้งปวงจะขอรับพระราชทานพระราชวโรกาสให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษก หวังจะให้พระองค์ทรงพระเดชเดชานุภาพยิ่งขึ้นไป

พระยาน้อยได้ทรงฟัง พระสังฆราชาคณะ ถวายพระพรดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า ที่แห่งใดเป็นที่ชัยภูมิได้บ้าง ปรึกษากันยังมิทันตกลง ขณะนั้นพอพระยาอินทโยธาซึ่งรักษาเมืองตะเกิงนั้น จึงคิดว่าครั้งนี้พระเจ้าอยู่หัวของเรา ได้ราชสมบัติแล้วเห็นจะกระทำการราชาภิเษก จำจะเข้าไปเฝ้าฟังข่าวดู จึงให้กรมการอยู่รักษาเมือง มีบ่าวไพร่พร้อม แล้วก็ขึ้นช้างรีบมาเฝ้า พอพระยาอินทโยธาเข้ามาถึงกราบถวายบังคม พระยาน้อยทอดพระเนตรเห็นก็ดีพระทัยทรงพระสรวล จึงตรัสไต่ถามความเมืองเล็กน้อยแล้วก็ตรัสปรึกษาด้วยที่ชัยภูมิ พระยาอินทโยธารับพระโองการใส่เกล้า ฯ แล้วปรึกษากับมังกันจี เห็นสมควรแล้วจึงกราบทูลว่า ที่ปลอยกุฎีนั้นแต่ก่อนพระมหากษัตราธิราชเจ้าได้เสวยราชสมบัติ เคยตั้งกระทำพระราชพิธีมงคลการเบ็ญจพิธีดี จะขอรับพระราชทานให้ตั้งพระราชพิธีในที่นั้น

พระยาน้อยจึงตรัสว่า แม้นท่านทั้งปวงปรึกษาเห็นชอบดีพร้อมกันแล้วก็ตามเถิด พระยาอินทโยธากับมังกันจีรับพระราชโองการแล้ว จึงให้ตั้งโรงพระมหามณฑป ณ ที่พระปลอยแล้วไปด้วยไม้มะเดื่อ จึงกราบทูลถวายพระมหาพิชัยฤกษ์ ซึ่งจะทำพระราชพิธีมงคลการกำหนด ตะละแม่ท้าวนั้นเป็นพระอัครมเหสีฝ่ายขวา นางเม้ยมะนิกเป็นอัครมเหสีฝ่ายซ้าย ครั้นได้พระมหาพิชัยฤกษ์แล้ว พระยาน้อยแต่ง

พระองค์เสร็จเสด็จขึ้นสรงพระสหัสธาราในพระมหามณฑป แล้วเสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งอุทุมพรภัทรบิฐเหนือแผ่นสุวรรณ อันเขียนรูปราชสีห์ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร์ ทรงคอยตะละแม่ท้าวอยู่ในขณะนั้น

ฝ่ายตะละแม่ท้าวมีความเดียจฉันท์เมียมะนิก ด้วยความริษยาหึงหวง ทรงพระดำริว่า เราไม่รู้เลยว่าพระสามีจะรักใคร่อีเมียมะนิกถึงเพียงนี้ คิดว่าจะรักโดยฉันว่ารูปงาม จะปลูกเลียงเป็นนางสนมเท่านั้น นี่จะอภิเษกเป็นมเหสีฝ่ายซ้ายให้เคียงคู่กับเรา อนึ่งบุตรท้าวพระยาเมืองขึ้นเมืองออก และราชธิดากษัตริย์ซึ่งเป็นเอกราช คือกรุงลาว กรุงไทย กรุงพม่า ก็มีเป็นอันมาก พอจะหาได้ที่คู่ควรช่างกระไรพระทัยของพระสามี รักกายิ่งกว่าหงส์ รักทองเหลืองยิ่งกว่าทองคำดังนี้ นึกก็น่าแค้นใจ อนึ่งเราเป็นราชธิดาพระมหากษัตริย์เกิดในเศวตฉัตร์ คนทั้งปวงก็เรียกว่าลูกเจ้า ซึ่งจะไปนั่งร่วมที่เคียงกันกับอีเมียมะนิกลูกไพร่ เจ้าแบ้งเจ้านามันเมืองตะเกิงนี้ อายแก่เสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวงได้ความอัปยศนัก มิได้เป็นอัครมเหสีก็แล้วไปเถิด ตะละแม่ท้าวนึกมานะน้อยพระทัยก็มิได้เสด็จมา พอจวนใกล้พระฤกษ์พระยาน้อยมิได้เห็นตะละแม่ท้าวออกมา ก็สะดุ้งพระทัยเกรงตะละแม่ท้าวจะทำร้ายศอย่างหึงหวงอยู่ให้เนิ่นช้าเกินกำหนดกาล จึงตรัสสั่งเถ้าแก่สาวใช้ให้ไปเชิญออกมาโดยเร็ว นางเถ้าแก่ชาวแม่ทั้งปวงก็เข้าไปทูลเตือนตะละแม่ท้าวว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ข้าพเจ้า

มาเชิญ เร่งแต่งพระองค์เร็วเถิดเกือบใกล้จะได้พระฤกษ์อยู่แล้ว ตะละแม่ท้าวกำลังแค้นพระทัย จึงตรัสถามว่า อีเม้ยมะนิกมันไปแล้วหรือยัง เถ้าแก่จึงทูลว่า ข้าพเจ้าเห็นที่ตำหนักเตรียมพร้อมแล้ว จะคอยให้พระแม่เจ้าอยู่หัวเสด็จก่อน ตะละแม่ท้าวจึงตรัสว่า อีรูปสวยทำไมไม่แบกหน้าออกไปรับเสด็จก่อนเล่า จะมาคอยข้าทำไม ข้าคนบุญน้อยแล้วจะตามหลังเขาออกไป ท่านทั้งปวงจงพากันออกไปเถิด เถ้าแก่ชาวแม่ทั้งปวงกลับมากราบทูลตามคำตะละแม่ท้าวว่าทุกประการ

พระยาน้อยได้ฟังก็ทรงพระพิโรธ แต่ทรงคิดถึงความหลังเอาความรักเข้ามาหักความโกรธข่มพระทัยไว้ จึงตรัสสั่งเถ้าแก่แต่เบา ๆ ให้ไปแจ้งความแก่พระมารดาตะละแม่ท้าว ให้พระมารดาไปช่วยปลอบโดมพาตัวตะละแม่ท้าวมาจงได้ แล้วพระองค์ทรงเห็นว่าเม้ยมะนิกจะเกรงตะละแม่ท้าวมิอาจจะมาก่อน กลัวจะประชดประชันว่าแย่งชิงออกหน้า เผื่อจะคลาดเสียฤกษ์ราชพิธี จึงให้ไปเตือนเม้ยมะนิกมาไว้

ฝ่ายนางมหาจันท์เทวีพระมารดาตะละแม่ท้าว ครั้นเถ้าแก่มาบอกว่ามีรับสั่งดังนั้น ก็เรียกบ่าวสาวใช้รีบไปยังตำหนักตะละแม่ท้าว เห็นท้าวนางเถ้าแก่หลวง แม่เจ้าพนักงานนำพระภูษาและเครื่องประดับของประทานมารอคอย จะช่วยแต่งพระองค์ตะละแม่ท้าวอยู่พร้อมจึง

เข้าสู่ตำหนัก เห็นตะละแม่ท้าวกอดพ่อดาวแก่นท้าวนิ่งอยู่ก็โกรธ จึงตรัสว่า นี่ไว้ยศไว้อย่างไปถึงไหน มิรับสั่งให้มาเตือนว่าจวนจะได้ฤกษ์แล้วก็ยังมิไป ไม่รักเบื้นเอกจะรักเบื้นโทและกระมัง ดูกอะไรแสนงอนสอนยากเช่นนั้น ตะละแม่ท้าวได้ฟังพระมารดาตัดพ้อ จึงวอนไหว้แล้วว่า ข้าพเจ้ามีความแค้นความอายยิ่งนัก มิได้อภิเษกก็แล้วไปเถิด พระมารดาก็อ้อนวอนถึงสองครั้งสามครั้ง ตะละแม่ท้าวก็ทรงพระกรรแสงนิ่งเสีย นางมหาจันท์เทวีก็ร้องไห้จึงว่า แต่ก่อนได้พึ่งพ่อ ๆ หาไม่หมายจะได้พึ่งผัว เมื่อถูกไม่คิดพึ่งผัวแล้วก็ฆ่าแม่เสียเถิด อย่าให้แม่อยู่อายแก่คนทั้งปวงเลย ตะละแม่ท้าวก็นิ่งเสีย นางมหาจันท์เทวีเห็นเหลือจะปลอบแล้ว ก็ร้องไห้กลับออกมาบอกแก่เถ้าแก่ ๆ เข้าไปทูลพระยาน้อย ๆ ก็ทรงพระโกรธเบื้นกำดังพระสุโทไหดลงโทรมพระพักตร์ ทรงพระดำริว่า ได้ทำดีมาแต่ต้นแล้วจำจะต้องทำไปจนตลอด ให้ญาติวงศ์ทั้งปวงเห็นว่าใจดีสักหน่อย จึงให้หามุอายดาวแม่นมเข้ามา ตรัสว่า ตะละแม่ท้าวนี้ถือตัวนัก ข้าตามใจเขา ๆ ไม่ตามใจข้า ๆ ง้อเขา ๆ ยิ่งงอน ๆ จนเกินงาม แม่ช่วยไปเตือนให้ครบสามครั้งเสียหน่อยเถิด ฤกษ์ก็จวนเต็มทีแล้ว มุอายดาวรับสั่งแล้ว ก็รีบไปเตือนตะละแม่ท้าวทูลว่า มีรับสั่งให้ข้าพเจ้ามาเตือน เชิญพระแม่เจ้าเร่งแต่งพระองค์เร็วเถิด นาฬิกาตีกระชั้นเข้ามา เกือบจะใกล้ได้พระฤกษ์แล้ว ถ้าช้าเห็นจะเสียการ ตะละแม่ท้าวจึงทูลว่า ข้าไม่อยาก

ภิเษกแล้ว เพราะความแค้นความอายอยู่ในทรวงอกสักเท่าภูเขา มุอายดาวจึงทูลปดอบว่า พระแม่เจ้าอย่าดุอำนาจฉันทาคติเลย พระเจ้าอยู่หัวจะทรงพระพิโรธนัก ซึ่งพระแม่เจ้ากลัวจะเสียสิริศักดินั้น ข้าพเจ้าจะอุปมาถวาย องค์พระแม่เจ้าเปรียบเหมือนทองคำธรรมชาติ เม้ยมะนิกเปรียบประดุจทองแปรธาตุ อันนายช่างชัดยาแต่งสำรับให้งามแล้วมาตั้งไว้เคียงกัน ทองธรรมชาตินั้นจะตกต่ำไปหามิได้ ก็คงที่อยู่ว่าเนื้อนพคุณ อันทองชัดยานั้นก็คงที่เรียกว่าทองแปรธาตุ จะมากลบลบรัศมีทองธรรมชาตินั้นหามิได้ ซึ่งพระแม่เจ้ามีพระทัยรังเกียจเม้ยมะนิก ก็เหมือนดังข้าพเจ้าเปรียบถวายดังนี้ ตะละแม่ท้าวได้ฟังมุอายดาวว่าดังนั้นก็คลายความขึ้งเคียดลง จึงตรัสว่า แม่ว่ากล่าวให้ฟังค่อยหายรำคาญหน่อยหนึ่ง ถ้ากระนั้นข้าจะไป จึงรีบแต่งพระองค์เสร็จแล้ว เสด็จลงจากพระตำหนัก พร้อมด้วยเถ้าแก่ชาวแม่พระสนมแวดล้อม

ขณะนั้นมีกาตัวหนึ่งบินผ่านมา ตะละแม่ท้าวเห็นก็ให้หวาดหวั่นพระทัย รีบเสด็จมา ๆ ก็มิทัน มุอายดาวก็รีบไปจะเข้าราชบุณฑกราบทูลก็มิทัน พอประจวบพระฤกษ์กำหนดการพระราชพิธีภิเษกแล้ว พระยาน้อยคอยตะละแม่ท้าวอยู่ไม่เห็นเสด็จมา ก็ทรงพระโกรธยิ่งนัก แม่เม้ยมะนิกนั้นมาทันฤกษ์พระราชพิธี เสนาบดีทั้งปวงก็อัญเชิญเม้ยมะนิกขึ้นนั่งบนกองทอง ตามฐานานุกรมแล้วก็ให้ดื่ม

ฆ้องกลองแตรสังข์ดุริยดนตรีก็ประโคมขึ้นพร้อมกัน อภิเษกเมียมะนิก นั้นแต่ผู้เดียว ขึ้นเป็นพระอัครมเหสีฝ่ายซ้าย ถวายพระนามว่าพระนางบียราชเทวี เพราะว่าเป็นที่รักของพระยาน้อย ฝ่ายพระสังฆราชาคณะก็เจริญพระปริตถวายไชยมงคล และชีพ่อพราหมณ์ถวายอาเศียรพาท น้ำกลศน้ำสังข์ตามพระราชพิธีไสยเวท ครั้นกระทำการราชพิธีปราบดาภิเษกเสร็จแล้ว สมณชีพราหมณ์เสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวง จึงมาปรึกษากันว่า จะขอถวายพระนามพระยาน้อยใหม่ เพื่อจะให้เป็นมงคลศิริสถาพรอันยิ่ง

ฝ่ายมังกันจีและพระยาอินทโยธาราชปโรหิตาจารย์ทั้งปวงจึงว่า พระนามราชบุตรพระเจ้าอยู่หัวใหม่ของเรานี้ เป็นนามราชสีห์ จะถวายพระนามให้ออกพระนามเรียกว่า สมเด็จพระเจ้าสีหราชาธิราช แล้วก็ชวนกันอธิษฐานว่า ถ้าและพระนามนี้จะเป็นศุภมงคลอันประเสริฐ สมควรแก่พระมหากษัตราธิราชอยู่แล้ว และเศวตฉัตรซึ่งตั้งหุบไว้ ขอจงบันดาลกางขึ้นให้เห็นประจักษ์แก่ตาคนทั้งปวงตามคำอธิษฐานนี้เถิด ครั้นเสนาบดีราชปโรหิตทั้งปวง ประกอบพระนามอธิษฐานดังนั้นแล้ว เศวตฉัตรซึ่งหุบอยู่นั้นก็กางขึ้น เห็นเป็นมหัศจรรย์ยิ่งนัก ประจักษ์แก่ตาคนทั้งปวง ขณะนั้นสมณชีพราหมณ์เสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวง ก็ถวายพระนามพระยาน้อย จึงออกพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าสีหราชาธิราชสืบมา แต่คนภายนอกออก

พระนามเรียกสั้หอักษรในเบื้องต้นทั้งสองนั้นมิถึง เรียกแต่พระเจ้าราชาธิราช

ฤศักราช ๗๕๙ ปี ครั้นเสร็จการพระราชพิธีปราบดาภิเษกแล้ว แต่นั้นมาเมืองพะโคก็โปรดให้เรียกว่ากรุงหงสาวดีตามเดิม ด้วยเป็นเมืองหลวงมาแต่ก่อน ครั้นว่าเวลาค่ำ พระเจ้าราชาธิราชเสด็จเข้าที่สิริไสยาสน์เหนือแท่นที่พระบรรทม ครั้นเวลาอุษาโยค ตื่นจากที่พระสิริไสยาสน์ ก็ทรงจินตนาการถึงผู้มีบำเหน็จความชอบ ซึ่งได้ทำสงครามมาแต่ปางหลัง บัดนี้เสร็จราชการได้ปราบดาภิเษกเป็นกษัตราธิราช แล้วก็ยังจะได้ปราบบรรดาเมืองขึ้นเมืองออกสิบไปอยู่ซึ่งผู้ใดกระทำการมาด้วยแต่ก่อน จำจะปูกเลียงจัดแจงตั้งแต่งตามฐานานุศักดิ์โดยสมควร ครั้นทรงพระดำริแล้ว ก็เสด็จออกยังท้องพระโรงราชพินิจฉัย พรั่งพร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวง หมอบเฝ้าอยู่ตามตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้พ่อมอญเป็นสมิงพ่อเพชร โปรดตั้งมังกันจี่เป็นราชามะนู โปรดให้พ่อเดิศเป็นสมิงนนทะสุริยะ มะสอดเป็นสมิงนนทะพะละ พ่ออู่หมอเฒ่าเป็นสมิงพระตะเบิด มะเดาะเป็นสมิงสิริยพรหม มะละเป็นสมิงอินท์ มะเริดเป็นสมิงธรรมราชา มะพะโคเป็นสมิงจะอะสู แต่บรรดาผู้มีบำเหน็จความชอบทั้งนั้น ก็โปรดตั้งแต่งตามตำแหน่งผู้ใหญ่ผู้น้อยตั้งอยู่ในยศถาศักดิ์เป็นอันมาก แล้วก็ทรงพระราชทานเครื่องอุปโภค

บริโภค โดยสมควรตามฐานานุกรมเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสสั่งชาวพระคลังเจ้าพนักงานทั้งปวง ให้ตรวจตราดูสิ่งของในท้องพระคลังจงทุกพนักงาน

ฝ่ายชาวพระคลังทั้งปวงตรวจดูเสร็จแล้ว จึงเข้ากราบบังคมทูลว่า สิ่งของในท้องพระคลังทั้งนั้นอื่น ๆ ยังอยู่สิ้นมิได้เป็นอันตราย บัดนี้ยังขาดอยู่แต่พระขรรค์เพชรสิบวงของมีค่าควรเมือง ด้วยพระมหาเทวีให้มาเรียกเอาไป แต่พระเจ้าอยู่หัวยังมิได้เสด็จสรวงคต พระเจ้าราชาธิราชก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสสั่งให้ไปเรียกเอามา

ฝ่ายเสนาบดีก็ออกมาเรียกเอากับพระมหาเทวี ๆ เอาซ่อนไว้ในมวยพระเกศก็แก้ออกส่งให้ เสนาบดีจึงนำเข้าไปถวายพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็ทรงพระราชทานให้แก่เม้ยมะนิก ซึ่งเป็นพระนางบียราชเทวี แล้วพระองค์จึงตรัสสั่งให้จัดแจงทแกล้วทหารช้างม้า และเครื่องศัสตราวุธสำหรับทัพบกทัพเรือ ตระเตรียมตามขบวนพิชัยสงคราม พร้อมมูลเสร็จแล้ว พระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งให้นำเครื่องราชาภิเษก ของสมเด็จพระราชบิดานั้นไปบูชาไว้ที่พระมุเตาและเจดีย์ฐาน ซึ่งต้องกับพระนามของพระองค์นั้นเสร็จแล้ว ครั้นอยู่มาเป็นเวลากลางคืน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จเข้าสู่ที่พระบรรทม พอเวลาใกล้รุ่งก็ทรงพระสุบินนิมิตว่า มีดาวตอยมาแต่บนนภาลัยอากาศเป็นหลายดวง ตกลงมาอยู่ที่พานพระศรี พระองค์จึงเอาผ้าพระหัตถ์ปิดดวงดาวเหล่า

นั้นไว้ได้หมด พอสิ้นลักษณะพระสุบินนิมิต สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช
ก็สิ้นจากที่พระบรรทม จึงเสด็จออกพร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราช
ปโรหิตทั้งปวง ตรัสสั่งให้หาราชามะนูมาทำนายพระสุบิน ตรัสเล่า
ให้ฟังถี่ถ้วนโดยในนิมิต ราชามะนูจึงกราบทูลทำนายว่า ซึ่งดาวศุก
ลงมาแต่นภากาศอยู่ที่พานพระศรีเบื้องหลายดวง และซึ่งพระองค์เอา
ผ้าพระหัตถ์ปิดไว้ได้นั้น ลักษณะพระสุบินดังนี้ เป็นชัยมงคลศุภนิมิต
ประเสริฐยิ่งนัก คือสำแดงเหตุที่พระองค์จะได้ปราบเสี้ยนศึกศัตรูให้
ราบคาบ แต่บรรดาเมืองขึ้นเมืองออก และรามัญประเทศทั้งปวง
ซึ่งเป็นเสี้ยนหนามหลักตอยังมิได้อ่อนน้อมนั้น ก็เกรงพระเดชานุภาพ
เข้ามาอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ของพระองค์สิ้น

พระเจ้าราชาธิราชได้ฟังราชามะนูทูลทำนายนิมิตดังนั้น ก็ยินดี
พระทัยนัก จึงพระราชทานขันสรงพระพักตร์ทองคำประดับพลอย ใบ
หนึ่งให้แก่ราชามะนู ครั้นอยู่มาพระเจ้าราชาธิราชเสด็จไปกระทำพิธี
กรรมบวงสรวงเทพยดาอารักษ์ที่ต้นโพธิ์แห่งหนึ่ง อยู่ในทิศตะวันตก
เมืองหงสาวดี ตามประเพณีพระมหากษัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน แล้วก็
เสด็จกลับคืนเข้าพระนคร ครั้นเวลากลางคืนก็ทรงพระสุบินนิมิตอีก
ว่าพระจันทร์ชักรถไปตามจักรราศีล่องล่างโลก บรรดาดวงดาวตรง
หน้าพระจันทร์นั้นหายไปสิ้น พระเจ้าราชาธิราชก็ให้หาราชามะนูเข้า
มาทำนาย ราชามะนูจึงทูลทำนายความว่า ดวงพระจันทร์นั้นได้แก่

พระองค์ผู้ทรงพระเดชานุภาพ ดาวนั้นได้แก่เมืองขึ้นทั้งปวง อันยังมิได้อ่อนน้อม ซึ่งว่าพระจันทร์ชักรถลอยไปตามจักรราศี แต่ดวงดาวหายไปสิ้นนั้น ถ้าพระองค์เสด็จยกพยุหโยธาทัพไปเมืองใด เมืองนั้นก็มิได้ต่อต้านกับพระองค์ได้เลย จะระย่อกลัวเกรงพระเดชไปสิ้น

พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังราชามะนูทำนายดังนั้น ต้องกันกับพระสุบินชอบพระทัยนัก จึงพระราชทานเมืองรอญยะให้ขึ้นแก่ราชามะนู ครั้นอยู่มาสมิงสามแหลกซึ่งกินเมืองวานนั้น ตั้งแข็งเมืองต่อพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงตรัสสั่งให้กำหนดทหาร ช้างม้าเครื่องศัสตราวุธพร้อมเสร็จ พระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินกองทัพยกไปตีเมืองวาน ครั้นไปถึงเมืองวานทหารทั้งปวงตีหักเข้าเอาเมืองได้

ฝ่ายทหารจับได้สมิงสามแหลกเจ้าเมืองวานนั้น ก็ฆ่าเสียในที่รบ พระเจ้าราชาธิราชได้ทราบแล้ว จึงตรัสติเตียนทหารทั้งปวง ว่าสมิงสามแหลกคนนี้ มีฝีมือแกล้วกล้าหายากนัก ซึ่งว่าเขาแข็งเมืองไว้ทั้งนั้น เพราะยังไม่เชื่อบุญญาภิสมภารแห่งเรา เขาผิดแต่ครั้งเดียวพอจะเลี้ยงได้อยู่ ถ้าพาตัวมาถึงเรา ๆ ก็จะงดโทษไว้ ว่ากล่าวสั่งสอนให้อ่อนน้อมต่อเราได้

ฝ่ายทหารซึ่งฆ่าสมิงสามแหลกเสียนั้น ครั้นได้ฟังพระราชโองการตรัสก็ตกใจรู้ว่าตัวผิดก็ทูลขอโทษ พระเจ้าราชาธิราชก็ทรงพระกรุณาโปรดยกให้

ขณะนั้นจึงสมิงสามผลัดเจ้าเมืองแตร ครั้นรู้ว่าพระเจ้าราชาธิราชยกมาตีเมืองวานได้แล้วก็คิดสะดุ้งกลัว จึงเข้ามาอ่อนน้อมต่อพระเจ้าราชาธิราช และพระเจ้าราชาธิราชตีได้เมืองวานแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้พ่อสามเกลี้ยวซึ่งเอาทองมากวาย ทูลขอเมืองวานแต่ก่อนนั้น เป็นสมิงสามแหลกกินเมืองวาน แล้วจึงจัดแจงกองทัพจะยกไปตีเมืองนครเพน สมิงสามผลัดนั้นก็ยกไปด้วย

ขณะเมื่อพระเจ้าราชาธิราชยกไปยังมิทันถึงนั้น สมิงอายพะบูญเจ้าเมืองนครเพน มีกิจธุระลงไปหาพระตะบะเมืองเมาะตะมะ ให้พ่อกองผู้บุตรอยู่รักษาเมือง ครั้นพระเจ้าราชาธิราชยกมาถึงเมืองนครเพน จึงตรัสสั่งให้พลทหารล้อมเมืองเข้าไว้แน่นหนาเป็นสามารถ

ฝ่ายพ่อกองก็ครั่นครามกลัว มิได้แต่งทหารออกสู้รบรักษาเมืองมั่นไว้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่งเดียบเมืองนครเพน ทอดพระเนตรเห็นโรงช้างแห่งหนึ่งซึ่งปลูกไว้ริมเมือง จึงให้ทหารเอาไฟจุดโรงช้างเข้า เปลวไฟลุกแรงนัก ลมพัดหอบเอาลูกไฟเข้าไปติดไหม้เรือนพ่อกองผู้บุตรสมิงอายพะบูญ ช้างม้าผู้คนในเมืองก็แตกตื่นวุ่นวาย

ฝ่ายพ่อกองก็วิ่งออกมาให้ทหารดับไฟ ช้างตื่นมาเบียดพ่อกองล้มทับเข้ากับเพิงเรือน ตัวไม้แบนยับย่อยไป ทหารทั้งปวงช่วยมิทัน ตัวพ่อกองก็ถึงแก่ความตายในขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

ได้ทรงทราบ ก็ให้ทหารยกเข้าตีก็ได้เมืองโดยง่าย พระเจ้าราชาธิราช ก็เสด็จเข้าประทับอยู่ในเมืองนครเพน แต่ฝ่ายทแกล้วทหารทั้งปวงนั้น ให้ตั้งอยู่นอกเมือง

ขณะนั้นสมิงสามผลัดซึ่งยกมาแต่เมืองแตร และมาอ่อนน้อมต่อพระเจ้าราชาธิราชนั้น ทหารเอกมีฝีมือผู้หนึ่งชื่อมะสะดุมมาด้วย สมิงสามผลัดกับมะสะดุมเกิดวิวาทบาดหมางกัน ด้วยเหตุการณ์สิ่งหนึ่ง มะสะดุมก็มีความน้อยใจ เข้ามาถวายตัวเป็นทหารอยู่ด้วยพระเจ้าราชาธิราช

ฝ่ายมะกรานเจ้าเมืองกรานรู้ว่า พระเจ้าราชาธิราชยกมาตั้งทัพอยู่เมืองนครเพน มะกรานจึงจัดทหารมีฝีมือได้ห้าร้อย ยกมาตีปล้นพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองนั้นแตกในเวลากลางคืนให้ทหารเอาเพลิงจุดเผาค่ายนอกเมืองเสียสิ้น กองทัพซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองนั้นก็แตกกระจัดกระจายไป ทหารพระเจ้าราชาธิราชล้มตายเป็นอันมาก ขณะเมื่อมะกรานมาปล้นทัพนั้น แสงเพลิงเผาค่ายสว่างไปเห็นตัวคนถนัด มะกรานนั้นขี่ช้างยืนอยู่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จประทับอยู่บนเชิงเทิน ทอดพระเนตรออกไปเห็นมะกรานขี่ช้างยืนอยู่ ก็ทรงพระโกรธจึงตรัสว่า อ้ายมะกรานนี้มันองอาจนัก ทำไฉนเราจะได้ศีรษะมัน และเมื่อทรงตรัสอยู่นั้น มะสะดุมทหารมีฝีมือสะพายดาบรักษาพระองค์อยู่ริมพระเจ้าราชาธิราช ครั้นได้ยินพระโองการตรัส

ดังนั้นก็ดีใจ จึงคิดว่าเราพึงมาถวายตัวเป็นข้าทหารใหม่ ยังหาได้ทำเหน็จความชอบชนะศึกแต่หักศึกสักครั้งหนึ่งไม่ ครั้นจะเป็นการหน้าพระที่นั่ง เห็นได้ท่วงทีดีอยู่แล้ว เราจะออกไปตัดศีร์ษะมะกรานเข้ามาถวายให้จงได้ ครั้นคิดดังนั้นแล้วก็ใจเบาไป จะได้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชให้ทราบก่อนหามิได้ มะสะดุมก็หยิบได้ชะลอมใบหนึ่ง แล้วเอาหม้อข้าวใส่ลงในชะลอม มือหนึ่งถือดาบมือหนึ่งถือชะลอมจะออกประตู นายประตูเบิดให้มิทัน จึงโดดเผ่นลงจากกำแพงไกลออกไปสามวา แล้วทำกลอุบายวิ่งปลอมร้องออกไปว่า ข้าพเจ้าตัดศีร์ษะทหารเอกพระเจ้าราชาธิราชได้คนหนึ่ง จะเอามาถวาย

ฝ่ายทหารมะกรานได้ยินดังนั้นไม่ทันพิจารณา ก็หาสู่สงสัยไม่ คิดว่าทหารพวกตัว จึงนิ่งให้มะสะดุมถือชะลอมเข้าไปจนถึงมะกราน ๆ ได้ยินเสียงมะสะดุมร้องดังนั้น คิดว่าทหารของตัวได้ศีร์ษะมาจริงก็ดีใจ มะกรานชะโงกหน้าลงมาดู มะสะดุมเห็นได้ทีก็โดดขึ้นฟัน ตัดเอาศีร์ษะมะกรานแม่ทัพได้ มะสะดุมก็สลัดหม้อข้าวในชะลอมนั้นออกเสีย แล้วเอาศีร์ษะมะกรานใส่ลงในชะลอม แล้วก็วิ่งออกมาทำอุบายร้องว่า ท่านให้เอาศีร์ษะข้าศึกไปเสียบเสี้ยน มะสะดุมก็วิ่งกลับเข้ามาเมือง และขณะเมื่อมะสะดุมออกไปตัดศีร์ษะมะกรานบนคอช้างนั้น แสงเพลิงสว่างรุ่งเรือง พระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตรเห็นรู้จักตัวอยู่ จึงตรัสสั่งให้เบิดประตูเมืองรับ มะสะดุมก็เอาศีร์ษะมะกรานเข้ามาถวาย แล้ว

กราบทูลซึ่งทำกลอุบาย มิให้พวกทหารมะกรานสงสัยได้ดังนั้นทุกประการ พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงตรัสสรรเสริญมะสะดุมว่า ท่านนผมีอเข้มแข็งยิ่งนัก มิเสียทีเกิดมาเป็นชายชาติทหาร นานไปเบื้องหน้าเราจะชุบเลี้ยงท่านให้ถึงขนาด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสรรเสริญดังนี้ แต่หาได้พระราชทานสิ่งใดให้แก่มะสะดุมไม่ ด้วยทรงพระราชดำริว่า มะสะดุมกระทำความชอบทั้งนี้ก็ดีอยู่แล้ว แต่เสียหน่อยหนึ่งเพราะใจเบา หาบอกเล่ากับเราก่อนไม่ ครั้นจะพระราชทานบำเหน็จรางวัลในขณะนี้มิควร ต้องไปเมื่อหน้าทหารทั้งปวงจะเอาเยี่ยงอย่าง มีจิตประมาทในกิจราชการ ก็จะเสียขนบธรรมเนียมพระราชประเพณีไป

ฝ่ายพวกกองทัพมะกรานซึ่งยกมา พอรู้ว่ามะกรานตายก็แตกหนียกกลับไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทแกล้วทหารทั้งปวงว่า เมืองวานเมืองนครเพนเราก็ได้แล้ว บัดนี้เราจะยกลงไปตีเมืองเมาะลำเลิงและเมืองเมาะตะมะ สมิงสามผลัดจึงกราบทูลว่า เมืองเมาะลำเลิง เมืองเมาะตะมะ สองเมืองนี้เข้มแข็งนัก ถ้ายกไปตีเห็นจะต้องรบพุ่งกันถึงสาหัส ผู้คนจะล้มตายมาก จึงจะได้ขอเชิญพระองค์ประทับแรมอยู่ ณ เมืองนครเพน ให้สำราญพระทัยก่อนเถิด ข้าพเจ้ากับเสนาบดีทแกล้วทหารทั้งปวง จะขอยกไปตีเมืองกราน ด้วยบัดนี้เจ้าเมืองกรานยกลงมาปล้นกองทัพหลวง ทหาร

ก็ออกไปตัดศีรษะได้ถึงแก่ความตาย เมืองกรานก็ว่างเปล่าอยู่หาเจ้าเมืองมิได้ ผู้คนมีเป็นอันมากก็จะระส่ำระสายอยู่ ข้าพเจ้าจะขออาสาขึ้นไปตีเมืองกราน กวาดเอาผู้คนช้างม้าทั้งปวงมาประกอบด้วยกองทัพหลวงได้มากแล้ว จึงยกเข้าตีเมืองเมาะตำเลิงเมืองเมาะตะมะ ก็เห็นจะได้โดยง่าย

พระเจ้าราชาธิราชทรงเห็นชอบด้วย จึงโปรดให้สมิงสามผลัดทัพหนึ่ง สร่ายสงครามทัพหนึ่ง อำมาตย์ทินมณีกรอดทัพหนึ่ง หะนารายณ์ทัพหนึ่ง เบ็ดไชทัพหนึ่ง เป็นห้าทัพประกอบด้วยช้างม้ารพลเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ ครั้นได้ฤกษ์นายทัพทั้งห้าก็ถวายบังคมลายกออกไป ขณะเมื่อนายทัพทั้งห้าเดินกองทัพไปยังไม่ถึงเมืองกราน

ฝ่ายสมิงพระตะบะเจ้าเมืองเมาะตะมะ กับสมิงอายพะบูญและอุเลวจึงปรึกษากันว่า กองทัพพระเจ้าราชาธิราชครั้งนี้เข้มแข็งนักยกมาตีได้เมืองวานแล้ว ยกลงมาเมืองนครเพนก็ได้เมืองโดยง่าย กำลังเราก็น้อยลง ประการหนึ่งเจ้าเมืองกรานยกทัพไปต่อต้านก็เสียตัว ผู้คนในเมืองกรานก็ระส่ำระสายหาที่พึ่งมิได้ ครั้นเห็นว่าศึกพระเจ้าราชาธิราชจะยกมาตีถึงเมืองเราเป็นมั่นคง ถ้าแลกองทัพพระเจ้าราชาธิราชยกมาตั้งเมืองกรานเหนือน้ำได้แล้วกำลังศึกก็จะมากขึ้น ฝ่ายผู้คนข้างเรานั้นน้อยจะขัดสนนัก จำจะให้กองทัพไปรักษาเมืองกรานไว้ให้มั่นจึงได้ ครั้นปรึกษาเห็นชอบด้วยกันแล้ว พระตะบะจึงแต่งให้สมิง

อายพะบูญกับอุเลวคุมกองทัพเรือยกขึ้นไปถึงเมืองกราน พอกองทัพเบ็ดไชย กองทัพส่ายสงคราม กองทัพหะนารายณ์ สามนายนี้มาถึงก่อน กองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงสามผลัดสองทัพนี้ยังมิมาถึง และกองทัพเมืองเมาะตะมะกับกองทัพส่ายสงคราม กองทัพหะนารายณ์ กองทัพเบ็ดไชยถึงพร้อมกันเข้า

ฝ่ายกองทัพสมิงอายพะบูญ ก็ยกเข้าตีกองทัพส่ายสงคราม หะนารายณ์เบ็ดไชยแตกกระจัดกระจาย ทหารทั้งปวงล้มตายบ้างหนีเข้าป่าบ้าง หนีลงมาถึงกองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด และสมิงสามผลัด อำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงสามผลัด เห็นกองทัพทั้งสามกองแตกมา ก็ให้หยุดทหารมั่นไว้ อำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงสามผลัดจึงปรึกษากันว่า กองทัพเรามาถึงห้าทัพแตกเสียสามทัพแล้ว แต่เราสองทัพนี้เห็นกำลังน้อยนัก เราถอยกองทัพไปก่อนหรือ ๆ จะยกเข้าตีเบื้นประการใด

ฝ่ายสมิงสามผลัดจึงว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชโองการตรัสใช้ให้เรามากระทำสงครามด้วยกันทั้งห้าทัพ ถึงมาตรว่าแตกไปสามทัพแล้ว แต่กองเราทั้งสองยังมิได้รบพุ่ง พวกทแกต้วทหารก็เบื้นปรกติดีอยู่ ถ้าถอยทัพไปนี้มิควร จะเบื้นโทษ จำเราจะให้ส่งบไว้ดูท่วงทีข้าศึกก่อน เห็นกองทัพอายพะบูญจะสำคัญว่ากองทัพนี้แตกไปสิ้นแล้ว หามีทัพผู้อื่นอีกไม่ ก็จะประมาทเที่ยวเก็บเอาข้าว

ของเครื่องศัสตราวุธลงบรรทุกเรือ พอผู้คนกระจัดกระจายเสียขบวนแล้ว เราจะยกโจมตีในขณะนั้นก็จะได้ชัยชนะคืนโดยง่าย อำมาตย์ทินมณีกรอดก็เห็นชอบด้วย จึงสรรเสริญว่าบัญญาท่านคิดดีนัก จึงให้กองทัพทั้งนั้นตั้งสงบอยู่ชายป่ามิให้ข้าศึกเห็น

ฝ่ายกองทัพสมิงอายพะบูญ ครั้นมีชัยชนะแล้วก็มิได้ประมาท คิดว่ากองทัพแตกหนีไปสิ้นแล้ว ก็ชิงกันขนเก็บศัสตราวุธและเข้าของบรรทุกเรือสับสนวุ่นวายอยู่ อำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงสามผลัดเห็นได้ท่วงทีดังนั้น ก็ยกพลทหารออกโจมตีกองทัพสมิงอายพะบูญและอุเลว ทหารสมิงอายพะบูญและอุเลวนั้นไม่ทันรู้ตัวก็แตกหนีด้วยพลัดพรายไปเป็นอันมาก และไพร่พลทั้งสองทัพนั้นทั้งเรือเสียหนีไปทางบก แต่ตัวสมิงอายพะบูญกับอุเลวนั้นผู้มีอกล้า ฉวยดาบคนละสองมือโจนหนีลงเรือน้อยได้ ทหารตามจับมิทันก็รีบล่องลงไปเมืองเมาะตะมะ

ขณะนั้นสร่ายสงคราม เบ็ดไชหะนารายณ์ และรัพพ ทั้งสามทั้งซึ่งแตกไปก่อนนั้น ตั้งกองซ่องสุมควบคุมกันเข้าได้ ครั้นรู้ว่ากองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดสมิงสามผลัด เข้าโจมตีกองทัพสมิงอายพะบูญและอุเลวแตกหนีไปแล้ว ก็เข้ามาพร้อมกันด้วยกับกองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดและสมิงสามผลัด

ฝ่ายสมิงอายพะบูญและอุเลวรีบหนีล่องลงมาถึงเมืองเมาะตะ-

มะแล้ว ก็เข้าไปแจ้งเหตุแก่พระตะบะตามความที่ได้สู้รบแพ้และชนะทุกประการ สมิงพระตะบะได้แจ้งดังนั้นก็ตกใจ คิดกลัวเกรงเดชานุภาพพระเจ้าราชาธิราชเป็นอันมาก จึงปรึกษากันว่าถ้ากระนั้นเราจะอยู่สู้รบมิได้ ด้วยกองทัพพระเจ้าราชาธิราชมีกำลังนัก ถ้าพระเจ้าราชาธิราชยกมาย่ำยีเมืองเราแล้ว รี้พลทแกล้วทหารของเราน้อยกว่าเห็นเหลือกำลังจะสู้รบจะได้ความขัดสน เราเร่งคิดอ่านหนีเสียเถิด สมิงพระตะบะกับสมิงอายพะบูญแตะอุเลว ก็ให้ขนเข้าของเงินทองเสบียงอาหารลงบรรทุกเรือรบใหญ่ ทั้งผู้คนบ่าวไพร่พร้อมแล้ว แต่แม่อายพะโรภริยานั้นมิยอมไป จะอยู่สู้ตายในเมือง สมิงพระตะบะกับสมิงอายพะบูญแตะอุเลวนั้นก็ให้ใช้ใบออกเรือพากันแล่นหนีไปข้างเมืองแขก

ฝ่ายชาวเมืองเมาะตะมะก็พากันหนีไปหากองทัพพระเจ้าราชาธิราชเป็นอันมาก สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงทราบว่าพระตะบะหนีไปจากเมืองแล้ว พระองค์ก็รับเสด็จดำเนินกองทัพยกมายังเมืองเมาะตะมะ กองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดและสมิงสามผลัด เบ็ดไชหะนารายณ์ส่ายสงครามห้าทัพนั้น ก็ลงมาบรรจบกองทัพพระเจ้าราชาธิราช ณ เมืองเมาะตะมะ อำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงสามผลัดจึงเข้ากราบบังคม ทูลสมเด็จ พระเจ้า ราชาธิราช ตามมีเนื้อ ความมาแต่หลังทุกประการ ครั้นพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังสมิงสามผลัดและ

อำมาตย์ทินมณีกรอดทูล ซึ่งคิดการสงครามเอาชัยชนะได้ พระองค์ก็ดีพระทัยนัก แต่ทรงพระโกรธร่ายสงคราม เบื่อไข หะนารายณ์ผู้แตกทัพนั้น ว่าไม่ระมัดระวังข้าศึกทำให้แตกพ่ายมาเสียพระเกียรติยศ ครั้งสั่งให้ลงโทษนายทัพทั้งปวงถึงชีวิต จึงสั่งสามผลัด อำมาตย์ทินมณีกรอดกราบทูลว่า ซึ่งนายทัพทั้งสามแตกพ่ายมานั้นโทษผิดถึงสิ้นชีวิตตามบทพระอัยการศึกก็จริงอยู่แล้ว แต่ข้าพเจ้าทั้งสองขอรับพระราชทานโทษนายทัพทั้งสามไว้ครั้งหนึ่ง จะได้ทำราชการสงครามสนองพระเดชพระคุณสืบไปภายหน้า ซึ่งนายทหารทั้งสามแตกทัพมานั้น จะเป็นเพราะประมาทไม่ระมัดระวังหามิได้ เพราะรีบเดินกองทัพไปรวดเร็วมิได้พักผ่อนทหาร ๆ ทั้งปวงก็เหนื่อยเมื่อยล้า ครั้นไปถึงก็อดโรยถอยกำลังลง ฝ่ายข้าศึกยกกองทัพเรือมา ทหารทั้งปวงมีกำลังมิได้เหนื่อยอย่ จึงสู้รบกันเอาชนะมิได้ อุปมาดังคนอดอาหารอยู่สามวันกำลังน้อย จะเข้าปล้ำชกกับคนที่บริโภคอาหารอยู่ทุกวัน ๆ ละสามเวลาก็ย่อมแพ้แก่คนมีกำลัง ซึ่งได้บริโภคอาหารอยู่ทุกวัน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงพระราชทานยกโทษให้แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้สมิงสามผลัดเป็นสมิงพัชชะ พระราชทานเครื่องยศและเงินทองเสื้อผ้าเป็นบำเหน็จรางวัลโดยสมควรแก่ความชอบ ครั้นแล้วพระเจ้าราชาธิราชจึงทรงสั่งให้คุม

เอาตัวแม่อายพะโรภรรยาพระตะบะออกมา ทรงซักถามด้วยพระองค์ว่า ทรัพย์เข้าของเงินทองเอาไปไหนเสียสิ้น แม่อายพะโรจึงให้การทูลว่า สิ่งของเงินทองนั้นสมิงพระตะบะเอาไปสร้างพระพุทธรูปเบื้นการกุศลเสียสิ้นแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสถามว่า ซึ่งเงินทองของพระตะบะ ๆ เอาไปทำพระปฏิมากรเบื้น การกุศลเสียแล้วนั้นยกไว้ แต่เงินทองสิ่งของ ๆ พระราชบิดาเบื้นอันมาก ซึ่งพระตะบะเก็บริบไว้นั้น เอาไปไว้เสียไหนเล่า

ฝ่ายแม่อายพะโร ครั้นพระเจ้าราชาธิราชตรัสซักถามดังนั้นก็เกรงกลัวพระราชอาญายิ่งนัก ทูลความไม่ใคร่ออก ให้ประหม่าเสียงสั่นกราบทูลหน้าเบื้นหลัง ๆ เบื้นหน้าเดือนเบือนอยู่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสว่าเดิมมันให้การเบื้นสำนวน ครั้นซักถามหนักเข้ามันพูดไม่ใคร่ออก จึงตรัสสั่งให้เจ้าเสินเชื้อพระวงศ์ผู้หนึ่งเบื้นตุลาการ ให้คุมตัวแม่อายพะโรออกไปซักถาม สืบสาวเอาเงินทองของสมเด็จพระราชบิดาให้สิ้นเชิงจงได้ เจ้าเสินรับพระราชโองการแล้ว ก็ถวายบังคมลาคุมเอาตัวแม่อายพะโรออกไปซักถาม แล้วก็เร่งเอาเงินทองของหลวงแก่แม่อายพะโรได้สิ้น จึงนำเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงให้หาเสนาบดีเข้ามาเฝ้าพร้อมกัน แล้วก็ตรัสปรึกษาความชอบ โปรดให้พระยาพระตะเบิดไปกินเมืองวานายทัพนายกองทั้งปวงซึ่งมีความชอบในสงครามนั้น ก็ทรงพระกรุณา

โปรดให้รั้งเมืองทุกคนตามฐานานุกรม แล้วให้สมิงดิศกุมารกินเมืองเมาะตะมะตามได้ว่าไว้แต่ก่อน

ขณะนั้นย่ากองเจ้าเมืองทะละตั้งแข็งเมืองอยู่ มิได้มาอ่อนน้อมต่อพระเจ้าราชาธิราช ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจัดแจงเมืองเมาะตะมะให้ราบคาบเสร็จแล้ว ก็ยกพยุหโยธาทัพจะเสด็จกลับมากรุงหงสาวดี ขณะเมื่อพระเจ้าราชาธิราชได้เมืองเมาะตะมะนั้น ศุศักราช ๗๕๐ ปี ครั้นเสด็จดำเนินกองทัพมาถึงเมืองตีกคล้า เป็นเมืองขึ้นแก่กรุงหงสาวดี แต่ว่างอยู่ยังหาเจ้าเมืองมิได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จหยุดประทับพักพลทหารอยู่ในเมืองจึงทรงพระราชดำริว่าบรรดาทแกล้วทหารซึ่งมีชัยชนะแก่สงครามนั้น เราก็ได้ปูลาดเลี้ยงให้มียศศักดิ์ให้เครื่องอุปโภคบริโภคเสร็จแล้ว แต่มะสะดุมเป็นทหารมีฝีมือ ซึ่งองอาจออกไปตัดศีรษะมะกรานมาได้ ดังใจประสงค์นั้น เป็นคน มีความชอบมาก ยังหาได้ปูนบำเหน็จรางวัลสิ่งใดไม่ ครั้นจะให้หาตัวมาปูนบำเหน็จต่อหน้าคนดุจผู้มีความชอบทั้งปวงบัดนี้เล่า ก็ไม่สมควร เพราะว่าเมื่อมะสะดุมจะออกไปตัดศีรษะมะกรานนั้น ก็มิได้เข้ามารับอาสาบอกกล่าวให้เรารู้เหตุผลก่อน เป็นคนเบาความอยู่หน่อยหนึ่ง ทำให้เสียขนบธรรมเนียมเสนานุวัตร เป็นคุณกับโทษเจือกัน เราจะปูนบำเหน็จรางวัลมะสะดุมมิให้รู้ตัวบ้าง ครั้นทรงพระดำริดังนั้นแล้ว จึงสั่งให้ปลูกตำหนักใหญ่หลังหนึ่ง ประกอบด้วยเตียงตั่งที่นั่งที่นอน

เครื่องบัจกรณ์ปูลาดอาสน์อิงเขนย พร้อมด้วยขูปเทียนชวาลาเจียดทอง พานทอง น้ำเต้าทอง ดาบฝักทอง ครบเครื่องยศสำหรับผู้รักษาเมือง มีนางสนมขับรำบำเรออยู่ แล้วพระราชทานนางห้ามสาวรูปงามผู้หนึ่ง ชื่อนางเกษราเป็นบุตรผู้มีตระกูลให้อยู่รักษา จึงให้เขียนเป็นอักษรสำเนาความ และพระราชทานนามที่ตั้งลงในแผ่นสุพรรณบัฏ ใส่ผ้ากระหมวดไว้ในพานทองตั้งไว้ในที่สูง จึงตรัสสั่งสมิงพัชชะว่า ถ้าเราไปแล้วให้หาตัวมะสะดุมมากินเลี้ยง แล้วชักชวนมะสะดุมให้กินสุราเมาจงหนัก ถ้าเห็นมะสะดุมเมาสิ้นสติสมประดีแล้ว จึงให้คนยกขึ้นไปวางบนเตียงในที่ตำหนักนั้น ให้พระราชทานสิ่งของทั้งนี้แก่มะสะดุมสิ้น และให้กินเมืองตีกคล้าด้วย สมิงพัชชะก็รับพระราชโองการใส่เกล้า ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสั่งการเสร็จแล้ว ก็ให้เคลื่อนพลพยุหโยธาทัพ เสด็จกลับไปกรุงหงสาวดี

ฝ่าย สมิงพัชชะ จึงสั่งคนใช้ให้ แต่งโต๊ะ เครื่องเลี้ยง พร้อมด้วยเหล้าคาวหวานเสร็จแล้วก็ให้เชิญขุนนางกรมการและนายทหารทั้งปวงมากินเลี้ยงที่ตำหนักใหม่นั้นแล้ว จึงให้หาตัวมะสะดุมเข้ามากินเลี้ยงกับด้วยขุนนางกรมการทั้งปวงหวังจะให้รื่นเริงสบาย มะสะดุมมาถึงก็คำนับสมิงพัชชะตามอย่างธรรมเนียม สมิงพัชชะรับคำนับแล้วก็พูดปราศรัยเชิญให้มะสะดุมกินเลี้ยง ชวนให้เสพสุราพลางพูดกันพลางด้วยเรื่องการสงคราม สมิงพัชชะจึงเรียกหญิงคนใช้ให้มาคอยรินสุรา

คำนับให้มะสะดุม แล้วจึงกล่าวสรรเสริญยกยอมะสะดุมว่า ท่านนี้มีฝีมือกล้าหาญนัก สมควรเป็นทหารเอกของพระเจ้าอยู่หัวแล้ว เมื่อท่านออกไปตัดศีรษะมะกรานเข้ามาถวายนั้น เราเห็นแล้วก็ให้ครั่นครามใจ นึกชมฝีมือท่านอยู่มิได้ขาด ถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและขุนนางทั้งปวงก็สรรเสริญปัญญาความคิดท่านเป็นอันมาก ไม่ช้านานเห็นท่านจะได้ยศถาศักดิ์อันใหญ่ยิ่ง มีชื่อเสียงปรากฏในแผ่นดินเป็นมั่นคง เรามีใจรักท่านเหมือนหนึ่งญาติ เพราะจะได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปภายหน้า ขัดขวางสิ่งใดในการสงครามจะได้พึ่งกัน ซึ่งท่านกับเรามีความบาดหมางกันเล็กน้อยแต่หลังนั้นท่านอย่าถือโกรธจงอดโทษให้แก่เราเถิด

มะสะดุมเสพสุรายังไม่เมานัก จึงพูดถ่อมตัวว่า อันฝีมือและสติปัญญาข้าพเจ้านี้เป็นประมาณ จะจัดว่าเป็นเอกอย่างยิ่งนั้นมิได้ ซึ่งได้ตัดศีรษะมะกรานมาถวายนั้น ก็เพราะบุญบารมีของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปกแผ่คุ้มครองไปจึงได้ ซึ่งท่านว่าข้าพเจ้าจะได้ยศถาศักดิ์มีชื่อเสียงปรากฏนั้น ก็ขอสมพรปากท่านเถิด แต่ทแกล้วทหารทั้งปวงซึ่งได้ทำราชการสงครามนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงโปรดพระราชทานปูนบำเหน็จรางวัลตามความชอบถ้วนทั่วกันแล้ว แต่ข้าพเจ้าผู้เดียวมิได้รับพระราชทานบำเหน็จรางวัลสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งท่านจะหมายพึ่งข้าพเจ้าผู้น้อยเป็นคนอาภัพหายศศักดิ์มิได้นั้นเห็นไม่สม ชอบ

แต่ข้าพเจ้าผู้น้อยจะพึ่งท่านผู้เป็นใหญ่ ตั้งอยู่ในยศถาศักดิ์จึงจะควรแต่ซึ่งความชุ่นเคืองกันแต่หลังนั้น ข้าพเจ้าหาถือโกรธพยาบาทไม่ ซึ่งท่านรักข้าพเจ้าเหมือนหนึ่งญาตินั้น คุณหาที่สุดมิได้ข้าพเจ้าขอบใจนัก

สมิงพัชชะจึงตอบว่า เรารักท่านโดยฉันญาติอันสนิทมิได้รังเกียจสิ่งใด ซึ่งท่านอดโทษให้นั้น เราขอบใจที่สุด พอมะสะดุมพูดขาดคำลงที่ใด หญิงคนใช้ก็รินสุราคำนับส่งให้ทุกที่ สมิงพัชชะชวนให้มะสะดุมเสพสุราตั้งแต่เวลาบ่ายจนค่ำ หญิงคนใช้ก็จุดประทีปเทียนชวาลาออกมาตั้งไว้ ณ ที่เลี้ยง สมิงพัชชะเสพสุราแต่น้อยไม่เมานัก แต่มะสะดุมนั้นเสพสุราเมาเหลือขนาดสันสดิสมประดักเอนตัวหลับไปในที่นั้น สมิงพัชชะจึงให้หญิงคนใช้ ช่วยกันยกมะสะดุมขึ้นไว้บนเตียงที่นอนในตำหนัก แล้วสั่งหญิงเหล่านั้นให้คอยปฏิบัติรักษาอย่าหลับนอน ครั้นเวลาดึกน้ำค้างพรมมะสะดุมล่างเมาตื่นขึ้น เห็นตัวนอนอยู่บนเตียงที่สูง และเห็นนางเกษรารูปงามกับนางบำเรอนั่งเฝ้ารักษาอยู่ดังนั้นก็ตกใจ คิดว่าสมิงพัชชะแกล้งทำกลต่อตวง จึงลุกขึ้นจะลงจากเตียงที่นอน

ฝ่ายนางเกษราก็ให้นางนักสนมทั้งปวง ซึ่งรักษาตำหนักอยู่นั้นเข้ายุดตัวไว้ นางสนมทั้งปวงก็ชวนกันเข้าไปยุดมือเท้ามะสะดุมไว้ แล้วคำนับถามว่า หม่อมจะไปไหนเวลาดึกปานนี้ บุญมาถึงได้ขึ้นอยู่ในทิพย์วิมานแล้ว ไม่ชอบใจหรือ ฝ่ายมะสะดุมครั้นสร่างเข้ามาจับ

ต้องถูกตัวดังนั้น ก็ให้เลื่องซ่านไปทั้งกายด้วยความกำหนัดยินดี หายอัดแล้วจึงแสร้งพูดอ่อนน้อมว่า ข้าพเจ้าเมาสุรานักหลับไปไม่รู้สึกตัว มิได้แจ้งว่าผู้ใดยกขึ้นมา ให้นอนอยู่บนเตียงที่สูงดังนี้ ก็เกรงกลัวความผิดนัก และข้าพเจ้าขอถามหน่อยหนึ่ง แม่เทพธิดาทั้งปวงนี้เป็นเจ้าของทิพย์วิมานหรือ ๆ นางอัปสรผู้ใดเป็นเจ้าของ นางสนมทั้งปวงได้ฟังก็อายยิ้มอยู่ในที่ ชำเลืองค้อนแล้วบอกว่า ข้าพเจ้าเหล่านี้มิใช่เจ้าของเป็นแต่บริวาร นางเทพธิดาชื่อหม่อมแม่เกษรา ที่นั่งยิ้มแอบฉากอยู่นั้น เป็นเจ้าของรักษาทิพย์วิมาน ท่านมาเกิดคอยท่าเทพบุตรอยู่ มะสะดุมได้ฟังก็ดีใจ ยิ้มแล้วจึงถามว่า เมื่อไรเทพบุตรจะมาบังเกิดเล่า

นางสนมทั้งปวงแกล้งทำเฉยอนอายมิใคร่บอก ครั้นมะสะดุมซักถามหนักเข้าก็บอกว่า เทพบุตรท่านมาเกิดอยู่นานแล้ว แต่บุญยังไม่ถึง ท่านก็ทำราชการอยู่ก่อน บัดนี้บุญมาถึงแล้ว เทพดาจึงอุ้มท่านให้ขึ้นมานอนอยู่ในทิพย์วิมาน แต่ท่านเป็นเทพบุตรขลาด พอเห็นนางฟ้าเข้าก็ตื่นตกใจกลัว จะวิ่งหนีนางเทพธิดา ผู้รักษาทิพย์วิมานจึงให้ข้าพเจ้าทั้งปวงมายุดตัวไว้ มะสะดุมจึงว่า ซึ่งท่านเปรียบเทียบว่าตัวข้าพเจ้านั้น เห็นเกินวาสนานัก แต่อ้างเทพบุตรเทพธิดามาพูดเปรียบเล่นนี้ ข้าพเจ้าก็ยังกลัวความผิดอยู่เพราะไม่รู้เหตุการณ์คนดีนางสนมทั้งปวงจึงว่า หม่อมอย่าคิดแคลงเกรงสิ่งใดเลย เชิญดู

อักษรซึ่งใส่ไว้ในกระหมวดผ้าที่อยู่ในพานทองนั้นเถิด

มะสะดุมได้ฟังดังนั้น ก็ไปหยิบเอากระหมวดผ้ามาแก้ดูอักษรที่จารึกในแผ่นสุพรรณบัฏนั้น มีความว่า ซึ่งมะสะลุมเป็นทหารมีฝีมือเข้มแข็ง วิ่งออกไปตัดศีรษะข้าศึกมาได้ดังใจประสงค์นั้นเป็นผู้มีความชอบมาก ให้มะสะลุมเป็นเจ้าสมิงนครอินท์กินเมืองตีกคล้า ในลักษณะอักษรนั้นจะได้ออกพระนามพระเจ้าราชาธิราชหามิได้ มะสะดุมครั้นอ่านสิ้นความแล้ว ก็รู้ว่าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชผู้เป็นพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานปูนบำเหน็จให้ด้วยมีความชอบ เมื่อไปตัดศีรษะข้าศึกมาถวายนั้น มะสะดุมก็มีความยินดี จึงบ่ายหน้ามาข้างทิศกรุงหงสาวดี ยกมือขึ้นถวายบังคมสามครั้งแล้วก็รับพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค และนางนักสนมเครื่องดุริยางคดนตรี กินเมืองตีกคล้าตามโปรดพระราชทานนั้น และมะสะดุมได้เป็นเจ้าสมิงนครอินท์กินเมืองตีกคล้า ครั้งนั้นชาวเมืองทั้งปวงก็สรรเสริญสมิงนครอินท์ว่าเป็นบุญลาภยิ่งนัก เปรียบประดุจได้ทิพย์สมบัติ ครั้งนั้นกิตติศัพท์ก็เลื่องลือไปในรามัญประเทศทั้งปวง และคนทั้งปวงก็สรรเสริญพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเป็นอันมาก ว่าพระองค์รักข้าทหารยิ่งนัก ปูลูกเลี้ยงปูนบำเหน็จให้สมความชอบมิได้ตระหนี่พระราชทรัพย์

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เสด็จดำเนินกองทัพกลับมาถึง

กรุงหงสาวดีแล้ว จึงตรัสสั่งเสนาบดีให้จัดแจงทำเรือรบเป็นอันมาก กำหนดให้แล้วแต่ในวสันตฤดู ออกพรรษาแล้วจะยกทัพบกทัพเรือไปตีเมืองทะละ เสนาบดีรับพระราชโองการแล้ว ก็จัดแจงเรือรบไว้พร้อมเสร็จตามสั่ง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ให้จัดเรือฉลากบางเรือสายเรือสายคาเล่หยัก สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธ ทัพบกสรรพไปด้วยช้างม้ารี้พลเป็นอันมาก ครั้นพ้นเทศกาลวสันตฤดู ถึงกำหนดมุหุตวารศุภฤกษ์แล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ก็เสด็จพระราชดำเนินกองทัพไปถึงเมืองทะละตรัสสั่งให้ตั้งค่ายมั่นคงไว้

ฝ่ายยี่กำกองเจ้าเมืองทะละรู้ดังนั้นก็ตกใจ จึงคิดว่าเราจะนิ่งอยู่ดังนี้เห็นมิเป็นการ จำจะออกไปเฝ้าเพ็ดทูลแก้ตัว คิดแล้วก็ออกมาเฝ้าพระเจ้าราชาธิราช ๆ ทรงแคลงยี่กำกองอยู่ จึงตรัสสั่งให้สมิงอินทชีพเอาตัวยี่กำกองออกไป ณ พระธาตุ ให้พิจารณายี่กำกองให้สิ้นสงสัยก่อน

ฝ่ายสมิงอินทชีพได้รับสั่งแล้ว ก็เอาตัวยี่กำกองออกไปพิจารณาไล่เลียงยี่กำกอง ๆ เจรจาให้การถ้อยคำพิรุธ สมิงอินทชีพจึงซักไซ้ไล่เลียงไป ยี่กำกองจนแก่ถ้อยคำก็รับสารภาพว่าผิด สมิงอินทชีพจึงเอาตัวยี่กำกองกับถ้อยคำให้การ เข้ามากราบทูลพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้ทรงฟังจึงตรัสว่า อนิจจายี่กำกองเป็นผู้ใหญ่เรารักใคร่เหมือนพี่ร่วมอุทรมา ได้ให้ปฏิญาณกันแต่ก่อนแล้ว ยี่กำกองก็

บอกเหตุผลแต่ต้นมา เราก็ได้ให้สติอีก เราคิดว่าถ้าได้เป็นใหญ่ในกรุงหงสาวดีแล้ว จะให้ยี่กำกองเป็นไส้ศึกไป ควรและหรือยี่กำกองมีประทุษฐจิตคิดขบถดังนี้ เมื่อและยี่กำกองไม่รักชีวิตเราแล้ว เราจะรักชีวิตยี่กำกองไปไยเล่า จึงตรัสสั่งสมิงอินทชีพเอายี่กำกองใส่ถุงไปถ่วงเสียที่ท่าคล้า และทรัพย์สมบัติของยี่กำกองนั้น ทรงพระราชทานให้แก่พ่อสามเกลียว ซึ่งเป็นสมิงสามแหลกสิ้น แทนค่าทองที่ได้ถวายไว้แต่ก่อน เมื่องทะละนั้นก็โปรดพระราชทานแก่สมิงพัชชะ ให้สมิงพัชชะกินเมื่องทะละแล้ว พระองค์เสด็จเคลื่อนพยุหโยธาทัพไปตีเมื่องมองมะละ ซึ่งสมิงเลกพร้าอยู่นั้น ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกองทัพไปถึงเมื่องมองมะละทอดพระเนตรเห็นเมือง อันสมิงเลกพร้าให้รักษาค่ายคูประตูหอรบมั่นคงสามารถอยู่ จึงทรงดำริว่า ถ้าจะยกเข้าตีครั้งนี้เห็นจะเสียไพร่พลมาก พระองค์จึงสั่งให้ถอยทัพข้ามไปตีเมื่องพะสิม ซึ่งสมิงโลกนรินทร์บุตรสมิงเลกพร้า และสมิงนะระธาบุตรเขยสมิงเลกพร้าอยู่รักษาเมื่อง ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชข้ามไปถึงเมื่องพะสิม ก็ให้ตั้งค่ายรายรอบเมื่อง แต่ทรงสั่งให้แต่งทหารออกตาดตระเวนคอยจับผู้คนในเมื่องซึ่งจะพลัดแพลงออกมา ฝ่ายชาวเมื่องพะสิมก็รักษาเมื่องมั่นคงอยู่

ฝ่ายสมิงเลกพร้ารู้ว่า พระเจ้าราชาธิราชยกมาล้อมเมื่องพะสิม สมิงเลกพร้าก็จัดแจงทัพบกทัพเรือ สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ

ทั้งปวง เป็นคนหมื่นหนึ่งยกลงมาช่วยสมิงโลกนรินทร์ สมิงนะระธา
มเตรเชยสมิงเลกพร้าซึ่งอยู่ ณ เมืองพะสิม ครั้นกองทัพสมิงเลกพร้า
ยกมา เห็นกองทัพพระเจ้าราชาธิราชตั้งล้อมเมืองพะสิมแน่นหนาอยู่
กองทัพเมืองมองมะละ ก็ยกเข้าตีกระหนาบ กองทัพพระเจ้าราชาธิราช
ฝ่ายกองทัพเมืองพะสิมรู้ว่ากองทัพเมืองมองมะละยกมาช่วย ทหาร
โยธาชาวเมืองพะสิมก็แต่งกองทัพออกยั่วทั้งสองข้าง ฝ่ายทัพพระเจ้า
ราชาธิราชรบศึกครั้งนั้น เป็นทัพกระหนาบ เสียรี้พลทแกล้วทหารเป็น
อันมาก สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวง
ว่า ชาวเมืองพะสิมรักษาค่ายคูประตูหอรบมั่นคงอยู่ ฝ่ายกองทัพเมือง
มองมะละก็ยกตีกระหนาบเรา ครั้นจะตั้งสู้รบอยู่ทนก็เห็นไม่ได้ ดูท่วง
ทีจะเสียรี้พลมาก ถึงจะได้เมืองพะสิมเล่าก็ยังไม่ทันส่งคราม ถ้ายก
กลับไปตีเมืองมองมะละได้ ฝ่ายเมืองพะสิมและเมืองทั้งปวงก็จะได้โดย
ง่าย เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วยโดยพระราชดำริ สมเด็จพระเจ้าราชา-
ธิราชก็ให้ถอยทัพกลับไปเมืองมองมะละ ครั้นถึงเมืองมองมะละแล้ว
พระองค์ก็เสด็จเลียบรอบเมืองมองมะละ ครั้นจะยกทหารเข้าตีก็เห็น
ค่ายคูประตูหอรบเชิงเทิน ซึ่งสมิงเลกพร้าจัดแจงไว้นั้นมั่นคงอยู่ จึง
ตรัสสั่งให้ตั้งค่ายมั่นล้อมไว้

ฝ่ายสมิงโลกนรินทร์ สมิงนะระธาเจ้าเมืองพะสิมรู้ว่า พระ
เจ้าราชาธิราชเลิกกองทัพไปตั้งล้อมเมืองมองมะละ ก็จัดกองทัพเรือ

ฉลากบาง เรือดายเล่หยัก สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ ยกมาช่วยเมืองมองมะตะ ทัพเรือมายังมิถึง ฝ่ายทหารสอดแนมรู้ว่ากองทัพเรือยกมา ก็รีบเข้ามาทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้ทรงทราบดังนั้น จึงแต่งทัพเรือยี่สิบลำให้สมิงนครอินท์เป็นแม่ทัพ แล้วตรัสบอกอุบายให้สมิงนครอินท์ ซึ่งจะเอาชัยชนะข้าศึกนั้นว่า ให้ปักขวากเหล็กไว้ในน้ำ ถ้าน้ำขึ้นกองทัพมาอย่าให้แลเห็นขวาก ให้กองทัพสมิงนครอินท์ซุ่มเรือรบอยู่บ้าง ให้ข้าศึกเห็นบ้างว่าคนน้อย แล้วจึงแต่งเรือเร็วสามสิบลำ บรรจุทหารมีฝีมือให้ออกไปล่อกองทัพ ถ้ากองทัพเมืองพะสิมไล่ให้ทำเป็นหนีมา ถ้าไม่ไล่ให้รออยู่ เจ้าสมิงนครอินท์รับพระราชอุบายใส่เกล้าแล้ว ก็ถวายบังคมลายกไปตามรับสั่ง

ฝ่ายกองทัพเมืองพะสิม เห็นกองทัพพระเจ้าราชาธิราชคนน้อยกว่า ก็ประมาทหมายจะได้ชัยชนะฝ่ายเดียว กองทัพเมืองพะสิมก็ไล่ตีกระโจมขึ้นมา พอเวลาน้ำขึ้นหาเห็นขวากไม่ กองทัพเมืองพะสิมก็คิดขวากอยู่จะถอยก็มิออก

ฝ่ายทัพสมิงนครอินท์ซึ่งซุ่มอยู่นั้น เห็นกองทัพเมืองพะสิมคิดขวากอยู่ได้ท่วงทีแล้ว ก็ตรูทัพเข้าตีกองทัพเรือเมืองพะสิมแตก เก็บได้เรือรบผู้คนศัสตราวุธเป็นอันมาก แต่ตัวสมิงโลกนรินทร์และสมิงนะระธานั้น ลงเรือน้อยหนีไปได้ ทหารตามไปจับมิทัน

ฝ่ายสมิงนครอินท์ยกทัพกลับมา จึงให้คุมเรือรบและผู้คน

เครื่องศัสตราวุธทั้งได้นำเข้ามาถวายพระเจ้าราชาธิราช แล้วกราบทูลชัยชนะ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ดีพระทัยนัก จึงพระราชทานฉลองพระองค์ครุยทองผืนหนึ่ง พระธำมรงค์เพชรห้อยอกถอดออกจากพระหัตถ์วงหนึ่ง กับกลองชนะแตรสังข์ให้แก่สมิงนครอินท์เป็นบำเหน็จความชอบซึ่งมีชัยแก่ข้าศึก และนายทัพนายกองทั้งปวงซึ่งไปด้วยสมิงนครอินทร์นั้น ก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลให้ตามสมควร ครั้งนั้นเกียรติยศเจ้าสมิงนครอินท์ ก็ลือข่าวทั่วไปทุกเมืองขนเมืองออก

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า เมืองมองมะตะนี้ สมิงเถกพร้าก็ให้รักษามั่นคงอยู่ จะหักโหมเอาโดยเร็วนั้นมิได้ ถ้าถอยทัพยกไปตีเมืองเตวมุแล่งและเมืองเตวประส้วยได้เมืองทั้งสองแล้ว กลับมาล้อมเมืองมองมะตะไว้ ให้ชาวเมืองอดข้าวปลาอาหารลง ถ้าคิดเพียรเอาดังนี้จึงจะได้ ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาบดีทั้งปวงยังมิทันจะกราบทูล

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลขึ้นว่า ถ้าพระองค์ถอยทัพเสด็จไปตั้งอยู่ ณ เมืองทะตะ พักพลทหารให้มีกำลังก่อนแล้ว อันเมืองเตวมุแล่งเมืองเตวประส้วยสองเมืองนี้ ข้าพเจ้าจะขอรับอาสาคิดอ่านตีถวายให้จงได้ ขอพระองค์อย่าได้ทรงพระวิตกเลย แม้นได้เมืองเตวมุแล่งเมืองเตวประส้วยแล้ว ซึ่งจะยกกลับมาทำการเมืองมองมะตะอีกก็สะดวก เพราะได้พลเสบียงอาหารมาเพิ่มเติมมากขึ้น

เห็นจะตีได้เป็นมั่นคง ซึ่งพระองค์ยกมาล้อมเมืองมองมะละสองครั้ง แล้วย้ายมิได้เมืองนั้น อุปมาดังล้อมป่าไล่เสือ เมื่อจับเสือยังมิได้เวลาจวนค่ำแล้วก็ต้องเลิกไปเสียทีหนึ่ง แต่เป็นที่ได้ยั่วเสือให้คืนไว้พลาง ถ้าเสือโง่ปัญญาน้อยก็จะประมาท ถ้าเป็นเสือฉลาดก็จะตกใจ แม้นยกมาล้อมครั้งหลังให้แน่นหนา ข้าพเจ้าเห็นจะมีชัยชนะจับเสือได้เป็นมั่นคง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังอำมาตย์ทินมณีกรอดกราบทูลดังนั้นก็ดีพระทัยนักจึงตรัสว่า ซึ่งท่านคิดผ่อนผันเราก็เห็นชอบด้วย แต่ท่านผู้เดียวจะรับอาสาไปตีทั้งสองเมืองนั้นยังกระไรอยู่หรือ ท่านก็ชราแล้วเห็นจะลำบากใจนัก ถ้าขัดขวางอยู่ก็แบ่งให้ผู้อื่นเสียบ้าง เราจะแต่งนายทัพให้ไปช่วยเอาแรงท่าน

อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้ารับอาสาครั้งนี้ใช่จะโลภชิงลาภของผู้อื่นหามิได้ เพราะตั้งใจจะสนองพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ถึงขนาด อันตัวข้าพเจ้าเป็นชายชาติทหาร ถึงกายแก่แต่ใจหนุ่ม ได้รับอาสาพระเจ้าอยู่หัวแล้วไม่เสียดายร่างกายและชีวิต ได้ออกวาจาเป็นสองแล้ว ครั้นจะกลับคืนเสียเอาแต่หนึ่ง คนทั้งปวงก็จะหัวเราะเยาะได้ ว่าแก่โกงมิใช่แก่เก่ง บ้างจะว่าแก่แดดมิใช่แก่กับต้น ข้าพเจ้าจะขอสำแดงฝีมือแก่ให้ปรากฏไว้ มิให้หนุ่ม ๆ ดูหมิ่นได้ แม้นพลาดพลั้งประการใดก็ขอฝากแต่ชื่อแก่ไว้ในแผ่นดินหนุ่ม ๆ เกิดมาภายหลังจะได้เห็นว่า แก่เก่งแก่กับต้นนั้นเขาชื่อสัตย์

อาสาเจ้าถึงขนาด ถ้ามีชัยชนะสมคิดแล้ว คนทั้งปวงจะสรรเสริญพระเกียรติยศสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฟุ้งเฟื่องไปว่า เพราะได้แก่มาไว้จึงมีชัยชนะหนุ่ม ขอพระองค์อย่าทรงพระวิตกเลย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ทรงพระสรวล คลายวิตกในพระทัยลง จึงทรงโปรดให้อำมาตย์ทินมณีกรอดเลือกจัดทแกล้วทหารเอาไปตามชอบใจ อำมาตย์ทินมณีกรอดได้พระราชโอกาสดังนั้นแล้วก็เลือกคัดทหารที่ชอบใจ มีฝีมือเข้มแข็งได้สามสิบคน กับพลหมื่นห้าพัน พร้อมไปด้วยช้างม้าเครื่องศัสตราวุธ เสร็จแล้วก็ถวายบังคมลายกไปเมืองเถวมุแล่ง ยังทางประมาณสองร้อยเส้นจะถึง จึงให้ตั้งมั่นอยู่

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชก็ถอยไปตั้งมั่นพักพลทหารอยู่ ณ เมืองทะละ ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดซึ่งตั้งมั่นอยู่นั้น ก็คิดเป็นกลอุบายแต่งหนังสือฉบับหนึ่ง เป็นทางคำนับต่อลวงกับให้จัดสิ่งของเครื่องราชบรรณาการโดยสมควร ครั้นแต่งหนังสือสำเร็จพับผนึกตีนิตีแล้วจึงให้อำมาตย์สองคนเป็นผู้ใหญ่มีปัญญาฉลาดในการเจรจา ถือหนังสือคุมเครื่องราชบรรณาการเข้าไปถึงเจ้าอายพระยา เจ้าเมืองเถวมุแล่ง อำมาตย์ทั้งสองนั้นคำนับดาแล้วก็ออกมาจัดผู้คนถือเครื่องบรรณาการครบตัวทั่วสิ่งของ พากันเข้าไปยังเมืองเถวมุแล่ง จึงไปแจ้งความแก่นายประตู ๆ รู้เหตุแล้วจึงเข้าไปแจ้งความต่อเจ้าอายพระ

ยาว่า บัดนี้อำมาตย์ทินมณีกรอดใช้คนถือหนังสือคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาคำนับท่าน เจ้าอายพระยาได้แจ้งดังนั้นก็ตรึกตรองอยู่ จึงถามทีปรึกษาทั้งปวงว่า อำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นข้าอยู่ในพระเจ้าราชาธิราชอันเป็นข้าศึกแก่เรานั้น ซึ่งจะเข้ามาหาเรานี้เหตุผลร้ายหรือดีใครคิดเห็นประการใดบ้าง ทีปรึกษาทั้งปวงจึงว่า อำมาตย์ทินมณีกรอดมาทั้งนี้เห็นจะหลีกหนีราชการเพราะตัวชรา ซึ่งจะทำกลมารยาต่อดวงนั้นเห็นไม่เป็น ชะรอยจะหนีร้อนมาพึ่งเย็นโดยแท้ ขอท่านได้รับคนผู้ถือหนังสือเข้ามาเถิด เจ้าอายพระยาก็เห็นด้วย จึงให้คนไปรับอำมาตย์ทั้งสองนั้นเข้ามา

ฝ่ายอำมาตย์สองคนเข้ามาคำนับเจ้าอายพระยาแล้ว จึงส่งหนังสือและกล่าวแจ้งสิ่งของเครื่องบรรณาการให้เจ้าอายพระยาฟังตามจำนวนบัญชีถ้วนทุกสิ่ง เจ้าอายพระยาจึงฉีกผนึกหนังสือออกอ่านความในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าอำมาตย์ทินมณีกรอดคนเฒ่า ขออวยพรมาถึงเจ้าอายพระยาเมืองเตวมุแดง ด้วยทุกวันนี้ข้าพเจ้าอยู่กับพระเจ้าราชาธิราช ทำราชการหนักเบาก็สู้ทนจนตัวชราถึงเพียงนี้แล้ว เมื่อคิดดูก็เป็นอนิจจัง เปรียบประดุจผลมะนาวอันกลิ้งอยู่บนหลังม้า ซึ่งจะหนีความตายในท่ามกลางสงครามนั้นหนีไม่พ้น ข้าพเจ้าตั้งใจอิษฐานมาหาท่าน เพื่อ

จะให้ท่านอนุเคราะห์ว่ากล่าว แก่สมิงเดิกพร้า ให้สมิงเดิกพร้า กรุณาข้าพเจ้า ๆ จะขอถือน้ำพิพัฒน์สัตยาอยู่เป็นข้าสมิงเดิก-พร้าจนถึงกาลสิ้นชีวิต บัดนี้ข้าพเจ้ายกมาตั้งอยู่ ณ ตำบลนี้แล้ว ก็จนใจอยู่มิรู้ที่จะทำประการใด ดุจดังกระต่ายชมพระจันทร์ ได้เห็นแต่รัศมีสอดส่องจะจับต้องก็มิถึง อนึ่ง เปรียบคนค่อมชงฆ้อน จะข้ามแม่น้ำก็ลึกกว้างนักมิได้ เห็นแต่ท่านผู้เดียว ซึ่งจะเป็นลำเภายนต์ ช่วยส่งข้าพเจ้า ให้ข้ามพ้นไปได้ ขอท่านได้กรุณาส่งกิจคดีนี้ให้ไปถึงสมิงเดิกพร้าได้แจ้งด้วย ทำประการใดข้าพเจ้าจึงจะได้มาอยู่ด้วยสมิงเดิกพร้านั้น ขอคำนับฝากไว้ในสติปัญญาท่าน อันความทุกข์ข้าพเจ้าครั้งนี้ถ้าท่านจะช่วยส่งเคราะห์ได้หรือมิได้ประการใด ขอให้มีหนังสือแต่งคนส่งออกมาถึงข้าพเจ้าแต่พอได้ทราบ

ครั้นเจ้าอายพระยาแจ้งความในหนังสือดังนี้แล้ว ก็ยินดีหาความสงสัยไม่ ด้วยเหตุว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นผู้ใหญ่ อายุก็ชรา จะว่ากล่าวสิ่งใดเห็นจะไม่มีเท็จ จึงส่งหนังสือกับเครื่องราชบรรณาการไปให้สมิงเดิกพร้า ณ เมืองมองมะละ ครั้นสมิงเดิกพร้าเห็นแจ้งในหนังสือแล้วก็หาสงสัยมิได้ จึงคิดว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่อยู่ในพระเจ้าราชาธิราช คิดการสงครามดีมีสติ

ปัญญาหลักแหลม ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชก็ทำสงครามขับเคี่ยวมา อำมาตย์ทินมณีกรอดแก่ชราข้าศึกอยู่แล้ว จึงจะมาอยู่ด้วยเราก็เห็นจริงดุจมีหนังสือมา ถ้าอำมาตย์ทินมณีกรอดมาอยู่ด้วยเราแล้ว พระเจ้าราชาธิราชก็จะไม่มีคนปัญญาดีเป็นที่ปรึกษา ซึ่งจะทำศึกกันไปนั้นเห็นเราจะได้ชัยชนะโดยง่าย ครั้นสมิงเถกพร้าคิดดังนั้นแล้วก็มีความยินดีมิได้ปรึกษาด้วยผู้ใด จึงใช้คนสนิทถือหนังสือไปถึงเจ้าอายพระยา ในหนังสือว่า ให้เจ้าอายพระยารับความสัตย์ของอำมาตย์ทินมณีกรอดเถิด

ครั้นเจ้าอายพระยาได้แจ้งในหนังสือสมิงเถกพร้านั้นแล้ว ก็แต่งอำมาตย์สามคนออกไปหาอำมาตย์ทินมณีกรอด ให้อำมาตย์ทินมณีกรอดกระทำสัตย์เสียก่อนจึงจะรับเข้าไป ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดคิดกระทำความสัตย์เป็นกลอุบาย มิได้เอาพระศรีรัตนตรัยมาตั้งเป็นประธาน เอาใบตานเปล่าพับเป็นคัมภีร์ขึ้นตั้งไว้บนที่อันควร แล้วอำมาตย์ทินมณีกรอดก็ว่าตามความสัตยาธิษฐานเป็นกลไป ต่อหน้าอำมาตย์ทั้งสามคนซึ่งออกมานั้น ครั้นอำมาตย์ทินมณีกรอดกระทำความสัตย์แล้ว จึงว่าแก่อำมาตย์ทั้งสามคนว่า อันตัวตาได้ความทุกข์ยากมาแต่หลัง คิดจะหาความสุขไม่ได้ช่องเลย วันนี้แลพึงสมความคิดตาจะได้พ้นจากความยากเพราะเจ้าอายพระยาช่วยอนุเคราะห์ คุณของเจ้าอายพระยาอยู่กับตานี้มากนัก ตาคิดจะฉลองคุณท่านให้ถึงขนาด จะใคร่พบเจ้าอายพระยาสนทนาความลับ ซึ่งจะให้ได้ชัยชนะ

แก่พระเจ้าราชาธิราชนั้น ครั้นจะเข้าไปหาเจ้าอายพระยาโดยตรงเล่า ก็มิยังมิพรักพร้อม เกรงจะรู้ไปถึงพระเจ้าราชาธิราชก็จะเสียที่ไป จำจะทำเป็นอุบายเข้าไปหาเจ้าอายพระยามิให้ใครรู้แยบคาย จะทำเป็นยกเข้าตีคนทั้งปวงจึงจะไม่สงสัย ยกไปแล้วจะรอทัพไว้ ตัวเรากับคนสนิทจะถอบเอาช้างพลายราชเบ็ดนั้นเข้าไปถวาย ฉลองพระคุณเจ้าอายพระยา แล้วจะได้เจรจาความลับด้วย ให้เจ้าอายพระยาออกมาคอยท่าอยู่ที่หน้าประตูเมือง พบกันแล้วจะได้กำหนดการไปหาสมิงเลกพร้าท่านทั้งสามจงไปแจ้งความแก่เจ้าอายพระยาตามคำตาสั่งดังนี้

ฝ่ายอำมาตย์สามคนซึ่งออกมานั้น ก็หาสงสัยมิได้ จึงกลับเข้าไปแจ้งแก่เจ้าอายพระยาตามคำอำมาตย์ทินมณีกรอดว่านั้นทุกประการ เจ้าอายพระยาก็เชื่อคำอำมาตย์ทินมณีกรอดมิได้เคลือบแคลง มีความยินดีนัก จึงใช้อำมาตย์คนหนึ่งให้กลับออกไปบอกแก่อำมาตย์ทินมณีกรอดให้เข้ามา ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดได้แจ้งดังนั้นก็มีความยินดี จึงให้จัดผู้คนกำหนดกองทัพเสร็จแล้ว ส่วนตัวก็ขี่ช้างพังตัวหนึ่งยกเข้ามาตั้งอยู่ริมประตูเมืองเตวมุแล่ง จึงสั่งให้กองทัพรออยู่ข้างหลัง พอได้ยินเสียงฆ้องกลองแล้ว คนซึ่งออกมานั้นก็กลับไปแจ้งแก่เจ้าอายพระยา ๆ ครั้นรู้ว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดยกมาคอยอยู่ริมประตูเมือง เจ้าอายพระยาก็ขี่ช้างพังออกมายืนอยู่ริมประตูเมือง

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดเห็นดังนั้น จึงใช้คนให้เข้าไปบอก

แก่เจ้าอายพระยาว่า ข้าพระเจ้ามาหาถึงถิ่นโดยดีแล้ว อย่าได้สงสัยสิ่งใดเลย ให้เชิญออกมาดูช้างที่ข้าพเจ้าจะเอามาถวายนั้นเถิด ฝ่ายเจ้าอายพระยาก็เปิดประตูเมือง ขึ้นช้างออกมาหาอำมาตย์ทินมณีกรอดๆ เห็นได้ที่แล้ว จึงเรียกเอาช้างพลายราชเบี้ดนั้นมาเทียบเข้าแล้วก็โดดขึ้นช้างพลาย ให้ตีกลองสัญญาใส่ช้างตรงเข้าไป

ฝ่ายเจ้าอายพระยาเห็นดังนั้นก็ตกใจ บ่ายช้างหนีอำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ ได้ท่วงทีแล้ว ก็ให้กองทัพรุกขยีกตีเข้าไปได้ในเมือง อำมาตย์ทินมณีกรอดใส่ช้างตามทันเจ้าอายพระยา เอาทวนแทงเจ้าอายพระยาตกช้างตาย แล้วโดดลงตัดศีรษะห่อผ้าไว้ ทหารซึ่งคิดครัวเจ้าอายพระยาออกมานั้นก็แตกหนีกระจัดพลัดพรายไป ผู้คนในเมืองก็แตกตื่นเป็นอลหม่าน อำมาตย์ทินมณีกรอดได้เมืองเถวมุแล่ง ตั้งพักกองทัพอยู่ในเมืองแล้ว จึงประกาศแก่ทหารทั้งปวงมิให้เที่ยวกระทำข่มเหงราษฎรเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดมิฟังจะเอาโทษถึงสิ้นชีวิต

ฝ่ายเจ้าเมืองเถวประสร้วย ครั้นแจ้งว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดทำกลอุบายตีได้เมืองเถวมุแล่ง และฆ่าเจ้าอายพระยาตายดังนั้นก็ตกใจกลัวจึงคิดว่า อำมาตย์ทินมณีกรอดได้เมืองเถวมุแล่งแล้ว คงจะยกมาตีเมืองเรา อันรี้พลทหารเมืองเรามีมากก็จริง แต่หามีนายทัพประกอบด้วยสติปัญญาไม่ ถ้ากองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดยกมาเห็นเหลือกำลังเราจะต้านทาน จำจะต้องทิ้งเมืองเสีย เจ้าเมืองเถว-

ประสร้วยก็อพยพครอบครัวหนีเข้าป่าไป กองทัพอำมาศย์ทินมณีกรอดไปก็ได้เมืองเตวประสร้วยโดยง่าย ครั้นอำมาศย์ทินมณีกรอดได้เมืองทั้งสองแล้ว จึงแต่งหนังสือและให้ต่อหับใส่ศีรษะเจ้าเมืองเตวมุแล่ง ให้ม้าใช้รีบคุมไปถวายพระเจ้าราชาธิราชเมืองทะละ ในหนังสือนั้นมีเนื้อความตามที่อำมาศย์ทินมณีกรอดคิดทำกลอุบายมาแต่หลัง

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งหนังสือแล้วตรัสสรรเสริญว่า อำมาศย์ทินมณีกรอดเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ อายุก็แก่ชราแล้ว คิดว่าจะมีแต่ความคิดเล่า มิรู้ว่าเข้มแข็งมีฝีมือกล้าหาญด้วย อันสงครามครั้งนี้ ฝ่ายอำมาศย์ทินมณีกรอดก็ได้เมืองเตวมุแล่งเมืองเตวประสร้วยแล้ว ฝ่ายเจ้าสมิงนครอินทร์เล่า ก็ชนะทัพเรือเมืองพะสิมมีชัยชนะทั้งสองแห่งอันมีฝีมือทแกล้วทหารนั้นหามีผู้จะเสมอเราไม่ ครั้งนี้ถ้ายกกลับไปตีเมืองมองมะละ เห็นจะได้เมืองมองมะละเป็นมั่นคง ตรัสแล้วเสด็จยกกระพลจึงยกกองทัพไปใกล้เมืองมองมะละยังทางกึ่งวันจะถึงเมือง

ฝ่ายอำมาศย์ทินมณีกรอดรู้ว่าพระเจ้าราชาธิราชเสด็จพระราชดำเนินกองทัพมาแล้ว ก็ยกกองทัพมาบรรจบกับกองทัพพระเจ้าราชาธิราช ฝ่ายชาวเมืองมองมะละได้แจ้งว่ากองทัพพระเจ้าราชาธิราชยกมาก็ตื่นวุ่นวายกันอยู่ในเมือง ฝ่ายสมิงเถกพร้ารู้ว่าเมืองเตวมุแล่ง เมือง

เดวประส้วยเสี่ยแล้ว เจ้าอายพระยาก็ตาย ฝ่ายกองทัพเมืองพะสิม เล่าก็เสียรพลเครื่องศัสตราวุธใหญ่น้อยเบื้นอันมาก และบัดนี้กองทัพพระเจ้าราชาธิราชกลับยกมา ไพร่บ้านพลเมืองเราสะดุ้งสะเทือนกำเริบหนักอยู่เห็นจะต่อสู้ต้านทานมิได้ สมิงเดิกพร้าจึงจัดเรือบรรทุกไพร่พลเสบียงอาหาร คิดกันว่าจะหนีไปเมืองตะแคง

ขณะนั้นเบื้ดน้อยบุตรสมิงเดิกพร้าผู้หนึ่ง มีผิมอน้ำใจกล้าจึงเข้ามาคำนับว่า บิดาอย่าเพ่อหนีไปก่อน ข้าพเจ้าจะอาสาขอชนช้างด้วยพระเจ้าราชาธิราช ถ้าข้าพเจ้าแพ้แล้วบิดาจะหนีไปก็ตามเถิด สมิงเดิกพร้าฟังเบื้ดน้อยผู้บุตรว่าได้สติขึ้นมาก็ดีอยู่ แล้วให้จัดแจงรักษาเมืองไว้เบื้นสามารถ พอพระเจ้าราชาธิราชเด็จเคลื่อนพยุหโยธาทัพมาถึง ก็ให้ตั้งค่ายมั่นลงไว้ห่างเมืองประมาณสามสิบเส้น

ขณะนั้นเบื้ดน้อยจึงแต่งหนังสือออกไปถึง พระเจ้าราชาธิราช ในหนังสือนั้นว่า

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเบื้นกษัตริย์อันใหญ่ในกรุงหงสาวดี มีพระเดชเดชานุภาพแผ่ไปทั่วประเทศราช บัดนี้พระองค์ยกพลนิกรจตุรงค์มาตีบ้านเมือง ทั้งปวงก็ได้หฐาภิไธยตำบลแล้ว อาณาประชาราษฎรไพร่พลทั้งปวงก็ได้ความเดือดร้อน ถึงแก่ความฉิบหายล้มตายเบื้นอันมากหาประโยชน์มิได้ ครั้นข้าพเจ้าจะแต่งกองทัพไปต่อด้วยพระองค์ตามขบวน

พยุหสงครามบัดนี้เล่าก็ได้อยู่ แต่จะเสียพลทั้งสองฝ่ายหาต้องการไม่ ฝ่ายพระองค์ก็เป็นกษัตราธิราชเจ้าอันประเสริฐปรากฏพระเกียรติยศฟุ้งเฟื่องไปในรามัญประเทศทั้งปวง ฝ่ายข้าพเจ้าก็เป็นเชื้อสายปรากฏมา และพระองค์กับข้าพเจ้าทั้งสองฝ่าย อย่าให้ไพร่พลทั้งปวงถึงแก่ความฉิบหายด้วยตายเสียเลย จะขอชนช้างกันแต่พระองค์กับข้าพเจ้าเป็นธรรมยุทธให้ปรากฏ เป็นเกียรติยศกฎหมายไว้ในแผ่นดินจนสิ้นกัลปาวสาน ถ้าข้าพเจ้าชนช้างปราชัยแก่พระองค์แล้ว เมืองมองมะตะและเมืองชนของข้าพเจ้าทั้งปวงจะขอถวายพระองค์ ถ้าพระองค์แพ้แก่ข้าพเจ้าแล้ว ก็ให้พระองค์ยกทัพกลับไปกรุงหงสาวดีเถิด และซึ่งข้าพเจ้าว่ากล่าวมาทั้งนี้ ขอให้มีสัตยานุสัตย์ไว้ต่อกันโดยธรรมประเพณี อย่าให้พ้นความสัตย์ไป ดุจอำมาตย์ทินมณีกรอดกระทำสัตย์แก่เจ้าอายพระยานั้น จึงจะเป็นพระยศพระเกียรติไปภายหน้า

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้วเบิดน้อยก็ให้คนถือหนังสือออกไป ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งในหนังสือแล้ว จึงให้มีหนังสือตอบเข้าไปว่า

ซึ่งเบิดน้อยมีหนังสือออกมาถึงเรานั้น ก็ได้แจ้งในข้อเนื้อความทุกประการแล้ว และซึ่งว่าจะขอชนช้างด้วยเรา

โดยธรรมยุทธนั้น เรามีความยินดียิ่งนัก เปรียบประหนึ่ง ท่านเอาดวงแก้วมณีอันวิเศษมายื่นให้แก่เรา เราทำสงครามก็มีความปรารถนาเพื่อจะชนช้างกับข้าศึกในท่ามกลางสงคราม ให้เป็นขวัญตาแก่ทแกล้วทหารทั้งปวง ก็ยังมิได้ชนช้างกับผู้ใด บัดนี้ท่านว่าจะออกมาชนช้างด้วยเรา ก็ต้องด้วยความปรารถนาของเรา ๆ มีความยินดีนัก และตัวท่านอย่าได้กริ่งใจในสัตยานุสัตย์นั้นเลย ฝ่ายเราก็เป็นกษัตราธิราชอันประเสริฐ ใช่จะเกรงเบี็ดน้อยอยู่ จะเป็นอุบายล่อลวงนั้นหามิได้ และให้ท่านเร่งยกออกมากระทำสงครามด้วยธรรมยุทธกำหนดในวันพรุ่งนี้เถิด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชให้แต่งหนังสือตอบเสร็จแล้ว จึงพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ผู้ถือหนังสือด้วย

ฝ่ายผู้ถือหนังสือเข้าไปแจ้งแก่เบี็ดน้อยแล้ว เบี็ดน้อยก็มีความยินดีนัก ครั้นรุ่งขึ้นเวลาเช้า เบี็ดน้อยจึงให้จัดแจงทแกล้วทหารทั้งปวงตามขบวนพิชัยสงครามแล้ว ให้ผูกพลายอายน้อยเป็นคชาธารเสร็จก็ให้ยกออกมาตั้งอยู่ ณ ประตูเมือง จึงใช้คนให้ไปทูลพระเจ้าราชาธิราช ๆ แจ้งว่า เบี็ดน้อยยกออกมาตั้งอยู่ ณ ประตูเมืองแล้ว ก็ให้จัดแจงพลทหารซ้ายขวาทั้งปวงพร้อมแล้ว จึงให้ผูกพลายสีหนารายณ์เป็นพระคชาธาร ซึ่งจะทรงเสด็จออกไปชนช้างด้วยเบี็ดน้อย

ขณะนั้นอำมาตย์ทินมณีกรอดแอดสมิงพ่อเพชร์จึงกราบทูลว่า การสงครามครั้งนี้ทแกล้วทหารฝ่ายเราเข้มแข็งมีฝีมือกล้าหาญนัก ทั้งปัญญาความคิดเล่าก็หลักแหลม เห็นจะชนะข้าศึกฝ่ายเดียว ประการหนึ่งพระองค์ก็จะเป็นกษัตราธิราชอันประเสริฐ ซึ่งจะไปชนช้างด้วยเบื็ดน้อย อันเป็นแต่บุตรสมิงเลกพร้านั้นหาควรไม่ เปรียปประดุจเอาดวงแก้วมณีไปแลกกับลูกปัด และเอาพิมเสนไปแลกกับเกลือ เอาเนื้อไปแลกกับกระดูก ข้าพเจ้าไม่เห็นสม อันการซึ่งจะเอาเมืองมองมะละนั้นอย่าได้ทรงพระวิตกเลย ข้าพเจ้าทั้งสองกับทแกล้วทหารทั้งปวงจะขออาสาตีเมืองมองมะละถวายให้ได้ในสามวัน พระองค์จงอย่าได้เสด็จไปชนช้างด้วยเบื็ดน้อยเลย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังสมิงพ่อเพชร์ อำมาตย์ทินมณีกรอดทูลห้ามดังนั้นก็ทรงพระสรวลแล้วจึงตรัสว่า ท่านทั้งสองว่ามาทั้งนี้จริงอยู่ อันการสงครามครั้งนี้ถึงจะทำประการใดก็จะได้ชัยชนะแก่ข้าศึกเป็นมั่นคงหาแคลงไม่ ซึ่งท่านจะห้ามเราไม่ให้ไปชนช้างด้วยเบื็ดน้อยนั้น เนื้อความข้อนี้เราจะขอถามก่อน ถ้าราชศัตรูขี่ช้างพัง ตัวเราขี่ช้างพลายอันมีฝีงา ก็จะให้เกี้ยวช้างหนีมิให้สู้รบแลหรือประการใด ถ้าข้าศึกเป็นสตรี ท่านเป็นบุรุษอันสามารถก็จะไม่ต่อมือหรือประการใด อันตัวเราทุกวันนี้ก็หมายใจว่าเป็นกษัตริย์อันประเสริฐ อันลักษณะชนช้างกันนี้เป็นที่สนุกสำหรับพระมหากษัตรา

ธิราชอันองอาจมาแต่ก่อน เราคิดจะชนช้างด้วยข้าศึกอยู่ทุกวันมิได้ขาด และบัดนี้เบ็ดน้อยบอกมาว่าจะชนช้างด้วยเรา ๆ ดีใจดุจหนึ่งได้สมบัติในทิพย์วิมาน มีความยินดีหาที่อุปมามิได้ อันตัวเบ็ดน้อยนี้เล่าก็เป็นบุตรสมิงเถกพร้า ๆ เป็นบุตรเจ้าอายประสาท ๆ เป็นบุตรอายกำกอง ผู้เป็นพระราชโอรสพระเจ้าแสนเมืองมิงอันเป็นพระเชษฐาธิราชสมเด็จพระราชบิดาเรา เบ็ดน้อยก็อยู่ในเชื้อราชวงศ์คิดเนื่องกันมา ใช่จะเป็นผู้อื่นหามิได้ ท่านเป็นผู้เฒ่าไม่รู้หรือ ซึ่งท่านทั้งสองจะห้ามเราทั้งนี้ผิดไป ควรเราจะชนช้างด้วยเบ็ดน้อยให้เป็นเกียรติยศไว้ในครั้งหนึ่ง จะได้เป็นขวัญตาแก่เทพามนุษย์ทั้งปวง อนึ่งจะไว้นามให้ปรากฏในราชพงศาวดารสืบไปนานจนสิ้นกาลมหากัปป์ บุตรและนัดดาซึ่งจะดำรงราชสมบัติเป็นเจ้าแผ่นดินต่อไปภายหน้า จะได้เห็นเป็นเยี่ยงอย่างมีมานะองอาจในการสงคราม ท่านทั้งสองอย่าห้ามเราหาฟังไม่

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์และอำมาตย์ทินมณีกรอด ได้ฟังพระราชโองการตรัสดังนั้นก็จนอยู่มิอาจจะทูลทัดทานสืบไปได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จขึ้นทรงพลายสิงหนารายณ์เป็นคชาธาร ให้ยกพลทหารทั้งปวงเข้าไปถึงริมคูเมืองมองมะละอันเป็นที่สนามกลางแปลง ก็ให้หยุดพลทหารอยู่

ฝ่ายเบ็ดน้อยยืนช้างอยู่ ณ ประตูเมือง ครั้นเห็นพระเจ้าราชาธิราชยกมาถึงแล้วจึงยกเลื่อนออกไป ฝ่ายสมิงนุระสิ่นยืนอยู่ข้างหน้า

พระคชาธารพระเจ้าราชาธิราช เห็นเบี็ดน้อยยกออกมาดังนั้น ก็ไสช้างออกไปจะชนช้างด้วยเบี็ดน้อย ๆ จึงร้องว่า เรายกมาบัดนี้ตั้งใจจะชนช้างด้วยพระเจ้าราชาธิราชตัวต่อตัวตามสัญญากัน แต่ท่านขับช้างเข้ามาจะต่อด้วยเรานี้จะชนเบี็นสองตัวให้เสียสัตยานุสัตย์ หรือประการใด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังเบี็ดน้อยร้องว่ามาดังนั้น ก็ตรัสห้ามสมิงนุระสีนไว้ สมิงนุระสีนก็หลีกช้างออกไป

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงพระเต้าทองเหนือคอพระคชาธาร หลั่งน้ำทักษิโณทกให้ตกลงเหนือพื้นพระธรณี ทรงอธิษฐานว่า ขอเดชะ พระศรีรัตนไตรยาธิคุณ อันเบี็นที่พำนักแก่ไตรโลกทั้งปวง และเทพยดาเจ้าอันรักษาพระบวรพุทธศาสนา และรักษากัมพูฉัตรปรากฏอยู่ในภูมิพฤกษาอากาศทั้งปวง แม้นข้าพเจ้าจะได้บำรุงพระพุทธศาสนา เบี็นใหญ่ในรามัญประเทศทั้งปวงแล้ว ขอให้ช่วยอภิบาลรักษา ครั้งนี้ข้าพเจ้าจะชนช้างด้วยเบี็ดน้อย อันเบี็ดน้อยคนนี้เบี็นบุตรสมิงเลิกพร้า ซึ่งเบี็นข้าสมเด็จพระราชบิดาข้าพเจ้า ๆ ได้ปลูกเลี้ยงมาแต่ก่อน มิได้ตั้งอยู่ในสัตยานุสัตย์ หาความกตัญญูต่อพระราชบิดาข้าพเจ้าผู้มีพระคุณแก่มันมิได้ บัดนี้ยังไม่สิ้นทรยศ มันคิดขบถจะทำร้ายแก่ข้าพเจ้า ขออย่าให้มันสู้ข้าพเจ้าได้ ให้มันแพ้แก่ข้าพเจ้า ในท่ามกลางสงครามให้ประจักษ์แก่ตา

โลกบัดนี้เกิด

ฝ่ายช้างเบี้ดน้อยก็จับตะคองทอง หลั่งน้ำเหนือคอช้างอธิษฐานว่า เดชะบารมีข้าพเจ้าได้สร้างสมมาแต่บุรชาติ สมควรที่จะได้เป็นกษัตราธิราชบำรุงพระพุทธศาสนา และอาณาประชาราษฎรทั้งปวงไซร้ ขอให้ข้าพเจ้าชนช้างมีชัยชนะแก่พระเจ้าราชาธิราชเถิด

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ก็ใส่พระคชาธารเข้าประสานงาด้วยช้างเบี้ดน้อย ช้างเบี้ดน้อยยืนได้ที่สำคัญยันถนัด แทงถูกไพรงาพลายศิงหนารายณ์ ช้างพระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสียหัวขวางตัวไป เบี้ดน้อยได้ทีจึงชักดาบโพรงแก้วออกจะฟัน เป็นบุญญาภิสมภารของสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เทพยดาช่วยคุ้มครองรักษาบันดาลให้เบี้ดน้อยชักดาบมิออกจากฝัก เบี้ดน้อยขัดใจฟาดไปทั้งฝัก ถูกพระพักตร์สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแตกไปหน่อยหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงพระแส้งของ้าวเกี่ยวถูกสำคัญ ช้างพระที่นั่งกลับหันเข้ามารับช้างเบี้ดน้อยสอกเข้าชนแบกล่างได้ที ช้างเบี้ดน้อยก็ถอยไปจนริมคูเมือง เหลือกำลังก็ร้องขน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทีเงื้อพระแส้งของ้าวขนจะฟันเบี้ดน้อย ๆ จึงวางขอและดาบโพรงแก้วเสียยกมือถวายบังคมเหนือคอช้าง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเห็นเบี้ดน้อยยอมถวายบังคมดังนั้น จึงตรัสว่าตัวท่านเป็นชายชาติทหาร ออกมา

ชนช้างด้วยเราแล้ว เหตุใดจึงไหว้เราฉะนี้เล่า เบ็ดน้อยจึงทูลว่า ครั้งแรกข้าพเจ้าไม่แจ้งว่า พระองค์ประกอบด้วยโพธิสมภารบารมีใหญ่หลวงถึงเพียงนี้ จึงออกมาชนช้างด้วยพระองค์ และบัดนี้ข้าพเจ้าเห็นพระเดชานุภาพของพระองค์เป็นอัศจรรย์ยิ่งนัก ขณะเมื่อพระองค์เสี่ยทีข้าพเจ้าจะฟันพระองค์ชักดาบมิได้ออกจากฝัก อันดาบข้าพเจ้าชื่อว่าโพรงแก้วเล่มนี้ ถ้าข้าพเจ้าชักออกจากฝักแล้ว อย่าว่าแต่พระองค์เลย ถึงคอช้างพระที่นั่งของพระองค์ก็จะฟันให้ขาดสิ้นออกไปด้วยกัน เพราะกำลังดาบโพรงแก้วของข้าพเจ้าเป็นมั่นคง นี่พระองค์มีพระกฤษฎาธิการบุญบารมีมากนัก มิได้เป็นอันตราย ข้าพเจ้าบุญน้อยมิอาจจะต่อสู้ด้วยพระองค์ได้ ข้าพเจ้าจึงยอมถวายบังคมพระองค์ฉะนี้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังเบ็ดน้อยทูลดังนั้น ก็เกรงว่าช้างพระที่นั่งถอยออกมา จะได้กระทำอันใดแก่เบ็ดน้อยหามิได้ ก็สั่งให้พลทหารคุมเอาตัวเบ็ดน้อยเข้ามา ณ ค่าย บรรดาพลทหารเบ็ดน้อยซึ่งออกมานั้นก็แตกหนีเข้าเมืองสิ้น

ฝ่ายสมิงเดิกพร้ารู้ว่า เบ็ดน้อยชนช้างแพ้พระเจ้าราชาธิราช ก็ตกใจลงเรือหนีไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้แต่งกองทัพเรือไปตามจับสมิงเดิกพร้า กองทัพตามจับสมิงเดิกพร้าได้ พาตัวเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงทรัสสั่งให้จำสมิงเดิกพร้าไว้ แล้ว

ให้จำภรรยาสมิงเลิกพร้าและภรรยาเบี้ดน้อยไว้ด้วย ขณะเมื่อเมืองมองมะละแหกได้เชลยถึงเก้าหมื่น พระองค์เสด็จมาประทับอยู่ ณ ค่ายเก่า ครั้นเวลาเช้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก พร้อมด้วยเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงเฝ้าอยู่เป็นลำดับ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้คุมเอาตัวเบี้ดน้อยเข้ามาหน้าพระที่นั่ง แล้วตรัสถามว่า ท่านสรรเสริญว่าดาบโพรงแก้วดียิ่งนัก ทำไฉนเราจะเห็นประจักษ์ เบี้ดน้อยจึงกราบทูลว่า ถ้าพระองค์จะใคร่ทอดพระเนตรดูกำลังดาบโพรงแก้วนั้นก็ได้ ขอให้เอาเผนียงมาตั้งไว้แล้ว เอาสายโซ่ใส่ลงในเผนียงให้เต็ม เอาเกราะเหล็กหุ้มข้างนอกให้ได้แปดชั้น อันดาบโพรงแก้วนี้สามารถจะฟันให้ขาดออกได้สิ้นทั้งนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น จึงให้เอาสายโซ่บรรจุลงในเผนียงให้เต็ม และหุ้มด้วยเกราะแปดชั้นตามคำเบี้ดน้อยกราบทูลแล้ว จึงตรัสบังคับว่า ให้เบี้ดน้อยฟันเผนียงหน้าพระที่นั่ง

ขณะนั้นอำมาตย์ทินมณีกรอดกับสมิงพ่อเพชรจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์จะโปรดให้เบี้ดน้อยผู้ขบถถือดาบหน้าพระที่นั่งนั้น ผิดด้วยอย่างธรรมเนียม ขอได้ทรงพระกรุณาโปรด ตรัสบังคับข้าทหารซึ่งกินน้ำพระพิพัฒน์สัตยาอยู่ใกล้ฝ่าละอองธุลีพระบาทฟันจึงจะควร สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสสั่งให้เจ้าสมิงนครอินท์เข้ามาฟัน เจ้าสมิงนครอินทร์กราบถวายบังคมแล้วจึงเอาดาบ

โพรงแก้วมาพันเผ่นยิง ๆ ก็ขาดออกเป็นสองท่อน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ชอบพระทัย จึงสั่งให้เอาดาบโพรงแก้วไว้เป็นพระแสงต้นตั้งแต่นั้นมา แล้วจึงตรัสแก่เบ็ดน้อยว่าตัวกับเราเป็นข้าศึกทำสงครามจนถึงได้ชนช้างกัน เพราะเหตุว่าตัวดูหมิ่นเรา มิได้คิดว่าเราเป็นลูกเจ้าตัวเป็นลูกข้า และบัดนี้ตัวก็เห็นบุญญาภิสมภารแห่งเรา วางอาวุธเสียในท่ามกลางสงครามให้เราเหนือคอช้างนั้น เราก็เห็นว่าตัวรู้ตัวว่าผิดกลับคิดหาความชอบ เราก็มีความเมตตากรุณาหาความพยาบาทมิได้ ประการหนึ่งเล่าก็ใช่ผู้อื่นเป็นในเชื้อสายของเรามา เราไม่ฆ่าเสียจะเลี้ยงไว้ให้มีความสุขสืบไป ท่านอย่าได้คิดรังเกียจเลย จงอยู่ตั้งใจทำราชการด้วยเราเถิด เบ็ดน้อยกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์ตรัสมาทั้งนพระคุณหาที่สุดมิได้ อันตัวข้าพเจ้านี้ได้ทำเกินไปแล้ว ก็มีโทษผิดเป็นอันมาก และเมื่อข้าพเจ้าจะชนช้างกับพระองค์นั้น ข้าพเจ้าก็สำคัญตัวว่าเป็นชายผู้หนึ่ง จึงมานะออกชนช้างด้วยพระองค์ แล้วก็หมายว่าจะชนะพระองค์ ด้วยกำลังดาบโพรงแก้วก็สมคะเนแล้ว บัดนี้บุญข้าพเจ้าน้อยกว่าพระองค์จึงสู้พระองค์มิได้ ดาบก็ชักมิออกจากฝัก ซึ่งข้าพเจ้าจะอยู่เป็นข้าพระองค์สืบไปนั้นหามิได้ ถ้าพระองค์ทรงส่องพระฉายเห็นแผลในพระพักตร์ครั้งใดความตายก็ถึงข้าพเจ้าทุกครั้ง ไม่กำหนดวันเวลาใดเลย ข้าพเจ้าไม่อยู่ให้ลำบากแล้ว จะขอถวายบังคมลาตายเสียแต่ครั้งเดียวนี้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังเบี้ดน้อยทูลดังนั้น ก็สงสาร ด้วยทรงเห็นว่า น้ำใจเบี้ดน้อยเป็นชายชาติทหารไม่กลัวตายเสียดายชีวิต พระองค์อยากใคร่ได้ไว้เป็นทหาร จึงตรัสอ้อนวอนเป็นสองครั้งสามครั้ง เบี้ดน้อยก็มิยอมอยู่จะขอสู้ตาย จึงตรัสว่าเราอ้อนวอนท่านก็มิยอม ถ้ากระนั้นท่านจงหาความสุขในเบื้องหน้าเถิด ก็สั่งให้เอาตัวเบี้ดน้อยไปฆ่าเสีย

ฝ่ายภรรยาเบี้ดน้อยรู้ว่า มีรับสั่งให้เอาผัวไปฆ่าเสียก็ร้องไห้ออกไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ยินภรรยาเบี้ดน้อยร้องไห้ร่ำไรอยู่ ก็ทรงพระโกรธแก่สมิงอินทชีพผู้คุมตัวไว้ ว่ามิได้ห้ามปรามภรรยาเบี้ดน้อย ให้ร้องไห้เป็นปากเสียงดังขึ้นดังนี้ จึงสั่งให้ดงพระอาญาสมิงอินทชีพสามสิบที แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้สมิงอินทชีพกินเมืองมองมะตะ ตรัสสั่งให้สมิงอินทชีพและเสนาบดีสิบสาวเอาเงินทองเครื่องอุปโภคบริโภค ของสมิงเถกพร้าและเบี้ดน้อยได้สิ้นแล้ว จึงสั่งให้สมิงดิศกุมาร คุมเอาตัวสมิงเถกพร้ากับบุตรภรรยาสมิงเถกพร้าและภรรยาเบี้ดน้อยซึ่งจำไว้นั้น ลงไปคุมตัวไว้ ณ เมืองเมาะตะมะ แล้วจึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า เรายกกองทัพมาตีเมืองเมาะตะมะเมืองมองมะตะ เมืองขึ้นทั้งปวงสามสิบสองเมือง ซึ่งเป็นขบถต่อสมเด็จพระราชบิดา และแข็งเมืองต่อเรานี้ก็ได้สิ้นอยู่แล้ว ยังแต่เมืองพะสิมเมืองเดียว จำจะยกไปตีเสียให้จงได้ เสนาบดีทั้งปวง

ก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ยกพยุหโยธาทัพกลับไปเมืองพะสิม ครั้นถึงเมืองพะสิมก็ให้ตั้งมั่นลงไว้ ฝ่ายชาวเมืองพะสิมกลัวพระเดชานุภาพพระเจ้าราชาธิราช ก็หนีออกมาเข้าหากองทัพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเป็นอันมาก

ฝ่ายสมิงโดกนรินทร์ สมิงนะระธา สมิงพระคลัง เห็นผู้คนหนีไปเข้าหากองทัพพระเจ้าราชาธิราชเป็นอันมากดังนั้น ก็ตกใจกลัวเห็นจะอยู่สู้รบต้านทานมิได้ จึงจัดแจงช้างม้าเครื่องศัสตราวุธ และทรัพย์สิ่งของครอบครัวยกหนีออกจากเมืองพะสิมไปอยู่ป่า แต่สมิงนะระธา สมิงพระคลังนั้น ยกแยกไปทางเมืองปรวน

ฝ่ายชาวเมืองพะสิมทั้งปวง ก็มาอัญเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เข้าไปตั้งประทับอยู่ในเมือง ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จเข้าประทับในเมืองแล้ว สมิงดเบิดสังซึ่งเป็นข้าพระเจ้าช้างเผือกนั้น มาอยู่ในเมืองพะสิมเข้ามาเฝ้า สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงโปรดมิได้เอาโทษ ให้กินน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแล้ว เลี้ยงสมิงดเบิดสังไว้ ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงแต่งให้สมิงพัชชะยกกองทัพไปตามสมิงโดกนรินทร์เป็นคนหมื่นเศษ ช้างสี่ร้อย ม้าหกร้อย ครั้นกองทัพคิดตามไป สมิงโดกนรินทร์รู้จึงหนีเข้าไปอาศัยอยู่ ณ เมืองทรางทวย สมิงพัชชะจึงยกคิดตามไปถึงเมืองทรางทวย

ฝ่ายเจ้าเมืองทรางทวยรู้จึงยกกองทัพออกมารับไว้ กองทัพสมิงพัชชะก็ได้รบพุ่งต้านต่อกันกับพม่าหลายครั้ง ยังไม่แพ้ชนะกันต่างคนต่างตั้งมั่นไว้ ฝ่ายเจ้าเมืองทรางทวยเห็นว่า กองทัพมอญยกรี้บตีมาดังนั้น ไพร่บ้านพลเมืองไม่ทันรู้ตัว มิได้กวาดเอาข้าวปลาอาหารไว้ในเมือง เกรงทัพมอญอยู่ จึงให้มีหนังสือออกมาถึงสมิงพัชชะว่า

ซึ่งท่านยกกองทัพรี้บตีมาดังนี้ จะปรารถนาเอาบ้านเมืองหรือ ๆ จะเอาผู้คนซึ่งหนีมาแต่เมืองพะสิมนั้น จงบอกมาให้แจ้ง

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้ว จึงใช้คนถือหนังสือออกมาถึงสมิงพัชชะ ๆ ได้แจ้งในหนังสือแล้ว จึงให้แต่งตอบเข้าไปมีความว่า

เรายกทัพมาครั้งนี้ จะได้ปรารถนาชิงเอาเมืองพม่าหามิได้ ด้วยว่าสมิงโลกนรินทร์เป็นขบถต่อสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชพระเจ้าอยู่หัวของเรา หนีมาอยู่ในเมืองนี้ มีพระราชโองการตรัสสั่งให้เรามาตามจับ เราจึงปรารถนาจะเอาแต่ตัวสมิงโลกนรินทร์เท่านั้น ให้ท่านส่งตัวผู้ขบถออกมา ถ้าไม่ส่งแล้วกองทัพเราก็จะไม่ไป

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้ว ก็ส่งให้แก่พม่าซึ่งออกมานั้นกลับไป

ครั้นเจ้าเมืองทรางทวยแจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็ให้ทหารจับ

ตัวสมิงโลกนรินทร์กับครอบครัวช้างม้าซึ่งหนีออกมาอยู่ด้วยนั้น ส่งมาให้แก่สมิงพัชชะ ครั้นสมิงพัชชะได้ตัวสมิงโลกนรินทร์ ก็สั่งให้ทหารจำคุมตัวไว้มั่นคงแล้ว จึงยกทัพกลับมาเมืองพะสิม เอาตัวสมิงโลกนรินทร์เข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็ทรงพระพิโรธจึงตรัสว่า เพราะอ้ายชาติชั่วคนนี้ มันทำให้กูกับทแกล้วทหารได้ความเหนื่อยยากลำบาก จึงตรัสสั่งให้เอาตัวสมิงโลกนรินทร์ไปประหารชีวิตเสีย ทหารก็เอาสมิงโลกนรินทร์ไปฆ่าเสีย แล้วตัดศีรษะเสียบไว้

ขณะนั้นนายทัพนายกองซึ่งไปด้วยสมิงพัชชะ มากราบทูลกล่าวโทษสมิงพัชชะว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้สมิงพัชชะเป็นแม่ทัพ ยกไปตามจับสมิงโลกนรินทร์ ไปถึงเมืองทรางทวย ก็มิได้กวาดเอาข้าวปลาอาหารไว้ ในเมืองทรางทวยขัดสนเสบียงอาหารยิ่งนัก ฝ่ายกองทัพเจ้าเมืองทรางทวยถอยกำลังลงจะหนีอยู่แล้ว สมิงพัชชะมิได้คิดทำการให้เป็นกำลังทแกล้วทหารช่วยแรงพระราชทรัพย์หลวง ให้แต่งหนังสือไปขอสมิงโลกนรินทร์มาเท่านั้น ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นผิดนัก

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสถามสมิงพัชชะว่า เขามากล่าวโทษท่านทั้งนี้สมหรือ ฝ่ายสมิงพัชชะจึงกราบทูลว่า เมื่อข้าพเจ้ายกทัพไปถึงเมืองทรางทวยนั้น เห็นว่าเมืองทรางทวยรักษาค่ายคูประตู

หอรบนั้นสามารถมั่นคงอยู่ ไม่ทันรู้ว่าเมืองทรางทวยขัดสนด้วยข้าวปลาอาหาร จึงมิได้คิดทำการเอาเมืองทรางทวย ต่อเมื่อเจ้าเมืองทรางทวยส่งตัวสมิงโลกนรินทร์ออกมายังกองทัพแล้ว ข้าพเจ้าจึงรู้ว่าเมืองทรางทวยขัดสนด้วยข้าวปลาอาหารนั้นต่อภายหลัง และข้าพเจ้าได้ให้ความสัตย์แก่พม่าไว้ว่าหายินดีด้วยบ้านเมืองไม่ ครั้นจะกลับตีเอาเมืองทรางทวยนั้นก็จะเสียสัตย์ไป ฝ่ายพม่าจะดื้อชาว่ามอญหามีความสัตย์ไม่ ความนินทาก็จะพลอยแปดเปื้อนถึงฝ่าธุลีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าได้ตัวผู้ขบถแล้วจึงรีบยกทัพกลับมา หวังจะให้ทันกำหนดพระราชโองการ ซึ่งนายทัพนายกองมากราบทูลกล่าวโทษข้าพเจ้าทั้งนี้ ข้าพเจ้าจะเป็นผิดหรือชอบ ขอพระองค์ทรงพระดำริดูจงควร

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ได้ทรงฟังสมิงพัชชะกราบทูลดังนั้นก็ชอบพระทัยนัก จึงตรัสสรรเสริญว่า สมิงพัชชะนี้น้ำใจซื่อสัตย์ควรจะเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ได้คนหนึ่ง จึงโปรดพระราชทานพระอำมรงค์พลอยเพชรวงหนึ่ง ขันทองคำประดับพลอยใบหนึ่ง และทรงพระกรุณาโปรดให้ขีดเรือบีดทองหลังคาทองสมควรแก่ยศศักดิ์ แล้วโปรดพระราชทานเงินทองแก่ทแกล้วทหารซึ่งมีความชอบนั้น ตวงด้วยขันส่งให้มิได้นับเป็นตำลึงเป็นชั่งเลย แล้วโปรดให้อำมาตย์ถือมณีกรอดซึ่งกินเมืองเสรียงนั้น เดือนมากินเมืองพะสิม เมืองเสรียงนั้นโปรดให้สมิงอังวะ-

มังศรีกิน ครั้นทรงจัดการบ้านเมืองเรียบราบเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จเลื่อนพยุหโยธาทัพกลับมายังกรุงหงสาวดี จึงตรัสสั่งให้เอาตัวสมิงเถิกพร้าแตะครอบครัวซึ่งจำไว้ ณ เมืองเมาะตะมะนั้นขึ้นมา ทรงพระกรุณาระลึกถึงความหลังครั้งเมื่อเถิกทัพมาจากเมืองตะเกิงได้มีคุณแก่พระองค์ครั้งหนึ่ง จึงพระราชทานชีวิตไว้ แต่มีโทษมากกว่าคุณ ตรัสสั่งให้ถอดเสียจากยศ ทรงโปรดให้ส่งไปเป็นข้าพระ ปฏิบัติพระมุเตาสิ้นทั้งครอบครัว แต่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ครองราชสมบัติแล้วมิได้อยู่ในพระนครเลย เสด็จเที่ยวปราบเมืองขึ้นเมืองออกในแว่นแคว้นรามัญประเทศทั้งปวงถึงสามปีจึงราบคาบ

จุลศักราช ๗๕๓ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงโปรดให้ปูนบำเหน็จเสนาบดีทั้งปวง ซึ่งมีความชอบตามฐานานุศักดิ์ใหญ่น้อยถ้วนทั่วกัน ครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงหงสาวดี บ้านเมืองก็บริบูรณ์มั่นคง ฝนก็ตกตามฤดูกาล ธัญพืชธัญญาหาร อปรัณณะชาติก็งอกงามให้ผล สมณชีพราหมณ์แตะอาณาประชาราษฎรทั้งปวงก็อยู่เย็นเป็นสุขมา

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาณกรุงรัตนอังวะ ซึ่งเป็นใหญ่ในพุกามประเทศทั้งปวง ได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าอู่ ซึ่งรามัญเรียกว่าพระเจ้าช้างเผือก เสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองพะโคนั้นเสด็จสวรรคตแล้ว บัดนี้มังสุระมณีจักรราชบุตรพระเจ้าช้างเผือกซึ่งเรียกว่า

พระยาน้อย ได้ราชสมบัติเป็นใหญ่ในเมืองพะโค ๆ ก็เปลี่ยนนามให้เรียกกรุงหงสาวดีตามเดิม ด้วยเป็นราชธานีใหญ่มาแต่ครั้งกษัตริย์ศิบเจ็ดพระองค์ ฝ่ายรามัญประเทศทั้งปวงก็ยังมิราบคาบ มอญบังอาจยกกองทัพมาตามจับสมิงโลกนรินทร์ เหยียบแดนพม่าด่วงเข้ามาถึงเมืองทรางทวย อันเป็นแว่นแคว้นของเรา ครั้นจะละไว้กำลังศึกมอญจะมากไป จำจะยกพลโยธาทวยหารลงไปหักเมืองพะโคเสียก่อน แต่ยังมิทันตั้งตัวถนัดเห็นจะได้โดยง่าย ครั้นทรงพระดำริแล้วจึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า ซึ่งเราคิดดังนี้ใครจะเห็นชอบผิดประการใด

เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วยโดยพระราชบริหาร จึงกราบทูลว่าซึ่งพระองค์ทรงพระราชดำริจะกระทำสงครามแผ่พระราชอาณาจักร์ให้กว้างขวางนั้น ก็ต้องด้วยโบราณราชประเพณีหาผิดไม่ เพราะมอญบังอาจมาก่อเหตุสงครามให้เกิดก่อน สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้ทรงฟังเสนาบดีทั้งปวงกราบทูลดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสสั่งให้จัดพลพยุหโยธาทัพทแกล้วทหารพม่าและไทยใหญ่เป็นอันมาก ให้มังสุเหนี่ยดพระราชบุตรเป็นทัพหน้า คุมพลทหารช้างม้าเป็นอันมาก ยกรี้บตีรดงมาตั้งอยู่ใกล้กรุงหงสาวดี ทางประมาณสองร้อยเส้น แล้วสมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาเป็นทัพหลวง เสด็จเคลื่อนพลพยุหจัตุรงค์ตามลงมาต่อภายหลัง จึงตรัสสั่งให้ตั้งค่ายมั่นลงไว้ ไม่ไกลไม่ห่างนักพอ

เดินถึงกันกับทัพหน้า

ฝ่ายหัวเมืองด่านทั้งปวง ในขณะเมื่อกองทัพพม่าทั้งสองยกรบรุดติดมานั้น ที่รบสู้ต้านทานมิได้ บ้องกันรักษาเมืองมั่นไว้บ้างที่อพยพครอบครัวหนีเข้าป่าก็มีบ้าง แล้วแต่งหนังสือให้ม้าใช้รีบถือมายังเสนาบดี ณ กรุงหงสาวดี ให้นำขึ้นกราบทูลพระกรุณา เสนาบดีทั้งปวงก็นำหนังสือบอก ขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งว่า กองทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ยกลงมาตั้งอยู่ใกล้เมืองแล้ว จึงเสด็จออกตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทแกล้วทหารทั้งปวงว่า บัดนี้พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวายกกองทัพติดลงเข้ามาถึงพระนครเราแล้ว ครั้นจะละไว้ช้ากไม่ได้ ศึกพม่าจะกระทำย่ำยีหนัก ไพร่ฟ้าประชาราษฎรจะได้ความยากแค้นขัดสน และศึกครั้งนี้เป็นศึกกษัตริย์อันประเสริฐ เราคิดจะยกออกไปชนช้างด้วยพระเจ้ามณเฑียรทอง ให้เป็นเกียรติยศไว้ เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการใด

ฝ่ายเสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้ราชามะนูแต่งหนังสือนัดรบฉบับหนึ่ง ครั้นหนังสือเสร็จแล้วจึงจัดให้ขุนนางผู้ฉลาดคนหนึ่ง ถืออออกไปถวายพระเจ้ากรุงรัตนอังวะ ขุนนางผู้นั้นรับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกมาจัดบ่าวไพร่ ขึ้นม้ารับถือหนังสืออออกไปยังกองทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ฝ่ายทหารกองตระเวน

พม่า ก็เข้ามากุมเอาตัวขุนนางผู้ถือหนังสือและบ่าวไพร่ไว้ก่อน จึงบอกส่งเข้าไปให้เสนาบดีกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาฯ ได้ทราบว่า ขุนนางในเมืองถือหนังสือออกมา ก็โปรดให้เสนาบดีไปรับเข้ามา ณ พลับพลาค่ายหลวง ขุนนางรามัญนั้นก็เข้ามากราบถวายบังคม ถวายหนังสือนัดรบแก่พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ๆ ก็ให้อาลักษณ์ฉีกผนึกออกอ่าน ในหนังสือนั้นว่า

พระเจ้าราชาธิราชผู้เป็นใหญ่ในกรุงหงสาวดี แจ้งความมาถึงพระเจ้ามณเฑียรทองพระเจ้าน้าเรา ผู้เป็นกษัตราธิราชอันประเสริฐ ซึ่งพระเจ้าน้าเราทรงอุตส่าห์ยกทวยหารลงมา ปรารถนาจะทำสัประยุทธสงครามด้วยเราผู้หลานนั้น เรามีความยินดียิ่งนักเปรียบประดุจได้สมบัติบรมจักรพรรดิก็มิเท่าเทียม ฝ่ายพระเจ้าน้าท่านก็เป็นใหญ่ในกรุงรัตนอังวะ เราผู้หลานก็เป็นใหญ่ในกรุงหงสาวดี ครั้นจะรบกันด้วยฝีมือทแกล้วทหารนั้น ดุจหนึ่งศึกโจรหาต้องการเป็นเกียรติยศไม่ ซึ่งกษัตริย์ชนช้างกันโดยธรรมยุทธนั้น ยากที่ผู้ใดจะได้พบเห็น เวลาพรุ่งนี้เชิญสมเด็จพระเจ้าน้า กับเราผู้หลานมาชนช้างกัน ณ ที่สนามกลางแปลง ให้เทพยดาแต่ะทแกล้วทหารทั้งสองฝ่าย ดูเล่นรื่นเริงสบายเป็นขวัญตาให้ปรากฏเกียรติยศไว้ชั่วกัลปาวสาน อันกษัตริย์สบมาภายหน้า

ซึ่งจะ กล้าหาญในการ สงครามออก ชนช้างกันนั้น หายากแต่ว เราทั้งสอง ช่วยกันกระทำ แบบแผนไว้ให้บุตร และนัดดาอันจะ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ได้รู้เห็นเป็นอย่างไปในเบื้องหน้า สมเด็จ พระเจ้าน้าจะเห็นประการใด จงตอบมาให้เราทราบ

ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังศรีชะวาได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็มีพระ ทัยยินดีนัก ทรงพระสรวลตรัสว่า ซึ่งพระเจ้าหงสาวดีมีหนังสือว่า กล่าวมานี้ เรายินดีราวกับได้ทิพยสมบัติ จึงโปรดพระราชทานเงินทอง เสื้อผ้าแก่ผู้ถือหนังสือแล้ว ก็ตรัสสั่งว่าท่านจงกลับไปกราบทูลพระเจ้า หงสาวดีเถิด ว่าเราจะกระทำตามที่หนังสือกำหนดมานั้น ฝ่ายนางผู้ถือ หนังสือกราบถวายบังคมลาออกมาขึ้นม้ากับบ่าวไพร่ รีบกลับเข้ามา กราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ตามพระเจ้าฝรั่งมังศรีชะวาตรัส ตอบมาทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งแล้ว ก็มีพระทัยนัก ครั้น รุ่งขึ้นวันใหม่ สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีชะวา จึงตรัสสั่งให้จัดแจง ทแกกองทหารและทัพช้างม้าทั้งปวง ให้มังสุเหนี่ยดพระราชบุตรเป็นทัพ หน้า แล้วพระองค์ให้ผูกพลายนรูปะโคเป็นพระคชาธาร พร้อมไปด้วย เครื่องสรรพาวุธทั้งปวง ตามกระบวนพิชัยสงครามเสร็จแล้ว ครั้นได้ เวลาศุภนิมิตมงคลฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีชะวาก็เสด็จขึ้นทรง พระคชาธาร ให้ยกพลคชสารทั้งปวงออกจากค่าย มีทวนทองจามจุรี

แห่หน้าพระคชาธารสามพัน พลดาบดั้งสองพันยกมา พลโตมรเกา-ทัณฑ์สรรพเครื่องศัสตราอื่น อันโยธาถือและสะพายครบถ้วน พลทหารช้างม้าก็เดินโดยกระบวนพยุห เป็นหมู่เป็นกองเนืองกันสล้างสลอนด้วยธงชายธงฉานสีต่าง ๆ เสียงสนั่นกึกก้องด้วยฆ้องกลองม้าพ่อทหารถือธงนำหน้าพลก็รีบนำดำเนินมา

ฝ่ายม้าใช้กองคอยเหตุรู้ว่ากองทัพยกมาแล้ว ก็รีบเข้ามาเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้แจ้งว่า พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวายกกองทัพออกมาแล้ว จึงสั่งให้เร่งจัดพลเป็นกระบวนพยุหทัพช้างประกอบไปด้วยทหารโยธา และพลช้างโคดแดนโจมทัพดั้งกันสาตร้าค่ายสารแซงและช้างต้อมวง พังคาพลายเพรียวทั้งปวง แล้วตรัสสั่งให้ผูกพลายสิงหนารายณ์เป็นพระคชาธาร พ่ออู่หมอเฒ่าซึ่งเป็นสมิงพระตะเบิด ขี่พลายประกายมาศเป็นโคดแดน เจ้าสมิงนครอินท์ขี่ช้างพลายธนูเพชร์เป็นโจมทัพ สมิงอังวะมังศรีขี่พลายสุริยะเป็นค้า สมิงพระรามขี่พลายผจญมารเป็นดั้ง สมิงมาสมันขี่พลายรักน้อยเป็นกัน สมิงอุบากองขี่พลายทเริงเดชเป็นค่าย พร้อมไปด้วยแพนหางนกยูงและทวนธงสีต่าง ๆ สรรพไปด้วยเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสร็จ

ฝ่ายราชามะนูจึงทูลถวายพระฤกษ์กำหนดเวลาว่า พระองค์จะเสด็จยกพลพยุหโยธาหาร ไปต่อด้วยราชศัตรูครั้งนี้ ต้องด้วยนามยายี่กำดังศึกองอาจดังพระยาราชสีห์ เทพยดาอันมีมหิทธิฤทธิ์ จะ

ลำแดงฤกษ์ในนภาดลอากาศเบื้นมหัศจรรย์ ให้ปรากฏแก่พลทแกล้วทหารทั้งสองฝ่าย พระองค์จะได้ชัยชนะแก่อริราชปรปักษ์โดยง่าย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ได้ทรงฟังราชามะนูทูตดังนั้น ก็ทรงพระโสมนัสนัก ครั้นได้เวลามหาพิชัยฤกษ์ศุภนิมิตอันดี ก็เสด็จขึ้นทรงพระคชาธาร ให้ตั้นฆ้องชัยโบกของยกพลทวยหารไปตามเกล็ดนาคออกจากพระนคร ดูสล้างสดอนด้วยเครื่องสูง มยุระของชัยฉัตร์พัดโบก และจามรบังพระสุริยาระดาดาษ ศัพท์ฆ้องกลองกึกก้องโกหาหล หมู่พลทหารทั้งปวงก็เดินโดยขบวน ดั่งดาวเบื้นทิวแถวเนื่องกัน พอทัพหน้าต่อทัพหน้าประทะกันเข้า ทหารของทั้งสองฝ่ายก็ดั่งของดง ณ ที่สนามทองทุ่ง ด้วยเดชบรมโพธิสมภารของสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งจะมีชัยชนะแก่พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ครั้งนั้นให้บังเกิดพายุใหญ่ดูพิลึกสพึงกลัว พัดไปข้างทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา แล้วหอบเอาเศวตฉัตร์อันตั้งอยู่บนหลังพระคชาธารสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชลอยขึ้นไปในนภาดลอากาศ กระทำเบื้นประทักษิณวงถ้วนสามรอบแล้ว ก็กลับลงมาประดิษฐานอยู่ดังเก่าควรจะพิศวง

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา และไพร่พลทหารพม่าไทยใหญ่ทั้งปวงเห็นอัศจรรย์ดังนั้นก็สะดุ้งตกใจ กลัวอานุภาพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ขณะนั้นพระเจ้าราชาธิราชก็ให้พลทแกล้วทหารยกเข้าต่อด้วยทแกล้วทหารพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา พลดาบดั้งต่อดาบดั้ง พล

ทวนต่อทวน พลง้าวต่อง้าว พลดาบสองมือต่อดาบสองมือ เข้ารบพุ่งกันตะลุมบอนเป็นสามารถ รี้พลล้มตายลงเป็นอันมากด้วยกันทั้งสองฝ่าย พลพม่าตายมากกว่ามอญ

ฝ่ายพระยาพุกามขี่ช้างโคดแล่น ยืนหน้าทัพพระเจ้าฝรั่งมังศรีสุวะ เห็นพลทหารพม่าเสียทีแก่รามัญดังนั้น ก็ขับช้างโคดแล่นไล่พลทหารรุกเข้ามา ขณะนั้นสมิงพระตะเบิด ขี่ช้างพลายประกายมาศ ยืนหน้าทัพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เห็นพระยาพุกามไล่พลมาดังนั้น ก็ไสพลายประกายมาศออกรับ และพลายประกายมาศนั้นวิ่งด้วยกำลังพระยาสารอันแรง โจมแทงต้องช้างพระยาพุกามล้มลงทั้งยืน สมิงพระตะเบิดก็จ้วงฟันด้วยของ้าวถูกพระยาพุกามคอขาดตาย ฝ่ายข้างพม่าทั้งปวงก็เข้ารุมชนช้างประกายมาศ ๆ ก็รับแทงชวิดค้อนเดาะบ้ายปลายงา ถูกช้างพม่าเจ็บปวดเป็นหลายช้าง สมิงพระรามเห็นดังนั้น ก็ไสพลายผจญมารเข้าช่วยพลายประกายมาศรับประจันสมิงนครอินท์ก็วางพลายธนูเพชร์เข้าโจมชน และช้างโจมทัพทั้งปวงก็เข้าระดมช่วยกัน ช้างพม่าไม่อาจต่อได้ก็แตกกระจายไป สมิงอังวะมังศรีก็ขับพลายสุริยะไล่ค้ำช้างพม่าส่งไป จนถึงหน้าพระคชาธารมังสุเหน่ยดผู้เป็นพระราชบุตรเจ้าฝรั่งมังศรีสุวะ ซึ่งยืนช้างเป็นกองหน้าอยู่ ช้างมังสุเหน่ยดก็ตีนตลบหลังไปเอาไว้มิอยู่ วิ่งผ่านพระคชาธารพระเจ้าฝรั่งมังศรีสุวะวาดงมา พระเจ้าฝรั่งมังศรีสุวะเห็นดังนั้น

ก็ตกพระทัยเกรียวช้างพระที่นั่งหนี ไพร่พลทหารฝ่ายพม่าทั้งปวงก็แตกกระจัดกระจายเสียขบวนไปหาเป็นสมประดีไม่ ทิ้งข้าวของเครื่องศัสตราวุธเสียสิ้น พากันหนีรีบเร่งขึ้นไปเมืองอังวะ ขณะเมื่อรบกันนั้น พลทหารทั้งสองฝ่ายเข้าต่อยุทธเป็นตะลุมบอน ผงคลีฟุ้งตลบกลบกลุ้มไปแลมิใคร่เห็นกัน

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งว่า กองทัพพระเจ้าฝรั่งศรีฉะวาแตกไปสิ้นแล้วก็แต่งกองทัพไปติดตามตีให้ยับเยิน จึงตรัสสั่งให้พ้อนแพนหลังช้างพระที่นั่งคชาธาร และช้างคชาธารทั้งปวงเห็นแล้วก็รำรับต่อพ้นออกไป ให้ไพร่พลทั้งปวงส่งบดง ไพร่พลทั้งปวงก็ส่งบดงตามสัญญาซึ่งได้เห็นแพนรับสั่งนั้น แล้วก็สั่งให้เก็บเอาข้าวของเครื่องศัสตราวุธได้ครั้งนั้นเป็นอันมาก แล้วพระองค์ก็ยกทัพกลับเข้ายังกรุงหงสาวดี จึงโปรดพระราชทานปูนบำเหน็จรางวัลแก่ทแกล้วทหารนายทัพนายกองทั้งปวงเป็นอันมาก แต่สมิงพระตะเบิดซึ่งฆ่าพระยาพุกามตายนั้นมีความชอบมาก โปรดพระราชทานรางวัลให้มากกว่าคนทั้งปวง แล้วตรัสสรรเสริญว่า สมิงพระตะเบิดนี้อายุก็แก่อยู่แล้ว แต่กำลังยังกล้าแข็งมีฝีมือเอาชัยชนะหนุ่มได้ ราวกับไก่แก่แม่ปลากัดที่ตัวเก่ง ซึ่งเราได้อำมาตย์ทินมณีกรอดและสมิงพระตะเบิดสองคนไว้นี้ อุปมาดังได้ไก่แก่ไว้สองตัว สำหรับจะได้ชนกับไก่หนุ่ม สมิงพระตะเบิดได้ฟังยินแล้วจึงทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้ามีชัยชนะนั้น ก็เพราะบุญ

บารมีของพระองค์ช่วยปกแผ่คุ้มครอง จึงได้ชัยชนะ

ฝ่ายกองทัพรามัญซึ่งไปติดตามตีทัพพม่าจนสุดแดน ครั้นไล่ทันแล้วก็กลับมากราบทูลแก่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้แจ้งแล้วก็ทรงดำริว่า พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวายกกองทัพลงมาทำยุทธสงครามด้วยเราปราชัยแตกหนีไปครั้งนี้ เห็นจะอายอับยศแก่หัวเมืองทั้งปวงเศร้าใจอยู่ เราจะมีหนังสือไปว่าเยาะเย้ยให้ตรอมใจตายจงได้ จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงโดยความที่ทรงพระดำริ เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงสั่งให้จัดผ้าแดงโมรีสิบพับผ้าดำสิบพับ ทวนทองคู่หนึ่ง พระแสงดาบฝักทองคำเล่มหนึ่ง ซึ่งเก็บของพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้ไว้นั้น ทำเป็นเครื่องราชบรรณาการแล้วให้แต่งหนังสือฉบับหนึ่ง จัดขุนนางผู้ฉลาดให้ถือขึ้นไปถึงพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ขุนนางผู้รับสั่งก็ถวายบังคมลาออกมาจัดบ่าวไพร่ขึ้นม้าเร็วรีบถือหนังสือไปยังกรุงรัตนอังวะ

ครั้นถึงจึงเข้าไปแจ้งแก่เสนาบดีให้นำเข้าเฝ้า เสนาบดีเจ้าพนักงานรู้สำเนาความในหนังสือแล้ว ก็เห็นว่ามิเป็นราชสาส์นทางพระราชไมตรีโดยแท้ จึงว่าเราจะพาเข้าเฝ้านี้ยังมิควร จะกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทราบก่อน เสนาบดีจึงเข้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ๆ ก็ตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า จะให้รับขุนนางรามัญเข้ามาดีหรือประการใด เสนาบดีจึงกราบทูลว่า ซึ่งจะ

มิได้รับเข้ามานั้น มอญจะดูหมิ่นว่ากลัว จะเสียพระเกียรติยศไป ขอ
ใต้ทรงพระกรุณาโปรดให้รับเข้ามาจึงจะควร

สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาทรงเห็นด้วย จึงโปรดให้รับ
ขุนนางผู้ถือหนังสือเข้ามา ขุนนางรามัญก็เข้ามากราบถวายบังคม
สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ทูลถวายหนังสือกับเครื่องราชบรรณา-
การ พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาก็มิได้ตรัสด้วยขุนนางผู้ถือหนังสือ สั่งให้
เสนาบดีพาขุนนางรามัญไปรับพระราชทานเครื่องเลี้ยงอยู่ ณ โรงรับ
แขกเมืองก่อน แล้วโปรดให้อาลักษณ์อ่านหนังสือ ในหนังสือนั้นว่า

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ขอเชิญทางพระราช
ไมตรีมาถึงสมเด็จ พระเจ้า มณเฑียรทอง พระเจ้าน้าเราผู้เป็น
กษัตราธิราชอันประเสริฐ ด้วยแต่ก่อนกรุงรัตนอังวะกับกรุง
หงสาวดีราชธานีทั้งสองนี้เป็นสุวรรณปัถพีอันเดียวกัน ฝ่าย
พระเจ้าช้างเผือกสมเด็จพระราชบิดาเรากับ พระเจ้ามณเฑียร-
ทองพระเจ้าน้าเรา ก็เป็นสัมพันธมิตรสนิทเสน่หาโดยทางพระ
ราชไมตรีแลไมตรีมั่นยิ่งนัก อนึ่ง ฤกค้าพาณิชก็ไปมาค้า
ขายตามประเพณี มิได้มีพิโรธสิ่งใดแก่กัน และบัดนี้สมเด็จ
พระเจ้าน้าเราผู้เป็นกษัตราธิราชอันใหญ่ยิ่ง ดำริถึงทางพระ
ราชไมตรีซึ่งมีมาแต่ก่อน ทรงพระอุตส่าห์ส่งแดนมาถึงกรุง
หงสาวดี ข้าพเจ้าแจ้งว่า สมเด็จพระเจ้าน้าท่านเสด็จลงมา
ก็แต่งเครื่องราชบรรณาการจะออกมาถวาย ตามพระราช

ประเพณี ยังมิทันได้เห็นพระพักตร์สมเด็จพระเจ้าน้าเราตระหนัก และพระเจ้าน้าเราก็ด่วนเสด็จกลับมายังกรุงรัตนอังวะเสียก่อน ข้าพเจ้าจึงแต่งเครื่องราชบรรณาการให้ขุนนางคุมตามขนมาถวายเพื่อจะมิให้เสียทางพระราชไมตรีแต่ก่อน ควรมิควรประการใดขอสมเด็จพระเจ้าน้าเราอย่าได้น้อยพระทัยเลย

ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้วก็ทรงพระโกรธ ดวงพระเนตรเป็นชอบเขียวขึ้นมาทันที พระเสโทไหลซึมซาบออกทุกขุมพระโลมา แค้นพระทัยยิ่งนัก ราวกับถูกศรเข้าไปเสียบสลักอยู่ในพระกรรณและพระอุระ จึงให้เอาหนังสือนั้นเผาไฟเสียแล้วตรัสว่า เราเป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ พระยามอญน้อยมากล่าวถ้อยคำเสียดแทงเยาะเย้ยฉะนี้ เปรียบประดุจบุคคลป่วยเป็นไข้หนัก หมอประกอบยามิชอบโรค ๆ ก็ยิ่งกำเริบขึ้นกว่าเก่า ถ้าพระยามอญน้อยถองเราด้วยศอก ก็จะมิเจ็บช้ำเท่าถ้อยคำซึ่งว่าเยาะเย้ยฉะนี้ เราจะยกลงไปแก้แค้นพระยามอญอีกให้จงได้ จึงตรัสสั่งให้เอาขุนนางผู้ถือหนังสือกับบ่าวไพร่ไปฆ่าเสีย เว้นไว้สองคนมันจะได้กลับลงไปบอกแก่เจ้ามัน ทำประชดให้สมน้ำหน้าที่กล่าวเยาะเย้ยเรา

ฝ่ายมังนันทะมิตร์เสนาบดีผู้ใหญ่จึงทูลทัดทานว่า ซึ่งพระองค์ทรงพระพิโรธแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดี จะให้ฆ่าขุนนางผู้ถือหนังสือกับบ่าวไพร่เสียนั้นมิชอบ ผิดอย่างโบราณราชประเพณี ถ้ารู้ไปถึง

นานาประเทศทั้งปวงก็จะเบื่อหน่าย เสียพระเกียรติยศเสื่อมพระเดชานุภาพ แม้นพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งก็มีพระทัยพิโรธกำเริบหนักขึ้น สงครามมอญกับพม่าจะคิดพันกันช้านาน อันพระเจ้าราชาธิราชอุปมาดังต้นไทรใหญ่ เสนาบดีไพร่พลทั้งปวงอุปมาดังก้านและกิ่ง ซึ่งพระองค์จะให้ฆ่าขุนนางผู้ถือหนังสือและบ่าวไพร่นั้น เปรียบเหมือนหนึ่งตัดก้านและกิ่งให้ขาดไปเล็กน้อยเท่านั้น ต้นไทรจะหักโค่นลงก็หามิได้ อันจะทำลายต้นไทรนั้น ต้องตัดต้นขุดรากถากเปลือกเอาเพลิงเผาจึงจะสิ้น ซึ่งพระองค์ได้ความอัปยศครั้งนี้ของจงเอาพระขันคีเข้ามาข่มอดกลั้นพระทัยไว้สักครั้งหนึ่งแล้ว ข้าพเจ้ากับทแกล้วทหารทั้งปวงจะขออาสายกไปแก้แค้นสนองพระเดชพระคุณจนสิ้นชีวิต ให้สมด้วยความอัปยศของพระองค์จงได้ แต่ขุนนางผู้ถือหนังสือนั้นเป็นข้าเจ้า ๆ ใช้จึงมา ขอได้ทรงโปรดปล่อยให้กลับไปจึงจะควร เพราะเขานำเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นคุณเจือโทษอยู่ ฝ่ายในขุนอยู่ภายนอกใส่ ซึ่งพระองค์โปรดปล่อยกลับไปนั้น เป็นการสนองคุณอยู่ภายนอกโทษอยู่ภายในซ่อนไว้เหมือนกัน แล้วจึงคิดกลอุบายให้มอญตายด้วยน้ำเย็นน้ำใสบ้าง

สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้ทรงฟังก็เห็นด้วย แต่ทรงพระดำริขึ้นมาถึงถ้อยคำในหนังสือนั้นแล้วก็โทมนัสน้อย พระทัยไม่สิ้น

เสมือนหนึ่งหนามเหน็บอยู่ในพระอุระ จึงมิได้ตอบพระราชสาส์นประการใด ตรัสสั่งให้มังนันทะมิตร์ตอบแต่เครื่องราชบรรณาการตามสมควรแล้วก็เสด็จขึ้น

ฝ่ายมังนันทะมิตร์เสนาบดีก็จัดเครื่องราชบรรณาการตอบแทนโดยควรแล้ว จึงว่าแก่ขุนนางรามัญว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่สบายพระทัยทรงพระประชวรมาหลายวันแล้ว มิได้เสด็จออกว่าราชการนี่ท่านเป็นแขกเมืองมาก็เกรงจะเสียขนบธรรมเนียม จึงทรงพระอุตสาหะออกรับ ซึ่งท่านจะกลับไปนั้นจงดูแก่การควรเถิด ไม่ต้องเข้าเฝ้าทูลลาทรงอนุญาตแล้ว ขุนนางรามัญก็คำนับลาเสนาบดี ขึ้นม้ามากับบ่าวไพร่รีบกลับมายังกรุงหงสาวดี เข้าเฝ้ากราบทูลถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ถวายเครื่องราชบรรณาการตอบแทนแล้วทูลว่าพระเจ้ากรุงรัตนบุระอังวะให้เอาหนังสือเผาเพลิงเสีย มิได้ตอบพระราชสาส์นประการใด แล้วทูลเหตุผลที่คนได้รู้ดูฟังทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟังก็ทรงพระสรวล จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่าพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวานี้เห็นไม่อาจยกมาอีกแล้ว คงจะตรอมใจตายเป็นแท้

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวา ก็ตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่าจะยกลงมาตีกรุงหงสาวดีอีก เสนาบดีทั้งปวงจึงทูลว่า พระองค์ยกลงไปครั้งก่อนนั้นปราชัยเสียที่มา ไพร่พลทั้งปวงก็ล้มตายเป็นอันมาก

ทแกล้วทหารช้างม้ายังบอบช้ำอิดโรยนัก ทั้งเสบียงอาหารก็ยังไม่ได้ซ่องสุมพรักพร้อม อนึ่งก็จวนเทศกาลฝน รี้พลทั้งปวงจะบอบช้ำลำบากนัก ขอได้ทรงพระกรุณางดก่อนพอบำรุงช้างม้ารี้พลให้มีกำลังพ้นฤดูฝนแล้วจึงยกลงไป ทำไมกับศึกมอญถึงได้ชัยชนะครั้งหนึ่ง ขอพระองค์อย่าได้ทรงพระโทมนัส ถ้ายกลงไปครั้งนี้ข้าพเจ้าทั้งปวงจะคิดอาสาสู้รบจนสิ้นชีวิต เอาชัยชนะถวายให้จงได้

สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้ทรงฟัง เห็นยังขัดขวางอยู่ก็จนพระทัย ตั้งแต่นั้นมามิได้มีความสบาย ทรงพระโทมนัสขัดแค้นด้วยได้ความอัปยศอยู่ทุกวันทุกเวลามิได้ขาด เสวยพระกระยาหารก็น้อยกว่าเก่า จนพระโรคกำเริบขึ้นทรงพระประชวรหนักลงก็เสด็จสวรรคต

ลำดับนั้นมังสุเหนี่ยดผู้เป็นพระราชโอรสพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาได้ราชาภิเษกครองราชสมบัติในกรุงรัตนบุระอังวะสืบมา ทรงพระนามพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตามพุกามภาษา ฝ่ายมังศรีราชาตุผู้เป็นพระราชอนุชาคิดจะชิงราชสมบัติเป็นใหญ่ในกรุงรัตนบุระอังวะ ก็คิดการขบถต่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตั้งเกลี้ยกล่อมซ่องสุมผู้คน ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งดังนั้น จึงให้จัดทแกล้วทหารเป็นขบวนทัพ จะให้ไปล้อมจับมังศรีราชาตุพระราชอนุชามาประหารชีวิตเสีย มังศรีราชาตุรู้พระองค์เห็นจะอยู่สู้รบมิได้ ก็พาพวกพลทหารหนีลงมาสวามิภักดิ์อยู่ด้วยพระเจ้า

ราชาธิราช ณ กรุงหงสาวดี แล้วกราบทูลซึ่งเหตุผลในกรุงรัตนบุระ-องวะตามมีทุกประการ

สมเด็จ พระเจ้า ราชาธิราช ได้ แจ้ง ว่า พระเจ้า ฝรั่งมังศรี ฉะวา สวรรคตแล้ว มังสุเหนี่ยดผู้เป็นพระราชบุตรได้ครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในกรุงรัตนบุระองวะก็ดี พระทัยนัก จึงโปรดพระราชทานวังตำหนักและเครื่อง อุปโภค บริโภค แก่มังศรีราตุโดยควรแก่ ฐานาศักดิ์เป็น อันมาก ทรงทำนุบำรุงเลี้ยงมังศรีราตุไว้ แล้วทรงพระราชดำริว่า พระเจ้ามณเฑียรทองผู้เป็นพระราชบิดาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเป็นกษัตราธิราชอันใหญ่ มิได้ตั้งอยู่ในสัตยานุสัตย์ กระทำให้ผิดพระราชวัตตานุวัตร ยกกองทัพมาเหยียบแดนเมืองหงสาวดีให้ขาดทางพระราชไมตรีอยู่ก่อนแล้ว และบัดนี้มังสุเหนี่ยดผู้เป็นพระราชโอรสได้ครองราชสมบัติในกรุงรัตนบุระองวะ ไพร่บ้านพลเมืองทั้งปวงก็ยังมิราบคาบเป็นปกติ จำเราจะยกกองทัพไปกระทำแก่กรุงรัตนบุระองวะบ้างเห็นจะได้โดยง่าย ทรงพระดำริแล้วจึงปรึกษาเสนาบดีทั้งปวง ๆ ก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้จัดกองทัพ แต่งเรือฉลากบางหุ้มด้วยเหล็กสามร้อยลำ เรือลายเดหุ้มทองแดงห้าร้อยลำ เรือลายคาเด่หยักห้าร้อยลำ เป็นเรือพันสามร้อยลำ สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง ให้เจ้าสามิงนครอินท์เป็นแม่กองทัพหน้า สามิงอุบากองเป็นเกียกกาย สามิงนิตทินชัยเป็นทัพหนุน สามิงสามแหลกทัพหนึ่ง สามิงพ่อเพชร์ทัพหนึ่ง สามิงพระ

รามราชบุตรเขยสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทัพหนึ่ง สมิงทอทัพหนึ่ง สมิงอังวะมังศิริทัพหนึ่ง ทั้งห้าทัพนี้สำหรับช่วยอุดหนุนเพิ่มเติมกองทัพทั้งปวง สมิงราชสังครำอำมาตย์ทินมณีกรถด สมิงพระตะเบิด สามนายนี้เป็นทัพหลัง รวมกันสิบสองทัพเป็นคนเจ็ดหมื่น แล้วให้สมิงโยธาราช สมิงมาสะมันคุมนายทัพนายกองถือพลสามหมื่น ช้างห้าร้อย ม้าพันห้าร้อยเป็นกองทัพบก ให้สมิงชีพรายอยู่รักษาเมือง

ครั้นถึง ณ วันอังคารเดือนอ้ายขึ้นสิบห้าค่ำ ศักราช ๗๕๙ ปี ได้มหาพิชัยฤกษ์โยคยามเวลาแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงสั่งให้ตั้นฆ้อง พลทหารโห่ร้องโบกธงเอาชัยออกขนานเรือพระที่นั่ง ยกกองทัพเรือและทัพบกไปครั้งนั้นเป็นมหันตโอพาร กองทัพเรือก็ประกอบด้วยเรือนายทัพทแกล้วทหารตั้งเป็นขบวนนาวาพยุหะ มีดั้งกันแทรกแซงซ้ายขวาหน้าหลัง คับคั่งเป็นทิวแถวในท้องทางชลมารค พลทหารก็แต่งตัวสีหลาก ๆ คนละอย่างบ้างเขียวเหลืองขาวแดง แต่ล้วนฝีมือเข้มแข็งกล้าหาญในการสงคราม ดูงามเป็นสง่ามีมือถือเครื่องสรรพศัสตราวุธ สำหรับยุทธนรงค์โดยขบวนพลล้วนทวนพู่จามจุรี พลทหารถือกระบี่โล่เขนหอกซัดเกาทัณฑ์ศรกำซาบสะพาย ทุกหมู่กองพลนิกาย มีนายหมวดตรวจกวดขัน ดาษไสวไปด้วยพรรณของชายของฉานเขียวเหลืองขาวแดงปักประจำเรือทุกกองทัพ เสียงสนั่นด้วยศัพท์ฆ้องกลองกึกก้องโกลาหล กองทัพบกก็ประกอบด้วยรี้พลช้างม้าโดยขบวน

พยุหยาตราริบเดินกองทัพไป

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ยกเข้าไปใกล้แดนกรุงรัตบุระอังวะ ก็ได้หัวเมืองตะละชั่และเมืองปรวน จนถึงบ้านอรอย บ้านเย็นปู บ้านสามพลู บ้านกรัดขับ บ้านตะไลยจิบ บ้านปรวนเบื้นตำดับกันไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช สั่งให้กวาดเอาข้าวปลาอาหารไว้เบื้นกำลัง แต่บ้านเรือนถิ่นฐานนั้น ให้เอาเพลิงจุดเผาเสียสิ้น ฝ่ายพม่าชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวง ก็แตกหนีหลบหลีกไปเอาตัวรอด

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งว่า กองทัพพระเจ้าราชาธิราชตีเข้ามาดังนั้น ก็ให้กวาดครอบครัวพยพเอาข้าวปลาอาหารทั้งปวงเข้าไว้ในเมืองสิ้น กองทัพพระเจ้าราชาธิราชยกตีด่วงไปได้เมืองพุกามอันเบื้นเมืองหลวงเก่า และเมืองจเดิง เมืองอะดอย เมืองจเดิงนั้นกับเมืองหลวงอังวะอยู่คนละฟากแม่น้ำ แล้วตั้งให้เสนาบดีอยู่รักษาเมือง ฝ่ายกองทัพกรุงอังวะก็มิได้ยกออกมาต่อสู้ นิ่งสงบอยู่ในเมือง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ยกด่วงเดินไป ตีเมืองตะคองมาเดใกล้กรุงอังวะทางสิบห้าวัน ครั้นตีเมืองตะคองมาเดได้แล้วพระองค์ก็ยกถอยมาตั้งอยู่ ณ เมืองจเดิง ที่ให้รักษาอยู่นั้น แล้วจึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า เรายกกลับมาเมืองอังวะได้แปดวันแล้ว พระเจ้ากรุงอังวะก็มิได้ยกออกมาต่อสู้เรานิ่งอยู่ฉะนี้ และกิจการในเมืองอังวะจะเบื้นประการใดก็ไม่รู้ ครั้นแต่งให้ทหารไปลาดตระเวนจับผู้คน

จะมาใต่ถามเอากิจการก็มิได้สักคนหนึ่ง เราจะรู้ที่คิดการหมายเอาชัยจะได้ประการใด

อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าจะคิดอุบายจับพม่ามาถวายให้จงได้ ด้วยเมืองอังวะและเมืองจเด็ง กับพระชาตุส้อยจะเยียดนั้น อยู่ฟากแม่น้ำหนึ่ง เยื่องกันเป็นสามแพร่ง จะขอให้บ่ายหน้าเรือขนาน ไปข้างพระชาตุส้อยจะเยียดให้เอาเสื้อผ้าของเที่ยวข้ามไปบูชาให้พม่ารู้แล้ว จึงให้สมิงสามกรายเอาเรือบรรจุทหารซุ่มไว้ ฝ่ายพม่ารู้ว่ากองทัพเราเอาสิ่งของไปบูชาพระชาตุ ครั้นคนกลับมาหมดแล้ว พม่าก็จะออกเก็บเอาสิ่งของ เห็นจะจับผู้คนได้บ้าง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงเห็นชอบด้วย จึงสั่งให้จัดผ้าแพรพรรณของเที่ยวไปบูชาพระชาตุ ให้สมิงสามกรายคุมทหารไปซุ่มคอยอยู่ ตามซึ่งอำมาตย์ทินมณีกรอดทูลนั้น

ครั้งนั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็สะดุ้งตกพระทัยกลัว มิได้ทรงดำริการที่จะสู้รบ เปรียบประดุจสกุณโปดก อยู่ในฝ่าพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงทรงพระวิตกว่า แดนเมืองอังวะฝ่ายอุตรทิศนั้น ก็ยังมิได้ราบคาบก่อน และกองทัพมอญยกรีบเร่งมาครั้งนี้ล่วงข้ามแดนเข้ามาจนถึงเมืองอังวะ ฝ่ายไพร่พลพม่าก็แตกกระจัดกระจายไป เมื่อไม่ได้กำลังไพร่พลเสบียงอาหารแล้ว จะรบสู้ศึกมอญนั้นเห็นขัดสนนัก จึงให้ประชุมคนทั้งสองฝ่าย คือ สมณชีพราหมณ์

และเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตทั้งปวง เข้ามาพร้อมแล้วตรัสปรึกษาว่าศึกมอญมาติดเมืองเราครั้งนี้ ผู้ใดจะมีสติปัญญาจะคิดอาสาสู้ศึกประการใดบ้าง เสนาบดีนิ่งอยู่มิได้กราบทูลประการใด

ขณะนั้นพระสังฆราชองค์หนึ่ง มีนามว่าพระสังฆราชาภังคยะ-สะกะโร มีสติปัญญาสามารถทรงพระไตรปิฎก และรู้หลายภาษา พูดภาษารามัญ ไทยใหญ่ ไทยน้อย ลาว ญวน เงี้ยว ทวายได้ ครั้นเห็นเสนาบดีทั้งปวงนิ่งอยู่ดังนั้น จึงถวายพระพรว่าเบื้องธรรมดาสืบมา แม้พระเจ้าแผ่นดินมีทุกข์เดือดร้อนด้วยเหตุสิ่งใดแล้ว ขุนนางข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวง ก็ย่อมรับอาสาช่วยปลดเปลื้องสนองพระเดชพระคุณตามสติปัญญา ถ้าฝ่ายฆราวาสขัดขวางแล้วก็ถึงสมณะครั้งนี้เป็นโอกาสของสมณะแล้ว อาตมภาพก็คิดว่าเกิดมาเป็นข้าแผ่นดิน มหาบพิตรทรงพระกรุณาโปรดปลูกเลี้ยงให้ยศศักดิ์เป็นใหญ่ยิ่งมีพระคุณหาที่สุดมิได้ อาตมภาพจะขอรับอาสาออกไปเจรจาความเมือง ด้วยพระเจ้าราชาธิราชสนองพระเดชพระคุณ ให้ยกกองทัพกลับไปจงได้

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังยังไม่ไว้พระทัย จึงตรัสว่าซึ่งพระคุณเจ้ารับอาสาดังนี้ก็ดีแล้ว แต่ข้าพเจ้ากริ่งใจอยู่ กลัวจะไม่สมคิด ด้วยพระยามอญองค์นี้ เขาเล่าลือมาว่าใจร้ายหยาบช้าห้าวหาญนัก แต่ถูกเมียเป็นที่รักยังรอไม่ใคร่ได้ เมื่อจะได้ราชสมบัตินั้นให้ฆ่า

สมิงมราหู เขาว่าโกรธราวกับจะให้รองโลหิตมาเสวย พวกพม่าที่
เขารู้ชวนกันเรียกว่าพระเจ้ามหายักษ์เมืองมอญ ซึ่งยกทัพขึ้นมาติด
เมืองเรานี้เพราะโกรธว่า สมเด็จพระราชบิดาและข้าพเจ้ายกลงไปย่ำยี
เขาก่อน ซึ่งพระคุณเจ้าจะออกไปว่ากล่าวโดยดีนั้น ข้าพเจ้ายังวิตก
นักเกรงจะไม่สมหมาย อุปมาดังไปอ้อนวอนเสือว่าอย่าให้กินเนื้อนั้น
ข้าพเจ้าเห็นสุดยากที่เสือจะยอมให้ ขอพระคุณตริกตรองดูจงควร

พระสังฆราชภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า ซึ่งพระเจ้า
ราชาธิราชมีพระทัยร้ายห้าวหาญนัก ราวกับมหายักษ์นั้น ขอมหา
บพิตรอย่าได้ทรงพระวิตก อาตมภาพจะรับอาสาสู้รบด้วยการมเทศนา
ให้พระทัยอ่อนน้อมเป็นมนุษย์ลงจงได้ อันวิสัยรบด้วยศัสตราฆ่าฟัน
แทงยิงกันนั้น เหนื่อยยากแก่ทแกล้วทหารนัก ซึ่งอาตมภาพรับอาสา
ครั้งนี้ จะสู้ด้วยอาวุธคมคือลมปากมิให้ยากแก่ไพร่พล จะให้พระเจ้า
ราชาธิราชอ่อนน้อมยอมแพ้ประนมพระหัตถ์คำนับให้ถอยทัพกลับจงได้
ซึ่งมหาบพิตรตรัสว่าเกรงจะไม่สมหมายนั้น รับพระราชทานอภัย
อุปมาดังมหาบพิตรทรงพระดำหนินาวาทั้งโกลน ดิถีครโชนยังไม่ได้
ใส่เครื่อง อันเรือทำยังไม่สำเร็จ ดิถีครโชนยังมิได้แต่งเครื่องครบนั้น
จะดูงามที่ไหน เปรียบเหมือนหนึ่งอาตมภาพถวายพระพรอวดอ้างฝี
ปากไว้ เมื่อยังมิได้เจรจาก็ยังไม่เห็นเท็จและจริง อันวิสัยมนุษย์ทุก
วันนี้ ฆ่าช้างก็หวังจะเอางา เจรจาก็หวังจะเอาถ้อยคำ เป็นที่สำคัญ

มั่นหมาย แม้นมหาบพิตรยังทรงพระสงกาอยู่แล้ว อาตมภาพจะขอถวายทัณฑ์บนไว้แล้วไปทำการ ไม่สมดังว่าแล้ว มหาบพิตรจงสั่งอาตมภาพเถิด ดังพระราชอาญาสักหน้าส่งไปเป็นตะพุ่นตำหรับเกี่ยวหญ้าช้างจนตาย

สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ได้ทรงฟังพระสังฆราช รับอาสาให้ทัณฑ์บนแข็งแรงดังนั้นก็แย้มพระสรวลตรัสว่า ซึ่งข้าพเจ้าว่าจะไม่สมหมายนั้น เพราะความกลัวจึงได้คิดเกรงกริ่ง ใช่จะประมาทพระคุณว่าจะไปเจรจาสู้รบไม่สำเร็จนั้นหามิได้ พระคุณเจ้าก็มีสติปัญญาสามารถ แม้นเห็นสมคิดแล้ว ก็นิมนต์พระคุณเจ้าออกไปเจรจาเถิด ซึ่งพระคุณเจ้าให้ปฏิญาณทัณฑ์บนนั้น ถึงจะพลาดพลั้งไม่สมคิดประการใด ข้าพเจ้าหาเอาโทษไม่ ด้วยพระคุณเป็นสมณะอุตสาหะรับอาสาด้วยความสวามิภักดิ์ ชอบแต่จะปูนบำเหน็จถวายให้ถึงขนาดจึงจะควร

พระสังฆราชภังคยะสะกะโร จึงถวายพระพรว่า ซึ่งอาตมภาพรับอาสาถวายทัณฑ์บนไว้นั้น ใช่จะอวดอ้างปัญญาวิชาความรู้หามิได้ หวังจะกระทำให้เป็นแบบแผน แก่เสนาบดีและทแกล้วทหารสืบไปภายหน้า จะได้มีใจกล้าหาญในสงคราม รับอาสาเจ้าไม่เสียดายชีวิต จะได้คิดถึงคำมั่นสัญญาที่ตนกระทำไว้ อันคำทัณฑ์บนนั้นอุปมาดังหลักเป็นที่ยึดเหนี่ยว แม้ไม่มีหลักแล้ว ครั้นไปกระทำการเหนื่อยยาก

เข้าดวงจิตมักปรวนแปรไป อนึ่งอาตมภาพพิจารณาการหน้าหลังแน่ใจของตนแล้ว จึงขันรับอาสาว่าจะได้ชัยชนะภายเดียว เพราะเห็นชาตากรุงรัตนบุระอังวะยังรุ่งเรืองดีอยู่ ถึงข้าศึกจะหักโหมประการใดก็มิอาจเอาเมืองได้ คงถ่าทัพกลับไปเปล่าแท้

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสสั่งให้จัดเครื่องราชบรรณาการออกไปถวายพระเจ้าราชาธิราชนั้น เป็นสิ่งของแพรดายขบวนอย่างดีสิบพับ ผ้าซับพระพักตร์บุกทองเส้นหนึ่ง พระเต้าน้ำทองใบหนึ่ง โตะเครื่องเสวยของกษัตริย์สำรับหนึ่ง พรมสามเส้น เมี่ยงสิบกระหมวด น้ำดอกไม้เทศสิบเต้า สี่เสี่ยดเทศสี่สิบก้อน ผ้าแดงโมร่สิบพับ กับของกินทั้งปวงเป็นเครื่องเลี้ยงทหารพอสมควร ให้จัดคนถือสิ่งของไปด้วยนั้นด้วนแต่คนชราหกสิบคน แล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงตรัสสั่งพระสังฆราชว่า สิ่งของทั้งนี้ให้ว่าเป็นของพระคุณเจ้า มีจิตยินดีนำออกมาถวาย ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องสั่งให้จัดสิ่งของเสร็จแล้ว ก็อาราธนาพระสังฆราชภังคยะสะกะโรออกไป เมื่อพระสังฆราชภังคยะสะกะโรออกไปนั้น มีพระสงฆ์องค์หนึ่งชื่อพระคางตรีออกไปด้วย เจ้าพนักงานจึงให้เอาเรือผูกขนานกันเข้าสองลำ แล้วขนสิ่งของลงในเรือขนานนั้น พระสังฆราชภังคยะสะกะโรก็ลงเรือพร้อมด้วยคนหกสิบข้ามไป ครั้นถึงหน้าค่ายพลับพลาพระเจ้าราชาธิราช พระสังฆราชภังคยะสะกะโรจึงให้ขนเครื่องราชบรรณาการ

ขึ้นไปอยู่แต่นอกค่าย ฝ่ายทหารเฝ้าประตูค่ายจึงเข้าไปแจ้งแก่เสนาบดี

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก เสนาบดีจึงเข้ากราบบังคมทูล ว่าบัดนี้พระสังฆ์ข้ามมาแต่ฟากเมืองอังวะ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งดังนั้น จึงตรัสสั่งให้มหาดเล็กไปนิมนต์เข้ามา มหาดเล็กรับสั่งถวายบังคมลาออกมา นมัสการพระสังฆราชแจ้งว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานโอกาส ให้อาราธนาพระคุณเจ้าเข้าไป พระสังฆราชจึงให้คนขนของเข้าไปส่ง ครั้นเข้าไปถึงประตูค่ายทหารรักษาประตูก็ตรวจค้นดูเครื่องศัสตราวุธในตัวพระสังฆราช และสิ่งของเครื่องราชบรรณาการถ้วนทั่วแล้วจึงให้เข้าไป แต่พวกพม่าและพระสงฆ์องค์หนึ่งนั้นให้รับยั้งอยู่แต่ภายนอก

ครั้นพระสังฆราชภังคยะสะกะโร เข้าไปจวนจะถึงหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแกล้งเมินพระพักตร์เสีย ทำเป็นไม่ทรงเห็นหาตรัสทักไม่ พระสังฆราชภังคยะสะกะโรไปยืนนิ่งอยู่ช้านาน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเห็นนานนักแล้ว จึงทำผันพระพักตร์เหลือบพระเนตรมาตรัสทักว่า พระคุณเจ้ามาเมื่อไร พระสังฆราชภังคยะสะกะโรถวายพระพรว่า อาตมภาพมาเมื่อมหาบพิตรทอดพระเนตรเห็น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงพังก็ยิ้มอยู่ แล้วอาราธนาให้พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรนั่งบนอาสน์ที่สมควร พอเจ้าพนักงานนำเครื่องราชบรรณาการของพระสังฆราชภังคยะสะกะโร เข้ามาถวายหน้าพระที่นั่ง

พระสังฆราชภังคยะสะกะโรถวายพระพรว่า อาตมภาพแจ้งว่ามหาบพิตรเสด็จมาแต่มรรคาไกลอาตมภาพก็ยินดีมิอุตสาหะออกมาเยือนไม่มีสิ่งใดอันตระการมีแต่สิ่งของเหล่านี้ อาตมภาพจะขอถวายแก่มหาบพิตรตามมี

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังพระสังฆราชาภังคยะสะกะโรถวายของดังนั้น จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่า ซึ่งสิ่งของพระสังฆราชาภังคยะสะกะโรนำมาทั้งนี้ มิใช่ของพระสังฆราชาภังคยะสะกะโรเห็นจะเป็นสิ่งของพระเจ้ามณเฑียรทองให้มา เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นจริงด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้รับสิ่งของไว้แล้ว ตรัสถามว่าพระคุณเจ้าออกมาหาโยมเจ้านี้ด้วยกิจธุระอันใด พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า อาตมภาพออกมาเฝ้ามหาบพิตรบัดนี้ด้วยมีความปรารถนาจะใคร่แจ้งว่า พระองค์ทรงพระอุตสาหะเสด็จกรีฑาพลขันมาทั้งนี้เพื่อพระราชประสงค์สิ่งใด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า ข้าพเจ้ายกกองทัพมาทั้งนี้ด้วยเหตุประการหนึ่ง จึงมีความปรารถนาสามประการ เหตุประการหนึ่งนั้น ด้วยพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาละทางพระราชไมตรีเสียยกกองทัพลงไปกระทำข่มเหงย่ำยีถึงเมืองหงสาวดี ฝ่ายข้าพเจ้าก็หมายใจว่าเป็นกษัตริย์อันประเสริฐในรามัญประเทศ ครั้นจะมิยกขึ้นมาตอบแทนพม่าบ้าง ก็ดูดุจดังว่ามิใช่ชายหามานะมิได้ อันความปรารถนาสามประการนั้น ประการหนึ่งคือตั้งใจจะมากระทำยุทธนา-

การให้เมืองอังวะอยู่ในอำนาจขึ้นแก่หงสาวดี ให้ขอบขัณฑเสมา กว้างขวางออกไป ประการหนึ่งคือกรุงอังวะเป็นที่เจดียฐานมาก ข้าพเจ้ามีศรัทธาจะขึ้นมานมัสการ ทั้งจะได้ชมประเทศกรุงอังวะด้วย ประการหนึ่งคือจะยกยอบวรพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไปนาน

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรได้ฟังดังนั้นก็ถวายพระพรว่า ซึ่งพระองค์ตรัสมาทั้งนี้ไพเราะนัก อันพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวามิได้ตั้งอยู่ในทางพระราชไมตรีนั้น บัดนี้เสด็จทิวงคตล่วงแล้ว ฝ่ายพระองค์ก็ทรงพระสติปัญญาสามารถ และมาประพฤติโดยพระทัยอันพยาบาทดังนี้ อาตมภาพเห็นเป็นครุโทษใหญ่หลวงนัก ขอพระองค์ทรงพระราชดำริถึงครุกรรมข้อนี้ และทางพระราชประเพณีอันชอบแต่ก่อนสืบมา เหมือนเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าอะโนระธามังฉ่อได้เสวยราชสมบัติอยู่ในพุกาม พระองค์ยกลงไปรักษาพระเกศธาตุที่นครสิงหคุต ครั้นถึงเมืองปรวนล่วงเข้าแดนรามัญประเทศจึงทรงพระราชดำริว่า เมืองมอญกับเมืองพม่าเป็นทางพระราชไมตรีกันมาแต่ก่อน และบัดนี้เรายกล่วงแดนเข้ามามิควรนัก เกลือกพระเจ้าหงสาวดีมิพระทัยรังเกียจก็จะเสียทางพระราชไมตรีแก่กัน ทรงพระดำริฉะนี้แล้ว สมเด็จพระเจ้าอะโนระธามังฉ่อจึงเสด็จกลับขึ้นมา มิได้ลงไปรับพระเกศธาตุที่นครสิงหคุต พระองค์ทรงรักษาพระราชประเพณีถึงเพียงนี้ พระนครทั้งสองฝ่ายก็เป็นปัถพีเดียวกัน อยู่เย็นเป็นสุขมาหาความอิจฉาวิหิงสาแก่กันมิได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า พระคุณเจ้าว่าทั้งนี้ชอบอยู่ แต่พระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาเป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่ ตะทางพระราชไมตรีเสียก็ผิดมิได้ประพฤติโดยโบราณราชประเพณีตามพระเจ้าอโนระธามังฉ่อ และยกลงไปเพื่อจะกระทำย่ำยีแว่นแคว้นของข้าพเจ้าให้อยู่ในอำนาจ ข้าพเจ้าก็ยกขึ้นมาตอบแทนเพื่อจะแผ่อาณาจักรให้กว้างขวางออกไปบ้าง พระคุณเจ้ามาว่ากล่าวดังนี้เหมือนยุดมือข้าพเจ้าไว้ให้กระทำแต่ข้างเดียวหาควรไม่

พระสังฆราชภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า มหาบพิตรตรัสดังนี้ดุจดังอาตมภาพเป็นสมณถามก มีความฉันทาดำเอียง จะให้สัตว์ฉิบหายข้างหนึ่งเจริญข้างหนึ่ง หารักษาศีลขาบทตั้งอยู่ในเมตตาพรหมวิหารไม่ เป็นความสัตย์อาตมภาพมิได้เข้าข้างใด ซึ่งถวายพระพรแก่มหาบพิตรฉะนี้ ด้วยคิดว่ามหาบพิตรทั้งสองฝ่ายพระนครเป็นบรมกษัตริย์อันประเสริฐ เป็นที่ตั้งพระพุทธศาสนา และเป็นที่อาศัยของสมณพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งปวง เพราะทรงพระสติปัญญาเป็นสัมมาทิฐิ ประพฤติตามพระพุทธโอวาทอยู่ทั้งสองฝ่าย อันพระพุทธโอวาทซึ่งพระองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎกทั้งสามนั้น อยู่ในพระขันติธรรมบทเดียว ถ้าบพิตรพระองค์ใดปฏิบัติตามพระขันติบทเดียวนี้ได้ ได้ชื่อว่าบพิตรพระองค์นั้นปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทอันตรัสไว้ในพระไตรปิฎกทั้งสามนั้นสิ้น พระศาสนาและอาณาประชา-

ราษฎรทั้งปวงก็จะวัฒนาการเจริญสืบไป สมเด็จพระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติในพระขันติราชธรรมนั้น อาตมภาพจึงถวายพระพรเตือนพระสติพระองค์ ผู้เป็นประธานฝูงสัตว์โลกทั้งปวงให้ทรงปฏิบัติในพระขันติราชธรรม และพระองค์มาตรัสโดยทางอาฆาตจองเวรพยาบาทอันเป็นข้าศึกแก่ขันติธรรมให้ขาดประโยชน์ปรโลกฉะนี้ ตุจหนึ่งพระองค์มิได้ทรงปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทของสมเด็จพระพุทธเจ้าอันตรัสสั่งสอนไว้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า ซึ่งพระคุณเจ้ามาว่ากล่าวเตือนสติข้าพเจ้าโดยพุทธโอวาทดังนี้ ดูเหมือนหนึ่งพระคุณดำเอียง แม้นไม่มีจิตฉันทาเข้าด้วยข้างหนึ่ง จะให้ฉิบหายข้างหนึ่งเจริญข้างหนึ่งแล้ว ถ้าเป็นสัจธรรมของพระคุณเจ้าเที่ยงแท้เสมอที่จะมาให้สัตว์และพระพุทธศาสนาเป็นอันตรายจริง พระคุณเจ้าก็จะช่วยเตือนสติถวายโอวาทคำสั่งสอนพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาอันเป็นสัมมาทิฐิให้ตั้งอยู่ในขันติราชธรรม อย่าให้ยกทัพลงไปเบียดเบียนขอบขัณฑเสมาเมืองหงสาวดีก่อนฉะนี้ จึงจะเห็นว่าพระคุณเจ้าตั้งอยู่ในสัจธรรมเป็นอันแท้ ที่จะให้สัตว์ทั้งปวงเป็นสุขเสมอกันจริง นี่พระคุณเจ้ามิได้ห้ามสั่งสอนพระเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวาให้ตั้งอยู่ในขันติราชธรรมปฏิบัติ นิ่งให้มาเบียดเบียนขอบขัณฑเสมาเมืองหงสาวดีเป็นต้นเหตุก่อน ข้าพเจ้าจึงยกทหารขึ้นมาตอบแทนตามพระราชประเพณี พระคุณเจ้าจึงมาให้โอวาทตักเตือนข้าพเจ้าให้ตั้งอยู่ในขันติทศพิธราชธรรมปฏิบัติ และ

ทศพิธราชธรรมปฏิบัติดังนี้มีถึงสิบประการ ในบทศัปปังนั้นว่า ให้พระมหากษัตริย์มีวิริยภาพอุตสาหะปราบปรามข้าศึกอันเบียนเสียนหนามให้ราบคาบ เมื่อเจ้าฝรั่งมังศรีฉะวามาเบียดเบียนขอบขัณฑเสมาเมืองหงสาวดีก่อน และพระคุณเจ้าจะให้ข้าพเจ้าตั้งอยู่ในขันติราชธรรมอดออมเสียฉะนี้ จะมิเสียราชธรรมในบทศัปปังที่ว่าให้พระมหากษัตริย์มีความเพียรปราบปรามเสี้ยนศึกศัตรูให้ราบคาบนั้นหรือ เหตุฉะนี้จึงเห็นว่าพระคุณเจ้าแกล้งมาว่าแก่ข้าพเจ้าให้ตั้งอยู่ในขันติราชธรรมฝ่ายเดียวนั้น เห็นหาเป็นสัจธรรมไม่

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรก็ถวายพระพรว่า ซึ่งมหาบพิตรตรัสว่า ราชธรรมมีถึงสิบประการนั้นก็จริง แต่สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าตรัสสรรเสริญขันติราชธรรมอันเดียวนี้ว่ามีคุณานุภาพอานิสงส์ล้ำเลิศประเสริฐกว่าราชธรรมทั้งเก้าประการ ซึ่งมหาบพิตรจะมาทรงปฏิบัติตามศัปปะราชธรรม อันเพียรภาพยังข้าศึกเสี้ยนหนามให้เดือดร้อนราบคาบจะแผ่ขอบขัณฑเสมาให้กว้างขวางออกไปนั้น มิได้ประกอบด้วยคุณฝ่ายเดียวดุจขันติราชธรรม ยังเจือไปด้วยโทษอยู่ อาตมภาพขอถวายพระสติตักเตือนไว้ ตามเนื้อความอันมีในพระไตรปิฎกว่าเมืองดาวดึงส์สาสวรรค์และอเวจีมหานรก กับชมพูทวีปทั้งสามภูมินี้กว้างขวางยาวใหญ่ได้หมื่นโยชน์เสมอกัน และฝ่ายดาวดึงส์สาสวรรค์

เทวโลกนั้น ก็มีระยะเทวมานย่านประเทศที่อยู่ต่าง ๆ อันบุญนิมิตตกแต่งเป็นอันดี จะได้ยัดเยียดเบียดเสียดกันนั้นหามิได้ ฝ่ายชมพูทวีปนั้นกว้างขวางได้หมื่นโยชน์ เป็นโคณะมหาสมุทร์ท่วมเสียสี่พันโยชน์ เป็นป่าหิมพานต์ก็สามพันโยชน์ เป็นที่มนุษย์อาศัยก็สามพันโยชน์ พระมหากษัตราธิราชแต่โบราณก็ตั้งบ้านเมือง ๆ แต่ครั้งพระบรมโพธิสัตว์เจ้าเสวยพระชาติเป็นมหาโควินท์ เวดามหาพราหมณาจารย์นั้นก็ช่วยแบ่งปันประเทศแว่นแคว้นแดนบ้านเมืองเป็นระยะผักฝ่าย จะได้คับคั่งเบียดเสียดวิวาทชิงแดนแก่กันนั้นหามิได้ แต่อเวจีมหานรกกว้างขวางยาวใหญ่ได้หมื่นโยชน์ บริบูรณ์ด้วยสัตว์อันตกอยู่ในนั้น มิได้หย่อนอย่างชมพูทวีป ด้วยอำนาจอกุศลกรรม โลภะ โทสะ โมหะ เป็นมูลมีในสันดานสัตว์โลก ผู้กระทำอกุศลกรรมบถสิบประการ เป็นกายกรรมสาม วจีกรรมสี่ มโนกรรมสาม อกุศลทุจริตอันหยาบช้าครั้นจุติก็ไปบังเกิดในอเวจีมหานรกเป็นอันมากจะประมาณมิได้ บ้างนั่งนอนยืนยัดเยียดเบียดเสียดกันอยู่ในพื้นเหล็กแดง อันพิลึกด้วยเพลิงนรกจะได้มีช่องว่างที่จะชี้ลงว่าที่นี่เป็นละแวกว่างอยู่นั้นหามิได้ จึงได้ชื่อว่าอเวจีมหานรก แต่กรุงอังวะกับกรุงหงสาวดีนั้นไกลกันเป็นระยะทางถึงเดือนหนึ่ง ใช่จะเบียดเสียดคับคั่งกันอย่างอเวจีมหานรกนั้นหามิได้ ซึ่งพระองค์จะทรงปฏิบัติตามคัมภีราชธรรมปราบเสี้ยนศัตรูจะเอากรุงอังวะ เป็นชอบขัณฑเสมาให้ สัตว์ทั้งปวงคับคั่งยัดเยียดเบียด

เสียดกันอยู่ดังอเวจีมหานรกนั้นหาควรไม่ อันบุคคลผู้ใดกระทำอกุศล ด้วยกายวาจาจิตอันชั่วร้ายนั้น ก็จะเป็นเวรานุเวรติดตามผู้นั้นไปดุจดังกงเกวียนอันเวียนพัดผันไปตามโค และกงเกวียนก็ตามกระทบเท้าแห่งโคเป็นนิตย์ ซึ่งมหาบพิตรจะไม่ทรงประพฤติตามขันติราชธรรมอันประเสริฐกอร์ปไปด้วยคุณฝ่ายเดียว จะมาประพฤติตามทัปปะราชธรรมอันเจือไปด้วยคุณและโทษ คือยังข้าศึกให้เดือดร้อนด้วยยุทธนาการฆ่าฟันกันฉะนี้ พระองค์ทรงเห็นคุณนั้นจะถ้างโทษให้พ้นภัยในอบายภูมิได้แลหรือ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ตรัสว่า อันคุณก็อยู่ฝ่ายคุณ โทษก็อยู่ฝ่ายโทษ อันคุณจะถ้างโทษนั้นก็หามิได้ ดุจน้ำกับน้ำมันระคนกันจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นหามิได้ แต่โดยจิตของข้าพเจ้ายกทัพมายังกรุงรัตนบุระองวะครั้งนี้ แม้นไม่มีเหตุก็หาไม่ ใช่จะมาด้วยน้ำใจวิหิงสา จะเบียดเบียนผู้มีความชอบให้พินาศฉิบหาย ยังพระพุทธศาสนาให้เป็นอันตรายเศร้าหมองนั้นหามิได้ ตั้งใจแต่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และจะยังฝูงชนอาธรรมทุรชนนั้นให้ตั้งอยู่โดยคลองธรรมสุจริต จึงประพฤติตามทัปปะราชธรรม อันจะกำจัดเสี้ยนซึ่งข้าศึก ซึ่งพระคุณว่าราชธรรมนี้เจือไปด้วยคุณและโทษนั้นก็จริง แต่ข้าพเจ้าคิดว่าถึงจะเสียเงินก็จะแลกเอาทอง ถึงจะเสียทองก็จะแลกเอาแก้วมณีอันมีค่าไว้จงได้ ตามประเวณีโลกียกษัตริย์อันเสวยราชสมบัติใน

กลียุคเข็ญ ต้องจำเบื้นด้วยมีผู้มาก่อเหตุก่อนแล้วจำจะสานตาม อันสัตว์เวียนไปในสงสาร ใครเลยจะพ้นจากกุศลและอกุศล ซึ่งจะหลีกภัยให้พ้นจากครุกรรมนั้น ก็แล้วแต่เจตนาอันประกอบด้วยบัญญา ของตน ข้าพเจ้าเห็นฉะนี้ จึงประพฤติตามตับปะราชธรรมปฏิบัติอันเจือไปด้วยคุณและโทษ

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า ถึงมาตร์ว่ามหาบพิตรจะทรงปฏิบัติตามตับปะราชธรรมอันเจือไปด้วยคุณและโทษฉะนี้ก็ดี อันประเวณีปรินายกผู้จะกระทำสงครามให้มีชัยชนะนั้น พึงให้รู้ในมูลสงครามสี่ประการ พะญัจะ คือให้รู้กำลังข้าศึกว่า ฝูงกามีกำลังแต่เวลากลางวัน ฝูงนกเค้าแมวมีกำลังแต่ในเวลาราตรี ฝูงสกุณชาติปักษีมีกำลังในเวหา ฝูงปลามีกำลังในน้ำหนึ่ง กาญจะคือให้รู้จักกาลแห่งข้าศึก อันเสียอัปปะริหานิยะธรรมแปดประการคือมิได้พร้อมเพรียงกัน เบื้นต้นด้วยอาธรรมทุจริต อันใดอันหนึ่งแลหรือ ๆ ยังบริบูรณ์อยู่หนึ่ง เทสัญจะ คือให้รู้ประเทศอันกอรปด้วยธัญญาหาร ที่จะเบื้นกำลังแห่งข้าศึกนั้นหนึ่ง อุตุญจะ คือให้รู้จักสมัยแห่งฤดูทั้งสามมีวสันตฤดูเบื้นต้นแห่งเมืองข้าศึกนั้นหนึ่ง และมูลแห่งสงครามทั้งสี่ประการอันจะมีชัยชนะนั้น เสนาบดีซึ่งเบื้นปรินายกนำพลทหารของพระองค์มิได้แจ้ง ยกพลโยธามาตีกรุงอังวะในวสันตฤดู กรุงอังวะเบื้นภูมิประเทศดอนสูงกว่ากรุงหงสาวดีถึงห้าสิบเส้น เมื่อฝน

ตกน้ำนองแล้ว กระแสน้ำนั้นมีกำลังแรงเชี่ยวจนถึงก้อนศิลาและต้นไม้ใหญ่มิอาจจะทนทานได้ก็หักโค่นทำลายลอยลงไปตามกระแสน้ำ และทัพพระองค์ยังจะทนทานได้หรือ จะเป็นอันตรายแก่พลทหาร เห็นจะล้มตายเป็นอันมาก พวกพลทหารกรุงอังวะจะมิพักรบพุ่ง พลทหารฝ่ายพระองค์ก็จะพินาศล้มตายไปเอง บรมบพิตรสิจะทรงปฏิบัติปราบเสี้ยนศัตรูให้ราบคาบ หาแจ้งในมูลสงครามทั้งสี่ประการไม่หรือ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังพระสังฆราชาภังคยะสะกะโรว่าดังนั้น ก็ทรงพระสรวลแล้วจึงตรัสว่า พระคุณเจ้าเป็นสมณะสั่งสอนทนาด้วยมูลสงครามดังนี้ เปรียบประดุจบุรุษพรรณนาภัยอันพิลึกในป่าหิมพานต์ ให้แก่ฝูงพระยาไกรสรราชสีห์ฟัง และสำแดงภัยพิลึกในมหาสมุทรให้ฝูงนาคราชอันมีฤทธิ์ฟัง ฝูงพระยาไกรสรราชสีห์หรือจะหนีไปจากป่าหิมพานต์ ฝูงนาคราชอันมีฤทธิ์หรือจะหนีไปจากสมุทร พระคุณเจ้าสำแดงความพิรุธในใจออกเองด้วยวาจาพระคุณเจ้าสนทนาข้าพเจ้าจึงเห็นว่าเจรจาหาเป็นธรรมกถาเทียงแท้สัจธรรมไม่ พระคุณเจ้าเข้าใจว่า ราชปรินายกเสนามนตรีฝ่ายเมืองหงสาวดีไม่เข้าใจในการพิชัยสงครามแปดประการหรือ อาวุธกญจะ คือศรสรรพาวุธ มีดาบเป็นต้นให้คมกล้า เป็นที่บำรุงน้ำจิตแก่ทหารผู้ถืออมิได้ย่อท้อ ได้เปรียบแก่ข้าศึกด้วยอาวุธหนึ่ง ศิปปะกัญจะ คือศึกษาเนือง ๆ ในศิลปศาสตร์ทั้งปวงให้ชำนาญ แม่นยำได้เปรียบแก่ศัตรู

โดยศิลปศาสตร์หนึ่ง พะตะกัญจะ คือจัดพลทหารอันมีกำลังแกล้วกล้า อย่าให้ปนด้วยคนขลาดอันจะพูดพาที่ให้ผู้หาญย่อท้อ ให้ได้เปรียบแก่ศัตรูโดยพลทหารแกล้วกล้าหนึ่ง พะยุหกัญจะ คือจัดแจงพยุหหมู่พลอันควรแก่ตรีเสนา เบญจะเสนา เนาวะเสนา สัปตะเสนา ตามฐานในคัมภีร์พิชัยสงคราม และคัมภีร์กาพย์มณฑกว่า ฐานประเทศอันควรจะตั้งพยุหนั้นมีครุฑะกากะพยุหเบื้นต้น เพื่อจะให้เบื้นปัจจัยอุดหนุนกันดุจ ครุฑ และกามี บิก และ หางเท้า และ ตัว ศีรษะ เบื้น ปัจจัยอุดหนุนพร้อมกัน จึงบินไปได้ในอากาศนั้นได้เปรียบแก่ศัตรูโดยพยุหนั้นหนึ่ง โกฏฐะกัญจะ คือฉลาดตั้งซุ้มค่ายให้มั่นกันอันตรายโดยรอบคอบ ให้เบื้นที่อาศัยแก่พลทหาร อันเหนื่อยมาแต่ที่ยุทธนาการจะได้อาศัยกินอยู่หลับนอนให้มีกำลังน้ำใจ ได้เปรียบแก่ข้าศึกโดยซุ้มค่ายหนึ่ง มันตะกัญจะ คือให้มีสติระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ซึ่งเบื้นบรมรัตนมนต์อันประเสริฐเบื้นนิจเนืองๆ ทุกอัสสาสะปัสสาทและอิริยาบถนั่งนอนยืนเดิน เพื่อจะได้เบื้นที่พึ่งจะได้กระทำสัตยาธิษฐานแก่สรรพภัย มีบีศาจภัย โรคภัย ยุทธภัย เบื้นต้นอันมีมาแต่ข้าศึก ด้วยอากัปและกฤตยาคุณ ให้ไพร่พลปราศจากอันตราย ได้เปรียบแก่ข้าศึกโดยกำลังพระพุทธมนต์หนึ่ง วิริยะกัญจะ คือมีความเพียรหมั่นตักเตือนทหารทุกกระทรวงการ อย่าให้ขาดได้โดยอัชฌาสัย อย่าอ่อนกล้านั้นพอเบื้นมัชฌิมปานกลาง ให้

ได้เปรียบแก่ข้าศึกโดยความเพียรหนึ่ง ปัญญากัญจะ คือมีปัญญารอบคอบ ซึ่งเหตุผลโดยรอบคอบเป็นนิจ ในอดีตอนาคตปัจจุบันที่จะเอาชัยชนะในสงคราม อย่าให้เป็นอันตรายแก่พวกพลได้ ๆ เปรียบแก่ข้าศึกศัตรูโดยปัญญาประการหนึ่ง ทายะกัญจะ คือรู้ปูนบำเหน็จให้ถึงขนาดแก่ทหารผู้มีความชอบให้แกล้วกล้าขึ้นในสงครามจงได้ ด้วยอามิสอันดีและถ้อยคำอันไพเราะ ให้ได้เปรียบแก่ข้าศึกโดยปูนบำเหน็จและรางวัลนั้นหนึ่ง เป็นยอดศรชัยภูมิสงครามแปดประการดังนี้ และกลสงครามอันอื่นต่าง ๆ ก็แจ้งอยู่ ถึงพระคุณเจ้าจะเจรจาประการใด ฝูงเสนาบดีราชปรินายกฝ่ายข้าพเจ้าก็เข้าใจในวาระจิตของพระคุณเจ้าทุกประการ แต่หากว่าเกรงกาลาวสัตร์อันเป็นของชัยของพระอริยเจ้าอยู่ จึงมิได้ว่าแก่งแย่งให้เคืองใจ

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า ซึ่งมหาบพิตรมิได้ทรงเห็นในวาระน้ำจิตของอาตมภาพ อันตั้งอยู่ในสัจธรรมทั้งนี้ก็เพราะผลวิจักรรมของอาตมภาพได้กระทำมาแต่ก่อน จึงมิได้เชื่อให้ทรงแคลงอาตมภาพ โดยความสัตย์นี้อาตมภาพคิดโดยจิตเมตตาสัตว์ว่า อันชมพูทวีปนี้ มัชฌิมประเทศศรีษะแผ่นดินอยู่กลางเป็นที่ตั้งพระมหาโพธิวิพุทธาภิเษก ในวิมุตติเศวตฉัตร์แห่งสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้าทั้งปวง และบรรดารุกขชาติลดาวัลย์มีโดยรอบนั้น มีเครื่องวัลย์เวียนขึ้นเป็นทักขิณาวัฏ และมียอดอ่อนน้อมเข้าไปต่อพระมหาโพธ

มีเมืองใหญ่ เป็น โสฬสมหานครสิบหกแวดล้อมแผ่นดินมัชฌิมประเทศ มีทรงสัณฐานดังรูปตะโพนกึ่งกลางกว้างสามร้อยโยชน์ โดยรอบคอบเก้าร้อยโยชน์เท่านั้น เป็นสมเด็จพระพุทธเจ้า พระปัจเจกโพธิเจ้า พระอัครสาวก พระอสีติมหาสาวก พระยาบรมจักรพรรดิ์ พระยากุดจักรพรรดิ์ พระพุทธบิดา พระพุทธมารดา ท้าวพระยาอันมีกุศลสมภารมาก ย่อมมาบังเกิดในที่นั้น แลกรุงรัตนบุระองวะกับกรุงหงสาวดีราชธานีทั้งสองก็นับเข้าในมัชฌิมประเทศเสมอกัน ฝ่ายมหาบพิตรทั้งสองเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็มีพระราชกุศลสมภาร ได้บำเพ็ญอบรมมาแต่ก่อนเป็นอันมากจึง ได้ มา เกิดในมัชฌิมประเทศเป็นบรมอิสราธิปไตยใหญ่หลวง ควรจะกระทำพระราชไมตรีต่อกัน สมณพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งสองฝ่ายจะได้อยู่เย็นเป็นสุข ได้บำเพ็ญกุศลสร้างบารมีเป็นทางสวรรค์ ทางนิพพานเพราะพระองค์จึงจะควร บัดนี้พระองค์ยกพลทหารมากระทำสงครามเบียดเบียนกันฉะนี้ ให้สมณพราหมณาจารย์ไพร่พ้าประชาราษฎรทั้งสองฝ่าย ได้ ความ เดือดร้อน เสีย กองกุศลเป็นมูลแห่งบาปอันจะไปสู่จตุราบายทุกข์ดังนี้ อาตมภาพมิอุตสาห์ออกมาถวายพระพรดังนี้ หาได้เข้าข้างผู้ใดไม่ หวังจะเตือนพระสติเพื่อจะให้บรมบพิตรทรงพระดำริความอันควรโดยโบราณราชประเพณีกับจะให้เป็นประโยชน์แก่พระองค์ไปในปัจจุบันแลอนาคตกาลนั้น

ขณะเมื่อพระสังฆราชาภังคยะสะกะโร ออกมาเจรจาความ

เมืองอยู่ด้วยสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชนั้น พอสมิงสามกรายซึ่งไปคอยจับพม่า ณ พระชาตุสร้อยจะเยี่ยด จับได้พม่าอันออกมาเก็บสิ่งของตัดเอาศีรษะมาได้สามสิบคน จับเป็นได้เจ็ดคนมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรเห็นดังนั้น จึงถวายพระพรว่าเดิมมหาบพิตรทรงศรัทธาแก่อาตมภาพว่า ซึ่งเสด็จกรีฑาพลยกกองทัพขึ้นมายังกรุงอังวะนี้ ด้วยเหตุประการหนึ่ง จึงมีความปรารถนาสามประการ คือทรงพระราชศรัทธาจะสถาปนาพระบรมเจดีย์สถานไว้ให้เป็นพระราชกุศลสืบไปในกัลปาวสาน อาตมภาพก็มีความยินดี และบัดนี้มาเห็นราชบุรุษของพระองค์ ไปกระทำอันตรายแก่คนเป็นข้าพระพุทธเจ้าอันหาความผิดมิได้ เป็นของพระมหากษัตริย์ ทรงพระราชอุทิศถวายแก่พระรัตนตรัยสืบมาแต่ก่อนฉะนี้ อาตมภาพดูลำบากตา มีความกรุณาแก่คนเป็นข้าพระรัตนตรัย ผู้หาความผิดมิได้มาถึงแก่ความตาย และราชบุรุษผู้ประทุษร้ายต่อพระรัตนตรัยก็เป็นครุกรรมอันใหญ่ จะได้เสวยทุกขเวทนาในนรกนั้นสิ้นกาลช้านาน แต่เหตุอกุศลจิตอันมิได้ตั้งพระพุทธคุณพระรัตนตรัย อาตมภาพสังเวชนัก จะขอถวายพระพรลามหาบพิตรก่อน

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโร ทำอาการเป็นประหนึ่งจะไปจากที่นั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า ซึ่งพระคุณเจ้าว่าราช

บุรุษของข้าพเจ้าไม่รู้คุณพระรัตนตรัยนั้นฉันใด พระสังฆราชาภังคยะ-สะกะโรจึงถวายพระพรว่า อันราชบุรุษซึ่งได้เป็นที่ฐานันดรเสวยมนุษย์สมบัติเป็นเศรษฐีคหบดี ก็อาศัยได้สร้างบารมีศีลทานภาวนาสักการบูชาพระรัตนตรัยเป็นประธาน ผลบุญนั้นจึงส่งให้ได้มาเกิดเป็นเศรษฐีคหบดี อยู่ในมัชฌิมประเทศราชธานี ควรที่ราชบุรุษเหล่านั้นจะรู้คุณพระรัตนตรัย ทำสักการบูชาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปอีก นี่มากระทำอันตรายเบียดเบียนคนเหล่าข้าพระ อันพระมหากษัตริย์แต่ก่อนทรงพระราชอุทิศถวายไว้ให้ปฏิบัติพระรัตนตรัยจนตลอดตาย เป็นครุกรรมโทษ จะได้ทนทุกข์เวทนา ในอเวจีมหานรกเป็นช้านานนัก เหตุฉะนี้อาตมภาพจึงถวายพระพรว่า ราชบุรุษเหล่านี้มิได้รู้คุณพระรัตนตรัย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง พระสังฆราชาภังคยะ-สะกะโรสำแดงธรรมโดยพิสดารดังนั้น ก็ถอนมานะในพระทัยลงด้วยสามารถพระองค์เคารพในพระรัตนไตรยาธิคุณยิ่งนัก ทรงพระดำริเห็นธรรมสังเวชทุกประการ จึงตรัสแก่พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรว่า เมื่อแรกข้าพเจ้าขึ้นมาถึงนั้นมิได้พบคนแต่สักคนหนึ่ง ก็ไม่แจ้งกิจการในกรุงอังวะว่าจะเป็นประการใด จึงให้ทหารไปคอยจับเอาคนมาเพื่อจะใคร่รู้กิจการในกรุงอังวะและซึ่งทหารไปกระทำหยาบช้าฆ่าฟันฝูงคนซึ่งปฏิบัติพระบรมธาตุเสียทั้งนั้น ข้าพเจ้าหาได้สั่งให้ทำแก่คนข้าพระไม่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งให้เอาผู้ไปฆ่าฟัน

เหล่าข้าพระเสี่ยนั้นเป็นโทษ

พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่า ซึ่งมหาบพิตรตรัสว่ามิได้สั่งให้กระทำนั้น ก็หาโทษแก่พระองค์มิได้ และซึ่งเกิดเหตุทั้งนี้เพราะอาตมภาพ อันมหาบพิตรจะให้ลงพระราชอาญาราชบุรุษเหล่านั้น ก็ต้องอยู่ในสิกขาบท อาตมภาพขอพระราชทานโทษอย่าให้ขุ่นหมองในสมณกิจเลย และซึ่งเขามิได้เคารพต่อพระรัตนตรัยไปฆ่าฟันพวกข้าพระเสี่ยนั้น บาปกรรมก็คิดตัวเขาผู้ทำไปในอนาคตกาล

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช พระราชทานโทษให้แล้วจึงตรัสแก่พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรว่า ข้าพเจ้าจะฟังคำพระคุณเจ้าจะถอยทัพกลับไปจากกรุงรัตนบุระอังวะแล้ว แต่มีศรัทธาจะใคร่ถาปนาก่อหอพระขึ้นไว้ให้เป็นการกุศลเป็นที่สำคัญไว้สักแห่งหนึ่ง จะได้เป็นเกียรติยศไปภายหน้า พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรจึงถวายพระพรว่าตามแต่พระองค์จะทรงพระราชบัญชาที่ควรเถิด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้จัดสิ่งของตอบแทนแก่พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรมากกว่าที่นำมาสองเท่า พระสังฆราชาภังคยะสะกะโร จึงถวายพระพรลาพระเจ้าราชาธิราชกลับเข้ามาเมือง แล้วเข้าไปถวายพระพรแก่สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตามซึ่งได้สนทนากับพระเจ้าราชาธิราชทุกประการ สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งว่ากองทัพมอญเลิกไปก็คลายพระวิตกลง ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งให้รีบเร่งขนานไปสร้างหอ

พระชิ้นไว้ ณ พระธาตุสร้อยจะเยี่ยด แล้วพระองค์ก็ให้ถอยทัพมา

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทราบว่า พระเจ้าราชาธิราชเสด็จกองทัพออกจากที่แล้วก็ให้ทหารออกไปเอาเพลิงเผาหอพระ ซึ่งพระเจ้าราชาธิราชสร้างไว้นั้นเสีย ควันเพลิงก็กลุ้มกลบตระหลบไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตรเห็นทหารพม่า ออกมาเผาหอพระที่พระองค์ให้สร้างไว้นั้น ก็น้อยพระทัยทรงพระโกรธยิ่งนัก ตรัสสั่งให้หยุดกองทัพจะกลับขึ้นมาตีเอาเมืองอังวะให้ได้

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์ทรงพระราชศรัทธา ให้ถาปนาหอพระชิ้นไว้เป็นพุทธบูชาของพระรัตนตรัยขาดแล้ว ผู้ใดกระทำประทุษร้ายแก่พระศรีรัตนตรัยโทษนั้นก็อยู่แก่ผู้กระทำผิด ประดุจดังผู้ซึ่งหยิบต้องถ่านเพลิงนั้น ก็ย่อมหากจะร้อนในมือตนเอง และซึ่งพระองค์ถาปนาบำเพ็ญพระราชกุศลสร้างหอพระเป็นพุทธบูชาไว้นั้น ถึงมีผู้มาทำอันตรายดังนี้ พระราชอานิสงส์จะได้สาปสูญเสียนั้นหามิได้ ก็คิดตามคำชูพระองค์ไปจนลำเร็จพระนิพพาน ประการหนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้า มีพระพุทธฎีกาตรัสไว้ว่า บุคคลจะผจญสงครามภายนอกชนะได้ร้อยครั้งพันครั้ง ก็มิเท่าผู้ผจญสงครามภายใน คือออดโทโสได้ขณะหนึ่ง มีกุศลอันล้ำเลิศประเสริฐกว่ากุศลทั้งปวงจะคณนาหามิได้ ประการหนึ่งอันประเพณีพระมหากษัตริย์ตรัสสิ่งใดเปรียบประดุจงาช้างซึ่งงอกออกแล้วมิได้หดคืน พระ

องค์ก็ได้ตรัสให้ถ้อยคำไว้แก่พระสังฆราชาภังคยะสะกะโรว่า จะถอยทัพเสด็จกลับไปกรุงหงสาวดีแล้ว ยังมิทันได้กลับไปถึงพระนครก่อนมาทรงพระโกรธแก่พม่าจะยกคืนขึ้นไปนั้นข้าพเจ้าเห็นไม่ชอบ ขอได้ทรงพระดำริตามพระราชวัตตานุวัตร์ดูจงควร

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทระฟังอำมาตย์ทินมณี กรอด ทูลทัดทานดังนั้นก็เห็นด้วย จึงให้ถอยทัพมาตั้งอยู่ ณ เมืองพุกาม ทรงพระราชศรัทธาสั่งให้ก่อกุฎีถวายพระสงฆ์เป็นอันมาก และให้มีการมหรสพสมโภชสามวัน แล้วก็ยกพยุหโยธาทัพเสด็จกลับมาถึงกรุงหงสาวดี

ขณะนั้นฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า พระเจ้าราชาธิราชยกขึ้นมาถึงพระนครเราถาปนาหอพระไว้ หวังจะให้เป็นเกียรติยศว่า ได้ยกทัพล่วงแดนขึ้นมาถึงเมืองเรา ๆ ก็ให้ทหารออกไปเอาไฟเผาเสียนั้น เห็นว่าจะขัดเคืองพระทัยอยู่แต่ว่าศึกจวนฤดูน้ำจึงมิกลับมา เห็นว่าสงครามมอญกับเราจะติดพันกันไปเป็นมั่นคง ครั้นเราจะยกกองทัพลงไปตอบแทนกระทำแก่เมืองหงสาวดีบ้าง บัดนี้บ้านเมืองเราในขอบขัณฑเสมาจังหวัดทั้งปวง ก็ยังมิราบคาบเป็นปกติ ผู้คนระส่ำระสายอยู่กำลังน้อยนัก ประการหนึ่งเมืองตะแคงและเมืองไทยใหญ่เล่าก็เป็นขบถต่อเราแข็งเมืองอยู่ เราคิดจะยกกองทัพไปตีเมืองตะแคงและเมืองไทยใหญ่ ปราบปรามเสียนหนามให้ราบคาบแล้ว จึงจะยกไปตีเมืองหงสาวดี แล้วให้มีหนังสือไปถึง

พระเจ้าเชียงใหม่ ขอกองทัพให้ยกมาช่วยเป็นทัพกระหนาบ เห็นจะได้เมืองหงสาวดีโดยง่าย เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วยโดยพระราชบริหารจึงสั่ง ให้จัดเครื่อง ราชบรรณาการและ ให้แต่ง ลักษณะ พระราชสาส์นในพระราชสาส์นนั้นว่า

สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองกรุงรัตนบุระอังวะ ขอเจริญทางพระราชไมตรีมาถึงพระมหาราชเจ้าเชียงใหม่ ผู้เป็นใหญ่ในมะดาประเทศ ด้วยพระเจ้าฝรั่งมังศรีสุวา ผู้เป็นสมเด็จพระราชบิดาเราถึงแก่สวรรคตแล้ว และบัดนี้เราผู้เป็นพระราชบุตร ได้ผ่านสมบัติเป็นใหญ่ในกรุงรัตนบุระอังวะ บ้านเมืองก็ยังมิราบคาบ ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชเจ้าเมืองหงสาวดี บังอาจหมิ่นเรายกกองทัพขึ้นมาย่ำยีถึงกรุงรัตนบุระอังวะ ทุกวันนี้เรามีความแค้นคามิหลับเลย ครั้นจะยกลงไปกระทำแก่เมืองหงสาวดีบัดนี้เล่า ก็ยังจะต้องไปปราบปรามเมืองตะแคงเมืองไทยใหญ่ ซึ่งเป็นเมืองขึ้นนั้นอยู่ ถ้าเสร็จแล้วจะยกลงไปตีเมืองหงสาวดี แต่กองทัพเมืองรัตนบุระอังวะนั้น เห็นจะได้ชัยชนะช้าไป จะขอกองทัพพระเจ้าเชียงใหม่ยกมาเป็นทัพกระหนาบ ช่วยกันตีเมืองมอญเห็นจะได้ชัยชนะโดยเร็ว ถ้าเสร็จสงครามแล้ว ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่กับกรุงรัตนบุระอังวะนี้ไม่ได้ขัดเลย แม้นพระเจ้าเชียงใหม่

มิให้ศูนย์ทาง พระราช ไมตรีย์ก กองทัพ ลง มาช่วย ครั้ง นี้แล้ว ข้าศึกเมืองเชียงใหม่ ก็จะเป็นข้าศึกเมืองอังวะ ๆ ก็จะเป็นข้าศึกเมืองเชียงใหม่ พระราชไมตรีเราทั้งสองพระนครก็จะเจริญไปตราบเท่ากัลปาวสาน

ครั้นแต่งพระราชสาส์นเสร็จแล้ว ก็ใช้ให้พม่าสิบสองคนเป็นทูตจำทูล พระราชสาส์น นำเครื่องราชบรรณาการ ขึ้นไป ณ เมืองเชียงใหม่

ขณะนั้นสมิงงอฝาง ซึ่งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ให้ไปกินเมืองเชียงนั้น แต่งให้ชาวด่านออกไปดาดตระเวนปลายด่านพบพม่าสิบสองคน ถือหนังสือพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการมา ชาวด่านจับตัวได้ส่งคุมมายังสมิงงอฝาง ๆ เห็นพระราชสาส์นแล้ว ก็คุมเอาตัวพม่าและพระราชสาส์น เข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้วก็ทรงดำริว่าถ้าจะปล่อยพม่าสิบสองคนนี้เสีย มันก็จะกลับไปเมืองอังวะ พระเจ้าอังวะรู้แล้ว ก็จะแต่งคนอื่นให้ขึ้นไปขอกองทัพเมืองเชียงใหม่อีก ถ้ากองทัพพม่าทัพฝ่ายยกมาพร้อมกันเป็นสองทัพ เห็นกำลังศึกหนักนัก ฝ่ายเราจะรบพุ่งต้านทานยาก จำจะคิดตัดศึกแบ่งกำลังเสียให้น้อย ฆ่าพม่าผู้ถือหนังสือเสีย อย่าให้กิตติศัพท์รู้ไปว่าเราจับได้ ฝ่ายพระเจ้าอังวะมิได้เห็นผู้ถือหนังสือและกองทัพยกมา ก็จะมีความสงสัยแคลงแก่กัน จึงสั่งให้เอาพม่า

สิบสองคนฆ่าเสีย กำชับมิให้กิตติศัพท์รู้ไปถึงพม่า แล้วก็ให้พระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ผู้จับพม่าได้ ตามความชอบนั้น โดยสมควร แล้วจึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า บัดนี้ได้เนื้อความว่า ทัพพม่าจะยกลงมากระทำแก่บ้านเมืองเรามั่นคงอยู่แล้ว จำเราจะยกกองทัพไปสกัดตัดทางไว้ อย่าให้ด่วงลงมาได้ เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นพร้อมด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้แต่งกองทัพเบี้นคนเก้าหมื่น สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธก็เสด็จยกขึ้นไปตั้ง ณ เมืองพะสิมคอยสกัดทางพม่าจะยกลงมา

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นให้พม่าสิบสองคนนำเครื่องราชบรรณาการไปเมืองเชียงใหม่แล้ว ก็ให้จัดกองทัพเบี้นคนสิบหมื่น สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธใหญ่น้อยเสร็จแล้ว ก็เสด็จยกทัพไปตีเมืองตะแคงได้เมืองตะแคงแล้ว ฝ่ายพระยาตะแคงหนีไปอยู่เมืองพงา แต่นรามิตะเบี้นอุปราชาบุตรพระยาตะแคงนั้น พาบุตรภรรยาช้างม้าครอบครัวพันหนึ่งหนีมาอยู่เมืองทรางทวย

ขณะนั้นเมื่อพระเจ้ามณเฑียรทองได้เมืองตะแคงแล้ว จึงตั้งให้มังกำมุนีพระราชบุตรเขยอยู่รักษาเมืองตะแคง และตะละเจ้าเปพ้าซึ่งเบี้นพระราชธิดาเบี้น บริจาริกา มังกำมุนีนั้นอยู่ด้วย ณ เมืองตะแคง แล้วพระเจ้ามณเฑียรทองก็ยกกองทัพไปตีเมืองไทยใหญ่ ครั้นตีเมืองไทยใหญ่ได้แล้วก็เสด็จยั้งทัพอยู่ ณ เมืองไทยใหญ่ และกองทัพสมเด็จ

พระเจ้าราชาธิราชยกอยู่เมืองพะสิมนั้น

ฝ่ายนรามิดะพม่าเมืองตะแคงแจ้งว่า พระเจ้าราชาธิราชเสด็จมาอยู่ ณ เมืองพะสิมก็พาครอบครัวอพยพหลบหนีมาหาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลเนื้อความตามพระเจ้ามณเฑียรทอง ยกมาตีเมืองตะแคงนั้น ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งแล้วจึงตรัสแก่นรามิดะว่าอย่าวิตกไปเลย เราจะตีเอาเมืองตะแคงคืนให้ แล้วก็โปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค ให้แก่นรามิดะตามสมควร สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงจัดกองทัพแต่งให้สมิงงอฝางเบี้น แม่ทัพแตะสมิงสามแหลกสมิงโลกนารายณ์เบี้นเกียกกายพลหมื่นหนึ่ง ช้างม้าร้อยยกไปตีเมืองตะแคง แล้วโปรดพระราชทานเศวตฉัตร์ให้ไปสำหรับทัพด้วย ตรัสว่าถ้าได้เมืองตะแคงแล้วเศวตฉัตร์นั้นพระราชทานให้แก่นรามิดะ แล้วตรัสสั่งสมิงงอฝางว่าถ้าถึงเมืองทรางทวยแล้วอย่าให้รบพลกระทำอันตรายแก่ไพร่บ้านพลเมืองได้ ให้แต่งคนที่ดีเข้าไปเจรจาแก่ชาวเมืองว่า ทัพเรายกขึ้นมาตั้งอยู่ ณ เมืองพะสิม จึงแต่งกองทัพให้เสนาบดีขึ้นมาตี เอาเมืองคืนให้แก่นรามิดะบุตรพระยาตะแคง ถ้าผู้ใดจะเข้าด้วยให้เร่งออกมาถ้าไม่ออกมาจะฆ่าเสียให้สิ้น

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช มีพระราชโองการตรัสสั่งสมิงงอฝางเสร็จแล้ว กองทัพสมิงงอฝางก็ยกไป ครั้นถึงเมืองทรางทวย

จึงให้มีหนังสือเข้าไป ตามสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสั่งมานั้น ครั้นชาวเมืองทรางทวยได้แจ้งว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีให้เสนาบดียกกองทัพมาตีเมืองให้แก่นรามิตะคืนก็ดีใจ พาครอบครัวออกมาหานรามิตะเป็นอันมาก นรามิตะก็ให้เงินทองเสื้อผ้าแก่ครอบครัวซึ่งออกมาหานั้น

ฝ่ายเสนาบดี ซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแต่งให้อยู่รักษาเมืองทรางทวย รู้ว่าไพร่พลเมืองไปหานรามิตะสิ้น เจ้าเมืองทรางทวยก็หนีไป ครั้นสมิงงอฝางกับนรามิตะรู้ว่า เจ้าเมืองทรางทวยหนีไปแล้วก็จัดแจงผู้คนชาวเมืองทรางทวยซึ่งเข้าหากองทัพสำเร็จแล้ว ก็ยกไปตีเมืองตะแคง ชาวเมืองตะแคงรู้ว่านรามิตะพากองทัพมอญมาตีเมืองตะแคง ชาวเมืองทั้งปวงก็ออกมาหานรามิตะเป็นอันมาก และพวกพม่าซึ่งอยู่รักษาเมืองตะแคงนั้นสะดุ้งสะเทือนอยู่

ฝ่ายสมิงสามเหลก สมิงโลกนารายณ์ซึ่งเป็นทัพหน้านั้น รู้ว่าผู้คนในเมืองออกมาหานรามิตะเป็นอันมาก ก็ยกเข้าตีเมืองตะแคง มังกำมุนี่ก็แต่งกองทัพออกมารับทัพมอญได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ ฝ่ายกองทัพมอญก็ยังมิได้เมือง และสมิงงอฝางแม่ทัพหลวงแจ้งว่าทัพหน้าเข้าตีอยู่ยังไม่ได้ชัยชนะ ก็เร่งยกกองทัพหลวงเข้าตีกระหนาบ ฝ่ายพม่าน้อยถอยกำลังต้านทานมิได้ก็แตกหนีไป กองทัพมอญได้เมืองตะแคง จึงให้ติดตามมังกำมุนี่ กองทัพตามทันจับมังกำมุนี่ตะละเจ้าเป

ฟ้าได้ กับช้างม้าแตะไพร่พลสามพัน เข้ามาแจ้งแก่สมิงงอฝาง ๆ แต่ง
ให้เสนาบดีคุมตัวมังกำมุนี่และตะละเจ้าเปฟ้ากับช้างม้าผู้คนมาถวายสม
เด็จพระเจ้าราชาธิราช ณ เมืองพะสิม

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ยกไปนมัสการพระธาตุ
กะเนาะเตา ให้อำมาตย์ทินมณีกรอดอยู่รักษาเมือง ครั้นเสนาบดี
คุมเอามังกำมุนี่มาถึงเมืองพะสิม อำมาตย์ทินมณีกรอดแจ้งแล้วจึง
ให้แต่งเรือเร็ว รับถือหนังสือไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ
แจ้งแล้วก็ดีพระทัย ตรัสสรรเสริญสมิงงอฝางและนายกองทั้งปวง
แล้วจึงตรัส สั่งให้ อำมาตย์ มะสะมอญไป รับเอา มังกำมุนี่กับ ตะละเจ้า
เปฟ้ามา

ครั้นอำมาตย์มะสะมอญไปถึงเมืองพะสิม พอมังกำมุนี่ป่วย
ป้จจุบันโรคถึงแก่พิราลัย อำมาตย์มะสะมอญก็คุมเอาตะละเจ้าเปฟ้ากับ
ช้างม้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็เอาตะละเจ้าเปฟ้าไว้เป็น
บริจาริกา แล้วก็เสด็จยกกองทัพกลับไปยังกรุงหงสาวดี ครั้นถึงพระ
นครแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงแต่งตั้งเสนาบดีให้คุมเอาแหวน
กำไล ตั้งทองคำกับผ้าพรรณนุ่งห่ม บรรทุกเรือขึ้นไปพระราชทาน
ให้แก่สมิงงอฝาง และนายทัพนายกองทั้งปวง ณ เมืองตะแคง แล้ว
ให้สมิงงอฝางจัดแจงให้นามิตะขึ้นนั่งเมืองตะแคง พระราชทาน

เศวตฉัตร์ให้ด้วย ถ้าแลไพร่พลชาวเมืองทั้งปวง ยังกระด้างอยู่ให้กองทัพปราบปรามเสียให้ราบคาบ และเมื่อจะกลับมานั้น ให้จัดเอาคนที่เป็นช่างมีฝีมือ รู้แกะบั้นเชี่ยนและสลักกลึงมาด้วย ครั้นผู้ถือหนังสือคุมเอาสิ่งของนั้นขึ้นไปพระราชทาน ณ เมืองตะแคงถึงแล้ว ฝ่ายสมิงงอฝางได้แจ้งว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีรับสั่งโปรดมา ก็จัดแจงบ้านเมืองให้แก่นรามิตะราบคาบเสร็จแล้ว จัดได้ช่างมีฝีมือหกร้อยคน ก็ยกกองทัพกลับมากรุงหงสาวดี จึงเอาช่างหกร้อยคนมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครั้นตีเมืองไทยใหญ่ ก็ให้สืบสาวเจ้าเมือง และขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งร่วมคิดกันนั้นจำไว้มั่นคง แล้วให้กวาดเอาครอบครัวผู้คิดมิชอบ ลงมา ณ เมืองอังวะ ภายหลังจึงจัดแจงให้ขุนนางอยู่รักษาแล้ว พระองค์ก็เลิกทัพกลับมายังเมืองอังวะ ครั้นมาถึงเมืองแล้ว จึงให้มีพระธรรมเทศนาเรื่องพระยาสุตตะโสมกับพระยาโปริสาท เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว มหาดเล็กคนหนึ่งเชิญพระแส่งอยู่จึงกราบทูลว่า เมืองตะแคงที่พระองค์ตีได้ แต่งให้มังกำมุนีพระราชบุตรเขย กับตะละเจ้าเปพ้าพระราชธิดาอยู่นั้นหาควรไม่ ด้วยเมืองตะแคงนั้นอุปมาดังช้างเถื่อนผูกจำลองไว้ให้คนขี่เมื่อช้างยังมิเชื่อง ถ้าอาละวาดตื่นไปจะมิทันคนเสียหรือ และเมืองตะแคงยังมิราบคาบ พระองค์โปรดให้พระราชบุตรทั้งสองอยู่นั้นมิควร ขอได้

แต่งให้ผู้อื่นอยู่จึงจะชอบ

สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังมหาดเด็กกราบทูลดังนั้นก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสแก่เสนาบดีว่า เราเดียงเป็นผู้ใหญ่ให้ยศศักดิ์ฤงคารบริวารเป็นอันมาก หวังจะให้เป็นตาเป็นใจช่วยดูแลผิดชอบ นี่เห็นเราทำผิดแล้วนิ่งเสียมิได้ทัดทาน แต่มหาดเด็กเป็นผู้น้อยยังเห็นผิดว่ามาดังนี้ พระเจ้ามณเฑียรทองเห็นมหาดเด็กมีปัญญาหลักแหลมควรจะเป็นเสนาบดีได้ จึงตั้งให้เป็นมังมหาราชา แล้วโปรดพระราชทานประเจียดแผ่ทองคำเป็นเครื่องยศด้วย

ขณะนั้นพอมีหนังสือบอกหัวเมืองรายทางส่งพม่า ซึ่งแตกมาถึงเมืองตะแคงนั้นเข้ามา เสนาบดีจึงกราบทูลพระเจ้ามณเฑียรทองว่ากองทัพมอญยกขึ้นมาตีเมืองตะแคงได้ จับเอามังกำมุนตะละเจ้าเปฟ้าพระราชบุตรทั้งสองพระองค์ไป สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองแจ้งเหตุแล้วทรงพระพิโรธยิ่งนัก ประดุจดังเอาพะเนินเหล็กมาตีขนดหางแห่งพระยานาคราช จึงตรัสว่าเราเสียเมืองตะแคงนั้น เหตุด้วยไปเมืองไทยใหญ่ ข้าอยู่จึงเสียที่แก่มอญ ตรัสสั่งให้เอาเจ้าเมืองไทยใหญ่และขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งเป็นพวกขบถที่เอามาจำไว้ ณ กรุงอังวะนั้นไปฆ่าเสียสิ้น แล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงให้จัดกองทัพหลวงจะยกไปตีเมืองหงสาวดี แต่เตรียมทำกองทัพเมืองเชียงใหม่และผู้ถือหนังสืออยู่เป็นช้านาน กองทัพก็ไม่เห็นยกมา ผู้ถือหนังสือก็หายไปด้วยยังมิได้เหตุผลเลย จึงแต่งให้มังมหานรธาเป็นทัพหน้าคุม

คนสิบทัพ ๆ ละหมื่น ฟะยะมุนทัพหนึ่ง แคลงพลทัพหนึ่ง ตุเรงจ่อทัพหนึ่ง ขนูดักขยาทัพหนึ่ง ขนูเดชะทัพหนึ่ง ตุเรงละจาวทัพหนึ่ง ตะกะยะทัพหนึ่ง เรติงทัพหนึ่ง อเตียวนันทะสูทัพหนึ่ง รวมกันสิบทัพเป็นคนแสนหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงเป็นทัพหน้า ให้ยกลงมา ณ กรุงหงสาวดีก่อน แต่พระเจ้ามณเฑียรทองยังคอยกองทัพเมืองเชียงใหม่อยู่

ขณะเมื่อกองทัพพม่ายกลงมายังกรุงหงสาวดีนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งว่ากองทัพพม่ายกลงมา จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า กองทัพยกมาครั้งนี้จะเบียดให้เข้ามาถึงเมืองเราดีหรือ ๆ จะรับต้านทานไว้แต่ไกลดี

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์จึงทูลว่า ซึ่งจะให้กองทัพพม่ายกล่วงเข้ามาถึงชานพระนครนั้นมิควร ข้าพเจ้าจะขออาสายกออกไปรับทัพพม่าไว้แต่ไกลมิให้ยกล่วงเข้ามาได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังสมิงพ่อเพชร์ทูลดังนั้น ก็เห็นชอบด้วยดีพระทัยนัก จึงแต่งสมิงนครอินท์ทัพหนึ่ง สมิงอังวะมังศรีทัพหนึ่ง สมิงอุบากองทัพหนึ่ง สามทัพนี้เป็นทัพหน้า สมิงชีพรายทัพหนึ่ง สมิงพ่อแก้วทัพหนึ่ง สมิงพระเบิดทัพหนึ่ง สามทัพนี้เป็นทัพหลัง ให้สมิงพ่อเพชร์เป็นแม่ทัพหลวง รวมกันเป็นเจ็ดทัพเป็นคนสองหมื่น ช้างห้าร้อย ม้าพันครึ่ง ให้ยกออกไปรับพม่า พระองค์ก็เสด็จยกเป็นทัพหนุนไป ครั้นสมิงพ่อเพชร์

ยกมาถึงป่าพวาชายทุ่งทางที่จะมา จึงให้ตั้งทัพอยู่พร้อมกัน พอพม่ามาในป่าชายทุ่งข้างหนึ่งยังมิออกตกทุ่ง แลเห็นทวนหลังม้าแลพู่จามรีดุจดังดอกเลาดอกแขมผงคลีมืดตลบไป ได้ยินเสียงเท้ากระทบเกือนพนังช้างม้า ดุจเสียงคลื่นในท้องมหาสมุทร

ขณะนั้นสมิงพ่อเพชร์ จึงปรึกษากับนายทพนายกองทั้งปวงว่า ศึกพม่ายกมาครั้งนี้มากนัก กองทัพเราเจ็ดทัพเป็นคนแต่สองหมื่น จะยกเข้าตีพม่าหรือจะตั้งมั่นไว้ให้พม่าตี นายทัพนายกองทั้งปวงจะเห็นประการใด

ฝ่ายสมิงนครอินท์จึงว่า เราเป็นข้าทหารพระเจ้าอยู่หัว ๆ ตรัสใช้ให้ขึ้นมารับข้าศึก ถ้าพบเข้าที่ใดก็จะรบที่นั้น แลบัดนี้พม่ายกมาแล้วจำเราจะยกเข้าตี สมิงพ่อเพชร์จึงตอบสมิงนครอินท์ว่า ซึ่งท่านจะยกเข้าตีนั้นเราเห็นยังไม่ได้ ด้วยว่าศึกแรกยกมานี้กำลังดังพระยาไกรสรราชสีห์หกถ้าหาญยิ่งนัก จะเข้ารบที่กลางทางได้ที่ก็จะสมคะเน ถ้าเสียฝ่ายทัพพม่าก็จะซ้ำเติมทับย่ำเอาที่ไหนจะตั้งตัวทัน เราคิดว่าจะรายกองทัพซุ่มคนไว้ในป่าไม้ อย่าให้เห็นทัพเราว่ามากแลน้อย ต่อเมื่อใดพม่ายกตกลงมาถึงท้องทุ่งสิ้นพล พอรู้จักกำลังว่ามากแลน้อยแล้ว จึงจะกำหนดซึ่งเสี่ยงฆ้องกลองเข้าตีกระหนาบให้พร้อมกัน ฝ่ายพม่าก็จะเสียทีถลำเข้ามาในหว่างเราไม่รู้ว่าพลมากแลน้อยก็จะแตกยับไปเห็นจะได้ชัยชนะเป็นมั่นคง สมิงนครอินท์จึงว่าซึ่งท่านว่าดังนั้น

ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย อันจะละให้กองทัพตกลงมาถึงท้องทุ่งจึงจะตีนั้น ชอบแต่กำลังศึกน้อยจึงจะได้ ซึ่งกำลังศึกมากจะละให้ตกถึงท้องทุ่งจนล้นพดนั้น ฝ่ายทแกล้วทหารข้างเรานั้อย ถ้าเห็นกำลังศึกมากก็จะย่อท้อเสียใจ ไหนจะเป็นอันรบพุ่งเอาชัยชนะได้ ซึ่งท่านจะคิดกลศึกผ่อนผันประการใดก็ตามเถิด แต่ข้าพเจ้าจะยกเข้าตี มิให้ทหารได้เห็นว่าข้าศึกมากเปรียบเหมือนหักไฟหัวลม น้ำเชี่ยวลองขวางเรือดูสักครั้ง จะไม่ให้อ้ายพม่าตกลงมาถึงท้องทุ่งได้

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์ก็ว่ากล่าวทัดทานถึงสองครั้งสามครั้ง สมิงนครอินท์ก็มิฟังจะขึ้นยกไปให้ได้ สมิงพ่อเพชร์ก็โกรธจึงว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด ให้เรามาบัญชาการต่างพระเนตรพระกรรณ เราเป็นผู้ใหญ่ว่ากล่าวท่านมิฟัง จะขึ้นเข้าตีให้ได้นั้นก็ตาม แต่อย่าให้เสียที่แก่พม่า ถ้าผู้ใดแตกทัพพม่าลงมาหน้าทัพเรา ๆ จะตัดศีรษะเสียให้สิ้น เอาโลหิตเซ่นอาวุธเสียทุกเล่ม สมิงนครอินท์ก็มิฟังขึ้นยกไป

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์เห็นสมิงนครอินท์ยกไป จึงว่าแก่สมิงอุบากองและสมิงอังวะมังศรีว่า อ้ายสมิงนครอินท์ใจมันมุทะลุหัวดื้อสอนยากเราว่ากล่าวมิฟังคำ ขึ้นยกไปก็จะแตกมาบัดนี้เป็นแท้ พวกเราเป็นผู้ใหญ่ครั้นจะละเสียก็มิได้ จะเสียเกียรติยศของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป ท่านทั้งสองยกหนุนไป ถ้าสมิงนครอินท์แตกลงมาอย่าให้เข้ารับ

ถ้าเห็นธงเราโบกขวา ก็ให้สมิงอุบากองหลีกทัพเข้าชายป่าข้างขวา ถ้าเห็นธงเราโบกซ้าย ก็ให้สมิงอังวะศรีหลีกทัพเข้าชายป่าข้างซ้าย ให้ส่งบทแก่ด้วทหารไว้จงดีอย่าเพิ่งรบพุ่ง ต่อเมื่อใดได้ยินเสียงฆ้องกลองสัญญาแล้ว จึงให้ระดมรบกระหนาบพร้อมกัน สมิงอังวะมังศรี และสมิงอุบากองก็ยกไป ครั้นแล้วสมิงพ่อเพชร์จึงสั่งให้สมิงชี่พราย สมิงพ่อแก้ว สมิงพระตะเบิด เข้ารายซุ่มพลตามขอบชายป่า สมิงพ่อเพชร์ทัพหลวงก็ตั้งรับอยู่ทางพม่าจะมา

ฝ่ายสมิงนครอินทร์ยกขึ้นไปถึงก็มิได้รั้งรอยกเข้าโจมตีพม่าไม่ทันรู้ตัว ก็แตกย่นไปถึงหน้าทัพมังมหานรธา ๆ เห็นรี้พลแตกถอย ก็ยกเข้าต่อทัพสมิงนครอินท์ ๆ ต้านทานมิได้ เห็นเหลือกำลังก็แตกเข้าในป่า ฝ่ายพม่าได้ที่ต่างคนต่างตีตงมา ปนตะวนกันหาเป็นขบวนไม่ สมิงพ่อเพชร์เห็นดังนั้นก็ให้โบกธงหลังช้าง สมิงอังวะมังศรี สมิงอุบากองก็หลีกทัพเข้าชายป่าตามสำคัญ ครั้นพม่ามาใกล้จะถึงหน้าทัพก็ให้ตีฆ้องกลองตามสัญญา แล้วก็ยกทหารช้างม้าเข้าประดังตีทัพพม่าพร้อมกัน

ฝ่ายทัพสมิงอุบากอง สมิงอังวะมังศรี สมิงชี่พราย สมิงพ่อแก้ว สมิงพระตะเบิด ได้ยินเสียงฆ้องกลองสัญญาแล้ว แลเห็นสมิงพ่อเพชร์ยกออกตี ก็ยกเข้าระดมตีกระหนาบพร้อมกัน จนถึงตะลุมบอนเป็นสามารถ กองทัพพม่าเสียขบวนทานมิได้ก็แตก ฝ่ายสมิง

นครอินท์ซึ่งแตกทัพ แล้วคุมพลเข้าไปคอยอยู่ในป่าคันทางนั้น ครั้นเห็นกองทัพพม่าแตกหนีขึ้นไปดังนั้น ก็ชวนกันออกก้าวติดตามจับพม่าได้ผู้คนช้างม้าและเครื่องศัสตราวุธเป็นอันมากแล้ว ก็เร่งรีบหนีลงไปหวังจะนำของเข้าถวายก่อน จะได้ทูดแก้ตัวให้พ้นผิด

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์กับนายทัพนายกองทั้งปวง ก็บุกรุกไล่ติดตามพม่าขึ้นไป จับได้ผู้คนช้างม้าเป็นอันมาก ครั้นเวลาค่ำเห็นพม่าหนีไปไกลแล้วก็ยกกลับมา ฝ่ายสมิงนครอินทร์เอาผู้คนช้างม้าเครื่องศัสตราวุธซึ่งตีได้ทั้งนั้น นำเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก่อน นายทัพนายกองทั้งปวง กราบทูลซึ่งมีชัยชนะ แต่ทปราชัยแตกทัพนั้นมิได้กราบทูล สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังและทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ดีพระทัยนัก จึงพระราชทานรางวัลแก่สมิงนครอินท์เป็นอันมาก

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์ยกทัพกลับมาถึงแจ้งว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานรางวัลให้แก่สมิงนครอินท์เป็นอันมากดังนั้น ก็มิได้ขึ้นไปเฝ้ากราบทูลกิจราชการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช แจ้งว่าสมิงพ่อเพชร์กลับมาถึงแล้วมิได้ขึ้นมาเฝ้า จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งให้หาสมิงพ่อเพชร์ขึ้นมา ขณะเมื่อสมิงพ่อเพชร์ขึ้นมาเฝ้านั้น เห็นสมิงนครอินท์เฝ้าอยู่ ก็นึกเคืองมิได้แลดูหน้าสมิงนครอินท์ กราบถวายบังคม สมเด็จ พระเจ้า ราชาธิราช แล้ว ก็นิ่ง อยู่มิได้ทูลประการใด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสถามว่า ท่านไปตีทัพพม่าได้ชัยชนะกลับมาถึงแล้ว เหตุไฉนจึงมิได้ขึ้นมาหาเรา ให้เราคอยอยู่ดังนั้น ท่านน้อยใจเราด้วยสิ่งใดหรือ

สมิงพ่อเพชร์จึงกราบทูลว่า เดิมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่คุมนายทัพนายกองทั้งปวง ไปตีทัพพม่าก็ได้ชัยชนะแล้ว ครั้นกลับมาถึงแจ้งว่าอ้ายเดนตายพม่ามันมาเฝ้าแต่ผู้เดียว แล้วทูลความชอบยกตัวมันก่อน พระองค์ได้ทรงพระกรุณาตรัสใช้ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ใหญ่ ไปบัญชาการต่างพระเนตรพระกรรณ พระองค์มาทรงเชื่อฟังแต่ถ้อยคำอ้ายคนเดนตาย มิได้ตรัสถามข้าพเจ้าก่อน ทรงพระราชทานบำเหน็จรางวัลเสียแล้ว ข้าพเจ้าจึงมิได้ขึ้นมาเฝ้า

สมิงนครอินท์ได้ฟังสมิงพ่อเพชร์กราบทูลดังนั้น ก็เถียงตอบขึ้นว่า ถึงข้าพเจ้าแตกก่อนก็จริงแต่พม่าเสียขบวนเพราะข้าพเจ้า ท่านจึงได้ชัยชนะโดยง่าย ข้าพเจ้าแพ้แล้วก็คืนเอาชัยชนะได้ และข้าพเจ้าก็ได้ช้างม้าเครื่องศัสตราวุธมาทูลเกล้าถวายก่อนนายทัพนายกองทั้งปวงอีก สมิงพ่อเพชร์ได้ฟังดังนั้นก็โกรธ เอามือชี้หน้าว่าอ้ายหน้าด้านไม่มีอายช่างเจรจาได้ นี่หากว่าไม่แตกแหวกทัพกูลงมา ถ้าแหวกทัพกูลงมาแล้วกูจะตัดศีรษะเสีย ที่ไหนจะขโมยเอาของมาทูลเกล้าถวายได้ก่อน สมิงนครอินท์ได้ฟังดังนั้นนิ่งอยู่มิได้ตอบเถียงต่อไป

อีก สมิงพ่อเพชร์จึงทูลว่า พลพม่ายกมาครั้งนี้มากกว่ามากนัก แต่แลเห็นพู่ทวนบนหลังม้าดังว่าดอกพงดอกเดา เสียงฝีเท้ากระทืบเดือนพนังช้างม้า ประดุจเสียงคลื่นในท้องมหาสมุทร ผงคลีคลบมืดเป็นควันไป ข้าพเจ้าคิดปรึกษากันว่า จะแยกทัพรายคนให้พม่าตกทุ่งเสียที่ เข้าในวงก่อนจึงจะระดมกันตี สมิงนครอินท์จะยกเข้าตี คิดหมายได้ชัยชนะถ่ายเดียว ซึ่งจะแพ้หาเห็นไม่ ข้าพเจ้าห้ามปรามเป็นหลายครั้ง สมิงนครอินท์ก็มิฟังขืนยกเข้าตีก็แตกแก่ข้าศึก นี้หากข้าพเจ้ารับพม่าไว้หยุดจึงได้ชัยชนะ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นว่า สมิงนครอินท์ผิดอยู่ ฝ่ายพระองค์ก็ได้พระราชทานบำเหน็จแก่สมิงนครอินท์ก่อนก็เกินไปแล้ว มิรู้ที่จะทำประการใด อนึ่งพระองค์ก็ทรงพระเมตตาสมิงนครอินท์อยู่เป็นอันมาก จึงตรัสขอโทษสมิงนครอินท์แก่สมิงพ่อเพชร์ว่ามันผิดแล้ว แต่ความชอบของมันก็มี เราขอโทษมันครั้งหนึ่งเถิด แล้วก็ทรงคาดโทษสมิงนครอินท์ไว้ หวังจะให้กลัวเกรงว่า แต่นี้ไปเมื่อหน้าถ้ามิฟังผู้ใหญ่ทัดทานทำให้ผิดมาดังนี้ ก็จะตัดศีรษะเสีย แล้วพระราชทานบำเหน็จแก่สมิงพ่อเพชร์ และนายทัพนายกองเป็นอันมาก โปรดให้สมิงพ่อเพชร์นั่งเหนือตุ่จหน้ายภูเขาที่เสด็จออก ครั้นแล้วพระองค์ก็เสด็จพระราชดำเนินกองทัพกลับมายังกรุงหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องคอยท่าคนผู้ถือหนังสือ ซึ่งไปเมื่อง

เชียงใหม่นั้นหายไป กองทัพก็มิได้เห็นยกมา ทรงแคลงพระทัยนัก เห็นพ้นกำหนดแล้ว พระองค์ก็ยกกองทัพหลวงตามกองทัพหน้าลงมา พอล่วงเข้าแดนกรุงหงสาวดี ก็พบกองทัพมังมหานรธาซึ่งแตกมานั้น ก็ทรงพระโกรธนัก

ฝ่ายมังมหานรธาและนายทัพนายกองก็พากันเข้ามาเฝ้า สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทรงพระพิโรธเป็นกำลัง จึงตรัสว่าถูให้ยกลงมาราวกับห่าฝนคนแสนหนึ่งถึงสิบทัพจะ ช่วย กันรับต้านทานทัพมอญไว้ท่าถูก่อนก็มิได้ พากันแตกมาสิ้นทำให้ข้าศึกกำเริบ ก็จะให้มันอยู่เป็นเดนตายอ้ายมอญหนักแผ่นดินพม่าทำไมเล่า ถูจะช่วยอ้ายมอญมันร่ำไป จึงตรัสสั่งให้เอามังมหานรธาแม่ทัพหน้า และนายทัพนายกองทั้งปวงซึ่งแตกมานั้นไปฆ่าเสีย

ฝ่ายมังนันทมิตร์เสนาบดีผู้ใหญ่จึงกราบทูลว่า อันธรรมดาสงครามย่อมมีแพ้และชนะ พระองค์ทรงพระพิโรธแก่ถูกชนู ซึ่งยังสัตว์มิถูก และจะฆ่าคนชนูเสียนั้นมิชอบ ควรจะเก็บเอาไว้ยังสัตว์สิบไปอีก กว่าจะถูกตัวเนื้อเชื้อเถือเอามังษะจงได้ ด้วยการสงครามมอญกับพม่ายังติดพันกันอยู่ ข้าพเจ้าจะรับพระราชทานโทษนายทัพนายกองทั้งปวงไว้ ให้ทำราชการ สงครามแก้ ตัวฉลองพระเดชพระคุณอีกครั้งหนึ่ง ถ้าแตกมาทนจึงค่อยโปรดให้ประหารชีวิตตามบทพระอัยการศึก สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังมังนันทมิตร์ทูลดังนั้นก็คลายพระโกรธจึงพระราชทานโทษให้ แล้วตรัสปรึกษาด้วยมังนันท

มิตร์เสนาบดีว่า เมื่อทัพหน้าทำให้เสียฤกษ์แตกหนีมาดังนี้แล้ว ถึงเราจะยกลงไปก็เห็นจะเอาชัยชนะมิได้ เพราะมอญรู้ตัวเสียแล้ว เห็นจะรักษาเมืองไว้เป็นสามารถ เราคิดจะถอยทัพกลับไปเสียก่อน ปีหน้าจึงยกลงมาใหม่ ท่านจะเห็นประการใด มังนันทมิตร์ก็เห็นด้วย

สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็ให้เลิกกองทัพเสด็จกลับไปกรุงรัตนบุระอังวะ จึงตรัสสั่งนายทัพนายกองทั้งปวง ให้แบ่งปันพลผีกหัดทหารใหม่ ซ้อมเพลงอาวุธให้ชำนาญในขบวนรบทุกตัวคน นายทัพนายกองทั้งปวงรับพระราชโองการใส่เกล้าแล้ว ก็ผีกหัดทหารรบทั้งสิ้น ให้ชำนาญในศิลปศาสตร์ต่าง ๆ ทหารม้าก็ผีกหัดให้ชำนาญในเพลงดาบเพลงทวนเพลงง้าว อันจะรบกันบนหลังม้า และให้แคล่วคล่องในการควบขับ เชิงจะหนีก็จะไล่ให้ว่องไว ทหารช้างก็ผีกหัดให้ชำนาญ ในขบวนการชนช้างรบด้วยช้าง ทหารเดินเท้าก็ซ้อมหัดให้ชำนาญในอาวุธต่าง ๆ คือดาบดั้งโล่เขนหอกซัด แหลนหลาวเกาทัณฑ์หน้าไม้ สรรพเครื่องอาวุธสำหรับรบครบทุกสิ่ง ทหารเก่าทหารใหม่ผีกปรือให้แคล่วคล่อง ณ ท้องสนามหลวงทุกวัน

ครั้นรุ่งขึ้นปีใหม่ สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงทรงพระดำริว่า ครั้งก่อนเราให้ทัพหน้ายกลงไปแสนหนึ่งยังน้อยนัก จึงรับทัพมอญมิหยุด ครั้งนี้เราจะยกลงไปให้มากกว่าเก่าหลายเท่า จะเหยียบแผ่นดินเมืองหงสาวดีให้ราบคาบเป็นหน้ากลอง จึงให้เกณฑ์กองทัพบรรดา

เมืองขนแก่กรุงอังวะนั้นสิบเก้าเมือง ได้คนยี่สิบแสน ช้างสองหมื่นม้าร้อยแสน จะยกลงไปตีกรุงหงสาวดี

ฝ่ายนางมังคละเทวีพระอัครมเหสีจึงเข้ามากราบทูลว่า เมื่อพระองค์ยกลงไปครั้งก่อนนั้น ข้าพเจ้าป่วยอยู่มิได้ตามเสด็จจึงต้องอยู่รักษาเมือง ครั้งนี้ข้าพเจ้าจะขอตามเสด็จฝ่าพระบาทด้วย แม้ฉุกเฉินประการใด ข้าพเจ้าจะขอเอาชีวิตร่างกายตายแทนพระองค์สนองพระเดชพระคุณ ซึ่งได้ทรงพระเมตตาบำรุงเลี้ยงข้าพเจ้า ให้เย็นเกล้าอยู่สุขทุกเช้าค่ำ สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็ชอบพระทัย จึงตรัสว่าตามใจพระน้องเถิด แล้วพระองค์ตรัสให้จัดกองทัพช้างโดยขบวนพยุหะ ให้เสนาบดีผู้ใหญ่สี่คนอยู่รักษาเมือง ครั้นจัดการแล้วไพร่พลทั้งปวงเสร็จได้มหาพิชัยฤกษ์แล้ว พระองค์สมเด็จขึ้นทรงพระคชาธารประดับเครื่องคชาภรณ์กลางช้างอันพิจิตร์ ประกอบด้วยพลช้างโคดแล่นโจมทัพดั้งกัน สารค้ำค่ายแทรกแซงล้อมวังพังคาเบื้นขนัด เสด็จเคลื่อนพยุหโยธาทัพ ออกจากกรุงรัตนบุระอังวะครั้งนั้นดูพิลึกมโหฬาร สะพรั่งพร้อมด้วยทัพท้าวพระยาโยธาหาญแวดล้อมเบื้นกันกง ดูดาษไสวไปด้วยธงเทียวเขียวเหลืองขาวแดงทุกกองทัพ กึกก้องด้วยศัพท์ตำเนียงเสียงฝีเท้า พลช้างพลม้าพลบทจรเดินเท้า อันเดินโดยขบวนเบื้นทิวแถวตามกัน เสียงสนั่นครั่นครื้น เปรียบประดุจแผ่นฟ้นพระธรณีจะทรุดถล่มลง ผงคลีฟุ้งตลบไปในท้องอากาศ เมื่อพระเจ้า

ฝรั่งมังฆ้อง ยกพลพยุหจัตุรงค์มาครั้งนั้น ศักราช ๗๒๕ ปี ตรัสสั่งให้เดินกองทัพทางคแมช้างหลัง แล้วมาลงเมืองตองอู

ขณะนั้นเจ้าเมืองเตียงซึ่งขึ้นแก่กรุงหงสาวดี แต่งทหารออกลาดตระเวนปลายด่าน ทหารกลับเข้ามาแจ้งว่ากองทัพพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกมาจะตีกรุงหงสาวดีรี้พลมากนัก เจ้าเมืองเตียงได้แจ้งแล้วก็แต่งหนังสือให้ม้าเร็วรีบถือลงไปยังเสนาบดี ณกรุงหงสาวดีในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้า เจ้าเมืองเตียง ขอกราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ บัดนี้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพหลวงลงมาจะตีพระนครหงสาวดี รี้พลมากเหลือที่จะประมาณ ได้ยกลงมาถึงตำบลนี้วันนี้ เวลานี้ เสนาบดีเจ้าพนักงาน ก็นำหนังสือบอกขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งเหตุแล้ว ก็ตรัสสั่งให้เกณฑ์กองทัพโดยเร็ว ได้คนแปดแสน ช้างพลายมีฝีงาสองร้อยช้าง ช้างซึ่งบรรทุกเครื่องห้าร้อยเชือก กองทัพจัดพร้อมแล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จยกออกไปรับทัพพม่า ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกองทัพถึงเมืองเตียง เจ้าเมืองรู้ก็ออกมาเฝ้า กราบทูลเชิญเสด็จเข้าประทับพักพลในเมือง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ตรัสว่า เราจะรีบยกไปไม่เข้าไปแล้ว จึงตรัสว่าเจ้าเมืองเตียงเป็นผู้ใหญ่ดี เอาใจใส่ราชการ

หมั่นระวังสอดแนมข้าศึก จึงโปรดพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค
แก่พระยาเดียง และทหารทั้งปวงโดยสมควร แล้วตรัสแก่เจ้าเมือง
เดียงและเสนาบดีทั้งปวงว่า เราก็เป็นกษัตริย์อันประเสริฐเป็นใหญ่ใน
พระนครประเทศหนึ่ง ซึ่งจะให้ข้าศึกพม่ายกล่วงเข้ามาเหยียบแดนเรา
นั้นมิควร อุปมาดังไกรสรราชสีห์อันรักษาถ้ำแก้ว ถ้าให้พยัคฆไกรสร
หมู่อื่น เข้าเลียบเที่ยวในแถวถิ่นของตัวแล้วก็จะเสียอำนาจบาเดชะ
ไป หาเป็นเกียรติยศไม่ เราจะออกไปต้านต่อไว้แต่นอกด่านก่อน
อย่าให้พม่ายกข้ามด่านเข้ามาได้จึงจะควร ตรัสแล้วพระองค์ก็ยกไป
ให้หยุดทัพพักผ่อนกำลังพล ณ ประเทศแห่งหนึ่งชื่อตำบลเตรียบ พอ
ปลงทัพลงยังมิทันจะตั้งค่าย จึงสมิงพ่อเพชร์กราบทูลว่า กำลังสงคราม
ครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก ยังมิได้พินิจพิเคราะห์เหตุการณ์ดีดี ซึ่งพระ
องค์จะยกไปโดยเร็วนั้นมิควร ข้าพเจ้าจะแต่งผู้คนให้เด็ดดอดออกไป
สืบดูกำลังข้าศึกก่อน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงเห็นด้วย

สมิงพ่อเพชร์จึงแต่ง สมิงนครอินท์ คุมทหารมีฝีมือหกร้อยคน
ให้มักคริ่มารนายทหารผู้หนึ่ง คุมคนร้อยเศษไปด้วยสมิงนครอินท์
สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งสมิงนครอินท์ว่า ถ้าพบกองทัพ
พระเจ้ามณเฑียรทองแล้วให้เร่งกลับมา สมิงนครอินท์ก็กราบถวาย
บังคมลาออกมาแต่งตัว ใส่เกราะขี่ม้าถืออาวุธแล้วยกกองทัพไป

คืนหนึ่ง ถึงตำบลแม่น้ำเจ้าพระยาพบไทยใหญ่กองทัพหน้าพระเจ้ามณเฑียรทองยกมา เสียงม้าผู้คนในกองทัพออึงเอิกเกริกประดุจดังเสียงคลื่นแตะระดอกในมหาสมุทร

ฝ่ายมักตรีมารแลเห็นแต่ไกล จึงว่าแก่สมิงนครอินท์ว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสสั่งมาว่า ถ้าพบกองทัพแล้วให้เร่งกลับไป บัดนี้พบกองทัพยกมาแล้ว เราจะพากันกลับไปตามสั่ง สมิงนครอินท์จึงว่า เรายกมาบัดนี้เห็นแต่กองทัพยกมา ยังไม่รู้กำลังศึกว่ามากน้อยประการใด จะรีบด่วนกลับไปกราบทูลนั้นมิชอบ จำจะแอบดูให้รู้ตระหนักก่อน สมิงนครอินท์จึงขึ้นต้นไม้แฝงกายดู เห็นช้างม้ารี้พลพม่ายกมาเป็นอันมาก เสียงออึงเอิกเกริกดุจเสียงพายุใหญ่ จึงกลับลงมาพาทหารทั้งปวงเข้าซุ่มอยู่ริมทางมิให้ข้าศึกเห็น ครั้นพม่ายกออกเดิน เห็นรี้พลช้างม้าเนืองกันไปมิได้ขาดดุจสายน้ำไหล ผงคลีตลบไปทั้งป่า เสียงฝีเท้าดังหนึ่งแผ่นดินจะถล่ม สมิงนครอินท์แฝงดูอยู่แต่เช้าจนเวลาบ่ายก็มิสิ้นพล จึงคิดว่าพม่ายกมาครั้งนี้รี้พลช้างม้ามากกว่ามากนัก ตัวเราก็เป็นทหารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้มาสอดแนมดูกำลังศึก บัดนี้พบข้าศึกแล้วจะกลับไปเปล่าก็มิชอบ จำจะยกเข้าโจมตีดูกำลังศึกจะเป็นประการใด สมิงนครอินท์ก็พาพลออกโจมตีตัดกลางทัพพระเจ้ามณเฑียรทองขาดออก ฝ่ายพลพม่าตายลงประมาณร้อยหนึ่ง ก็แตกย่นลงไปจนถึงหน้าช้างพระที่นั่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

สมิงนครอินท์ก็พาพลทหารเข้าป่าไป

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเห็นดังนั้นก็สงสัยพระทัยนัก ทรงพระดำริว่ากองทัพพระเจ้าราชาธิราชมาตั้งซุ่มอยู่ แล้วให้ทหารยกออกมาโจมตี ครั้นจะตั้งลงที่นั่นก็เป็นป่าเปลี่ยวพลช้างม้าไม่มีที่จะอาศัย จึงให้ถอยทัพมาตั้งมั่นอยู่แนวแม่น้ำเงี้ยดเป็นที่เหล่าน้ำหญ้า แล้วให้แต่งกองร้อยคอยเหตุไปสอดแนมดูทัพมอญว่า จะตั้งอยู่ตำบลใดให้ได้เนื้อความจงแน่

ฝ่ายสมิงนครอินท์ก็พาพลรีบมาถึงตำบลเตรียบที่ กองทัพตั้งอยู่นั้น เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกราบทูลว่า ข้าพเจ้ายกไปถึงตำบลแม่น้ำเงี้ยด พบกองทัพพม่ายกมา ข้าพเจ้าแอบแฝงดูอยู่แต่เวลาเช้าจนบ่ายก็มิได้สิ้นสุดพล อันทัพพม่ายกมาครั้งนี้พลจะกำหนดด้วยพันหมื่นมิได้ จะนับด้วยแสนก็สุดประมาณดูมากกว่ามาก ข้าพเจ้าจึงยกทหารเข้าโจมตี เห็นเหลือกำลังนักจึงถอยมา

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า ทัพพม่ายกมาครั้งนี้เป็นทัพกษัตริย์ใหญ่หลวงนัก แต่ทัพพม่านี้รบถนัดแต่ที่แจ้ง ซึ่งเราจะรับทัพพม่าครั้งนี้ ถ้ารับในป่าเห็นจะได้ชัยชนะ พม่าจะเสียทีแก่เราเป็นมั่นคง สมิงพ่อเพชร์จึงทูลว่า กองทัพพม่ายกมาครั้งนี้ สมิงนครอินท์ทูลว่าเหลือประมาณมากนัก อันทัพพม่าอุปมาดังผึ้งหลวง ซึ่งพระองค์จะให้ไปรับในป่านั้น ก็เห็น

จะได้ชัยชนะอยู่ แต่รี้พลจะลำบากล้มตายเป็นอันมาก เปรียบประดุจช้างสารชนกัน หญ้าแพรกก็จะแหลกละเอียดไป ข้าพเจ้าคิดจะให้ทัพพม่าอยู่บ้า ฝ่ายเราอยู่บ้านให้ทัพพม่าลำบากข้างเดียว เราตั้งมั่นอยู่แต่ในแดนเมืองแล้ว ถ้าได้ท่วงทีก็จะออกรบ ถ้าไม่ได้ทีก็จะตั้งมั่นสงบอยู่ ข้าพเจ้าคิดจะให้ถอยกองทัพไปตั้งมั่น ณ ลำบลแม่น้ำบั้นเกตาะ เพราะที่แม่น้ำบั้นเกตาะนั้นเป็นที่สำคัญอยู่ จะคิดอุบายถ่ายเทประการใดพม่าหารู้ไม่ ถ้าเป็นที่แล้วมิต้องรบฆ่าด้วยศัสตราวุธ พม่าก็จะตายไปเอง ทำไมกับรี้พลมากถึงจะมากก็เหมือนน้อย เห็นจะได้ชัยชนะโดยง่าย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย จึงให้อำมาตย์มะสะมันคุมพระสนมกำนัล และเสบียงอาหารยกล่วงไปก่อน อำมาตย์มะสะมันจึงทูลว่า ถ้าหาการสงครามไม่ พระองค์ก็โปรดให้ข้าพเจ้าชักพาสตรีไป ข้าพเจ้ามิได้ขัดรับสั่ง ครั้นมีการสงครามจวนจะได้รบพุ่งอยู่แล้ว ข้าพเจ้าจะขออยู่ด้วยพระองค์ ถ้าข้าศึกยกมาข้าพเจ้าจะขออาสาออกชนช้างด้วยข้าศึกตัวต่อตัว เอาชีวิตเป็นฉลองพระบาททองสนองพระเดชพระคุณ ซึ่งได้ทรงพระเมตตาปลูกเลี้ยงข้าพเจ้ามา สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังอำมาตย์มะสะมันทูลก็ชอบพระอัชฌาสัยยิ่งนัก จึงตรัสว่า ท่านไม่ชอบใจไปจะอยู่ด้วยเราก็ตามเถิด จึงตั้งสมิงอินทชีพ คุมพระสนมกำนัลและเสบียงอาหาร

ต่าง ๆ ไปก่อน แล้วจึงมีพระราชกำหนดให้สมิงพ่อเพชร์ สมิงอังวะ สมิงศรี สมิงนครอินท์ สมิงอุบากอง สมิงพระรามห้าทัพนั้นรั้งหลังลงมา แต่บรรดาช้างซึ่งตกมันอยู่นั้น ให้เดินเบื้องระยะไกลกันสุดเสียงแตร สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสบัญชาเสร็จแล้ว ก็ยกกองทัพล่วงลงมาถึงเมืองเสียงเมืองเตียง จึงตรัสสั่งสมิงชีพราย เจ้าเมืองเสียงและพระยาเตียง ให้รื้อค่ายคูประตูหอรบเสียทั้งสองเมือง อย่าให้พม่าอาศัย และกวาดเอาช้างม้าผู้คนเสบียงอาหารทั้งสองเมืองมาในกองทัพด้วย จึงแต่งให้กองสมิงพระตะเบิด ไปเที่ยวกวาดครอบครัวช้างม้าเสบียงอาหาร บรรดาหัวเมืองขึ้นและบ้านใหญ่บ้านน้อยทั้งปวง ซึ่งอยู่ ณ ต้นทางที่พม่าจะมานั้นให้สิ้นเชิง แล้วพระองค์ก็ยกลงมาถึงแม่น้ำบั้นเกดาะ จึงสั่งให้เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงไปตั้งค่าย ณ ฟากตะวันตก แต่แม่น้ำบั้นเกดาะไปถึงแม่น้ำเตระ แต่วัดปฏิมังกรรายไปถึงแม่น้ำประทะลาด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชให้ตั้งค่าย ณ แม่น้ำบั้นเกดาะแล้วให้ชักค่ายปีกกาถึงกัน

ฝ่าย พระเจ้ามณเฑียรทอง ให้ตั้งค่ายมั่น ณ แม่น้ำเงียดได้ห้าวัน ทหารกองสอดแนมเข้ามากราบทูลว่า บัดนี้กองทัพพระเจ้าราชาธิราชซึ่งตั้งอยู่ ณ ตำบลเตริยบนั้น เลิกถอยไปตั้งอยู่ตำบลแม่น้ำบั้นเกดาะแล้ว สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองได้แจ้งดังนั้น จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า เราจะรีบยกตามไปตั้ง

ประชิด สงครามครั้งนี้จะได้ทำยุทธนาการกันโดยเร็ว เสนาบดีนาย ทัพนายกองก็เห็นด้วย พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงให้ยกกองทัพลงมาตั้ง ตำบลวัดปฏิมังกร แนวแม่น้ำบันเกลาะทิศตะวันออก ตรงกันคนละ ฟากแม่น้ำ แล้วให้นายทัพนายกองทั้งปวงตั้งค่ายรายไป แต่กองทัพ มังนี้รายตั้งตรงค่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช สั่งให้ไทยกาเหลไทย เมหยังไทยใหญ่ซึ่งเป็นกองหน้านั้น ตั้งอยู่ ณ แนวฝั่งแม่น้ำบันเกลาะ ๆ นั้นแห้งอยู่กำหนดได้หกวันเจ็ดวัน น้ำทะเลขึ้นวันหนึ่ง พายุและคลื่น พัดมาน้ำก็ขึ้นเต็มฝั่ง แต่คลื่นลมร้ายนักด้วยเป็นลำแม่น้ำใหญ่ ถ้าถูก คลื่นซัดมาถูกเรือแพช้างม้าผู้คนก็ล่มจมน้ำตาย ขณะเมื่อกองทัพไทย ใหญ่มาตั้งอยู่นั้น พวกไทยใหญ่หารู้ว่าน้ำทะเลขึ้นถึงไม่

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์จึงกราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชว่า ทัพ พม่ายกมาครั้งนี้สมคะเนแล้ว ข้าพเจ้าจะคิดกลอุบายลวงพม่าให้น้ำ ท่วมตาย ให้กองทัพยับเยินจงได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัส ถามว่าท่านจะคิดประการใด สมิงพ่อเพชร์ก็ทูลตามความคิดทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงเห็นชอบด้วย จึงให้สมิงชีพรายกับเจ้า เมืองเคี่ยงสองนายเป็นแม่กองกำกับการ เกณฑ์ทหารขุดคลองทำทาง หน้าน้ำทะเล ที่จะรบด้วยข้าศึกไว้เป็นที่แอบทบังมั่นคงแล้ว ให้รายทหาร ลงไปใต้ค่ายตามลำแม่น้ำหน้าจะขึ้นมานั้น กำหนดชั่วเคี่ยงกลองเป็น ระยะมาจนถึงค่ายเสร็จแล้วตรัสสั่งว่าถ้าเห็นน้ำทะเลขึ้น ให้ทหารตี

กองเป็นสำคัญต่อกันขึ้นมา แล้วมีพระราชกำหนดแก่นายทัพนายกอง
ทั้งปวงทหารทั้งปวงว่า เราจะให้ยกลงไปรบเยาะพม่าในคลองน้ำ ถ้า
ได้ยินเสียงฆ้องกลองดังขึ้นอึงพร้อมกันเมื่อใด ก็ให้ถอยขึ้นมาบนตลิ่ง
โดยเร็ว ครั้นถึงวันกำหนดน้ำทะเลขึ้นมา นายทัพนายกองผู้รับสั่งก็จัด
ทหารออกไปวางที่ทำไว้ทุกช่องทุกทาง แล้วกำชับทหารทั้งปวงว่า ถ้า
พม่าตามขึ้นมาจงรบต้านทานไว้อย่าให้ขึ้นได้ นายทัพนายกองทหาร
ทั้งปวงก็ยกไปคอยกระทำการตามรับสั่ง พวกกองต่อก็ยกไปรบต่อ
อยู่ในแม่น้ำ นายทัพมอญกองต่อก็ให้ทหารร้องด่าท้าทายพวกกองทัพ
ไทยใหญ่ หวังจะยั่วให้โกรธ ทหารมอญร้องด่าว่าอ้ายไทยใหญ่อ้าย
ขี้ข้าพม่ามึงยกมาตีมอญแล้วทำไมจึงมุดหัวอยู่ในค่ายเล่า ให้พวกมึง
เร่งออกมารบกู ๆ จะตัดศีรษะเสียให้สิ้นบัดเดี๋ยวนี้ กองทัพไทยใหญ่
ได้ยินทหารมอญร้องด่าดังนั้นก็โกรธเป็นกำลัง ไทยกาเหด ไทยเมหยัง
แม่ทัพไทยใหญ่ทั้งสองนั้น ก็เร่งจัดทแกล้วทหารรี้พลช้างม้าจะยกลง
มาตีกองทัพมอญ แต่กำลังแก้นให้ทหารหน้าค่ายร้องด่าตอบไปพลาง
ทหารไทยใหญ่ร้องด่าว่าอ้ายมอญแต่ก่อนพวกมึงก็เป็นขี้ข้าพม่า แล้ว
ไปเป็นขี้ข้าไทยน้อย อ้ายหน้าซื่อใจคดทรยศต่อเจ้า ๆ กูรู้อยู่ว่า ใน
ท้องพวกมึงมีเครื่องเจ็ดเล่มมีเข็มเจ็ดอัน กูจะรบฟาดฟันผ่าอกเอาเครื่อง
ในท้องออกตัดคอพวกมึงเสียให้สิ้น กองทัพมอญได้ยินดังนั้นก็โกรธ
จึงให้ทหารด่าตอบรุกเร้าไปว่า อ้ายไทยใหญ่อ้ายเดนตายพม่า ๆ ให้

พวกมิ่งเมืองหน้าเมืองทัพผีพวกมิ่งจะตายก่อน ไม่ทันได้ฆ่ามอญ ๆ จะแหวกท้องออกเอาเครื่องเครื่องศัสตราพวกมิ่ง ข้ามน้ำมาให้สิ้นประเทืองนั้น กองทัพไทยใหญ่ได้ฟังก็โกรธยิ่งนัก พอจัดรี้พลเสร็จก็ยกลงมาจะรบกับทัพมอญที่แม่น้ำนั้น ให้ทหารตอบท้าทายตอบมาว่า อ้ายมอญอ้ายเดือยผอมปากกล้า พวกกูไม่สู้ผีปากพวกมิ่งแล้ว ถึงมิ่งจะประดิษฐ์ด่าก็ไม่เจ็บเหมือนไม้ขว้าง กูจะเอาอาวุธออกขว้างพวกมิ่งให้เห็นฝีมือบัดนี้ กองทัพไทยใหญ่ก็เร่งพลทหารรุกเข้ามา ฝ่ายมอญทำเมินแกกล่อให้ไล่ ไทยใหญ่เห็นได้ทีก็เร่งพลทหารยกข้างม้าลงไล่มอญ มอญก็กลับรับรบยั่วเย้าไว้ พอได้ยินเสียงกลองสัญญา สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้ทหารที่รักษาค่ายอยู่นั้น ตีฆ้องกลองโห่ร้องออกขึ้นทุกค่าย มิให้กองทัพไทยใหม่ได้ยินเสียงน้ำเสียงคืน ครั้นน้ำขึ้นมอญก็ถอยขึ้นมาบนตลิ่ง ไทยใหญ่มิได้รู้เล่ห์กลสำคัญว่าทัพมอญแตกก็ได้ติดตามทางขึ้นมา ทหารซึ่งวางอยู่นั้นก็รับรบประจันไว้ ไทยใหญ่จะขึ้นตลิ่งก็มิได้ จะหนีไปก็มิพ้น ครั้นจะกลับข้ามไปก็ไม่ทัน ข้างม้ารี้พลจมน้ำตายเป็นอันมาก กองทัพไทยใหญ่โกรธยิ่งนัก เอาดาบหอกฟันแทงน้ำและฟันแทงกันเองออกอยู่ และที่ไทยใหญ่รบกันนั้น น้ำทะเลถอยลงจะใกล้แห้ง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสสั่งสมิงจักกาย ให้คุมทหารไปฟันแทงผีไทยใหญ่ที่ตายให้เป็นแผลอาวุธ แล้วลากขึ้นไว้บนตลิ่ง

ให้พม่าสงสัยว่ามอญมีความรู้ แล้วตรัสกระซิบสั่งสมิงจักกายว่า ถ้าผู้ใดพูดว่ามอญมิได้ฆ่าพม่าและไทยใหญ่ ๆ จมน้ำตายเอง ก็ให้ฆ่าผู้นั้นเสียอย่าให้ผู้อื่นดูเยี่ยงพูดต่อไปอีกได้ สมิงจักกายก็คุมทหารไปเที่ยวพันศพพม่าไทยใหญ่ แล้วให้ลากขึ้นไว้ริมตลิ่งตามรับสั่ง ขณะนั้นชาวเมืองเตียงเมืองเสี่ยงทั้งปวงซึ่งกวาดมานั้น รู้ว่าพม่าเสียทีแก่มอญ ๆ ฆ่าพม่าไทยใหญ่เบื้องอันมาก

ฝ่ายมอญทั้งปวงชวนกันไปดูผีไทยใหญ่ ซึ่งทหารกองทัพลากขึ้นทิ้งไว้นั้น มอญคนหนึ่งจึงว่า มอญมิได้ฆ่าไทยใหญ่ ๆ น้ำท่วมตายเอง ทำไมจึงมาพันแทงผีดังนี้หาต้องการไม่ สมิงจักกายได้ฟังมอญว่าดังนั้นก็โกรธ จึงให้ทหารพันมอญผู้นั้นเสียตัดเอาศีรษะเสียบไว้แล้วให้ลากเอาตัวผีมอญที่ตายไปทิ้งไว้กับผีไทยใหญ่ จึงประกาศแก่มอญชาวเมืองและทหารทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดพูดกันดังนี้เราจะให้ตัดศีรษะเสียบประจานไว้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงสั่งให้นายทัพนายกองปลูกศาลบวงสรวงเทพารักษ์ตามตลิ่งทุกหน้าค่าย ให้ประโคมฆ้องกลองแตรสังข์เต้นรำทำเพลงถวายเทพยดา และให้มีธงใหญ่ปักไว้หน้าค่ายทุกค่าย ถ้าน้ำขึ้นให้โบกธงขึ้นมา ถ้าน้ำลงให้โบกธงลงไป ให้พม่าทั้งปวงเห็นว่า มอญมีวิชาอาคมทำให้น้ำขึ้นน้ำลงได้ นายทัพนายกองทั้งปวงก็ให้ปลูกศาลเทพารักษ์ แล้วทำพลีกรรมบวงสรวงตามรับสั่ง

ทุกค่าย ครั้นถึงเวลาน้ำขึ้นน้ำลง ก็ให้ทหารโบกธงไปตามน้ำ ฝ่ายกองทัพพม่าและไทยใหญ่ไม่รู้อุบาย สำคัญว่ามอญรู้มนตร์คาถาเรียกน้ำขึ้นได้ดังได้ ทัพพม่าไทยใหญ่ก็สะดุ้งตกใจกลัว มิอาจยกมารบมอญตั้งมั่นอยู่ในค่าย

ครั้นอยู่มาอำมาตย์ทินมณีกรอดซึ่งกินเมืองพะสิมนั้น ยกกองทัพขึ้นมาตาม ครั้นถึงจึงเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ทอดพระเนตรเห็นอำมาตย์ทินมณีกรอดมาก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสถามถึงราชการบ้านเมือง อำมาตย์ทินมณีกรอดก็ทูลให้แจ้งทุกประการ ครั้นอำมาตย์ทินมณีกรอดออกจากเฝ้าแล้ว ก็เที่ยวพิจารณาดูค่ายทุกกองทัพ เห็นค่ายหลวงที่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชให้ตั้งรับพม่านั้นใกล้ดังนัก จึงกราบทูลว่า ซึ่งสมิงพ่อเพชร์ดำริการสงครามให้ตั้งประชิดข้าศึกดังนี้ก็ดีอยู่แต่เป็นประมาณ ถ้าขยับขยายค่ายเสียใหม่ตั้งให้ไกลดังขึ้นไปอีกเส้นหนึ่งหรือสามสิบวาแล้ว จึงต้องดำราดียิ่งนัก เพราะทหารทั้งปวงจะได้หัดช้างม้า เต้นรำทำเพลงอาวุธเล่นตามสบายให้เอิกเกริกเริงหน้าทัพ ฝ่ายพม่าเห็นจะได้เบื่อหน่ายกลัวเกรง เพราะทหารของพระองค์มีกำลังรี้พลเริงพร้อมกันอยู่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้ขยับขยายถอยค่ายตั้งใหม่ตามคำอำมาตย์ทินมณีกรอดกราบทูลนั้น แล้วให้ปราบปรามหน้าค่ายเรียบราบเสมอจงทุกค่าย สำหรับฝึกหัดซ้อมทหารและ

ช้างม้า

ฝ่ายนายทัพนายกองทั้งปวง ก็เร่งให้จัดทำค่ายคูประตูหอรบใหม่แล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงทรงพระดำริว่า อำมาตย์ทินมณีกรอดมีปัญญาหลักแหลมนัก ครั้งนี้เราจะให้ประมาณพลในกองทัพตู จะประมาณผิดหรือถูกจึงตรัสสั่งอำมาตย์ทินมณีกรอดให้ไปเลียบค่ายดูพลทหารทั้งสิ้นว่าจะมากน้อยเท่าใด อำมาตย์ทินมณีกรอดก็กราบถวายบังคมลา ออกไปเลียบค่ายประมาณพลตามรับสั่ง ครั้นพิจารณาดูทั่วแล้ว ก็กลับเข้ามากราบทูลว่าพลของพระองค์ยกมาครั้งนี้ทั้งนายทัพนายกองทแกล้วทหาร หมดด้วยกันข้าพเจ้าประมาณดูสิบแสนเศษ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังยังแคลงพระทัยอยู่ พระองค์จะใคร่ชันสูตรดูให้รู้แน่ จึงสั่งให้เร่งไปเอาบัญชีพลทุกกองทัพให้สิ้นทุกค่าย จะเร่งรับรับสั่งแล้ว ก็ไปทำบัญชีตรวจพลมาได้เป็นพลสิบแสนกับสองพัน จึงเอาบัญชีเข้ามากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้แจ้งแล้วก็ดีพระทัย จึงตรัสสรรเสริญว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดนี้เดิศมนุษย์ มีปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง เปรียบประดุจเทพยดามีจักษุเป็นทิพย์ ประมาณพลโยธาถูกมิได้ผิด ครั้งนี้เรามีความยินดียิ่งนัก อุปมาดังได้พระนครประเทศหนึ่ง ซึ่งการสงครามจุ่นหมองขัดข้องอยู่นั้น บัดนี้ใจเราใสสว่างเปรียบประดุจได้ชัยชนะแล้ว จึงโปรดพระราชทาน

เครื่องอุปโภคบริโภคแก่อำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นอันมาก

ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งมาตั้งมั่นอยู่กับกองทัพมอญนั้น เสบียงก็ขัดสนเบาบางด้วยรี้พลมากนัก ทหารทั้งปวงอดข้าวปลาอาหาร อิดโรยถอยกำลังลง ครั้นแต่งกองทัพไปหาเสบียงอาหารที่บ้านไกลก็มิได้ ฝ่ายพม่าต้องไปเอาเสบียงถึงตำบลกองยี่แดนพม่า ก็ไม่ทันกองทัพกินทหารรามัญกองล้อมแนมรู้ดังนั้น ก็มากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้แจ้งแล้ว จึงทรงพระดำริว่า ครั้งนี้กองทัพพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขาดเสบียงอาหาร เพราะยกลงมาเหลือประมาณมากนักจนไม่มีข้าวให้กิน หมายแต่จะได้ไม่คิดเสียกระทำการเกินตัว อุปมาดังเรือใหญ่กว่าทะเล จระเข้ใหญ่กว่าหนอง จะกลับกลายว่ายเวียนไปก็ขัดขวาง เมื่อไพร่พลอิดโรยระส่ำระสายลงดังนี้แล้ว เห็นจะย่อท้อใจอยู่ เราจะคิดตัดกำลังศึกเสีย แล้วจะยกออกโจมตีให้ยับเยินจงได้ จึงตรัสสั่งสมิงอังวะมังศรีให้จัดกองทัพ เลือกทหารที่เข้มแข็งมีฝีมือให้ได้สามพัน ไปคอยก้าวสกัดตีทัพพม่าซึ่งไปหาเสบียงอาหารนั้น ตรัสสั่งว่าถ้าเห็นกองทัพพม่าไม่ได้เสบียงอาหารมาอย่าเพ่อตี ถ้าพม่าได้เสบียงอาหารมาเห็นเสียขบวนแล้ว จึงยกเข้าโจมตีให้แตกจงได้ สมิงอังวะมังศรีรับ ๆ สั่งแล้วถวายบังคมลาออกมาจัดทัพสามทัพยกไปคอยตีพม่า กองทัพพม่าซึ่งไปหาเสบียงอาหารนั้นได้แล้วก็หาบคอนกลับมา

ฝ่ายกองทัพสมิงอังวะมังศรี เห็นทัพพม่าเสียขบวนได้ทีแล้ว ก็ยกทหารเข้าโจมตีทัพพม่า ๆ สู้รบไม่เต็มกำลังก็แตกไป กองทัพมอญฆ่าฟันพม่าตายประมาณห้าร้อย จับเป็นได้สี่ร้อยคน ช้างพังพลายแปดช้าง ม้าสามสิบม้า กับเสบียงอาหารนำเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็ดีพระทัย จึงพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นบำเหน็จรางวัลแก่สมิงอังวะมังศรี และโปรดสั่งให้ปูนบำเหน็จแก่ทแกล้วทหารเป็นอันมาก

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นแต่งกองทัพออกไปหาเสบียงอาหาร กองทัพมอญก็คอยตีชิงเอาเสบียงอาหารไปทุกครั้ง ไพร่พลพม่าอดข้าวปลาอาหารอิดโรยลง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงทรงพระดำริว่า ถ้าจะขืนอยู่รบพุ่งต้านทานกับกองทัพมอญช้าไป กำลังฝ่ายเราถอยลงแล้วเห็นจะเสียท่วงที จึงให้หามังอะปายะสุกรี มังมหานรธานายทัพนายกองทั้งปวงเข้ามาปรึกษาว่า กองทัพเราขัดสนแล้ว ท่านทั้งปวงจะคิดผ่อนปรนประการใด

มังอะปายะสุกรี มังมหานรธาจึงกราบทูลว่า กองทัพยกมาครั้งนี้พลมากนักถึงสี่สิบแสน เสบียงอาหารน้อยไม่พอจะแจกจ่าย ได้แต่ไพร่พลหาบคอนบรรทุกข้างม้ามากิน จะให้กองลำเลียงคอยส่งก็ไม่ทันด้วยเป็นทางไกล ครั้นขัดสนดังแล้วแต่งกองทัพให้ไปหาเสบียงอาหาร กองทัพมอญก็คอยก้าวสกัดตีเสียที่มาเป็นหลายครั้ง ถ้าจะ

ตั้งอยู่นานเห็นจะคับแค้นขัดสนนัก ด้วยการสงครามย่อมมีเสบียงอาหารเป็นที่ตั้ง อนึ่งก็จวนวสันตฤดู ถ้าฝนตกหนักลงมาเห็นไพร่พลจะลำบาก จะถอยไปก็ยากจะสู้ก็ไม่ได้ ข้าพเจ้าจะขอให้ถอยทัพกลับไป อย่าให้ทันไพร่พลอิดโรยนักจึงจะควร พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็เห็นด้วยจึงจัดทัพให้มังมหานรธาคุมพลสามหมื่นอยู่รั้งหลัง มีพระราชกำหนดตรัสกำชับว่า ซึ่งเราจะถ่าทัพไปครั้งนี้ ถ้ากองทัพมอญรู้ก็จะติดตามตี ท่านอย่าได้ประมาทจงต้านทานไว้ให้ได้ แม้นเรายกไปได้สามวันแล้ว จึงค่อยยกไปตาม พระเจ้ามณเฑียรทองก็ยกทัพหลวงถอยไป

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งว่า พระเจ้ามณเฑียรทองถ่าทัพไปดังนั้น เห็นสมพระดำริแล้วก็ดีพระทัย จึงให้สมิงพ่อเพชร์ทัพหนึ่ง สมิงนครอินท์ทัพหนึ่ง สองทัพนี้ไปคอยก้าวสกัดตีทัพพระเจ้ามณเฑียรทอง แล้วพระองค์ก็ยกกองทัพเข้าล้อมค่ายมังมหานรธา ฝ่ายมังมหานรธาเห็นกองทัพมอญโอบล้อมเข้ามา อยู่มิได้ก็ถอยทัพถ่าไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ยกไล่ติดตาม ตีกองทัพมังมหานรธาไปจนปะทะทัพพระเจ้ามณเฑียรทอง

ฝ่ายกองทัพสมิงพ่อเพชร์ สมิงนครอินท์ทั้งสองทัพ ซึ่งไปซุ่มคอยก้าวสกัดนี้ก็พร้อมกันทันเข้า จึงยกล้อมตีกระหนาบทัพพระเจ้ามณเฑียรทอง ก็พร้อมกันกับกองทัพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กอง

ทัพพระเจ้ามณเฑียรทองก็แตกยับเยินไป กองทัพมอญฆ่าพม่าล้มตายเป็นอันมาก จับเป็นได้พันห้าร้อยคน อีกช้างม้าเครื่องศัสตราวุธก็มาก สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงทรงจัดทัพอีกสองทัพ อำมาตย์มาสมรทัพหนึ่ง สมิงอุบากองทัพหนึ่ง บรรจบกับสมิงพ่อเพชร์ สมิงนครอินท์ สี่ทัพเป็นคนสี่หมื่นให้ยกไปติดตามตีกองทัพพระเจ้ามณเฑียรทองต่อไป แล้วพระองค์ก็ยกพยุหโยธาทัพ เสด็จกลับยังกรุงหงสาวดี

ฝ่ายกองทัพมอญทั้งสี่นายตามไปทันทัพมังมหานรธา ณ แม่น้ำคะปวงแดนเมืองตองอู นายทัพทั้งสี่ก็ยกทหารเข้าล้อมกองทัพพม่าไว้แน่นหนาเป็นสี่ด้าน มังมหานรธาก็ขับพลทหารออกสู้รบเป็นอันมาก ทหารมอญฆ่าพม่าล้มตายลงเป็นอันมาก มิอาจจะตีหักออกมาได้ มังมหานรธาขัดใจยิ่งนัก พาทหารถอยมาจึงคิดว่า ครั้งนี้เราอับจนตกอยู่ในที่ล้อม อุปมาดังติดกรงเหล็ก จะอยู่ก็ไม่ได้จะหนีไปก็ไม่มีประตูออก จะต้องลองหักกรงเหล็กดูที่หนึ่ง จึงกำชับทหารทั้งปวงว่า พวกเราเข้าที่คับแค้นเปรียบประดุจหมากรุกจนแต้ม เขากินเบี้ยเรือเม็ดม้าไปหมดแล้ว ตัวเราเปรียบเหมือนขุน ท่านทั้งปวงเหมือนเม็ดม้าโคนเบี้ยเรือ ยังเหลืออยู่น้อยนัก เราคิดว่าจะนิ่งกินแรงเม็ดม้าโคนเบี้ย ก็จะเสียลงไปทุกที เพราะข้าศึกเดินแต้มดีมีกำลังนัก เราเป็นขุนจะออกรบกับขุนตัวต่อตัวให้สิ้นฝีมือ ถ้าพลาดพลั้งประการใดท่านทั้งปวงจงคิดหนีแต้มตาจนเอาตัวรอดเถิด ว่าแล้วมังมหานรธาก็แต่งตัว

ใส่เกราะชั้นม้าโพกผ้าประเจียดแดงโมรีสะพายดาบซ้ายขวา มือถือทวนคุมพลทหารออกหน้า จะตีหักออกด้านสมิงนครอินท์ล้อมอยู่นั้น

สมิงนครอินท์ก็ยกทหารหนุนเนื่องเข้ามา จึงประกาศแก่ทหารทั้งปวงว่าอย่าให้ข้าศึกหนีได้ ถ้าออกด้านใครเราจะตัดศีรษะเสีย สมิงนครอินท์ก็ขับม้าตรงเข้ามา มังมหานรธาก็ถามว่า นายทัพมอญคนนั้นหรือชื่อสมิงนครอินท์ เขาดีอว่ามีฝีมือเข้มแข็งนัก เมื่อบ่ายนี้ก็ได้รบกับกองทัพเราที่ท้องทุ่งชายป่าแล้วแตกไป ซึ่งท่านล้อมเราไว้ถึงสี่ทัพสำคัญว่าเราจะรบรับหักออกไปไม่ได้หรือ ท่านอย่าเพ่อประมาท ครั้งนี้ตัวเราเปรียบประดุจเสือผอม ๆ แต่กาย เขี้ยวเล็บนั้นอ้วนอยู่ พอจะเคี้ยวขบตบสัตว์ให้ตายได้ ตัวท่านเหมือนหนึ่งกวางถึงพวกมากก็สู้เสือไม่ได้ ถ้าท่านรักชีวิตอยู่แล้วจงเบิดทางให้เราไปโดยดี

สมิงนครอินท์ได้ฟังก็โกรธ จึงตวาดด้วยเสียงอันดังว่า ท่านรู้จักชื่อเราแล้วว่าเป็นคนดี เหตุไฉนไม่ลงจากม้าปูผ้าลงกราบขอชีวิตเราเล่า ยังจะพูดอวดอ้างเปรียบเทียบให้เหลือตัวเหมือนหนึ่งเขียนรูปเสือให้วัวกลัวหาต้องการไม่ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใช้ให้เรามาคอยเอาศีรษะท่าน ๆ จงลงมาจากม้าก้มคอมารับคมดาบเราโดยดี จะได้ตายไปเมืองผีหาความสุขเสียโดยเร็ว มังมหานรธาได้ฟังก็โกรธจึงตอบว่า เราก็เป็นทหารพระเจ้ากรุงรัตนบุระอังวะ นับว่าชายผู้หนึ่งถ้าอับจนแล้วไม่เสียดายชีวิต ซึ่งจะยอมตายโดยง่ายนั้นหามิได้ ถ้า

ท่านจะต้องการศีรษะเราแล้ว จงเอาศีรษะเข้ามารับเอาเราจึงจะให้ สมิงนครอินท์ได้ฟังก็โกรธ จึงขับม้าเข้ารบกับมังมหานรธาเป็นสามารถ นายทัพทั้งสามก็ล้อมไว้สามด้านมั่นคง ดูมังมหานรธากับสมิงนครอินท์รบกันแคล่วคล่องว่องไวนัก สมิงนครอินท์มังมหานรธารบกันด้วยเพลงทวนเป็นหลายสิบเพลง ยังหาแพ้ชนะไม่ สมิงนครอินท์ไม่สู้ชำนาญเพลงทวนนัก ถนัดแต่เพลงดาบ พอรบกันได้สิบเพลงถอยม้าห่างออกไป สมิงนครอินท์จึงแกล้งว่าท่านนี้ชำนาญแต่อาวุธยาว อาวุธสั้นเห็นจะไม่ชำนาญ อาวุธสั้นคนขลาดแล้วก็รบไม่ได้ ท่านก็มีฝีมือเข้มแข็ง รบกันด้วยอาวุธสั้นเถิด มังมหานรธาได้ฟังก็ทิ้งทวนเสีย ชักดาบออกสู้กันเป็นช้านาน มังมหานรธาเสียที สมิงนครอินท์ฟันด้วยดาบถูกที่สำคัญตกม้าตาย ให้ทหารตัดเอาศีรษะไว้ พลพม่าทั้งปวงเห็นนายตายก็แตกหนี ทหารมอญไล่ฟันล้มตายเป็นอันมาก จับเป็นได้บ้างหนีรอดไปได้สักส่วนหนึ่งตายสองส่วน กองทัพมอญก็ยกติดตามพม่าไปจนสุดแดน

ฝ่ายสมิงนครอินท์เอาศีรษะมังมหานรธาแช่น้ำผึ้งไว้ มิให้เน่าเปื่อย แล้วก็ยกกองทัพกลับมา ถึงกรุงหงสาวดีพร้อมกันทั้งสี่ทัพ นายทัพทั้งสี่จึงชวนกันเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกราบทูลแจ้งกิจซึ่งไปตามตีพม่าทุกประการ สมิงนครอินท์จึงเอาศีรษะมังมหานรธา

ซึ่งใส่ถังแช่น้ำผึ้งไว้นั้นถวาย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ดีพระทัยนัก

ขณะเมื่อ สมิงนครอินท์ได้ศรีษะ มังมหานรธา มาถวายนั้นเป็น ฤดูกำปั่นเข้ามาค้า ณ เมืองเลี่ยงลิบดำ และค่าธรรมเนียมจังกอบกำปั่นนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชโปรดพระราชทานให้เจ้าสมิงนครอินท์สิ้น แต่ส่วยสาอากรซึ่งขึ้นแก่เจ้าเมืองเลี่ยงนั้น ทรงพระราชทานให้แก่สมิงพ่อเพชร์ อำมาตย์มาสมรนั้นโปรดให้กินเมืองมุวาร โปรดให้สมิงอุบากองกินเมืองกันพะออ

ขณะเมื่อพระเจ้ามณเฑียรทองแตกไปนั้น ช้างจำลองมังคละเทวีพระอัครมเหสีซึ่งทรงไปนั้น ตื่นเข้าป่าเอาไว้มิอยู่จำลองพลัดลงนางมังคละเทวีก็ตกช้างลงยืนอยู่ พอฉางกายนายกองผู้หนึ่ง ซึ่งขึ้นช้างจำลองหนึ่กองทัพมอญมาต่อภายหลัง นางมังคละเทวีทอดพระเนตร์เห็นก็ร้องว่าฉางกายเอ๋ยช่วยด้วย ครั้นฉางกายเห็นดังนั้นจึงพูดกับนายช้างว่า บัดนี้มังจุราชมาถึงเราแล้ว ครั้นจะมิรับเอานางไปด้วย ถ้าผู้อื่นมาพบเข้ารับไป ก็จะเอาเนื้อความเข้าทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่าเราพบแล้วมิรับไป สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็จะทรงพระพิโรธ ให้ลงโทษถึงสิ้นชีวิตหมดทั้งโคตร ถ้าเรารับไปบัดนี้จะตายแต่ตัวผู้เดียว

นายช้างจึงตอบฉางกายว่า ซึ่งท่านมิรับนางพระยาเจ้าไปจะเป็นโทษถึงตายหมดทั้งโคตรหรือสามชั่วโคตรนั้นข้าพเจ้าเห็นด้วย แต่ซึ่งท่านว่ารับไปจะตายแต่ผู้เดียวนั้น ข้าพเจ้าสงสัยนัก ธรรมดาบุคคล

ทำคุณกับผู้อื่นร้อยพันคน ก็ไม่เท่ากับเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ถ้าพระเจ้าแผ่นดินทรงดำริถึงคุณแล้ว ก็จะทรงพระเมตตาปลูกเลี้ยงให้ยศถาศักดิ์ทรัพย์เป็นอันมาก เหตุไฉนท่านจึงว่าดังนั้น ฉางกายจึงตอบว่า ซึ่งท่านพูดนั้นก็พอเชื่อฟัง แต่เห็นช้างได้ไม่เห็นช้างเลย ธรรมดาบุคคลทำคุณแก่พระมหากษัตริย์ ๆ ตั้งอยู่ในกตัญญูรู้จักคุณแล้ว ก็จะโปรดให้มีความสุขสมบูรณ์ด้วยยศถาศักดิ์ทรัพย์หาที่สุดมิได้ ถ้าพระมหากษัตริย์อกตัญญูไม่รู้คุณคนแล้ว ผู้ใดทำคุณก็เหมือนทำแก่อสรพิษโกรธขึ้นมาแล้วย่อมผลาญชีวิตให้สิ้นสูญทั้งบุตรภรรยา ญาติบิดามารดาหาคิดถึงคุณไม่ ซึ่งเราว่าจะตายแต่ตัวนั้นเพราะรู้จักพระทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ประกอบด้วยความหึงหวงมาก ถ้าเราพาอัครมเหสีไปถวาย คงจะทรงสงสัยเคลือบแคลง ด้วยทางไกลหลายคืนวันจึงถึงเมือง แม้มีพระทัยรังเกียจเมื่อใดก็จะฆ่าเราเมื่อนั้น ซึ่งคำเราว่ามิได้ผิด ท่านคอยดูไปเถิด

นายช้างได้ฟังก็เศร้าใจจึงว่า สุดแต่บุญกรรมจะให้ผลเป็นไป ซึ่งความชอบเราทำไว้มนุษย์ไม่เล็งเห็น เทพยดาอารักษ์ก็คงเห็นบ้าง ท่านจงรับไปเถิด ครั้นนายช้างกับฉางกายพูดกันแล้วก็ใส่ช้างเข้าไป จึงพากันลงจากช้างถวายบังคมแล้ว เชิญเสด็จนางมังคละเทวีขึ้นทรงช้างจำลองพาไป ครั้นเวลาค่ำลงก็ทำห้างบนต้นไม้ เชิญให้นางมังคละเทวีขึ้นบรรทมบนห้าง ฉางกายกับนายช้างผูกช้างเสร็จมั่นคงแล้ว

ก็ก่อไฟไว้ที่ต้นไม้นั้นเอาผ้าผูกเอวกันเข้าแล้ว ก็นอนพิทักษ์รักษานางอยู่ ครั้นรุ่งเช้าฉางกายก็ผูกช้างรับนางพาไป ค่ำลงก็รักษานางโดยสุจริตดังนี้ทุกวัน

ฝ่ายพระเจ้ามณเฑียรทอง ยกรี้พลไปถึงกรุงรัตนบุระอังวะแล้ว ก็ทรงพระวิตกถึงนางมังคละเทวีอัครมเหสีซึ่งพลัดไป อนึ่งก็ได้ทราบว่ามังมหานรธาตายในที่รบ สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระโทมนัสนัก ตรัสว่าครั้งหนึ่งเสด็จเข้าเฝ้าราชชิดาไปแก่ข้าศึกแล้ว ครั้งนี้มาเสียพระอัครมเหสีไปอีกเล่า ทั้งมังมหานรธาก็ตายในที่รบ ทรงพระวิตกไม่สบายพระทัย

ฝ่ายฉางกายพานางมังคละเทวีมาได้สิบวันก็ถึงกรุงอังวะ มีคนเอาหนังสือความเข้าไปกราบทูล สมเด็จพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแจ้งว่าฉางกายได้พระอัครมเหสีมาก็ดีพระทัยนัก จึงให้เอาแก่ชาวแม่พระสนมนางกำนัลออกไปรับนางมังคละเทวีขึ้นมายังพระราชมณเฑียร นางมังคละเทวีเข้ามากราบถวายบังคมแทบฝ่าพระบาทพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ จึงตรัสถามนางมังคละเทวีว่า เมื่อฉางกายพามาช้านานกำหนดได้สิบวัน จึงถึงเมืองอังวะ และมากลางทางฉางกายทำเป็นประการใดบ้าง นางมังคละเทวีจึงทูลว่า เมื่อฉางกายพาข้าพเจ้ามานั้น เป็นฉันข้ากับเจ้าอยู่จะได้มีประทุษฐจิตหามิได้ ครั้นเวลาค่ำก็ทำห้างให้ข้าพเจ้านอนบนต้นไม้ ตัวฉางกายกับนายช้างก่อกองไฟไว้แล้ว เอา

ผ้าผูกคอกอดกันนอนทุกวัน จนถึงเมืองอังวะ พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังดังนั้น ก็ให้เอาตัวฉางกายกับนายช้างเข้ามาถามคนละครั้ง ฉางกายกับนายช้างก็ให้การต้องคำกันกับนางมังคละเทวีทูลนั้น พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็มีพระทัยโสมนัสนัก จึงโปรดพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแพรพรรณเครื่องอุปโภคบริโภค แก่ฉางกายและนายช้างเป็นอันมาก ครั้นพระเจ้ามณเฑียรทองทอดพระเนตรเห็นลักษณะพระอัครมเหสีประกอบด้วยสิริโสภาคเป็นอันงาม มีพระทัยสงสัยขึ้นขณะใด ก็ให้เอาฉางกายและนายช้างเข้ามาซักถามอีกเล่า ฉางกายและนายช้างก็ให้การยืนอยู่อย่างหนหลังมิได้ผิดเพี้ยน พระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระราชทานรางวัลอยู่เนือง ๆ ทุกครั้ง

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จไปหานางมังคละเทวีที่ห้องพระบรรทม นางมังคละเทวียกพานพระศรีมาตั้ง แล้วจึงหยิบกรรไกรคีบหมาก กรรไกรหนีบนิ้วพระหัตถ์นางมังคละเทวี ๆ ก็ตกพระทัยร้องขึ้นว่าฉางกายเอ๋ยช่วยด้วย พระเจ้ามณเฑียรทองได้ฟังดังนั้น ก็ให้แคลงพระทัยจึงทรงพระดำริว่า นางมังคละเทวีนี้เห็นจะคิดปฏิพัทธ์ผูกพันกับฉางกายจึงออกชื่อดังนี้ ชะรอยจะมีจิตเล่นหัวซ้านานอยู่ในสันดานมิได้ดับ จึงออกชื่อให้กันช่วยฉะนี้ ทรงพระดำริแล้วก็มีพระทัยหึงขึ้งเคียดจึงให้ถอดนางมังคละเทวีเสียจากที่พระอัครมเหสีแล้วให้เอาตัวฉางกายไปฆ่าเสีย

ขณะเมื่อเพชฌฆาตจะเอาฉางกายไปฆ่านั้น ฉางกายมิได้ครั่นคร้ามยิ้มแล้วจึงว่า เราทำนายตัวเราแล้วมิได้ผิด เพชฌฆาตถามว่าท่านทำนายตัวไว้อย่างไร ฉางกายก็เล่าให้ฟังตั้งแต่พบพระอัครมเหสี และได้พูดกับนายช้างจนพานางมาถึงเมืองทุกประการ เพชฌฆาตก็สังเวชใจ พอนายช้างรู้เดินร้องไห้ตามมาเยี่ยม ฉางกายเห็นจึงว่า ท่านจะร้องไห้ไปไย เราได้พูดกับท่านแต่แรกแล้วว่ามัจจุราชมาถึง ซึ่งเราจะตายครั้งนี้หาเสียดายชีวิตไม่ เพราะได้ฝากความชอบความดีไว้แก่เทพยดาฟ้าดินแล้ว แต่เราจะขอสั่งหน่อยหนึ่ง ซึ่งท่านจะทำราชการเบื้องข้าแผ่นดินสืบไปภายหน้า จงระมัดระวังผิดอย่าประมาท จะหาเจ้านายเบื้องต่ำก็ให้รู้จักน้ำใจเจ้านายเสียก่อนว่าชั่วหรือดี แล้วจึงเข้าสวามิภักดิ์ทำราชการ และให้มีความซื่อสัตย์กตัญญู ถึงตัวจะตายก็อย่าให้เสียสัตย์ จะทำคุณก็ให้เห็นคุณแล้วจึงทำ ถ้าเห็นจะกลายเป็นโทษแล้วอย่ากระทำ เช่นอย่างตัวเราฉะนี้ พอฉางกายสั่งสอนนายช้างแล้ว เพชฌฆาตก็เอาตัวไปฆ่าเสียตามรับสั่ง

เมื่อพระเจ้ามณเฑียรทองยกลงมาตีมอญ แล้วกลับแตกกระจัดไปครั้งนั้นไม่สบายพระทัยเลย หมายจะยกลงมาตีกรุงหงสาวดีแก้แค้นอีกให้จงได้ ทรงพระดำริว่ากองทัพเรายกไปทำศึกกับมอญสองครั้งแล้วก็ไม่สมคะเน เสียทแก้วทหารเครื่องศัสตราวุธเป็นอันมาก ซึ่ง

แตกพ่ายขึ้นมาครั้งนั้น เพราะเหตุว่าศึกเรารุกรบนัก ประการหนึ่ง เมืองรายทางแว่นแคว้นกรุงหงสาวดีเล่า ก็ยังบริบูรณ์มั่งคั่งดีอยู่ ครั้นรู้ว่าเรายกลงไปเห็นจะรับมิได้ ก็อพยพครอบครัวกวาดเสบียงอาหารเสียสิ้น ฝ่ายกองทัพเราจึงขัดสนไม่มีที่อาศัย ต้องมาเอาเสบียงถึงเมืองอังวะก็มิทัน ครั้นจะทำสงครามขับเคี่ยวไปก็มิได้จึงต้องถ่าทัพถอยมา ใช่จะเสียที่โดยฝีมือทแกล้วทหารที่เดียวก็หามิได้ ครั้งนั้นจำจะงดศึกใหญ่ไว้ก่อน จะแต่งกองทัพให้จู่ลงไปตีบ้านเมืองรายทางให้ผู้คนระส่ำระสายไว้ อย่าให้ตั้งทำมาหากินได้ให้ถอยกำลังลงแล้ว จึงจะเตรียมเสบียงอาหารให้พร้อม ยกทัพใหญ่ลงไปทำแก่เมืองหงสาวดีอีกเห็นจะได้โดยสะดวก ครั้นทรงพระดำริแล้วก็ตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวง ๆ ก็เห็นด้วย

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงแต่งให้สังขยาเบี้นนายทัพ ถือพลสามหมื่นยกลงมา สังขยานายทัพรับสั่งแล้วถวายบังคมลา ยกกองทัพมาถึงปลายแดนเมืองหงสาวดีแล้ว จึงแยกกันออกเที่ยวจับครอบครัวมอญให้ทหารตัดฟันต้นหมากต้นมะพร้าว สิ่งของมีผลเสียเบี้นอันมาก กองทัพม่าก็ตั้งมั่นอยู่ตำบลงอนโต ภิกษัพท์แจ้งเข้าไปถึงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงตรัสสั่งให้สมิงนครอินท์ถือพลหมื่นหนึ่ง ยกทัพบกทัพเรือไปตีสังขยา สมิงนครอินท์รับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลา ออกมาจัดช้างม้ารพลทัพบกทัพเรือ สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธพร้อมเสร็จ

ครั้นถึงกำหนดจะยกกองทัพ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จลงไป ณ เรือขนานหน้าฉนวนตำหนักน้ำ เพื่อจะส่งกองทัพ

ขณะนั้นสมิงนครอินท์ จึงแต่งตัวนุ่งผ้าใส่เสื้อหมวกให้ต้องตามตำราพิชัยสงคราม ทาแป้งหอมน้ำมันหอมอันประกอบวิทยาคมเสร็จแล้ว จึงเอาพานธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้มากราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ทอดพระเนตรเห็นสมิงนครอินท์มาก็มีพระทัยยินดีนัก จึงยกพระบาทวางลงในถาดทอง ให้สมิงนครอินท์วักเอาน้ำชำระพระบาทใส่ศีรษะแล้วก็ตรัสอวยพรศิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคลให้มีชัยแก่ข้าศึก พระองค์จึงหยิบพระศรีในพานทองเครื่องเสวยคำหนึ่ง ส่งให้นางอุตะละซึ่งเป็นห้ามชอบพระทัย เอาไปพระราชทานให้ต่อมือสมิงนครอินท์ ๆ ก็ยังไม่รับ ยกมือขึ้นถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแล้วจะเอาพานทองรับ นางอุตะละนั้นก็ขวยเขินประหม่าใจ ยังมิอาจจะวางพระศรีลงในพานได้ ด้วยมิรับสั่งให้ส่งให้กับมือสมิงนครอินท์ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตรเห็นก็แย้มพระสรวล จึงโปรดพระราชทานอภัย ตรัสว่า ให้สมิงนครอินท์รับต่อมือนางเถิด สมิงนครอินท์เกรงพระราชอาญาขัดพระโองการมิได้ก็รับพระราชทานพระศรีต่อมือนางอุตะละแล้ว จึงคิดว่า แต่ก่อนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสใช้ให้ไปทำการสงครามครั้งใด จะได้ให้นางห้ามอันเป็นที่ชอบอัชฌาสัย เอาหมากมาพระราชทานให้ถึงมือเหมือนครั้ง

นั้นหามิได้ บัดนี้พระองค์ตรัสใช้นางอุตะตะ เอาพระศรีในพานทองเครื่องเสวย มาพระราชทาน ให้ถึงมือดังนี้ แกล้งจะยุให้เราตายเสียหรือหรือพระองค์จะทรงพระดำริประการใด คิดดูน่าสงสัยนัก อย่าเลย เราจะลองดูให้รู้ตระหนักแน่ว่า พระทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะรักข้าทหารมากหรือ ๆ จะรักสตรีมาก คิดแล้วก็กราบถวายบังคมลาลงเรือ ครั้นถึงจึงบอกแก่ทหารบ่าวไพร่ทั้งปวงว่า ถ้าถึงฤกษ์ได้ยินเสียงฆ้องกลองสัญญาณอย่าให้ออกเรือขนาน สมิงนครอินท์สั่งแล้วก็เอาผ้าคลุมศีรษะทำนอนป่วยอยู่ในเรือ

ครั้นถึงกำหนดฤกษ์ได้ศุภนิมิตแล้ว ราชามะนูจึงให้ตีฆ้องโบกของสัญญาตามอย่างธรรมเนียม ฝ่ายนายทัพนายกองบกเรือทั้งปวงก็ยกไปตามฤกษ์ แต่เรือฉลากบางสมิงนครอินท์มิได้ออกจากที่

ขณะนั้นสมิงพ่อเพชร์ไปตรวจกองทัพ เห็นเรือทั้งปวงออกหมดแล้ว แต่เรือสมิงนครอินท์ยังจอดนิ่งอยู่ จึงร้องว่าได้ศุภนิมิตดีแล้ว เหตุใดสมิงนครอินท์ยังมิยกไปเล่า ทหารที่เรือบอกว่าสมิงนครอินท์เป็นปัจจุบันโรคป่วยอยู่ สมิงพ่อเพชร์ได้ฟังดังนั้นก็ตกใจสำคัญว่าป่วยจริง จึงถอยเรือขนานไปเทียบเรือขนานสมิงนครอินท์เข้าแล้วถามว่า หลานเราป่วยเป็นโรคอันใดจึงมิได้ยกไปตามฤกษ์

สมิงนครอินท์ได้ฟังสมิงพ่อเพชร์ถามดังนั้นคำนับบอกว่า ซึ่งข้าพเจ้าป่วยมิได้ยกไปทั้งนี้ เพราะรบศึกในใจยังไม่ชนะก่อน จะยก

ไปรบศึกภายนอกเห็นจะเอาชัยชนะมิได้ สมิงพ่อเพชร์ได้ฟังดังนั้นจึงว่า หลานเราแต่ทำสงครามมาเบื้นหลายครั้ง ไม่เคยเจรจาประหลาดดังนี้เลย เหตุผลเบื้นประการใด จงแจ้งความให้เรารู้ด้วย สมิงนครอินท์จึงบอกว่า เมื่อเวลาเช้าข้าพเจ้าไปถวายบังคมถวายพระเจ้าอยู่หัว ๆ หยิบหมากในพานพระศรีให้นางอุตะละเอามาพระราชทานถึงมือข้าพเจ้า ๆ ได้เห็นนางอุตะละพระสนมรูปงาม ก็มีจิตปฏิพัทธรักใคร่ในนางอุตะละยิ่งนัก เพราะเหตุฉะนี้ข้าพเจ้าจึงว่าศึกในใจยังรบไม่แตก

สมิงพ่อเพชร์ได้ฟังก็ตกใจ จึงว่าเบื้นไฉนหลานเรามาเจรจาดังนั้น ตัวเจ้าก็เบื้นทหารมหาอำมาตย์ ควรที่จะได้บำรุงแผ่นดินสืบไป และเบื้นบรรทัดแก่ข้าทหารอันจะมีมาภายหน้า เมื่อคิดทำการทุจริตอย่างนี้ ถึงตัวตายก็จะสาบสูญแต่กาย อันชื่อกับความชั่วมิได้สูญหาย จะปรากฏไปชั่วกัลปาวสาน และหลานเราผู้จะเบื้นบรรทัดทหารสืบไปมารักผิดเสี่ยชอบมิได้ประพฤติตามราชวัตรสิบประการ สำหรับเสวกามาตย์ที่จะให้เจริญยศศักดินั้นหาชอบไม่ สมิงนครอินท์ตอบว่า ซึ่งน้าท่านว่าข้าพเจ้ามิได้ประพฤติตามราชวัตร กระทำผิดจากเสวกะธรรมเบื้นประการใด เชิญน้าท่านจงกล่าวแจ้งข้าพเจ้าจะขอฟังจำไว้

สมิงพ่อเพชร์จึงว่า

ราชวัตรสิบประการนั้น ท่านผู้เบื้นโบราณบัณฑิตกล่าวไว้เบื้นมงคลธรรมดียิ่ง ควรที่เสวกามาตย์จะปฏิบัติตาม

นะหิราชะกุลัง คือประพฤติวิชาคุณให้ปรากฏหนึ่ง อะคิสุโร คือแกล้วกล้าในสงครามอาสาเจ้าอย่าได้คิดแก่ชีวิตหนึ่ง อัปปะมัตโต คืออย่าได้ประมาทในราชกิจอันพระเจ้าอยู่หัวดำรัสใช้หนึ่ง สัญญะ คือให้ประกอบไปด้วยศีลสัตย์ซื่อต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหนึ่ง สุกขัตตะสัคโค คืออย่าได้แต่งกายเดินโอ่เล่นในท้องถนนหนึ่ง อะนุทธะโต คืออย่าให้มีจิตฟุ้งซ่าน คิดประดิษฐ์ประดับกายให้งามเกินหน้าเพื่อนราชการ เมื่อเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพึงสำรวมอินทรีย์ทั้งห้าหนึ่ง นาสะยีถัง คืออย่าทะนงว่าเจ้ารัก และชิดนั่งร่วมอาสน์หนึ่ง นาติทูเร คือเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่าใกล้อย่าไกลนัก แต่พอได้ยินข้อรับสั่งหนึ่ง ณะหาปเส คือให้มีจิตสนิทเสน่หาในสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวแม้นจะบิดน้ำพระภูษาชุบสรง และน้ำชำระพระบาทลงเหนือเศียรเกล้าก็มิได้มีใจรังเกียจ แม้นจักทรงพระพิโรธสักเท่าใด ๆ ก็มิโกรธตอบหนึ่ง นาสะภะริยาหิกิเต คืออย่าให้มีจิตใฝ่ฝันประสงค์เจรจาเลียบเคียงเหลาะแหละ ปรารถนาเพื่อจะคุ้นเคยด้วยพระสนมอันเป็นบาท บริจาริกาของ สมเด็จพระเจ้า อยู่หัวหนึ่ง และราชวัตรสำหรับเสวกามาตย์ แห่งราชมุติกากร อันจะให้มีเจริญสิบประการฉะนี้

ควรที่หลานเราพึงปฏิบัติตามจึงจะได้ความสิริสวัสดิ์ ประการหนึ่งหลานเราผู้เป็นข้าทหารทำสงคราม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐนั้นจงเอากัญญาทำเป็นรากเค้ามูลกุศลธรรมทั้งปวงเป็นที่พึ่ง จึงมีชัยชนะโดยง่าย นี่หลานเราคิดการกระดิดจิตให้ต้องปราชัยสี่ประการฉะนี้ ท่านจักไปทำการสงครามจะมีชัยชนะหรือ

สมิงนครอินท์ได้ฟังดังนั้นก็ถามว่า ซึ่งน้าท่านเป็นผู้เฒ่าทหารมากล่าวว่า หลานต้องปราชัยสี่ประการ โดยลักษณะเนื้อความนั้นฉันใด สมิงพ่อเพชร์จึงเฉลยว่า

อันสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรานี้เป็นบุพการีมีพระคุณแก่ท่าน พระราชทานชุบเลี้ยงให้บริบูรณ์ด้วยยศศักดิ์สมบัติเป็นอันมาก ดุจบุรุษอันเดินนำหน้าไปก่อน และตัวท่านมิได้กตัญญูรู้คุณกตเวที ทดแทนพระคุณท่านฉะนี้ชื่อว่าหากตัญญูมิได้ ก็ต้องกันด้วยบทปราชัยเป็นประถม อนึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราก็ทรงพระคุณพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคได้เลี้ยงชีวิต ดุจมือหยิบอาหารเข้าในปาก และท่านมาคิดประทุษร้ายต่อเจ้า จะปรารถนานางอุตะละมาเป็นบาทบริจาริกาของพระองค์นั้น เปรียบเหมือนท่านเผาตัวท่านเสียเอง ได้ชื่อว่าต้องปราชัยคำรบสอง ประการหนึ่งถ้าได้นางอุตะละมาไว้ร่วมภิรมย์สมคิดแล้ว ได้ชื่อว่าท่านประทุษ

ร้ายต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้มีพระคุณ ก็ต้องปราชัยคำรบสาม ประการหนึ่งถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะพระราชทานนางอุตะดะให้แก่หลานเราด้วยความจำพระทัยฉะนี้ ถึงจะเอาทรัพย์สมบัติในสกลชมพูทวีปมายกให้ ก็เห็นนางจะมิได้มีความยินดีแก่ท่าน คงจะคิดแค้นอยู่เป็นนิจ อุปมาเหมือนหนึ่งนกกับแร้ว ถ้าประมาทพลาดพลั้งเมื่อใด ก็จะถึงแก่ความฉิบหายเมื่อนั้น ได้ชื่อว่าท่านต้องปราชัยครบสี่ประการ ซึ่งหลานเราจะทำสงครามสืบไปภายหน้าจะมีชัยชนะแลหรือ สมิงนครอินท์ยกมือขึ้นคำนับสมิงพ่อเพชร์แล้วจึงว่า ซึ่งท่านให้โอวาทสั่งสอนโดยโบราณจิตดังนี้มีคุณเป็นอันมาก ซึ่งข้าพเจ้าต้องบทปราชัยสี่ประการนั้นก็จริงอยู่ แต่จะได้บังเกิดขึ้นในสันดานของข้าพเจ้าก่อนนั้นหามิได้ ทั้งนี้เป็นมูลเหตุมาแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ต้องปราชัยสี่ประการเอง เพราะพระองค์ก็ทราบพระทัยอยู่ว่า สัตว์ย่อมเป็นที่ปฏิพัทธ์แก่บุรุษ พระองค์แสร้งตรัสใช้ให้นางอุตะดะเอาหมากมาพระราชทานให้ถึงมือข้าพเจ้าฉะนี้ ด้วยเป็นวิสัยโลกีย์จิต จะดับความปฏิพัทธ์นั้นยากนัก เปรียบประดุจดาบอันคมกล้าสามารถจะสู้ข้าศึกได้ทีละร้อยละพันอยู่แล้ว และกระทำให้เป็นสนิมคร่ำคร่าหนาขึ้นเสียคมไป มิอาจจะยุทธนาการเอาชัยชนะได้ ก็เป็นปราชัยแก่ผู้ถือดาบนั้นเอง ถ้าเจ้าของอาวุธประกอบด้วยความเพียรเอาดาบนั้นมา

ชำระขัดสีโทรมน้ำมันให้หมดสิ้นขนแล้วเมื่อใด ก็สามารถจะต่อข้าศึกเอาชัยชนะได้เมื่อนั้น เหตุผลทั้งนี้เป็นเค้ามูลมาแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ข้าพเจ้าจึงต้องปราชัยดังว่านั้น และน้ำท่านเป็นผู้เฒ่าก็เข้าใจอยู่ อันตัวข้าพเจ้าเปรียบประดุจบุคคลหนามยอก ก็ต้องเอาหนาม อันแหลมมาบ่ง จึงจะเขี่ยได้คัดเอาหนามที่ยอกออกได้ ขอน้ำท่านจงดำริดูเถิด สมิงพอเพชร์จึงตอบว่า เรากล่าวเตือนสติห้ามปรามดังนี้เพราะเมตตาหวานเรา ๆ ก็มิฟังจะให้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหรือ สมิงนครอินท์จึงว่า ซึ่งข้าพเจ้าจะบังคับให้น้ำท่านทูลและมิให้ทูลนั้นก็ว่ามิได้ ตามแต่น้ำท่านจะเห็นควร สมิงพอเพชร์ได้ฟังสมิงนครอินท์ว่าดังนั้น ก็กลับมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกราบทูลตามถ้อยคำสมิงนครอินท์ว่าทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟังก็ทรงพระสรวลจึงตรัสว่า แม้นสมิงนครอินท์มีความรักใคร่ในนางอุตะละผู้เป็นพระสนมของเรา ๆ มีความยินดีนัก ทุกวันนี้ตัวเราก็เป็นกษัตริย์ใช่จะไร้พระสนมเสมอนางอุตะละนั้นหามิได้ แม้นจะหาสตรีมีลักษณะรูปงามให้ยิ่งกว่านางอุตะละนั้นได้ดังความปรารถนา แต่จะหาข้าทหารมีฝีมือเข้มแข็งดุจสมิงนครอินท์นั้นหายากนัก ใจเรารักข้าทหารมากกว่าสตรี จึงตรัสสั่งสมิงพอเพชร์ว่า สมิงนครอินท์จะไปทำสงครามเอาชัยชนะศึก ซึ่งมีความปรารถนาจะใคร่ได้นางอุตะละนั้น เราจะให้สำเร็จดังความ

ปรารถนา สมิงพ่อเพชร์จงพานางอุตะละไปให้แก่สมิงนครอินท์เถิด สมิงพ่อเพชร์รับ ๆ สั่งแล้วก็ออกมาให้จัดเรือผูกม่าน จึงเชิญนางอุตะละลงเรือม่าน สมิงพ่อเพชร์ก็รีบมาบอกแก่สมิงนครอินท์ก่อนว่าซึ่งทุกข์ของหลานเราเกิดมีในใจนั้น บัดนี้เราไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๆ ก็ทรงโปรดพระราชทานนางอุตะละมาให้แก่หลานเรา เราก็พามาด้วยแล้ว

สมิงนครอินท์ได้ฟังดังนั้นให้สมิงพ่อเพชร์แล้ว ก็ยกมือขึ้นถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงร้องห้ามเรือม่านไว้แต่ไกลมิให้เข้ามาใกล้ ก็เอาธูปเทียนดอกไม้ไปขอขะมานางอุตะละ แล้วแจ้งความตามที่ตนคิดถวายพระทัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุกประการ จึงบ่ายหน้าไปต่อพระราชวังกราบถวายบังคมลาแล้ว ก็พูดกับสมิงพ่อเพชร์ว่า ครั้นศึกภายในชนะแล้ว ด้วยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรักข้าทหารยิ่งกว่าศัตรู ข้าพเจ้าได้เห็นพระทัยโดยแท้ และซึ่งน้าท่านช่วยเอาความทั้งนี้ไปกราบทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น คุณอยู่แก่ข้าพเจ้ายิ่งนัก แต่มาถวายตัวเป็นข้าทหารข้านานแล้ว พึ่งรู้จักพระทัยเจ้าวันนี้ น้าช่วยทูลตามคำข้าพเจ้าอีกด้วยเถิด อย่าว่าแต่มีข้าศึกเท่านี้เลย ถึงจะมีมากสักเท่าใดข้าพเจ้าจะรับอาสาสู้รบสนองพระเดชพระคุณจนสิ้นชีวิตมิได้คิดท้อใจ ว่าแล้วสมิงนครอินท์คำนับลาสมิงพ่อเพชร์ ก็ให้ถอนสมอออกเรือยกไป

ฝ่ายสมิงพ่อเพชร์ก็กลับพานางอุตะละเข้าไปถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลตามคำสมิงนครอินท์ว่าทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสสรรเสริญว่า สมิงนครอินท์นี้เป็นชายชาติทหารมีฝีมือและน้ำใจสัตย์ซื่อยิ่งนัก

ฝ่ายสมิงนครอินท์ก็ยกกองทัพมา ถึงตำบลใกล้ดงอนโตที่พม่าตั้งอยู่นั้น จึงให้ประชุมพร้อมกันทั้งทัพบกทัพเรือ แล้วปรึกษาแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า เรายกมาครั้งนี้พลช้างม้าน้อยกว่าข้าศึกสองเท่าสามเท่า ครั้นจะยกเข้าหักประจัญเห็นจะเอาชัยชนะมิได้ จำจะทำกลอุบายให้ข้าศึกเห็นพลน้อยเป็นมาก ใครจะเห็นประการใด นายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นด้วยว่าสุดแต่ท่านจะคิดการ สมิงนครอินท์จึงให้เอากระดิ่งผูกคอช้างม้าทั้งปวง บรรดาไพร่พลเดินนั้นให้มีหลอดเป่าทุกคน ครั้นเวลากลางคืนประมาณสองยามได้ฤกษ์แล้ว จึงให้โห่ร้องตีฆ้องเป่าหลอดทั้งทัพบกทัพเรือเข้าโจมตีทัพสังขยาแทงฟันพม่าตายลงประมาณสองพัน

ฝ่ายสังขยานายทัพนายกองทั้งปวง ได้ยินเสียงกระดิ่งและหลอดฆ้องกลองเป็นอันมาก ก็สำคัญว่าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชยกทัพหลวงมาตี สังขยาและนายทัพนายกองทั้งปวงก็แตกกระจายพลัดพรายไป สมิงนครอินท์ให้เก็บได้ช้างม้าเครื่องศัสตราวุธเป็นอันมาก ทั้งครัวมอญซึ่งพม่าจับไว้นั้นก็ได้คืนสิ้น จึงยกติดตามพม่าต่อไป

ไม่ทันแล้วก็ยกกลับมายังกรุงหงสาวดี จึงนำช้างม้าเครื่องศัสตราวุธเข้าถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช แล้วกราบทูลกิจจานุกิจ ซึ่งมีชัยชนะแก่สังขยาพม่านั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งก็ดีพระทัย จึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่สมิงนครอินท์ และนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงเป็นอันมาก ฝ่ายสังขยาและนายทัพนายกองพม่านั้นแตกกลับไปถึงกรุงอังวะแล้ว จึงพากันเข้าเฝ้ากราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทุกประการ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้น สำคัญว่าศึกเหลือกำลังก็มิได้เอาโทษแก่สังขยาและนายทัพนายกอง จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า เรายกไปตีเมืองหงสาวดี ก็เสียทีมาเป็นหลายครั้งแล้วก็ยังมิได้ชัยชนะมอญบ้างเลย จำจะตั้งความเพียรเอาชัยชนะมอญให้ได้ และบัดนี้เราคิดจะยกลงไปกระทำแก่เมืองหงสาวดีอีกครั้งหนึ่ง แต่เมืองพะสิมซึ่งอำมาตย์ทินมณีกรอดอยู่นั้น ก็บริบูรณ์มั่งคั่งด้วยเสบียงอาหารช้างม้ารี้พลก็มาก ตัวอำมาตย์ทินมณีกรอดเล่า ก็มีปัญญาอันลึกซึ้งองอาจในการสงคราม คอยยกมาช่วยกรุงหงสาวดีครั้งนี้จำจะยกไปตีเมืองพะสิมเสียก่อน ถ้าได้เมืองพะสิมแล้วก็จะกวาดเสบียงอาหารไว้เป็นกำลังเรา จะได้ยกลงไปตีเมืองหงสาวดีเห็นจะได้โดยง่าย เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ให้เกณฑ์

กองทัพเมืองขนทั้งสิบเก้าหัวเมืองได้พลสิบห้าแสน ช้างแสนหนึ่ง ม้าแสนหนึ่ง พร้อมไปด้วยเครื่องศัสตราวุธ ให้เสนาบดีต่างพระทัยอยู่รักษาพระนคร ครั้นได้ฤกษ์ศุภนิมิตดีแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกยกทัพลงมาจะตีเอาเมืองพะสิม

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดซึ่งกินเมืองพะสิมนั้น แต่งคนแปลงปลอมผลัดเปลี่ยนไปฟังกิจราชการ ณ แดนเมืองอังวะอยู่เป็นนิจ ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกกองทัพลงมา คนซึ่งอำมาตย์ทินมณีกรอดแต่งไปฟังกิจราชการนั้นรู้แล้ว ก็เร่งเอาเนื้อความลงมาแจ้งแก่อำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ แจ้งดังนั้น ก็ให้ตกแต่งบ้านเมืองไว้เป็นสามารถ จึงแต่งหนังสือให้ม้าใช้ถือลงมายังเสนาบดี ณ กรุงหงสาวดีให้กราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ม้าใช้ก็ถือหนังสือเร่งรีบลงมายังกรุงหงสาวดี จึงเอาหนังสือเข้าไปส่งให้เสนาบดีเจ้าพนักงาน ๆ ก็นำหนังสือของอำมาตย์ทินมณีกรอดขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงทรัสสั่งให้อาลักษณ์อ่าน ในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้า อำมาตย์ทินมณีกรอด ขอกราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบ ด้วยข้าพเจ้าแต่งคนแปลงปลอมให้ขึ้นไปฟังกิจราชการ ณ กรุงรัตนบุระอังวะ คนกลับลงมาบอกว่า บัดนี้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ให้ตระเตรียมช้างม้ารี้พลทแกล้วทหาร ยกกองทัพใหญ่ลงมา

จะตีเมืองพะสิม ได้เมืองพะสิมแล้วจะยกลงมาตีกรุงหงสาวดีอีก ข้าพเจ้าก็มิได้ประมาท ตกแต่งบ้านเมืองไว้เป็นสามารถมั่นคง แต่กองทัพพม่ายกมาครั้งนี้เป็นศึกกษัตริย์มีกำลังใหญ่หลวงนัก ข้าพเจ้าหนักใจอยู่ ขอกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งในหนังสือแล้ว จึงให้หาสมิงพ่อเพชร์มาตรัสปรึกษาว่า เราจะให้ผู้อื่นยกขึ้นไปช่วยอำมาตย์ทินมณีกรอด หรือเราจะยกขึ้นไปเองจึงจะชอบ สมิงพ่อเพชร์จึงกราบทูลว่าเมืองพะสิมเป็นเมืองเอก ผู้คนครอบครัวก็มาก ศึกพม่ายกมาครั้งนี้เป็นศึกกษัตริย์ เห็นเหลือกำลังอำมาตย์ทินมณีกรอด ขอเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยกทัพหลวงขึ้นไปช่วยอำมาตย์ทินมณีกรอดจึงจะได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เห็นด้วย จึงให้ตระเตรียมช้างม้ารี้พลนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงพร้อมไว้

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพมาถึงเมืองพะสิม ก็สั่งให้ตั้งมั่นอยู่ริมแม่น้ำ ไกลเมืองทางประมาณร้อยเส้น จึงสั่งให้นายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงเข้าล้อมเมืองพะสิมไว้

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดซึ่งรักษาอยู่ ณ เมืองพะสิม ก็แต่งทแกล้วทหารขึ้นรักษาหน้าที่เชิงเทินไว้มั่นคงเป็นสามารถ ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวง

ว่า เมืองพะสิมอำมาตย์ทินมณีกรอดรักษามั่นคงอยู่ ครั้นจะหักเอาด้วยกำลังบั้นี้ ถึงได้ก็จะเสียไพร่พลเป็นอันมาก จำจะทำอุบายมีหนังสือเข้าไปต่อดวง ให้อำมาตย์ทินมณีกรอดเชื่อในหนังสือแล้วก็จะออกมาหาเรา เห็นจะได้เมืองพะสิมโดยง่าย เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสสั่งให้แต่งหนังสือ ใช้คนผู้ฉลาดถือเข้าไป ผู้รับสั่งถวายบังคมลาแล้ว ก็ถือหนังสือเข้าไป ณ เมืองพะสิม จึงแจ้งความแก่ทหารผู้รักษาประตูเมือง ให้ไปแจ้งความแก่อำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ ได้แจ้งดังนั้น จึงให้ทหารไปรับผู้ถือหนังสือเข้ามา ผู้ถือหนังสือเข้ามาถึง จึงคำนับส่งหนังสือให้อำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ ก็รับมา ฉีกผนึกออกอ่าน ในหนังสือนั้นว่า

สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทองบอกมาถึงอำมาตย์ทินมณีกรอดให้แจ้ง ด้วยเรายกมาล้อมเมืองพะสิมไว้ครั้งนี้อยู่ในเงื้อมมือเราฝ่ายเดียว อันทางที่จะขนมาแต่เมืองหงสาวดีนั้นเล่า เราก็แต่งกองทัพคอยสกัดอยู่ ถึงพระเจ้าราชาธิราชจะยกมาช่วยก็มามิได้ ครั้งนี้อย่าว่าแต่กองทัพมนุษย์เลย ถึงกองทัพเทพยดาจะมาช่วยก็มิพ้นมือเรา แต่เมืองพะสิมมีรี้พลทแกล้วทหารสักหยิบมือหนึ่ง หรือจะต่อด้วยพลหมื่นแสนได้ อันพลทหารเรายกมาครั้งนี้มากกว่ามาก

นัก ถ้าจะถือดินคนละก้อนจะทิ้งเข้าไปถมเมืองพะสิมก็จะเต็ม ถ้าจะหักเอาเมื่อใดก็จะได้เมื่อนั้น แต่เรามีความเมตตาอำมาตย์ทินมณีกรอดยิ่งนัก เห็นว่าเป็นคนแก่สูงอายุอยู่ และจะหลงตายอยู่ในเมืองพะสิมนั้นหาต้องการไม่ ตัวท่านก็เป็นผู้ใหญ่มีปัญญาจงคิดคาดการดู เห็นว่าจะรับกองทัพของเราได้ก็ตามอัชฌาสัย ถ้าเห็นจะสู้มิได้ก็ให้เร่งออกมาหาเราโดยดี ถึงมาตรว่ากรุงรัตนบุระอังวะ กับเมืองหงสาวดีเป็นคู่เคียวสงครามกันก็จริง แต่เราหาความพยาบาทแก่อำมาตย์ทินมณีกรอดมิได้ จะเลี้ยงไว้ดุจสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชปฏูกเลี้ยงท่าน

ครั้นอำมาตย์ทินมณีกรอดแจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็รู้เท่าถึงว่าเป็นความอ่อนลวง จึงแต่งหนังสือตอบให้คนผู้ถือหนังสือกลับออกไปถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ จึงสั่งให้อ่านออกทรงฟัง ในหนังสือนั้นว่า

ข้าพเจ้าอำมาตย์ทินมณีกรอด ขอกราบถวายบังคมมายังฝ่าพระบาท สมเด็จเจ้าพระกรุงรัตนบุระอังวะได้ทราบซึ่งพระองค์ทรงพระเมตตาข้าพเจ้าดังเข้ามาทั้งนี้ พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ อันข้าพเจ้าเป็นข้าทหารทำสงครามมาจนอายุชราถึงเพียงนี้ แม้นกลัวตายอยู่แล้วที่ไหนจะทำสงคราม

ยืดยาวมาได้ อันเกิดมาเป็นมนุษย์ในโลกนี้ ใครจะปราศจากความตายนั้นหามิได้ มาตรว่าข้าพเจ้าจะถึงแก่กรรมมรณะในครั้งนี้ ก็จะสู้ตายอยู่ในเมืองพะสิมให้จงได้ ซึ่งพระองค์ตรัสว่าจะปลูกเลี้ยงข้าพเจ้าผู้เป็นข้าศึก อันหาความชอบมิได้ ให้เสมอเจ้าของข้าพเจ้าปลูกเลี้ยงนั้น อย่าพักมาดวงชู้ข้าพเจ้าเลยป่วยการเสียเปล่า ซึ่งว่าเมืองพะสิมอยู่ในเกื้อมพระหัตถ์แล้ว ก็ขอเชิญพระองค์เร่งตีเสียให้ได้ก่อนเถิด จึงค่อยยกลงไปตีกรุงหงสาวดี

ครั้นพระเจ้ามณเฑียรทองได้แจ้งดังนั้น ก็ทรงเห็นว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดรู้ในกลอุบายหาเชื่อไม่ จึงตรัสสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้เร่งรีบทำการซึ่งจะเอาเมืองพะสิมเป็นกวดขัน อำมาตย์ทินมณีกรอดก็ให้รักษามั่นคงอยู่จะหักเอามิได้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งว่า กองทัพพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกมาถึงเมืองพะสิมเข้าล้อมเมืองไว้ พระองค์ก็เร่งรีบยกกองทัพมา ครั้นถึงเมืองพะสิมจึงสั่งให้สมิงอังวะมังศรี สมิงอุบากอง สมิงพระรามสามทัพนั้นให้เข้าตีกองทัพพม่า ซึ่งล้อมเมืองพะสิมอยู่นั้น ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดรู้ว่ากองทัพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเข้าตีทัพพม่า ก็ยกกองทัพตีขนาบแหกหักค่ายพม่าออกมา กองทัพพม่าต้านทานมิได้ ก็แตกเลิกไปยังทัพหลวง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ให้ยกช้างม้ารี้พลหนุน

มาตีทัพสมิงอังวะมังศรี สมิงอุบากอง สมิงพระราม และทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด ได้รบพุ่งต้านทานเป็นสามารถ

ฝ่ายกองทัพหลวงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ยกหนุนเข้ามาใกล้กองทัพสมิงอังวะมังศรี สมิงอุบากอง สมิงพระราม และกองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด และพม่านายทัพคนหนึ่ง ขี่ม้าไล่แหลมเข้ามา สมิงอังวะมังศรีก็ออกรับพม่า ฝ่ายนายทัพพม่าซึ่งขี่ม้านั้นได้ที่แทงด้วยทวนถูกไหล่สมิงอังวะมังศรี ๆ ล้มลงนอนนิ่งอยู่ ทำอาการดุจหนึ่งตาย พม่าคิดว่าตายก็ขับม้าเข้ามา จะตัดเอาศีรษะสมิงอังวะมังศรี ๆ ถือดาบสองมือคอยท่าอยู่ ครั้นพม่าเข้ามาใกล้ได้ที่ สมิงอังวะมังศรีก็ดุกขึ้นเอาดาบฟันเท้าหน้าม้าพม่าขาดออกทั้งสองเท้าม้าก็ซุดลง สมิงอังวะมังศรีเข้าตัดเอาศีรษะพม่านายทัพซึ่งขี่ม้านั้นได้ พอสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงช้างพระที่นั่งยืนอยู่ทอดพระเนตรเห็นสมิงอังวะมังศรีเอาศีรษะพม่าเข้ามาถวาย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชดีพระทัยนัก ก็เสด็จออกไปรับทอดพระเนตรเห็นรอยทวนที่ไหล่สมิงอังวะมังศรี โลหิตไหลยังไม่หยุด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จมาคัดโลหิตสมิงอังวะมังศรีด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วตรัสสรรเสริญว่า ขณะเมื่อท่านตัดเอาศีรษะข้าศึกนั้นเราเห็นงามดุจดังเทพยดา อันถือซึ่งเทพอาวุธลงมาบั่นเอาศีรษะพม่า แล้วพระองค์จึงถอดพระธำมรงค์เพชรเก้ายอดออกจากนิ้ว

พระหัตถ์ พระราชทานทำขวัญให้แก่สมิงอังวะมังศรีในทันใดนั้น

ฝ่ายกองทัพพม่าทั้งปวง เห็นมอญตัดเอาศีรษะพม่านายทัพไปได้ก็ย่อท้อใจกลับถอยเข้าค่าย ส่วนกองทัพพระเจ้าราชาธิราชก็ถอยมาตั้งมั่นกันเมืองพะสิมอยู่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่นายทัพนายกองทั้งปวงเป็นอันมาก และทัพพม่ากับมอญได้รบพุ่งกันเป็นสามารถหลายครั้ง ไพร่พลทั้งสองฝ่ายล้มตายเป็นอันมาก ยังมิได้แพ้ชนะกัน

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดี นายทัพนายกองทั้งปวงว่า แต่เราทำสงครามมากับพระเจ้าราชาธิราช เป็นหลายครั้งแล้วยังหาได้ท่วงทีไม่ รี้พลช้างม้าก็ล้มตายเป็นอันมาก ครั้งนี้จะเอาแต่เมืองพะสิมเล่าก็ยังไม่ได้ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชยกทัพใหญ่มาช่วยทันที บัดนี้จวนวสันตฤดูอยู่แล้ว ถึงมาตรว่าจะยกขับเคี่ยวทำสงครามไป ก็เอาชัยชนะแก่กันมิได้ มีแต่เสียรี้พลทั้งสองฝ่าย ประการหนึ่งสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนจะเป็นเวรติดไป เราคิดจะให้มีหนังสือไปถึงพระเจ้าราชาธิราชให้บำรุงเป็นทางพระราชไมตรีโดยโบราณราชประเพณี ถ้าพระเจ้าราชาธิราชเห็นด้วยจึงกำหนดทำสัตยานุสัตย์ต่อกัน เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการ เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นด้วย

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงให้จัดเครื่องราชบรรณาการสิ่งสิ่ง คือ

ผ้าแดงโมร์ดิบพับ ผ้าขาวกาษาดิบพับ สุจหนี่ห้าผืน เมี่ยงสิบกระหมวด
แต่งพระราชสาส์น จัดขุนนางผู้หนึ่งชื่อมังอะปายะสุกรี ให้เชิญ
พระราชสาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการไป มังอะปายะสุกรีกราบถวาย
บังคมลา เชิญพระราชสาส์นนำเครื่องราชบรรณาการมากับไพร่สี่คน
ครั้นถึงค่ายหลวงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงบอกแก่ทหารผู้รักษา
ประตูค่าย ๆ ก็บอกส่ง เข้าไป ให้กราบถวาย บังคมทูล สมเด็จพระเจ้า-
ราชาธิราช ๆ ได้แจ้งแล้วจึงโปรดให้รับขุนนางพม่าเข้ามา

มังอะปายะสุกรีก็เข้ามาถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ทูลถวาย
พระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึง
สั่งตรัสให้อาลักษณ์มาอ่าน ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้า มณเฑียรทอง ขอเจริญ ทาง พระราชไมตรี
มาถึงสมเด็จพระเชษฐาธิราช ผู้ผ่านพิภพกรุงหงสาวดี มี
ราชอาณาจักร์แผ่ไปในรามัญประเทศทั้งปวง ด้วยเราพี่น้อง
ทั้งสอง กระทำยุทธนาการสงครามกันมาหลายครั้ง ช้างม้า
รี้พลก็พลอยพินาศฉิบหายล้มตายเป็นอันมาก ทั้งนี้เพราะ
ความปรารถนา ต่างคนต่างจะแผ่พระราชอาณาจักร์ให้กว้าง
ขวางเมื่อพิเคราะห์ดูอย่าว่าแต่มอญ จะแผ่อาณาจักรไปจนสุด
แดนพม่า ๆ จะแผ่ราชอาณาจักรไปจนสุดแดนมอญเลย ถึง
สมเด็จพระบรมจักรพรรดราธิราช อันประกอบด้วยสัตตพิธ-

รัตนเจ็ดประการ บริบูรณ์ไปด้วยไอศุริยสมบัติ อันมีราช-อาณาจักรแผ่ไปในทวีปทั้งสี่ มีทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร ทรงพระราชกฤษฎานุภาพถึงเพียงนั้นก็หาพ้น อำนาจแห่งพระยามัจจุราชไม่ เมื่อเราพี่น้องกระทำสงครามแก่กันรี้พลต้องตายเป็นอันมาก เวรานุเวรก็จะติดตามไปในอนาคตเพราะเราทั้งสองบัญชาการ อนึ่งสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรถูกค้าวานิชทั้งสองพระนคร ก็ได้รับความเดือดร้อนเป็นอันมาก ไม่เป็นที่บำเพ็ญศีลบำเพ็ญทาน เมตตาภาวนาเสียการกุศลธรรม เพราะมิได้ประพฤติตามโบราณราชประเพณี แต่ก่อนกรุงรัตนบุระอังวะกับกรุงหงสาวดีขาดทางพระราชไมตรีกันมา ครั้งนี้น้องคิดจะใคร่ทำสัตยานุสัตย์ต่อสมเด็จพระเชษฐาธิราช บำรุงทางพระราชไมตรีให้วัฒนาการมั่นคงสืบไปดุจกาลก่อน พระเชษฐาอย่าได้มีพระพิโรธรังเกียจในพระทัยเลย ถ้าเราเป็นราชสัมพันธมิตรกันแล้วเมื่อใด ไพร่พ้าทั้งสองพระนครก็จะถาวรเป็นสุขบำเพ็ญศีลทานสืบไป กุศลนั้นก็จะเจือมาในเราทั้งสอง บัดนี้จงแต่งสัสดีอะปายะสุกรี นำเครื่องราชบรรณาการ เชิญพระราชสาส์นมาเจริญทางพระราชไมตรี ถ้าสมเด็จพระเจ้าพี่จะรับเป็นทางพระราชไมตรีหรือมิเป็นประการใด ขอให้แจ้งมาในผู้จำทูล

พระราชสาส์นด้วย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงทรงพระดำริว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแต่ทำสงครามกันมาก็หลายครั้ง จะเอาชัยชนะแก่เรามิได้ บัดนี้ยกมาตีเมืองพะสิมเล่าก็เสียท่อยู่แล้ว ครั้นจะถอยทัพก็เกรงเราจะตามตี จึงจะมาทำสัตย์ด้วยเราทั้งนี้เพราะความจนใจ ครั้นทรงพระดำริแล้วก็ตีพระทัยว่า ครั้งนี้สมคะเนแล้วเราจะลวงฆ่าพม่าเสียให้สิ้นเห็นจะได้เมืองอังวะโดยง่าย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสด้วยมังอะปายะสุกรีว่า ซึ่งพระเจ้ามณเฑียรทองน้องเราเห็นคุณและโทษฉะนี้ จะเป็นทางพระราชไมตรีต่อกันตามประเพณีนั้น เรามีความยินดีนัก แล้วจึงสั่งให้แต่งพระราชสาส์นจัดเครื่องราชบรรณาการตอบแทนไป มากกว่าของที่มังอะปายะสุกรีนำมาถวายนั้นสองเท่า ครั้นแต่งพระราชสาส์นเสร็จแล้ว ก็ส่งให้มังอะปายะสุกรีนำไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มังอะปายะสุกรีก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เชิญพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการกลับไปกับไพร่พลคน จึงเชิญพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการตอบแทนเข้าถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ จึงตรัสสั่งให้อาลักษณ์พนักงานอ่านถวายในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าราชาธิราชขอเชิญพระราชไมตรีมาถึง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ด้วยเราพี่น้องทำยุทธนาการสงครามต่อกัน

มาทั้งนี้ เพราะน้องเรายกกองทัพลงมากระทำแก่แว่นแคว้นขอบขัณฑเสมาเมืองหงสาวดี เราจึงยกขึ้นมาตอบแทน หากจะบ้องกันขอบขัณฑเสมาไว้มิให้เป็นอันตรายได้ และน้องเราเห็นสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรทั้งสองฝ่าย ได้ความเดือดร้อนจึงจะขอทำสัตย์ต่อกันนี้ เรามีความยินดีนัก แต่ประเพณีกองทัพทำสงครามเบื้องต้น ด้วยทแกล้วทหารมีมากจึงจะทำได้ บัดนี้เสนาบดีนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงได้รบพุ่งฆ่าฟันกันเป็นหลายครั้ง เป็นที่ผูกพยาบาทกันอยู่ เราคิดจะให้เสนาบดีนายทัพนายกองทแกล้วทหารทำสัตย์สุจริตต่อกัน เราทั้งสองพี่น้องจึงจะกระทำสัตยานุสัตย์ร่วมเศวตฉัตรด้วยกันต่อภายหลัง ถ้าน้องเห็นด้วยแล้ว ถึงวันพฤหัสบดีได้ศุภฤกษ์แล้วขอเชิญพระน้องเจ็ดจมาพร้อมกัน ณ หาดทรายริมแม่น้ำ จึงจะได้ทำสัตย์ต่อกันทั้งสองฝ่ายให้สมัครสโมสรกันสืบไป

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทราบในพระราชสาส์นนั้นแล้วก็ดีพระทัย ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ครั้นส่งพระราชสาส์นให้มังอะปะยะสุกรีนำ ไปแล้วจึงตรัสสั่ง เสนาบดี ให้ปลูกโรงราชพิธีที่จะ กระทำสัตย์ ณ หาดทรายริมแม่น้ำ แล้วให้เอาเครื่องศัสตราวุธไปฝังซ่อนไว้ในใต้พื้น จึงตรัสสั่งกำชับทแกล้วทหารทั้งปวงว่า ถ้าแตะพม่ามาถึง

พร้อมกันแล้ว จงเอาอาวุธซึ่งไปฝังซ่อนไว้นั้นขึ้นมาใส่พื้นแทงพม่าเสียให้สิ้น เสนาบดีรับสั่งแล้วก็ออกมาจัดเกณฑ์ทหารแกล้วทหารทุกหมวดทุกกอง ให้ปลูกโรงพิธีและเครื่องศัสตราวุธไว้พร้อมเสร็จทุกประการ ครั้นถึงกำหนดวันนัดแล้วเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายพม่าและรามัญ ก็ขี่ช้างมากระทำสัตยานุสัตย์เป็นคู่ ๆ กัน สมิงพ่อเพชรกับมังจอแคลงนรธาคู่กัน อำมาตย์ทินมณีกรอดกับมังอะปายะสุกรีคู่กัน สมิงพระตะเบิดกับมังพยุดุนีคู่กัน สมิงพระรามกับปลัดเวนนระคู่กัน สมิงรอดสงครามกับมังนันทมิตรคู่กัน สมิงนครอินท์กับมังมหาราชาคู่กัน สมิงอังวะมังศรีกับมังแครงพลคู่กัน สมิงอุบากองกับตุเรงจอซองคู่กัน สมิงสามกรายกับมังธนูลักยาคู่กัน สมิงสามปราบกับมังธนูเดชคู่กัน สมิงสามแหลกกับมังตุเรตะจาคู่กัน สมิงนันทสุริยกับมังลักอยาเรติงคู่กัน สมิงงอฝางกับมังอุเตียนันทสูคู่กัน และนายทัพนายกองฝ่ายพม่าและมอญเปรียบเป็นคู่ ๆ กัน จะมากระทำสัตย์กัน ณ โรงพิธีซึ่งปลูกไว้นั้นยังมิทันมาถึง มังมหาราชาซึ่งเป็นคู่กันกับสมิงนครอินท์นั้น คิดกริ่งใจว่าจะทำสัตย์ด้วยกันครั้งนี้ยังจะจริงหรือมิจริง คิดแล้วก็ขี่ช้างมาใกล้สมิงนครอินท์ จึงร้องถามว่า สหายเอ๋ยซึ่งจะทำสัตย์กันครั้งนี้จะทำจริงหรือไม่จริง สมิงนครอินท์จึงร้องตอบว่า อ้ายพม่าหน้าโง่หาความคิดมิได้ อันประเพณีการศึกใครบอกว่ามีสัตย์ต่อกันที่ไหนบ้าง มังมหาราชาได้ฟังดังนั้นก็รู้ว่าเป็นกลอุบายหาจริงไม่ จึง

ร้องบอกนายทัพนายกองพม่าบรรดาที่มาให้รู้ทั่วกัน

ฝ่ายพม่าทั้งปวงได้ยินดังนั้น ก็ร้องบอกกันต่อ ๆ ไป ตามภาษาพม่าเสียงอึงคะนึง แล้วกลับหนีเข้าค่ายสิ้น สมิงพ่อเพชร์และเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ก็กลับมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลดังถ้อยคำสมิงนครอินท์ บอก แก่พม่า ๆ กลับไปสิ้นนั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ได้แจ้งดังนั้นก็ทรงพระโกรธยิ่งนัก จึงให้หาตัวสมิงนครอินท์เข้ามาตรัสว่า ซึ่งกูคิดทำการศึกพม่าครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก ถ้าสมคะเนแล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็จะอยู่ในเงื้อมมือกู เป็นโฉนอ้ายสมิงนครอินท์มิงไปไขกลอุบาย ของกูให้พม่ารู้ จนเสียการพม่าหนีกลับไปเสียสิ้นฉะนี้ด้วยเหตุใด สมิงนครอินท์จึงกราบทูลว่าซึ่งจะทำการแก่พม่านั้น ฝ่ายทแกล้วทหารมอญก็มีผีมือกว่าทหารพม่าเป็นอันมาก และจะเอาชัยชนะก็จะได้อยู่ แต่จะมาดวงด้างฆ่าพม่าเสียดังนี้ เปรียบประดุจฆ่าศัตรูเหมือนกัน จะเสียพระเกียรติยศของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปชั่วกัลปาวสาน ข้าพเจ้ากระทำดังนี้ หวังจะรักษาพระเกียรติยศให้ปรากฏไว้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า ซึ่งมึงเห็นว่ามีผีมือจะเอาชนะแก่พม่าได้ และจะดวงฆ่าพม่ากลัว จะเสียพระเกียรติยศไปนั้น เหตุไฉนจึงมิได้ว่ากล่าวแต่เดิมที ทำไมมาว่าเมื่อภายหลังทำให้พม่า

หนีรอดไปได้ฉะนี้ ก็เสียพระเกียรติยศกูไปเหมือนกัน อ้ายข้านอกเจ้าอ้ายบ่าวขายนาย สานุศิษย์สู้ครู จะเลยได้หรือจึงสั่งให้เอาสมิงนครอินท์ไปฆ่าเสีย สมิงพ่อเพชร์จึงกราบทูลว่า ซึ่งพระองค์จะให้ประหารชีวิตสมิงนครอินท์เสียนั้นก็ควรอยู่ แต่ข้าพเจ้าขออุปมาถวาย ธรรมดาบุคคลมีรูปมิได้งามมาแต่เดิมแล้ว ถึงจะแต่งบำรุงด้วยเครื่องลูบไล้ทาบทาสักเท่าใด ๆ ก็ไม่สามารถจะแต่งให้งามขึ้นได้ ธรรมดาบุคคลมีเสียงมิได้เพราะถึงจะกินยาเสียงเท่าใดเสียงนั้นก็มิอาจจะเพราะขึ้นได้ ดังบุคคลที่มีเสียงเพราะเสนาะมาแต่เดิมนั้น อันบุคคลจะเป็นทหารเอกมีฝีมือเข้มแข็งเล่า ถ้าวาสนาบุญญาธิการมิได้อบรมมาแต่ก่อนแล้วก็หาเป็นทหารได้ไม่ ซึ่งสมิงนครอินท์ไปบอกกลอุบายแก่ข้าศึกโทษถึงตายนั้น แต่ผิดครั้งเดียวข้าพเจ้าขอพระราชทานชีวิตไว้ให้ทำราชการแก้ตัวสนองพระเดชพระคุณครั้งหนึ่งก่อน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังสมิงพ่อเพชร์ทูลดังนั้น จึงตรัสว่าซึ่งสมิงนครอินท์มันจะทำการแก้ตัวให้รอดชีวิต ว่าจะเอาชัยชนะโดยฝีมือนั้นจะทำเป็นประการใด สมิงนครอินท์จึงกราบทูลว่า บัดนี้ข้างพลายประกายมาศมีน้ำมันคลั่งอยู่ ข้าพเจ้าจะขออาสาขี่ไปชนด้วยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง เมื่อเสด็จออกมาเคียบค่ายนั้น เห็นจะเอาชัยชนะถวายได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นชอบ จึงสั่งให้ผูกพลายประกายมาศให้สมิงนครอินท์ขี่ขอดพระเนตร สมิงนครอินท์

รับรับสั่งถวายบังคมแล้ว ก็ออกไปชนช้พลายประกายมาศ จึงสั่งให้คนเข้าพานเย้าดู ช้างพลายประกายมาศก็ไล่คนซึ่งพานนั้นเป็นสามารถ สมิงนครอินท์ก็ทรมานเอาไว้อยู่ แล้วสมิงนครอินท์ก็ลงจากช้าง เข้ามากราบถวายบังคม สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงทรง พระดำริว่า พลายประกายมาศมีน้ำมันไล่คนอยู่ดังนี้ และสมิงนครอินท์รักษาไว้หยุดได้นั้นเห็นจะทำการได้สมคะเน จึงสั่งให้จารึกพระนามพระองค์ลงในแผ่นทองแล้วพระราชทานให้สมิงนครอินท์คาดเป็นประเจียด แล้วพระราชทานเครื่องสูงปี่กลองชนะ และเครื่องทรงกษัตริย์สำหรับศึก ซึ่งจะไปชนช้างกับพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นถ้วนทุกสิ่ง สมิงนครอินท์จึงทูลว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นข้าพเจ้ายังไม่รู้จักพระองค์ถนัด กลัวจะผิดตัวเสียท่วงที่ไป ขอได้ทรงโปรดให้ผู้ที่รู้จักชี้บอกข้าพเจ้าก่อน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้หามังศรีราตุเข้ามาแล้วตรัสว่า สมิงนครอินท์จะออกไปชนช้างกับ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ยังไม่รู้จักสำคัญถนัด ให้มังศรีราตุไปชี้พระองค์ให้ ถ้าสำเร็จการศึกแล้ว เมื่องอังวะเราจะยกให้มังศรีราตุ ๆ รับรับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลามา กับสมิงนครอินท์ตรวจเตรียมทแกล้วทหารทั้งปวงไว้พร้อมแล้วให้ม้าใช้ไปคอยอยู่ สั่งว่าถ้าเห็นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกมาให้เร่งมาบอก ครั้นเวลาเช้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ทรงพระคชาธารเดินจมาตรวจค่าย

ฝ่ายม้าใช้เห็นแล้ว จึงรีบเอาเนื้อความมาบอกแก่สมิงนคร-

อินท์ ๆ ก็ให้ตกแต่งเครื่องคชาธารสำหรับกษัตริย์ ตัวนั้นก็แต่งเครื่องทรงอย่างกษัตริย์เสร็จแล้ว มือถือของ้าวขนขพลายประกายมาศ มังศรีธาตุเบื้นควาญ พร้อมด้วยโยธาทวยหาญเครื่องสูงทั้งปวงแล้วก็ยกตรงออกไป มังศรีธาตุจึงชพระหัตถ์บอกช้างพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ซึ่งมีเศวตฉัตร์ขาวให้แก่สมิงนครอินท์ ๆ หมายสำคัญเศวตฉัตร์ได้มั่นคงแล้ว ก็ขับช้างตรงเข้าไปจะต่อด้วยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นสมิงนครอินท์ใส่เครื่องสำหรับกษัตริย์ขับช้างเข้ามาดังนั้น สำคัญว่าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชยกมา ก็ใสช้างพระที่นั่งออกมารับ จะชนช้างด้วยสมิงนครอินท์

ฝ่ายมังศรีธาตุทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ทรงดำริในพระทัยว่าพระเจ้ามณเฑียรทองผู้เบื้นพระเชษฐาของเรา พระองค์เบื้นกษัตราธิราชอันสูงใหญ่ แม้นตายด้วยฝีพระหัตถ์พระเจ้าราชาธิราชก็ดูประเสริฐ บัดนี้จะมาปราชัยด้วยฝีมือสมิงนครอินท์อันเบื้นนายทหารหาควรไม่ ถึงเราจะได้สมบัติในกรุงอังวะ ก็จะดูหน้าเสนาบดีฉันใด จำเราจะบอกให้พระเชษฐารู้พระองค์ ถึงพระเจ้าราชาธิราชจะทรงพระพิโรธให้ฆ่าเราเสียก็ตามเถิด อันเกิดมาในวงศ์กษัตริย์แล้วสู้เสียชีวิตอย่าให้เสียศักดิ์จึงจะชอบ มังศรีธาตุทรงดำริแล้ว จึงร้องบอกเบื้น

นัยไปแก่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่า เหตุใดพระองค์จะเอาพิมเสนมาแลกกับเกลือเอาเนื้อมาแลกหนังดังนี้เห็นควรแลหรือ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังมังศรีราชาตุร้องมาดังนั้น ก็ทราบว่าผู้อันแต่งปลอมเป็นกษัตริย์มิใช่พระเจ้าราชาธิราช ก็เกี่ยวช้างพระที่นั่งบากหนีเข้าไปปนกับช้างดั้งช้างกันทั้งปวง สมิงนครอินท์ก็ขับพลายประกายมาศไล่ติดตามไป มังศรีราชาตุเห็นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะหนีมิพ้น เพราะเศวตฉัตร์เป็นสำคัญอยู่จึงร้องไปว่าผ้าขาวเมืองอังวะไม่มีอกแลหรือ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ยินดังนั้นก็ให้หักเศวตฉัตร์ทิ้งเสีย ขับช้างพระที่นั่งปนกันไปด้วยพลช้างทั้งปวง สมิงนครอินท์หมายสำคัญมิได้ ก็กลับเข้ามากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตามซึ่งได้ทำการ และมังศรีราชาตุร้องบอกพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็ทรงพระโกรธตรัสว่าเดิมมังศรีราชาตุมาบอกกับเราว่าพี่ชายเป็นศัตรูกัน เราก็ทำนุบำรุงไว้หวังจะช่วยคิดเอา สมบัติในเมืองอังวะให้ บัดนี้มังศรีราชาตุกลับใจไปเข้ากับพี่อันเป็นศัตรูเราและศัตรูตัวอีก หาซื่อสัตย์ต่อเราผู้มีคุณไม่ คนสองใจเช่นนี้จะเลี้ยงไว้มิได้ นานไปจะเป็นศัตรูคิดร้ายต่อเรา จึงสั่งให้เอามังศรีราชาตุไปฆ่าเสีย ทหารทั้งปวงก็คุมเอามังศรีราชาตุไปฆ่าเสียตามรับสั่ง ครั้นแล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกลับทรงพระอาลัยดำริว่ามังศรีราชาตุสู้ตายทั้งนี้เพราะรักชาติตระกูล กลัวพี่จะตายด้วยฝีมือทหาร

เสียเกียรติยศไม่ควร มิเสียที่มังศรีชาตุเป็นดูกกษัตริย์ มิขัตติยะมานะรักศักดิ์ยิ่งกว่าชีวิตหายากนัก แล้วมีพระราชดำรัสว่า สมิงนครอินท์ไปทำการไม่สำเร็จก็มิพ้นโทษยังหาแก้ตัวได้ไม่ ทั้นจะคิดประการใดเล่า สมิงนครอินท์จึงทูลว่าข้าพเจ้าจะขอทำการแก้ตัว ปลอมเข้าไปให้ถึงพระเจ้ามณเฑียรทอง จะฆ่าเสียให้จงได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ให้ไปทำตามสมิงนครอินท์ทูลนั้น สมิงนครอินท์ถวายบังคมลาออกมาที่อยู่จัดทหารมีฝีมือที่ร่วมใจกันได้หกคน จึงให้เอาหญ้ามัดเป็นฟ่อน เอาดาบซ่อนเข้าในฟ่อนหญ้าแล้ว จึงแต่งตัวนุ่งห่มดุจหนึ่งไพร่พม่าตะพุ่นหญ้าช้าง

ครั้นเวลาใกล้ค่ำ สมิงนครอินท์กับทหารร่วมใจหกคน ก็หาบฟ่อนหญ้าเจรจาภาษาพม่า ปลอมกันกับตะพุ่นซึ่งส่งหญ้าช้างเข้าไปในค่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นเวลาค่ำก็ลอบตัดค่ายพม่าออกเป็นช่อง จึงวางทหารสองคนไว้แล้วสั่งว่า เราจะเข้าไปทำการข้างใน ถ้าได้ยินเสียงอื้ออึงขนบนพลับพลาในค่ายเป็นอลหม่าน ก็ให้ร้องขึ้นเป็นสำคัญ เราจึงจะได้ออกมาทันท่วงที แล้วก็พาคนสี่คนมาถึงโรงช้างวางไว้สองคนสั่งว่า ถ้าได้ยินเสียงคนวุ่นวายขึ้น ให้ตัดแหล่งช้างแล้วให้เอาดาบแทงฟันช้าง ให้ช้างตื่นอลหม่านขึ้นจงได้ แล้วพาคนสองคนมาวางไว้หน้าโรงใหญ่แห่งหนึ่งจึงสั่งว่า ถ้าได้ยินเสียงอื้ออึงขึ้น พม่าตัวนายก็จะวิ่งออกมาท่านจงตัดเอาศีรษะให้จงได้ ครั้นวางคนสั่งไว้เสร็จแล้ว

สมิงนครอินท์ก็ลอบไปบนพลับพลา ภาวนาอาคมแฝงตัวแอบอยู่จนเวลาสามยาม พอได้ท่วงทีจึงย่องเข้าไปในที่ซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบรรทมนั้น เห็นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องบรรทมหลับสนิท นางพนักงานข้างในรักษาพระองค์อยู่ สมิงนครอินท์จึงคิดว่า ครั้งนี้ชีวิตพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องอยู่ในเงื้อมมือเรา ๆ จะฆ่าเสียบัดนี้ก็จะได้ แต่ตัวเราต่ำศักดิ์เป็นเพียงทหาร จะมาล้างชีวิตพระมหากษัตริย์เสียฉะนี้หาควรไม่ เราจะเอาแต่พระแสง ซึ่งวางข้างที่ พระบรรทมกับ พานพระศรีไปเป็น สำคัญคิดดังนั้นแล้วสมิงนครอินท์ก็ย่อง จู่เข้าฉวยเอาพระแสง และพานพระศรีข้างที่พระบรรทมได้ นางข้างในเห็นก็ร้องขึ้นว่ามอญเข้ามา สมิงนครอินท์ก็ตัดเอาศีรษะนางอยู่งานได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ตื่นตกพระทัย และพม่าทั้งปวงออองขึ้นในทันใด ทหารสมิงนครอินท์ซึ่งอยู่ ณ โรงช้างนั้น ก็ตัดแหล่งช้างไล่พันช้างตื่นออกมา จักกายวังได้ยินก็ตกใจร้องถามวิ่งออกมา ทหารสมิงนครอินท์ก็ตัดเอาศีรษะจักกายวังนั้นได้ พม่าทั้งปวงตื่นออองเป็นอลหม่าน และทหารสองคนซึ่งยยุทช่องค่ายนั้นก็ร้องขานขึ้น สมิงนครอินท์และทหารสี่คนได้ยินสำคัญแล้ว ก็วิ่งออกมาหาช่องค่ายตามสังเกตกัน ครั้นออกมาได้นอกค่ายพร้อมกันแล้วก็พากันมาถึงค่าย พอเวลารุ่งเช้า สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก สมิงนครอินท์ก็เอาพระแสง พานพระศรี และศีรษะทั้งสองซึ่งได้มานั้นถวาย แล้วกราบทูลว่า ข้าพเจ้าไปทำการครั้งนี้สมคะเน และข้าพเจ้าคิดว่า

เราเป็นแต่ทหาร ยังจะทำการสงครามยืดยาวไปอยู่ ซึ่งจะต้างชีวิตพระมหากษัตริย์เสียนั้นเห็นไม่ควร ข้าพเจ้าจึงเอาแต่พานพระศรีกับพระแสงข้างที่ กับศีรษะนางนักสนมมาถวายเป็นสำคัญ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น ยังแคลงพระทัยอยู่ จึงให้หาตะละเจ้าเปพ้า ผู้เป็นพระราชธิดาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องออกมาจะให้ดู ตะละเจ้าเปพ้ามาเห็นแต่เห็นพานพระศรีกับพระแสงข้างที่ก็จำได้ถนัด แลไปเห็นศีรษะจักกายวังยังมิทันพิจารณา สำคัญว่าพระเสียรสมเด็จพระบิดาก็ทรงพระกรรแสงรัก ต่อพิจารณาดูจึงรู้ว่าศีรษะจักกายวังและศีรษะนางนักสนม ตะละเจ้าเปพ้าจึงทูลว่า พานพระศรีและพระแสงองค์นี้ พระราชบิดาเคยวางไว้ข้างที่พระบรรทมมิได้ขาด ศีรษะนางนักสนมคนนี้เป็นพนักงานนวดพระบาทอยู่ข้างที่ ศีรษะหนึ่งนั้นคือศีรษะจักกายวังเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็ตื่นพระทัย จึงตรัสว่าครั้งนี้สมิงนครอินท์ไปทำการสมคะเนแก้ตัวได้ แล้วสั่งให้แต่งพระราชสาส์นส่งพระแสงและพานพระศรีคืนไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าราชาธิราชแจ้งความมาถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้ทราบ ด้วยสมิงนครอินท์ทำการอหังการองอาจเข้าไปในค่าย และขึ้นไปบนพระคำหนักหลวงด่วงขึ้นไปถึงที่ข้างใน

ซึ่งน้องเราบรรทมอยู่นั้น ฉกเอาพระแสงและพานพระศรีซึ่งวางอยู่ข้างที่ แล้วตัดเอาศีรษะนางนักสนมกับจักกายวังมานี้ ทำให้น้องเราเสียพระเกียรติยศ ให้สะดุ้งตกพระทัยนั้นหาควรไม่ เราจึงเอาพระแสงและพานพระศรีส่งคืนมาให้น้องเรา ซึ่งสมิงนครอินท์ทำผิดครั้งนี้ อย่าให้น้องเราน้อยพระทัยแก่สมิงนครอินท์เลย

ครั้นแต่งพระราชสาส์นแล้ว ก็ให้ขุนนางถือพระราชสาส์นนำพระแสงและพานพระศรีไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในพระราชสาส์นแล้ว ทอดพระเนตรเห็นพระแสงและพานพระศรีก็ทรงพระโทมนัส จึงดำริในพระทัยว่า สมิงนครอินท์ทำการถึงเพียงนี้แล้ว ให้ชีวิตเราคงอยู่นั้น มีคุณแก่เราเป็นอันมาก ทำไฉนจะได้เห็นตัวสมิงนครอินท์สักครั้งหนึ่ง จึงสั่งให้แต่งพระราชสาส์นตอบมาถึงพระเจ้าราชาธิราช ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้ามณเฑียรทองเจริญทางพระราชไมตรี มาถึงพระเชษฐาธิราชเจ้าผู้ประเสริฐ ด้วยพระเชษฐาธิราชให้มีพระราชสาส์นมาถึงเราว่า สมิงนครอินท์ทำการองอาจล่วงเกินทั้งนี้ เราหาน้อยใจไม่ อันลักษณะทหารแล้ว สุดแต่จะเอาชัยชนะถวายแก่เจ้าของตนให้จงได้ ซึ่งนางนักสนมและจักกายวัง สมิงนครอินท์ตัดศีรษะไปได้นั้น ก็เป็นเวรานุเวร

ของเขาทั้งสองได้ทำมาแต่ก่อน แต่วาสนาสมิงนครอินท์กับเรานั้นต่างกัน จึงหามีเวรจริตคิดพันกันมาแต่ก่อนไม่ ซึ่งสมิงนครอินท์ล่วงเข้าไปในที่นั้นเราหาถือโทษไม่ อย่าให้พระเชษฐาธิราชสำคัญพระทัยว่า เราจะขัดเคืองสมิงนครอินท์นั้นเลย และบัดนี้เราให้พานทองคำประดับพลอย สำหรับรองขันน้ำใบหนึ่งมาแก่พระเชษฐา ให้พระราชทานแก่สมิงนครอินท์ แล้วเราจะขอดูตัวสมิงนครอินท์ด้วย

ครั้นแต่งเสร็จแล้ว ก็ให้เสนาบดีถือพระราชสาส์น และนำของซึ่งประทานให้สมิงนครอินท์นั้น เสนาบดีก็นำพระราชสาส์น และสิ่งของมา ถวาย สมเด็จ พระเจ้าราชาธิราช ๆ ได้แจ้งใน พระราช สาส์นแล้ว จึงให้หาสมิงนครอินท์มาเฝ้า ก็ทรงพระราชทานสิ่งของ ซึ่งพระเจ้ามณเฑียรทองให้มานั้น แล้วตรัสสั่งสมิงนครอินท์ว่า พระเจ้ามณเฑียรทองจะใคร่รู้จักเห็นตัวท่าน ๆ จงไปให้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเถิด แต่คิดรักษาตัวจงดีอย่าให้มีอันตรายได้ สมิงนครอินท์รับสั่งถวายบังคมลาแล้วจึงทูลว่า ซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะใคร่ทอดพระเนตรตัวข้าพเจ้า ๆ ก็คิดจะใคร่ไปดูหน้าทหารพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องอยู่ ขอพระองค์อย่าทรงพระวิตกเลย

สมิงนครอินท์จึงสั่งเสนาบดีผู้ถือราชสาส์นนั้นว่า ท่านจงกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวของท่านเถิด ว่าเวลาพรุ่งนี้เช้า เราจะไปเฝ้าที่ฉนวน

ตรงค่ายหน้าเรือขนานพระที่นั่ง แต่ใจเราอยากจะไปเฝ้า ณ ค่ายบนบก ให้ทอดพระเนตรเห็นตัวชัดทีเดียว แต่เกรงจะไม่มีรับสั่งโปรด ครั้นจะจู่ล่วงเข้าไป ก็จะเป็นที่ขัดเคืองพระอัชฌาสัยและผิดอย่างขรรมเนียมทแกล้วทหารที่ได้แต่ก่อน ถ้ามีรับสั่งโปรดแล้วเราจะเข้าไปเฝ้า ณ พลับพลาในค่าย

เสนาบดีถือราชสาส์นได้ฟังดังนั้น ก็ถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กลับไปกราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ตามที่พระเจ้าราชาธิราชทรงตรัส และคำสมิงนครอินท์สั่งให้มาทูลนั้นทุกประการ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงตรัสว่าซึ่งสมิงนครอินท์จะมาเฝ้าเราถึงค่ายที่อยู่นั้นเราชอบใจนัก แล้วทรงพระดำริว่า จะคอยดูสมิงนครอินท์สักหน่อย จะลองอาจกล้าหาญมาเฝ้าเราถึงที่อยู่จริงหรือๆ จะคิดกลอุบายบิดพริ้วไปประการใดพรุ่งนี้คงรู้

ฝ่ายสมิงนครอินท์ถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชออกมา ณ ค่ายที่อยู่ของตัว แล้วจึงคิดว่าพรุ่งนี้เราจะไปให้พระเจ้ามณเฑียรทองทอดพระเนตรนั้น ครั้นจะนั่งไปในเรือถอยอยู่กลางน้ำ พระเจ้ามณเฑียรทองและเสนาบดีทั้งปวง ก็จะคิดเห็นว่าเกรงกลัวอยู่ ซึ่งเราจะย่อท้อกลัวศัตรูปัญญาฝีมือทหารพม่านั้นหามิได้ เกรงแต่พระเจ้ามณเฑียรทองจะไม่โปรดให้ไปเฝ้าถึงพลับพลา แม้นเป็นดังนั้นเราจะคิดอ่านว่ากล่าวไปเฝ้าให้ถึงที่เสด็จออก ในท่ามกลางเสนาข้าทหาร

ทั้งปวงจงได้ ถึงพระเจ้ามณเฑียรทองและทแกล้วทหารทั้งปวงจะคิดทำร้ายประการใด เราคงจะสู้รบจนสิ้นชีวิต จะสำแดงความกล้าให้ปรากฏเป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดิน ให้เป็นเยี่ยงอย่างแก่ทแกล้วทหารสืบไปภายหน้า แต่ตัวเราเปรียบดังอสรพิษ จำจะซ่อนรักษาเขี้ยวของตัวไปด้วย คิดแล้วจึงให้ช่างเอาเสื้ออย่างดีสองตัว มาแหวะริมไหล่ข้างหน้าทั้งซ้ายขวาแต่พอสอดดาบลงได้ แล้วก็ใส่เสื้อซ้อนเข้าทั้งสองตัวเป็นสี่ชั้น เอาดาบสอดลงตามแผลเสื้อที่แหวะไว้นั้น จึงเอาผ้าชมพูขลิบทองโพกศีรษะ ไว้ชายผ้าให้ยาวปกไหล่ทั้งสองข้างมิดแผล แล้วจองกัมกราบดูเห็นแนบเนียนดีมิได้ขัดขวาง จึงถอดเสื้อออกให้ช่างเย็บตรึงผักดาบกับเสื้อเข้าไว้ให้มั่นคง

ครั้นเวลาเช้าสมิงนครอินท์ก็อาบน้ำชำระกาย เสพโภชนาหาร แล้วก็แต่งตัวนุ่งผ้าใส่เสื้อโพกผ้าซึ่งจัดไว้นั้น และทาแป้งหอมน้ำมันหอมอันประกอบวิทยาคม ใส่แหวนประดับพลอยเนาวรัตน์เก้ายอดทั้งสองก้อย แต่งเครื่องครบตามยศศักดินายทหารเอก แล้วนมัสการคุณพระรัตนตรัย ระลึกถึงคุณบิดามารดา พระมหากษัตริย์และเทพยดาทั้งปวงเสร็จแล้ว ก็เข้ามากราบถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็ตรัสอำนวยชัยให้ว่า ไปจงดีเถิดอย่าได้มีอันตราย สมิงนครอินท์รับพระพรใส่เกล้าแล้วก็กราบถวายบังคมลาลงมาเรือฉลากบางบรรจุทหารร่วมใจที่กล้าแข็งเจ็ดสิบคนมีเครื่องศัสตราวุธครบมือพร้อม

จึงให้พลทหารตีกระเชียงขึ้นไปถึงหน้าค่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง แล้วก็ลอยลำอยู่กลางน้ำ ขุนนางพม่าซึ่งรับสั่งให้คอยดูอยู่นั้น ครั้นเห็นสมิงนครอินท์มาแล้ว ก็เอาเนื้อความเข้ากราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งก็ดีพระทัยนัก จึงเสด็จออกพร้อมด้วยเสนาบดี นายทัพนายกองทั้งปวงเป็นอันมาก จึงตรัสสั่งขุนนางฝ่ายทหารผู้หนึ่ง ให้ลงมาเชิญสมิงนครอินท์ขึ้นไปเฝ้า สมิงนครอินท์ได้ฟังก็ดีใจมิได้ครั่นคร้าม ดูท่าทางที่จะหนีจะไล่เสร็จแล้ว จึงสั่งทหารทั้งปวงว่า ถ้าเราขึ้นไปเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องไม่มีอันตรายก็แล้วไป แม้เกิดเหตุการณ์ได้ยินเสียงเราร้องเรียกแล้วจงขึ้นไปช่วยให้ทันท่วงที ท่านทั้งปวงอย่าประมาทจงเตรียมตัวไว้ให้พร้อม สั่งแล้วสมิงนครอินท์ก็ขึ้นไปเฝ้า กราบถวายบังคมพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็โปรดให้สมิงนครอินท์นั่งที่เสมอ มังนันทะมิตร แล้วทอดพระเนตรดูสมิงนครอินท์ ตรัสว่าสมิงนครอินท์นี้รูปงามสมควรเป็นทหาร มีลักษณะสัตย์ซื่อหาผู้เสมอเป็นอันยาก จึงทรงพระดำริว่า เราจะลองสมิงนครอินท์ดูให้เห็นว่า น้ำใจจะองอาจกล้าหาญจริงหรือ ๆ จะสะทกสะท้านประการใด จึงตรัสว่าตัวท่านเป็นทหารเอกอยู่ในสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็ทำสงครามมากับเราเป็นมหายุทธการใหญ่หลวง ท่านเป็นพระราชพาหนะเปรียบดังพระยาช้างสารมีฝีงา เรานอุปมาดังพระยาราชสีห์อันเป็นเจ้าฝูงสัตว์ทั้งสิ้น บัดนี้ท่า

ตกเข้ามาในเงื้อมมือเรา ก็เปรียบประดุจช้างสารอันหาผู้งามิได้ เรา
จะให้จับฆ่าเสียท่านจะคิดประการใด

สมิงนครอินท์ได้ฟังพระเจ้ามณเฑียรทองตรัสดังนั้น จะได้
สะดุ้งตกใจหามิได้ จึงทูลว่าซึ่งพระองค์ตรัสมานี้ก็ควรอยู่ แต่ข้าพเจ้า
เมื่อทำสงครามเบื้นเสนายุทธโยธายุทธ ก็ทำอาการดังพระยาช้างสารมิ
ผู้งาเบื้นอาวุธ ถ้าอาสาพระมหากษัตริย์จะเอาชัยชนะแต่ตัวแล้วก็ละ
ทำนองพระยาช้างนั้นเสีย ทำการอาสาดุจเสืออันจับสัตว์กินเบื้นภักษา
ย่อมซ่อนเล็บซ่อนเขี้ยวของตัวไว้ มิให้สัตว์ทั้งปวงสงสัย ซึ่งพระองค์
ตรัสว่าจะให้ฆ่าข้าพเจ้าเสียนั้นเบื้นความอาจ เพราะยังไม่ทรงเห็น
กำลังเสือตัวประเสริฐ ถ้าข้าพเจ้าทำใจใหญ่เสือตัวว่าอาจหาญแล้ว
จะปลงพระชนม์พระองค์เสียบัดนี้ก็จะได้

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้น ก็แย้มพระสรวลจะได้ทรง
พระโกรธหามิได้ จึงตรัสว่าซึ่งท่านอวดอ้างว่าจะฆ่าเราได้นั้นคือจะทำ
ประการใด สมิงนครอินท์จึงกราบถวายบังคมแล้วก็นั่งตั้งตัวตรงชัน
สองมือไขว้ชักดาบออกจากเสือทั้งสองเล่ม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและ
เสนาบดีทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็ตกตะลึงไป สมิงนครอินท์เห็นพระเจ้า
ฝรั่งมังฆ้องตกพระทัย พระพักตร์เผือดไป จึงวางดาบลงกราบถวาย
บังคมแล้วทูลว่า พระองค์อย่าสะดุ้งตกพระทัยเลย ข้าพเจ้าเบื้นทหาร
จะคิดล้างชีวิตพระองค์ผู้เบื้นพระมหากษัตริย์ทรงแผ่นดินนั้นหามิได้ ถ้า

ข้าพเจ้าคิดร้ายต่อพระองค์แล้ว เมื่อข้าพเจ้าถอยเข้ามาถึงที่พระบรรทม นั้น ก็จะทำอันตรายแก่พระองค์เสีย นี่ข้าพเจ้ามิได้คิด

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงตรัสสรรเสริญสมิงนครอินท์ว่า พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดได้สมิงนครอินท์ไว้ดุจดังได้ดวงแก้วอันหาค่ามิได้ แล้วถอดพระธำมรงค์บัทมราชอันมีราคากับเครื่องม้าทองคำสำรับหนึ่ง พระราชทานแก่สมิงนครอินท์ ๆ ได้รับพระราชทานแล้วก็กราบถวายบังคมลา ลงเรือพร้อมด้วยทหารกลับมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลความซึ่งเข้าไปเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง และได้รับสิ่งของทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็มีพระทัยชื่นชมยินดีด้วยเจ้าสมิงนครอินท์ยิ่งนัก

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นสมิงนครอินท์กลับไปแล้ว จึงตรัสแก่เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ครั้งนี้ศึกเราก็เสียทีแก่มอญด้วยนายทัพนายกองทั้งปวงมิได้ระวังตรวจตรา ละให้ข้าศึกปลอมเข้ามาถึงตัวเราได้ฉะนี้ ครั้นจะมิเอาโทษนายทัพนายกองทั้งปวงบัดนี้เล่า แม้นจะตีทัพไปที่ไหนจะเป็นขบวนป้องกันทัพมอญได้ แต่ตั้งเป็นปกติอยู่ฉะนี้ ยังให้ข้าศึกลอบเข้ามาทำร้ายได้ บัดนี้โทษคนทั้งปวงก็ถึงตายอยู่แล้ว เสนาบดีนายทัพนายกองจะคิดประการใด เสนาบดีนายทัพนายกองจึงกราบทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้าทั้งปวงนี้ประมาทให้ข้าศึกแปลกปลอมเข้ามาได้นั้น โทษข้าพเจ้าทั้งปวงถึงตายอยู่แล้ว แต่จะขอทำ

การแก้ตัวครั้งหนึ่งก่อน ถ้าพระองค์จะล่าทัพไปข้าพเจ้าทั้งปวงจะขอรับอาสาป้องกันพระองค์ไป มิให้เป็นอันตรายประการใดได้

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็พระราชทานโทษให้ จึงตรัสสั่งนายทัพนายกองทั้งปวง ให้จัดแจงพลทหารตระเตรียมไว้พร้อม แล้วทำให้กิตติศัพท์รู้ไปถึงกองทัพมอญ ดุจหนึ่งจะเข้าหักค่ายปล้นค่าย แล้วให้ผูกรูปหุ่นถือเครื่องศัสตราวุธประจำด้านไว้ทุกค่าย ครั้นเวลาพลบค่ำให้ก่อกองเพลิงรายเป็นลำดับ ถึงเวลาประมาณยามเศษเราจะยกล่าทัพไป เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวง ก็มาจัดแจงพลทหารกระทำตามรับสั่งทุกประการ ครั้นถึงเวลายามเศษพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ล่าทัพไป

ฝ่ายกองทัพสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชมิได้รู้กล คิดว่าพม่าจะเข้าหักค่าย จึงให้ทหารทั้งปวงตระเตรียมตรวจตรารักษามั่นคงอยู่ หาสังเกตว่าพม่าจะล่าทัพไปไม่ ครั้นเวลาเช้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งว่า พระเจ้ามณเฑียรทองยกพลทหารล่าทัพไปแล้ว จึงสั่งสมิงอังวะมังศรี สมิงพระตะเบิด สมิงสามแหลก สมิงสามปราบ สมิงอุบากอง ให้นายยกทหารติดตามพระเจ้ามณเฑียรทองไป แล้วพระองค์ก็ยกพลทหารกลับมายังกรุงหงสาวดี

ฝ่ายสมิงพระตะเบิดและนายทัพนายกองทั้งปวง ก็ติดตามพระเจ้ามณเฑียรทองไปจนสุดแดนก็มิได้ทัน จับได้แต่ผู้คนช้างม้าซึ่งเดือย

ด้าอยู่นั้น แล้วยกกลับมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ณ กรุงหงสาวดี

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นเสด็จกลับมาถึงกรุงอังวะแล้วก็ทรงพระวิตกว่า เรายกลงไปตีเอาเมืองหงสาวดีเป็นหลายครั้งไม่ได้ท่วงทีเลย รี้พลล้มตายมากนัก และขัดด้วยเสบียงอาหารต้องเลิกทัพกลับมาครั้ง ๆ นี้จะให้เกณฑ์ทหารลงไปเมืองปรวนทำนาตั้งยุ้งฉางไว้ได้อาหารมากแล้ว ต่อรุ่งขึ้นปีใหม่จึงจะยกลงไปตีเมืองหงสาวดี ทรงพระดำริดังนั้นแล้วก็ทรงตั้งให้มังนันทะมิตรเป็นแม่ทัพ คุมพลหมื่นหนึ่งลงมาบรรจบด้วยเจ้าเมืองปรวน ทำนาตระเตรียมอาหารไว้ตามกำหนด ครั้นเข้าปีใหม่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ให้บำรุงช้างม้ารี้พล และเกณฑ์หัวเมืองขึ้นทั้งปวงได้คนยี่สิบแสน ช้างหมื่นหนึ่ง ม้าสองหมื่น ยกลงมาตั้ง ณ เมืองปรวน จะยกลงมากรุงหงสาวดี

ฝ่ายเจ้าเมืองเตวะทัดต่อแดนกับเมืองปรวน ซึ่งขึ้นแก่กรุงหงสาวดีได้แจ้งแล้ว จึงแต่งหนังสือบอกให้ม้าใช้รีบถือลงมายังเสนาบดี ณ กรุงหงสาวดี เสนาบดีก็นำหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระราชาธิราช ๆ ได้แจ้งในหนังสือเจ้าเมืองเตวะทัดนั้นแล้ว จึงตรัสปรึกษาด้วยสมิงพ่อเพชร์และเสนาบดีทั้งปวงว่า จะตะให้พม่ายกด่วงข้ามแดนลงมามิชอบ จำเราจะยกทัพขึ้นไปรับไว้แต่ปลายแดนอย่าให้ด่วงลงมาได้ สมิงพ่อเพชร์และเสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชา

ธิราชจึงให้เกณฑ์ทัพ และหัวเมืองขึ้นทั้งปวงได้คนสิบแสน ช้างเจ็ดพัน ม้าหื่นหนึ่ง ครั้นได้ศุภฤกษ์อันเป็นมงคลแล้ว พระองค์ก็ยกทัพขึ้นไปจากกรุงหงสาวดี ครั้นไปถึงฟากแม่น้ำซึ่งจะข้ามไปเมืองทะละนั้น สมิงพ่อเพชรจึงกราบทูลว่า แม่น้ำเมืองทะละนี้ตลอดถึงเมืองปรวน ฝ่ายเมืองปรวนเป็นต้นน้ำ ถ้าพระองค์ข้ามน้ำไปรับทัพพม่า เกรงทัพเรือพม่าจะวกหลังมาเป็นทัพกระหนาบ เห็นจะเสียท่วงที่ยาก ขอให้ทัพหลวงตั้งค่ายมั่นอยู่แต่ฝ่ายฟากข้างนี้ จึงจะรับทัพพม่าได้ถนัด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เห็นด้วย จึงให้ตั้งค่ายมั่นริมน้ำขึ้นไป

ฝ่ายสมิงอุบากองซึ่งอยู่รักษาเมืองทะละนั้น ก็ข้ามมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ณ ค่ายหลวงซึ่งตั้งอยู่นั้น สมิงพ่อเพชรจึงกราบทูลว่า เมืองทะละซึ่งสมิงอุบากองรักษานั้นอยู่ฟากโน้น พม่ายกมาครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก เป็นทัพกษัตริย์กำลัง ข้าพเจ้าเห็นว่าจะรับทกล้าหน้าศึกนี้มิได้ ขอให้เลิกครอบครัวในเมืองทะละมาไว้ฟากข้างนี้จึงจะควร สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวง ๆ ก็เห็นด้วยสมิงพ่อเพชร แต่สมิงชีพรายนั้นกราบทูลว่า เมืองทะละเป็นเมืองใหญ่ ครั้นจะให้เลิกนั้น ฝ่ายครอบครัวในเมืองต้องอพยพก็จะระส่ำระสายนัก เมืองทะละไกลกันกับพระเจ้าอยู่หัวฟากแม่น้ำหนึ่งก็จริงถึงจะรับมือยู่ที่เดียวก็ดี แต่ข้าพเจ้าเห็นพอจะต้านทานไว้สักวันหนึ่งสองวันได้ กว่าทัพหลวงจะคิดอ่านแก้ไขอุดหนุนไปช่วยทัน สมเด็จ

พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังสมิงชื่อพรายทูลดังนั้น ก็ผันพระพักตร์มาตรัสหาสมิงอุบากองๆ เจ้าเมืองทะละก็รับรักษาได้ตามคำสมิงชื่อพรายทูลนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงสั่งให้สมิงชื่อพรายข้ามไปช่วยสมิงอุบากองรักษาเมืองทะละ

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ซึ่งยกมาตั้งอยู่ ณ เมืองปรวนให้จัดช้างม้าไพร่พลเสบียงอาหารเสร็จแล้วก็ยกลงมา ครั้นถึงเมืองทะละจึงสั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงเข้าระดมตีเมืองทะละ สมิงชื่อพรายสมิงอุบากองก็รบต้านทานเป็นสามารถ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเสด็จมายืนช้างพระที่นั่งสั่งให้ทแกล้วทหารหักเอาเมืองทะละให้จงได้ ฝ่ายทหารพม่าก็หักเอาเมืองทะละได้ สมิงอุบากองนั้นต้องอาวุธตายในที่รบ ทหารจับได้สมิงชื่อพรายกับทหารร้อยหนึ่งม้าร้อยหนึ่ง เอาไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ ก็ให้ทหารคุมตัวสมิงชื่อพรายและมอญทั้งปวงไว้

ฝ่ายทหารสมิงชื่อพรายซึ่งเหลือนั้น และชาวเมืองทั้งปวงก็แตกข้ามน้ำมา สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ยินเสียงโอ่อึงดังนั้นก็เสด็จออกทอดพระเนตร เห็นคนแตกข้ามน้ำมาแต่เมืองทะละก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสสั่งทแกล้วทหาร ให้เอาเรือออกไปแทงคนซึ่งข้ามน้ำแตกมานั้นเสียจงสิ้น อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงทูลทัดทานเปรียบเทียบว่า เมืองทะละนั้นสมิงชื่อพรายสมิงอุบากองกราบทูลอาสารับป้องกันไว้ แต่ไพร่พลทแกล้วทหารทั้งปวง จะได้รับอาสาด้วยหามิได้ พระองค์ทรงพระโกรธ

แก่หมู่ข้าศึกแตะจะเอาเพลิงเผาพระราชมนเทียรเสียนั้นมิชอบ ข้าพ-
เจ้าขอ พระราชทานโทษคนเหล่านี้ไว้ทำราชการ สนองพระเดช พระคุณ
สืบไป สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงพระ
ราชทานโทษให้แก่อำมาตย์ทินมณีกรอด

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตีได้เมืองทะละแล้ว ก็ยกทัพหลวงเข้า
ตั้งอยู่ในเมืองทะละ จึงให้ทัพหน้าตั้งค่ายเหนือน้ำนอกเมืองริมฝั่งราย
ขึ้นไป ฝ่ายทัพเรือเสบียงพม่าซึ่งจะลงมาส่ง แต่เมืองปรวนนั้นยังมา
มิถึง ทัพมอญกับทัพพม่าตั้งค่ายคนละฟากน้ำรั้งรออยู่

ขณะนั้นพลายสิงหนารายณ์ พลายชนูเพชรมีน้ำมันหน้าหลัง
เวลาเช้าหมอควาญเอาลงน้ำบ่ายหน้าไป เห็นช้างม้าฝ่ายทัพพม่าออก
เล่นระเริงหน้าค่าย ได้ยินเสียงคนโห่ร้องดังนั้น ก็คำนึงมันดำพองพุ่ง
ขึ้น นางช้างเอาไว้มิอยู่พาหมอควาญข้ามน้ำไปได้แทงช้างหน้าค่าย
พม่าออองวุ่นวายขึ้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งดังนั้น ก็เสด็จออก
มาเร่งให้ผูกพลายประกายมาศ และช้างชนะงาทั้งปวงตามข้ามไปช่วย
เป็นอันมาก ฝ่ายทัพพม่าทั้งปวงมิทันรู้ตัวก็ตกใจวุ่นวายเป็นอลหม่าน
พากันแตกหนีเข้าหาทัพหลวงในเมืองทะละสิ้น สมเด็จพระเจ้าราชา
ธิราชเห็นทัพพม่าแตกหนีไปเมืองทะละดังนั้นก็ดีพระทัย จึงสั่งให้สมิง
อังวะมังศรีทัพหนึ่ง สมิงพระรามทัพหนึ่ง สมิงราชสงครามทัพหนึ่ง

สมิงนครอินท์ทัพหนึ่ง สมิงสามปราบทัพหนึ่ง ห้าทัพเป็นคนห้าหมื่น ยกทัพไปตั้งค่ายแล้วลงรอบักกันไว้ แล้วให้ทำสะพานเรือกข้ามแม่น้ำเดินถึงกัน นายทัพทั้งนั้นก็ยกไปกระทำการตามรับสั่ง

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็ให้ยกช้างม้ารี้พลเข้าหักค่ายสมิงอังวะมังศรี สมิงพระราม สมิงราชสงคราม สมิงนครอินท์ สมิงสามปราบ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ขับพลให้ล่วงข้ามไปช่วยได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ ไพร่พลพม่าล้มตายเป็นอันมาก พม่าหักค่ายมิได้ก็ถอยเข้าในเมืองทะละ

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า ทัพพม่าครั้งนี้เสบียงอยู่แล้ว ขอให้แต่งกองทัพขึ้นไปสกัดตีเรือลำเลียง ซึ่งพม่าจะลงมาส่งกันแต่เมืองปรวนนั้นอย่าให้ลงมาได้ ถ้าพม่าขาดเสบียงเมื่อไรแล้วก็จะได้ชัยชนะฝ่ายเดียว พระเจ้ามณเฑียรทองก็จะอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ ถ้าพระองค์ทรงเห็นด้วยข้าพเจ้าแล้ว ศึกพม่าก็จะตีเสียให้ขาดครั้งนี้ อันสมิงชีพรายและสมิงอุบากองนั้นแม้มิตายก็จะได้ตัวกลับมาเป็น มั่นคงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเห็นด้วย จึงแต่งนายทัพนายกองให้ยกขึ้นไปทั้งบกและเรือ คอยสกัดตีเรือลำเลียงพม่าซึ่งจะลงมาแต่เมืองปรวน ฝ่ายพม่ามิได้รู้ก็ล่องเรือเสบียงลงมา กองทัพมอญก็ออกสกัดตีเก็บเอาเสบียงและเรือได้ กองทัพพม่าก็ขัดสนข้าวปลาอาหารอดโรยลง เมื่อแรกจะลงมาทำการเอาเมืองหงสาวดีนั้น หมายเสบียงอาหารเมืองปรวน

เป็นกำลัง บัดนี้มอญก็สกัดเสี่ยงมิได้ขัดสนดง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง
จึงทรงพระดำริว่า แต่เราทำสงครามด้วยพระเจ้าราชาธิราชมาเป็น
หลายครั้งแล้ว หมายจะเอาชัยชนะก็มิได้ ฝ่ายกองทัพมอญก็รบพุ่ง
ต้านทานเป็นสามารถ ถึงจะได้เมืองทะละเล่า ก็เสียพลทแก่ล้วทหาร
เป็นอันมาก มาตรว่าจะได้เมืองหงสาวดีนี้ก็ดี ก็จะมีแต่เกียรติยศ
ปรากฏในแผ่นดินเท่านั้น ใช่จะพากายออกจากวัฏฏสงสารภพนี้ก็หาไม่
เวรานุเวรที่จะให้เวียนอยู่ในสงสารจักรนับชาติมิได้ ทรงพระดำริฉะนี้
แล้ว ก็เหนื่อยหน่ายพระทัยในสงคราม จึงตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีนาย
ทัพนายกองทั้งปวง ดุจทรงพระดำรินั้นทุกประการ เสนาบดีก็เห็นด้วย
พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงให้แต่งพระราชสาส์น และเครื่องราช
บรรณาการโดยสมควร ให้มังนันทมิตรเสนาบดีเป็นผู้จำทูลพระราช
สาส์น นำเครื่องมงคลราชบรรณาการไปถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช
มังนันทมิตรก็กราบถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นคุมเครื่องราช
บรรณาการมากับด้วยบ่าวไพร่ ครั้นถึงจึงแจ้งความแก่ทหารผู้รักษา
ประตูค่าย ๆ ก็บอกส่งเข้าไป ให้กราบทูล สมเด็จ พระเจ้าราชาธิราช ๆ
ได้แจ้งแล้วจึงโปรดให้รับเข้ามา มังนันทมิตรก็เข้ามากราบถวาย
บังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการของ
พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงโปรดให้อาลักษณ์
อ่าน ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอเจริญ ทางพระราชไมตรีมาถึง สมเด็จพระเชษฐาธิราช ผู้ดำรงพิภพหงสาวดี ด้วยเราพี่น้องทั้งสองมีความปรารถนาเพื่อจะเป็นใหญ่ ให้เกียรติยศปรากฏไปในต่างประเทศราชธานีทั้งปวง จึงมากระทำยุทธนาการสงครามด้วยกันทั้งนี้ แต่กรุงหงสาวดีกับกรุงรัตนบุระอังวะทำศึกกันมาก็หลายครั้งแล้ว ถ้อยทีก็มีชัยชนะ ต่างเสียรพลช้างม้าทแกล้วทหารด้วยกันทั้งสองฝ่าย อนึ่งสมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรก็ได้ความเดือดร้อนเป็นอันมาก ถึงมาตรว่าสมเด็จพระเจ้าพี่จะได้กรุงอังวะ ข้าพเจ้าจะได้กรุงหงสาวดีเล่า ก็จะมีแต่เกียรติยศปรากฏในอิโลกเท่านั้น แลชนมายุเราทั้งสองจะยืนอยู่ชั่วกัลปาวสานก็หามิได้ คงจะอยู่ในอำนาจพระยามัจจุราช โดยกำหนดอายุขัยเหมือนกัน เห็นหาต้องการไม่ ซึ่งจะมาถือทิฐิด้วยชัยมานะต่อกันฉะนี้ ก็จะเป็นเวรผูกพันไปดังเงาติดตามกายทุกอิริยาบถ หาประโยชน์มิได้ อันจะขับเคี่ยวสงครามกัน ให้เสียรพลทแกล้วทหารล้มตายฉิบหายฉะนี้ ก็เป็นที่เดียนแก่เทพามนุษย์ผู้มีบัญญาทั้งปวง ดุจเราพี่น้องทั้งสองทำการไปสู่อบายภูมิ ขอสมเด็จพระเจ้าพี่จงทรงพระดำริดูเถิด แลบัดนี้ข้าพเจ้ามิได้มีความวิหิงสาพยาบาทแล้วคิดจะใคร่ให้แผ่นดินกรุงหงสาวดีกับ

แผ่นดินกรุงรัตนบุระอังวะเป็นสุวรรณปัถพีเดียวกัน ให้เป็นที่ไปมาค้าขายถึงกันดังแต่ก่อน เราทั้งสองจะร่วมเศวตฉัตรกระทำสัตย์เลิกสงครามพยาบาทนั้นเสีย ให้ไพร่พ้าประชาราษฎร สมณชีพราหมณ์ อยู่เย็นเป็นสุขตามโบราณ ราชประเพณีสืบไป อนึ่งสมิงอุบากองก็ตายในที่รบ ยังรอดอยู่แต่สมิงชีพราย ข้าพเจ้าก็จะส่งมาถวายสมเด็จพระเจ้าพี่ อย่าได้ทรงพระวิตกเลย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้ว ก็ทรงพระดำริว่าครั้นจะสมคำอำมาตย์ทินมณีกรอด ซึ่งทูลไว้นั้นทุกประการ จึงทอดพระเนตรดูหน้าอำมาตย์ทินมณีกรอดๆ ก็ก้มหน้าเสีย แล้วทอดพระเนตรดูหน้าสมิงพ่อเพชร์เล่า สมิงพ่อเพชร์ก็ก้มหน้าเสียเหมือนกัน พระองค์แจ้งในพระทัยว่า สมิงพ่อเพชร์และอำมาตย์ทินมณีกรอดนั้น มิยอมเป็นไมตรี จึงให้แต่งพระราชสาส์นนั้นและจัดเครื่องราชบรรณาการตอบโดยสมควร ส่งให้ผู้ถือหนังสือกลับไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มังนันทมิตรก็ถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นตอบนั้นและเครื่องราชบรรณาการกลับไป ครั้นแล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จเข้าข้างใน

ขณะนั้นนางเม้ยซุนเครือ เม้ยส่งมอดบุตรสาวสมิงชีพรายซึ่งเป็นพระสนมเอกทั้งสองนั้น ครั้นรู้ว่าพระเจ้าอยู่หัวมิได้รับเป็นไมตรี

แก่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็เป็นทุกข์ถึงพระบิดา จึงเข้ามากอดฝ่าพระบาทซ้ายขวาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช แล้วร้องไห้อ้อนวอนว่า บิดาข้าพเจ้าทั้งสองตกอยู่ในเงื้อมมือข้าศึก จะร้ายดีประการใดมิได้แจ้ง ขอพระองค์จงรับเป็นไมตรีด้วยพระเจ้ามณเฑียรทองเถิด จึงจะได้สมชื่อพรายบิดาข้าพเจ้าทั้งสองคืนมา อนึ่งแม้หากการสงครามมิได้แล้ว ไพร่ฟ้าประชาราษฎรจะได้อยู่เย็นเป็นสุข

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ระลึกถึงความหลัง มีพระทัยสงสารนางสนมทั้งสองและสมิงชื่อพราย จึงตรัสว่าเราจะหารือสมิงพ่อเพชร์ และอำมาตย์ทินมณีเกรอดดูก่อน ด้วยเขาเป็นผู้ใหญ่จะทำตามคำพังนั้นมิได้ นางสนมทั้งสองก็ทำแต่ร้องไห้ ทูลรำพันวิงวอนไปต่าง ๆ แล้ว ก็ชวน กันอยู่ งานนวด พระบาทถวาย ทั้ง สองคน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ก็มีพระ ทัยอ่อนลง ๆ ด้วยเป็น เวลากลางคืน ทรงพระปรานีแก่นางทั้งสองยิ่งนัก จึงตรัสถามนางทั้งสองถึงใจนางผู้พี่ก่อนว่า รักพ่อมากหรือรักผัวมาก คุณพ่อกับคุณผัวใครจะยิ่งกว่ากัน นางเม้ยซุนเครือผู้พี่จึงทูลว่า อันคุณของบิดาซึ่งยังตนให้บังเกิด และได้อุปถัมภ์บำรุงมานั้นก็มีมาก ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดปลูกเลี้ยง ให้ยศศักดิ์ศฤงคารแก่ข้าพเจ้านั้น ก็มีพระคุณยิ่งนักหาที่สุดมิได้ แต่ยังมิเท่าถึงคุณบิดา อันความรักนั้นข้าพเจ้าก็รักสมอกัน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็เห็นว่านางผู้นี้ทูลโดยสัตย์ซื่อไม่แง่งอน จึงตรัสถามนางเมียสุดุงมอดผู้น้อง ๆ แกดังทำไฉนอายมิใคร่จะทูลได้ ครั้นตรัสซักถามซ้ำเข้าก็ทูลว่า อันคุณของบิดานั้นมาก เพราะมีคุณเป็นเบื้องต้น พระคุณของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งปกแผ่คุ้มครองให้อยู่สุขทุกวันนี้ ก็มีมากหาที่สุดมิได้ แต่พระคุณทั้งสองนั้นต่างกัน อุปมาดังทองนพคุณและแก้วมณี ซึ่งว่าคุณบิดา และพระคุณของพระองค์ มากน้อยหนักเบากว่ากันนั้น ข้าพเจ้าปัญญาน้อยไม่เห็นตัวชั่งมิได้ แต่ความรักข้าพเจ้าก็รักมากเสมอกันทั้งสอง แต่อาการนั้นต่างกัน รักบิดาอย่างหนึ่ง รักฝ่าพระบาทเจ้าพระเจ้าอยู่หัวอย่างหนึ่ง เปรียบประดุจของเก่าและของใหม่

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ชอบพระทัย แย้มพระสรวลตรัสว่าพี่เท่าน้องคม น้องแหลมพี่บ้าน พี่เหมือนช้างน้องเหมือนม้าเดินเท้าเร็วกว่ากัน จึงโปรดให้เมียสุดุงมอดผู้น้องอยู่งานรับราชการยามสอง ให้เมียซุนเครื่อผู้พี่รับราชการยามสาม นางน้องขึ้นเชิงแยบคายว่องไวทำราชการโปรดมากกว่า ได้รับพระราชทานรางวัลเนือง ๆ มิใคร่จะขาดคืน นางผู้พี่นั้นนาน ๆ จะได้รับพระราชทานรางวัลแต่ละครั้ง ครั้นเวลาเช้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก จึงตรัสสั่งแก่สมิงพ่อเพชร์อำมาตย์ทินมณีกรอดว่า คืนนี้บุตรสมิงชื่พรายเข้ามาร้องให้อ้อนวอน จะขอให้เป็นไมตรีด้วยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องหวังจะให้ได้

ตัวบิดาคืนมา อนึ่งว่าการสงครามไม่มีแล้ว ไพร่ฟ้าประชาราษฎรจะอยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน ท่านทั้งสองจะเห็นเป็นประการใด สมิงพ่อเพชร์อำมาตย์ทินมณีกรอดรู้ว่า ลมสลาตันข้างในพัดกล้าเสียแล้ว จะชักใบกางขึ้นก็กลัวขาดเห็นจะทานลมมิได้ ชำเลืองดูหน้ากันยิ้มอยู่ในที่จึงทูลว่า ถ้าพระองค์จะตรัสปริกษาด้วยการสงครามประการใด ซึ่งจะเอาชัยชนะนั้น ข้าพเจ้าทั้งสองจะกราบทูลถวายได้ตามสติปัญญา แต่พระองค์จะเอาคำสตรีมาตรัสปริกษาด้วยนั้น ข้าพเจ้าทั้งสองจนใจอยู่ไม่รู้ที่จะคิดทูลประการใดได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็แย้มพระสรวลเสด็จเข้าข้างใน

ฝ่ายมังนันทมิตรผู้ถือหนังสือก็นำ พระราชสาส์นนั้นและเครื่องราชบรรณาการตอบของพระเจ้าราชาธิราช ไปถวายพระเจ้าฝรั่ง-มังฆ้อง ๆ จึงสั่งให้อ่าน ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าราชาธิราช ตอบมาถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องผู้เป็นกษัตริย์อันประเสริฐ ด้วยเราได้แจ้งในพระราชสาส์นน้องเราซึ่งมีมานั้นแล้ว อันจะทำสัตย์ต่อกันบัดนี้ไม่ได้ ด้วยน้องเรายกพลทหาร มาตีเอาเมืองทะละได้กิตติศัพท์กเลื่องลือไปในนานาประเทศทั้งปวง เราได้ความอัประมาณเสียเกียรติยศยิ่งนัก เมื่อใดเรายกขึ้นไปตีเมืองปรวนตอบแทนได้บ้าง สมความคิดแล้วจึงจะสิ้นความอัปยศลบล้างกัน ซึ่งสมิงชื่อพราย

นั้นก็มิใช่ชายชาติทหาร ทำสงครามแพ้แก่ข้าศึกโทษถึงตายอยู่เอง ถึงมาตรว่าน้องเราส่งคืนมาก็หาต้องการไม่

ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในพระราชสาส์นแล้ว จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า พระเจ้าราชาธิราชมิยอมกระทำสัตย์ด้วยเรา ท่านทั้งปวงจะคิดประการใด มังนันทมิตรจึงทูลว่าครั้งนี้เสบียงอาหารกำลังรี้พลฝ่ายเราก็ถอยลงแล้ว ครั้นจะส่าทัพหนีไปทางเรือเล่าก็ขัดสนด้วยมอญดงรอบักกันขวางไว้ ครั้นจะหนีไปทางบกกองทัพมอญรู้ก็จะยกออกก้าวสกัดโจมตี เห็นจะบอบช้ำลำบากนักจะตั้งอยู่สู้รบนานไปก็มิได้ ข้าพเจ้าคิดว่าจะให้มีพระราชสาส์นไปว่าวอนอีกครั้งหนึ่ง อุปมาดังว่ายน้ำเข้าหาจระเข้มิการุณแล้วจึงคิดผ่อนปรนต่อไป อุบายของข้าพเจ้ายังมีอีกอย่างหนึ่ง ด้วยสมิงชีพรายที่ทหารจับได้ไว้นั้น ข้าพเจ้าแจ้งว่ามีบุตรสาวสองคน ผู้พี่ชื่อเม้ยซุนเครือน้องชื่อเม้ยสุ่งมอด เป็นพระสนมเอกพระเจ้าราชาธิราชโปรดปรานมาก ถ้าพระองค์ให้มีพระราชสาส์นไปว่ากล่าวอีกครั้งนี้พระเจ้าราชาธิราชมิรับ ข้าพเจ้าจะแต่งกลอุบาย ให้สมิงชีพรายมีหนังสือลับไปถึงบุตรสาวให้นางสนมทั้งสองคิดอ่านทูลอ้อนวอนพระเจ้าราชาธิราช ให้ยอมรับกระทำสัตย์ด้วยพระองค์ให้จงได้

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงให้แต่งพระราชสาส์นตอบอีกครั้งหนึ่ง ให้มังนันทมิตรนำไป มังนันทมิตรก็

ถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นไปถวายพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงสั่งให้อ่าน ในพระราชสาส์นฉบับของนั้นว่า

สมเด็จพระเชษฐาธิราชเป็นกษัตราธิราชอันประเสริฐ ประกอบด้วยกฤษฎาธิการอันใหญ่หลวงยิ่งนัก ซึ่งจะทรงพระพิโรธด้วยเวรจิตพยาบาทอยู่นั้นหาควรไม่ อันการสงครามดุจหนึ่งน้ำในพระมหาสมุทร ย่อมไหลขึ้นและลงอยู่มิได้ขาด ครั้นเมื่อพระเชษฐาธิราชให้ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองตะแคงนั้นก็มิได้เมืองตะแคง และได้ตะละเจ้าเปพ้าผู้เป็นพระราชธิดาเรา กับมังกำมุนี่ไป จนมังกำมุนี่ตาย ณ เมืองพะสิมนั้น เราก็มีความอัปยศเหมือนกัน และเมืองทะละนี่เป็นแต่เล่นาบดี หรืออาจจะรับทัพกษัตริย์อันประกอบไปด้วยรี้พลมากได้ ซึ่งพระเชษฐาธิราชกับเรากระทำการยุทธนาการสงครามด้วยกันนั้น ก็ย่อมมีแพ้และชนะเหมือนกัน จะมาข้องอยู่ด้วยชัยมานะและเวรจิตดังนี้ ก็จะพากันไปสู่ทุคติภูมิเสียเปล่าเห็นหาประโยชน์ไม่ บ่วยการกองกุศล ซึ่งจะกระทำถาปนาบำรุงพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลายปีมาแล้ว พระเชษฐาเจ้าก็มีพระปรีชาญาณอันยิ่ง จงทรงพระราชดำริเถิด อย่าให้เสียทางพระราชไมตรี โดยโบราณราชประเพณีนั้นเถิด

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้น แล้วก็อ่อนพระทัยลง จึงให้แต่งพระราชสาส์นตอบ รับเป็นไมตรีด้วยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ส่งให้มังนันทมิตรกลับไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ใจความว่าซึ่งน้องเรามีพระราชสาส์นว่ากล่าวมานั้น เราก็เห็นชอบด้วยแล้ว บัดนี้เราจะรับเป็นไมตรีกระทำสัตย์ต่อกัน

ครั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งแล้ว ก็มีพระทัยยินดีนักจึงแต่งให้มังเรราชสู่คุมตัวสมิงชีพราย และทหารสมิงชีพรายร้อยคน ซึ่งพม่าจับไว้ได้นั้น กับม้าร้อยม้า เครื่องม้าคร่ำทองสิบสำรับ กับครอบครัวในเมืองทะละมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็โปรดให้มังเรราชสู่ขึ้นเฝ้า เคียงกับสมิงพ่อเพชร์ จึงให้มังเรราชสู่กระทำสัตย์ถวายต่อหน้าพระที่นั่ง แล้วก็ให้พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่มังเรราชสู่เป็นอันมาก จึงแต่งช้างสามสิบช้างผูกเครื่องคร่ำทองสามสิบสำรับ ให้สมิงพระตะเบิดนำไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องด้วยมังเรราชสู สมิงพระตะเบิดกับมังเรราชสู ก็ถวายบังคมลาคุมช้างไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแล้วกราบทูลความทุกประการ

ครั้นพระเจ้ามณเฑียรทองแจ้งแล้วก็ดีพระทัย จึงโปรดให้สมิงพระตะเบิดขึ้นเฝ้าหน้ามังเรราชสู ให้สมิงพระตะเบิดกระทำสัตย์ถวายต่อหน้าพระที่นั่ง แล้วพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคแก่สมิงพระตะเบิดเป็นอันมาก จึงตรัสแก่สมิงพระตะเบิดว่า เขาลือว่าท่าน

คล้องช้างสันทัดดี จงคล้องให้เราดูสักที่หนึ่งจะได้หรือมิได้ สมิงพระตะเบิดจึงทูลว่า ข้าพเจ้าเคยคล้องแต่ช้างเถื่อน ซึ่งพระองค์จะให้คล้องช้างบ้านนั้นหาเคยไม่ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้นก็ยิ้มอยู่ แล้วตรัสว่าท่านมาเฝ้าเราครั้งนี้ เรามีความยินดียิ่งนัก ประดุจดังเราได้พบกับพระเชษฐาธิราชเจ้าก็เหมือนกัน แล้วพระองค์จึงกำหนดนัดการซึ่งจะทำสัตย์แก่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชนั้น

ฝ่ายสมิงพระตะเบิดก็ถวายบังคมลา กลับมากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ตามพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกำหนดนัดการ ขณะนั้นฝ่ายมอญกับพม่าก็ไปมาหาก้นตามปกติ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชและพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็แต่งคนมาให้ปลูกโรงมณฑปใหญ่ท่ามกลางหว่างค่ายสมิงอังวะมังศรีกับเมืองทะละนั้น กระทำเศวตฉัตรใหญ่กางกั้น ณ ท่ามกลางมหาราชาอาสน์ทั้งสอง และเครื่องสูงอย่างกษัตริย์พร้อมเสร็จ ครั้นถึงวันนัดได้ศุภนิมิตอันเป็นมงคลแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชและพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็เสด็จพร้อมด้วยพลพยุหเสนา มายังโรงมณฑปซึ่งปลูกไว้นั้น พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองก็เสด็จขึ้นทรงนั่งเหนือราชาอาสน์ ร่วมพระมหาเศวตฉัตรทำสัตยานุสัตย์ต่อกัน เฉพาะพระพักตร์พระศรีรัตนตรัย และประกาศแก่เทพยดาพื้นดินทั้งปวงว่า ตั้งแต่วันนี้ไปเราทั้งสองจะรักษาไมตรี มิได้ทำยุทธนาการแก่กันเป็นอันขาด แล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงถวายเศวตฉัตรคันหนึ่ง บังพระสุริยคันหนึ่ง

พระยี่ภู่สำรับหนึ่งแก่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ถวายเศวตฉัตรบังพระสุริย พระยี่ภู่สามสิ่งแก่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเหมือนกัน จึงเอาพระมหามงกุฎและเครื่องประดับพระองค์ทั้งสอง ประสมกันเข้ากระทำฉัตรใส่ยอดพระมุเตา แล้วแบ่งเขตแดนอาณาจักรต่อกัน ฝ่ายทางบกนั้นแต่ภูเขาประตองไปข้างเหนือเป็นแดนพม่า มาข้างใต้เป็นแดนมอญ และทางน้ำนั้นตั้งแต่แม่น้ำคาบคา ข้างเหนือเป็นแดนพม่า ข้างใต้เป็นแดนมอญ และบ่อน้ำมันดินนั้นแบ่งกันคนละสิ่ง ฝ่ายเหนือได้ข้างพม่า ฝ่ายใต้ได้ข้างมอญ

ครั้นพระเจ้าแผ่นดินทั้งสอง กระทำสัตย์ปั้นเขตกันแล้วก็มีพระทัยปราโมทย์สมัครสโมสรภิรมย์ยินดี มาตรว่าแต่ไม้ต้นหนึ่งหญ้าเส้นหนึ่ง ก็มิได้ให้ล่วงเกี่ยวของกัน แล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็เสด็จกลับเมืองทะละ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จกลับเข้าค่าย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ทำสงครามด้วยพระเจ้าฝรั่งมังศรีสุวรรณวามาจนถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้หกปีจึงได้ทำสัตย์ต่อกัน ครั้นอยู่มาสามวัน พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ให้เดกทัพเสด็จกลับไปกรุงอังวะ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ให้เดกทัพกลับไปกรุงหงสาวดี ครั้งนั้นมอญกับพม่าก็ไปมาค้าขายถึงกันเป็นปรกติดีหาอันตรายมิได้ และกรุงรัตนบุระอังวะกับกรุงหงสาวดี ก็อยู่เย็นเป็นสุขด้วยกันทั้งสองฝ่ายหาศึกมิได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้เอาทองนพคุณ ชั่งหนักเท่าพระองค์ ไปทำพระพุทธปฏิมากร แล้วจึงเอาพระมงกุฎสังวาล พระจำมรงค์ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่พระองค์ทรงนั้นออกกระทำเบ็นพุทธบูชาทรงพระพุทธปฏิมากรณดองพระองค์ไว้ แล้วก็ให้มีการมหรสพสมโภชเจ็ดวัน ทรงพระราชศรัทธา ให้อำนวยทานแก่สมณชีพราหมณ์ยาจกวณิพกทั้งปวงเบ็นอันมาก เมืองหงสาวดีครั้งนั้นประกอบด้วยดุริยางค์ดนตรีเครื่องเล่นเต้นรำทั้งปวง เบ็นบรมสุขทุกหญิงชาย เบ็นนิจกาลมามิได้ขาด

อยู่มาวันหนึ่ง พ่อดาวแก่นท้าวจึงทูลถามตะละแม่ท้าวพระชนนีว่า เบ็นไฉนข้าพเจ้าจึงไม่เห็นพระมารดาซึ่งเป้าสมเด็จพระราชบิดาโดยราชประเพณีนั้นด้วยเหตุใด ตะละแม่ท้าวได้ฟังพ่อดาวแก่นท้าวถามดังนั้นก็แค้นพระทัยขึ้นมา ทรงพระกรรแสงแล้วตรัสรำพันบอกความ ซึ่งได้ทุกข์ยากแก่พระราชบิดามาแต่หนหลัง และขัดเคืองกับกับพระราชบิดาด้วยเรื่องเม้ยมะนิก ซึ่งตั้งเบ็นอัครมเหสีนั้นทุกประการ จึงตรัสว่าลูกเอ๋ยทุกวันนี้แม่เจ็บใจนัก คิดจะกลั้นใจตายเสียวันละร้อยหนอยู่ไปก็ได้ความอับยศแก่คนทั้งปวง พ่อดาวแก่นท้าวได้ฟังดังนั้นก็ทรงกรรแสงร่ำรักพระมารดา ถ้อยที่ถ้อยปรับทุกข์กันทั้งสองพระองค์

อยู่มาวันหนึ่ง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จเข้าที่เสวยเม้ยมะนิกผู้เบ็นอัครมเหสีก็เฝ้าอยู่ในที่นั้น พ่อดาวแก่นท้าวเสด็จขึ้นไปเฝ้า

กราบถวายบังคมสมเด็จพระราชบิดา พอเหลือบไปเห็นเมียมะนิกเผ้า ผู้ก็ขัดแค้นพระทัยทรงพระดำริว่า พระราชบิดารักกายิ่งกว่าหงส์ เอากามาตั้งให้ใหญ่ฉะนี้ หากควรที่จะถวายบังคมไม่ เหตุด้วยมันนวมออยู่ จึงต้องไหว้ พ่อดาวแก่นท้าวทรงโกรธนัก จึงกัดนิ้วพระหัตถ์เสีย ครั้นพระราชบิดาเพ่งพระเนตรดูก็กัดเสียอีกนิ้วหนึ่งแล้วถ่มเสีย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ตกตะลึงพระทัยไปแล้ว ทรงพระดำริว่า บุตรเรามากัดนิ้วของตัวเสียดังนี้ เพื่อจะประสงค์สิ่งใด ชะรอยมันคิดว่า จะมีไหว้กูแล้วจึงทำองอาจดังนี้ได้ เมื่อมันเป็นลูกจะมิให้พ่อฉะนี้จะเลี้ยงไว้มิได้ นานไปจะคิดประทุษร้ายต่อกู มิพระดำริดังนั้น แล้วก็ทรงพระโกรธล้นอาลัยในพ่อดาวแก่นท้าว จึงตรัสตวาดว่า อ้ายลูกใจแข็งมึงคิดไม่ไหว้พ่อจะคอยฆ่ากูหรือ จึงทำบังอาจกัดนิ้วเสียฉะนี้ เมื่อมึงคิดจะมิไหว้กูกลัวจะเสียเกียรติยศมือแล้ว ก็จงตายไปเสียอย่าอยู่เป็นพ่อลูกกัน จึงให้หาสมิงอายกองบินผู้ฆ่านักโทษเข้ามาตรัสสั่งให้จับพ่อดาวแก่นท้าวไปฆ่าเสีย นางเมียมะนิกอัครมเหสีรู้พระอัชฌาสัยว่า ทรงพระพิโรธมากถึงทูลขอก็มิให้ แต่จะทำทูลขอให้เป็นที่ คนทั้งปวงจะได้เห็นว่าเราใจดีรักลูกเลี้ยงอยู่มิได้ริษยาชิงชัง จึงทูลว่าซึ่งพระราชโอรสของพระองค์กระทำผิดเพียงนั้น เพราะยังทรงพระเยาว์อยู่ พระทัยจึงร้ายแรงฉุนเฉียวหาทราบผิดชอบไม่ ข้าพเจ้าขอพระราชทานโทษไว้ก่อน อนึ่งถ้าพระมารดาได้แจ้งว่า พระองค์

ให้ ประหารชีวิต พระโอรสเสียแล้ว ก็จะ ตรอมพระทัยสิ้นพระชนม์ ด้วยเป็นแท้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงทั้งเมียมะนิก ออกพระนามตะละแม่ท้าวก็ยิ่งทรงพระโกรธ จึงตรัสว่าจะเลี้ยงมันไว้ไย อ้ายลูกใจร้ายเช่นนี้ แต่นวมือของมันยังไม่รักมันจะรักเราหรือ นานไปมันจะคิดฆ่าพ่อฆ่าแม่เสียง ต้องถ่างเสียเอาไว้มิได้ เมื่อแม่มันจะตายตามกันไปก็ดีอีก อยู่หนักแผ่นดินของกู ๆ นึกชังแม่มันตั้งแต่ทำการภิเษกมาสักเท่าปีแล้วยังไม่หายโกรธเลยทำให้อายแก่เสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวง หญิงแสนงอนอะไรเช่นนี้ถือตัวไปศจนเกินงาม เห็นผัวรักแล้วดัดจริตหึงไปร้อยอย่างเราสิ้นรักแล้วทั้งแม่ลูก ๆ คนหนึ่งไม่เสียดายหาเอาใหม่ จึงตรัสสั่งสมิงอายกองบินคุมเอาตัวไปถ่างเสียโดยเร็ว สมิงอายกองบินก็กลัวพระราชอาญายิ่งนัก ไม่เห็นใครจะทูลขอได้แล้ว ก็เข้ามาคุมเอาตัวพ่อดาวแก่นท้าวไป แล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเฉลียวพระทัยตรัสว่า หน่อยแม่มันรู้จะวิ่งแบกหน้าขึ้นมาร้องไห้อ้อนวอนเราจะรำคาญเสียมิได้ จึงตรัสว่าถ้าใครเอาความลงไปบอกตะละแม่ท้าวก็จะตัดศีรษะเสียสิ้นทั้งโคตร จึงตรัสกำชับหญิงผู้รักษาประตูทั้งสามชั้นว่าอย่าให้ตะละแม่ท้าวขึ้นมา ถ้าปล่อยขึ้นมาได้กูจะฆ่าเสียให้สิ้น ตรัสแล้วก็เสด็จขึ้น

ขณะเมื่อสมิงอายกองบินคุมพ่อดาวแก่นท้าวไปนั้น พ่อดาว

แก่นท้าวมิได้ย่อท้อทรงพระกรรแสง บ่ายพระพักตร์มาตรงทิศดำหนัก พระมารดา ยกพระหัตถ์ถวายบังคมแล้วจึ่งตรัสแก่สมิงอายกองบีนว่า บัดนี้ตัวเราจะถึงแก่ความตายแล้ว ท่านจงเอ็นดูพาเราไปนมัสการพระมุเตาเสียก่อน แล้วจึ่งฆ่าเราตามรับสั่งเถิด สมิงอายกองบีนก็พาพ่อดาวแก่นท้าวไปนมัสการพระมุเตา ครั้นถึงพระมุเตาแล้ว พ่อดาวแก่นท้าวจึ่งถอดพระมหามาลาซึ่งทรงไปนั้น ออกบูชาถวายพระมุเตา ตั้งความอธิษฐานว่า ข้าพเจ้าจะเป็นขบถคิดประทุษร้ายต่อสมเด็จพระราชบิดาหามิได้ บัดนี้พระราชบิดาให้ประหารชีวิตข้าพเจ้าผู้หาความผิดมิได้เสีย เดชะผลอานิสงส์ที่ข้าพเจ้าได้เอาพระมหามาลาออกกระทำพุทธบูชา ถ้าข้าพเจ้าตายแล้วขอให้ได้ไปเกิดในครรภ์พระอัครมเหสี สมเด็จพระเจ้ามณเฑียรทอง ณ กรุงรัตนบุระอังวะเถิด ถ้าอายุข้าพเจ้าได้ยี่สิบสองปีแล้ว ขอให้ได้ทำสงครามด้วยพระราชบิดาองค์นี้จงได้ และเมื่อข้าพเจ้าไปถือปฏิสนธิในครรภ์พระมารดานั้น ขอให้พระราชมารดาอยากเสวยดินในกลางใจเมืองหงสาวดีนี้ให้ได้สมความปรารถนาจงทุกประการ สมิงอายกองบีนได้ยินดังนั้น ก็กำหนดจำถ้อยคำไว้แล้วก็พาพ่อดาวแก่นท้าวไปประหารชีวิตเสียตามประเพณีฆ่าหลวง จึ่งกลับเข้ามากราบทูลตามถ้อยคำพ่อ

ดาวแก่นท้าวตั้งปณิธานปรารถนานั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งดังนั้น ก็ทรงพระดำริว่านี้เป็นลูกทำความผิดแล้วเราให้เอาไปด้างเสีย กลับมีความปรารถนาผูกเวรพยาบาทใหญ่หลวงฉะนี้ ครั้นจะนิ่งอยู่ก็มิควร ถ้าสมความปรารถนาของมันจริง ไปภายหน้าเราจะได้ความคับแค้น พระองค์จึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระมุเตา พร้อมด้วยเสวกามาตย์ข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวง แล้วก็ถอดพระมหามาลาซึ่งทรงไปนั้นออกบูชาพระมุเตา ซ้อนขึ้นเบื้องบนพระมหามาลาพ่อดาวแก่นท้าว ทรงกระทำพระอธิษฐานว่า ราชบุตรข้าพเจ้าคิดประทุษร้ายจองเวรพยายามจะทำสงครามแก่ข้าพเจ้านั้น เดชะผลของข้าพเจ้าได้บูชาพระมุเตาด้วยพระมหามาลานี้ ขอจงช่วยคุ้มกันรักษา ให้มันพ่ายแพ้อย่าสู้ข้าพเจ้าผู้เป็นบิดาได้เลย ครั้นทรงพระอธิษฐานแล้ว ก็เสด็จกลับเข้าสู่พระราชวัง จึงให้จดหมายตั้งศักราชปีเดือนวันคืนทุ่มโมงเวลาไว้

ฝ่ายตะละแม่ท้าวครั้นได้ทราบว่า พระราชสามีทรงพระพิโรธพ่อดาว แก่นท้าว สั่งให้สมิงอายกองบิน เอาไปด้างเสีย แล้วก็ตก พระทัยทรงพระกรรแสงรักบีบบุตร จะขึ้นไปเฝ้าและให้พระญาติวงศ์ช่วยทูลขอโทษก็มิทัน เข้าไปก็มิได้นายประตูห้ามปรามกวดขันนักก็กลับมาทรงพระกรรแสงรักพระโอรสจนสลบลงกับที่ นางสาวใช้และพระญาติ

วงศ์ทั้งปวงเห็นก็ตกใจ จึงเอาน้ำหอมเข้าประพรมพระองค์ช่วยกันแก้ไขพันวัน ตะละแม่ท้าวตั้งแต่ทรงพระโศกถึงพ่อตาวแก่นท้าวไม่เบื่นอันสรงเสวยทุกเวลาพระญาติวงศ์พระนมพี่เลี้ยงจะปลอบประการใด ก็มิได้คลายพระโศก จึงตรัสแก่ญาติวงศ์และนางนมพี่เลี้ยงทั้งปวงว่า ข้าเกิดมาชาตินี้เบื่นคนวาสนาอาภัพ มิผัวหมายจะพึ่งผัว ๆ ก็ไม่โสมเลี้ยงรักใคร่ มิลูกผู้เดียวได้เห็นหน้ากันเมื่อยามยาก ลูกก็ตายไปจากอก ความเจ็บช้ำในข้าครั้งนี้ เปรียบประดุจภูเขามาทับทรวง ซึ่งจะครองชีวิตอยู่เบื่นคนนั้น ได้ความคับแค้นขัดขวางนัก ข้าจะลาท่านทั้งปวงตายไปก่อนแล้ว ซึ่งแม่นมพี่เลี้ยงได้อุปถัมภ์ข้ามาหวังจะได้พึ่งบุญก็หาได้พึ่งสมหมายไม่ อย่าน้อยใจเลยนึกว่าเลี้ยงเอากุศลเถิด ในชาตินี้มิผัวได้ความทุกข์ยาก ไปชาติหน้าข้าเข็ดหลาบไม่ขอมีอีกแล้ว จะอธิษฐานเสี่ยเบื่นอันขาด แต่ลูกนั้นยังอยากมีอยู่แม้นมิได้ลูกเกิดกับอก ก็จะขอลูกเขามาเลี้ยงเบื่นบุตรบุญธรรมพอได้ชมเชย ซึ่งพ่อตาวแก่นท้าวอธิษฐานขอไปเกิดเมืองพม่านั้น ข้าก็จะตายตามไปเกิดด้วย ถึงมิได้เบื่นแม่ลูกแล้ว แต่ขอให้ได้พบกันเถิด ตะละแม่ท้าวระลึกขึ้นมาถึงพ่อตาวแก่นท้าวแล้ว ก็ทรงพระกรรแสงร่ำรักเบื่นอันมาก

ขณะนั้นนางอัครมเหสี พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็ทรงพระครรภ์ให้บังเกิดความ ปรารถนา อยากเสวย ดินกลางใจ กรุงหงสาวดี จึงกราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่าข้าพเจ้าแพ้ครรภ์อยากจะกินดินกลางใจเมือง

หงสาวดี ขอพระองค์ได้ทรงโปรดให้ทูตลงไปขอมาจงได้ พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังดังนั้น ก็ให้แต่งพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการพอสมควร ให้มังตุเรจองเป็นทูตจำทูลพระราชสาส์นนำมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช มังตุเรจองก็กราบถวายบังคมลาขึ้นขึ้นมากับบ่าวไพร่ ครั้นถึงจึงเข้าไปแจ้งความแก่เสนาบดี ๆ ก็ขึ้นกราบบังคมทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ มีรับสั่งให้เบิกทูตนำเข้ามาเฝ้า มังตุเรจองก็เข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงสั่งให้อาลักษณ์อ่าน ในพระราชสาส์นนั้นว่า

> พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องขอเจริญทางพระราชไมตรีถึงสมเด็จพระเชษฐาธิราชผู้ผ่านกรุงหงสาวดี ด้วยเราทั้งสองได้กระทำสัตย์ไว้ต่อกันว่า ไม้ต้นหนึ่ง หญ้าเส้นหนึ่ง ก็มิได้ให้ล่วงเกินของกัน บัดนี้เราจะต้องการดินกลางใจกรุงหงสาวดีเป็นโอสถ จึงแต่งให้มังตุเรจองเป็นทูตมาทูลขอพระเชษฐาธิราชเจ้าโดยทางพระราชไมตรี มิให้เสียสัตยานุสัตย์ซึ่งเราได้กระทำกันไว้แต่ก่อน

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้ว ก็ทรงทราบว่า พ่อตาวแก่นท้าวไปเกิดในครรภ์พระอัครมเหสีพระเจ้า

ฝรั่งมังฆ้อง ต้องด้วยคำอธิษฐานซึ่งให้จดหมายไว้นั้นสมจริงมิได้ผิด ดังพระดำริว่า อ้ายดูกคนนี้นานไปมันจะทำความเดือดร้อนให้ผู้ใหญ่โกรธกันเป็นมั่นคง ซึ่งมันตั้งปรารถนาด้วยความแค้นว่า เมื่อแม่ทรงครรภ์ให้อยากกินดินกลางใจเมืองมอญ มันคิดตามกำลังพาลหวังจะข่มอำนาจเราให้ตกต่ำ ตัวมันจะได้มีสง่าเดชานุภาพ อันจะให้ดินกลางใจเมืองไปนั้นหาควรไม่ เพื่อจะเป็นจริงตามความปรารถนาของมัน จึงตรัสสั่งให้ขุดดินในที่จัณฑการะสถานเก่าเอามาอบปรุงให้หอม กลิ่นดีแล้วใส่ในผอบทองประดับพลอยอันงาม แล้วให้แต่งพระราชสาส์นสนอง จัดเครื่องราชบรรณาการตอบแทนโดยควร มอบให้มังคุเรจองนำกลับไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มังคุเรจองก็ถวายบังคมลาขึ้นม้ารีบกลับไปด้วยบ่าวไพร่ ครั้นถึงกรุงอังวะก็นำพระราชสาส์นตอบ และเครื่องราชบรรณาการผอบทองใส่ดินเข้าถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ จึงสั่งให้อ่านในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าราชาธิราชขอเจริญพระราชไมตรีตอบมาถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องผู้ดำรงกรุงรัตนบุระอังวะ ซึ่งน้องเราต้องประสงค์ดินกลางใจเมืองหงสาวดีเป็นโอสถนั้น เราก็จัดให้ทูตนำมาถวายโดยความจำนง ขอน้องเราจงเสวยสุขนฤโรคเจริญชนมายุ อยู่ครองสัตยานุสัตย์ยืดยืนเทอญ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังพระราชสาส์นตอบแล้วก็ดีพระทัย

จึงเอาผอบทองใส่ดินนั้น พระราชทานแก่พระอัครมเหสี ๆ ก็มีพระทัยชื่นชม ได้เสวยดินกลางใจเมืองมอญ สมความปรารถนาแล้วก็บรรเทาพระโทหพาตะ มีพระทัยยินดียิ่งนัก

ฝ่ายตะละแม่ท้าว ตั้งแต่ทรงพระโศกถึงพ่อถาวแก่นท้าวทุกเวลาราตรี แค้นพระทัยโทมนัสมิสิ้น จึงดำริว่าเราจะอยู่เป็นคนให้ลำบากไยตายเสียประเสริฐกว่า นางก็เสวยยาพิษ ๆ ก็กลุ้มขึ้นมาจับดวงพระหทัย ร้องขึ้นได้คำหนึ่งว่า ถูกเอ๋ยแม่จะตายตามไปด้วยพอขาดสมอัสสาสะสิ้นพระชนม์

ฝ่ายหญิงทั้งปวงซึ่งอยู่ในตำหนักนั้น ครั้นรู้ว่าตะละแม่ท้าวฆ่าพระองค์เสีย ก็ตกใจร้องไห้รักเป็นอันมาก บ้างก็ไปบอกแก่เจ้าพนักงานให้กราบทูลพระเจ้าราชาธิราช นางพนักงานก็นำความขึ้นกราบบังคมทูล ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งว่า ตะละแม่ท้าวเสวยยาพิษดับสูญเสียแล้ว ก็มิได้ทรงพระอาลัย ด้วยกฤตยาคุณมนต์ของเม้ยมะนิกเข้าครอบงำ พระสันดานอยู่นานแล้วให้เหนื่อยหน่ายชิงชังในตะละแม่ท้าว จึงตรัสสั่งให้เสนาบดีกระทำเมรุ ซึ่งจะปลงพระศพตามประเพณี สมควรแก่ศักดิ์พระราชบุตรหลวง เสนาบดีรับสั่งแล้วก็ออกมาเร่งให้จัดการกระทำเมรุแล้วเสร็จ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้จัดขบวนแห่ตามอย่างธรรมเนียม นำพระศพตะละแม่ท้าวไปสู่เมรุ ให้ระเบงการมหรสพสมโภช มีพระธรรมเทศนาพระสงฆ์ราชา

คณะฐานานุกรมเปรียญ อันดับสดับปกรณ์จุดดอกไม้เพลิงโปรยทาน อย่างกลางคนจน กระทำตามอย่างที่เคยถวายทุกสิ่งแล้ว แต่พระองค์มิได้เสด็จไปสู่เมรุ ตรัสสั่งให้ตกแต่งตามธรรมเนียม ครั้นถึงวันกำหนดซึ่งจะพระราชทานเพลิงนั้น จึงตรัสแก่นางบัยราชเทวีอัครมเหสีว่า ตะละแม่ท้าวนี้เราแค้นใจยังไม่หาย คิดจะไม่เผาผีแล้ว แต่เกรงพระวงศานุวงศ์ ขุนนางทั้งปวงจะนินทาได้ ยังตรองมิตกยังใจอยู่

นางบัยราชเทวีอัครมเหสีจึงทูลว่า ซึ่งพระองค์จะไม่เสด็จไปพระราชทานเพลิงนั้นมิชอบ พระวงศานุวงศ์จะติเตียนได้ อนึ่งคนทั้งปวงจะกล่าวโทษข้าพเจ้าว่า ทำเสน่ห์เวทมนต์ให้พระองค์หลงจนชิงชังตะละแม่ท้าวพระมเหสีเดิม แต่สิ้นพระชนม์แล้วยังมิเสด็จไปเยี่ยมพระศพ ขอเชิญพระองค์เสด็จไปพระราชทานเพลิงเถิด ความนินทาจึงจะไม่มีแก่พระองค์และข้าพเจ้า สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นด้วย พระนางบัยราชเทวีเพ็ดทูลประการใดก็ย่อมเชื่อฟัง พระองค์จึงเสด็จไปสู่เมรุพร้อมด้วยพระวงศานุวงศ์ ขุนนางน้อยใหญ่ทั้งปวงพระราชทานเพลิงปลงพระศพตะละแม่ท้าวเสร็จแล้ว จึงให้เก็บพระอัฐิใส่ผอบทองประดับพลอยบรรจุไว้ในพระมุเตา แล้วให้มีการสมโภชอีกตามธรรมเนียม

ฝ่ายอัครมเหสีพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นทรงพระครรภ์ครบกำหนดแล้ว ก็ประสูติราชโอรสมีพระรูปสิริงดงาม สมเด็จพระราช

บิดามารดาพระญาติวงศาทั้งปวง ก็มีความโสมนัสชื่นชมนัก อยู่มาประมาณเดือนหนึ่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็โปรดให้กระทำมงคลโสกันต์พระเกศเพลิงเฉลิมพระชวัญ ครั้นพระราชโอรสค่อยทรงพระเจริญขึ้นพระฉวีก็ผุดผ่องเป็นนวลงาม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องพิศพระรูปราชบุตรเห็น เหมือน สมเด็จ พระอัยกาธิราช จึงให้ พระนามว่า มังรายกะยอฉะวา แล้วให้ทำมงคลพระสมัญญาญัติ ขณะเมื่อมังรายกะยอฉะวา ยังทรงพระเยาว์เป็นราชทารกอยู่นั้น ถ้าทรงพระกรรแสงเมื่อใด พระนมพี่เลี้ยงจะปลอบให้เสวยนมก็มิได้เสวย และว่าจะเอาราชสมบัติบ้านเมืองแก้วแหวนใด ๆ ถวายก็มิหยุดต่อปลอบว่าจะเอากรุงหงสาวดีถวายจึงจะหยุด มังรายกะยอฉะวาชอบพระทัย หายทรงพระกรรแสงดังทันที แย้มพระสรวลออกได้ตามภาษาทารก เป็นอัศจรรย์ยิ่งนัก เพราะผลแห่งความปณิธานตำแดงเหตุตำแดงเหตุปรากฏว่า ลับไปเบื้องหน้านั้น มังรายกะยอฉะวาจะได้ทำสงครามกับพระเจ้ากรุงหงสาวดี กิตติศัพท์นี้เลื่องลือไปแก่คนทั้งปวง พระพี่เลี้ยงนางนมจึงนำความขนกราบทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องและอัครมเหสีๆก็มีพระทัยเสน่หาในพระราชโอรสยิ่งนักต่างพระองค์ผลัดกันชมเชย แล้วพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องโปรดให้กระทำมงคล เจาะพระกรรณใส่กุณฑลเนาวรัตน์มงคล ขมวดมุนพระจุฬามณี และราชมงคลการอื่นต่าง ๆ ให้มีเครื่องสมโภชเฉลิมพระชวัญทุกครั้ง ตามเยี่ยงอย่างกษัตริย์ในพุกามประเทศสืบมา

ครั้นมังรายกะยอฉะวาเจริญพระชนม์ใหญ่ขึ้น พระเจ้าผู้รั้งมังมองก็ให้เรียนศึกษาอักขรสมัย และสรรพวิทยาในสำนักครูอาจารย์ที่ดีสำหรับบุตรกษัตริย์ทั้งปวง คนในเมืองก็เข้ามาสวามิภักดิ์อยู่ด้วยมังรายกะยอฉะวาเป็นอันมาก ครั้งนั้นมอญกับพม่าไปมาค้าขายถึงกันเป็นปรกติได้ยี่สิบสองปี หาความพิโรธเบียดเบียนแก่กันมิได้

ครั้นมังรายกะยอฉะวา มีพระชนมายุได้ ยี่สิบสอง พรรษาแล้ว เมื่อจะก่อเกิดการสงคราม หัวเมืองปลายแดนฝ่ายมอญกับพม่าต่อกันนั้นเกิดวิวาทแย่งชิงกันด้วยตักน้ำมันดิน มอญได้ทุบตีฟันแทงพม่าเจ็บป่วยไปเป็นอันมาก ข่าวแจ้งไปถึงมังรายกะยอฉะวา ๆ จึงตรัสถามพระพี่เลี้ยงว่า บ่อน้ำมันดินนั้น เดิมขึ้นข้างไหนเป็นประการใด พระพี่เลี้ยงก็ทูลว่า เดิมน้ำมันดินขึ้นแก่กรุงอังวะก่อน ครั้งสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ กระทำสัตย์ร่วมกันกับด้วยพระเจ้ากรุงหงสาวดี แบ่งปันเขตแดนต่อกันนั้น แล้วแบ่งบ่อน้ำมันดินไปด้วยกึ่งหนึ่ง ฝ่ายมอญจึงขึ้นมาตั้งบ้านเมืองพรมแดนตักน้ำมันดินจึงได้เกิดวิวาทกันฉะนี้

มังรายกะยอฉะวาแจ้งดังนั้นก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสว่าเดิมเป็นของพระราชบิดาเราแล้ว เราจะคิดคืนเอามาเสียมิให้ตกไปแก่มอญ ครั้งนั้นมอญข่มเหงพม่าได้ทุบตีแตกมาเป็นอันมาก เราจะยกลงไปกำจัดมอญเสียให้จงได้ พี่เลี้ยงและข้าหลวงใหญ่ทั้งปวงจึงทูลห้ามว่า พระองค์จะไปกระทำแก่มอญนั้นมิชอบด้วยเป็นความข้าวิวาทกัน

พอจะหาผู้ชำระตัดสินได้ ไม่ควรจะดำบากถึงฝ่าพระองค์ผู้เป็นเจ้า อนึ่ง พระเจ้ากรุงหงสาวดีได้แจ้งก็จะเสียทางพระราชไมตรี สมเด็จพระราชบิดาทราบแล้ว ก็จะทรงพระพิโรธข้าพเจ้าทั้งปวงว่ามิทูลห้ามปรามจะให้ถึงพระราชอาญาถึงสิ้นชีวิต มังรายกะยอฉะวาจึงตรัสว่า ซึ่งพ่อท่านทั้งปวงว่าดังนี้ก็ควรอยู่ แต่เราคิดเกรงขังมอญมานานแล้ว ไม่อยากให้พระราชบิดาเป็นไมตรีมอญเลย นึกนิ่งอยู่ในใจยังมิได้ว่ากับใคร ครั้นมอญก่อความเป็นต้นเหตุแล้วก็พอสมคิดเราจะยกไปตัดไมตรีมอญเสียให้ได้ ถ้าพระเจ้ากรุงหงสาวดีรู้จะขึ้นมาทำศึกกับเรา ๆ ก็มิได้กลัว ทุกวันนี้ใจเราอยากทำสงครามยิ่งนัก เปรียบประดุจราชไกรสรสลัดเชือกขัดเคืองมานานแล้ว พอเห็นหมู่มฤคชาติก็อยากจะขบเคี้ยวเป็นกำลัง ซึ่งสมเด็จพระราชบิดาจะทรงพระโกรธนั้น พ่อท่านทั้งปวงอย่าทรงพระวิตก เราจะช่วยแก้ไขมิให้มีโทษ พ่อท่านทั้งปวงมาด้วยกันเถิด พี่เลี้ยงทูลทัดทานหลายครั้งแล้ว มังรายกะยอฉะวาก็มิฟัง จึงให้จัดพลทหารยกมาตีบ้านเมืองซึ่งตีงพรมแดนนั้นเสีย สั่งให้ห้ามบ่อน้ำมันดินไว้มิให้มอญตัก ให้พวกพม่าอยู่รักษาคอยป้องกันมอญ

ฝ่ายหัวเมืองพรมแดนซึ่งแตกนั้น ก็หนีลงมายังกรุงหงสาวดี จึงเอากิจจานุกิจไปแจ้งแก่เสนาบดี ๆ ก็นำเอาเรื่องราวขึ้นกราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงตรัสปรึกษาสมิงพ่อเพชร์และเสนาบดีทั้งปวงว่า พม่าเสี้ยสัตย์มากระทำก่อนดังนี้ จะก่อการสงครามต่อไปอีก

แล้ว อนึ่งเมืองตะแคงซึ่งเรายกไปตีได้แต่ก่อนมอบให้รามิตะอยู่รักษานั้น รามิตะก็แข็งเมือง มิได้แต่งดอกไม้เงินทองมาส่งตามโบราณราชประเพณี ครั้นจะให้กองทัพไปตีเมืองตะแคงนั้น ฝ่ายเมืองทรางทรวยอยู่ต้นทางก็ต้องตีด้วย แต่เกรงจะผิดคำซึ่งให้สัตยานุสัตย์ต่อกัน เราจึงงดไว้ บัดนี้พม่าเสียสัตย์แล้ว เราจะให้เกณฑ์กองทัพไปตีเมืองตะแคงเสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการใด สมิงพ่อเพชร์จึงทูลว่าซึ่งมังรายกะยอฉะวายกมาตีหัวเมืองปลายแดนนั้น จะทำตามคำพังผู้เดียวหรือพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะปลงพระทัยด้วยก็ยังมิแจ้ง แม้พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมิทราบไม่ได้สั่งให้กระทำเบื้องแต่พระราชบุตรบังอาจพระทัยมากระทำการโดยคำพังแล้ว ถ้ากองทัพเรายกขึ้นไปตอบแทนมิทันได้สอบสวนก็เห็นจะเสียทางพระราชไมตรี ขอให้ทรงพระดำริดูจงควร อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงทูลว่า ซึ่งสมิงพ่อเพชร์ทูลนั้นก็ชอบ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องคงทราบถึงมังรายกะยอฉะวาทำการโดยคำพังแล้วจะปิดความไว้ ก็อุปมาดังปิดแสงพระอาทิตย์และควันเพลิงหามิดไม่ ไหนชุนนางทั้งปวงจะนิ่งได้ ย่อมกลัวความผิดมาถึงตัว คงจะดักลอบทูลให้ทราบ ถ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งแล้ว มิตรัสห้ามปรามราชบุตรหรือยุยงส่งท้ายให้ด้วย มังรายกะยอฉะวาก็จะกำเริบหนักขึ้น จะมาย่ำยีมอญอีกเป็นมั่นคง อันทางพระราชไมตรีก็ย่อมขาดอยู่แล้วเพราะพม่าเสียสัตย์ก่อเหตุก่อน ซึ่งจะ

มาเกรงใจข้าศึกอยู่นั้นหาควรไม่ อุปมาดังทำใจดีต่อเสือแลอสรพิษ เสือและอสรพิษหรือจะรู้จักคุณ คงจะขบตบพัดเอาเป็นเที่ยง ซึ่งพระองค์จะให้ยกไปตอบแทน ตัดกำลังศึกพม่าเสียแต่ยังอ่อนฉะนี้ควรแล้ว

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย จึงตรัสว่า ซึ่งสมิงพ่อเพชร์ปรึกษานั้นก็ควรอยู่แต่ช้าไป อันอำมาตย์ทินมณีกรอดว่านี้เร็วดีนัก เราเห็นว่าธรรมดาบิดารักลูกตามใจไม่ว่ากล่าวแล้ว ลูกก็กำเริบดำพองเที่ยว เบียดเบียนคน ทั้งปวงให้ เดือดร้อน ตามอำเภอใจ ซึ่งมังรายกะยอฉะวาราชบุตรพระเจ้ามณเฑียรทองนี้ ก็คือลูกของเรา ที่ให้ฆ่าเสียนั้นไปเกิด ท่านทั้งสองดีมเสียแล้วหรือ มันผูกเวรพยาบาทใหญ่หลวงนัก เราคิดแล้วแต่เดิมว่าอ้ายลูกคนนี้มันจะทำให้ผู้ใหญ่ผิดกันก็ถูกเหมือนคิด ครั้งนี้มอญกับพม่าเป็นอันขาดกันแล้ว เราจะยกขึ้นไปตีเมืองตะแคงตัดกำลังศึกพม่าให้อ่อนเสียจงได้ สมิงพ่อเพชร์และเสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงให้เกณฑ์กองทัพแต่งให้พระยาเกียรติพระราชบุตรเป็นแม่ทัพหลวง อำมาตย์มะสมรทัพหนึ่ง สมิงพระรามทัพหนึ่ง สมิงนันทะสุริยะทัพหนึ่ง สมิงสามปราบทัพหนึ่ง สมิงจ่อฆองทัพหนึ่ง หกทัพเป็นคนแสนห้าหมื่น ช้างห้าพัน ม้าเจ็ดพัน สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงยกไปตีเมืองตะแคง มีพระราชกำหนดไปว่าเมืองทรางทรวยซึ่งอยู่ต้นทางนั้น จะละไว้มิได้ให้ตีเสียด้วย ครั้นได้ฤกษ์ศุภนิมิตอันเป็นมงคลแล้ว พระยา

เกียรติราชบุตรและนาย ทัพนายกองทั้งปวงก็กราบถวายบังคมลา ยกไป ครั้นไปถึงเมืองทรางทรวยแล้ว พระยาเกียรติแม่ทัพหลวงก็ให้พลทหารเข้าตีหักเอาเมืองทรางทรวย

ฝ่ายพม่าซึ่งอยู่ในเมืองออกรบพุ่งเบ็นสามารถ ต้านทานมิได้ก็แตกหนีไปจากเมืองนั้น ณ เมืองอังวะ กองทัพมอญไล่ฆ่าฟันพม่าล้มตายเบ็นอันมาก ครั้นพระยาเกียรติได้เมืองทรางทรวยแล้วก็ตั้งให้สมิงจ่อฆองคุมทหารหมื่นหนึ่งอยู่รักษาเมือง แล้วก็ยกทัพหลวงขึ้นไป ณ เมืองตะแคง

ฝ่ายนรามิตะเจ้าเมืองตะแคงรู้ว่า กองทัพมอญยกขึ้นมาดังนั้น ก็แต่งช้างม้ารี้พลทแกล้วทหาร ยกมารับทัพพระยาเกียรติกลางทางได้รบพุ่งกันเบ็นสามารถจนถึงตะลุมบอน ฝ่ายทัพนรามิตะต้านทานมิได้ก็แตกหนีกลับเข้าเมือง พระยาเกียรติราชบุตรจึงให้ยกทัพตามไป ครั้นถึงก็ให้แยกกันออกล้อมไว้ ฝ่ายนรามิตะเจ้าเมืองตะแคง ก็ให้ทหารรักษาหน้าที่เชิงเทินเบ็นสามารถ พระยาเกียรติราชบุตรก็เสด็จทรงช้างพระที่นั่ง เข้าไปยืนจนคูเมือง แล้วขับพลทหารเร่งให้เข้าปีนกำแพงเมือง เอาบันไดหกขึ้นพาดระดมกันเข้าทั้งสี่ด้าน ได้รบพุ่งกันเบ็นสามารถ จนนรามิตะต้องอาวุธตายในที่รบ และทัพมอญก็หักเข้าเมืองได้ พระยาเกียรติก็ยกทัพเข้าตั้งอยู่ในเมืองตะแคง แล้วให้กวาดเสบียงอาหารครอบครัวทั้งปวงซ่องสุมไว้

ฝ่ายพม่าเจ้าเมืองทรางทรวย ซึ่งแตกหนีไปเมืองอังวะนั้นจึง แจ้งความแก่เสนาบดี ๆ ก็นำเรื่องราวขึ้นกราบทูล พระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ได้แจ้งว่าทัพมอญมาตีเมือง ทรางทรวย แตก แล้วยกไป ตีเมืองตะแคงก็ทรงพระโกรธ จึงตรัสปรึกษามุขมนตรีเสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวงว่า บัดนี้มอญเสียสัตย์แล้ว ยกขึ้นมาตีหัวเมืองขอบขัณฑเสมาเรา ๆ จะคิดยกไปกระทำตอบแทนบ้าง เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาบดีทั้งปวงมิทันจะกราบทูล

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาจึงทูลว่า มอญยกกองทัพล่วงขึ้นมาตีเมืองทรางทรวย ซึ่งเป็นเขตแดนกรุงรัตนบุระอังวะทั้งนองอาจหมื่นนักดังหนึ่งพม่ามิใช่ชายหาผีมือไม่ ข้าพเจ้าจะขออาสายกลงไปจับมอญทั้งนี้ให้ได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็ตรัสว่า ราชบุตรเรายังอ่อนแก่ความนักไม่เคยทำศึก จะมาดูหมิ่นแก่การสงครามนั้นมิได้ อันนายทัพนายกองฝ่ายมอญนั้นมิใช่ชั่ว ครั้งเรายกลงไปตีเมืองพะสิมนั้น สมิงนครอินท์ยังดอบปลอมเข้ามาได้ถึงที่ข้างในนั้น หากบุญญาภิสมภารของเรา ได้อบรมมาแต่ก่อนเป็นอันมาก จึงหาอันตรายมิได้ ซึ่งถูกเราว่าดังนี้ เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นเป็นประการใด เสนาอำมาตย์นายทัพนายกองจึงทูลว่า พระราชโอรสของพระองค์นี้มีบุญญาภิสมภารเป็นอันมาก เมื่อสมเด็จพระราชมารดาทรงพระครรภ์ก็ให้อยากเสวยดินในใจเมืองมอญ เมื่อยังพระเยาว์อยู่นั้น ถ้าทรงพระกรรแสงแล้ว

พระนมพี่เลี้ยงจะปลอบด้วยประการใด ๆ ก็มิได้หยุด ต่อว่าจะเอาเมืองหงสาวดีถวายจึงจะหยุด ข้าพเจ้าเห็นบุรพนิมิตดังนี้ เป็นอัศจรรย์ใหญ่หลวงนัก ควรที่จะทำสงครามด้วยมอญ เห็นจะได้ชัยชนะเป็นมั่นคง

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้น ก็ระลึกขึ้นมาถึงความหลังมีพระทัยยินดีนัก จึงสั่งเกณฑ์ทัพเป็นคนห้าแสน ช้างเจ็ดพัน ม้าหมื่นหนึ่ง สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวงให้มังรายกะยอฉะวาเป็นแม่ทัพหลวง ยกไปตีทัพมอญ ณ เมืองตะแคงนั้น ครั้นได้ฤกษ์ศุภนิมิตอันเป็นมงคลแล้ว มังรายกะยอฉะวาแลนายทัพนายกองทั้งปวงก็ถวายบังคมลาออกจากเมืองอังวะ ครั้นมาถึงเมืองทรางทรวย ก็ให้พลทหารเข้าตีเอาเมืองซึ่งสมิงจ่อฆองรักษาอยู่นั้น สมิงจ่อฆองต่อสู้เป็นสามารถจนตัวตายในที่รบ มังรายกะยอฉะวาก็หักเข้าเมืองได้ จึงให้เจ้าเมืองทรางทรวยเก่าเข้าอยู่รักษาเมือง แล้วยกทัพขึ้นไปตีเมืองตะแคง ครั้นไปถึงก็เห็นของอย่างรามัญบ๊กอยู่บนเชิงเทิน ก็รู้ว่าเมืองเสียแก่มอญแล้ว จึงให้ตั้งมั่นอยู่ ครั้นรุ่งขึ้นจึงให้พลทหารหักเอาเมือง

พระยาเกียรติราชบุตร แลนายทัพนายกองฝ่ายมอญทั้งปวงก็ต่อสู้รบพุ่งต้านทานเป็นสามารถ พม่าหักเอามิได้ก็ตั้งมั่นประชิดอยู่ พม่าได้รบพุ่งกับมอญเป็นหลายครั้ง ยังหาแพ้ชนะกันไม่ ฝ่ายพระยา

เกี๋ยรติราชบุตรและนายทัพนายกองทั้งปวง ซึ่งอยู่ในเมืองนั้น ก็ขัดสนเสบียงอาหารลงครั้นจะล่าทัพถอยไป ก็เกรงพม่าจะคิดตามก้าวสกัดรบพุ่งไปมิได้ ครั้นจะมีหนังสือบอกลงมาขอกองทัพก็ไม่ทันท่วงที พระยาเกี๋ยรติราชบุตรจึงตรัสปรึษานายทัพนายกองทั้งปวง ๆ คิดอ่านกันเรวนอยู่ปรึกษายังมิตกลง

ขณะนั้นสมิงนันทะสุริยะจึงทูลว่า บัดนี้ทัพพม่ามีกำลังนัก ฝ่ายเราก็ขัดสนเสบียงอาหารลงครั้นจะรักษาเมืองไว้ก็มิได้ จำเป็นจะทิ้งเมืองเสียล่าทัพไป แต่ศึกยังประชิดกันอยู่ ข้าพเจ้าจะคิดกลอุบายให้พม่าเลิกทัพกลับไปก่อน จึงค่อยล่าทัพถอยไปต่อภายหลัง เห็นจะไปได้โดยง่าย

พระยาเกี๋ยรติราชบุตรตรัสถามว่า ท่านจะคิดประการใดจึงจะให้กองทัพพม่าถอยไปได้ สมิงนันทะสุริยะก็ทูลความตามคิดทุกประการ พระยาเกี๋ยรติราชบุตรได้ทรงฟังก็ดีพระทัย ตรัสว่าท่านเร่งทำตามความคิดเถิด สมิงนันทะสุริยะก็ถวายบังคมลาออกมายังที่อยู่จึงแต่งหนังสือเป็นรับสั่งพระเจ้าราชาธิราช ให้มาถึงพระยาเกี๋ยรติและนายทัพนายกองทั้งปวงฉบับหนึ่งใจความว่า มังรายกะยอฉะวายกพลทหารมาตีเมืองตะแคงนั้น เรามีความยินดีนักให้พระราชโอรสรบต้านทานไว้จงได้ บัดนี้เราก็ได้แต่งให้อำมาตย์ทินมณีกรอดและสมิงนครอินท์สองนายคุมพลห้าแสน ยกขึ้นไปก้าวสกัดต้นทางเมืองอังวะไว้แล้ว

ฝ่ายกองทัพหลวงก็ยกมา แต่ณวันศุกร์เดือนสามขึ้นสามค่ำ เป็นพลสิบแสน กำหนดสิบห้าวันจะให้ถึง ถ้านายทัพนายกองทั้งปวงเห็นกองทัพหลวงเข้าตีทัพพม่าแล้ว ก็ให้เร่งตีกระหนาบออกมา อันกองทัพพม่ายกมาเท่านี้ หรือจะรับทัพเราช้าอยู่ได้แต่ชั่วโมงหนึ่ง ถ้าแตกแล้วเราจะยกติดขึ้นไปเมืองอังวะให้จงได้ แล้วแต่งเป็นหนังสือบิดามารดาบุตรภรรยาพี่น้องนายทัพนายกองทแกล้วทหารฝากมาเป็นหลายฉบับ มีเนื้อความต่าง ๆ กัน ด้วยธุระกิจการบ้านเรือน

ครั้นแต่งหนังสือเสร็จแล้ว ก็ให้จัดเป็นเสบียงหาบสิ่งของเอาหนังสือหลายฉบับนั้นใส่รายกันไปในหาบบ้าง ใส่ในห่อผ้าและกล่องกลักบ้าง ทำอย่างว่ามาแต่กรุงหงสาวดี ครั้นเวลาค่ำก็ให้มอญคนใช้หาบไป สั่งว่าให้เดินไปหาต้นทาง มาแต่เมืองหงสาวดีนั้น แล้วกลับย้อนเดินเข้ามาให้กองทัพพม่าเห็น ถ้าทหารพม่าได้ให้ทิ้งหาบและหนังสือนั้นเสีย วิ่งเข้ามาในเมืองจงได้

ฝ่ายมอญคนใช้ ก็ไปกระทำตามสมิงนันทะสุริยะสั่งนั้นทุกประการ ฝ่ายทหารพม่ากองตระเวน เห็นมอญเดินเข้ามาดังนั้น ก็คิดว่ามาแต่เมืองหงสาวดี ชวนกันไล่จะจับเอา ตัวมอญก็ทิ้งหาบและหนังสือวิ่งเสีย ก็พากันวิ่งหนีเข้าในเมือง

ฝ่ายพม่าได้หาบและหนังสือนั้น ก็เอาไปถวายมังรายกะยอ-

ฉะวา ๆ ได้ทราบความในหนังสือแล้วก็หวั่นพระทัย จึงให้หานายทัพนายกองทั้งปวง เข้ามาอ่านหนังสือฟังความ นายทัพนายกองพม่าทั้งปวงรู้ดังนั้น ก็สะดุ้งสะเทือนกลัวว่า กองทัพพระเจ้าราชาธิราชจะยกมา ก็ระส่ำระสายลง ฝ่ายกองทัพมอญในเมืองตะแคงนั้น ก็ให้ตีฆ้องกลองโห่ร้องเต้นรำ แล้วร้องเยาะเย้ยหยาบช้าว่า อ้ายพม่ามึงระวังตัวจงดี อีกสองสามวันพอทัพหลวงมาถึงจะได้เห็นกัน กูจะฆ่าพวกมึงให้เหมือนฆ่าโคและสุกร

ฝ่ายทหารพม่าได้ยินมอญว่าหยาบช้า ก็ไปทูลมังรายกะยอ-ฉะวา ๆ ได้ฟังดังนั้นก็เห็นสมกับหนังสือซึ่งได้ไว้ จึงให้ประชุมนายทัพนายกองทั้งปวงปรึกษาว่า ศึกมอญครั้งนี้คับขันอยู่ เราคิดคับแคบใจนัก ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด นายทัพนายกองทั้งปวงปรึกษาแล้วกราบทูลว่า กองทัพเรายกมาครั้งนี้ เข้าหักเอาเมืองตะแคงก็หลายครั้งแล้วก็มิได้ ทัพมอญเข้มแข็งนัก บัดนี้ทัพพระเจ้าราชาธิราชจะยกขึ้นมากระหนาบ กำลังเราน้อยเห็นจะรับมิได้ อนึ่งกองทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด และสมิงนครอินท์ยกไปก็สกัดอยู่ต้นทางแล้ว แม้นเสียทีกองทัพมอญก็จะตามตีกระทบกัน ที่ไหนจะรอดตัวแก้ไขได้ก็จะยับเยินไป ขอให้เลิกทัพกลับไปก่อน

มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงให้เลิกทัพกลับไปจากเมืองตะแคง พระยาเกียรติแม่ทัพหลวงและนายทัพนายกองทั้ง

ปวง เห็นพม่าเลิกทัพกลับไปเมืองอังวะแล้ว ก็ให้จัดเสบียงอาหาร ทรัพย์สิ่งของ แล้วกวาดเอาครอบครัวชาวเมืองตะแคงทั้งปวง ลงมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลราชกิจทุกประการ พระเจ้าราชาธิราชได้ทรงทราบก็ดีพระทัย จึงพระราชทานบำเหน็จรางวัล แก่พระราชบุตรและนายทัพนายกองทั้งปวง โดยฐานานุศักดิ์เป็นอันมาก

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวากลับมาถึงกรุงอังวะแล้ว ก็กราบทูลพระราชบิดา ซึ่งคืนได้เมืองทรางทวยคืน และยกไปกระทำการ ณ เมืองตะแคงทุกประการ แล้วถวายหนังสือซึ่งเก็บได้มานั้นด้วย พระเจ้ามณเฑียรทองได้แจ้งความในหนังสือนั้นแล้ว จึงตรัสแก่มังรายกะยอฉะวาว่า มอญนายทัพนายกองทแกล้วทหารพระเจ้าราชาธิราช ประกอบด้วยสติปัญญาสามารถนัก หนังสือนี้เป็นกลอุบายต่อลวงเจ้ายังเยาว์แก่ความรู้มิเท่ามอญจึงเลิกทัพกลับมา อันจะทำสงครามแก่มอญนั้น อย่าพึงประมาท แล้วพระราชทานรางวัลแก่พระราชโอรสและนายทัพนายกองทั้งปวงเป็นอันมาก

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง มังรายกะยอฉะวาและมังสีสุราชบุตรทั้งสองขึ้นเฝ้าพระราชบิดาพร้อมด้วยมุขมนตรีทั้งปวง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นพระราชบุตรทั้งสอง จึงตรัสว่าราชสมบัติของเรานี้ช้างดีม้าดี ทแกล้วทหารอันดี ควรแก่ลูกเรามังรายกะยอฉะวา และหญิงบรรเลงเครื่องดุริยางค์ดนตรีขับรำทั้งปวงนั้น ควรแก่ลูกเรามังสีสุ

ครั้นพระราชบิดาเสด็จขึ้นแล้ว มังรายกะยอฉะวาก็เสด็จไปตำหนัก

ฝ่ายมังสีสุทรงพระวิตกโทมนัสด้วยคำพระราชบิดา จนน้ำพระเนตรตก มังมหาราชาเห็นดังนั้นก็รู้ว่าน้อยพระทัยในคำพระราชบิดา จึงกระซิบทูลว่า พระราชบิดาตรัสดังนั้น พระองค์อย่าทรงพระวิตกเลยพระทัยเลย สืบไปภายหน้าเป็นประโยชน์แก่พระองค์อีก ด้วยพระเชษฐาของพระองค์นั้น น้ำพระทัยเป็นเหล็กเพชรกล้าแข็งนัก แล้วพระราชบิดาชำชุบด้วยน้ำเกลืออีกเล่า เหล็กนั้นก็จะห้าวหนักหักไปราชสมบัติจะได้แก่พระองค์เป็นมั่นคง มังสีสุได้ฟังดังนั้นก็ได้สติ มีพระทัยยินดีในถ้อยคำมังมหาราชายิ่งนัก

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวา ตั้งแต่ได้ฟังพระราชบิดาตรัสว่า มิรู้เท่ามอญดังนั้นก็น้อยพระทัยนัก อยู่มาวันหนึ่งจึงทูลถามพระราชบิดาว่า บัดนี้การสงครามพม่ากับมอญก็ได้รบพุ่งกันมาอยู่แล้ว จะไว้ใจมิได้เกลือกทัพมอญจะยกขึ้นมา กระทำแก่กรุงอังวะ และหัวเมืองเขตแดนอื่นอีก ข้าพเจ้าจะขอถวายบังคมลาไปจัดหัวเมืองรายทางหน้าด่านให้มั่นคงไว้ก่อน ถ้าทัพมอญยกมาข้าพเจ้าจะขอไปรับไว้ให้หยุดแค่หัวเมืองมิให้ล่วงแดนเข้ามาได้ พระเจ้ามณเฑียรทองก็เห็นด้วยมังรายกะยอฉะวาจึงให้เกณฑ์ทัพม้าสองหมื่น สรรพไปด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงเสร็จแล้ว ครั้นได้ศุภฤกษ์ดีก็ถวายบังคมลาพระราชบิดายกทัพม้าลงมา ครั้นเข้าถึงแดนกรุงหงสาวดี จึงกำชับทหารม้า

ทั้งปวงให้เป็นหมวดกองกัน เข้าโจมตีหัวเมืองรายทางเข้ามา ได้ฆ่าฟันผู้คนล้มตายเป็นอันมากหาผู้ใดจะต้านทานมิได้ แยกย้ายกันตีจุดเผาบ้านน้อยใหญ่ รีบด่วงเข้ามาถึงกำแพงเมือง แล้วถอยกองทัพไปตั้งมั่นอยู่ ณ วัดประกองกลอย ทางไกลเมืองหงสาวดีประมาณร้อยห้าสิบเส้นแล้วก็ให้ทหารแยกกันออกเที่ยวตีจุดบ้านเผาบ้าน ซึ่งตั้งอยู่รอบเมืองนั้นเสียสิ้น

ขณะเมื่อมังรายกะยอฉะวายกทัพมาครั้งนั้น หัวเมืองรายทางทั้งปวงมิทันรู้ตัวก็แตกหนีไปสิ้น จะบอกหนังสือลงมาก็มิทัน ชาวเมืองหงสาวดีแลไปเห็นควันเปลวเพลิงตลบไป และผู้คนก็ตกใจออกเอกเกริกอดหม่านไปทั้งเมือง เสนาบดีใช้คนไปสืบได้ความแล้ว ก็ขึ้นกราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ แจ้งว่ามังรายกะยอฉะวายกทัพม้าลงมาดังนั้น จึงให้หาสมิงพ่อเพชรและเสนาบดีทั้งปวงมาปรึกษา

สมิงพ่อเพชรเสนาบดีทั้งปวงปรึกษาแล้วกราบทูลว่า มังรายกะยอฉะวายกมาครั้งนี้รวดเร็วนัก อันทัพม้านั้นว่องไว สามารถจะผจญด้วยเทพยดาได้ เว้นไว้แต่ทัพช้าง ซึ่งจะผจญด้วยสงครามอสูรได้จึงจะรับหยุด สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็แสร้งตรัสสรรเสริญมังรายกะยอฉะวา หวังจะให้พระราชบุตรทั้งสองมีมานะองอาจในการสงคราม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมีพระราชบุตร มิเสี่ยที่เกิดในตระกูลกษัตริย์ ประกอบด้วยสติปัญญาแกล้วกล้าสามารถนัก ต่าง

พระเนตรพระกรรณพระราชบิดาได้ เรานี้วาสนาอาภัพถึงมิบุตรประดุจหนึ่งหาไม่ ถ้ามังรายกะยอฉะวามาเป็นบุตรเราก็จะเป็นที่วางใจยิ่งนัก

ขณะนั้นพระยาเกียรติและพระยาพระรามผู้เป็นพระราชบุตร ได้ฟังสมเด็จพระราชบิดาตรัสดังนั้นก็ดำริว่า ชะรอยพระราชบิดาจะทรงเห็นว่า ตัวเรามิได้เอาใจปลงลงในราชการสงคราม เกียจคร้านย่อท้อยู่ จึงตรัสสรรเสริญยกย่องมังรายกะยอฉะวาฉะนี้ พระราชบุตรทั้งสองน้อยพระทัยนัก จึงกราบทูลพระราชบิดาว่า ศึกมังรายกะยอฉะวายกมาครั้งนี้ข้าพเจ้าทั้งสองจะขออาสาออกไปทำการสนองพระเดชพระคุณจงได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง พระราชบุตรทูลดังนั้นก็ดีพระทัย จึงให้พระยาเกียรติราชบุตร ทรงช้างพลายสิงหนารายณ์คุมทหารช้างชนะงาพันหนึ่ง ผูกเครื่องทองกลางช้าง หมอควาญประดับด้วยเครื่องเหลือง พระยาพระรามราชบุตรทรงช้างพลายชนูเพชรคุมทหารช้างงาพันหนึ่ง ผูกเครื่องนาคกลางช้าง หมอควาญประดับด้วยเครื่องแดงเสื้อสีชมพู สมิงพระคะเบิดขี่ช้างพลายประกายมาศ คุมพลทหารช้างชนะงาพันหนึ่ง และกลางช้างหมอควาญประดับด้วนเครื่องดำ สมิงนครอินท์ขี่ช้างพลายสุริยะ คุมทหารช้างชนะงาพันหนึ่ง กลางช้างหมอควาญประดับด้วนเครื่องเขียว สมิงอังวะมังศรีขี่ช้างพลายรักษ์น้อย คุมทหารช้างชนะงาพันหนึ่ง กลางช้างหมอควาญประดับด้วน

เครื่องสาย ห้าทัพเบื้น ช้างห้าพัน ประดับด้วย ฉัตรธงทิว หอกซัด ทวนของสั่ง ๆ เบื้นหมวดหมู่กัน ตามศักดิชาภรณ์ประดับช้างและคน พร้อมด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวง ครั้นได้พิชัยฤกษ์อันเบื้นศุภมงคลแล้ว พระราชบุตรทั้งสอง นายทัพทั้งสามก็ถวายบังคมลายกทัพช้างออกจากกรุงหงสาวดี ดูรุ่งเรืองงามด้วยนายทัพและพลทหารอันประดับกายแต่งสีต่าง ๆ สลอนสล้างด้วยเครื่องสูงมยุรฉัตรชายฉนาก งามพรรณนานาน้อยใหญ่ ดารดาษไสวไปบนหลังคชาชาร งามพลคชสารอันเดินโดยขบวนพยุหยาตราเบื้นทิวแถว เสียงโกลาหลั่นแล้วด้วยศัพท์ฆ้องกลองกึกก้องบันลือสนั่น พระราชบุตรทั้งสองก็เร่งรีบพลขันธ์ดำเนินมา

ขณะนั้นพม่าม้าใช้กองคอยเหตุ เห็นทัพมอญยกออกมาก็รีบมาทูลแก่มังรายกะยอฉะวา ๆ แจ้งดังนั้นแล้ว ก็ยกทัพม้าออกรับ ฝ่ายพระยาเกียรติพระยาพระรามราชบุตร และนายทัพนายกองทั้งปวงก็แยกทัพให้สมิงนครอินท์คุมทัพช้างพันหนึ่งเดินแซงไปชายทุ่งข้างซ้าย สมิงอังวะมังศรีคุมทหารช้างพันหนึ่งเดินแซงไปชายทุ่งข้างขวา แล้วจึงสั่งสมิงนครอินท์สมิงอังวะมังศรีว่า ถ้าเราให้รอทัพมังรายกะยอฉะวา ๆ ตีกลับล่วงทางลงแล้วจึงยกตีกระหนาบออกมา เราจะตีแตกขึ้นไปให้ทัพพม่าแตกจงได้ สมิงอังวะมังศรีและสมิงนครอินท์ก็ยกกองทัพช้างเดินแซงไปชายทุ่งข้างซ้ายข้างขวา ตามพระราชบุตรสั่ง ครั้นมังรายกะยอฉะวายกมาพอแลเห็นกันถนัด พระยาเกียรติราชบุตรก็ให้เอาช้าง

ห้าร้อยยกเข้ายั้วทัพพม่า

ฝ่ายพม่าก็ขับม้าไล่ช้างมอญ ๆ ก็ทำเป็นพ่ายถอย พม่าเห็นได้ทีก็ขับม้าไล่รุกลงมา สมิงนครอินท์ สมิงอังวะมังศรี เห็นทัพพม่าไล่ล่วงพ้นลงมาแล้ว ก็ขับพลช้างออกตีกระหนาบกลางทัพพม่า พระยาเกียรติพระยาพระรามราชบุตร สมิงพระตะเบิดก็ขับช้างเข้ารับเผชิญหน้าได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ พลทั้งสองฝ่ายก็พุ่งศัสตราวุธแทงฟันกันอลหม่าน กองทัพมอญก็ขับช้างเข้าฉุยไล่ย่ำเหยียบแทงม้าพม่า ม้ารับช้างมิหยุด พม่าเสียขบวน ทัพมอญได้ทีก็ขับช้างประดากันรุมรบเสียงฝีเท้าพลช้างพลม้า และเสียงศัสตราอันพล ทั้งสองฝ่าย แทงกันนั้นดังสนั่นออองเอิกเกริก ดุจเสียงคลื่นลมพายุพัด ผงคลีฟุ้งเป็นควันมืดกลุ้มไปในอากาศ พวกพลตายลงด้วยกันทั้งสองฝ่าย ม้าและพลพม่าล้มตายเป็นอันมาก พม่าเหลือกำลังต้านทานมิได้ก็แตก ทิ้งเข้าของเครื่องศัสตราวุธเสียเป็นอันมาก มังรายกะยอฉะวาก็พาทหารรีบหนีกลับไปเมืองอังวะ

ฝ่ายพระยาเกียรติ พระยาพระรามนายทัพนายกองทั้งปวงจะขับช้างตามม้านั้นมิทันก็กลับมา จึงให้เก็บเครื่องศัสตราวุธได้เป็นอันมาก แล้วก็พากันมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลซึ่งได้รบทัพมังรายกะยอฉะวาชนะทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก จึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระราชบุตรทั้งสองและ

นายทัพนายกองเป็นอันมาก

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาครั้นกลับไปถึงเมืองอังวะแล้ว ก็พานายทัพนายกองเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกราบทูลว่า ข้าพเจ้าไปจัดแจงหัวเมืองปลายด่านครั้งนี้ ได้ยกทัพม้าลงไปเผาเรือน บ้านเมือง รายทางเสียเป็นอันมาก ตีลงไปถึงเชิงกำแพงเมืองหงสาวดี ฝ่ายมอญก็ยกทัพช้างมาเป็นอันมาก ได้รบพุ่งต้านทานเป็นสามารถข้าพเจ้าเห็นเหลือกำลังจึงถอยทัพถอยมา พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้นก็ตรัสว่า ราชบุตรเรายังมิรู้จักกำลังศึกมอญดูหมิ่นนัก หากเป็นทัพม้ากำลังรวดเร็วจึงหนีรอดมาได้ หาไม่ก็เสียทีแก่มอญ มังรายกะยอฉะวาได้ฟังพระราชบิดาตรัสดังนั้น มีพระทัยโทมนัสนักคิดแต่จะทำสงครามหักรานมอญเสียให้ได้ อยู่มาวันหนึ่งจึงกราบทูลพระราชบิดาว่า จะขอกองทัพลงไปตีเมืองหงสาวดีอีก พระเจ้ามณเฑียรทองตรัสทัดทานเป็นหลายครั้งมังรายกะยอฉะวาก็มิฟัง ทูลเผ้าอ้อนวอนพระราชบิดาว่า ถ้ามิโปรดให้ลงไปตีเมืองหงสาวดีอีกแล้ว จะถวายบังคมลาเชือดคอตายเสียให้พ้นความโทมนัส พระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระปรารถนาว่าพระราชบุตรจะเชือดพระศอเสียจริง จึงตรัสว่าเมื่อลูกมิฟังบิดาก็จะยอมให้ไป แต่อย่าทำใจเร็วฆ่าตัวเสียมิชอบ ธรรมดาเป็นลูกกษัตริย์แลทแกล้วทหาร ควรตายก็ยอมตายจึงนับว่าชาย ซึ่งจะฆ่าตัวตายแลความแค้นเท่านี้มิควร ตรัสสอนพระราชบุตรแล้วจึงสั่งให้

เกณฑ์ทัพหัวเมืองขึ้นทั้งปวงได้คนสี่สิบแสน ช้างสองหมื่น ม้าห้าหมื่น สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง ครั้นเกณฑ์ทัพพร้อมเสร็จแล้ว ณ วันศุภฤกษ์ มังรายกะยอฉะวาก็กราบถวายบังคมลาพระราชบิดายกทัพลงมาถึงเมืองปรวน จัดแจงเสบียงอาหารเมืองปรวนเสร็จแล้วก็ยกทัพบกทัพเรือมาทางเมืองตะละชี่ ครั้นถึงเมืองตะละชี่แล้ว ก็ยกรี้พลงมา ณ เมืองตะเกิง ทัพเรือนั้นให้เอาเสบียงอาหารตามลงมาส่ง มังรายกะยอฉะวายกทัพมาถึงเมืองตะเกิงแล้ว สั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงยกเข้าหักเอาเมืองตะเกิง

ฝ่ายพระยาอินทโยชาซึ่งรักษาเมืองตะเกิงนั้น ก็ขับพลทหารขึ้นประจำหน้าที่เชิงเทิน ได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ พลพม่าตายอยู่กับคูเมืองเป็นอันมาก พม่าเข้ารอมิได้ก็ถอยออกมา ฝ่ายมอญในเมืองเห็นดังนั้นก็ฆ้องกลองโห่ร้องเยาะเย้ยหยาบช้าต่าง ๆ มังรายกะยอฉะวาได้ยินก็ทรงพระโกรธเป็นกำลัง สั่งให้ไล่พลหลังทหารซึ่งถอยออกมานั้นให้กลับเข้ารบจงได้ จึงให้ประกาศแก่ทหารทั้งปวงว่า หน้าด้านผู้ใดถอยออกมา จะตัดศีรษะทั้งนายไพร่ลงถมคูเมืองเสียให้สิ้น ฝ่ายพลทหารทั้งปวงได้เห็นได้ยินดังนั้น ก็กลับรีบกลับเข้าไป มังจะแคงนายทัพคนหนึ่ง ขึ้นช้างยืนรออยู่ริมคูเมือง มังรายกะยอฉะวาเห็นดังนั้นก็ทรงพระโกรธตรัสว่า อ้ายนายทัพผู้นกลัวตายมิใช่ชาติทหารเลี้ยงไว้มิได้จึงสั่งให้พลเดียงโจนลงจากช้างพระที่นั่งไปตัดศีรษะมังจะแคงเสีย

พเลยงก็กระโจนลงจากช้างบี้ขี้ขี้ขนท้ายช้างมังจะแคง ตัดศีรษะควาญช้างและมังจะแคง โยนลงไปให้นายทัพนายกองทั้งปวงดู และขับช้างไล่พลรุกข้ามคูเข้าไปจนถึงกำแพงเมือง พลทหารทั้งปวงก็ตรูกันเข้าหักเอาเมืองตะเกิงได้

ฝ่ายพระยาอินทโยชาซึ่งรักษาเมืองตะเกิงนั้น เห็นพม่าหักเข้าเมืองได้ก็ตกใจ จึงให้เปิดประตูเมืองข้างทิศตะวันตก พาทหารบ่าวไพร่ที่สนิทรีบหนีออกไปยังกรุงหงสาวดี มังรายกะยอฉะวาก็ยกเข้าตั้งอยู่ในเมืองตะเกิง แล้วแต่งให้พลทหารไปติดตามพระยาอินทโยชาทหารไปตามจนสิ้นเขตเมืองไม่ทันแล้ว ก็กลับมาทูลแก่มังรายกะยอฉะวา ๆ ก็มิได้ตรัสประการใด

ฝ่ายพระยาอินทโยชา ครั้นมาถึงกรุงหงสาวดีก็เข้าเฝ้าพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลถึงการซึ่งได้รบพุ่งกับทัพมังรายกะยอฉะวาจนเสียเมืองสิ้นทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งแล้วก็ทรงพระโกรธแก่พระยาอินทโยชา จึงตรัสว่ามังรายกะยอฉะวายกมาเบื้นทัพกษัตริย์เหลือกำลังท่านจะต้านทานแตกหนีมานั้นเราหาเอาโทษไม่ แต่ท่านเป็นผู้ใหญ่เสียแรงเรารักไว้ใจให้อยู่รักษาเมืองต่างหูต่างตา ให้ภรรยาข้าใช้เงินทองเบื้นอันมาก หวังจะให้มีน้ำใจช่วยป้องกันรักษาบ้านเมืองแต่พอเบื้นรั้วเมืองหลวง กลับเบื้นคนเกียจคร้าน ไม่ระวังข้าศึกนอนกอดเมียสาวเสียตามสบายใจ มิได้แต่งผู้คนออกไปสอดแนม สืบ

ข่าวราชการปลายแดนให้รู้ก่อน นิ่งให้ทัพพม่าจู่มาจนถึงเมืองตะเกิง เข้าโจมตีเอาเมืองได้ แล้วแตกหนีมาหาเราทำให้เสียพระเกียรติยศ เหตุไฉนจึงมาแต่ตัว ไม่พาลูกเมียครอบครัวผูกบั้นเอวตามมาด้วยเล่า บ้านนี้พม่าไม่ฉุดลากไปแล้วหรือ ท่านเกียจคร้านในราชกิจดังนี้ว่าผิดโทษถึงตายจึงสั่งให้เอาไปฆ่าเสีย สมิงพ่อเพชรกราบทูลขอโทษว่าพระยาอินทโยธานิสัยชำนาญในทางสมณะ หาถนัดในการสงครามไม่ ชำนาญแต่ธรรมศาสตร์โหราศาสตร์ ซึ่งจะหลงภรรยาเกียจคร้านในกิจราชการดังปากคนเล่าลือนั้น ข้าพเจ้าเห็นหาเป็นไม่ ขอพระราชทานให้ภาคโทษไว้ครั้งหนึ่งก่อน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ก็ทรงคิดถึงความหลังคลายพระโกรธลงจึงพระราชทานโทษให้ แล้วตรัสสั่งอำมาตย์ทินมณีกรอดอำมาตย์มะสมร ให้ไปเกณฑ์คนเมืองพะสิมหนึ่ง เมืองแตรหนึ่ง เมืองเกาะขเมิงหนึ่ง เมืองเชียหนึ่ง เมืองอักครูหนึ่ง เมืองฉลองหนึ่ง เมืองเซาหนึ่ง เจ็ดเมืองฝ่ายใต้ ถ้าได้แล้วให้อำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นแม่ทัพ เร่งยกทัพเรือตีเกียวขึ้นไปเมืองปรวนต้นทาง ซึ่งมังรายกะยอฉะวาไว้เสบียงอาหารนั้นให้ได้

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จยกกองทัพมา พอถึงแม่น้ำพวงนางไกลกันกับเมืองตะเกิงทางประมาณร้อยเส้น สั่งให้ตั้งค่ายยังมิทันแล้ว ฝ่ายม้าใช้กองคอยเหตุก็เข้ามาทูลแก่มังรายกะยอ-

ฉะวา ๆ ได้แจ้งว่า กองทัพพระเจ้าราชาธิราชยกมา ตั้งอยู่ ณ แม่น้ำพวงนาง ก็ให้เร่งรีบยกช้างม้ารีพลออกจากเมืองตะเกิงมา ตีกองทัพพระเจ้าราชาธิราช

ฝ่ายกองทัพมอญซึ่งยกมาเป็นทัพหน้า ก็แยกย้ายกันไปตัดไม้ทำค่ายยังมิทันมั่น พอกองทัพมังรายกะยอฉะวายกเข้าตี ทัพมอญต้านทานมิได้ ก็แตกร่นถอยมาจนถึงหน้าช้างทัพพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งให้ยืนช้างกันพลทำค่ายอยู่นั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทอดพระเนตรเห็นพลแตกมาก็ทรงพระโกรธ ตรัสว่าอ้ายพม่ามันจะไม่ให้เราหยุดพักหายเหนื่อยแล้ว จึงให้พลทัพหลวงตั้งมั่นไว้ สั่งให้สมิงนครอินท์คุมทหารดาบสองมือหมื่นหนึ่ง สมิงพระรามคุมทหารดาบสองมือหมื่นหนึ่ง ให้ออกทะลวงฟันพม่า

ฝ่ายสมิงนครอินท์สมิงพระรามรับสั่งแล้ว ก็คุมทหารดาบสองมือเข้าตะลุมบอนฟันพม่า ๆ กับมอญรบกันเป็นสามารถอดหม่าน พม่าต้านทานมิได้ ก็ถอยเข้าไปในเมืองตะเกิง มอญกับพม่าฆ่ากันตายครั้งนั้นจะนับมิได้ แต่พม่าตายมากกว่ามอญประมาณสิบเท่า แล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชสั่งให้ขนศพพม่าซึ่งตายนั้น บรรทุกเกวียนไปทิ้งน้ำเสีย ก็ให้ตั้งค่ายมั่น ณ แม่น้ำพวงนาง พม่าและมอญก็แต่งทหารออกรบกันนอกค่ายทุกวันมิได้ขาด

ฝ่ายอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมร ซึ่งไปเกณฑ์

ทัพเจ็ดหัวเมืองนั้นได้คนสี่หมื่นแปดพัน สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงเสร็จแล้ว ก็ยกทัพเรือขึ้นไปตีเมืองปรวนได้ฟากหนึ่ง แล้วให้ตั้งมั่นไว้ พม่าซึ่งอยู่รักษาเมืองปรวนนั้นจึงแต่งหนังสือบอกให้คนถือลงมาถวายมังรายกะยอฉะวา ๆ จึงให้รับหนังสือมาอ่าน ใจความว่าข้าพเจ้าผู้รักษาเมืองปรวน ขอแจ้งมายังพระราชบุตรได้ทราบ ด้วยอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมร ยกทัพเรือขึ้นมาตีเอาเมืองปรวนฟากน้ำหนึ่งแล้ว บัดนี้ตั้งค่ายประชิดรบพุ่งกันอยู่ ซึ่งจะส่งเสบียงอาหารลงไปนั้นขัดสน

ครั้นมังรายกะยอฉะวาได้แจ้งในหนังสือแล้ว จึงให้นายทัพนายกองทั้งปวงมาปรึกษา นายทัพนายกองปรึกษาแล้วกราบทูลว่าอันการสงครามจะเอาแพ้และชนะกันก็เพราะอาหาร บัดนี้ทัพมอญขึ้นไปตีตัดเสบียงอาหารเสียแล้ว เกรงทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมรจะมิหยุดแค่เมืองปรวน จะล่วงเลยลงมาตีเมืองตะละชีด้วย ถ้าเสียเมืองตะละชีแล้ว เห็นจะรอดตัวยาก จำจะถอยทัพขึ้นไปตีอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมร ส่องทัพนั้นเสียให้ได้ก่อน อย่าให้ทันเสียแก่ข้าศึกจึงจะชอบ มังรายกะยอฉะวาก็เห็นด้วย ครั้นเวลาค่ำจึงให้เลิกทัพขึ้นไปเมืองปรวน

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชได้ทราบว่า มังรายกะยอฉะวาเลิกทัพไปเห็นสมคะเนดังนั้นดีพระทัยนัก ครั้นจะให้ตามเกรงทัพพม่าจะหนีรุด

รีบเร็วไป จะกระหนาบทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ มิทันรู้ตัวก็จะเสีย ด่วงที่ไป จึงมิได้ให้คิดตาม แต่แต่งทหารม้าใช้รีบขึ้นไปแจ้งแก่อำมาตย์ทินมณีกรอด ม้าใช้ขึ้นไปถึงจึงแจ้งความแก่อำมาตย์ทินมณีกรอด ๆ รู้ว่ามังรายกะยอฉะวายกขึ้นมาจะตีกระหนาบ จึงคิดเบี้นกล อุบายให้ผูกเบี้นรูปหุ่น ถือเครื่องศัสตราวุธประจำอยู่ทุกหน้าที่ แล้วทำเกราะลมแขวนไว้เบี้นอันมาก ครั้นเวลาค่ำให้กองเพลิงรายนอกค่าย แล้วจับสุนัขมาผูกประจำกองเพลิง ให้เรี่ยรายข้าวปลาอาหารไว้ ในค่ายนั้นให้กองเพลิงห่าง ๆ กัน แต่พอแลเห็นแสงเพลิง มิให้พม่าทั้งปวงสงสัย จึงถอยทัพด่วงรีบขึ้นไปเมืองพะสิม กองทัพพม่าอยู่ฟากข้างหนึ่ง ได้ยินเสียงเกราะเห็นรูปหุ่น และสุนัขคลับคล้ายอยู่หาทันรู้ว่าทัพมอญเดิกไปสิ้นไม่ ก็ตรวจตรากันรักษาค่ายเบี้นปรกติอยู่

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวายกมาจากเมืองตะเกิง ถึงเมืองตะละชี่ แล้วก็ยกทัพเรือลงมาถึงทางร่วมที่จะขึ้นไปเมืองปรวนนั้น พอเวลาประมาณสองยาม แลเห็นกองเพลิงและรูปหุ่น ได้ยินเสียงเกราะก็สำคัญว่าทัพมอญยังตั้งอยู่ดีพระทัยนัก จึงสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้ประดาเรือทอดทุ่นรายบีดแม่น้ำไว้ แล้วสั่งกำชับว่า ถ้าทัพมอญหักด่วงลงมาได้ จะเอาโทษนายทัพนายกองถึงสิ้นชีวิต

นายทัพนายกองก็ทอดทุ่นประดาเรืออยู่เบี้นขนัด เตรียมตรวจตรากันเบี้นสามารถ มังรายกะยอฉะวาแต่งคนให้ไปบอกแก่นายทัพ

นายกองพม่า ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองปรวนนั้นว่า กองทัพหลวงยกขึ้นมาตั้งปิดทางร่วมไว้แล้ว ให้นายทัพนายกองทั้งปวงตระเตรียมทแกล้วทหารไว้ให้พร้อม เวลาพรุ่งนี้จะยกเข้าระดมตีทีเดียว คนใช้ขึ้นไปถึงจึงแจ้งแก่นายทัพนายกองตามรับสั่งทุกประการ ครั้นออกมาจากค่ายแลไปฟากข้างค่ายมอญ ได้ยินแต่เสียงเกราะและเสียงฆ้องชัยเห่าหอนอึงอยู่ แต่งเพลิงที่กองก็น้อยลง คนใช้เหล่านั้นก็สงสัย จึงบอกแก่นายทัพนายกองทั้งปวง นายทัพนายกองเมืองปรวนนั้นก็ชวนกันไปดู ครั้นเห็นดังนั้นก็สงสัยนัก จึงให้ทหารข้ามไปลอดแนม ทหารไปลอดแนมดูฟากข้างค่ายมอญ พังเงี่ยบสงัดเสียงคนจึงเข้าไปใกล้ เห็นแต่กองเพลิงและเสียงฆ้องชัยเห่าหอนอึงอยู่ รูปหุ่นและเกราะดมนั้นก็ส่งเสียงดง แล้วชวนกันเข้าไปในค่ายเห็นแต่กองเพลิง จึงรู้ว่ามอญทำอุบายต่อลวงเลิกกองทัพไปสิ้นแล้ว พวกทหารลอดแนมก็รีบกลับมาบอกแก่นายทัพนายกอง ๆ ได้แจ้งก็ตกใจพูดกันว่าพวกเรามิรู้เท่ามอญดังนี้เห็นจะเป็นโทษ จึงบอกแก่คนใช้ ๆ ก็รีบกลับลงมาทูลมังรายกะยอฉะวา ๆ แจ้งว่ามอญเลิกทัพไปแล้ว ก็ทรงพระโกรธตรัสว่าเราหมายจะมาตีทัพมอญให้ยับเยิน บัดนี้นายทัพนายกองประมาทไม่คอยระวัง ให้มอญหนีไปพ้นเงื้อมมือเราได้ จึงให้เอาโทษแก่นายทัพนายกองทั้งปวง ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองปรวน ครั้นจะให้ยกติดตามก็เห็นมิทัน จึงเลิกทัพกลับไปยังกรุงอังวะ ครั้นถึงจึงนำกิจขึ้นกราบทูลสมเด็จพระราชบิดาทุกประการ

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสว่า ถูกเราเองอาจแกล้วกล้าสามารถในการศึกก็จริง แต่เชิงอุบายถ่ายเทยังอ่อนนัก บัดนี้เสียความคิดแก่มอญ จึงต้องยกทัพคืนมา แล้วพระราชทานบำเหน็จรางวัล แก่พระราชบุตรและนายทัพนายกองเป็นอันมาก

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทราบว่า กองทัพมังรายกะยอฉะวายกไปไม่ทันทัพอำมาตย์ทินมณีกรอด อำมาตย์มะสมรสองทัพนี้ยกไปเมืองพะสิมแล้ว มังรายกะยอฉะวาก็เลิกทัพกลับไปเมืองอังวะ จึงโปรดให้พระยาอินทโยชาอยู่รักษาเมืองตะเกิงดังเก่า แล้วพระองค์ก็ยกทัพกลับมายังกรุงหงสาวดี จึงให้พระยาเกียรติราชบุตรไปอยู่เมืองมองมะละ ให้ราชามนูไปตูแตตกแต่งที่ทางเฉลิมพระราชมนเทียรแล้วให้อยู่ช่วยประคับประคองพระราชบุตรด้วย

ครั้นอยู่มาประมาณสามเดือน สมิงพ่อเพชรก็ป่วยลง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชทรงพระวิตกนัก จึงให้สั่งพันธแพทย์ไปพยาบาลโรคๆก็มิคลายป่วยหนักลง ฝ่ายสมิงนครอินทร์รู้ว่า สมิงพ่อเพชรป่วยหนักก็ไปเยี่ยมเยือนมิได้ขาด อยู่มาวันหนึ่งจึงถามสมิงพ่อเพชรว่า น้าท่านป่วยครั้งนี้เป็นประการใด สมิงพ่อเพชรได้ยินดังนั้น ลืมตาขึ้นดูเห็นสมิงนครอินทร์ก็ดีใจ จึงว่าหลานเรามาก็ดีแล้ว น้าระลึกถึงอยู่ อันโรคเราครั้งนี้เห็นจะหนักอกหนักใจนัก เหลือกำลังที่จะทนได้

ไหนน้าจะมีชีวิตอยู่ทำราชการสนองพระเดชพระคุณพระเจ้าอยู่หัวสืบไป น้าจะลาหลานเราครั้งนี้แล้ว แต่น้าวิตกถึงหลานเรา ซึ่งจะทำศึกสงครามไปเบื้องหน้า ด้วยเจ้าผู้เดียวถ้าศึกพอกำลังก็จะเอาชัยชนะได้ ถ้าศึกเหลือกำลังก็เห็นจะเสียที เพราะหาผู้จะเป็นคู่คิดอุดหนุนนิไม่ได้ ฝ่ายสมิงอังวะมังศีรีเป็นคนมีสติปัญญาฝีมืออยู่ พอจะได้เป็นเพื่อนท่าน ก็เป็นคนหลบหลีกไป ซึ่งจะทำสงครามไปภายหน้า หลานเราอุตส่าห์ระมัดระวังตัวจงดีเถิด เรานี้ไม่ได้อยู่ช่วยประคับประคองท่านแล้ว สมิงนครอินท์ได้ฟังดังนั้น ก็ยกเอามือสมิงพ่อเพชรขึ้นใส่ศีรษะแล้วร้องไห้รัก

ครั้นอยู่มาสองสามวัน สมิงพ่อเพชรก็ถึงแก่ความตาย สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทราบ ก็ทรงพระกรรแสงร่ำรักสมิงพ่อเพชรเป็นอันมาก จึงตรัสสั่งเสนาบดีทั้งปวง ให้แต่งการศพตามบรรดาศักดิ์เสร็จแล้ว ก็ชักศพสมิงพ่อเพชรขึ้นสู่เมรุอันประดับประดาเป็นอันงาม ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมและเปรียญอันดับเป็นอันมาก พระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงเสร็จแล้ว จึงให้เก็บอัฐิใส่ผอบทองประดับพลอยแล้ว ให้มีงานมหรสพเจ็ดวัน จึงเอาอัฐิไปบรรจุไว้ในพระมุเตา

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวา ตั้งแต่ถอยทัพมาจากเมืองปรวนก็คิดแค้นอยู่ทุกวันทุกเวลาว่ามิรู้เท่ามอญ ครั้นรุ่งขึ้นปีใหม่ จึงขึ้นไปกราบ

ทูลพระราชบิดาว่า ครั้นข้าพเจ้าจะขอยกลงไปตีเมืองหงสาวดีให้ได้ พระเจ้ามณเฑียรทองก็เห็นด้วย จึงสั่งให้มังนันทมิตรคุมพลสิบเก้าหัวเมือง เป็นคนสิบแสน ช้างสองหมื่น ม้าห้าหมื่น สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงเป็นทัพบก แล้วให้แต่งเรือฉลากบางหุ้มด้วยเหล็กพันหนึ่ง เรือลายคาหุ้มทองแดงสองพัน เรือลายเล่ไลยักสามพัน เป็นพลสิบห้าแสนสรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงพร้อม ให้มังรายกะยอฉะวายกทัพบกทัพเรือลงไป ตั้งอยู่ ณ เมืองตะละชี่ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ยกทัพหนุนลงมา ตั้งอยู่ ณ เมืองปรวนเป็นคนสามหมื่น กันทัพมอญซึ่งจะตีเกยวหลังขึ้นมานั้น

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวา มาตั้งอยู่ ณ เมืองตะละชี่รู้ว่า สมิงพ่อเพชรตายแล้วก็ดีใจ จึงดำริว่าพระเจ้าราชาธิราชมีเชยวเพชรหักเสียข้างหนึ่งแล้ว ยังแต่สมิงนครอินท์เป็นคนมีฝีมือ จะคิดกลอุบายตัดกำลังศึก เอาตัวสมิงนครอินท์มาเสียให้ได้ ถ้าพระเจ้าราชาธิราชเสด็จมาแล้ว จะเพทุบายชวนให้แต่งทหารออกรบกันตัวต่อตัว เรือต่อเรือ ช้างต่อช้าง ม้าต่อม้า ครั้งนั้นเห็นที่จะให้สมิงนครอินท์ออกรบ แม้นสมกะเนดังนั้นจะจับเอาตัวให้จงได้ ทรงพระดำริแล้วก็ให้ยกกองทัพออกจากเมืองตะละชี่ไปตั้งมั่นอยู่ ณ ปากน้ำอะดอยทั้งสองฟาก แล้วจึงให้ชำระในลำคลองแวะสองฟากน้ำ ซึ่งจะซุ่มเรือรบไว้ ให้คลองแวะนั้นให้ลึกขวากซ่อนใต้น้ำไว้เฉพาะแต่ช่องเดินเรือ

ถ้าผิดช่องเรือติดอยู่ไปมิได้ เตรียมการทั้งปวงเสร็จแล้ว จึงให้แต่งหนังสือโดยความที่ทรงดำรินั้นฉบับหนึ่ง ครั้นให้แต่งเสร็จแล้วก็คอยท่ากองทัพพระเจ้าราชาธิราชอยู่

ฝ่ายพระยาอินทโยชา ซึ่งรักษาเมืองตะเกิงนั้น แต่งให้คนไปสืบข่าวราชการแดนต่อแดน ได้แจ้งว่ามังรายกะยอฉะวายกมาแล้ว จึงแต่งหนังสือบอกให้คนถือลงมายังเสนาบดี ณ กรุงหงสาวดี คนใช้กรับถือหนังสือลงมายังกรุงหงสาวดี จึงเอาหนังสือเข้าไปส่งให้แก่เสนาบดี ๆ ก็นำหนังสือบอกนั้นขึ้นทูล

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งในหนังสือแล้ว ก็ให้อำมาตย์มะสมรไปเกณฑ์ทัพเรือเมืองเมาะตะมะ และหัวเมืองขึ้นสามสิบหัวเมืองฝ่ายใต้ แล้วให้อำมาตย์ทินมณีกรอดไปเกณฑ์ทัพเรือเมืองพะสิมหัวเมืองขึ้นสิบเจ็ดหัวเมือง ตรัสสั่งให้เกณฑ์ทัพบกหัวเมืองขึ้นฝ่ายเหนือทั้งปวงสามสิบหัวเมือง แล้วให้สมิงพระราม สมิงราชสงคราม สมิงพระตะเบิด เป็นแม่กองทัพบก ช้างหมื่นหนึ่ง ม้าสองหมื่น พลแปดแสน สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง แล้วพระองค์ให้แต่งเรือฉลากบาง หุ้มด้วยเหล็กเจ็ดร้อยลำ เรือสายควหุ้มทองแดงแปดร้อยลำ พลสิบแสนสรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง ให้เจ้าสมิงนครินท์ สมิงอังวะมังศรี สมิงสามปราบเป็นทัพหน้า ครั้นได้พิชัยฤกษ์ดีแล้ว พระองค์ก็ยกทัพบกทัพเรือพร้อมกัน ล่องลงไปเมืองเตี่ยงเตียวขึ้นมาทางเมืองตะเกิงไปเมืองตะละชี่ ถึงแม่น้ำอะลอยพอทอด

พระเนตรเห็นทัพมังรายกะยอฉะวา ซึ่งตั้งอยู่นั้นเป็นอันมาก จึงให้หยุดทัพบกเรือตั้งค่ายมั่นดังไว้

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวา ครั้นแจ้งว่าทัพพระเจ้าราชาธิราชยกมาถึงพร้อมกันแล้ว ก็มีความยินดีนัก จึงให้มังตุเรจองถือหนังสือซึ่งแต่งไว้นั้น กับเครื่องราชบรรณาการ น้ำดอกไม้เทศห้าเต้า เมี่ยงสิบกระหมวด น้ำมันดินสิบกระออม นำไปถวายพระเจ้าราชาธิราช มังตุเรจองก็ถวายบังคมลา ถือหนังสือคุมเครื่องราชบรรณาการ มายังค่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงแจ้งแก่ทหารรักษาประตูค่าย ๆ ก็บอกส่งเข้าไปให้กราบทูล

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทราบแล้ว ก็โปรดให้รับเข้ามา มังตุเรจองก็เข้ามากราบถวายบังคม ถวายหนังสือและเครื่องราชบรรณาการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสให้อ่าน ในหนังสือนั้นใจความว่า

ข้าพเจ้ามังรายกะยอฉะวา ขอแจ้งความถึงสมเด็จพระเจ้าลุงเรา ด้วยข้าพเจ้ายกกองทัพมาครั้งนี้ ปรารถนาจะกระทำสงครามให้สนุกจงนักหนา แต่พระเจ้าลุงเพิ่งยกมาถึง ทแกล้วทหารยังเหนื่อยเดือยด้านัก ครั้นจะด่วนทำการสงครามสัประยุทธรบพุ่งแก่กันนั้น ก็มิได้เห็นฝีมือทแกล้วทหารเข้มแข็งโดยสามารถ เชิญสมเด็จพระเจ้าลุงพักพลทหารทั้งปวง ให้คลายหายเหนื่อยก่อน แต่ศึกจะเงียบว่าง

อยู่เป็นหลายวัน ขอให้จัดทหารที่ดี ขี่ช้างต่อช้าง ขี่ม้าต่อม้า เรือต่อต่อมาสู้กันให้ทเริงทัพหน้าไว้ จะได้ดูชมเล่นเป็นขวัญตาพลาง กว่าศึกใหญ่จะได้รบกัน สมเด็จพระเจ้าลุงจะทรงเห็นประการใด จงตอบมาให้เราทราบ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งในหนังสือแล้ว จึงให้แต่งหนังสือตอบ จัดสิ่งของตอบแทนโดยสมควร ส่งให้ผู้ถือหนังสือกลับไป มังตุเรจองก็ถวายบังคมลา นำหนังสือและเครื่องราชบรรณาการตอบแทน กลับไปถวายมังรายกะยอฉะวา ๆ จึงรับหนังสือมาทรงอ่านในหนังสือนั้นว่า

ซึ่งหลานเราจะใคร่ชมช้าทหาร ให้เห็นฝีมืออัน
เข้มแข็งตัวต่อตัว เรือต่อต่อออกสัประยุทธกันให้ทเริงหน้า
ค่ายเป็นขวัญตานั้น เรามีความยินดีนักวันพรุ่งนี้จึงจะแต่ง
ออกไป ให้หลานเราเร่งแต่งเรือและทหารไว้รับเถิด

มังรายกะยอฉะวาได้แจ้งในหนังสือตอบแล้วก็ดีพระทัยนัก จึงดำริการซึ่งจะจับสมิงนครอินท์นั้นให้ได้ สั่งให้มังขนูเดชคุมเรือฉลากบางหกลำบรรทุกทหารมีฝีมือ จอดซ่อนอยู่ในคลองแวะฝ่ายทิศตะวันออก สรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธทั้งปวง และมีขอเหล็กเกี่ยวเรือกพวนชักถึงถึง ปากคลองนั้นคัดกิ่งไม้สดสะบังไว้ อย่าให้เห็นว่าเป็นคลอง และทางบกนั้นก็ซุ่มทหารไว้เป็นอันมาก สำหรับชักฉุด

เชือกทั้งสองฟาก ตั้งให้มังฉักยาคุมเรือฉลากบางหกลำ ซ่อนอยู่ในคลองแวะฝ่ายตะวันตก มีขอเหล็กเกี่ยวและเชือกพวนชักสรรพด้วยเครื่องศัสตราวุธ แล้วสะปากคลองเตียเหมือนกัน ทำจงเรียบร้อยดีอย่าให้มอญสงสัยได้ เวลาพรุ่งนี้เราจะแต่งเรือฉลากบาง ให้มังกะยอทางออกรบด้วยสมิงนครอินท์ แล้วจะให้ทำเสียทีถอยขึ้นมา ถ้าเห็นมอญไล่ถวิ้งขึ้นมาแล้ว จึงยกทหารออกตีกระหนาบ เอาเรือฉลากบางเกยเข้าไปให้ถึงกัน แล้วเอาขอเหล็กรุมเกี่ยวช่วยกันลากทั้งบกทั้งเรือ เอาเรือฉลากบางสมิงนครอินท์มาจงได้ มังชนูเดชมังฉักยาทั้งกองก็ไปกะเกณฑ์ทหาร ให้ทำการตามมังรายกะยอฉะวาดังนี้นทุกประการ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ครั้นผู้ถือหนังสือกลับไปแล้ว จึงตรัสแก่เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า เวลาเช้าพรุ่งนี้คิดจะแต่งทหารออกสู้กับพม่า เรือลำต่อลำ ผู้ใดจะรับอาสาสู้กับพม่าได้บ้าง เสนาบดีนายทัพนายกองก็นิ่งอยู่ เจ้าสมิงนครอินท์ได้ฟังดังนั้นก็ดีใจ จึงกราบทูลว่าพม่าดูหมิ่นเจรจาองอาจฉะนี้ ดุจมอญมิใช่ชายหาผีมือและสติปัญญามิได้ สำคัญว่าเมืองมอญจะสิ้นคนดีแลกระมัง ข้าพเจ้าจะขออาสาออกไปฆ่าเสีย ให้พม่าขยาดผีมือจงได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นชอบด้วย มีพระทัยยินดีจึงตรัสว่า ผู้อื่นนั้นถึงมีผีมือจะออกไป เรายังมิไว้วางใจ

ถ้าสมิงนครอินท์จะอาสาออกไปแล้ว เราก็ใจคลายความวิตกถอง สมิงนครอินท์รับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกมาที่อยู่ ก็สั่งให้ตกแต่งเรือฉลากบาง และพลทหารเครื่องศัสตราวุธทั้งปวงเสร็จแล้ว ครั้นเวลาเช้าสมิงนครอินท์อาบน้ำทาแป้งหอมน้ำมันหอม แต่งตัวใส่เสื้อชมพูขลิบทองจีบเอว กำไลต้นแขนปลายแขน โพกผ้าชมพูขลิบทองใส่แหวนเพชรเก้ายอดทั้งสองก้อย แล้วเข้ามากราบถวายบังคมลาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงอวยพระพรชัยให้แล้ว สมิงนครอินท์จึงให้ตันฆ้องเบ่าปี่กลองโห่ร้องรำดาบสองมือ ออกเรือฉลากบางไป

ฝ่ายทหารกองคอยเหตุ เห็นเรือสมิงนครอินท์ออกมาจากที่แล้ว ก็มาทูลมังรายกะยอฉะวา ๆ ก็เสด็จขึ้นหอรบในค่าย ครั้นทอดพระเนตรเห็นสมิงนครอินท์ออกเรือฉลากบางเบ่าปี่กลองขึ้นมาดังนั้นก็ดีใจ จึงสั่งให้มังกะยอทางออกเรือฉลากบางเข้ารบเผชิญหน้า มังกะยอทางก็ให้เอาเรือฉลากบางเข้าเผชิญหน้ากัน และทแกล้วทหารทั้งสองฝ่าย ก็เข้ารบพุ่งกันเป็นสามารถช้านานแล้วทำเป็นเสียที่ให้ทหารทวนเรือฉลากบางถอยขึ้นไป เจ้าสมิงนครอินท์ให้ตีเรือฉลากบางตามขึ้นไป ครั้นพ้นช่องขวากถึงปากคลองแวะ มังกะยอทางก็ให้เอาขอเหล็กสับเกี่ยวเรือเจ้าสมิงนครอินท์เข้าไป สมิงนครอินท์เห็นดังนั้นก็คิดประหลาดใจ เกรงจะเสียที จึงโจนขึ้นเรือรบมังกะยอทาง ถือดาบสองมือไล่ฟันพม่าในลำเรือนั้นตายสิ้น

ฝ่ายมังขนูเดช มังถักยาก็เอาเรือฉลากบางซึ่งคอยอยู่สอง

ฝ่ายนั้น ออกรบกระหนาบรุมกัน เกยเรือฉลากบางสมิงนครอินท์เข้าแล้ว จึงเร่งให้ทหารเอาขอเหล็กสับเอาพวนชักเข้าริมฝั่ง ฝ่ายกองทัพบกก็ลงช่วยลากเรือฉลากบางเข้าไป จนถึงหน้าค่ายมังรายกะยอฉะวา พม่าเข้ากลุ้มรุมรบเจ้าสมิงนครอินท์ลำเดียว สมิงนครอินท์กับทหารฆ่าพม่าตายเป็นอันมากจนสิ้นทหารทั้งลำเรือ เหลือแต่เจ้าสมิงนครอินท์ผู้เดียว เป็นคนมีวิทยาคมอยู่คงกระพันตัวต้องศัสตราวุธเป็นสามารถมิได้เข้า ก็โจนขึ้นบกได้ฆ่าฟันพม่าล้มตายเป็นอันมาก จนมือซ้ายขวาคดายดาบมิออกเสือแลผ้าชุ่มไปด้วยโลหิต ฝ่ายพม่าจะเข้าจับเจ้าสมิงนครอินท์มิได้ ก็เอาไม้ค้อนก้อนดินไล่ระดมกันขว้างทั้งถูกเป็นหลายที เจ้าสมิงนครอินท์ก็ล้มลง พม่าก็ตรูกันเข้าจับตัวได้ พาเข้าไปถวายมังรายกะยอฉะวา ๆ ก็ดีพระทัยนัก จึงแต่งคนให้ถือหนังสือขึ้นไปแจ้งแก่สมเด็จพระราชบิดา ณ เมืองปรวน และขณะเมื่อเจ้าสมิงนครอินท์กับพม่ารบกันนั้น สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจะแต่งกองทัพขึ้นไปช่วยก็มิทันท่วงที

ฝ่ายสมิงพระรามซึ่งมาทางทัพบกนั้น ครั้นรู้ว่าเจ้าสมิงนครอินทร์เสียทีกับพม่าก็โกรธ จึงขึ้นช้างพลายประกายมาศรีบเข้าไปยืนหน้าค่ายพม่า แล้วร้องด่าว่าอ้ายพม่าโกหกหาจริงไม่ แม้นมึงดีให้ออกมาชนช้างกับกูตัวต่อตัวให้เห็นฝีมือกัน มังรายกะยอฉะวาได้ยินดังนั้น ก็ขับให้พม่าขึ่นช้างออกไปรุมชนจะจับตัวให้ได้ สมิงพระราม

ก็วางประกายมาศเข้ากระโจมชน ช้างฝ่ายพม่าเสียทีเพลี่ยงพล้ำ สมิงพระรามก็จ้วงฟันด้วยของ้าว ถูกพม่านายทัพนายกองตายเบื้นหลายคน พม่าก็เอาช้างล้อมเข้าเบื้นหลายชั้น สมิงพระรามเห็นดังนั้นก็ขับประกายมาศเข้าไปชน ช้างพม่าก็ล้มตายเบื้นหลายตัว สมิงพระรามเห็นเหลือกำลังจึงขับช้างแหวกออกมาแล้วร้องด่าว่า อ้ายพม่ามึงดีแต่พวกมากหามีความอายไม่ แล้วก็ขับช้างมาค่าย พม่าเห็นดังนนขยาดฝีมือสมิงพระรามอยู่ ก็มิอาจจะติดตามพากันกลับเข้าค่าย ครั้นรุ่งขึ้นวันหนึ่ง มังรายกะยอฉะวาเสด็จมาถึงทรักษาสมิงนครอินท์ไว้นั้น สั่งให้เอาเครื่องทิเสวยมาให้สมิงนครอินท์กิน จึงตรัสปลอบว่าท่านอยู่ด้วยเราเถิดจะเลี้ยงท่านให้เหมือนพระเจ้าลุงเลี้ยง สมิงนครอินท์จึงทูลว่า ข้าพเจ้าเกิดมาเบื้นข้าทหารทำการสงครามมีแต่แพ้และชนะ บัดนี้ข้าพเจ้าเสียทีด้วยข้าศึกหาสัตย์มิได้ ถ้าและมีสัตย์นั้นคงอยู่ดังความสัญญาแล้ว ที่ไหนจะเบื้นดังนี้เล่า ข้าพเจ้าได้ความอัปยศเจ็บช้ำถึงเพี่ยงนี้แล้ว ซึ่งจะรักษาชีวิตอยู่กินข้าวแดงเบื้นข้าสองเจ้า จะประโยชน์อันใดมี ขอแต่พระราชทานน้ำกินแล้วก็จะถวายบังคมลาตาย มังรายกะยอฉะวาจึงเอาน้ำในพระเต้า พระราชทานให้สมิงนครอินท์ ครั้นสมิงนครอินท์กินแล้ว มังรายกะยอฉะวาจึงหยิบเอาหมากในพานเครื่องเสวยยื่นให้ สมิงนครอินท์รับเอาหมากมากินแล้วจึงกราบทูลว่าข้าพเจ้าได้กิน หมาก ของพระราชบุตร พระเจ้ามณเฑียร-

ทองคำหนึ่ง มีพระคุณแก่ข้าพเจ้าเป็นอันมาก ตัวข้าพเจ้าก็จะตายแล้ว หาสิ่งใดจะทดแทนพระคุณมิได้ จะขอทูลความลับไว้แก่พระองค์สักสิ่งหนึ่ง มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้นจึงตรัสว่า ท่านจะบอกความลับสิ่งใดให้เราก็จงบอกเถิด สมิงนครอินท์จึงทูลว่าข้าพเจ้าจะแจ้งความลับบัดนี้ ทแกล้วทหารตามเสด็จพระองค์มีมากอยู่เกรงจะรู้แพร่งพรายไป ขอเชิญพระองค์เสด็จเข้ามาให้ใกล้ข้าพเจ้าจึงจะทูลถวายได้

มังรายกะยอฉะวาได้ทรงฟังดังนั้นก็สำคัญว่าจริง จึงเสด็จเข้าไปใกล้สมิงนครอินท์ ๆ จึงกราบทูลพระกรุณาว่า ซึ่งพระองค์จะทำสงครามด้วยสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช พระเจ้าอยู่หัวของข้าพเจ้าสิ้นไปภายหน้านั้น อย่าได้ทรงช้างให้ตรงหน้าช้างพระที่นั่งเลยเป็นอันขาด อันทหารซึ่งมีฝีมืออย่างข้าพเจ้านี้เป็นอันมาก มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้นก็ทรงพระสรวลจึงตรัสว่า สมิงนครอินท์นี้เป็นทหารมีฝีมือเข้มแข็ง เปรียบเหมือนอสรพิษตัวจะตายแล้วยังลอกคราบหลอกไว้ให้คนกลัวอีกเล่า มิเสียทีเกิดมาเป็นชายชาตรี น้ำใจองอาจกล้าหาญแลฉลาดด้วย ตรัสดังนั้นแล้วก็เสด็จกลับมายังที่อยู่

ฝ่ายพม่าผู้ถือหนังสือไปเมืองปรวนถึงแล้ว ก็นำหนังสือเข้าไปถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ แจ้งว่าสมิงนครอินท์เจ็บช้าลำบากอยู่ก็ทรงพระวิตกว่า ลูกเราทำแก่เจ้าสมิงนครอินท์ผู้มีคุณแก่เราดังนั้น

หาควรไม่ จึงให้มังสู่พระราชบุตรอยู่รักษาเมืองปรวน แล้วพระองค์ก็เส็ดจรีบถมา ณ ทัพมังรายกะยอฉะวา เส็ดจมายังมิทันถึง ฝ่ายเจ้าสมิงนครอินท์ต้องอาวุธบอบช้ำลำบากทั้งไม่ได้กินอาหารด้วย ครันอยู่มาสามวันก็ถึงอนิจกรรม พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเส็ดจมาถึงค่าย มังรายกะยอฉะวาทราบ ก็ออกต้อนรับอัญเชิญสมเด็จพระราชบิดาให้เส็ดจเข้าประทับ ณ พลับพลาในค่าย นายทัพนายกองทั้งปวงก็เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมกัน พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสถามว่า เจ้าสมิงนครอินท์อยู่ไหน มังรายกะยอฉะวาทูลว่า สมิงนครอินท์ถึงแก่กรรมเส็ยแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทราบว่าเจ้าสมิงนครอินท์ถึงแก่ความตายแล้ว ก็ทรงพระอาลัยเส็ยดายนัก จึงตรัสแก่มังรายกะยอฉะวาว่า เจ้าสมิงนครอินท์มีความสัตย์เป็นแท้ แล้วก็มีคุณแก่เราและนายทัพนายกองทั้งปวงเป็นอันมาก ครั้งหนึ่งมอญดวงไปกระทำสัตย์หวังจะฆ่าพม่าเส็ยให้สิ้น เจ้าสมิงนครอินท์ก็บอกแก่มังมหาราชาโดยความสัตย์ พม่าจึงรอดกลับเข้ามาได้ไม่มีอันตราย และเมื่อสมิงนครอินท์ลอบเข้ามาได้ถึงที่อยู่ข้างใน ชีวิตเราอยู่ในเงื้อมมือเขาแล้ว เขาก็ยังมิได้ทำอันตราย ซึ่งสมิงนครอินท์มาถึงแก่ความตายเส็ยน่าอาลัยเส็ยดายนัก ดูกเราทำดังนี้มิชอบ ตรัสติโทษพระราชบุตรเป็นอันมากแล้ว จึงเปลื้องเครื่องประดับซึ่งพระองค์ทรงนั้น ออกใส่ศพเจ้าสมิงนครอินท์ แล้วยกศพตั้งโกศเครื่องประดับประดาเป็นอันงาม

ตรัสสั่งให้หามโกศลงใส่เรือขนาน และจารึกอักษรใส่แผ่นทองลงไว้ด้วย เนื้อความว่าเจ้าสามิงนครอินท์มีความสัตย์เป็นแท้ รู้จักคุณพระมหากษัตราธิราชเป็นอันยิ่งหาผู้เสมอตัวยาก ซึ่งราชบุตรเราทำดังนี้เราหาเห็นชอบด้วยไม่ ครั้นเรารู้จึงรีบลงมาทันที พอสามิงนครอินท์ถึงแก่กรรมเสียแล้ว บัดนี้เราให้แต่งศพสามิงนครอินท์ประดับเครื่องกษัตริย์ใส่เรือขนานลอยไปให้ ขอสมเด็จพระเชษฐาธิราชเจ้าอย่าได้น้อยพระทัยเลย ครั้นจารึกอักษรเสร็จแล้วก็ให้ลอยเรือขนานลงมา

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เสด็จลงมาประทับ ณ เรือขนานพระที่นั่ง พอทอดพระเนตรเห็นเรือขนานใส่ศพเจ้าสามิงนครอินท์ลอยลงมาดังนั้นก็ประหลาดพระทัย จึงตรัสสั่งนายทัพนายกองให้ออกไปรับเรือใส่ศพเจ้าสามิงนครอินท์เข้ามาถึงหน้าเรือขนานพระที่นั่ง แล้วทอดพระเนตรเห็นอักษรซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้มานั้น พอทราบก็ตกพระทัย จึงให้เบิดโกศขึ้นทอดพระเนตรเห็นศพเจ้าสามิงนครอินท์แล้วก็ทรงพระกรรแสงร่ำรัก พรรณาถึงความหลังมาเป็นอันมาก แล้วจึงตรัสสั่งให้ทำเมรุประกอบไปด้วยเครื่องประดับทั้งปวงเป็นอันงามยิ่งกว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องแต่งมานั้นถึงสามเท่า แล้วพระองค์ก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงเจ้าสามิงนครอินท์เสร็จแล้ว จึงเก็บอัฐิใส่ในผอบทองประดับพลอย สั่งให้นำไปบรรจุไว้ ณ พระมุเตา

อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงทรงพระดำริว่า สมิงพระรามทหารพระเจ้าราชาธิราชมีผู้มีอยู่ ๒ช้างม้าสันทัดดี ทำไฉนจะได้เห็นตัวสักครั้งหนึ่ง ทรงพระดำริแล้วแต่งให้ขุนนางพม่าจำทูลพระราชสาส์น คุมเครื่องราชบรรณาการมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงมีรับสั่งให้อ่านในพระราชสาส์นนั้นว่า

เราได้ยินคนเล่าลือสรรเสริญว่า สมิงพระรามองอาจเข้มแข็ง ๒ช้างและม้าก็สันทัดดีมีผู้มีอนัก ตัวผู้เดียวอาจจะสู้คนได้ละร้อยละพัน มีลักษณะอันงามสมเป็นทหารเอก เราจะขอดูตัวสักครั้งหนึ่ง เชิญสมเด็จพระเชษฐาธิราชจงให้สมิงพระรามมาโดยด่วนเถิด

ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งแล้วก็ไม่ไว้พระทัย จึงให้มีพระราชสาส์นตอบและเครื่องบรรณาการทดแทนโดยสมควร สั่งให้ผู้ถือหนังสือกลับไป ขุนนางพม่าก็ถวายบังคมลา ถือพระราชสาส์นตอบและคุมเครื่องราชบรรณาการกลับไปถวายพระเจ้ามณเฑียรทองๆ จึงทรงสั่งให้อ่านในพระราชสาส์นตอบนั้นว่า

ที่น้องเรามีความปรารถนาจะใคร่ดูตัวสมิงพระรามนั้นก็พอจะได้อยู่ แต่เกรงเกลือกจะหาสัตย์มิได้ เหมือนเมื่อครั้งเจ้าสมิงนครอินท์ ครั้นจะให้สมิงพระรามไปอีกเล่าก็เกรงอยู่

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในพระราชสาส์นแล้วก็ทรงพระสรวลว่า พระเจ้าราชาธิราชครั้งนี้ ตั้งแต่สมิงพ่อเพชรและสมิงนครอินท์หาไม่แล้ว เปรียบประดุจพระเพลาพระพาหาขาดไปสิ้นสองข้าง ลงเกรงพระทัยอยู่แล้ว ถ้าเราได้อำมาตย์ทินมณีกรอดสมิงพระรามมาเสียนี้อุประมาดังพระพาหาขาดสิ้น ดวงพระเนตรประทุไปข้างหนึ่งก็จะทำสงครามมิได้ ดุจดังพระยาคชสารเท้าขาด ตรัสแล้วจึงให้แต่งพระราชสาส์นอีกฉบับหนึ่ง ให้ขุนนางพม่าเป็นผู้จำทูลนำมา ขุนนางผู้รับสั่งถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นตอบมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงตรัสสั่งให้อ่าน ในพระราชสาส์นตอบฉบับหลังนั้นว่า

ซึ่งสมเด็จพระเชษฐาธิราชทรงแคลงพระทัย เกลือกจะเป็นดุจดังเจ้าสมิงนครอินท์นั้นก็ควรอยู่ แต่เรากับพระเชษฐาธิราชนี้ เป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ ยิ่งกว่าสามนตราชในประเทศอันน้อยใหญ่ทั้งปวง และลักษณะองค์ของพระมหากษัตริย์นั้น คือมีบุญญาภิสมภารอันยิ่งเป็นเจ้าของเขตแดนในประเทศแห่งตน คือมีทแกล้วทหารอันบริบูรณ์ในสงคราม อนึ่งซึ่งได้นามว่ามหากษัตริย์นั้น เพราะมีสัจธรรมเที่ยงแท้สู้เสียชีวิตมิให้เสียสัตย์ ถ้ามิได้เป็นสัตย์แล้วก็หาเป็นสัตย์ไม่ พระเชษฐาธิราชเจ้าก็ทรงพระปรีชาไม่ทราบในพระทัยหรือ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้วก็ทรงเห็นว่า พระเจ้ามณเฑียรทองมีพระราชสาส์นมาดังนี้ โดยจริงหาเป็นกลอุบายไม่ ครั้นจะมิให้สมิงพระรามไปพม่าก็จะว่ากลัว จึงสั่งให้สมิงพระรามเข้ามาตรัสว่า บัดนี้พระเจ้ามณเฑียรทองมีพระราชสาส์นว่ากล่าวมาเป็นสัตย์สุจริต ปรารถนาจะใคร่ดูตัวท่าน ๆ จงไปให้ทอดพระเนตรเถิด แต่ระมัดระวังตัวไว้อย่าวางใจทีเดียว สมิงพระรามรับสั่งแล้ว ก็ถวายบังคมออกมาที่อยู่ จึงคิดว่าครั้นเราจะแต่งตัวเอาอาวุธซ่อนไปด้วยดังสมิงนครอินท์นั้น พม่ารู้กลเสียแล้ว ทหารเฝ้าประตูค่ายก็จะค้นจับได้ จำจะต้องไปมือเปล่าเอาปากเป็นอาวุธ แม้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องไม่ตั้งอยู่ในสัจธรรมจะให้ทหารทำร้ายเราประการใด เราคงจะคิดพูดผ่อนผันให้รอดตัวกลับมาจงได้ คิดแล้วจึงจัดทหารร่วมใจมีมือหลายสิบคน ให้แต่งเรือฉลากบางพร้อมด้วยเครื่องศัสตราวุธเตรียมพร้อม สมิงพระรามก็แต่งตัวใส่เสื้อชมพูลอดแหวนเพชรเก้ายอดซ้ายขวา โพกผ้าชมพูชิดทอง แล้วเอาแป้งหอมน้ำมันหอมเจือผง อันปลุกเสกอาคมมาประหน้าบริกรรมร่ายมนต์คาถาวิทยาที่เคยเคารพเสร็จแล้วก็เข้ามากราบถวายบังคมลา

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ก็ตรัสอำนวยชัยประสาทพระพร ให้ สมิงพระรามรับพระพรใส่เกล้าแล้ว ก็ถวายบังคมลามาลงเรือ เร่งให้ทหารออกเรือตีกระเชียงขึ้นไป ตอยลำอยู่ตรงหน้าค่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

ฝ่ายนายทัพนายกอง ซึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตรัสใช้ให้ลงมาอยู่เรือหน้าค่าย คอยรับสมิงพระรามนั้น ครั้นเห็นสมิงพระรามไปถึงแล้วก็ให้ทหารออกเรือข้ามมาหา จึงแจ้งความว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาโปรดท่านเป็นอันมาก มีรับสั่งให้ข้าพเจ้ามาคอยเชิญท่านขึ้นไปเฝ้า ณ ค่ายบกบน ท่านอย่ามีความเคลือบแคลงสิ่งใดเลย สมิงพระรามได้ฟังก็ไม่สะดุ้งใจครั่นคร้าม จึงสั่งให้ทหารตีกระเชียงขึ้นไปจอดหน้าฉนวน สั่งให้ทหารเตรียมตัวคอยอยู่ นายทัพนายกองก็พาสมิงพระรามขึ้นไปถึงประตูค่าย ทหารผู้รักษาประตูก็เข้าตรวจค้นดูตัวสมิงพระรามทั่วแล้ว เห็นหามีอาวุธไม่ก็ปล่อยให้เข้าไป สมิงพระรามก็เข้าไป ณ พลับพลาในค่าย ขณะนั้นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยังมิได้เสด็จออก นายทัพนายกองผู้ถือรับสั่งก็ให้คนเข้าไปกราบทูล

ครั้นพระเจ้ามณเฑียรทองแจ้งว่า เจ้าสมิงพระรามมาแล้วก็ดีพระทัย เสด็จออกทอดพระเนตรจึงตรัสสรรเสริญว่า สมิงพระรามนี้ได้ยินแต่ชื่อก็งามอยู่แล้ว และบัดนี้มาได้เห็นตัวเล่าก็มีลักษณะอันสมบูรณ์เป็นทหารงามยิ่งนัก สมิงพระรามได้ฟังจึงกราบทูลว่า พระองค์ตรัสชมข้าพเจ้าว่างามนั้น ข้าพเจ้ายังหาเห็นว่างามไม่ อันตัวข้าพเจ้าบัดเดี๋ยวนี้อุปมาดังว่านรนั่งอยู่บนตอไม้อันไฟไหม้มาเมื่อวสันตฤดูนั้นจะงามฉันใด แม้นพระองค์จะใคร่ทอดพระเนตรข้าพเจ้า

ว่างามแล้ว ขอให้ทหารที่ดีออกมาสู้กันตัวต่อตัว ขี่ช้างต่อช้าง ม้าต่อม้า ให้ข้าพเจ้าได้ลุมอาวุธกรายแขนซ้ายย้ายแขนขวาแล้วเมื่อใด จึงจะทอดพระเนตรเห็นซึ่งการงามของข้าพเจ้า

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังดังนั้นตรัสตอบว่า ซึ่งท่านพูดดังนี้เรามีความยินดีนัก แต่การสงครามเปรียบดังฟองอัณฑะชะ จะหมายแน่ว่าผู้เมียแพ้แลชนะนั้นมิได้ ฝ่ายพม่าแพ้ก็จะเห็นงามของท่าน ถ้าท่านเพลี่ยงพล้ำบาดเจ็บโลหิตออก มิมากแต่แมลงวันกินอิ่มหนึ่ง ก็จะผิดคำที่สัญญาไว้กับพระเชษฐาธิราช ตรัสแล้วจึงพระราชทานเครื่องทองกินหมากสำรับหนึ่ง ช้างผูกเครื่องคร่ำทองด้วยช้างหนึ่ง ให้แก่สมิงพระราม ๆ ก็ถวายบังคมลาขึ้นช้างกลับมาเฝ้าพระเจ้าราชาธิราช กราบทูลความตามพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตรัสว่ากล่าวนั้นทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งแล้วก็ยิ้มอยู่

ขณะเมื่อเจ้าสมิงนครอินท์ถึงแก่กรรมแล้ว พม่าก็มีใจกำเริบ องอาจดังหนึ่งราชสีห์มิได้เกรงดังแต่ก่อน เข้าตั้งค่ายประชิดทัพมอญไว้ ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาก็แต่งทัพเรือให้ยกเลยวงไปท้ายน้ำ ลงรอกันไว้เป็นหลายชั้น นายทัพนายกองและไพร่พลทหารฝ่ายมอญทั้งปวง ตั้งแต่เสียเจ้าสมิงนครอินท์แล้วก็ระทดน้ำใจลง

ขณะนั้นพระยาเกียรติราชบุตรและราชามนู ซึ่งอยู่เมืองมองมะละนั้นยกทัพบกมาถึงเข้าเฝ้าพระเจ้าราชาธิราชแล้ว ราชามนู

ก็คำนวณพระพรรษาถวายว่า พระเคราะห์ร้ายต้องจากราชสมบัติ
ผันทำสงครามครั้งนี้จะปราชัย ขอให้เดิกทัพถอยไปจากที่รบ พระ-
ราชทานมอบไอสุริยสมบัติ แก่พระราชโอรสแล้ว ต้อง เสด็จ ออกจาก
พระราชฐานกรุงหงสาวดี ขอเชิญพระองค์เสด็จลงไปประทับอยู่ ณ
เมืองเมาะตะมะ กำหนดสามเดือนจึ่งจะพ้นพระเคราะห์ ถ้าสิ้นเคราะห์
ร้ายแล้วเมื่อใด จึ่งยกขึ้นมาทำสงครามกับมังรายกะยอฉะวาอีก ก็
จะได้ชัยชนะเป็นมั่นคง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชแจ้งดังนั้นก็ทรงพระวิตกนัก ครั้น
จะเร่งรีบถอยทัพเล่า ก็เกรงทัพพม่าจะติดตาม จึ่งตรัสปรึกษา
เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ใครจะคิดอ่านประการใดบ้าง
เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงก็ไม่รู้ที่จะคิดกลอุบายผ่อนผัน จึ่งทูล
ว่าจะทรงโปรดประการใด ข้าพเจ้าทั้งปวงจะทำตามพระราชบัญชาทุก
ประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟัง ก็ทรงพระโทมนัสนัก
ด้วยอำมาตย์ทินมณีกรอด และอำมาตย์มะสมรก็ยังมามิถึง ครั้น
เวลาค่ำเสด็จเข้าที่พระบรรทมก็มิได้หลับ ทรงรำพึงตริกตรองการ
ต่าง ๆ จนเวลาประมาณยามสาม

ขณะนั้นมะกลอมนายทหารเรือพระที่นั่ง วิดน้ำท้องเรือแกล้ง
ขอดให้ดัง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็ตรัสถามว่าใคร
วิดน้ำ มะกลอมทูลว่าข้าพเจ้าชื่อมะกลอม พระเจ้าราชาธิราชจึง

ตรัสว่า กลางวันทำไมไม่วิดมาวิดกลางคืนฉะนี้ด้วยเหตุใด มะกลอมทูลว่า กลางคืนน้ำใสกลางวันน้ำขุ่น ข้าพเจ้าจึงวิดกลางคืน พระเจ้าราชาธิราชตรัสซักถามว่า เหตุไฉนกลางคืนน้ำใสกลางวันน้ำขุ่น มะกลอมก็ทูลว่าทัพพม่ามาตั้งอยู่เหนือน้ำ กลางวันไพร่พลช้างม้าลงน้ำเป็นอันมากน้ำจึงขุ่นเรือพระที่นั่งก็มิได้รั้ว กลางคืนช้างม้าไพร่พลมิได้ลงดับสนน้ำจึงใส เรือพระที่นั่งรั้วน้ำเข้าได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็ดำริในพระทัยว่ามะกลอมนี้เฉลียวฉลาดพูดหลักแหลม เห็นจะมีปัญญาคิดการใหญ่ได้ จึงตรัสเรียกเข้ามาใกล้ทรงปรึกษาว่า เราจะล่าทัพไปเองจะคิดประการใด ซึ่งจะมิให้ทัพพม่าตดตามได้ มะกลอมทูลว่าข้าพเจ้าก็คิดตรองไว้แล้ว แต่พระองค์ตรัสปรึกษานายทัพนายกองผู้ใหญ่ทั้งปวงอยู่ ข้าพเจ้ามิอาจจะทูล แม้นพระองค์ตรัสแก่ข้าพเจ้าแต่ก่อนฉะนี้ ก็จะเสด็จไปถึงกรุงหงสาวดีโดยสะดวกแล้วไม่ลำบากพระทัยเลย พระเจ้าราชาธิราชตรัสถามว่าเองคิดไว้อย่างไรให้ว่าไปเถิด ถ้าชอบแล้วเราจะทำตาม มะกลอมจึงทูลว่า ธรรมดาศึกตั้งประชิดกันอยู่ฉะนี้ จะไปโดยสะดวกนั้นมิได้ ต้องคิดอุบายลวงข้าศึก ถ้าไปทางน้ำต้องลวงให้เห็นว่าไปทางบก ถ้าไปทางบกก็ลวงให้สำคัญว่าไปทางน้ำ ครั้นพระองค์จะเสด็จไปโดยทางชลมารค จำจะคิดต่อลวงพม่าให้รู้ไปว่าพระองค์จะเสด็จไปทางบก

มิได้ไปทางเรือ พม่าก็จะหลงระวังทัพบกอยู่ไหนจะตามทัน แต่ข้าพเจ้าเกรงอยู่ข้างท้ายน้ำ เกลือกพม่าจะลอบไปลงรอสกัดไว้จะขอให้ไปชันสูตรดูก่อน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เห็นด้วย จึงให้ทหารลงไปดูตามคำมะกลอมทูล ทหารลงไปชันสูตรดูก็พบรอที่พม่าปักไว้ แล้วกลับขึ้นมากราบทูลว่า มีรอปักอยู่ท้ายน้ำ สมดังคำมะกลอมทูลทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ตรัสสรรเสริญมะกลอมว่า มีปัญญาคาดถูกเหมือนคิด จึงตรัสถามว่า เมื่อทางเรือมีรอกั้นอยู่ฉะนี้ เองจะคิดแก้ไขประการใดจึงจะไปได้ มะกลอมทูลว่า ข้าพเจ้าจะขอพลสองพันกับเรือฉลากบางสี่สิบลำ ยกล่วงลงไปก่อนพระองค์ แต่กึ่งนาฬิกาเท่านั้น จะถอนรอให้หลุดเป็นช่องไปจนได้ แม้ทัพหลวงยกลงไปตั้งอยู่ ขอให้ตัดศีรษะข้าพเจ้าเสีย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก จึงทรงพระดำริการที่จะถอยทัพไปนั้น สั่งให้เอาเครื่องพระคชาธารทัพหลวงสำหรับศึกของพระองค์ ขึ้นตระเตรียมทางบกทำเอิกเกริกให้พม่ารู้แล้วให้ทัพเรือทั้งปวง ไขว่สำแหรกเตรียมหาบคอนไว้เป็นอันมาก ฝ่ายพม่าเห็นดังนั้น ก็ไปทูลมังรายกะยอฉะวา ๆ จึงตรัสว่า ชะรอยพระเจ้าราชาธิราชจะเลิกทัพไปทางบกจึงสั่งให้เตรียมการดังนี้ แม้นว่าทัพไปทางบกแล้ว เราจะยกติดตามตีให้ยับเยินจงได้ แล้วสั่ง

ให้เตรียมกองทัพทั้งปวงไว้พร้อม

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงแต่งให้พระยาเกียรติราชบุตรเป็นแม่ทัพหลวง ให้ราชามนูเป็นทัพหน้า ให้สมิงพระรามอยู่รั้งหลัง ตรัสสั่งว่าถ้าเวลาสามยามให้ทหารเอาเพลิงเผาค่ายเสีย แล้วจึงเลิกทัพยกกลับไปยังเมืองหงสาวดี แม้นทัพพม่าติดตามตอยช่วยกันสู้รบตีให้แตกไปจงได้ พระยาเกียรติราชบุตรและราชามนูสมิงพระรามก็ตระเตรียมไว้พร้อมตามรับสั่งทุกประการ

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช โปรดตั้งให้มะกอมเป็นสมิงอุบากองคุมพลทหารสองพัน เรือฉลากบางสี่สิบลำเป็นกองหน้า ครั้นถึงเวลาสามยามแล้ว พระยาเกียรติราชบุตร ราชามนู สมิงพระราม ก็ให้ทหารเอาเพลิงเผาค่ายเสีย แล้วเบ่าหลอดยกกองทัพออกจากค่าย

ฝ่ายทหารกองสอดแนม เข้ามาทูลมังรายกะยอฉะวา ๆ ครั้นแจ้งว่ากองทัพมอญเลิกไปดังนั้น ก็สำคัญว่าพระเจ้าราชาธิราชเสด็จไปทางบก จึงสั่งให้เร่งผูกช้างพระที่นั่งให้นายทัพนายกองขึ้นจากเรือรบสิ้น ก็ยกรีบติดตามไปทางบก ครั้นตามไปทันทัพสมิงพระรามและพระยาเกียรติก็ให้พลทหารเข้าโจมตี

ฝ่ายพระยาเกียรติก็ตั้งรับ ได้รบพุ่งกันเป็นสามารถ รี้พลตายลงด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่มอญฆ่าพม่าล้มตายเป็นอันมาก สมิง

พระรามซึ่งเป็นกองหลังนั้น ชี่พลายประกายมาศเข้าไล่โจมแทงพม่าๆ ต้านหน้ามิได้ก็ถอยออกไป พลายประกายมาศไล่แทงถลำมาที่หล่มตกหล่มลงคิดอยู่ถอนตัวมิขึ้น มังรายกะยอฉะวาก็ให้ทหารเข้าล้อมจับสมิงพระรามได้ พระยาเกียรติและราชามนูจะเข้าแก้มิทันเห็นเหลือกำลังนัก ก็เร่งรีบยกกลับไปกรุงหงสาวดี

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ครั้นทัพบกยกลงไปแล้วก็ให้ออกเรือพระที่นั่งเร่งรีบล่องลงไป สมิงอุบากองซึ่งเป็นทัพหน้ายกไปก่อนนั้น ก็ให้ทหารทั้งปวงเอาเชือกพวนทำห่วงไว้เป็นอันมาก ครั้นถึงรอซึ่งพม่ากันไว้นั้น ก็ให้เอาพวนผูกปลายเสารอเข้าแล้วเอาเรือฉลากบางชนท้ายต่อ ๆ กันเข้า ให้ทหารทั้งปวงช่วยกันตีกระเชียงข่มลงไปทั้งกำลังน้ำไหล กำลังกระเชียงตีข่มลงเสารอทานมิได้ ก็ถอนหลุดติดเรือฉลากบางเป็นทางลงไป ทัพเรือทั้งปวงก็ล่วงตามไปได้

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาจับสมิงพระรามได้ ก็ให้ทหารซักถามว่า พระเจ้าราชาธิราชเสด็จไปทางไหน ครั้นทหารถามสมิงพระรามจึงคิดว่าเราจะลวงต่อไปอีกก็ได้อยู่ แต่เกรงมังรายกะยอฉะวาจะตามไปทันทัพพระยาเกียรติเข้า หาผู้ใดจะต้านทานมิได้ แล้วพระเจ้าราชาธิราชก็ถอยทัพเรือไปช้านานแล้ว ถึงจะตามก็เห็นไม่ทัน จึงบอกตามจริงว่าพม่านี้โง่นัก พระเจ้าราชาธิราชเสด็จไปทางเรือมา

ตามทางบกเถ่า ทหารก็มาทูลตามคำสมิงพระรามบอก

มังรายกะยอฉะวาแจ้งแล้ว ก็สั่งทหารทั้งปวงมิให้ติดตามต่อไป จึ่งช่วยกันฉุดช้างพลายประกายมาศขึ้นจากหล่ม พลายประกายมาศก็ขึ้นมิได้ สมิงพระรามเห็นว่าพลายประกายมาศจะตายเสีย แม้นเอาขึ้นได้จากหล่ม ถึงจะได้ไว้แก่พม่าก็ไหนพม่าจะขี่ได้ ถ้าน้ำมันหน้าหลังคิดชุ่มแล้วเมื่อใด ก็จะสลัดหมอควาญเสียหนีกลับไปกรุงหงสาวดีเป็นมั่นคง คิดแล้วจึงทูลมังรายกะยอฉะวาว่าพระองค์ให้ฉุดช้างพลายประกายมาศดังนี้หาขึ้นไม่ ถ้าพระองค์จะใคร่ได้พลายประกายมาศไว้ ขอให้เอาช้างเข้าต่องาประกายมาศ ๆ ก็จะโกรธ มิใจอาจหาญโจนขึ้นได้เป็นมั่นคง

มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้น จึงสั่งให้ทหารพม่าขึ่นขี่ประกายมาศ แล้วเอาช้างพลายเข้าต่องา ประกายมาศเห็นช้างเข้าต่องาก็โกรธเป็นกำดัง ถีบโจนขึ้นจากหล่มได้ ไล่แทงช้างที่ต่องานั้นหนีมิทันตายกับที่ มังรายกะยอฉะวาก็กลับทัพมา เร่งพลทหารทั้งปวงลงเรือรีบตามพระเจ้าราชาธิราชไป สมิงอังวะมังศรีได้ยินเสียงฆ้องกลองโห่ร้อง เร่งรีบทัพเรือตามลงมาดังนั้น จึงทูลพระเจ้าราชาธิราชว่า ทัพเรือพม่าตามกระชั้นลงมาเห็นจะหนีมิพ้น ข้าพเจ้าจะขออาสาสู้รบอยู่ คอยตัดหลังทัพพม่าให้เรือตามข้าลงจงได้ ขอเชิญพระองค์เสด็จเร่งรีบไปเถิด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟังก็เห็นด้วย จึงให้สมิงอังวะมังศรีรออยู่แล้วพระองค์ก็เร่งรับเรือขนานลงไป สมิงอังวะมังศรีแสร้งทำลอยเรือฉลากบาง หยุดวิดน้ำอยู่ริมฝั่งฟากตะวันตก คอยท่าทัพพม่าอยู่ พอทัพหน้ามังรายกะยอฉะวารับลงมา เห็นเรือสมิงอังวะมังศรีลอยอยู่ลำเดียว จึงร้องถามว่าเรือใคร สมิงอังวะมังศรีร้องบอกว่า เราชื่อสมิงอังวะมังศรี พม่าจึงถามว่า เหตุใดมาลอยเรืออยู่ไม่ไปเล่า สมิงอังวะมังศรีจึงว่า เราหนีไม่พ้นแล้ว จะขออยู่เป็นข้าพระราชบุตรพระเจ้ามณเฑียรทอง ถ้าจะเลยงก็เลยง แม้นมิเลยงก็มาฆ่าเสียเถิด นายกองพม่าจึงร้องถามว่า เรือขนานพระเจ้าราชาธิราชล่องลงไปถึงไหนแล้ว สมิงอังวะมังศรีรับบอกว่าเรือพระเจ้าราชาธิราชลงไปถึงคุ้งหน้าแล้ว พึงจะเลยวัดลำประเดียวนี้ ฝ่ายพม่าสำคัญว่าจริงมีความยินดีนัก ก็มิหยุดเรือเข้าจับสมิงอังวะมังศรีเร่งรับตามลงไป แต่พม่าร้องถามดังนี้ตลอดมาจนถึงเรือพระที่นั่งมังรายกะยอฉะวา ทหารถามสมิงอังวะมังศรีก็ร้องบอกดังนั้นทุกลำ มังรายกะยอฉะวาหมายว่าจริงมิได้เข้าจับสมิงอังวะมังศรี สำคัญว่าอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์แล้ว ก็ละเลยเร่งรับตามลงไปหมายจะให้ทันพระเจ้าราชาธิราชฝ่ายเดียว สมิงอังวะมังศรีเห็นทัพหลวงพ้นไปแล้ว ยังแต่เรือเสบียงล่องลอยลงมาภายหลัง ก็ออกสกัดตีท้ายทัพพม่าฆ่าตายลงเป็นอันมาก พม่าก็เอิก-

เกริกอึงขนร้องบอกกันต่อ ๆ ดงไปจนสิ้นกองทัพ มังรายกะยอ-ฉะวาริบตามพระเจ้าราชาธิราชดงไปหลายคุ้งแล้วก็มิทัน ครั้นพม่าร้องบอกต่อกันขนมาดังนั้น ก็เฉลียวพระทัยขึ้น เกรงว่าพระเจ้าราชาธิราชแต่งกองทัพซุ่มไว้ตัดท้ายพล นายทัพนายกองทั้งปวงก็หยุดเรือรบรอฟังดูอยู่สิ้น มังรายกะยอฉะวาจึงให้ถอยทัพเรือริบทวนขึ้นมา สมิงอังวะมังศรีเห็นกองทัพถอยกลับขึ้นมา ก็พาทหารขึ้นบกเผาเรือฉลากบางเสียแล้วริบหนีไป มังรายกะยอฉะวากลับทัพขึ้นมา เห็นเพลิงไหม้เรือฉลากบางอยู่ดังนั้น ก็รู้ว่าสมิงอังวะมังศรีทำกลขึ้นบกหนีไปแล้ว ครั้นจะตามไปอีกก็เห็นมิทัน จึงกลับทัพมาค่าย ณ แม่น้ำอะดอย

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เสด็จไปถึงเมืองเดียงเมืองเสี่ยงแล้ว จึงสั่งให้เจ้าเมืองกรมการกวาดต้อนครอบครัวเสบียงอาหารตามดงมา ครั้นถึงกรุงหงสาวดีแล้ว จึงมอบราชสมบัติให้แก่พระยาเกียรติราชบุตร ให้ราชามนูอยู่ช่วยประคับประคองการคิดเสบียงอาหารไว้ให้ได้ขวบหนึ่ง แล้วพระองค์ก็เสด็จออกจากกรุงหงสาวดี ดงไปตั้งอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาครั้นยกทัพกลับไปถึงค่ายแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระราชบิดา เอาสมิงพระรามและพลายประกายมาศซึ่งได้มานั้นเข้าถวาย ทูลแจ้งกิจทุกประการ พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟัง

ดังนั้นดีพระทัยนัก มังรายกะยอฉวาจึงทูลพระราชบิดาว่า ครั้งนี้
พระเจ้าราชาธิราชเปรียบเหมือนอสรพิษหาเขี้ยวแก้วมิได้ ด้วยสมิงพ่อ-
เพชรและสมิงนครอินท์ ก็ถึงแก่ความตายเสียสิ้นแล้ว อนึ่งสมิง
พระรามและช้างประกายมาศเล่าเราก็จับตัวมาได้ เห็นกำลังพระเจ้า
ราชาธิราชจะถอยลง ศึกเราได้ที่อยู่แล้ว ข้าพเจ้าจะขอยกทัพบก
ทัพเรือตามลงไปเอาเมืองหงสาวดีให้ได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ตรัสว่า
ทัพมิได้แตกฉานและเลิกไปเองฉะนี้ จะหมายเอาชัยชนะนั้นยังมิได้
ราชบุตรเรามาดูหมิ่นแก่เสนาทแกล้วทหารพระยามอญฉะนี้ เล่ห์กล
อุบายพระเจ้าราชาธิราช และนายทัพนายกองทั้งปวงก็สามารถหลัก
แหลมมิใช่ชั่ว อนึ่งเล่าก็ถึงวสันตฤดูพ้นกำหนดศึกอยู่แล้ว เจ้า
อย่าเพ่อยกตามไปเลย มังรายกะยอฉะวาก็มิฟัง จะขอยกตามลง
ไปให้จงได้ พระเจ้ามณเฑียรทองทัดทานเป็นหลายครั้งแล้วก็มิฟัง
จึงตรัสอนุญาตให้ลงมา มังรายกะยอฉะวาก็ยกทัพบกทัพเรือตาม
พระเจ้าราชาธิราชลงมา แล้วให้เอาช้างประกายมาศนั้นมาด้วย

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นจะตั้งอยู่ ณ แม่น้ำอะลอยนั้น
ก็จวนวสันตฤดู กลัวไพร่พลทั้งปวงจะไม่ได้ทำนา ก็ให้เลิกทัพ
กลับไปยังกรุงอังวะ ให้เอาสมิงพระรามไปด้วย มังรายกะยอฉะวา
ยกทัพบกทัพเรือลงมาครั้งนั้น ตีหัวเมืองรายทางได้หลายเมืองหาผู้
ใดจะต้านทานมิได้ ให้ไล่จับครอบครัวซึ่งเลิกตามพระเจ้าราชาธิราช

มามิทันนั้นได้เป็นอันมาก ครั้นมังรายกะยอฉะวาได้ทราบว่า พระเจ้าราชาธิราชลงไปอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ ก็ยกเข้าประชิดติดเมืองหงสาวดีไว้ ฝ่ายพระยาเกียรติราชบุตรและราชามนู กับนายทัพนายกองทั้งปวงก็รักษาเมืองมั่นไว้เป็นสามารถ มังรายกะยอฉะวาจะเข้าหักเอาเมืองหงสาวดีมิได้ ก็ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ จึงแต่งหนังสือบอกให้มาใช้ขึ้นไปถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มาใช้ก็รับถือหนังสือขึ้นไปยังกรุงอังวะ เอาหนังสือเข้าไปส่งให้เสนาบดี ๆ ก็นำขึ้นกราบทูล

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ก็รับหนังสือบอก ของราชบุตร มาทรงอ่านด้วยพระองค์ เป็นใจความในหนังสือว่า

ข้าพเจ้า มังรายกะยอฉะวา ขอกราบทูล มายังสมเด็จพระราชบิดาได้ทราบ ด้วยข้าพเจ้ายกทัพลงมาครั้งนี้ ได้เมืองตะเกิงพะสิม และหัวเมืองรายทางสิ้นแล้ว ข้าพเจ้าให้ทแกล้วทหารเข้าล้อมเมืองหงสาวดีไว้มั่นคงแล้ว บัดนี้พระเจ้าราชาธิราชหนีลงไปอยู่เมืองเมาะตะมะ ถ้าเมืองหงสาวดีแตกแล้วเมื่อใด ข้าพเจ้าจะให้ทหารยกลงไปจับพระยามอญขึ้นไปถวายให้จงได้ ถึงมาตร์ว่าพระยามอญจะโจนน้ำตาย ข้าพเจ้าจะให้ทหารเอาแหทอดเอาศพขึ้นมา ถ้าพระยามอญเชือดพระศอเสีย หรือเสวยยาพิษตาย

ข้าพเจ้า จะ ให้ ต่อโกศ ใส่ศพ ขึ้นไป ถวาย พระราชบิดา จงได้ ขอให้แต่งเสบียงอาหารส่งลงมาเถิด

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงตรัสว่า ราชบุตรเราทำสงครามรู้แต่จะได้ถ่ายเดียว ยังทะนงอยู่หารู้คิดระวังที่จะเสียไม่ แล้วสั่งให้จัดเสบียงอาหารบรรทุกเรือ แต่งกองทัพคุมลงมาอุดหนุนเพิ่มเติมเป็นอันมาก แล้วมีหนังสือกำชับลงมาด้วยฉบับหนึ่งใจความว่า

ซึ่งลูกเราทำการนั้นก็ดีอยู่แล้ว แต่อย่าไว้ใจทแกล้วทหาร พระยามอญ ๆ ย่อมมีความคิดเล่ห์กล อุบายแกล้วกล้าในการสงครามเป็นอันมาก ถ้าเห็นจะเอาชัยชนะได้ถ่ายเดียวก็ให้ทำไปเถิด แม้นเห็นฝืดเคืองขัดข้องประการใดก็อย่าให้รี้พลทแกล้วทหารได้ความลำบาก ให้ผ่อนผันถอยทัพขึ้นมาเถิด

นายทัพนายกองทั้งปวงก็คุมเสบียงรีบมาส่ง แล้วเอาหนังสือเข้ามาถวายมังรายกะยอฉะวา ๆ ได้แจ้งในหนังสือแล้วก็มิพักช้า

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะนั้น ก็ให้บำรุงช้างม้ารี้พลทแกล้วทหารทั้งปวง ทั้งสามสิบสองหัวเมืองฝ่ายใต้ไว้พร้อมแล้ว จึงแต่งคนให้ไปเร่งทัพอำมาตย์ทินมณีกรอดและเจ้าเมืองเสี่ยง และหัวเมืองขึ้นทั้งปวง ให้มาพร้อมกัน ณ

เมืองเมาะตะมะ ครั้นถ้วนกำหนดสามเดือนพ้นพระเคราะห์แล้ว พระองค์จึงให้ทำพระราชพิธีสะเดาะนามเสี่ยพระเคราะห์ แล้วมีพระราชกำหนดให้แก่เสนาบดี นายทัพนายกองทั้งปวงเปลี่ยนพระนามใหม่ว่าพระเจ้าสิทธิโสม ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์เป็นมงคลแล้ว ก็ให้ยกทัพบกทัพเรือขึ้นมาตั้ง ณ เมืองเสี่ยง จึงตรัสปรึกษานายทัพนายกองทั้งปวงว่า เรายกทัพขึ้นมาครั้งนี้ พม่าล้อมเมืองหงสาวดีอยู่ ทำไฉนราชบุตรเราซึ่งอยู่ในเมืองจะแจ้งความ จะได้กำหนดออกตีทัพพม่ากระหนาบเอาชัยชนะให้จงได้ นายทัพนายกองทั้งปวงซึ่งเข้าอยู่นั้นไม่มีผู้ใดสามารถจะเพ็ดทูลรับอาสาได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชถอนพระทัยแล้วตรัสว่า สมิงพ่อเพชรแสะสมิงนครอินท์ยังมีชีวิตอยู่ การแต่เพียงนี้เห็นจะมิพอยากใจเรานัก ครั้งนี้แขนเราขาดไปสองข้างคิดอะไรก็ขัดขวาง

ขณะนั้นอายมนทะยาซึ่งเข้าอยู่สุดท้ายคน ชะเง้อหน้าขึ้นกราบถวายบังคมแล้วทูลว่า ถึงท่านทั้งสองหาไม่แล้ว ข้าพเจ้าผู้ชื่ออายมนทะยานี้ยังอยู่ จะขอรับอาสาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทำกลอุบาย เข้าไปเอากิจจาในกรุงหงสาวดีออกมาแจ้งถวายให้จงได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสถามว่า เมื่อพม่าล้อมเมืองอยู่แน่นหนาดังนี้ เองผู้เดียวจะทำเป็นประการใดจึงจะเข้าไปได้ อายมนทะยาก็ทูลว่า อันจะไปโดยปรกตินั้นมิได้

ขอพระองค์ให้เอาหวาย ตีหลังข้าพเจ้าให้แตก เป็นแผล แล้วจึงจะไปได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงสั่งให้เอาหวายผ่าซีกมาตีหลัง อายมนทะยา เสียสิบที่แล้ว โปรดตั้งให้เป็นสมิงอายมนทะยา สั่งให้สมิงอาย-มนทะยาจัดทหารเอาไปด้วยตามใจชอบ สมิงอายมนทะยาก็ถวายบังคมลาออกมาเลือกทหารที่แกล้วกล้าร่วมใจได้แปดคน ถือดาบสำหรับมือแล้ว ก็พากันไปยืนอยู่ที่ฝั่งน้ำตรงหน้าค่ายพม่า

ฝ่ายทหารพม่าแลเห็นจึงร้องถามว่า มอญเหล่านี้มาแต่ไหน จะพากันไปแห่งใด สมิงอายมนทะยาร้องบอกว่า เรานี้มาแต่กองทัพพระเจ้าราชาธิราช จะมาสวามิภักดิ์อยู่เป็นข้าพระราชบุตร พระเจ้ามณเฑียรทอง ทหารพม่าได้ฟังดังนั้นก็ดีใจ หวังจะเข้าไปบอกนายได้ความชอบหน่อยหนึ่ง จึงเอาเนื้อความเข้าไปแจ้งแก่มังปายะสุกรี ๆ ก็ให้ทหารลงเรือข้ามไปรับ สมิงอายมนทะยา กับทหารแปดคนนั้นมา สมิงอายมนทะยากับทหารเข้ามาถึงคำนับมังปายะ-สุกรี ๆ ก็ซักถาม สมิงอายมนทะยาก็แจ้งความดุจบอกแก่ทหารแต่หนหลัง มังปายะสุกรีจึงพาสมิงอายมนทะยากับทหารแปดคนเข้าไปถวายมังรายกะยอฉะวา กราบทูลตามคำสมิงอายมนทะยาว่านั้น

มังรายกะยอฉะวาได้ทรงฟังยังสงสัยอยู่ จึงตรัสซักถามสมิง อายมนทะยาว่า มอญผู้นี้ชื่อไร เหตุผลเป็นประการใดจึงพากันหนีมา สมิงอายมนทะยาก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้าชื่อสมิงอายมนทะยา

เป็นทหารอันแกล้วกล้า สำหรับอยู่หน้าช้างพระที่นั่งพระเจ้าราชาธิราช แต่ ข้าพเจ้า ทำศึก มาด้วย พระเจ้าราชาธิราช มีความชอบ มาหลายครั้งแล้ว พระเจ้าราชาธิราชก็มิได้ปูนบำเหน็จปลูกเลี้ยงข้าพเจ้าเหมือนทหารทั้งปวง เป็นเหตุด้วยอำมาตย์ทินมณีกรอดมีความริษยาชิงชังข้าพเจ้าอยู่ แส่รังทูลยุยงให้พระองค์ทรงพระโกรธ ถึงจะทำความชอบสักเท่าใดก็กลับเป็นผิดไปเสียสิ้น ต้องรับพระราชอาญาโบยตี ข้าพเจ้าน้อยใจนัก ครั้นจะอยู่เป็นข้าสืบไปก็เห็นหาประโยชน์มิได้ ข้าพเจ้า จึงพาเพื่อนทุกข์เพื่อนยาก หนีมาหวังจะ อยู่เป็นข้า พระราชบุตรพระเจ้ามณเฑียรทอง ทำราชการสนองพระเดชพระคุณไปจนกว่าจะสิ้นชีวิต แม้นพระองค์ทำสงครามมีชัยชนะแก่พระเจ้าราชาธิราชแล้วเมื่อใด ข้าพเจ้าผู้ชื่อสมิงอายมนทะยา ก็จะขอแก้แค้นอำมาตย์ทินมณีกรอดให้ได้

มังรายกะยอฉะวาได้ฟังยังแคลงพระทัยอยู่ ด้วยทรงเห็นว่าอำมาตย์ทินมณีกรอดเป็นผู้ใหญ่มีปัญญา รู้ขนบธรรมเนียมรักษาเสนานุวัตรเป็นอันดี ดังฤๅจะมาริษยาผู้น้อยซึ่งมีความชอบนั้นเห็นหาเป็นไม่ ชะรอยอ้ายมอญพวกนี้จะรับอาสามาเป็นไส้ศึกคอยสอดแนมเอาข่าวในกองทัพเราบอกส่งไปเป็นแท้ มิได้มาโดยสุจริต ทรงพระดำริแล้ว จึงตรัสแก่มังปายะสุกรว่า ซึ่งมอญเป็นพวกข้าศึกจะมาสวามิภักดิ์อยู่ด้วยนั้น เรายังสงสัยนักมิเชื่อใจเลย อันคำ

สมิงอายมนทะยาว่ากล่าวนี้เรายังหาเห็นจริงไม่ เพราะมอญมักทำกล
อุบายมา เขาว่าชาติมอญแล้วในท้องมีเคี่ยวคนละเจ็ดเล่ม คำอันนี้
ดูเหมือนจะจริง ซึ่งข้าศึกเข้ามาสวามิภักดิ์ท่ามกลางสงครามดังนี้
เรามิไว้ใจชุบเลี้ยงได้ มังปายะสุกรีจึงทูลว่า ซึ่งพระองค์ตรัสว่า
มอญโกงนั้นก็จริงอยู่ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่าทศโกงกิน ทีซื่อตรงกิน
ซึ่งสมิงอายมนทะยาพาพวกเพื่อนมาสวามิภักดิ์ต่อพระองค์นี้ ข้าพเจ้า
เห็นต้องราชทัณฑ์หลังแตกบอบช้ำมา จะสวามิภักดิ์โดยสุจริตกระมัง
มังรายกะยอฉะวาได้ฟังก็ทรงพระสรวล ตรัสว่าท่านเป็น
ผู้ใหญ่เด็กกลความคิดเพียงนี้ตรองไม่ถึงเลยหรือ ครั้งพระเจ้าพุกาม
ทรงปลูกเลี้ยงสมิงอชมะมอญ ๆ คิดขบถต่อพระเจ้าพุกาม ๆ แต่งให้
เจตะสุกรีพระราชบุตรเขยยกกองทัพลงไปจับสมิงอชมะมอญ ๆ รู้ก็คิด
กลอุบายตีมะตะหยอกพ่อตาแตกเป็นแผลแล้ว ให้ออกไปหากองทัพ
มะตะหยอกก็แสร้งทำสวามิภักดิ์ต่อเจตะสุกรี ๆ มิได้สงสัย จนเจตะ
สุกรีต้องยาพิษตายเพราะเสียรู้มอญ ความข้อนี้มีในจดหมายเหตุ
ราชพงศาวดารเมืองเรา ท่านไม่รู้ไม่ได้ฟังหรือ อนึ่งอนุเกวฏรับ
อาสาพระมโหสถก็ตีหลังแตกเป็นแผล ไปเป็นไส้ศึกล่อลวงพระเจ้า
จุลนีพรหมทัตให้ถ่าทัพแตกหนีไปจากเมืองมิถิลา เสียเข้าของเครื่อง
ศัสตราวุธเป็นอันมากมีในเรื่องมโหสถชาดกนั้น ท่านไม่ได้ฟังธรรม

เทศนาหรือประการใด ซึ่งสมิงอายมนทะยาจะมาสวามิภักดิ์เราครั้งนั้น เห็นจะเป็นดังอนุเกวัฏและสมิงอชมะมอญ ครั้นเราจะให้ฆ่าเสียก็ผิดอย่างธรรมเนียม จะขับไล่ไปเสียมอญจะว่ากลัวความคิดจำจะให้เอาตัวไว้ ถ้าสืบรู้ว่าเป็นใส่ศึกมาจริงแล้วเราจะได้ตัดศีรษะมอญทั้งเก้าคนนั้น ทำเครื่องราชบรรณาการไปเยาะเย้ยพระยามอญจงได้ จึงสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงให้คุมสมิงอายมนทะยากับพวกแปดคนไปจำไว้ให้มั่นคงอย่าให้หนีไปได้ แม้นมอญเก้าคนนี้หนีไปได้แล้ว จะเอาโทษผู้คุมถึงสิ้นชีวิต นายทัพนายกองรับสั่งแล้วก็คุมสมิงอายมนทะยากับทหารแปดคนไปส่งให้ทหารจำไว้ สั่งกำชับให้คอยระวังดูแลกวดขันนัก สมิงอายมนทะยาก็มิได้ย่อท้อกลัวตายใจกล้าหาญอยู่เสมอ ครั้นนานมาวันหนึ่ง สมิงอายมนทะยาแสร้งทำมายาร้องไห้พูดแก่ผู้คุมว่า ตัวเราเป็นข้าทหารพระเจ้าราชาธิราชผู้เอาชีวิตเป็นแดนทำการสงครามมาเป็นช้านาน พระเจ้าราชาธิราชก็หาทรงพระเมตตาชุบเลี้ยงไม่ เรามีความระกำใจเป็นนิจจึงอยู่ด้วยมิได้แล้ว บัดนี้หนีร้อนมาพึ่งเย็น คิดว่าจะทำการสนองพระเดชพระคุณราชบุตรพระเจ้ามณเฑียรทองโดยสัตย์สุจริตกว่าจะสิ้นชีวิต ก็ไม่สมปรารถนา กลับมาเป็นโทษเสียอีกเล่า อุปมาเหมือนหนีเสือมาพบเสือ ขึ้นต้นไม้ปะอสรพิษ มิรู้ที่จะคิดเลย ถึงมาตรว่าพระราชบุตรมีพระทัยรังเกียจอยู่ เพราะยังมิได้ทรงเห็นความจริง

ของเรา ให้จำแต่ตัวเราไว้ผู้เดียวก็ตามเถิด ขอให้ปล่อยแต่พวกเราแปดคนนี้ ออกไปทำการรบพุ่งด้วยนายทัพนายกองสักครั้งเดียว ก็คงจะเห็นความจริงของเรา ซึ่งตัวเราจะตายนั้นไม่เสียดายชีวิตตามแต่เวราหนหลังเถิด พม่าผู้คุมได้ฟังก็จำคำสมิงอายมนทะยาไปแจ้งแก่เสนาบดี ๆ ก็นำคดีเข้ากราบทูลมังรายกะยอฉะวา ตามถ้อยคำสมิงอายมนทะยาว่าทุกประการ

มังรายกะยอฉะวาได้ทรงฟังดังนั้น ก็บรรเทาความสงสัยลง จึงตรัสว่า ถ้ากระนั้นเราจะให้ลองดู ถ้ามอญมาโดยสุจริตจริงแล้วเราจะเลี้ยง แม้นมิสุจริตจะให้ฆ่าเสีย จึงสั่งให้ถอดมอญแปดคนออกจากจำ แต่สมิงอายมนทะยานั้นให้จำไว้ก่อน แล้วตรัสสั่งนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ถึงเวลาออกรบกับมอญก็ให้คุมตัวมอญแปดคนนี้ออกไปด้วย คอยระวังดูแยบคายมัน

ฝ่ายสมิงอายมนทะยาได้แจ้งว่า มังรายกะยอฉะวาตรัสสั่งจะให้ถอดพวกแปดคนออกจากจำก็ดีใจนัก ด้วยสมความคิดอยู่แล้ว จึงสั่งกำชับพวกทั้งแปดคนว่า ถ้าออกไปรบให้ทำองอาจแกล้วกล้าเข้าตัดศีรษะมอญ ซึ่งต้องอาวุธบาดเจ็บลำบาก เห็นว่าไม่รอดแล้วนั้น ให้ตัดเอามาคนละศีรษะทุกวัน มอญแปดคนก็รับคำสมิงอายมนทะยา ครั้นถึงเวลาพม่าออกรบกับมอญ นายทัพนายกองจึงให้ไปถอดเอามอญแปดคนนั้นมา ให้แต่งตัวนุ่งห่มอย่างทหาร

พม่าแล้วก็ยกออกไปรบกัน มอญแปดคนนั้นก็คอยตัดศีรษะมอญซึ่งออกมารบถูกอาวุธเจ็บลำบากอยู่นั้นได้คนละศีรษะ เอามาถวายมังรายกะยอฉะวาทุกวัน ตามคำสมิงอายมนทะยาสั่งนั้นมิได้ขาด มังรายกะยอฉะวาเห็นดังนั้นก็คลายสงสัยลง จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า สมิงอายมนทะยาพาเพื่อนกันหนีมาหาเรานี้เห็นจะมีความแค้นในพระเจ้าราชาธิราชเป็นมั่นคง ถ้าแกล้งมาเป็นกลอุบายแล้ว ไหนจะสามารถตัดเอาศีรษะเพื่อนกันดังนี้ได้ก็เห็นผิดไป เสนาบดีนายทัพนายกองก็เห็นด้วย มังรายกะยอฉะวาจึงสั่งให้ถอดสมิงอายมนทะยาออก ให้เข้าทำการด้วยนายทัพนายกอง

ครั้นเวลาเช้าขึ้นมอญแต่งกองทัพออกมารบ สมิงอายมนทะยาก็แต่งตัวเป็นพม่าออกไปรบด้วยนายทัพนายกองมอญ เมื่อจะเข้ารบนั้น สมิงอายมนทะยาถือดาบสองมือ พาทหารแปดคนวิ่งขึ้นหน้าพม่าทั้งปวง ครั้นใกล้กองทัพมอญเข้าก็เปิดผ้าโพกศีรษะซึ่งทำเป็นเพศพม่านั้นออกทั้งเดี๋ยว แล้วร้องบอกพวกมอญว่า เราชื่อสมิงอายมนทะยาเป็นทหารพระเจ้าราชาธิราช ๆ ตรัสใช้ให้นำราชกิจมาแจ้งแก่พระราชบุตร แล้วก็พาพวกแปดคนวิ่งหนีพม่าเข้าไปในกองทัพเมืองหงสาวดี

ฝ่ายนายทัพนายกองมอญทั้งปวง เห็นสมิงอายมนทะยาวิ่งหนีเข้ามาดังนั้นก็ตกใจมิได้อยู่รบพุ่งด้วยพม่า ก็กลับทัพเข้ายังกรุง

หงสาวดี จึงพาสมิงอายมนทะยาเข้าไปเฝ้าพระยาเกียรติราชบุตร ๆ ครั้นพอพระเนตรเห็นสมิงอายมนทะยาก็ดีพระทัยนัก ตรัสถามว่าท่านทำเป็นประการใดจึงหนีเข้ามาได้ สมิงอายมนทะยาก็กราบทูลแจ้งโดยกลอุบายทุกประการ แล้วทูลว่าสมเด็จพระราชบิดาของพระองค์ ซึ่งเสด็จไปอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะนั้น พ้นกำหนดสามเดือนสิ้นพระเคราะห์แล้ว บัดนี้พระองค์ยกพลทแกล้วทหารกองทัพหลวงขึ้นมาตั้งอยู่ ณ เมืองเสี่ยง ครั้นจะยกพลทหารเข้าตีกองทัพพม่านั้น เกรงอกพระองค์มิทันแจ้ง จึงใช้ให้ข้าพเจ้านำพระราชกำหนดเข้ามาว่า ถึง ณ วันศุกร์ขึ้นสามค่ำเวลาเช้านั้น กองทัพหลวงจะยกเข้าตีทัพพม่าซึ่งตั้งประชิดอยู่ ณ ทิศตะวันตกนั้น ให้พระองค์แต่งทแกล้วทหารออกตีกระหนาบให้พร้อมกัน

พระยาเกียรติได้แจ้งดังนั้นมีพระทัยยินดีนัก ดุจดังได้ชัยชนะแล้วก็เหมือนกัน จึงตรัสสรรเสริญสมิงอายมนทะยาว่ามีเชี่ยวเป็นทหารน้ำใจองอาจแกล้วกล้าหาผู้ใดเสมอยากนัก แล้วพระองค์ก็พาสมิงอายมนทะยา เสด็จขึ้นไปบนหน้าที่ให้แลดูพม่าจะทำเป็นประการใด ฝ่ายนายทัพนายกองพม่า ครั้นเห็นสมิงอายมนทะยากับพวกแปดคนวิ่งหนีไปดังนั้น และกองทัพมอญก็พากันกลับเข้าเมืองหงสาวดี

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าก็กลับเข้าค่าย แล้วไปทูลมังราย

กะยอฉะวาว่า สมิงอายมนทะยาพาพวกกันออกไปรบวันนี้ พากันกิงหนีเข้าเมืองหงสาวดีสิ้นแล้ว มังรายกะยอฉะวาได้แจ้งดังนั้นก็ทรงพระโกรธแค้นพระทัยนัก จึงตรัสว่าเรามิรู้เท่ามอญ แต่เดิมก็ได้ว่าแล้วว่า มันจะมาเป็นไส้ศึก เรามิวางใจจึงให้จำไว้ บัดนี้มันก็แต่งกลต่อลวงให้เราเชื่อหนีไปแล้ว ช่างมันก่อนเถิดคงจะจับตัวได้ ครั้งนี้เราก็ให้ล้อมเมืองมั่นคงเป็นสามารถอยู่ ถึงมาตรว่าสมิงอายมนทะยาหนีเข้าไปอยู่ในเมืองนั้น ใช่ว่ามันจะแทรกแผ่นดินไปพ้นก็หามิได้ เหมือนหนึ่งลูกไก่อยู่ในเงื้อมมือเรา ถ้าจะบินเข้าเมื่อใดก็จะตายเมื่อนั้น แม้นเราให้จับตัวสมิงอายมนทะยาได้แล้ว จึงให้ผ่าอกเชือดเอาหัวใจออกมาสับเสียให้ละเอียดจึงได้ ตรัสแล้วก็ให้ทหารพม่าเข้ามาร้องด่าว่า อ้ายสมิงอายมนทะยาโกหก มึงหนีเข้าไปอยู่ในเมืองนนก็ให้มึงอยู่ดีเถิดไม่ช้าไม่นานก็จะได้เห็นกัน

สมิงอายมนทะยาได้ฟังดังนั้นก็ร้องตอบออกไปว่า อ้ายพม่าหน้าโง่ไม่มีความอาย แต่กูเป็นทหารยังถวิลมึงได้ มึงยังสำคัญว่าจะได้เมืองหงสาวดีอีกเล่า ซึ่งกูเข้ามาในเมืองทั้งนี้ใช่กูจะอยู่ที่เดียวก็หาไม่ เวลาพรุ่งนี้เช้ากูจะกลับออกไปเฝ้าเจ้ากู มึงชวนกันคอยดูเถิด นายทัพนายกองพม่าได้ฟังดังนั้น ก็เอาเนื้อความไปกราบทูลมังรายกะยอฉะวาตามคำสมิงอายมนทะยาทุกประการ

มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้นก็แจ้งว่า พระเจ้าราชาธิราช

ยกกองทัพมาตั้งอยู่ ณ เมืองเสี่ยง ก็ยิ่งทรงพระโกรธสมิงอายมนทะยา ว่า ว่าทำอุบายล่อลวงหนีไปได้ แล้วยังกลับมาท้าทายอีกเล่า จึงตรัสกำชับนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวง ให้ล้อมเมืองหงสาวดีไว้เป็นกวดขันยิ่งกว่าเก่า แล้วให้กำหนดประกาศไว้ว่า โดยต่ำแต่วิลาแดะไก่อย่าให้หนีออกได้ แม้นนกบินออกมาจากกำแพงเมืองแล้ว ก็ให้เอาเกาทัณฑ์ยิงเสียจนสิ้น เราจะคอยดูสมิงอายมนทะยาว่ามันจะแทรกแผ่นดินไป หรือจะเหาะไปทางอากาศ หรือจะจำแลงกายหายตัวได้ ถ้ามันมีวิชาความรู้กำบังตัวไปได้แล้ว เราจึงจะกลัวมันแต่ให้คอยระวังจงหนัก ถ้าข้าศึกตีหักออกมาได้ด้านใครจะเอาโทษนายทัพนายกองหน้าด้านคดออกเพลิงเสียให้สิ้น นายทัพนายกองก็ตรวจตรากันเป็นสามารถทั้งกลางวันกลางคืน ตามรับสั่งมังรายกะยอฉะวา

ครั้นเวลารุ่งเช้าสมิงอายมนทะยา ก็เข้าไปกราบทูลถามพระยาเกียรติราชบุตรว่า ข้าพเจ้าจะถวายบังคมลาพระองค์ นำกิจราชการกลับไปแจ้งแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวันนี้ พระยาเกียรติจึงตรัสถามว่า ท่านจะคิดอ่านทำประการใดจึงจะออกไปได้ สมิงอายมนทะยาก็ทูลว่า ข้าพเจ้าคิดกลอุบายจะทำตายลอยน้ำออกไป ขอให้เอาหยวกมาทำแพเข้าให้มั่นคง เอาข้าพเจ้าใส่เผือกเข้าแล้วให้ผู้หญิงโกนศีรษะเสียเดินร้องไห้ตามออกไปด้วย แล้วให้เอาเผือกใส่ลงในแพลอยน้ำไป

พม่าทั้งปวงเห็นก็จะสำคัญว่าศพไม่สงสัย ถ้าศพลอยลงไปพ้นค่ายพม่าแล้วข้าพเจ้าจะขึ้นเดินบกไป

พระยาเกียรติราชบุตรได้ฟังดังนั้นก็พระทัยนัก จึงตรัสสรรเสริญว่าท่านมีปัญญาเฉียบแหลม ทั้งน้ำใจก็องอาจแกล้วกล้าสมควรจะเป็นทหารนับว่าชายผู้หนึ่ง จึงสั่งให้ตัดต้นกล้วยมาทำแพ และเอาไม้มาทำเผือก แล้วให้เอาเสื่อปูผ้าขาวลาดลง ให้เอาปลาเน่ามาใส่ลงเบื้องซ้ายเบื้องขวาที่ตัวสมิงอายมนทะยาจะนอนนั้น แล้วให้สมิงอายมนทะยาถือดาบแอบข้างไว้ ทำนองลงเห็นแนบเนียนดีมิได้ขัดขวาง พระยาเกียรติจึงให้เอาเผือกคลุมลงไว้เอาน้ำผึ้งทาเผือกให้แมลงวันตอม แหวะเป็นช่องตาไว้หน่อยหนึ่งพอเห็น ครั้นทำการเสร็จแล้วจึงให้เบิดประตูเมือง หามศพสมิงอายมนทะยาออกไป ให้ผู้หญิงคนหนึ่งโกนศีรษะแล้วเดินร้องไห้ตามออกไปด้วย

ครั้นมาถึงแม่น้ำตรงหน้าค่ายพม่า หญิงนั้นก็แสร้งทำมารยาร้องไห้กลิ้งเกลือกไปมา ว่าท่านผู้มีพระคุณเป็นเพื่อนยาก ตั้งใจจะพาบุตรภรรยาหนีศึกให้พ้นความตายยังมิทันจะไปพ้นภัย ท่านมาออกไข้ทรพิษตายลงหน้าศึกจะฝังศพพ่อไว้ก็มิได้ ต้องเอาผีพ่อมาลอยน้ำเลยฉะนี้เมียเสียใจนัก ถึงว่าจะหาบุญไม่ก็ให้ตายเป็นปรกติเถิด จะได้เผาผีแทนพระคุณตามประเพณี โอ้พ่อเพื่อนยากเมียไม่ขออยู่แล้ว พ่อจงกลับมาเด็ดเอาดวงใจเมียไปด้วยเถิด จะได้

ไปพบกันในเมืองผี หญิงนั้นแสร้งทำร้องไห้รำพันไปต่าง ๆ จึงเอาศพลอยไปตามกระแสน้ำ แล้วก็พากันกลับเข้ามาเมือง

ฝ่ายกองทัพเรือพม่า แลเห็นแพหยวกเหมือนกลิ่นปลาเน่าก็สำคัญว่าศพจริง ๆ ต่างคนต่างกลัวไข้ทรพิษ ก็เอาถ่อค้ำแพเสี่ยมิให้ประเรือเข้าได้ สมิงอายมนทะยาลอยไปพอลับคุ้งเห็นพ้นกองทัพพม่าแล้ว ก็เอาดาบตัดเฝือกออกวาดแพเข้าถึงริมตลิ่งแล้วขึ้นบกเดินเร่งรีบไปถึงกองทัพพระเจ้าราชาธิราช ซึ่งตั้งอยู่ ณ เมืองเสี่ยง ก็เข้าไปเฝ้ากราบถวายบังคมแล้วทูลซึ่งได้ทำเล่ห์กลอุบาย แลแจ้งกำหนดแก่พระราชบุตรนั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นดีพระทัยนัก จึงตรัสสรรเสริญสมิงอายมนทะยาว่า มีปัญญาหลักแหลมยิ่งนักหาผู้ใดจะเสมอมิได้ จึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลให้เป็นมาก ครั้นเวลารุ่งเช้า มังรายกะยอฉะวาจึงให้นายทัพนายกองคุมทหารเข้ามาร้องด่าที่ประตูเมืองว่าอ้ายมอญโกหก มึงว่าสมิงอายมนทะยาจะนำข่าวราชการออกไปทูลพระเจ้าราชาธิราชแต่วันวานนี้แล้ว เป็นไรยังไม่เห็นโผล่หัวออกไปเล่า หรือมันกลัวหัวจะขาดจึงมิอาจออกมา

ฝ่ายนายทัพนายกองมอญ ซึ่งอยู่บนหน้าที่กำแพงเมืองได้ยินดังนั้นก็หัวเราะเยาะ แล้วให้ทหารร้องบอกไปว่า อ้ายพม่าโง่ตาบอดมึงไม่เห็นหรือ สมิงอายมนทะยาออกไปแต่วานนี้แล้วมึงยังว่า

ไม่ออกไปอีกเล่า ทหารพม่าจึงร้องตอบเข้ามาว่า อ้ายมอญโกหก มิ่งจะมาดวงใคร เบื้นไรกูไม่เห็นมันแบกหัวออกมาเล่า ซึ่งเจ้าสั่งให้ล้อมเมืองไว้นั้นเบื้นสามารถมั่นคง อย่าว่าแต่สมิงอายมนทะยาจะออกมาเลย ถึงมาตรว่านกบินออกมาก็มิอาจจะพ้นมือไปได้ ซึ่งว่าสมิงอายมนทะยาออกไปแต่วันวานนั้นแล้วนั้น มันเหาะไปหรือ ๆ ว่าดำดินออกไปได้นั้น พวกเองสำคัญว่าเหาะไปได้โดยทางอากาศก็ตาม หรือจะว่าดำดินออกไปก็ตามเถิด บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวของเรายกทแกล้วทหารมาตั้งอยู่ ณ เมืองเสี่ยงแล้ว ถ้าพวกเองมิเชื่อก็พากันไปดูตัวสมิงอายมนทะยา ยังกองทัพพระเจ้าอยู่หัวของเราให้เห็นเท็จและจริง นายทัพนายกองพม่าก็กลับมาทูลแก่มังรายกะยอฉะวา ตามถ้อยคำมอญบอกนั้นทุกประการ

มังรายกะยอฉะวาได้ทรงฟังดังนั้น ก็มีความสงสัยยิ่งนัก ตรัสว่าอ้ายคนนี้มันมีฤทธิ์อย่างไรหนอ เราอยากจะใคร่รู้สักหน่อย จึงให้จัดผ้ากาษาสามพับ เมี่ยงสิบกระหมวด ให้มังสะเรจองคุมสิ่งของทั้งนี้ไปสิบกองทัพแล้วสั่งว่า ถ้าพระเจ้าราชาธิราชมาตั้งอยู่ ณ เมืองเสี่ยงจริงแล้ว ให้นำสิ่งของทั้งนี้เข้าไปถวาย ขอดูตัวสมิงอายมนทะยาด้วยให้จงได้ แล้วให้จัดเครื่องม้าทองคำสำรับหนึ่งให้ไปด้วยตรัสสั่งว่า ถ้าเห็นตัวสมิงอายมนทะยาจริงแล้ว จงเอาเครื่องม้านี้ให้สมิงอายมนทะยาด้วยเถิด มังสะเรจองก็ถวายบังคมลา

คุมสิ่งของไปยังกองทัพพระเจ้าราชาธิราช ณ เมืองเลี่ยง ทหารในกองทัพเห็นก็ไปแจ้งความแก่เสนาบดี ๆ จึงเข้ากราบทูล สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสั่งให้รับเข้ามา มังสะเรจองจึงนำสิ่งของทั้งนั้นเข้ามาถวายพระเจ้าราชาธิราช

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ตรัสถามว่า มังรายกะยอฉะวาหตานเรา ให้เอาสิ่งของทั้งนี้มาให้เรานั้น หตานเราจะประสงค์สิ่งใด มังสะเรจองจึงกราบทูลว่า ซึ่งมังรายกะยอฉะวาให้ข้าพเจ้ามาเฝ้าพระองค์นี้ ด้วยสมิงอายมนทะยา ซึ่งพระองค์ตรัสใช้ให้เข้าไปสืบกิจราชการ ณ เมืองหงสาวดีนั้น และเข้าอยู่ในที่ล้อมมั่นคงเป็นสามารถ บัดนี้ชาวเมืองหงสาวดีบอกว่า สมิงอายมนทะยานำข้อราชการมาแจ้งแก่พระองค์แต่วันวานนี้แล้ว มังรายกะยอฉะวามิเชื่อสงสัยพระทัยอยู่ว่ามาทางไหน เหาะมาหรือดำดินมาได้ประการใดอยากจะทราบ จึงตรัสใช้ให้ข้าพเจ้ามาเฝ้าพระองค์ จะขอดูตัวสมิงอายมนทะยาให้เห็นเท็จและจริง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งดังนั้น ก็ทรงพระสรวลตรัสว่าซึ่งชาวเมืองหงสาวดีบอกนั้นจริงอยู่ มอญจะล่อลวงพม่านั้นหามิได้เป็นความจริง จึงตรัสเรียกสมิงอายมนทะยาออกมาให้มังสะเรจองดูตัวที่หน้าพระที่นั่ง ครั้นมังสะเรจองเห็นสมิงอายมนทะยาประจักษ์แก่ตาดังนั้นแล้ว ก็เอาเครื่องม้าทองคำสำรับหนึ่ง ให้แก่สมิง

อายมนทะยาต่อหน้าพระที่นั่ง บอกว่าสิ่งของทั้งนี้ พระราชบุตร พระเจ้ามณเฑียรทองให้เรานำมาพระราชทานแก่ท่าน แต่มังสะเรจองก็ถวายบังคมลาพระเจ้าราชาธิราชกลับมาทูลแก่มังรายกะยอฉะวา ตามซึ่งได้เห็นตัวสมิงอายมนทะยา และให้สิ่งของทุกประการ

มังรายกะยอฉะวาได้แจ้งดังนั้น ก็ตรัสสรรเสริญสมิงอายมนทะยาว่า สมิงอายมนทะยานี้มันดีจริงชะรอยมิใช่มนุษย์ มีปัญญาดังเทพยดาอันสามารถหาผู้เสมอมิได้ มิเสียทีเป็นทหารอันยิ่ง แล้วตรัสแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ทแกล้วทหารมอญมีสติปัญญาและฝีมือมาก อนึ่งทัพพระเจ้าราชาธิราชก็จะยกมาช่วยพระราชบุตร เป็นทัพกระหนาบอยู่นานไม่ได้ เราจะเร่งหักเอาเมืองเสีย จึงตรัสสั่งนายทัพนายกอง ให้ยกทหารเข้าระดมปืนกำแพง หักเอาเมืองหงสาวดีให้จงได้ นายทัพนายกองพม่าทั้งปวงรับสั่งแล้ว ก็คุมทหารเข้ามาจะหักเอาเมือง ให้ทหารเอาบันไดหกขั้นพาดกำแพง ทหารสายโซ่ขึ้นไปพันใบเสมาปีนขึ้นกำแพงเมือง เจ้าหน้าที่ในเมืองก็พุ่งแหลนหลาวศัสตรา ขว้างรวดทรายยิงเกาทัณฑ์ทุกราดออกมาดังห่าฝน ถูกทหารพม่าล้มตายเป็นอันมาก พม่าจะหักเอามิได้ก็ถอยออกไป พม่ากับมอญได้รบพุ่งกันมาหลายครั้ง พลทหารตายลงเป็นอันมาก ด้วยกันทั้งสองฝ่าย พม่าจะหักเอาเมืองมิได้ก็รอกันอยู่

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชก็ยกกองทัพหลวงออกจากเมืองเสียง

มาตั้งอยู่ใกล้เมืองหงสาวดีทางประมาณสิบห้าเส้น ขณะนั้นโหรพราหมณ์สามคนคำนวณฎีกาแล้วถวายพระเจ้าราชาธิราชว่า ถึงวันศุกร์ขึ้นสามค่ำ พระองค์จะได้ศีรษะนายทัพพม่าผู้ใหญ่คนหนึ่งเป็นมั่นคง ต่อถึงวันอาทิตย์ขึ้นสี่ค่ำนั้น พระองค์จะมีศักดานุภาพเป็นอันมาก ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาพระชันษาชาด ถ้าแม้นจะออกชนช้างด้วยพระองค์ ๆ ก็จะได้ชัยชนะจับตัวได้ในวันนั้นเป็นมั่นคง

โหรผู้หนึ่งคำนวณฎีกาถวายว่า จะได้ตัวใกล้หนองน้ำ โหรผู้หนึ่งคำนวณฎีกาถวายว่า จะได้ตัวที่ต้นไม้ใหญ่ โหรผู้หนึ่งคำนวณฎีกาถวายอีกเล่า ว่าจะได้ตัวที่ภูเขา สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสว่า โหรถวายฎีกาทั้งนกดีอยู่แล้ว ซึ่งมังรายกะยอฉะวาชันษาชาดนั้น ด้วยโหราไสยศาสตร์ช้างพม่าก็มีอยู่เหมือนกัน เขาก็ทูลทัดทานขัดขวางไว้ยังมิได้ออกมารบก่อน ทำไฉนจึงจะได้ตัวเล่า

อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า อันน้ำพระทัยมังรายกะยอฉะวานั้น ดุจไก่ผู้อันอาจพึงถอกเดือยหนามทอง แล้วเคยมีชัยชนะแก่ไก่ทั้งปวง ถึงจะมีผู้ขัดขวางไว้ก็ดี ถ้าได้ยินเสียงไก่ขันแล้วเมื่อใดก็มิอาจนิ่งอยู่ได้ คงจะวิ่งออกมาชนกันเมื่อนั้น ถ้าถึงวันสัญญา มังรายกะยอฉะวามิได้ออกมาชนช้างด้วยพระองค์แล้ว ข้าพเจ้าจะแต่งทหารออกไปเยาะเย้ย ให้ออกมาชนช้างด้วยพระองค์

จงได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงให้เตรียมกองทัพ ซึ่งจะเข้าหักค่ายพม่าที่ล้อมเมืองหงสาวดีด้านตะวันตกนั้นให้พร้อมมูลไว้ ครั้นถึงวันศุกร์อันสามค่ำเวลาอุษาโยค ก็ให้ขับพลทหารทั้งปวงเข้าหักค่ายพม่า มังมหาดักยาต่อสู้เป็นสามารถ พม่าและมอญฆ่าฟันกันล้มตายครั้งนั้นเป็นอันมาก

ฝ่าย พระยาเกียรติ ซึ่งอยู่ในเมืองหงสาวดีนั้นก็ยกทหารที่หักออกมาตามสัญญา พม่าเห็นศึกกระหนาบอยู่ด้านทานมิได้ก็แตกเสียค่ายแก่มอญ มังมหาดักยานายทัพนั้นต้องอาวุธตายในที่รบ ทหารมอญก็เข้าตัดเอาศีรษะได้ พลทหารพม่าทั้งปวงก็แตกไปค่ายสิ้น พระยาเกียรติและนายทัพนายกองก็พากันมาเฝ้าพระเจ้าราชาธิราช เอาศีรษะมังมหาดักยาเข้าถวาย แล้วทูลกิจจานุกิจทุกประการ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งแล้วก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสสั่งให้นายทัพนายกองยกข้ามฟากไปตั้งมั่นอยู่ แล้วพระองค์ก็ให้ยกทัพบกทัพเรือมาตั้งมั่นอยู่ริมแม่น้ำเมืองหงสาวดี จึงให้แต่งหนังสือนัดรบไปถึงมังรายกะยอฉะวาฉบับหนึ่ง ให้จัดผ้าแดงโมรีสิบพับ น้ำดอกไม้เทศสิบเต้า ให้สมิงอุบากองคุมสิ่งของเครื่องราชบรรณาการและหนังสือไปแจ้งแก่มังรายกะยอฉะวา สมิงอุบากองก็ถวายบังคมลาถือหนังสือนัดรบคุมสิ่งของไป

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาได้แจ้งว่า พม่าซึ่งล้อมเมืองหงสาวดีนั้นกองทัพมอญเข้าตีแตกแล้ว เสียมังมหาดักยาด้วยก็ทรงพระโกรธจึงสั่งให้เอานายทัพนายกองไปฆ่าเสีย ขณะนั้นพอสมิงอุบากองนำเครื่องราชบรรณาการ และหนังสือของพระเจ้าราชาธิราชไปถึงเสนาบดีก็เข้ากราบทูล มังรายกะยอฉะวาจึงสั่งให้รับเข้าไป เสนาบดีก็นำเข้าเฝ้า สมิงอุบากองก็เข้าไปถวายบังคมถวายหนังสือนัดรบและเครื่องราชบรรณาการแก่มังรายกะยอฉะวา ๆ จึงสั่งให้อ่าน ในหนังสือนั้นเป็นใจความว่า

หลานเรายกทัพมารออยู่ครั้งนี้ เรามีความยินดีนัก เราคิดจะทำยุทธนาการด้วยหลานให้สิ้นฝีมือ แต่เป็นวันศุภฤกษ์อยู่จะดูพลช้างพลม้าทแกล้วทหารทั้งปวงไม่ถนัด เราจึงยกพลทแกล้วทหารลงไปอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ บัดนี้เข้าเหมันตฤดูแล้วเราจึงยกทแกล้วทหารขึ้นมา หวังจะใคร่ทำสัประยุทธสงครามด้วยหลานเรา ให้เป็นเกียรติยศไว้จนตลอดกัลปาวสาน แม้นหลานเราเป็นราชบุตรกษัตริย์อันประเสริฐจริงแล้ว ก็ให้ยกมาทำยุทธนาการด้วยเราเถิด ถึง ณ วันอาทิตย์ขึ้นค่ำ ให้ออกมาทำสงครามชนช้างให้สิ้นฝีมือจนถึงแพ้และชนะ

มังรายกะยอฉะวาได้แจ้งดังนั้น ก็ทรงพระโกรธนัก จึงสั่ง

ให้แต่งหนังสือตอบฉบับหนึ่ง แล้วให้จัดเครื่องราชบรรณาการส่งมอบโดยสมควร มอบให้สมิงอุบากองนำกลับมาถวายพระเจ้าราชาธิราช สมิงอุบากองก็ถวายบังคมลา นำหนังสือตอบและเครื่องราชบรรณาการกลับมาถวายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงทรัสให้อ่าน ในหนังสือตอบนั้นใจความว่า

ซึ่งข้าพเจ้ายกลงมาค้างบรรอยู่ทั้งนี้ หมายใจจะทำยุทธนาการสงครามให้สิ้นผีมือ จนถึงชนช้างกันกับพระเจ้าดุงให้เห็นแพ้และชนะจงได้ ซึ่งพระเจ้าดุงให้มีหนังสือมาทั้งนี้ ก็สมความปรารถนาที่ข้าพเจ้าคิดไว้แล้ว ขอให้พระเจ้าดุงเร่งแต่งพระองค์ไว้ท่าเถิด ก็จะได้เห็นผีมือกัน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งแล้ว ก็ดีพระทัยนัก จึงทรัสปรึกษาเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ซึ่งเราจะออกชนช้างด้วยมังรายกะยอฉะวาครั้งนี้ ช้างฝ่ายพม่าทั้งปวงนั้นเรามิได้กลัวเกรงอยู่แต่พลายประกายมาศช้างเดียว ถ้าพม่าจะชพลายประกายมาศออกมาชนแล้ว จะหาช้างตัวใดรับมิได้ อนึ่งพลายสิงหนารายณ์พลายชนูเพชรเล่า มีผีงาอยู่ก็จริงแต่กำลังน้อยมิเท่าถึงพลายประกายมาศเห็นจะสู้มิได้เกรงจะเสียท่วงที จึงทรัสสั่งให้หานายช้างที่เคยเลี้ยงพลายประกายมาศเข้ามาทรัสถามว่า กูจะให้มึงปลอมเอาตะปูเข้าไปตรึงเท้าพลายประกายมาศเสีย อย่าให้พม่าออกมาชนกับกูจะ

ได้หรือมิได้ นายช้างก็รับว่าข้าพเจ้าจะปลอมเอาตะปูเข้าไปตรึงเท้าพลายประกายมาศเสียให้ได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ตรัสให้ไปทำตามคำ นายช้างก็ถวายบังคมลาออกมาที่อยู่แล้ว จึงแต่งตัวนุ่งห่มผ้าแปลงเพศพม่าหาบพ่อนหญ้าช้าง เอาตะปูซ่อนเข้าไว้ในพ่อนหญ้า ได้กล้วยสองหวีใส่หัวคานหาบไป ครั้นเวลาสนธยาก็หาบพ่อนหญ้าตามพวกตะพุ่นช้างเข้าไป นอนอยู่ริมโรงช้างพลายประกายมาศ ครั้นเวลาเที่ยงคืนดีกสังดเสียงคนแล้ว นายช้างก็ลอบเข้าไปจะเอาตะปูตรึงเท้าช้างประกายมาศ

ฝ่ายพลายประกายมาศได้กลิ่นความญช้างดังนั้นก็จากกลิ่นได้ จึงเอางวงจับคว้ากอดนายช้างเข้าแล้วคำรนน้ำตาตก นายช้างเห็นดังนั้นก็เอากล้วยสองหวีส่งให้กิน พลายประกายมาศกินแต่หวีหนึ่ง ๆ ไม่กินนิ่งอยู่ นายช้างบ่อนเบื้นหลายครั้งแล้วก็มิอ้าปากออกรับ นายช้างจึงถามว่าพ่อไม่กินกล้วยหวีนี้ด้วยเหตุใด จะฝากไปให้แก่น้องหรือ พลายประกายมาศได้ยินนายช้างว่า ก็รู้ความแต่พูดมิได้จึงพยักเอา นายช้างเห็นดังนั้นก็ยิ่งมีความเศร้าหารร้องไห้รักกัน แล้วนายช้างจึงบอกว่าเวลาพรุ่งนี้พระเจ้าอยู่หัวของเรา จะเสด็จออกชนช้างด้วย มีรายกะยอฉะวา ช้างพม่าทั้งปวงนั้นพระองค์มิได้กลัว มาเกรงอยู่แต่พ่อช้างเดียว จึงตรัสสั่งให้ข้าเอาตะปูมาตรึงเท้าพ่อเสีย บัดนี้

ข้ามิคิดส่งสารพ่อทำมิได้แล้ว พ่อจงเอ็นดูข้าอย่าให้ข้าตายเลย เวลาพรุ่งนี้พม่าจะขี่พ่อออกไปชนด้วยพระเจ้าอยู่หัวของเรา ๆ มีพระคุณได้ชุบเลี้ยงเรามา พ่ออย่าไปจงทำอาละวาดสะบัดหมอควาญลงเสีย แล้วไล่แทงช้างดั้งช้างกันทั้งปวงให้อดหม่านชน อย่าให้พร้อมมูลกันได้ แล้วพ่อจงหนีไปป่ากะเดียวนี้เถิด

พลายประกายมาศได้ฟังดังนั้น น้ำตาตกลงแล้วก็พยักคอรับเอา นายช้างจึงสั่งอีกว่า ถ้าพ่อมิทำดังข้าว่านี้ตัวข้าและน้องกับมารดาของพ่อก็จะพากันตายสิ้น พลายประกายมาศร้องไห้รักกันกับนายช้าง แล้วนายช้างก็กลับมา พอเวลารุ่งเช้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จออก นายช้างก็เข้าเฝ้าทูลกิจการ ซึ่งได้ว่ากับพลายประกายมาศนั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ทรงพระโกรธ มีพระดำหนาทตรัสด่าว่าอ้ายไพร่ชาติหญ้าแพรกปัญญาอ่อน พ่อมึงเป็นช้างหรือมึงจึงรู้จักภาษาพูดนัดแนะกันได้ดังนั้น อ้ายสู้รู้ว่าเจ้าใช้อย่างนี้ไปทำอย่างหนึ่ง มึงดีกว่ากู ๆ จะเลี้ยงมึงได้หรือ ครั้นกูจะให้ฆ่ามึงเสีย ก็ยังมีเวลาผัดอยู่ คนทั้งปวงจะติเตียนว่าใจเร็วด่วนได้ จึงสั่งให้เอานายช้างไปจำไว้ แล้วตรัสว่าถ้าพ่อขี่พลายประกายมาศออกมาชนช้างด้วยกู ๆ จะตัดศีรษะเสียให้สิ้นทั้งโคตร นายทัพนายกองก็คุมตัวนายช้างไปจำขังไว้ตามสั่ง

ฝ่ายโหราพม่าก็คำนวณฎีกาถวายมังรายกะยอฉะวาว่า พระสันษาถึงฆาต เวลาพรุ่งนี้อย่าเพ่อเสด็จออกชนช้างด้วยพระเจ้าราชาธิราชก่อน ขอให้งดงานสงครามบ้องกันพระองค์ไว้ แต่ในเจ็ดวันกว่าจะพ้นพระเคราะห์ มังรายกะยอฉะวาได้ฟังดังนั้นจึงตรัสว่า เรายกมาครั้งนี้หมายจะชนช้างด้วยพระยามอญให้จงได้ จนศึกมาตั้งค้างปีอยู่ บัดนี้สมคะเนที่เราคิดนั้น อนึ่งก็ได้ให้สัญญากำหนดถ้อยคำแก่พระเจ้าราชาธิราชแล้ว ซึ่งจะให้เรางดไว้ฉะนี้จะเสียสัตย์สัญญาไป ภายหลังไหนจะได้ชนช้างกับด้วยพระเจ้าราชาธิราชอีกเล่า โหรและนายทัพนายกองพม่าทั้งปวงจึงทูลว่า ซึ่งการสงครามนี้หมายจะเอาชัยชนะกันทั้งสองฝ่าย ถึงมาตร์ว่าจะให้ถ้อยคำสัญญาไว้แล้วก็ดี อันการสงครามย่อมมีอุบายเด็ดกลต่าง ๆ พอจะตอบโต้ว่ากล่าวกันได้อยู่ จะถือเอาเป็นขาดนั้นยังมิได้ก่อน มังรายกะยอฉะวาได้ฟังก็เห็นด้วย ครั้นถึงวันนัดจึงสั่งให้แต่งเครื่องมัจฉะมังสาสุราบาน เลี้ยงดูทแกล้วทหารนายกองทั้งปวงให้กินแล้ว ก็ให้ตีฆ้องกลองโห่ร้องออกไปทั้งค่าย มังรายกะยอฉะวาเคยเสวยสุราแต่ก่อนวันละทะนาน วันนั้นเสวยสองทะนาน ทแกล้วทหารนายทัพนายกองทั้งปวง ก็ให้กินทวีขึ้นอีกคนละทะนาน ช้างอาเชตร์ซึ่งทรงเป็นพระคชาธารนั้น เคยกินแต่กะละออมหนึ่ง วันนั้นให้กินสองกะละออม

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ครั้นถึงวันนัดแล้ว ก็ให้ผูกช้างพลายสิงหนารายณ์เป็นพระคชาธาร ประกอบไปด้วยช้างโคดแล่นโจมทัพดั้งกัน ล้อมวังพังคาค้ำค่ายใหญ่เพรียวทั้งปวง โดยขบวนพยุหทัพช้างแล้วทรงพระภูษาฉลองพระองค์ ทรงพระมหามาลาสำหรับศึกให้ต้องสี่ตามตำรับพิชัยสงคราม และพระคชาธารอาภรณ์ชงเท้ยว พลทวนดาบดั้งโล่เขน ในกองทัพหลวงนั้น แต่ล้วนแต่งตัวด้วยเครื่องดำสั้น ให้พระยาเกียรติราชบุตรทรงช้างพลายชนูเพชรเป็นพระคชาธาร เครื่องอาภรณ์ประดับช้างชงเท้ยว พลดาบดั้งโล่เขนแต่ล้วนพื้นทองสั้น พร้อมด้วยช้างโคดแล่นโจมทัพตามขบวนพิชัยสงคราม เป็นปีกขวาทัพหลวงกองหนึ่ง แล้วให้พระยาพระรามราชบุตรทรงพลายผจญมารเป็นพระคชาธาร เครื่องอาภรณ์ชงเท้ยว พลดาบดั้งโล่แต่ล้วนแดง หมอควาญทั้งปวงใส่เสื้อโพกผ้าชมพูสั้น พร้อมไปด้วยช้างโคดแล่นโจมทัพค้ำค่ายทั้งปวง สำหรับทัพตามขบวนศึกเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชให้ตกแต่งประดับประดากองทัพครั้งนั้น มีสีเหมือนกันตามหมวดหมู่ ทัพช้างสามทัพเป็นสามกอง ครั้นได้มหาพิชัยฤกษ์เป็นมงคลแล้ว ก็ให้ยกกองทัพออกจากค่าย มิได้ทอดพระเนตรเห็นมังรายกะยอฉะวาออกมาตามสัญญา ได้ทรงฟังแต่เสียงฆ้องกลองโห่ร้องอื้ออึงอยู่ในค่าย อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า ซึ่งมังรายกะยอฉะวา

มิได้ออกมาชนช้างด้วยพระองค์ครั้งนี้ ชะรอยจะมีผู้ทูลทัดทานไว้เป็นมั่นคง ขอให้สมิงอังวะมังศรีคุมทหารห้าพันเข้าไปร้องเยาะเย้ยริมค่ายมังรายกะยอฉะวา แล้วให้เอาพร้าและขวานตัดไม้เสาค่าย ทำเป็นจะปักค่ายประชิดลง แล้วให้ทหารร้องว่าอ้ายพม่าขี้ขลาดนัก ดุจหนึ่งสตรีก็เหมือนกัน มิใช่ชายอันองอาจแกล้วกล้า นี่หรือจะมาทำสงครามด้วยพระเจ้าอยู่หัว อันแกล้วกล้าในสงครามนั้นได้ มิ่งยังหมายว่าจะได้เมืองหงสาวดีอีกเล่า เจ้ามิ่งสัญญาว่าจะออกมาชนช้างแล้วก็มิได้ออกมาตามสัญญา มิ่งคิดอ่านจะหนีหรือ จึงซ่อนหน้าเสีย มิขอดูหน้ามอญด้วยความกลัวนักหรือ บัดนี้พระองค์รับสั่งใช้ให้กูมาตั้งค่ายล้อมไว้ แล้วให้พันเสาค่ายมิ่งลงเสียให้สิ้น ถ้าให้ทหารไปว่ากล่าวหยาบช้าฉะนี้ ข้าพเจ้าเห็นมังรายกะยอฉะวาจะอดกลั้นมิได้ ก็จะออกมาชนช้างด้วยพระองค์เป็นมั่นคง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นด้วย จึงสั่งให้สมิงอังวะมังศรี ไปทำตามคำอำมาตย์ทินมณีกรอดทูลนั้นทุกประการ สมิงอังวะมังศรีรับสั่งแล้ว ก็คุมทหารห้าพันให้ถือพร้าขวานและแบกไม้กระทู้กรูกันเข้าไปตรงหน้าค่ายมังรายกะยอฉะวา ทำอาการดุจหนึ่งอำมาตย์ทินมณีกรอดว่านั้น

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าซึ่งอยู่ในค่ายเห็นมอญยกมา มีแต่พร้าขวานและจอบหามีเครื่องศัสตราวุธไม่ จึงให้ทหารร้องถามออก

มาว่ามอญมังมาทำไม สมิงอังวะมังศรีจึงให้ทหารร้องบอกว่า เจ้ามังนัดว่าวันนี้ จะออกไปชนช้างด้วยพระเจ้าอยู่หัวของกูแล้วมิได้ออกไป มังคิดอ่านจะหนีหรือจึงมุดหัวซ่อนหน้าอยู่ในค่ายไม่มีอาย บัดนี้พระองค์ตรัสใช้ให้กูมาตั้งค่ายล้อมมังไว้แล้ว ให้ตัดเสาค่าย พวกมังลงเสียให้สิ้น อ้ายพม่าครั้งนี้จะเหลือไปเมืองอังวะอย่าสงสัยเลย สมิงอังวะมังศรีให้ทหารร้องว่าดังนั้นแล้ว ก็ให้ทหารชุดหลุมลงจะบุกเสาค่าย นายทัพนายกองพม่าได้ยินดังนั้น ก็กลับเข้าไปทูลแก่มังรายกะยอฉะวา ๆ ได้ฟังดังนั้นก็ทรงพระโกรธยิ่งนัก อุปมาดังพระยานาคราชอันมีพิษ มีผู้เอาไม้ค้อนมาตีลงที่ขนดก็ย่อมโกรธ มังรายกะยอฉะวาจึงบัดเสด็จลุกขึ้นจากที่เสวยในทันใด นายทัพนายกองทั้งปวงต่างคนต่างก็ลุกขึ้นสิ้น และภาชนะซึ่งใส่มัจฉะมังสาสุราบานนั้น ก็แตกหักกระจัดกระจายหามีผู้ใดจะทันเก็บไม่ มังรายกะยอฉะวาจึงตรัสแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า เรายกมาครั้งนี้ตั้งใจจะทำสงครามแก่พระเจ้าราชาธิราช จนถึงชนช้างกันอีก พระยามอญหนีไปมิได้ให้เห็นหน้าแต่ครั้งหนึ่ง เราต้องล้อมเมืองไว้จนศึกค้างปีเพราะจะใคร่เห็นหน้าพระยามอญให้ได้ แล้วกลับมาเจรจาดูหมิ่นเช่นนี้เล่า มังรายกะยอฉะวาทรงพระโกรธเป็นกำลัง จึงสั่งให้ผูกช้างสำหรับศึกทั้งปวง จึงจะออกชนช้างด้วยพระเจ้าราชาธิราชนั้น

ฝ่ายนายทัพนายกองทั้งปวง ทูลทัดขัดขวางเป็นหลายครั้งก

มิฟัง จึงสั่งให้ผูกช้างอาเชตร์เป็นพระคชาธาร พร้อมไปด้วยช้างคชแล่นโจมทัพ ตั้งกันล้อมวังพังคาค้าค่ายใหญ่เพรียวทั้งปวง สั่งให้มังนันทะสู่ขี่ช้างพลายประกายมาศ สรรพไปด้วยทัพช้างทั้งปวงเสร็จแล้ว มังรายกะยอฉะวาเส็จเข้าไปข้างในตรัสแก่นางนักสนมว่า วันนี้จะไปชนช้างด้วยพระยามอญให้สนุกใจ เจ้าจงเบิดหน้าพระแกลแลดูเล่นให้สำราญใจเถิด อันอาเชตร์ช้างที่นั่งของเรานี้แม้นทำสงครามจะมีชัยชนะครั้งใด ก็โกญจะนาทเบื่นเสียงนกกาเรียน บัดนี้ก็ร้องโกญจะนาทเบื่นเสียงนกกาเรียนยิ่งกว่าแต่ก่อนอีก จะมีชัยชนะแก่พระยามอญเบื่นมั่นคง เจ้าอย่าได้มีอารมณ์หวาดไหวสะดุ้งตกใจเลย ตรัสสั่งดังนั้นแล้ว จึงทรงเครื่องรณยุทธสำหรับพระมหากษัตริย์ตามขบวนพิชัยสงครามเสร็จ ก็เสด็จขึ้นทรงพระคชาธารโหรมิได้ถวายฤกษ์ เพราะไม่มีศุภฤกษ์เวลานั้น มังรายกะยอฉะวาก็ให้ดันฆ้องโห่ร้องเอาชัย เบ่าบี่ตีกลองยกกองทัพออกจากค่าย พอแลเห็นทัพช้างฝ่ายมอญเบื่นสามกองประดับประดาอาภรณ์ และเครื่องสรรพยุทธมีสีต่างๆ กัน จึงตรัสถามมังมหาราชาว่าทัพใครอยู่เบื้องขวา ประดับประดาแต่ล้วนเครื่องแดงดูงามยิ่งนัก มังมหาราชาจึงกราบทูลว่า ทัพนี้คือพระยาพระรามราชบุตรผู้น้อยของพระเจ้าราชาธิราช แล้วตรัสถามว่าทัพผู้ใดอยู่เบื้องซ้ายประดับเครื่องทั้งปวงแต่ล้วนทอง มีพระคชาธารและดาบตั้งพลโล่เขนหุ้มไปด้วยทองล้น

ดูแสงระยับจับรัศมีพระอาทิตย์งามยิ่งนัก มังมหาราชาจึงทูลว่า ทัพนั้นคือพระยาเกียรติราชบุตรผู้ใหญ่ มังรายกะยอฉะวาจึงตรัสถามว่าทัพนั้นทัพผู้ใดเล่า ทรงอาภรณ์และเครื่องสรรพยุทธแต่ล้วนดำดูพิลึกดูเข้มแข็งนัก มังมหาราชาจึงทูลว่าทัพนั้นคือพระเจ้าราชาธิราช มังรายกะยอฉะวาได้แจ้งดังนั้นก็ตื่นพระทัยนัก จึงสั่งให้กลางช้างพระที่นั่งพ้อนโบกแพนพระคชาธาร สั่งให้นายทัพนายกองช้างทั้งปวง ประดังหน้ากันตรงเข้าหน้าทัพพระเจ้าราชาธิราชให้พร้อมกัน

ขณะนั้นสมิงอังวะมังศรี เห็นมังรายกะยอฉะวาออกจากค่ายแล้วก็พาทหารรีบกลับมา ขณะเมื่อมังรายกะยอฉะวายกออกไปครั้งนั้น เสวยสุราเหลือขนาด ด้วยสามารถกำลังเมา นายทัพนายกองฝ่ายพม่าก็เมาด้วย ต่างคนต่างมาค่าย เร่งจัดแจงรัพพลผูกช้างมิทันที จึงตามออกมาต่อภายหลัง มังนันทะสูกขึ้นช้างประกายมาศแล้วก็รีบตามออกมา

ฝ่ายพลายประกายมาศถอดทรงออกจากเท้าแล้ว พอเดินมาได้หน่อยหนึ่งก็สลัดมังนันทะสูและควาญท้ายลงเสีย แล้วก็อาละวาดไล่แทงช้างและรัพพลในกองทัพพม่าทั้งปวงเป็นอลหม่านวุ่นวาย และช้างพม่าทั้งปวงก็ตื่นกันขึ้น นายทัพนายกองฝ่ายพม่าก็เข้ารุมกันจับประกายมาศ แทงด้วยทวนยิงด้วยเกาทัณฑ์เจ็บปวดเป็นสาหัส พลายประกายมาศก็รับขวิดควาญเดาะด้วยปลายงาและงวง ถีบฉัด

ถูกพม่าล้มตายเป็นอันมาก นายทัพนายกองทั้งปวงสาละวน จับตายประกายมาศอยู่ก็หาไปทันมังรายกะยอฉะวาไม่ พลายประกายมาศต้องอาวุธเจ็บปวดเป็นสาหัส ก็วิ่งตรงไปเข้าป่ากะเดื่องตามความญช้างตั้งไว้นั้น ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาขับช้างตรงออกมาแต่กองเดียว

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช มิได้ทอดพระเนตรเห็นทัพช้างทั้งปวงยกหนุนออกมาตามขบวนพยุหสงครามก็ดีพระทัยนัก จึงสั่งให้กลางช้างพระที่นั่งพ้อนแพนพระคชาธาร สั่งให้พระราชบุตรทั้งสององค์ อ้อมวงวกหลังกระหนาบล้อมเข้าทั้งซ้ายขวา พระราชบุตรทั้งสองครั้นเห็นแพนพระคชาธารพ้อนรำตรงมาดังนั้น ก็แจ้งในพระราชกำหนด จึงให้กลางช้างพระคชาธารพ้อนรับ แล้วก็เร่งพลช้างทั้งปวง อ้อมวกหลังเข้ามาตามรับสั่ง พลทวนทองทวนแดงหน้าช้างพระราชบุตรทั้งสองก็อ้อมวกเข้ามา

ฝ่ายกองทัพพระเจ้าราชาธิราชก็ยกเข้า แยกกันเป็นสามด้าน ยังมิทันจะรอบถึงกัน พลทหารดาบดั้งทวนทองโล่เขนโตมร เกาทัณฑ์ในทัพมังรายกะยอฉะวาก็วิ่งออกมาต้านทานรบพุ่ง ต่อแย้งแทงฟันกันเป็นสามารถอลหม่าน พลทหารทั้งสองฝ่ายก็โห่ร้องอื้ออึงขึ้น ขณะนั้นช้างอาเขตร์ซึ่งเป็นพระคชาธาร มังรายกะยอฉะวาทรงมานั้นได้ยินเสียงอื้ออึงก็ตกมันกำเริบมันฟุ้งขึ้นด้วย กำดังเมาสุรา เหลือขนาด

ก็ส่งดัมังรายกะยอฉะวาตกลงพระสะเอวหัก แล้วก็วิ่งไล่แทงช้างและไพร่พลพม่าทั้งปวงด้วยกำลังเมา

ฝ่ายมังรายกะยอฉะวาตกลงบั้นพระองค์หักเสด็จพระดำเนินมิได้ ก็คลานหนีเข้าซ่อนอยู่ใต้ต้นจิกริมจอมปลวก มีแอ่งน้ำแห่งหนึ่งเป็นลำมาบ ขณะเมื่อพลทั้งสองฝ่ายเข้าสัประยุทธกันเป็นตะลุมบอนอลหม่านอยู่นั้น ผงคลีตลบไปแลมิใคร่จะเห็นตัวกัน

ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชเห็นพลทั้งสองฝ่ายเข้ารบกันเป็นอลหม่านอยู่ดังนั้น ก็ให้พลช้างทัพหลวงประดังหน้าพร้อมกัน ให้ขับช้างเหยียบย่ำเข้าไป ไพร่พลพม่าทั้งปวงก็ล้มตายเป็นอันมาก ฝ่ายเหลือนั้นก็แตกหนีไปสิ้น มิได้ทอดพระเนตรเห็นพลายประกายมาศเป็นพระคชาธาร เห็นแต่พลายอาเชตร์ซึ่งเป็นพระคชาธารนั้นปล่อยอยู่ก็ให้ทหารทั้งปวงเข้าล้อมจับเอาพลายอาเชตร์ได้ แล้วทอดพระเนตรไปมิได้เห็นมังรายกะยอฉะวา ด้วยผงคลีตลบอยู่ทรงพระสังเวชแคลงพระทัยนัก จึงสั่งให้ทหารทั้งปวงหยุดพลช้างพลม้าไว้ให้ผงคลีสงบลง แล้วตรัสสั่งนายทัพนายกองให้เที่ยวหาตัวมังรายกะยอฉะวา นายทัพนายกองก็พาทหารเที่ยวค้นตามมังรายกะยอฉะวา ไปพบมังรายกะยอฉะวาพระสะเอวหักลำบากอยู่ริมจอมปลวก ใต้ต้นจิกข้างลำมาบน้ำ ให้ทหารคุมไว้แล้ว ก็กลับมากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ๆ จึงตรัสสั่งให้เอาราชยานทองไปรับมังรายกะยอฉะวาเข้ามา แล้วพระองค์

ให้ยกพยุหโยธาทัพเสด็จกลับเข้าค่าย

ฝ่ายนายทัพนายกองข้างพม่า ครั้นพลายประกายมาศอาละวาดจับไม่ได้แล้ว ก็เร่งรีบไปตามมังรายกะยอฉะวา พอพบรี้พลซึ่งแตกมานั้นบอกกันว่าบัดนี้เสียเจ้าแล้ว ก็ตกใจมิได้กลับเข้าค่าย ต่างคนก็ต่างพากันวิ่งไป นายทัพนายกองทหารผู้อยู่รักษาค่ายเห็นดังนั้นก็ทิ้งเครื่องศัสตราวุธวิ่งไปตามกัน เร่งรีบไปเมืองอังวะเสียทั้งสิ้น

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชครั้นเสด็จเข้าค่ายแล้ว ก็ให้ถอดความช้างออกจากจำ จึงตรัสว่ามิ่งไปเอาพลายประกายมาศมาตามสั่งไว้นั้น ถ้าได้มาเหมือนคำมิ่งแล้ว กูจะเลี้ยงให้ถึงขนาด นายช้างรับสั่งแล้ว ก็เอาอ้อยมัดหนึ่งแบกตรงไปป่ากะเดียว ซึ่งสั่งให้พลายประกายมาศไปอยู่นั้น ก็พบพลายประกายมาศคำรนมันฟุ้งอยู่มิได้ปรกติ นายช้างเห็นดังนั้นจะเข้าใกล้ก็มิได้ จึงร้องเรียกไปแต่ไกลว่า พ่อช่วยข้าครั้งนี้รอดจากความตายแล้ว อย่าเมามันฟุ้งไปนักเลย บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวของเราตรัสใช้ให้ออกมารับแล้วมาไปหาแม่และน้องของพ่อเถิด พลายประกายมาศได้ยินเสียงนายช้างเรียกดังนั้นก็ยืนบงนิ่งฟังอยู่ นายช้างร้องเรียกเป็นหลายครั้งแล้ว พรายประกายมาศจำเสียงได้ถนัดแลเห็นตัว ก็ยืนปรบหูเป็นปรกติดง นายช้างก็เดินตรงเข้าไปหาจนถึงตัวแล้วก็ยื่นอ้อยให้กิน แลเห็นพลายประกายมาศต้องอาวุธบาดเจ็บเป็นสาหัส เห็นดังนั้นก็ร้องไห้

รักกันแล้วก็พาพลายประกายมาศมา

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชครั้นแจ้งว่า นายช้างได้พลาย ประกายมาศมาดังนั้นก็ดีพระทัยนัก จึงทรงฉลองพระบาทเสด็จออกไปรับถึงนอกค่าย พลายประกายมาศเห็นดังนั้นก็คุกเข่าลงทั้งสี่เท้ายกงวงขึ้นจบ แล้วก็กอดเอาฝ่าพระบาทน้ำตาตกคำรนอยู่ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ทอดพระเนตรเห็น พลายประกายมาศต้องอาวุธบาดเจ็บมีพระทัยสังสาร จึงยกพระหัตถ์ขึ้นปรามาสเหนือตระพองช้าง แล้วน้ำพระเนตรตก ตรัสประโลมด้วยวาจาอันอ่อนหวานต่าง ๆ จึงสั่งหมอประโพนและแพทย์โอสถทั้งปวง ให้เอายาไปรักษาใส่ต่อหน้าพระที่นั่ง แล้วตรัสกำชับว่า ถ้าแม้นพลายประกายมาศเป็นอันตราย กูจะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งโคตร แล้วก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่นายช้างเป็นอันมาก ส่วนบุตรภรรยานายช้างก็พระราชทานบ้านส่วยให้บ้านหนึ่งด้วย แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับมายังพลับพลาในค่ายนั้น นายช้างและหมอประโพนก็พาพลายประกายมาศไปรักษาณ โรงเดิม ซึ่งเคยอยู่แต่ก่อน

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช จึงตรัสสั่งเสนาบดีนายทัพนายกอง ให้ไปรับมังรายกะยอฉะวาเข้ามาถึงแล้ว ทอดพระเนตรเห็นมังรายกะยอฉะวาเจ็บลำบากอยู่เป็นกำดัง ก็ทรงพระเมตตาสังสาร ด้วยสันนิวาสเคยเป็นพระราชบุตรมาแต่ก่อน จึงตรัสปลอบว่าหลานเรา

มาทำสงครามถึงแก่ปราชัยครั้งนี้เป็นประเพณีการศึก ย่อมมีแพ้และชนะเหมือนกัน หลานเราอย่าโทมนัสน้อยพระทัยเลย เราคิดอยู่ว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องน้องเรา พระราชบิดาของหลานนั้นก็เป็นกษัตริย์อันประเสริฐ หลานเรามีเดียรแรงเป็นชายอันเข้มแข็ง ในการสงครามนัก มีเกียรติยศลือไปทั่วอาณาเขตประเทศต่าง ๆ ถึงเราจับหลานได้ดังนี้ก็ไม่คิดทำอันตราย จะเลี้ยงหลานเราไว้ ดุจหนึ่งพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องพระราชบิดาของหลานนั้น

มังรายกะยอฉะวาได้ฟังจึงตอบว่า ซึ่งพระองค์ตรัสมาทั้งนี้พระคุณหาที่สุดมิได้ แต่ข้าพเจ้าเกิดมาในตระกูลวงศ์กษัตริย์ก็นับว่าเป็นชายผู้หนึ่ง และข้าพเจ้ายกลงมาครั้งนี้ หมายใจจะเอาชัยชนะแก่พระองค์ ให้เมืองหงสาวดีอยู่ในเงื้อมมือข้าพเจ้าจะไว้เกียรติยศให้จงได้ บุญน้อยไม่สมคะเนแล้วจึงพ่ายแพ้ ซึ่งพระองค์จะเลี้ยงข้าพเจ้าผู้เป็นข้าศึกไว้นั้น ข้าพเจ้าจะดูหน้าคนฉันใดได้ แม้นตายเสียก็เห็นจะประเสริฐกว่า ข้าพเจ้าไม่ขออยู่แล้ว พระองค์จับข้าพเจ้าเป็นข้าศึกได้ ก็จงให้ฆ่าข้าพเจ้าเสียบัดนี้เถิด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น จึงตรัสปดอบอีกว่าหลานเราอย่าถือทิฐิมานะเลย อันการแพ้ใช่จะเป็นแต่หลานผู้เดียวหามิได้ ถึงท่านที่มีวาสนาบุญญาธิการมาก ถ้าทำศึกแล้วก็ย่อมแพ้และชนะ ซึ่งสมเด็จพระราชบิดาของหลานนั้นเป็นข้าศึกกับเรามี

ก็จริง แต่เราตัดทางไมตรีมิขาด หลานเราจงครองชีวิตอยู่ก่อนเถิด จะได้ดำรงราชสมบัติสืบไปภายหน้า ได้บำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมให้มากขึ้น อนึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเกิดมาเป็นมนุษย์นี้แสนยากนับชาติมิใคร่ถ้วนจึงได้เกิดแต่ละครั้ง ซึ่งหลานเราจะมาด่วนตายเสียแต่หนุ่มฉะนี้มิควร รักชาติไว้สร้างกุศลก่อนจึงจะชอบ

มังรายกะยอฉะวาจึงทูลตอบว่า ซึ่งพระองค์ตรัสสอนข้าพเจ้าดังนี้ก็ควรอยู่ แต่ข้าพเจ้าถือตัวว่าเกิดมาเป็นลูกกษัตริย์น้ำใจชายชาติทหาร เสียทีข้าศึกแล้วก็สู้ตายไม่เสียดายชีวิต ซึ่งจะดีชั่วไปภายหน้านั้น สุดแล้วแต่บุญบาปจะให้ผล พระองค์จงให้ฆ่าข้าพเจ้าเสียเร็ว ๆ เถิด อย่าตรัสสอนอยู่ให้เหนื่อยพระโอษฐ์เลย

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟัง ก็ตรัสปลอบอีกเล่าว่า หลานเราจงข่มความโกรธลงเสียทำน้ำใจให้ผ่องใสเถิด เราจะเล่าให้ฟัง หลานเรานี้ใช่อื่นไกล แต่ชาติก่อนก็เคยเป็นโอรสเรา พอพระเจ้าราชาธิราชตรัสว่าเคยเป็นโอรสเท่านั้น มังรายกะยอฉะวาได้ฟังก็ทรงพระโกรธยิ่งนัก ราวกับถูกศรเข้าไปเสียบพระโสต จึงทูลว่าพระองค์อย่าตรัสเสียบแทงให้ข้าพเจ้าเจ็บใจเลย จงฆ่าข้าพเจ้าให้ขาดใจตายเสียเดี๋ยวนี้เถิด ข้าพเจ้ากลั้นใจตายเสียหายขณะจิตแล้ว ไม่ขาดสมหายใจลงได้เลย แม้นพระองค์มิฆ่าข้าพเจ้า ๆ จะฆ่าตัวตายเสียเอง

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็เห็นว่า มังรายกะยอ-ฉะวานน้ำใจแกล้วกล้าสามารถนักไม่อาลัยชีวิตเลย ก็ตรัสประโลมด้วยมธุรสวาจาเป็นหลายครั้ง มังรายกะยอฉะวาก็มิฟัง เอาแต่พระหัตถ์จุกพระกรรณเสียไม่ขอได้ยิน สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเห็นดังนั้น ก็ทรงพระดำริว่ามังรายกะยอฉะวานี้ น้ำใจเป็นเหล็กเพชรหาญนักไม่ยอมอยู่แล้ว แม้นเรามิฆ่าเสียก็จะฆ่าตัวเองเป็นมั่นคง จะให้อยู่ได้ความลำบากทำไม จึงตรัสสั่งให้หาราชามนต์มาทำพิธีปฐมกรรมเสร็จแล้ว ก็ให้เอามังรายกะยอฉะวาเข้าไว้ในเกยซึ่งทำไว้นั้น ครั้นได้ศุภฤกษ์อันเป็นมงคลแล้ว

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เสด็จเข้าสู่เกย ทรงเหยียบเหนือหน้าฆ้องชัยมหาฤกษ์ด้างพระบาทลงไป พอน้ำชำระพระบาทตกลงถูกมังรายกะยอฉะวา ๆ ก็สิ้นพระชนม์ในขณะนั้น ฝ่ายพราหมณ์ปโรหิตทั้งปวง ก็ถวายอาเศียรพาทน้ำกลศน้ำสังข์เสร็จแล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินขึ้นยังราชาอาสน์ ณ ภายใต้มหาเศวตฉัตรอันประเสริฐพร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวง

ขณะนั้นพระยาเกียรติราชบุตร ก็ถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระราชบิดาดังเก่า เชิญเสด็จเข้ายังกรุงหงสาวดี ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชรับราชสมบัติต่อพระราชบุตรแล้ว ก็เสด็จเข้ากรุงหงสาวดี จึงพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่โหรรามัญสามคน ซึ่ง

ทำนายว่าจะได้มังรายกะยอฉะวานั้นเป็นอันมาก แล้วจึงสั่งให้ทำพระเมรุมาศโดยขนาดสำหรับที่ถูกหลวงเอก เสร็จแล้วก็ให้เชิญพระศพมังรายกะยอฉะวาเข้ายังในพระเมรุ และให้มีการมหรสพสมโภชถวายไทยทานแก่พระภิกษุสงฆ์ กระทำการทั้งปวงตามอย่างธรรมเนียม ครั้นถึงวันกำหนดพระองค์ก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงเสร็จแล้ว จึงสั่งให้เก็บพระอัฐิใส่ในพระผอบทองประดับพลอย ก่อพระเจดีย์บรรจุไว้ พระเจดีย์นั้นรามัญทั้งปวงเรียกว่ามังรายกะยอฉะวามุเตา ก็ปรากฏอยู่ในเมืองหงสาวดีจนทุกวันนี้ มังรายกะยอฉะวามีพระชนม์ได้ยี่สิบสองปี ทำสงครามด้วยพระเจ้าราชาธิราชสามปี เป็นพระชนมายุได้ยี่สิบห้าปี เมื่อสิ้นพระชนม์นั้น ดุศักราชได้เจ็ดร้อยแปดสิบสามปี

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าทั้งปวง ซึ่งแตกขึ้นไปเมืองอังวะนั้นก็กลัวพระราชอาญายิ่งนัก พากันขึ้นใจเข้าเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกราบทูลโดยความที่พระราชบุตรเสี่ยทัชาศักนั้นทุกประการ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นได้แจ้งว่า เสี่ยมังรายกะยอฉะวาพระราชโอรสที่รักแล้วก็ทรงพระโกรธเป็นกำลัง จึงตรัสว่าลูกรักกูคนนี้ตาย เปรียบดังดวงตาข้างขวากูแตก อ้ายพวกนี้มันพาลูกกูไปฆ่าเสี่ยกูแค้นใจนัก จึงตรัสสั่งให้เอานายทัพนายกองทั้งปวงเป็นโทษจำไว้ แล้วให้เอาบุตรภรรยาไปคดอกเสี่ยให้สิ้น

ฝ่ายพระสังฆราชาคณะทั้งปวง ครั้นแจ้งเหตุก็เข้ามาพร้อมกัน จึงถวายพระพรขอโทษนายทัพนายกอง และบุตรภรรยาทั้งปวงซึ่งจะคดอกเสียนั้น พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องมิได้ตรัสประการใด มังนันทมิตรจึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทราบว่าพระราชบุตรของพระองค์ยกกองทัพลงไปทำสงครามแก่มอญครั้งนี้ได้ท้วงท้อยู่อีก เหตุว่าพระชันษาของพระราชบุตรนั้นขาด ฝ่ายโหรเล่าก็คำนวณฎีกาถวาย ขอให้งดสงครามแต่พอพ้นพระเคราะห์ นายทัพนายกองทั้งปวงก็ได้ทูลทัดทานหลายครั้งแล้วก็มิฟัง เป็นเหตุฉะนี้ ประเพณีการศึกถ้าได้ก็มีชัยชนะ ถ้าทำผิดก็แก้จะนิ่งเสียก็ไม่ได้ เกลือกทัพมอญจะกำเริบยกติดตามขึ้นมา ฝ่ายพระเจ้าราชาธิราชทุกวันนี้ หาสมิงพ่อเพชรสมิงนครอินทร์ไม่แล้ว ซ้ำเสียสมิงพระรามด้วยอีกเล่า อุปมาดุจนกกาเรียนอันผลัดขนขยี่เสียแล้ว ยังมีกำลังอยู่แต่ปากและเท้ากับขนสั้นแต่พอห่อกายเท่านั้น จำจะคิดทำการเสียก่อน อย่าให้ขันงอกขนกล้า บัดนี้เพิงจะเข้าเหมันตฤดูเป็นเทศกาลศึกอยู่แล้ว บรรดานายทัพนายกองจะขอเข้ารับอาสาแก้ตัว ยกลงไปตี เอาเมืองหงสาวดีให้จงได้

พระจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังดังนั้นก็เห็นด้วย คลายพระโกรธลงจึงยกโทษถวายพระสังฆราชาคณะทั้งปวง จึงตรัสสั่งให้เกณฑ์

ทัพบกทัพเรือเป็นอันมาก สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวงเสร็จ พระองค์เสด็จยกกองทัพมาครั้งนั้น ด้วยสามารถทรงพระโกรธ ดั่งให้กวาดไพร่พลทั้งปวง แต่บรรดาฉกรรจ์มาสิ้นเว้นแต่สตรีพระองค์มิได้เอามา ให้นายทัพนายกองทั้งปวงผู้จะแก้ตัวนั้นเป็นแม่ทัพหน้าให้เร่งรีบยกลงมาตามทาง ซึ่งมังรายกะยอฉะวามานั้น

ฝ่ายหัวเมืองขึ้นกับกรุงหงสาวดียังมิทันจะตั้งตัวได้ พากันระส่ำระสายอยู่ ครั้นรู้ว่าทัพพม่ายกมาก็หนีเข้าป่าสิ้น จะบอกข้อราชการลงมายังเสนาบดี ณ กรุงหงสาวดีก็มิทัน ทัพพม่ายกรีบมาถึงเมืองเถี่ยงซึ่งสมิงอังวะมังศรีรักษาอยู่นั้น สมิงอังวะมังศรีรู้ก็ให้พลทหารขึ้นรักษาหน้าที่เชิงเทินประตูหอรบไว้มั่นคงเป็นสามารถ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้ยกทแกล้วทหารเข้าหักเอาเมือง ถึงสามครั้งแล้วก็มิได้ สมิงอังวะมังศรีให้ตั้งมั่นรักษาไว้ ได้ต้านทานรบพุ่งกันเป็นสามารถ พม่าล้มตายอยู่กับคูเมืองเป็นอันมาก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องเห็นเหลือกำลังก็จนพระทัยอยู่ ครั้นจะให้ล้อมเมืองไว้ให้รอบ ก็เป็นป่าเถนดกน้ำเค็มขึ้นถึงจะตั้งค่ายก็ไม่ได้ จึงให้ถอยทัพมาตั้งอยู่เหนือน้ำ ไกลเมืองทางประมาณห้าสิบเส้น

ฝ่ายสมิงอังวะมังศรี ครั้นเห็นพม่าถอยออกจากกำแพงเมืองแล้ว ก็แต่งหนังสือบอกข้อราชการ ให้ม้าเร็วรีบถือลงมาถึงสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช โดยได้รบพุ่งกันกับพม่านั้นทุกประการ

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นยกมาตั้งใกล้เมืองเลี่ยงทาง ประมาณห้าสิบเส้น แล้วทรงพระดำริว่า สมิงอังวะมังศรีซึ่งรักษาอยู่ ณ เมืองเลี่ยงนั้น แกล้วกล้าสามารถในการสงครามมีฝีมือเข้มแข็งนัก ก็ควรนับว่าเป็นชายผู้หนึ่ง อันสามารถรับทัพกษัตริย์ได้ ทำไฉนจะได้เห็นตัวสักครั้งหนึ่ง ทรงพระดำริแล้วจึงสั่งให้แต่งหนังสือฉบับหนึ่ง และให้จัดผ้ากาษาสองพับ เมี่ยงสิบกระหมวด เป็นของพระราชทาน ให้คนนำมาให้สมิงอังวะมังศรี ผู้รับสั่งถวายบังคมลา ถือหนังสือและสิ่งของเข้ามา ณ เมืองเลี่ยง จึงบอกแก่ทหารผู้รักษาประตู ทหารก็ไปแจ้งแก่สมิงอังวะมังศรี ๆ จึงให้รับเข้ามา พม่าผู้ถือหนังสือก็เข้ามาคำนับสมิงอังวะมังศรีส่งหนังสือให้กับสิ่งของพระราชทาน สมิงอังวะมังศรีก็รับหนังสือมาอ่าน เป็นใจความว่า

เราได้ยินแต่ชื่อท่านว่า เป็นคนมีฝีมือเข้มแข็ง ประกอบด้วยสติปัญญาสามารถนัก เราอยากจะใคร่เห็นชมตัวท่านสักครั้งหนึ่ง ท่านจะให้ดูด้วยประการใดจงตอบมาให้เราทราบ

สมิงอังวะมังศรีครั้นแจ้งในหนังสือนั้นแล้วก็คิดว่า พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องให้มีหนังสือมาน้อมถ้อยถ้อยหลักแหลมนัก แต่เป็นกษัตริย์ย่อมมีความสัตย์อันยิ่ง ซึ่งจะคิดอุบายก็ใช่ที่ แม้นมิออกไปบัดนี้

จะเห็นว่าเราเกรงกลัวอยู่ จะยกเข้ามาทำการใหญ่หลวงยิ่งขึ้นกว่านี้ จะป้องกันรับทัพกษัตริย์เป็นอันยากยิ่งนัก แม้นเราออกไปถึงมาตรว่าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จะคิดกลอุบายเป็นประการใดก็ดี อันเมืองเราเล่าน้ำเค็มก็ขึ้นถึงตมเถนถึก ซึ่งจะซุ่มซ่อนทหารไว้ก็ยากเป็นอันมาก จะทำได้ก็แต่ตรงหน้าเห็นถนัด พอจะแก้ไขกลับเข้าเมืองได้ คิดแล้วจึงให้แต่งหนังสือตอบฉบับหนึ่ง ให้จัดน้ำดอกไม้เทศสองเต้า เป็นเครื่องราชบรรณาการตอบแทน มอบให้พม่าผู้ถือหนังสือนำกลับไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง พม่าผู้ถือหนังสือก็คำนับลาสมิงอังวะมังศรี ถือหนังสือตอบคุมสิ่งของกลับไปถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ จึงตรัสให้อ่าน ในหนังสือนั้นว่า

ซึ่งพระองค์จะใคร่ทอดพระเนตรตัวข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าจะออกไปเฝ้าให้ทอดพระเนตรโดยพระทัยปรารถนา ณ ฝั่งน้ำในเพลาพรุ่งนี้เช้า ขอเชิญพระองค์เสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งมาดอยคอยทอดพระเนตรเถิด

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้วก็ดีพระทัยนัก ฝ่ายสมิงอังวะมังศรี ครั้นส่งหนังสือให้พม่าถือกลับไปแล้วก็ปรึกษานายทัพนายกองขุนนางทั้งปวงซึ่งจะรักษาเมือง และจัดแจงการที่จะออกไปเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ขณะเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องยกทัพลงมานั้น มีกำปั่นฝรั่งเศสเข้ามาทอดท่าอยู่ ณ ปากน้ำเมือง

เสี่ยงดำหนึ่ง เมื่อรบกันนั้นนายกำปั่นยังออกไปมิได้ยังค้างเรืออยู่ในเมือง สมิงอังวะมังศรีคิดขึ้นได้ จึงให้หาฝรั่งเศสนายกำปั่นมาปรึกษาด้วย นายกำปั่นบอกว่า อาวุธของข้าพเจ้ามีอยู่สิ่งหนึ่ง ประเสริฐนักอยู่แต่ในเรือ ถ้าเกิดเหตุขึ้นวุ่นวายทางไกลถึงสามสิบเส้น ก็สามารถจะช่วยออกไปถึงได้ ถ้าท่านจะต้องการแล้วขอให้จัดคนลงไปกับข้าพเจ้า ช่วยกันยกขึ้นมาใส่หน้าที่ไว้ เห็นจะบ้องกันข้าศึกได้เป็นมั่นคง

สมิงอังวะมังศรีได้ฟังดังนั้นก็ดีใจ จึงถามว่าอาวุธประเสริฐสิ่งหนึ่งนั้นชื่อใด นายกำปั่นบอกว่าคำอังกฤษเรียกแคนแนน ฝรั่งเศสเรียกว่าปืนใหญ่ สมิงอังวะมังศรีได้ฟังก็ชอบใจ จึงแต่งคนให้ลงไปกับนายกำปั่น ให้เอาปืนใหญ่ขึ้นมาใส่หน้าที่เชิงเทินไว้ตามคำนายกำปั่นว่าทุกประการ

ครั้นเวลาเช้า ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็เสด็จลงสู่เรือพระที่นั่งกันเศวตฉัตร์ พร้อมไปด้วยเสนาบดีนายทัพนายกองมาดอยคอยอยู่ที่หน้าเมืองนั้น สมิงอังวะมังศรีจึงสั่งนายกำปั่นว่า ถ้าเราออกไปเป็นปรกติอยู่แล้วก็แล้วไปเถิด ถ้าเกิดวุ่นวายขึ้นเมื่อใด ท่านเร่งช่วยออกไปให้ได้ตามสัญญานั้น นายกำปั่นก็รับคำแล้วให้บรรจุปืนจังกาจุดชุดคอยอยู่ สมิงอังวะมังศรีแต่งตัวเสร็จแล้วก็ขึ้นช้างกระโจมทองพร้อมไปด้วยทหารทั้งปวง แล้วให้เปิดประตูเมืองออก

ไป ครั้นใกล้แม่น้ำก็ลงจากช้าง ไปเฝ้าพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องที่ริมแม่น้ำนั้น จึงจัดผ้าแดงโมรีห้าพับ น้ำดอกไม้เทศห้าเต้า ใส่เรือน้อย ลอยออกไปถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ทอดพระเนตรเห็นตัวสมิงอังวะมังศรีแล้วก็สรรเสริญว่า สมิงอังวะมังศรีมีลักษณะสมบูรณ์เป็นอันงามยิ่งนัก ทั้งปัญญาและฝีมือก็เข้มแข็งกล้าหาญสมควรที่จะรับศึกกษัตริย์ได้ จึงให้จัดพานพระศรีเครื่องทองคำสำรับหนึ่ง กับอานม้าเครื่องทองด้วย ใส่เรือน้อยมาพระราชทานสมิงอังวะมังศรี ๆ รับเอาอานม้าเครื่องทองแต่พานพระศรีมิได้รับ ส่งคืนไปถวาย พระเจ้ามณเฑียรทอง ถ้อยที ถ้อยตอบ ของสนอง ต่อกัน เสร็จแล้ว สมิงอังวะมังศรีก็กลับมาขึ้นช้างกระโจมคืนเข้าเมือง

ขณะนั้นเจวาสุกรีซึ่งเป็นทหารมังรายกะยอฉะวา คิดแค้นใจว่าสมิงอังวะมังศรีคนนี้แหละ ยกทหารไปพูดเยาะเย้ยต่อถวงให้พระถูกเจ้ากูทรงพระพิโรธ จึงออกมาชนช้างด้วยพระเจ้าราชาธิราชจนเสียพระองค์ ตัวกูจะตายก็ตามเถิด จะขอแทนพระคุณเจ้าข้าวแดงให้จงได้ คิดแล้วก็ลงเรือน้อยแต่ผู้เดียวลอบเข้าไปถึงริมฝั่ง พอสมิงอังวะมังศรีขึ้นช้างกระโจมไปไกลประมาณสี่สิบวา ก็พุ่งด้วยหอกซัดถูกช้างกระโจมซึ่งสมิงอังวะมังศรีขี่มานั้น ตลอดตกขีดถูกหน้าผากช้าง จนหอกกระทั่งถึงพนักคอยู่ สมิงอังวะมังศรีเห็นดังนั้นก็ตกใจ ขับช้างสะบัดย่างใหญ่เร่งรีบเข้าเมือง ฝ่ายพลทหาร

ทั้งปวงก็วุ่นวายอลหม่านขึ้น

ฝ่ายฝรั่งเศสนายกำปั่นเห็นวุ่นวายขึ้นดังนั้น ก็จังกาปั่นหมายเอาเรือพระที่นั่งพระเจ้ามณเฑียรทอง แล้วก็จุดปืนออกไป ด้วยเดชะบุญญาภิสมภารของพระเจ้ามณเฑียรทอง ลูกปืนมิได้ต้องพระองค์ ต้องแต่คันเศวตฉัตรขาดปลิวไป พระเจ้ามณเฑียรทองทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็อัศจรรย์ยิ่งนัก ก็โทมนัสน้อยพระทัยจนน้ำพระเนตรตก นายเรือพระที่นั่งเห็นดังนั้น ก็กราบทูลถามว่า พระองค์ทำสงครามมาทุกครั้ง ถึงจะเสียหายประการใดก็ย่อมทรงพระสรวลอยู่ทุกครั้ง ๆ นี้น้ำพระเนตรตกด้วยเหตุใด พระเจ้ามณเฑียรทองจึงตรัสว่า เบื้นกษัตริย์มีการสนุกสนานเพราะเล่นสงครามดูงามเบื้นขวัญตา แล้วได้เห็นทแกล้วทหารพร้อมรำด้วยอาวุธต่าง ๆ ตามชั้นเชิงสู้กันในกลางสงคราม และบัดนี้มาม้าอาวุธม้าสิ่งหนึ่งออกมาแต่ในเมือง ต้องเศวตฉัตรเราปลิวไปฉะนี้ถ้าต้องทหารผู้ใดเห็นจะทานมิได้ อาวุธสิ่งนี้เกิดมีมาแล้ว นานไปภายหน้าไหนเลยเราจะได้เห็นทหารอันมีฝีมือสืบไปอีกเล่า

ขณะเมื่อเจวาสุกรี พุ่งหอกถูก กระโจมช้างสมิงอังวะมังศรีนั้น พระเจ้ามณเฑียรทองทอดพระเนตรเห็นอยู่ จึงสั่งให้จับเจวาสุกรีมัดมือไพล่หลังแล้ว ก็ให้ทหารพม่าคุมตัวไปส่งให้สมิงอังวะมังศรี แล้วตรัสสั่งเข้าไปให้บอกว่า เราเป็นกษัตริย์อันประเสริฐ ตรัสสิ่ง

ใดก็ย่อมเป็นสัตย์ แลซึ่งเจวาสุกรีทำทางนเรามิได้รู้เห็นด้วย มันเป็นข้านอกเจ้าจะทำให้เราเสียสัตย์ ท่านไม่แจ้งจะสำคัญว่า เราแต่งกลล่อลวงใช้ให้กระทำ เราจึงให้จับตัวคนผิดมาให้ท่าน ๆ จงฆ่าเสียให้เห็นความจริงของเราเถิด ทหารพม่าก็คุมเอาตัวเจวาสุกรีเข้าไป เจวาสุกรีมิได้สะดุ้งตกใจกลัวความตายเดินยิ้มเข้าไป ครั้นถึงสมิงอังวะมังศรีแล้วทหารพม่าซึ่งคุมเอาตัวเจวาสุกรีมานั้น ก็เอาตัวมามอบให้สมิงอังวะมังศรี แล้วบอกความตามรับสั่งทุกประการ

สมิงอังวะมังศรีได้แจ้งแล้วก็คิดว่า เจวาสุกรีนี้แม้นเราจะฆ่าเสียอุปมาดังฆ่าทหารเดวคนหนึ่งมิได้มีเกียรติยศ พระเจ้ามณเฑียรทองก็หาหย่อนกำลังไม่ ถ้าเราปล่อยไปเห็นพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจะยำเกรงฝีมือดีกว่าฆ่าเสียอีก คิดแล้วจึงให้แก้มัดเจวาสุกรีออกส่งให้พม่าซึ่งคุมมานั้น แล้วสั่งให้ไปทูลพระเจ้ามณเฑียรทองว่าเจวาสุกรีนี้เป็นทหารได้คนหนึ่ง น้ำใจองอาจสัตย์ซื่อรักเจ้าสู้เสียชีวิตความตายมาถึงตัวแล้วยังยิ้มอยู่มิได้ครั่นคร้าม จะหาผู้เสมอตัวเป็นอันยาก ซึ่งทำแก่เรานั้นเราหาโกรธไม่ ด้วยการสงครามก็ยังจะได้ทำแก่กันสืบไปอยู่ จะมามัดฆ่าแต่ฝ่ายเดียวนั้นเราทำมิได้ ซึ่งโทษเจวาสุกรีทำให้ผิดด้วยรับสั่งนั้น เราขอพระราชทานโทษไว้ครั้งหนึ่งก่อน ทหารพม่าก็คำนับลงสมิงอังวะมังศรี คุมตัวเจวาสุกรีกลับไปถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง กราบทูลตามคำสมิงอังวะมังศรีสั่ง

ไปนั้นทุกประการ

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ฟังดังนั้นก็ทรงพระดำริว่า สมิงอังวะมังศรีนี้สติปัญญาหลักแหลม สมด้วยลักษณะทหารอันแกล้วกล้า แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับไป ณ ค่าย จึงตรัสแก่เสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงว่า ศึกเราครั้งนี้หมายจะหักเอาเมืองเสี่ยงให้จงได้ ก็หาสมคะเนไม่ อันซึ่งจะตั้งค่ายอยู่นี้ก็ไม่ชอบกล หาเป็นที่ชัยภูมิไม่ จำจะยกถอยไปตั้งอยู่ ณ เมืองตะเกิงจึงจะทำถนัด ถ้าเราจะถอยทัพไปเล่า สมิงอังวะมังศรีก็จะยกออกมาติดตาม เราจึงจะระดมตีให้แตกฉาน แล้วตามเข้าเมืองที่เดียวเห็นจะได้โดยง่าย เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วยพระเจ้ามณเฑียรทอง จึงจัดให้มังมหาราชาเป็นนายทัพผู้ใหญ่ซุ่มอยู่ทัพหนึ่ง มังตุเรจองทัพหนึ่ง มังกะยอทางทัพหนึ่ง ตรัสสั่งว่าถ้าเห็นสมิงอังวะมังศรียกจากเมืองแล้ว ให้สองทัพนี้เร่งเข้าตีเอาเมืองเสี่ยงจงได้ ถ้ากองทัพทั้งสามนี้ได้ทำการรบพุ่งแล้ว เราจะกลับมาช่วยอุดหนุนให้ทันท่วงที ถ้าเห็นไม่ตามแล้วจึงให้ยกรั้งหลังไป นายทัพนายกองทั้งสามก็ยกทัพไปแอบซุ่มอยู่ตามรับสั่ง ครั้นเวลาจะใกล้รุ่งพระเจ้ามณเฑียรทองก็เสด็จยกทัพขึ้นไปเมืองตะเกิง นายทัพนายกองฝ่ายมอญทั้งปวง เห็นพม่าเลิกทัพกลับไปดังนั้น ก็ว่าแก่สมิงอังวะมังศรีว่าพม่าเลิกทัพไปแล้ว เหตุไฉนท่านจึงไม่ติดตามตีให้แตกยับเยินเล่า สมิงอังวะมังศรีว่ามิได้

เสียที ถอยทัพไปเอง ดังนี้ จะยกไป ตาม ที่มิได้แล้ว ก็เป็น กษัตริย์ ใหญ่ หลวงนัก ซึ่งเรารับไว้ได้ไม่เสียเมืองทั้งนี้เหตุว่ามันจึงหาหักเอาได้ ไม่ ซึ่งท่านทั้งปวงว่าจะให้ตามนั้น ดูจหนึ่งแมลงหวี่หารู้จักแสงเพลิงไม่บินโฉบฉาบเข้าไปหา ไม่ทันพริบตาจะเป็นจุณวิจุณไปเอง นายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นด้วยมิได้คอบประการใดพากันนิ่งอยู่ สมิงอังวะมังศรีก็มิได้ให้ตาม

ฝ่ายมังมหาราชานายกองพม่า ซึ่งตั้งคอยสกัดอยู่นั้น ครั้นมิได้เห็นสมิงอังวะมังศรียกออกมา ก็เลิกกองทัพกลับไปตามทัพหลวงทันครั้นมาถึงพร้อมกันแล้ว พระเจ้ามณเฑียรทองก็เสด็จเข้าตั้งมั่นอยู่ ณ เมืองตะเกิง

ฝ่ายผู้ถือหนังสือสมิงอังวะมังศรี เร่งรีบมาถึงเมืองหงสาวดีแล้ว ก็เข้าไปคำนับส่งหนังสือให้เสนาบดี ๆ จึงนำเข้ากราบทูลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตามเนื้อความนั้นทุกประการ ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งดังนั้นแล้ว ก็ให้จัดทัพบกทัพเรือทั้งปวงให้ยกไปช่วยเมืองเสียง

ขณะนั้นสมณะองค์หนึ่งชื่อพระสัน บวชอยู่วัดชื่อไตสาม พรรษาผู้มีอายุเข้มแข็งใจกล้าหาญ ไม่ชอบเรียนหนังสือพอใจเรียนวิชาช้างทหาร หัดรำเพลงอาวุธและมวยปล้ำดีกระบี่กระบองคล่องแคล่วดี ถึงเวลาเย็นแล้ว เล่นแต่มวยปล้ำดีกระบี่กระบองทุกวัน ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ห้ามก็ไม่ฟัง อยู่มาวันหนึ่งพระสันจึงเจรจาแก่พระ

สงฆ์ทั้งปวงว่า เจ้าสมิงนครอินท์ตายแล้ว ศึกพม่ายกมาครั้งนี้เรา จะสึกออกอาสาศึกทัพพม่าให้แตกไปจงได้ พระภิกษุเพื่อนชอบทั้งปวง จึงว่า พระสันสึกไปเสียก็ดี บวชอยู่ไม่เล่าเรียนสมณธรรมสิ่งใดหัดแต่วิชารบ สึกไปถวายตัวเป็นทหารทำราชการเกิดจะได้มียศศักดิ์ พระสันได้ฟังก็ดีใจ จึงว่าสมพรปากท่านเถิด ถ้าเราได้เป็นขุนนางแล้ว จะมาหาเพื่อนฝูงทั้งปวง พระสันว่าแก่ภิกษุเพื่อนชอบดังนั้นแล้ว ก็ขึ้นไปถึงพระสงฆ์ราชาคณะบอกว่าข้าพเจ้าจะสึกออกไปอาสาสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช

พระสงฆ์ราชาคณะได้ฟังดังนั้นก็ดีใจนัก จึงว่าสมณะสันนี้เข้มแข็งว่องไวนัก เมื่อน้อยอยู่นั้นพระอาจารย์ก็สั่งไล่ วิ่งหนีขึ้นไปบนหลังคาเหมือนหนึ่งวิดาไล่หนู สึกออกทำราชการก็ดีแล้ว จะได้มีชื่อเสียงไปภายหน้า พระสงฆ์ราชาคณะก็ประจุให้ครั้นพระสันสึกแล้วคนทั้งปวงเรียกว่ามะสัน คำรามัญเรียกว่า มะนั้นแปลเป็นไทยว่าพ่อ เพราะอย่างธรรมเนียมเรียกกันด้วนคำเพราะไม่เรียกว่าผู้ดีไพร่เหมือนคำไทยเรียกกันว่าพ่อนั่นพ่อนี่ แล้วพระสงฆ์ราชาคณะก็พาตัวมะสันเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ถวายพระพรว่า มะสันผู้นี้บวชเป็นภิกษุอยู่ในอารามอาตมภาพมีมือเข้มแข็งนัก ตั้งจิตสวามิภักดิ์จะมาถวายตัวเป็นทหารขออาสารบศึกพม่าให้อาตมภาพนำมาถวายมหาบพิตร

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก จึงทอด

พระเนตรดูลักษณะมะสัน เห็นเข้มแข็งควรจะเป็นทหารได้จึงตรัสถามมะสันว่า ตัวตั้งใจจะอาสาเราหรือ มะสันจึงกราบทูลว่า แต่ข้าพเจ้าบวชอยู่ รู้ว่าเจ้าสมิงนครอินท์ตายแล้วก็ไม่สบายใจเลย ข้าพเจ้าจึงลึกออกมาถวายตัวเป็นข้าทหาร หวังจะอาสาตีทัพพม่าให้จงได้ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังก็ชอบพระทัย จึงพระราชทานเสื้อผ้าแก่มะสันสำรับ แล้วพระองค์ก็เสด็จยกทัพบกทัพเรือไปเมืองเตียง พอกองทัพเมืองเมาะตะมะ และเมืองชนสามสิบสองหัวเมืองมาถึงพร้อมกัน สมิงอังวะมังศรีจึงออกมาเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชถวายเครื่องม้า ซึ่งพระเจ้ามณเฑียรทองพระราชทานนั้น แล้วกราบทูลความตามซึ่งได้รับพุ่งนั้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชตรัสสรรเสริญสมิงอังวะมังศรี แล้วก็ถอดฉลองพระองค์พระภูษาพระธำรงค์ซึ่งทรงมานั้น กับพานทองประดับพลอยใบหนึ่งพระราชทานให้แก่สมิงอังวะมังศรี แล้วพระองค์ก็ยกทัพหลวงไปตั้งอยู่ ณ ตำบลตลก ใกล้กับทัพพม่าทางสองร้อยเส้น จึงแต่งนายทัพนายกองให้ยกขึ้นไปเมืองตะเกิง จัดสมิงสามปราบทัพหนึ่ง สมิงพระตะเบิดทัพหนึ่ง อำมาตย์มะสมรทัพหนึ่ง สมิงโยคราชทัพหนึ่ง สมิงสามแหลกทัพหนึ่ง สมิงอายมนทะยาทัพหนึ่ง สมิงสามผลัดทัพหนึ่ง สมิงอุบากองทัพหนึ่ง สมิงประทุมทัพหนึ่ง รวมกันเก้าทัพ ถือพลทัพละหมื่นเป็นคนเก้าหมื่น ช้างพันหนึ่ง ม้าสี่พัน ให้สมิงพระตะเบิดเอาตัวมะสันไปด้วยเป็นกองทัพหน้า

ขณะนั้นเสนาบดีนายทัพนายกองทั้งปวงจึงพูดขึ้นว่า มะสันอันนี้พระสังฆราชาว่าองอาจแกล้วกล้าเข้มแข็งมีฝีมือนัก ทั้งกิตติศัพท์ก็เลื่องลือยังจะจริงหรือประการใด จะได้เห็นฝีมือกันในครั้งนี้ ครั้นเวลากลางคืนมะสันจึงบอกแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ข้าพเจ้าจะขอเข้าปล้นเมืองตะเกิงในคืนวันนี้ ขอให้นายทัพนายกองทั้งปวงคอยช่วยอุดหนุนเข้าไปเถิด ครั้นมะสันให้คำกำหนดแล้ว ถึงเวลากลางคืนกองทัพยังมิทันพร้อม มะสันก็ถือดาบสักมั่นทั้งสองมือแล้ววิ่งโจนขึ้นไปบนกำแพงไล่ฟันพม่าตายประมาณห้าร้อยคน

ฝ่ายพม่าซึ่งรักษาหน้าที่อยู่นั้น ไม่ทันรู้ตัวว่าข้าศึกมามาก มะสันน้อยก็ถอยลงจากหน้าที่มะสัน มะสันก็เอาไฟจุดโรงเรือนในเมืองไหม้แดงเพลิงสว่างขึ้น พม่าไม่เห็นกองทัพมอญเห็นแต่มะสันคนเดียว พวกพม่าก็พากันกลับตรูขึ้นมา มะสันไม่เห็นกองทัพมอญหนุนเข้าไปตามสัญญา มะสันแต่ผู้เดียวเห็นเหลือกำลังโจนลงจากกำแพงเมืองวิ่งหานายทัพนายกองทั้งปวง

ฝ่ายพระเจ้ามณเฑียรทองได้ทราบว่า กองทัพมอญเข้าปล้นเมืองก็ให้ทหารตีกลองสัญญาขึ้น ให้เร่งกองทัพออกไปตีมอญ ได้รบพุ่งฟันแทงกันเป็นสามารถ ทหารมอญน้อยตัวต้านทานมิได้ก็แตกร่นลงมาจนถึงทัพหลวง สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้แจ้งดังนั้นก็ทรงพระโกรธยิ่งนัก ตรัสสั่งให้หานายทัพนายกองทั้งปวงเข้ามาทรงถามหน้าพระที่นั่งว่า ซึ่งตัวยกลงไปตีเมืองตะเกิงครั้งนี้ว่าจะตีเอาเมือง

ให้จงได้ ไปทำการยังมิทันจะข้ามวัน แตกพ่ามาถอยทัพกลับมา ทำให้ข้าศึกกำเริบใจได้ฉะนี้ โทษตัวจะเป็นประการใด

นายทัพนายกองทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้าแตกมาทั้งนี้ ด้วยมะสันกำหนดสัญญาว่า จะเข้าปล้นเมืองตะเกิง ให้ข้าพเจ้าทั้งปวงยกอุดหนุนเข้าไป และมะสันมิได้อยู่คอยท่ากองทัพให้พร้อมกัน มะสันโจนกำแพงขึ้นไปเข้าได้ฆ่าฟันพม่าแต่ผู้เดียว กองทัพยังมิทันจะอุดหนุน มะสันด่วนจุดเพลิงให้พม่าแลเห็นตัวมะสันแต่ผู้เดียว พม่าไม่เห็นกองทัพมอญอุดหนุนเข้าไป พม่าจึงยกออกตี ข้าพเจ้าทั้งปวงเหลือกำลังรับไม่ได้จึงแตกมา

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสถามมะสันว่า มึงทำดังนี้จริงหรือประการใด มะสันจึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าได้กำหนดแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ข้าพเจ้าจะโจนกำแพงขึ้นไป ให้อุดหนุนเข้าไปจงทันที ครั้นข้าพเจ้าโจนกำแพงขึ้นไปได้ ข้าพเจ้าได้ฆ่าฟันทหารพม่าบนเชิงเทิน พม่าตายลงประมาณห้าร้อยคน พม่าเหล่านั้นก็แตกไปจากหน้าที่ดิน ข้าพเจ้าจึงจุดเพลิงขึ้นให้เห็นเป็นสำคัญว่าเข้าเมืองได้แล้ว นายทัพนายกองก็มิได้อุดหนุนข้าพเจ้าเข้าไปตามสัญญา พม่าก็กลับตรูกันขึ้นมารบพุ่ง ตัวข้าพเจ้าแต่ผู้เดียวเหลือกำลังจึงถอยออกมา พระราชอาญาเป็นล้นเกล้า สุดแต่จะทรงโปรด

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟังดังนั้น ก็ทรงพระโกรธจึง

ตรัสว่าผู้ใหญ่ก็โทษเด็ก เด็กก็โทษผู้ใหญ่ไม่มีใครยอมผิด อ้ายเด็กก็ใจไวผู้ใหญ่ก็ใจช้าจึงเสียการ เปรียบเนื้อความทั้งนี้ ๆ อุปมาดังมะเขือขื่นพอควรกับปลาร้า จะติเสียนว่าผลมะเขือขื่นนักก็มิได้ เพราะปลาร้าเค็ม จะติว่าปลาร้าเค็มนักก็มิได้ เพราะผลมะเขือขื่น อุปมาความเบื้นปานกลาง เปรียบดังคนกล้าปากกับคนกล้ามือ จะโทษว่ามือหนักก็มิได้เพราะปากกล้า จะติว่าปากกล้าก็มิได้เพราะมือหนัก มันผิดด้วยกันทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ จึงตรัสสั่งให้เอานายทัพนายกองแตะมะสันไปฆ่าเสีย

อำมาตย์ทินมณีกรอดจึงกราบทูลว่า เมื่อมะสันโจนกำแพงเข้าไปนั้นได้ท่วงทีอยู่ ฆ่าพม่าตายเป็นอันมาก กองทัพยังมิทันจะอุดหนุนเข้าพร้อมกัน หากจุดเพลิงเผาเมืองขึ้นพม่าจึงเห็นถนัดว่ามาแต่ผู้เดียว หากองทัพอุดหนุนมิได้ จึงกลับเข้ารบพุ่งเสียท่วงทีถอยมาก็ผิดอยู่ และฝ่ายกองทัพพม่าเล่าก็เสียมังรายกะยอฉะวา แล้วเป็นทัพแก้ตัวอยู่จึงเข้มแข็งนัก อุปมาดังช้างสารอันบ้ามัน วิ่งด้วยกำลังแรงเป็นสามารถจึงรับมิหยุด ข้าพเจ้าขอรับพระราชทานโทษ นายทัพนายกองแตะมะสันไว้ให้ทำราชการแก้ตัว ฉลองพระเดชพระคุณอีกครั้งหนึ่งก่อน สงครามจึงจะเข้มแข็ง เปรียบประดุจดังช้างสารวิ่งเข้าชนกัน จึงจะตั้งตัวรับไว้ได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ทรงฟังดังนั้น จึงพระราชทานโทษให้แก่อำมาตย์ทินมณีกรอด แล้วสั่งให้นายทัพนายกองยกทัพ

ขึ้นไปตีเอาเมืองตะเกิงอีกให้จงได้ ตรัสว่าถ้าถอยทัพกลับลงมาครั้งนี้ จะตัดออกเสียให้สิ้นทั้งโคตร นายทัพนายกองและมะสันกราบถวายบังคมลาแล้ว ก็ยกกลับขึ้นไป ณ ค่ายพม่าในเวลากลางคืน นายทัพนายกองและมะสันให้กำหนดสัญญาแก่กันแล้ว มะสันก็แต่งตัวนุ่งผ้าโพกศีรษะถือดาบสองมือ โจนขึ้นบนกำแพงเมืองได้ไล่ฆ่าฟันทหารพม่า ซึ่งรักษาหน้าที่เชิงเทินตายประมาณพันหนึ่ง กองทัพมอญก็ยกหนุนตีแหวกเข้าไปได้

ฝ่ายกองทัพพม่ารบพุ่งต้านทานแทงฟันกันเป็นสามารถ พม่าล้มตายจะนับจะประมาณมิได้ รับทัพมอญมิหยุดก็เลยแตกพ่ายไป กองทัพมอญหักเอาเมืองตะเกิงคืนได้ พระเจ้ามณเฑียรทองไม่ทันรู้พระองค์ ตกพระทัยกลัวเป็นกำลังไม่เป็นสมประดี เสด็จลงเรือน้อยลอบหนีไปแต่พระองค์เดียว

ฝ่ายกองทัพมอญไล่ฆ่าฟันพม่าล้มตายเป็นอันมาก มะสันผู้เดียวถือดาบสองมือโจนลงเรือไล่ฟันพม่าที่เรือตาย จะนับจะประมาณมิได้ ฝ่ายพม่าซึ่งแตกหนีไปข้างหน้านั้น พอเรือพวกกันข้างหลังแตกรีบขึ้นมา สำคัญว่าเรือกองทัพมอญไล่มาก็เบียดเสียดกันไปจนเรือล่ม พม่าจมน้ำตายเป็นอันมาก บ้างก็หนีโจนขึ้นบกไปได้บ้าง มะสันผู้เดียวไล่ตามฟันพม่าไปได้ถึงเจ็ดวัน ศพพม่าตายลอยไปถึงทะเลจะนับจะประมาณมิได้ มะสันจับพม่าเป็นมาได้ห้าร้อยเจ็ดสิบ

คนกับเรือเจ็ดลำ มะสันจึงร้องบอกพม่าทั้งปวงว่า ซึ่งเจ้าสมิงนครอินท์ทูลพระราชบุตรพระเจ้ามณเฑียรทองไว้ว่า ทหารสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ยังมีผมอีกว่าเจ้าสมิงนครอินท์นั้น คือตัวกูนี่ชื่อมะสัน

พม่าได้ยินดังนั้นก็กลัวจนตัวสั่น จึงคุกเข่ากราบลงทุกคน แล้วสรรเสริญว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงมิได้คิดเลยว่าท่านเป็นมนุษย์ มะสันได้ฟังก็ถามว่า พวกมึงสำคัญว่ากูเป็นผู้ใดเล่า พม่าทั้งปวงบอกว่าข้าพเจ้าเหล่านี้คิดว่าท่านเป็นเทพยดา หรือองค์อวตารแบ่งภาคลงมาทีเดียว จึงมีผมอีกเข้มแข็งเป็นยอดทหารดังนั้น มะสันได้ฟังก็ชอบใจจึงใช้ให้พม่าเอาเรือลงมาส่งถึงเมืองตะเกิง

ขณะเมื่อพระเจ้ามณเฑียรทองและไพร่พลทั้งปวง แตกทัพไปครั้งนั้นยับเยินสิ้นไม่เป็นสมประดีได้ ครั้นไปถึงเมืองปรวนแล้ว พม่ายังสะดุ้งตกใจกลัวมะสันอยู่อีก ต่างกระจัดกระจายกันไปไม่เป็นขบวนได้ พระเจ้ามณเฑียรทองหนีขึ้นบก ได้ช้างตัวหนึ่งกับพม่าร้อยเศษ ก็เร่งรีบหนีไปทั้งกลางวันกลางคืนจนถึงเมืองอังวะแล้วจึงตรองพระดำริว่า แต่ทำสงครามกับมอญมา ยังมิได้แตกยับเหมือนครั้งนี้เลย ครั้นจะคิดทำสงครามไปอีกเล่าก็เห็นพม่าล้มตายเป็นอันมากก็ย่อท้อพระทัยลง

ขณะเมื่อมะสันยกไปตีพระเจ้ามณเฑียรทองแตกไปได้ชัยชนะนั้น นายทัพนายกองแตะไพร่มอญทั้งปวงก็สรรเสริญมะสันว่า มีฝีมือเข้มแข็งกล้าหาญนัก แล้วก็ตีกว่าเจ้าสมิงนครอินท์อีก ครั้นมะสันมาถึงจึงพาพม่าห้าร้อยเจ็ดสิบคน และเรือเจ็ดลำเข้ามาถวายพระเจ้าราชาธิราช ๆ ก็มีพระทัยยินดีนัก ตรัสสรรเสริญว่ามะสันนี้มีฝีมือแกล้วกล้า นับว่าเป็นยอดทหารได้คนหนึ่ง แทนตัวสมิงนครอินท์ได้แล้ว จึงพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคสมบัติของเจ้าสมิงนครอินท์ให้แก่มะสันสิ้น แล้วโปรดตั้งให้มะสันเป็นสมิงพัดบะ แล้วสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็เลิกกองทัพกลับไปกรุงหงสาวดี

อยู่มาวันหนึ่งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เสด็จเข้าที่พระบรรทมหลับ ทรงพระสุบินนิมิตฝันว่า เจ้าสมิงนครอินท์ซึ่งตายไปนั้นแต่งตัวใส่สังวาดถือดาบสองมือมารำถวายอยู่ตรงหน้าพระที่นั่ง ทรงพระดำริในพระสุบินว่า เจ้าสมิงนครอินท์มาจริงก็ดีพระทัยนัก ครั้นเสด็จฟื้นพระประทมแล้ว ทอดพระเนตรไม่เห็นเจ้าสมิงนครอินท์จึงแจ้งว่าทรงพระสุบินนิมิต ครั้นเวลาเช้าเสด็จออกพร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตาจารย์เข้าเฝ้าพร้อมกัน ก็ตรัสให้หาโหรมาทำนายพระสุบิน โหรจึงทำนายถวายว่าพระองค์ทรงพระสุบินนิมิตครั้งนจะมีพระเดชานุภาพยิ่งขึ้นไป และข้าทหารซึ่งตายไปนั้น ยังมีอาลัยกลับมาเวียนวนรักษาพระองค์อยู่ ครั้นทำนายแล้วก็ได้ทรง

พังเสี่ยงร้องขันบนยอปรางค์ปราสาทอยู่

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจึงตรัสไปว่า เจ้าสมิงนครอินท์เป็นอสุรกายแล้วยังมารักษาเราอยู่หรือ มาเถิดเราจะเลี้ยงให้เหมือนเมื่อยังเป็นมีชีวิตอยู่ ใช่ว่าท่านตายแล้วจะขาดจากความรักหามิได้ จึงตรัสสั่งให้ปลูกตำหนัก แล้วให้หล่อรูปเจ้าสมิงนครอินท์ด้วยทองสัมฤทธิ์ ยกขึ้นตั้งไว้บนตำหนัก แล้วก็พลีกรรมบวงสรวงทุกวันมิได้ขาด

ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช ได้เสวยราชสมบัติในเมืองสาวดีเป็นสุขสืบมา จุลศักราชได้ ๗๘๕ ปี

ฝ่ายพระเจ้ากรุงตองอู ซึ่งเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงจีนนั้น มีทหารเอกคนหนึ่งชื่อกามะนี มีฝีมือขี่ม้าแทงทวนสันทัดหาผู้เสมอมิได้ จึงทูลปรึกษาด้วยว่า กามะนีนี้มิใช่มนุษย์ดุจเทพยดาก็ว่าได้ อยู่มาวันหนึ่งพระเจ้ากรุงจีนเสด็จออก ตรัสปรึกษาด้วยเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงว่า ทำไฉนเราจะได้เห็นทหารขี่ม้าสู้กันกับกามะนีตัวต่อตัวดูเล่นให้เป็นขวัญตาสักครั้งหนึ่ง กษัตริย์กรุงใดยังมิทแกล้วทหารที่สามารถจะสู้กามะนีได้ แต่พอชมเล่นเป็นที่เจริญตาได้บ้าง เสนาบดีทั้งปวงจึงกราบทูลว่า กษัตริย์ที่จะมิทแกล้วทหารขี่ม้าสันทัดนั้นมีอยู่แต่กรุงรัตนบุระองวะกับกรุงหงสาวดี กษัตริย์ทั้งสองพระองค์นี้ยอมทำสงครามแก่กันอยู่มิได้ขาด

พระเจ้ากรุงจีนได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดีนัก จึงสั่งให้จัดพล พยุหเสนาทั้งปวงเป็นอันมากจะนับประมาณมิได้ ครั้นได้ศุภฤกษ์แล้ว พระองค์ก็เสด็จทรงม้าพระที่นั่ง ยกทัพบกมายังกรุงรัตนบุระอังวะ พระเจ้ากรุงจีนยกมาครั้งนั้น อุปประมาดังฝนตกห่าใหญ่ตกลงน้ำนองท่วมบ่าไหลเชี่ยวมาเมื่อวสันตฤดูนั้น หาสิ่งใดจะต้านทานมิได้ ครั้นเสด็จดำเนินกองทัพมาถึงกรุงรัตนบุระอังวะ ทอดพระเนตรเห็นกำแพงเมืองถนัดก็ให้ตั้งทัพมั่นลง

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งว่า ทัพจีนยกมามากเหลือกำลังก็มิได้ออกรบสู้ต้านทาน ให้แต่รักษาพระนครมั่นไว้เป็นสามารถ ฝ่ายพระเจ้ากรุงจีน จึงให้มีพระราชกำหนดประกาศแก่ทหารทั้งปวงว่าถ้าผู้ใดไม่มีอาวุธรบสู้ อย่าให้ทำอันตรายเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดมิฟังจะให้ตัดศีรษะเสียบเสีย ครั้นพระเจ้ากรุงจีนให้ตั้งค่ายมั่นลงแล้วก็ให้แต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่ง แล้วให้จัดแพรตายมังกรร้อยม้วน แพรตายทองร้อยม้วน กับเครื่องยศประดับหยกอย่างกษัตริย์สำรับหนึ่ง ให้ขุนนางในตำแหน่งฝ่ายพลเรือน ชื่อโจเปี่ยวพูดภาษาพม่าได้ กับไพร่พอสมควร เชิญพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง โจเปี่ยวก็ถวายบังคมลา ถือพระราชสาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการมากับด้วยไพร่ จึงเรียกทหารผู้รักษาหน้าที่ให้เปิดประตูเมืองรับ นายทัพนายกองได้แจ้งดังนั้น ก็

เข้ากราบบังคมทูลพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงโปรดให้รับผู้ถือราชสาส์นเข้ามา โจเบี่ยวก็เข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชสาส์นกับเครื่องราชบรรณาการพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ จึงรับสั่งให้ล่ามเจ้าพนักงานเข้ามาแปลพระราชสาส์น ล่ามแปลแล้วจึงตรัสสั่งให้อาลักษณ์อ่านในพระราชสาส์นนั้นว่า

เรายกพยุหเดนามาครั้งนี้ ด้วยมีความปรารถนาสองประการ ๆ หนึ่งจะให้พระเจ้าอังวะอยู่ในอำนาจออกมาถวายบังคมเรา ประการหนึ่งจะใคร่ดูทหารขี่ม้ารำทวนสู้กันตัวต่อตัวชมเล่นเป็นขวัญตา แม้นทหารกรุงรัตนบุระอังวะแพ้ก็ให้ยอมถวายเมืองแก่เราโดยดี อย่าให้สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเลย ถ้าทหารฝ่ายเราแพ้ก็จะเลิกทัพกลับไปยังพระนคร และราษฎรในกรุงรัตนบุระอังวะนั้นโดยต่ำลงไปแต่กระท่อมน้อยหลังหนึ่ง ก็มิให้เป็นอันตราย พระเจ้าอังวะจะคิดประการใดก็เร่งบอกออกมา

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้ว ก็ดีพระทัยนัก ด้วยทรงพระดำริว่า การสงครามครั้งนี้เป็นธรรมยุทธใหญ่ยิ่ง สมณชีพราหมณ์อาณาประชาราษฎรจะมิได้ความเดือดร้อน สมควรแก่พระเจ้าแผ่นดินผู้ตั้งอยู่ในยุติธรรม ทรงพระดำริแล้วจึงให้พระ-

ราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ผู้ถือหนังสือเป็นอันมาก แล้วให้แต่งพระราชสาส์นตอบฉบับหนึ่ง ให้จัดเครื่องราชบรรณาการ ผ้าสักหลาดยี่สิบพับ นอระมาดห้าสิบยอด น้ำตอกไม้เทศสามสิบเต้า ช้างพลายผูกเครื่องทองช้างหนึ่ง มอบให้โจเบี่ยวผู้จำทูลพระราชสาส์นนำกลับไปถวายพระเจ้ากรุงจีน ๆ จึงรับสั่งให้ล่ามพม่าเข้ามาแปล ให้เจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นตอบนั้นว่า

ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนมีพระทัยปรารถนา จะใคร่ชมฝีมือทหารฝ่ายพม่าขี่ม้ารำทวนสู้กัน เป็นสงครามธรรมยุทธนั้น เราเห็นชอบด้วยมีความยินดียิ่งนัก เพราะสมควรแก่พระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ แต่การสงครามครั้งนี้เป็นมหายุทธนาการใหญ่หลวง จะด่วนกระทำโดยเร็วนั้นมิได้ ของดไว้ภายในเจ็ดวัน อนึ่ง พระองค์ก็เสด็จมาแต่ประเทศไกล ไพร่พลทั้งปวงยังเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าอยู่ ขอเชิญพระองค์พักพลทหารระงับพระกายให้สำราญพระทัยก่อนเถิด แล้วเราจึงจะให้มีกำหนดนัดหมายออกไปแจ้ง ตามมีพระราชสาส์นมานั้น

พระเจ้ากรุงจีนได้แจ้งในพระราชสาส์ตอบแล้วก็ดีพระทัย จึงสั่งให้นายทัพนายกองทั้งปวงสงบไว้

ฝ่ายพระเจ้ามณเฑียรทอง ครั้นส่งพระราชสาส์นและเครื่อง

ราชบรรณาการไปแล้ว จึงตรัสปรึกษาเสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิต ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทแกล้วทหารทั้งปวงว่า ผู้ใดจะรับอาสาขี่ม้าแทงทวนสู้กามะนิทหารพระเจ้ากรุงจีนตัวต่อตัวได้บ้าง เสนาพฤฒามาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยทแกล้วทหารทั้งปวงก็มิอาจรับอาสาได้ พระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระวิตกเป็นทุกข์พระทัยนัก จึงให้หาโหรมาคำนวณพระชันษาแลชะตาเมืองดู โหรก็คำนวณฎีกาดูทูลถวายว่าพระชันษาแลชะตาเมืองยังดีอยู่หาเสียไม่ นานไปจะได้สาภอันประเสริฐอีก

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงให้ตีฆ้องร้องป่าวทั่วพระนครว่า ถ้าผู้ใดรับอาสาสู้กับกามะนิทหารพระเจ้ากรุงจีนได้ พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้เป็นมหาอุปราช เสนาบดีรับสั่งแล้วก็ให้ป่าวร้องไปทั่วพระนคร ไม่มีผู้ใดที่จะอาจออกรับอาสาได้

ฝ่ายผู้คุมซึ่งคุมสมิงพระรามนั้น จึงเจรจากับเพื่อนกันตามเรื่องราว แต่ว่าครั้งนี้พระเจ้าอยู่หัวจะแบ่งสมบัติให้กึ่งหนึ่ง ก็ยังไม่มีผู้ใดรับอาสา เห็นเมืองจะตกต่ำเสียละกระมัง สมิงพระรามได้ยินดังนั้นก็คิดว่า แต่เราต้องพันธนาการตรากตรำอยู่นานแล้ว มิได้ขี่ช้างขี่ม้าเหยียดมือเหยียดเท้า เยืองแขนซ้ายย้ายแขนขวาเล่นบ้างเลยรำคาญใจนัก เราจะกลัวอะไรกับกามะนิทหารจีนอันจะเอาชัยชนะนั้นไม่ยากใจนัก ครั้นจะรับอาสาบัดนี้เล่า ก็เหมือนหาบ

สองบ่าอาสาสองเจ้าหาควรไม่ คิดแล้วก็นิ่งอยู่ ครั้นรุ่งขึ้นผู้คุมได้ยินข้าหลวงมาบ่าวร้องอีก จึงพูดกับเพื่อนกันว่า ทัพจีนยกมาครั้งนี้ใหญ่หลวงนัก หาทหารผู้ใดที่จะรับอาสาป้องกันพระนครไว้นั้นเป็นอันยากแล้ว อย่าว่าแต่เมืองพม่าเท่านี้เลย ถึงเมืองใหญ่ ๆ กว่าเมืองพม่าสักสิบเมืองก็เห็นจะสู้ไม่ได้ หน้าที่เห็นจะเสียเมืองแก่จีนเป็นมั่นคง

สมิงพระรามได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กรุงอังวะนี้เป็นต้นทางอุปะมาดังหน้าด่านกรุงหงสาวดี พระเจ้ากรุงจีนยกทัพมาครั้งนี้ความปรารถนาจะใคร่ดูทแกล้วทหารอันมีฝีมือขี่ม้ารำเพลงทวนสู้กันตัวต่อตัว ถ้าไม่มีผู้ใดสู้รบ ถึงจะได้เมืองอังวะแล้วก็ไม่สมความปรารถนาแต่เพียงนี้ เห็นศึกจีนจะกำเริบยกล่วงเลยลงไปติดกรุงหงสาวดีด้วยเป็นมั่นคง ตัวเราเล่าก็ต้องจองจำศรากศรำอยู่ ถ้าเสียกรุงอังวะแล้วจะหมายใจว่าจะรอดคืนไปเมืองหงสาวดีได้ก็ใช่ที่ จำเราจะรับอาสาตัดศึกเสียจึงจะชอบ อย่าให้ศึกจีนยกลงไปติดกรุงหงสาวดีได้ คิดแล้วจึงพูดกับผู้คุมว่า จะกลัวอะไรกับกามะนีทหารพระเจ้ากรุงจีนนั้นจะมีฝีมือดีสักเพียงไหน เรากลัวแต่ทหารเทพยดาที่เหาะได้ ซึ่งกามะนีกับเราก็เป็นมนุษย์เดินดินเหมือนกับเรา หากลัวไม่ พอจะสู้รบเอาชัยชนะได้ นายผู้คุมได้ฟังก็ดีใจจึงตอบว่า ถ้าท่านรับอาสาได้แล้วดียิ่งนัก เห็นท่านจะพ้นโทษได้ทีมหา-

อุปราชมียศถาศักดิ์ใหญ่เป็นมั่นคง ไปเบื้องหน้าเราจะขอพึ่งบุญท่าน สมิงพระรามตอบว่าซึ่งเราจะรับอาสานี้ จะหวังยศถาศักดิ์หามิได้ ประสงค์จะกู้พระนครให้เป็นเกียรติยศไว้ และจะให้ราษฎรสมณชีพราหมณ์อยู่เย็นเป็นสุขเท่านั้น ผู้คุมได้ฟังก็ชอบใจ จึงนำถ้อยคำสมิงพระรามรับเข้าไปแจ้งแก่เสนาบดีๆได้ฟังก็มีความชื่นชม จึงนำความเข้ากราบทูลพระเจ้ามณเฑียรทอง ตามคำสมิงพระรามว่านั้นทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังก็เฉลียวพระทัย ทรงพระดำริระลึกขึ้นมาได้ว่า สมิงพระรามนี้ช่างขี้ม้าสันทัดดี ฝีมือเข้มแข็งแกล้วกล้าในการสงครามหาผู้เสมอตัวยาก เห็นจะสู้ทหารพระเจ้ากรุงจีนได้เป็นแท้ ทรงพระดำริแล้วก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่า สมิงพระรามนี้มีฝีมือเป็นทหารเอกเมืองหงสาวดี เราลืมคิดไปพึ่งระลึกขึ้นได้ จึงตรัสสั่งขุนนางกรมนครบาล ให้ไปถอดสมิงพระรามมากระทำสัตย์เสียจึงนำเข้าเฝ้า สมิงพระรามก็เข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นสมิงพระรามก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสถามว่า ศึกมาคิดกรุงอังวะครั้งนี้ หาผู้ใดที่จะอาสาออกสู้กับทหารจีนมิได้ ท่านจะรับอาสาเราหรือประการใด สมิงพระรามจึงกราบทูลว่า อันการสงครามเพียงนี้มิพอเป็นไรนัก ข้าพเจ้าจะขอรับอาสาพระองค์

ออกไปต่อสู้ด้วยกามะนี สนองพระเดชพระคุณมิให้อัปยศแก่พระเจ้ากรุงจีนนั้นพอจะได้อยู่ แต่ข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานม้าที่ดีมีฝีเท้าตัวหนึ่ง ถ้าได้สมคะเนแล้วอย่าว่าแต่กามะนีผู้เดียวเลย เว้นไว้แต่เทพยดานอกกว่านั้นข้าพเจ้าจะสู้ได้สิ้น

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังสมิงพระรามทูลดังนั้น ก็มีความโสมนัสยินดียิ่งนัก จึงตรัสว่าม้าของเรามีอยู่เป็นอันมากนับได้หลายหมื่นแสน ท่านจะปรารมภ์ไปไยด้วยม้าตัวเดียวที่จะให้ชอบใจนั้นพอจะหาได้ ถ้าชอบใจตัวใดแล้วก็เลือกเอาเถิด สมิงพระรามจึงทูลว่าลักษณะช้างดีต่อเมื่อขี่จึงจะรู้ว่าดี ม้าดีได้เอามือต้องหลังดูก่อนจึงจะรู้ว่าดี ทแกล้วทหารที่ดี ถ้าอาสาออกสงครามทำศึกจึงจะรู้ว่าดี ทองนพคุณเล่าขืดดงหน้าศิลาก่อนจึงจะรู้ว่าดี สตรีรูปงามถ้าพร้อมด้วยลักษณะกิริยามารยาทต้องอย่างจึงควรนับว่างาม ถ้าจะให้รู้รสอร่อยได้สัมผัสถูกต้องจึงนับถือว่ามีโอชาอร่อย ถ้าใจดีต้องทดลองให้สิ้นเชิงปัญญาก่อนจึงจะนับว่าดี ความอุปมาสี่ข้อข้าพเจ้าทูลถวายดังนี้เป็นของหายาก ซึ่งพระองค์ตรัสว่าม้ามีมากนั้นก็มากจริง แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะไม่ใคร่มีที่ดีจะหายาก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังสมิงพระรามทูลเปรียบเทียบหลักแหลมดังนั้น ก็แย้มพระสรวลชอบพระทัย จึงสั่งกรมม้าให้จัดม้าต้นม้าทรงระวางนอกระวางใน และม้าทั้งปวงมาให้สมิงพระรามดูที่หน้าพระลานหลวง

พระองค์ก็เสด็จไปทอดพระเนตร พร้อมด้วยเสนาบดีขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง กรมม้าผู้รับสั่งๆก็ให้จัดม้าส่งเข้ามามากกว่าหมื่นแสน สมิงพระรามกราบถวายบังคมแล้วก็ออกไปยกมือขึ้นต้องหลังดู ม้าบรรดาที่ส่งเข้ามาเบื้นอันมากนั้นเลือกเสียสิ้นไม่ชอบใจสักตัวหนึ่ง ขุนนางทั้งปวงเห็นดังนั้นก็พากันหัวเราะเยาะเล่นว่า มอญพูดมาก อวด แต่ปาก ครั้นจะเอาจริงแต่รังเลือกม้าเสียนับหมื่นนับแสน ม้าทั้งปวงนี้สามารถเคยผจญทำสงครามได้รับอับจนมาเบื้นอันมาก แต่ด้วยดีๆ ทั้งนั้นเลือกมิได้ แกล้งทำบิดเบือนแก้ไขแต่พอให้เนิ่นช้าไปกว่าจะได้ช่องก็จะหนีกลับเอาตัวรอดกลับไปเมือง แต่พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องนั้นพระองค์มิได้สงสัย เพราะทรงทราบอยู่ว่าสมิงพระรามเบื้นคนดีมีฝีมือจริง สมิงพระรามก็เข้ามากราบทูลว่า ข้าพเจ้าเลือกม้ามิได้ชอบใจสักตัวหนึ่ง พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสว่า เราจะให้หามาเลือกอีกให้ชอบใจท่านจงได้ จึงตรัสสั่งเสนาบดีให้จัดหาม้าเชลยศักดิ์ในพระนครนอกพระนครมาให้สิ้นเชิง

ขณะเมื่อพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ให้มีพระราชกำหนดออกไปแก่พระเจ้ากรุงจีนครั้งนั้น ไพร่พลทั้งสองฝ่ายและชาวบ้านชาวเมืองก็เที่ยวไปมา เดินซื้อขายแก่กันเบื้นปรกติอยู่หาทำอันตรายแก่กันไม่ พวกเสนาข้าหลวงจึงเที่ยวจัดหาม้าเชลยศักดิ์ไปให้กองทัพนอกเมือง พบม้าสองตัวแม่ลูก หญิงหม้ายผู้หนึ่งเบื้นเจ้าของเลี้ยงไว้ ม้าสอง

ตัวนั้นกินหญ้าอยู่ริมฝั่งน้ำแห่งหนึ่งลึกเพียงขาม้า กว้างประมาณห้าวา ลูกม้านั้นโจนข้ามไปฟากข้างหนึ่งได้ทุกวัน หญิงหม้ายเจ้าของตำข้าวผัดรำไว้แล้ว ก็ร้องเรียกลูกม้านั้น ๆ ก็กระโดดข้ามมากินรำ แต่แม่ม้านั้นกำลังน้อยโจนข้ามมาไม่ได้ ลงดุยข้ามน้ำมาแต่ละวันทุกวันมิได้ขาด เสนาบดีเห็นลูกม้าตัวนั้นมีกำลังมาก และประกอบด้วยลักษณะต้องอย่างก็ชอบใจ จึงให้พวกข้าหลวงช่วยกันล้อมเข้าจะจับเอาลูกม้า ๆ เปรี่ยวอยู่ก็ดิ้นขบกัดด้วยกำลังจับมิได้ เสนาบดีจึงให้เรียกหญิงเจ้าของมาแล้วบอกว่า บัดนี้พระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์ม้า เราเห็นม้าของท่านงามดีต้องลักษณะในตำรา ท่านจงยอมให้เรานำไปถวายเถิด จะได้รับพระราชทานรางวัล แต่ท่านเป็นเจ้าของคุ้นเคยช่วยจับให้เราด้วย หญิงเจ้าของจึงคำนับว่า ถ้าท่านจะให้ข้าพเจ้าจับให้แล้ว เชิญท่านกับข้าหลวงพากันหลีกไปเสียก่อนเถิด อย่าทำวุ่นวายเลย หญิงเจ้าของว่าดังนั้นแล้ว เสนาบดีกับข้าหลวงทั้งปวงก็ชวนกันถอยออกไปให้ห่างไกล หญิงเจ้าของจึงเอาข้าวเปลือกมาตำได้รำแล้ว ก็ร้องเรียกลูกม้าดุจดังทุกวัน แม่ม้านั้นก็ท่องน้ำข้ามคลองมา ลูกม้านั้นโจนข้ามคลองมากินรำ หญิงเจ้าของจึงยกมือขึ้นลูบหน้าลูบหลังลูกม้าแล้วก็ปลอบโยนให้กินรำ จึงค่อยเอาเชือกสอดผูกคอเข้าไว้กับต้นไม้ให้มั่นคง แล้วให้คำนับเชิญเสนาบดีกับข้าหลวงทั้งปวงให้ผูกเอาลูกม้านั้นไป เสนาบดีแจ้งแล้ว

ก็ดีใจ จึงชวนกันมาดูให้ผูกมานั้นจูงเข้าไปถวาย พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้จออก เสนาบดีนำม้าเข้าไปถวาย กราบทูลโดยความที่ได้แต่หญิงหม้ายนั้นทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ทอดพระเนตรเห็นลูกม้ารูปร่างอ้วนงามดีก็ชอบพระทัย จึงตรัสสั่งให้สมิงพระรามมาดูม้าหน้าพระที่นั่ง สมิงพระรามกราบถวายบังคมแล้ว ก็ออกไปพิจารณาดูเห็นลูกม้านั้นรูปงาม ประกอบด้วยลักษณะดีต้องอย่าง สมเบ็นม้าสำหรับรบศึก จึงเอามือต้องหลังดู ม้านั้นมิได้อ่อนหลังทรุดลงดุจม้าทั้งปวงที่เดือกมาแต่หลัง กรู้ว่าม้าตัวนี้กำลังมาก หาม้าอื่นเสมอมิได้ จึงให้เอาบังเหียนมาใส่ผูกอานเข้าแล้ว ก็กราบทูลว่าม้าตัวนี้ได้ลักษณะตามตำรับที่เคยเชื่อถือ ชอบใจข้าพเจ้านัก ข้าพเจ้าจะขอทดลองฝึกหัดเสียให้เชื่องก่อน กราบถวายบังคมแล้วก็จูงม้าออกมาพ้นหน้าพระที่นั่ง จึงถีบทวนสะพายแล่งเฉลียงขึ้นหลังม้า พาควบออกไปนอกเมือง ผงคลีกลุ้มตลบมืดไป แลมิได้เห็นตัวม้าและคน

ฝ่ายพม่าเสนาบดีดังปวงก็ร้องอื้ออึงขึ้นว่า อ้ายมอญโกหกมันจองพระองค์หนีกลับไปเมืองหงสาวดีแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังเสนาบดีว่าดังนั้นก็ตกพระทัย จึงให้หาผู้คุมเข้ามาตรัสถามด้วยพระองค์ว่า สมิงพระรามจะต่อถวายเราหนีไปจริงหรือประการใด ผู้คุมก็กราบทูลว่า อันสมิงพระรามผู้นี้มิได้ความสัตย์ซื่อมั่นคงนัก ซึ่งจะ

หนึ่พระองค์ไปนั้นข้าพเจ้าเห็นหาเป็นไม่ เพราะม้าตัวนี้เป็นลูกม้าหนุ่ม ยังมิได้เคยฟาดอานมิกำดังนัก สมิงพระรามจึงควบไปไกล หวังจะทรมานให้เหนื่อยอ่อนลง จึงจะฝึกสอนได้โดยง่าย ข้าพเจ้าเห็นคงจะกลับมา ขอพระองค์จงเสด็จคอยท่าอยู่ก่อนเถิด พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้ทรงฟังผู้คุมทูล ดังนั้น ก็ยังไม่คลาย พระวิตกมิได้เสด็จเข้าตรัสบัญชาราชการด้วยเสนาบดีทั้งปวงตั้งพระทัยคอยท่าสมิงพระรามอยู่

ฝ่ายสมิงพระรามขี่นม้าควบไปแต่เวลาเช้าจนสามโมงบ่าย ฝึกหัดม้านั้นให้รู้จักทำนองรบรับได้แคล่วคล่องคันทัดแล้ว ก็ชักม้าสะบัดย่างน้อยเป็นเพลงทวนกลับเข้ามา เสนาบดีทั้งปวงแลเห็นสมิงพระรามขี่ม้ามาแต่ไกล ก็ร้องออองขนว่า สมิงพระรามกลับมาแล้วเหมือนคำผู้คุมทูลจริงทุกประการ

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็น ก็ดีพระทัยนักจึงตรัสสรรเสริญว่า สมิงพระรามนี้นับว่าเป็นชายผู้หนึ่ง มีความสัตย์ซื่อยิ่งนัก และกล้าหาญเข้มแข็งรู้ศิลปศาสตร์คันทัด หาตัวเปรียบเสมอมิได้ ฝ่ายสมิงพระรามก็ชักม้ารำเป็นเพลงทวนเข้ามา จนถึงหน้าพระที่นั่งก็ลงจากหลังม้าเข้าเฝ้า กราบถวายบังคมพระเจ้ามณเฑียรทองแล้วทูลว่า ข้าพเจ้าได้ม้าสมคะเนชอบใจแล้ว อันศิรษะกามะนั้นก็อยู่ในเงื้อมมือข้าพเจ้า จะเอามาถวายพระองค์ให้จงได้ ข้าพเจ้าจะขอรับพระราชทานขอเหล็กกับตะกรวยใบหนึ่งสำหรับผูกข้าง

ม้า เมื่อข้าพเจ้าตัดศีรษะกามะนีชาดแล้ว จะได้รับเอาศีรษะมิให้ตันตกลงถึงดิน ใส่ในตะกร้วยซึ่งแขวนไปกับข้างม้านั้นเข้ามาถวายพระองค์

ฝ่ายเสนาบรรดาเฝ้าอยู่พร้อมกัน ได้ยินสมิงพระรามทูลดังนั้นก็กระซิบเจรจากันว่า มอญพูดมากเห็นพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดสรรเสริญว่าดีแล้วกำเริบใจอวดตัวเหลือไปนัก พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็พระราชทานเครื่องม้าทองคำประดับพลอยสำหรับม้า กับผ้าโพกศีรษะเสื้อชมพูขลิบทองจีบเอว ทองต้นแขนปลายแขน แหวนสอดก้อยแต่ล้วนประดับเนาวรัตน์สิ้น จึงสั่งให้มังนันทมิตรจัดเครื่องยุทธนากรทั้งปวงให้สมิงพระรามตามปรารถนา แล้วให้มีพระราชศาส์นกำหนดนัดหมายออกไปถึงพระเจ้ากรุงจีนอีกฉบับหนึ่ง ให้จัดฉลองพระองค์อย่างดี ทำด้วยขนสมุนคู่หนึ่ง ให้มังมหาราชาเบ็นผู้จำทูลคุมสิ่งของออกไปถวายพระเจ้ากรุงจีน

มังมหาราชาก็ถวายบังคมลา ถือพระราชศาส์นกำหนด คุมเครื่องราชบรรณาการออกไปยังกองทัพนอกเมือง ทหารทั้งปวงเห็นก็ไปแจ้งแก่เสนาบดี ๆ จึงเข้ากราบทูล พระเจ้ากรุงจีนจึงโปรดให้รับเข้าไป ณ พลับพลาในค่าย มังมหาราชาก็เข้าไปกราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ถวายพระราชศาส์นกำหนด กับเครื่องราชบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงจีน

พระเจ้ากรุงจีนจึงรับสั่งให้ถ่ามแปล ให้เจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นกำหนดนั้นว่า

ซึ่งพระองค์มีพระทัยปรารถนา จะใคร่ทอดพระเนตรดูทหารขี่ม้ารำทวนสู้กันตัวต่อตัวนั้น ขอพระองค์ให้ตกแต่งการซึ่งจะทอดพระเนตรไว้จงพร้อมเถิด ถึง ณ วันพฤหัสบดีเป็นคำรบเจ็ดวันแล้วเมื่อใด จงแต่งทหารให้ออกมาสู้กันตามสัญญา จะได้ทรงชมสำราญพระทัย

พระเจ้ากรุงจีนได้แจ้งในพระราชสาส์นกำหนดนั้นแล้ว ก็ดีพระทัยนัก จึงสั่งให้จัดฉลองพระองค์มังกรห้าเล็บอย่างดี กับเครื่องม้าทองประดับพลอยลายหยกสำรับหนึ่ง เป็นราชบรรณาการตอบแทน มอบให้มังมหาราชาคุมเข้ามาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง มังมหาราชาก็ถวายบังคมลา คุมสิ่งของตอบแทนกลับมาถวายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ๆ ก็มีพระทัยยินดี ครั้นกำหนดสัญญากันเสร็จแล้ว กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ก็สั่ง ให้เสนาบดีแต่งที่ปลูกพลับพลา หน้าเมืองเสนาบดีฝ่ายพม่าและนายทัพนายกองฝ่ายจีน รับ ๆ สั่งสองกษัตริย์แล้ว ก็ให้เกณฑ์พลมาจัดการปลูกพลับพลาทั้งสองข้าง ให้ตรงกันประกอบด้วยที่ข้างหน้าข้างใน และโรงใหญ่สำหรับเสนาข้าราชการใหญ่น้อย อันจะได้เฝ้าอยู่ตามตำแหน่งมีระยะห่างกันยี่สิบเส้น ไว้หว่างกลางเป็นสนามทวนซึ่งจะสู้กันในขบวนทวนนั้น เจ้าพนักงาน

ก็ผูกพระวิสูตร แต่งพระที่รับเสด็จเตรียมไว้พร้อมทั้งสองข้าง ครั้นถึงวันนัดกำหนดแล้ว กษัตริย์สองฝ่ายก็พรั่งพร้อมไปด้วยพยุหเสนา แห่แหนหน้าหลังเป็นอันมาก ตามขบวนพิชัยสงคราม เสด็จไปสู่ท้องสนาม ขนยังทัพดับพลาประทับพร้อมกัน

ฝ่ายกามะนีก็แต่งตัวใส่เสื้อหุ้มเกราะ แล้วด้วยทองเป็นอันงาม คาดสายรัดเอวประดับหยกเหน็บกระบี่ ขึ่นขี่ม้ารำทวนออกมา ณ ท้องสนาม ฝ่ายสมิงพระรามก็แต่งตัว ใส่เสื้อสีชมพูขลิบทองจีบเอว โพกผ้าชมพูขลิบแล้วไปด้วยทอง ใส่กำไลต้นแขนปลายแขน แหวนสอดก้อยแล้วไปด้วยเนาวรัตน์ แต่ล้วนทองเป็นอันงาม แล้วสอดดาบสะพายแล่งขึ่นม้า พ้อนรำเป็นเพลงทวนออกมายังท้องสนาม แลเห็นกามะนีขี่ม้าแต่งตัวหุ้มเกราะอยู่ ไม่เห็นสำคัญที่จะหมายแทงได้ จึงคิดว่ากามะนีคนนี้ ชำนาญในเพลงทวนว่องไวนัก แล้วก็หุ้มเกราะใส่เสื้อบังอยู่ ยังไม่เห็นช่องที่จะสอดทวนแทงแห่งใดได้ จำจะชวนให้รำดูสำคัญก่อน อนึ่งเล่ากำลังม้าก็ยังกำกึ่งกันอยู่กับกำลังม้าเรา จำจะขับเคี่ยวกันไปก่อนจึงจะหย่อนกำลัง ดูเห็นจะเสียทีทำนองจึงเอาชัยชนะได้โดยง่าย คิดแล้วก็ให้ตามร้องแปลไปว่า เราทั้งสองเป็นทหารเอกอันประเสริฐ จะสู้กันครั้งนี้เป็นที่สุด จะได้เกียรติยศการงานจนตลอดกัลปาวสาน ครั้นจะสู้

กันเอาแพ้ชนะที่เดียวก็หาสิ้นฝีมือไม่ เราทั้งสองอย่าเพ่อทำอันตรายแก่กันก่อน ให้ท่านรำเพลงทวนถวายไปให้สิ้นฝีมือแล้ว เราจะรำตามท่านให้เหมือนจงได้ แล้วเราจะรำให้ท่านรำตามเราบ้างให้สิ้นฝีมือเหมือนกัน ให้พระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทอดทัศนาเจริญพระเนตรและทแกล้วทหารทั้งสองฝ่ายดูเล่นเป็นขวัญตา ถ้าเรารำสิ้นเพลงหยุดหายเหนื่อยแล้ว เมื่อจะสู้กันเอาแพ้และชนะนั้นจึงจะบอกกันให้รู้ ตัวทั้งสองฝ่าย

กามะนีได้ฟังดำรัสร้องมาดังนั้นก็มีความยินดีนัก จึงร้องตอบมาว่าชอบแล้ว แต่เราเป็นแขกมาท่านเป็นเจ้าของบ้าน เราจะรำก่อนให้ท่านทำตามเราไปเถิด ว่าแล้วกามะนีก็ขับม้าสะบัดย่างเป็นเพลงทวนพ้อนรำออกมา สมิงพระรามก็ขับม้าพ้อนรำตามกามะนีได้ทุกเพลง

ขณะเมื่อสมิงพระรามรำตามกันนั้น พระเจ้ากรุงด้าฉิงและพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นทหารเอกทั้งสอง รำเยื้องกรายตามขบวนเพลงทวน ดูท่วงทีรับรองว่องไวนัก งามเป็นอัศจรรย์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เปรียบประดุจได้เห็นเทพยดาและพิทยาธรอันรำฉรงค์ประดองกันในกลางสนาม นายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งสองฝ่าย ก็สรรเสริญกามะนีและสมิงพระรามว่าเหมือนเทพยดาลงพ้อนรำกลางสนามงามยิ่งนัก มิตาสองตาดูมิทันเลย ดูกามะนีแล้วกลับมาดูสมิงพระรามเล่า ดูสมิงพระรามแล้วกลับมาดูกามะนี

เป็นขวัญตายิ่งนัก ครั้นกามะนีรำสันเพลงแล้ว สมิงพระรามก็รำให้กามะนีรำตามบ้าง

ขณะเมื่อสมิงพระรามรำสันเพลงทวนแล้ว แกล้งทำกลอุบายหวังจะดูช่องเกราะหมายสำคัญ ที่จะสอดสวนแทงนั้น ก็แสร้งทำแขนซ้ายเหยียดตรง เหยียดแขนขวาเบองบนแล้วทำยืนควบม้าไปมา แล้วกลับห้อยศีรษะลงบ้าง แล้วทำกลับเอาหลังนอนลงควบวกเวียนไปต่าง ๆ กามะนีหารู้กลไม่ สำคัญว่าเพลงทวนฝ่ายพม่าดังนั้นจริงก็มิได้สงสัย รำตามไปสันทุกประการ สมิงพระรามทอดตาแลดู เห็นเป็นช่องใต้รักแร้ทั้งสองเบื้องหว่างอยู่พอจะสอดทวนแทงได้ แล้วเมื่อกลับศีรษะลงมานั้น เห็นเกราะซ้อนท้ายหมวกเบิดออกพอจะย้อนฟันได้แห่งหนึ่ง หมายสำคัญได้ถนัดมั่นคงแล้ว ก็ชักม้าหยุดพักพอหายเหนื่อยจึงให้ล่ามร้องบอกว่า เราทั้งสองรำถวายก็สันเพลงด้วยกันแล้ว ทีนเราทั้งสองจะสู้กันเอาแพ้และชนะแก่กัน

กามะนีได้ฟังดังนั้นก็ขับม้ารำเข้ามา สมิงพระรามก็ขับม้าออกไปสู้กันเป็นหลายสิบเพลง ต่างคนต่างรับรองว่องไว ยังหาเพลี่ยงพล้ำแก่กันไม่ สมิงพระรามจึงคิดว่า ถ้าจะสู้กันอยู่ฉะนี้เห็นจะเอาชัยชนะยาก ด้วยม้ากามะนีก็ยังมิถอยกำลัง จำจะลวงให้ม้ากามะนีหย่อนกำลังลงจึงได้จึงจะทำถนัด คิดแล้วแกล้งทำเป็นเจ็บ

ที่ควบม้าหนีออกไป กามะนีเห็นได้ทีก็ควบม้าทะลวงไล่ตามม้าสมิงพระรามไป

ครั้นสมิงพระรามแลเห็นกามะนีควบม้าเต็มกำลังแล้วมิทัน ก็แสร้งรอม้าไว้หวังจะดูท่วงที เห็นกามะนียังไกลเชิงนักอยู่ สำคัญได้ว่าเหงื่อม้ากามะนีตกจนถึงกีบ ก็รู้ว่าม้าหย่อนกำลังลงแล้ว จึงชักม้าวกเบี่ยนเพลงโคมเวียน เข้ารับกามะนี ๆ ชักม้าเบี่ยนเพลงผ่าหมากแลกเปลี่ยนกันต่าง ๆ ฝ่ายม้ากามะนีหอบรวนหย่อนกำลังลง กลับตัวตามเพลงไม่ทัน สมิงพระรามได้ทีก็สอดทวนแทงถูกซอกรักแร้กามะนี ๆ เอนตัวลง สมิงพระรามจึงชักดาบกระทืบม้า เข้าฟันย้อนตามกลับเกราะขึ้นไป ต้องศีรษะกามะนีขาดออกตกลงยังมีทันถึงดิน ก็เอาขอเหล็กสับเอาศีรษะกามะนีได้ ใส่ตะกร้วยแล้วก็ชักม้าพ้อนรำเบี่ยนเพลงทวนเข้ามา ตรงหน้าพลับพลาพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง

พระเจ้ากรุงจีน แลนายทัพนายกองทแกล้วทหารทั้งปวงเห็นดังนั้นก็อัศจรรย์ยิ่งนัก จึงให้ทหารไปเอาศพกามะนีมาทำศีรษะต่อเข้า ใส่หีบไปฝังเสียในที่สมควร พระเจ้ากรุงจีนก็เสด็จกลับเข้าค่าย สมิงพระรามก็เอาศีรษะเข้ามาถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็มีพระทัยยินดีนัก แล้วเสด็จกลับคืนเข้าสู่พระนคร ฝ่ายพม่าเสนาบดีขุนนางน้อยใหญ่ไพร่พลทั้งปวง ก็

สรรเสริญสมิงพระรามว่ามิใช่มนุษย์เลยเสมอเทพยดา แต่ศึรษะกามะนิ่นนั้นก็มิได้ตกถึงดิน เอาขอเหล็กสับเอาได้ดังทูลไว้ทุกประการ

ฝ่ายเสนาบดีนายทัพนายกองจีนทั้งปวง ครั้นเห็นเสียกามะนิ่ดังนั้นแล้วก็โกรธ จึงกราบทูลพระเจ้ากรุงจีนว่า พระองค์เสด็จยาตราทัพมาครั้งนี้ ตั้งพระทัยจะทำสงครามให้พระเจ้ากรุงอังวะอยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ ถึงมาตรว่าเสียกามะนิ่ทหารเอกแล้วใช่ข้าพเจ้าทั้งปวงนี้จะตีกรุงอังวะถวายไม่ได้นั้นหามิได้ เสียแรงดำเนินกองทัพเข้ามาเหยียบถึงชานกำแพงเมืองแล้ว จะกลับไปเปล่านั้นได้ความอัปยศแก่พม่านัก ทำไมกับเมืองอังวะสักหยิบมือหนึ่งเท่านี้จะเอาแต่มูลดินทั้งเข้าไปในกำแพงเมืองคนละก้อน ๆ เท่านั้น ถมเสียให้เต็มกำแพงเมืองในเวลาเดียวก็จะได้

พระเจ้ากรุงจีนได้ฟัง ก็ตรัสห้าม นายทัพ นายกองทแกล้วทหารทั้งปวงว่าเราเป็นกษัตริย์ผู้ใหญ่อันประเสริฐ ได้ให้คำมั่นสัญญาไว้แก่เขาแล้ว จะกลับคำไปดังนั้นหาควรไม่ พม่าทั้งปวงจะชวนกันดูหมิ่นได้ว่าจีนพูดมิจริง เรารักสัตย์ยิ่งกว่าทรัพย์ อย่าว่าแต่สมบัติมนุษย์นี้เลย ถึงท่านจะเอาทิพยสมบัติของสมเด็จอมรินทร์มายกให้เรา ๆ ก็มิได้ปรารถนา ตรัสดังนั้นแล้วก็สั่งให้เลิกทัพเสด็จกลับไปยังกรุงจีน

พระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จออกทรงบัญชาราชการ พร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตทั้งปวง จึงตรัสว่าโหรซึ่งดูชะตาเมือง

ว่าไม่ขาด พระชันษาเท่าก็ดีอยู่ นานไปจะได้ลาภอันประเสริฐอีกนั้น ก็ต้องด้วยคำทำนาย จึงให้พระราชทานบำเหน็จแลเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แล้วพระราชทานบ้านส่วยแห่งหนึ่ง ให้เป็นค่าผลหมากด้วย แลหญิงหม้ายเจ้าของม้านั้น ก็พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคให้ตามสมควร แลอำเภอแขวงบ้านซึ่งอยู่นั้นก็ให้ขึ้นแก่หญิงหม้ายนั้น แล้วตรัสว่าพระเจ้ากรุงจีนยกพลทแกล้วทหารมาเหยียบเมืองเราครั้งนี้ ประดุจดังแผ่นดินจะถล่มลง หามีผู้ใดที่จะรบสู้ต้านทานไม่ ครั้งนี้สมิงพระรามรับอาสากู้เมืองเราไว้ได้ชัยชนะแล้วศึกจีนยกทัพเลิกกลับไป สมิงพระรามมีความชอบมาก บัดนี้ควรเราจะให้สมิงพระรามเป็นมหาอุปราช แลราชธิดาเราจะพระราชทานให้เป็นบาทบริจาริกาด้วยตามสัญญา จึงจะชอบ ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาพฤฒามาตย์ราชกระวีนครีมุขทั้งปวงยังมิทันจะกราบทูล

ขณะนั้นสมิงพระรามเข้าอยู่ด้วย ครั้นได้ฟังพระราชโองการก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้ารับอาสาพระองค์ครั้งนี้ มีความปรารถนาสี่ประการ คือข้าพเจ้าต้องพันขนาการตรากตรำลำบากอยู่นานแล้ว หวังจะให้พ้นจากเครื่องจองจำหนึ่ง จะไว้ผมมือให้เป็นเกียรติยศไปชั่วกัลปาวสานหนึ่ง จะให้พระองค์ฆ่าข้าพเจ้าเสียหนึ่ง ถ้าพระองค์มิฆ่าข้าพเจ้าแล้วข้าพเจ้าจะขอกราบถวายบังคมลากลับไปเมืองหงสาวดีหนึ่ง เป็นความปรารถนาสี่ประการซึ่งพระองค์จะพระราชทานให้ข้าพเจ้าเป็นมหา

อุปราช และพระราชทานพระราชธิดานั้นพระคุณหาที่สุดมิได้ ข้าพเจ้ามิได้รับพระราชทานแล้วจะขอคืนถวายไว้ดังเก่า พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังก็ทรงพระดำริว่า สมิงพระรามคนนี้มิเสียทีที่เกิดมาเป็นเชื้อชาติทหารนับว่าชายชาตรีแท้ มิได้เกรงกลัวแก่ความตาย ทั้งราชสมบัติก็มิได้รักใคร่ แลวองอาจแกล้วกล้าหาผู้ใดเปรียบเสมอมิได้ ครั้นจะฆ่าเสียตามคำบัดนี้เล่าก็มิควร เขาได้มีคุณแก่เรา ช่วยกู้พระนครไว้เป็นความชอบใหญ่หลวงยังเสียดายนัก ครั้นจะปล่อยให้กลับไปเมืองหงสาวดีเล่า การสงครามพระเจ้าราชาธิราชกับเราก็ยังติดพันกันอยู่หาขาดกันไม่ ทรงพระดำริดังนั้นแล้ว ก็ทรงนิ่งอยู่มิได้ตรัสประการใดแล้วก็เสด็จเข้าข้างใน

ฝ่ายเสนาที่เฝ้าผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง และสมิงพระรามก็กลับไปที่อยู่สิ้น พระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จเข้าข้างในแล้ว ก็ทรงพระวิตกนัก จึงตรัสบอกแก่พระอัครมเหสีว่า สมิงพระรามนี้มีความซื่อสัตย์มั่นคงนัก เราจะให้ธิดาเป็นบำเหน็จรางวัลและที่มหาอุปราชก็มิรับจะขอให้ฆ่าเสีย ถ้าแม้นมิฆ่าก็จะลากลับไปเมืองหงสาวดี เราเสียดายนัก ด้วยเขารู้ศิลปศาสตร์สันทัด และฝีมือเข้มแข็งกล้าหาญยิ่งนักหาผู้เสมอมิได้ ทำไฉนจึงจะให้สมิงพระรามรับราชสมบัติอยู่ด้วยเราได้

พระอัครมเหสีได้ฟังดังนั้นจึงทูลว่า พระองค์จะทรงพระวิตก

ไปไย ซึ่งจะเกี้ยกล่อมผูกพันสมิงพระรามไว้ให้ตั้งใจสวามิภักดิ์อยู่ด้วยพระองค์นั้น ศกพนักงานข้าพเจ้าจะรับอาสาผูกจิตสมิงพระรามไว้ให้อยู่จงได้ อุประมาดังแพทย์ผู้วิเศษผูกกัณหสัปประชาติคือองูเห่าใหญ่ด้วยมนตราคมอันกล้าขลัง มิให้พ่นพิษและเลื้อยหนีไปได้ พระเจ้ามณเฑียรทองจึงตรัสถามว่าน้องจะคิดอ่านประการใด หรือมีมนตราวิเศษจึงจะผูกจิตสมิงพระรามไว้ได้ พระอัครมเหสีทูลว่า ข้าพเจ้าจะได้มีเวทมนตร์ผูกนั้นหามิได้ ซึ่งข้าพเจ้าจะคิดผูกสมิงพระรามให้อยู่นี้หวังจะผูกด้วยยางรัก เพราะธรรมดาชนอันเวียนวนข้องอยู่ในสงสารภพนี้ แต่ล้วนมีความกำหนัดยินดีในกามสังวาสรสสันทัดนั้น เพราะมูลตัณหาเครื่องเกี่ยวพันอุดหนุนเป็นปัจจัย แต่พระดาบสทรงฌานสมาบัติเหาะเหินไปได้ในอากาศแล้ว พอได้ยินเสียงสตรีขับร้องเพราะจับจิตเข้าก็ยังพลัดตกลงมาสู่ภูมิภาคปัถพี ด้วยความกำหนัดในรัชนียารมณ์ จะนับอะไรกับเจ้าสมิงพระรามนี้ ซึ่งว่ามิรับมหาอุปราชและราชธิดานั้น เพราะยังมิได้เห็นราชธิดาของเราอันสมบูรณ์ด้วยลักษณะและสิริมารยาทงามยิ่งนัก ถ้าบุรุษผู้ใดได้เห็นและได้นั่งใกล้แล้วเมื่อใดก็มิอาจจะดำรงจิตอยู่ได้ ดวงกระมลก็จะหวั่นไหวไปด้วยความปฏิพัทธ์ อุประมาดังชายชงอันต้องลม ข้าพเจ้าคิดจะให้แต่งสุปะเพียญชนาหารเครื่องเลี้ยงอันประณีต เวลาพรุ่งนี้ขอพระองค์ให้หาเจ้าสมิงพระรามเข้ามากินเลี้ยงในพระราชมนเทียร แล้วจึงให้พระธิดาเราออกไป

ให้เจ้าสมิงพระรามเห็นตัวถนัดแต่ครั้งเดียว เจ้าสมิงพระรามได้เห็นรูปโฉมชิดาเราเท่านั้น ยังมิทันจะเข้าใกล้ได้กลิ่น ก็จะมีความปฏิปปลาบจนสุดจิต ไหนจะคิดกลับเมืองหงสาวดีได้เพราะพระชิดาของเรางามเป็นเสน่ห์อยู่ทั่วกาย ซึ่งข้าพเจ้าคิดทำดังนี้เปรียบประดุจนางเมขลาเทพธิดาถ่อแก้วให้รามสูรเห็น รามสูรหรือจะไม่รักแก้ว ซึ่งข้าพเจ้าว่าจะผูกจิตสมิงพระรามให้อยู่ด้วยยางรักนั้น ก็คือจะให้ใจสมิงพระรามมาผูกรักอยู่ด้วยสิ่งนี้ อันจะผูกด้วยมนตราคมและโซ่ตรวนเชือกพวนศัสตราวุธเครื่องจองจำทั้งสิ้นนั้น ก็พลันที่จะหลุดถอนเคลื่อนคลายไม่แน่นเหนียวเหมือนยางรัก ถ้าผู้ใดผูกคิดอยู่ด้วยยางรักแล้ว ถึงจะเอาเชือกพวนเข้ามาฉุดชักก็มิอาจจะหลุดเคลื่อนคลายได้ เห็นสมิงพระรามจะสวามิภักดิ์อยู่ด้วยพระองค์เพราะสิ่งนี้เป็นมั่นคง

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังพระอัครมเหสีทูลดังนั้น ก็เห็นด้วยจึงตรัสว่า การข้างในพระน้องเข้าใจจงช่วยคิดอ่านเถิด แล้วบอกกล่าวชิดาของเราให้รู้ตัวสั่งสอนเสียด้วย พระอัครมเหสีรับสั่งแล้วเวลาค่ำก็เสด็จไปสู่ห้องตำหนักพระราชชิดา จึงตรัสบอกว่า บัดนี้สมเด็จพระราชบิดา จะโปรดให้เจ้าสมิงพระรามผู้มีความชอบเป็นมหาอุปราชแล้วพระราชทานพระธิดาให้เป็นมเหสี พระธิดาอย่ามีความโทมนัสเกี่ยงงอนขัดพระราชโองการเลย

พระราชชิดาได้ฟังก็ทรงพระกรรแสง ซบพระพักตร์ลงทูล

ว่า ลูกนี้คิดจะไม่มีสวามีแล้ว หวังจะบวชเป็นชีบำเพ็ญกุศลหมาย สวรรค์นิพพานฝ่ายเดียว เมื่อสมเด็จพระราชบิดาตรัสห้ามมิให้เดินทางตรงจะให้เดินทางอ้อมแล้วก็จนใจ แท้ว่ากรรมลูกทำมาแต่หลัง อนึ่งถ้าได้สวามีเป็นลูกกษัตริย์ มีชาติตระกูลเสมอกันเล่าก็ตาม นี่จะได้ผัวมอญต่างภาษาเป็นเพียงนายทหาร อุประมาดังหงส์ตกลงในฝูงกา ราชสีห์เข้าปนกับหมู่เสือ ลูกมีความโทมนัสนัก พระอัครมเหสีจึงตรัสปลอบว่า ซึ่งลูกมีศรัทธาจะบวชเป็นชีหนีสงสารนั้นก็ชอบอยู่ แต่จะด่วนบวชเมื่อยังเจริญรุ่นสาวฉะนี้ แม่เกรงจะถือเคร่งบวชไปมิตลอด ด้วยโรคสาวเป็นข้าศึกคอยเบียดเบียนนั้นอยู่ มักกระทำศีลให้เศร้าหมอง ค่อยบวชเมื่อแก่เถิดแม่จะบวชด้วย ซึ่งลูกจะถือชาติตระกูลว่ามีอิสริยยศอยู่นั้นหาควรไม่ ด้วยสมเด็จพระราชบิดาเห็นชอบแล้ว จึงจะทรงปลูกฝัง อันสมิงพระรามนี้เขามีความชอบในแผ่นดินเป็นอันมาก ช่วยกู้พระนครไว้ให้สมณพราหมณ์ราษฎรอยู่เป็นสุข เหมือนรักษาชาติตระกูลของลูกไว้ ถ้ามิได้สมิงพระรามแล้วเมืองเราก็จะเสียแก่กรุงจีน ซึ่งลูกเปรียบชาติเขาเหมือนกานั้นก็ชอบอยู่ แต่เขาประกอบศิลปศาสตร์วิชาการเป็นทหารมีฝีมือหาผู้เสมอมิได้ ก็เปรียบเหมือนกาขาวมิใช่กาดำ สมเด็จพระราชบิดาจะทรงชุบขึ้นแล้วก็คงเป็นหงส์ ซึ่งเปรียบเหมือนเสือนั้น ถ้าพระราชบิดาชุบย้อมแล้ว ก็คงจะกลับเป็นราชสีห์ อันบุรุษเปรียบประดุจพืชชัญญาหาร ถ้าโปรยปลูกเพาะ

หว่านแล้ว ก็มีแต่งอกงามสูงใหญ่ขึ้นไป ลูกนี้ถึงเป็นราชบุตร์ เกิดในวงศ์กษัตริย์มีชาติตระกูลสูง ก็เปรียบเหมือนตัณฑุลา จะโปรยหว่านเพาะปลูกมิอาจเจริญขึ้นได้ ลูกอย่าถือทิฐิมานะเลย สมเด็จพระราชบิดาได้ทราบจะทรงพระพิโรธนัก ถึงบุรุษจะมีชาติสูงต่ำเป็นประการใดเขาได้เป็นสามีแล้วจงปฏิบัติเคารพนอบน้อม นับถือดุจเจ้าของตน จึงจะเจริญสิริราศีเป็นสวัสดิมงคลอันยิ่ง พระอัครมเหสีตรัสสอนพระราชธิดาด้วยความอุประมาอุประไมยต่าง ๆ ให้พระราชธิดาคลายทิฐิมานะลงแล้ว พระนางก็เสด็จกลับมายังห้องพระตำหนัก มีพระเสาวนีย์ตรัสสั่งพวกวิเสทชาวเครื่อง ให้แต่งโภชนาหารของเลี้ยงอันเอมโอชทั้งปวงเตรียมไว้

ครั้นเวลาเช้าพระเจ้ามณเฑียรทอง จึงมีรับสั่งให้หาเจ้าสามีพระรามเข้ามากินเลี้ยงบนพระราชมนเทียร สามีพระรามรับพระราชทานเครื่องเลี้ยงพอควรแล้ว ก็เข้ามากราบถวายบังคมเฝ้าอยู่โดยลำดับ พระเจ้ามณเฑียรทองจึงตรัสว่า เราเป็นกษัตริย์อันประเสริฐได้ออกวาจาแล้ว ถึงจะตายก็หาเสียดายชีวิตไม่ เพราะรักสัตย์ยิ่งกว่ารักชีวิตได้ร้อยเท่า ซึ่งที่มหาอุปราชกับราชธิดาเรานั้น เราได้ออกปากแล้วว่าจะให้เป็นบำเหน็จความชอบแก่ท่าน ถึงมาตรว่าจะมิรับด้วยท่านคำนึงถึงพระเจ้าราชาธิราชอยู่ ก็จงรับเสียแต่พอเป็นเหตุตามสัญญาเถิด อย่าให้เราเสียสัตย์เลย อนึ่งเราเกรงคนทั้งปวงจะครหานินทาได้

ท่านรับอาสากู้พระนครไว้มีความชอบเป็นอันมาก มิได้รับบำเหน็จรางวัลสิ่งใด นานไปเบื้องหน้าถ้าบ้านเมืองเกิดจลาจลหรือข้าศึกมาย่ำยีเหลือกำลัง ก็จะไม่มีผู้ใดรับอาสาอีกแล้ว เห็นเราจะได้ความขัดขวางเป็นมั่นคง ตรัสแล้วจึงสั่งให้พระราชธิดายกพานพระศรีมาตั้ง ให้เจ้าสมิงพระรามกินต่อหน้าพระที่นั่ง พระราชธิดาก็อายพระทัยยิ่งนัก ด้วยเป็นราชบุตรีกษัตริย์ แต่ทรงพระเยาว์มาจนเจริญพระชนม์ ยังไม่เคยยกพานพระศรีให้ทหารแต่ะขุนนางผู้ใดกิน แต่ขยับขยั้นยังพระองค์อยู่ มิใคร่จะแหวกพระวิสูตรออกมาได้ พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็ตรัสเตือนว่ามาเร็ว ๆ พระราชธิดาเกรงพระราชอาญาขัดรับสั่งสมเด็จพระราชบิดามิได้ ก็ยกพานพระศรีมาตั้งลงเฉพาะหน้าสมิงพระรามแต่ห่าง ๆ ข้อยชำเลืองดูสมิงพระรามไม่ทันจะเต็มพระเนตร ด้วยความอายก็เสด็จกลับเข้าไป เจ้าสมิงพระรามเห็นพระราชบุตรียกพานพระศรีออกมานั้น ประกอบด้วยเยาวรูปสิริวิลาสลักษณ์เป็นอันงาม ก็แลตะลึงลืมตัวไม่เป็นสมประดี จนพระราชบุตรีเสด็จกลับเข้าไป พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องทอดพระเนตรเห็นแล้วก็ดีพระทัย ทรงพระดำริว่า เจ้าสมิงพระรามเห็นจะมีความรักธิดาเราว่ารูปงาม สมคำพระอัครมเหสีทูลไว้ ทรงพระรำพึงนิ่งอยู่แต่ในพระทัยแล้วเสด็จขึ้น

ครั้นเวลาวันหนึ่ง เสด็จออกพร้อมด้วยเสนาบดีข้าราชการทั้งปวง พระองค์จึงตรัสแก่สมิงพระรามว่า ท่านอาสากู้พระนครเราไว้ได้

ครั้งนั้น มีพระเกียรติยศปรากฏไปแก่ประเทศราชธานีทั้งปวงจนตลอดถึงปาวสาน ซึ่งท่านจะไม่รับรางวัลนั้นมิชอบ ดุจทำลายเกียรติยศเราให้เสื่อมเสีย เพราะจะเป็นที่เดียนแก่กษัตริย์ทั้งปวง ท่านดำริดูจงควรเถิด

สมิงพระรามได้ฟังนั้นก็คิดว่า เรารับอาสาทำความชอบครั้งนี้ คิดจะแก้ตัวกลับไปเมือง เมื่อพระเจ้ามณเฑียรทองมิทรงพระอนุญาตจะหน่วงเหนี่ยวไว้ฉะนี้ครั้นเราจะหนีไปก็จะเสียสัตย์หาควรไม่ ทั้งนี้ตามแต่วาสนา เมื่อพระเจ้าอังวะจะโปรดพระราชทานพระราชธิดาแล้วเราก็จะอยู่ชมรสนางพม่าเสียก่อน เผื่อจะมีโอชาหวานดีกว่ารสมอญกระมัง ถ้าแม้นบุญยังจะกลับไปเมืองหงสาวดีได้โดยสัตย์ คิดแล้วจึงทูลว่าซึ่งพระองค์ทรงพระราชทานที่มหาอุปราชแก่ข้าพเจ้า ๆ มิรับนั้นเหตุด้วยพระราชบุตรของพระองค์ยังจะมีอยู่ อนึ่งข้าพเจ้าเล่าก็ต่างประเทศภาษา อุประมาดังนกเค้าถึงมีกำลังอยู่ก็จริง แต่ตกเข้าอยู่ในท่ามกลางฝูงกาเมื่อกลางวัน ข้าพเจ้าจะบัญชาราชกิจฉันใด ครั้นข้าพเจ้ามิรับบำเหน็จรางวัลเล่า ก็จะเสียราชประเพณีของพระองค์ไป ข้าพเจ้าจะยอมเป็นทหารอยู่กับพระองค์แล้ว แต่จะขอรับพระราชทานความอนุญาตอยู่สองประการ ๆ หนึ่งห้ามมิให้คนทั้งปวงเรียกว่าเชลย ถ้าผู้ใดมิฟังขืนเรียกข้าพเจ้าได้ยินแล้ว ก็ถวายบังคมลากลับไปเมืองหงสาวดี ประการหนึ่งถ้ามีสงครามสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชมาเมื่อใด

ข้าพเจ้ามิขอเข้าทำสงครามด้วยทั้งสองฝ่าย แม้นมีสงครามกษัตริย์อื่นมา ข้าพเจ้าจะขอรับอาสาสู้รบกว่าจะสิ้นชีวิต ถ้าพระองค์โปรดอนุญาตความสองประการนี้แล้ว ข้าพเจ้าก็จะยอมรับพระราชทานรางวัลอยู่ด้วยพระองค์สืบไป

พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสว่าเหตุเท่านี้เราจะอนุญาตให้ได้ อย่าว่าแต่ท่านจะขออนุญาตเท่าเดียว นึกจะให้มากกว่านี้สักร้อยประการ ถ้าควรแล้วเราจะอนุญาตให้ท่านสิ้น จึงสั่งให้เสนาบดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ให้ตีฆ้องร้องป่าวทั่วทั้งพระนครว่า ตั้งแต่วันนี้ไปให้คนทั้งปวงเรียกว่าเจ้าสมิงพระรามอุเมือง ถ้าผู้ใดเรียกเชลยแล้ว จะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งโคตร ถ้าเราแต่งการอภิเษกสมิงพระรามขึ้นเป็นอุปราชแล้วให้ออกนามว่า พระมหาอุปราชผดุงพระนคร เสนาบดีข้าราชการใหญ่น้อยรับๆ สั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกจากเฝ้า จึงแต่งคนให้เที่ยวตีฆ้องร้องป่าวไปทั่วกรุงรัตนบุระอังวะ ชาวเมืองทั้งปวงรู้แล้วก็เกรงพระราชอาญา ต่างคนชวนกันสรรเสริญพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องว่า พระเจ้าอยู่หัวของเราทรงโปรดทแกล้วทหารรักยิ่งกว่าพระราชธิดาอันเกิดแต่พระอุระ หวังจะบำรุงพระนครให้คนทั้งปวงอยู่เป็นสุข และจะให้ข้าศึกยำเกรงพระเดชานุภาพ จึงทรงปดูกเลี้ยงสมิงพระรามไว้ ตั้งให้เป็นมหาอุปราช แล้วชมฝีมือและบุญญาธิการสมิงพระรามเป็นอันมาก

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องจึงตรัสสั่งให้ปลูกตำหนักใหญ่อย่างที่มหาอุปราช และแต่งการเฉลิมพระตำหนักเครื่องภิเษกทั้งปวงเสร็จแล้ว พระโหรจึงถวายฤกษ์อันเป็นศุภมงคล เข้าพิธีเฉลิมพระตำหนักพร้อมด้วยพระญาติวงศา พราหมณ์พฤฒามาตย์ราชปุโรหิตทั้งปวง อภิเษกพระราชธิดากับเจ้าสามิงพระรามเป็นมหาอุปราช ตามพระราชประเพณีมาแต่ก่อนแล้ว พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องก็พระราชทานเครื่องยศสำหรับที่ลูกหลวงเอกให้สามิงพระรามเป็นมหาอุปราช ครั้งนั้นกรุงรัตนบุระอังวะก็เงียบสงบศึกลง สมณพราหมณ์อาณาประชาราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข

ครั้นอยู่มาประมาณสามเดือน พระราชธิดาพระเจ้ามณเฑียรทองก็ทรงพระครรภ์ถ้วนทศมาสแล้วก็ประสูติพระราชโอรส พระเจ้ามณเฑียรทองได้ทราบก็มีพระทัยเสน่หายิ่งนัก เสด็จไปรับพระราชนัดดาด้วยพระหัตถ์ของพระองค์ แล้วพระราชทานเครื่องประดับทั้งปวงสำหรับพระราชกุมารโดยขบวนลูกหลวงเอก

ครั้นพระราชกุมารมีชันษาได้ขวบเศษ พอย่างพระบาทดำเนินได้ พระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จออกว่าราชการครั้งใด ก็ทรงอุ้มพระราชนัดดาขึ้นนั่งเหนือพระเพลาทุกครั้ง อยู่มาวันหนึ่งทรงอุ้มพระราชนัดดาเสด็จออก ณ พระที่นั่งพร้อมด้วยเสนาบดีทั้งปวง สามิงพระรามมหาอุปราชก็เข้าอยู่ที่นั่นด้วย

ฝ่ายพระราชกุมารเป็นทารกยังทรงพระเยาว์ไม่แจ้งความกำดัดคะนองดุกจากพระเพลา ยื้นชื้นยุดพระอังษาพระเจ้ามณเฑียรทองไว้แล้วเออมพระหัตถ์ขึ้นไปเด่นบนที่สูง พระเจ้ามณเฑียรทองผันพระพักตร์มา ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น ก็ตรัสพลางพระโอษฐ์ออกไปว่าลูกอ้ายเชลยนี้กล้าหาญนัก นานไปเห็นองอาจแทนมังรายกะยอฉะวาได้ สมิงพระรามได้ยินพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องดังนั้นก็น้อยใจ จึงคิดว่าครั้งนี้นวาสนากันแล้ว เป็นผลที่เราจะได้กลับไปเมืองหงสาวดีด้วยความสัตย์ ครั้นพระเจ้ามณเฑียรทองเสด็จขึ้นแล้ว

ฝ่ายสมิงพระรามก็กลับมาที่อยู่ จึงเขียนหนังสือสองฉบับ ๆ หนึ่งซ่อนไว้ใต้หมอน ฉบับหนึ่งเหน็บพกไว้ แล้วคิดเป็นห่วงอาลัยบุตรและพระราชธิดา แล้วหักจิตข่มลงได้ มิได้บอกผู้ใด พระราชธิดาอันเป็นที่รักนั้นก็มิแจ้งให้รู้ความ กลัวจะห้ามปรามขัดขวางความจะทราบถึงพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง จึงเอาเบาะบังเหียนมาผูกม้าซึ่งขี่กับกามะนั้น แล้วจัดแจงแต่งกายนุ่งห่มเสร็จ ถือทวนสะพายดาบเล่นขึ้นหลังม้าควบหนีออกจากเมืองอังวะ

ฝ่ายพม่าชาวเมืองเห็นก็ร้องอื้ออึงขึ้นว่า มหาอุปราชผดุงพระนครหนีไปแล้ว ความทราบถึงเสนาบดี ๆ ก็รีบเข้าไปกราบทูลพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ได้แจ้งแล้ว ก็สะดุ้งพระทัย จึงสั่งให้จัดทัพม้าพันหนึ่ง ไปตามเจ้าสมิงพระราม ๆ ก็ควบม้าหนีมาเต็มพัก

ม้าแล้วก็หยุดพักม้า นั่งคอยท่าอยู่กลางท้องนาใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง มีต้นตาลเรียงอยู่ที่นั้นสามต้น สูงประมาณสิบห้าวาสิบหกวา มีผลสุกต้นละสี่ทะลายบ้างห้าทะลายบ้าง ครั้นแลเห็นทัพพม่ายกตามมาแต่ไกล จึงขึ้นบนหลังม้า ชักม้าพ้อนรำเบี้นเพลงทวน แล้วพุ่งผลตาลสุกทั้งสามต้นหล่นลงทีละผล มือขวารับทวนมือซ้ายรับผลตาลหล่นลงมา หาทันจะตกถึงดินไม่ แล้วก็โยนไปให้นายทัพนายกองพม่า ๆ เห็นดังนั้นก็ตกใจหยุดยืนอยู่สิ้นกลัวขยาดฝีมือนัก ไม่มีผู้ใดจะสามารถเข้าหักหาญจับกุมได้ ก็คอยรอตามมาจนสุดแดน สมิงพระรามจึงเอาหนังสือนั้นใส่ไม้คีบปักไว้ แล้วก็รีบควบม้ากลับมากรุงหงสาวดี

ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าทั้งปวงที่ติดตามมานั้น ครั้นได้หนังสือแล้ว ก็พากันยกกลับไปยังกรุงรัตนบุระอังวะ จึงนำหนังสือเข้าถวายพระเจ้ามณเฑียรทอง ๆ ทรงรับหนังสือนั้น มาทอดพระเนตรด้วยพระองค์เบื้นใจความว่า

ข้าพเจ้าสมิงพระราม ขอกราบถวายบังคมทูลไว้ให้ทราบใต้ฝ่าพระบาทยุคล ด้วยพระองค์ออกพระโอษฐ์ทรงพระอนุญาตให้ความสัตย์ไว้แก่ข้าพเจ้าว่า จะมิให้ผู้ใดเรียกว่าเบี้นเชลย ถ้าผู้อื่นเรียกแล้วจะให้ดงพระราชทัณฑ์

ตัดศีรษะเสียสิ้นทั้งโคตร บัดนี้พระองค์กลับมาเรียกอ้าย
เชลยอีกเล่า ซึ่งข้าพเจ้าจะอยู่ด้วยพระองค์สืบไปนั้นก็เห็น
ว่าผิดประเพณีแผ่นดินเมือง อังวะ แปร ปรวน มิได้ ยั้งยืน แล้ว
ข้าพเจ้าขอถวายบังคมลา กลับไปเมืองหงสาวดีที่เคยอยู่
ข้าพเจ้าแล้ว เชิญพระองค์จงเสวยสิริราชสมบัติเป็นสุข
พระทัยเถิด ซึ่งพระราชชิดาและพระราชนัดดาของพระองค์
นั้น ข้าพเจ้าขอฝากไว้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วย ถ้า
เจริญพระชนม์ยืดยืนแล้ว จะได้อยู่ทำราชการสนองพระ
เดชพระคุณแทนตัวข้าพเจ้าสืบไป

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องได้แจ้งดังนั้นก็ทรงทราบว่าเจ้าสมิงพระราม
หนีไปครั้งนี้ด้วยมีความน้อยใจ ในถ้อยคำที่เราพูดพลั้งไปนั้น ก็
มิพระทัยอาลัยเสียดายนัก มิได้ตรัสประการใดแก่เสนาบดีทั้งปวง
เกรงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยจะติเตียนได้ว่า พระองค์ไม่รักษาพระ
วาจาตรัสผิดไปเองสมิงพระรามจึงได้หนีไป อุปมาดังคนปลูก
พฤกษาชาติให้ใหญ่สูงแล้วตัดยอดหักกิ่งเสีย จึงเสด็จเข้าข้างใน
พระราชทานหนังสือให้แก่พระอัครมเหสี

พระอัครมเหสีรับมาอ่านแจ้งความแล้ว ก็เสียดายสมิงพระ
รามยิ่งนัก และเกรงว่าพระราชชิดาจะเป็นหม้าย จึงทูลว่าเป็น
ธรรมดาสืบมา พลั้งปากก็ย่อมเสียการ พลั้งมือพลั้งขวาน

มักจะบาดเจ็บ ซึ่งพระองค์เสียทแกล้วทหารที่ตีไปทั้งนี้ เพราะพลั้งพระโอษฐ์มิทันทรงดำริ ถึงกระนั้นก็อย่าเพ่อทรงพระวิตกเตยด้วยพระราชนัดดาของพระองค์ยังมีอยู่ ถ้าเจริญพระชนม์เติบใหญ่ไปเบื้องหน้าแล้วเราจะให้ไปติดตามมา ถึงสมิงพระรามจะไม่สู้รักใคร่อาลัยแม่ก็คงอาลัยลูก ข้าพเจ้าเห็นที่จะเสียลูกมิได้คงจะกลับมา

ฝ่ายพระราชธิดาเมื่อสมิงพระรามหนีไปนั้น เป็นเวลาตะวันบ่ายพระราชธิดาประทมหลับอยู่ ครั้นฟื้นประทมขึ้น นางสาวใช้เข้ามาทูลว่าพระมหาอุปราชหนีไปแล้ว พระราชธิดาได้แจ้งก็ตกพระทัยทรงพระกรรแสงร่ำรัก แล้วเข้าไปดูดาบในที่นอนสมิงพระรามก็หายไป ดูผ้าโพกและแหวนเครื่องประดับมีค่าทั้งปวงก็หาเห็นไม่ จึงเหลือบพระเนตรเห็นหนังสือที่ใต้หมอน พระนางก็หยิบมาคลี่อ่านใจความในหนังสือนั้นว่า

สมเด็จพระราชบิดาปลูกเลี้ยงให้เราทั้งสอง อยู่ครองกันเป็นสุขสถาพรแล้ว บัดนี้พระองค์เสียสัตย์ทำให้เราได้ความอัปยศ เราอยู่ด้วยมิได้จึงหนีไป ขอฝากแหวนหลวงไว้ด้วยเถิด ชาตินี้เรามีกรรมจึงจากกันทั้งรัก ไปในชาติเบื้องหน้าขอให้เราได้เป็นคู่ครองกัน อย่ารู้แรมนิราศจนบรรลุนฤพาน

พระราชธิดาได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว ก็ยิ่งทรงพระโศก

ด้วยความอาลัย แค้นสมเด็จพระราชบิดานัก

ฝ่ายสมิงพระรามเข้ามาถึงกรุงหงสาวดีแล้ว ชาวพระนครทั้งปวงเห็นก็ร้องชมอื้ออึงไปว่า เจ้าสมิงพระรามหนีกลับมาได้แล้ว เสนาบดีทั้งปวงรู้ ต่างคนก็ออกมาพูดไต่ถามกันแล้ว จึงพากันเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช เจ้าสมิงพระรามจึงกราบทูลตามกิจการทั้งปวง ซึ่งได้กระทำมาแต่หนหลังนั้นสิ้นทุกประการ

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชได้ฟังดังนั้น ก็มีพระทัยโสมนัสยิ่งนัก จึงสั่งให้เล่นการมหรสพ สมโภชเจ้าสมิงพระรามเจ็ดวันเจ็ดคืน แล้วพระราชทานเครื่องยศ และเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แล้วโปรดให้กินเมืองวาน ขณะเมื่อเจ้าสมิงพระรามกลับมาได้แต่กรุงอังวะครั้งนั้น จุลศักราชได้ ๗๘๗ ปี

พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องกับพระเจ้าราชาธิราช ขาดจากสงครามกันทีเดียว สมณชีพราหมณ์ประชาราษฎร อยู่เย็นเป็นสุขได้สามปี สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชสำราญพระกมลหฤทัย เสด็จไปประพาสป่าโพนช้าง ณ ตำบลป่าโมราคะเต พระองค์เสด็จทรงพลายสิงหนารายณ์ผูกเครื่องทองเป็นพระที่นั่ง พร้อมด้วยช้างโคร แล่นโจมทัพดังกันค้ำค่ายล้อมวังพังคาระวางเพรียว ช้างชนะงาทั้งปวงตามลำดับใหญ่น้อยโดยขนาด พบช้างฝูงใหญ่แห่งหนึ่งเป็นอันมาก จึงตรัสสั่งให้ขุนช้างวางชนะงา เข้าโจมฝูงใหญ่ไล่ค้ำแตกกระจาย

ออก หมอช้างทั้งปวงก็ชิงช่วงกันคล้อง ถูกช้างเถื่อนพังพลายเป็นอันมาก ขณะนั้นช้างพลายเถื่อนตัวหนึ่งสูงประมาณห้าศอกเศษ มีงางอนขึ้นข้างขวาบังคลองงามยิ่งนัก วิ่งผ่านหน้าช้างพระที่นั่งมา สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ขับพระคชาธารพลายสิงหนารายณ์ ไล่ช้างเถื่อนทันเข้าแล้ว ทรงคล้องด้วยบาศชัดลงทีเดียว ต้องเท้าช้างเถื่อน ๆ ก็วิ่งไปด้วยกำลังมิทันจะเบาะผลักกองเชือกตกลง ควาญแก้ท้ายช้างพระที่นั่งมิทันยกต้นเชือกกระทบต้องพระเพลาเข้า ขุนนางหมื่นช้างขี่ช้างชนะงา เข้าช่วยจับช้างนั้นไว้ได้

สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชก็ทรงพระประชวร แล้วเสด็จกลับเข้ายังกรุงหงสาวดี ทรงพระประชวรหนักลง อยู่เจ็ดวันพระโรคกำเริบหนักขึ้นมา แพทย์ประกอบพระโอสถถวายก็มิคลาย พระองค์เข้าพระทัยว่าจะไม่รอดแล้ว จึงสั่งให้หาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงเข้ามาประชุมพร้อมยังที่เฝ้า จึงตรัสว่าเราเจ็บครั้งนี้ให้ร้อนในทรวงอกและหัวใจนัก ราวกับต้องพิษเพลิงเห็นจะถึงกาลวันนี้เป็นมั่นคง เราจะลาท่านทั้งปวงก่อนแล้ว แต่เป็นห่วงอยู่กับด้วยบุตรทั้งสองพี่น้องนี้ พระยาเกียรติบุตรชายผู้ใหญ่เราและราชามะนูก็หาอยู่ไม่ จะให้ไปตามมาก็มิทัน ถ้าเราหาบุญไม่แล้ว ท่านทั้งปวงจงคิดถึงเราที่ได้ปลูกเลี้ยงมาแต่ก่อน จงช่วยประคับประคองลูกชายผู้ใหญ่เราให้ได้ครองราชสมบัติสืบวงศ์ไปเถิด แล้วเราสั่งไว้ถึงราชามะนูด้วย

ให้ช่วยเราใจใส่ลูกเรา และคิดถึงเราให้จงหนัก แล้วตรัสสอนพระยาพระรามราชบุตรผู้น้อยว่า บิดาสิ้นบุญแล้วจงเคารพรักพี่นับถือเหมือนบิดา จงประนอมพร้อมใจอย่าผิดแผกกัน ถ้ามีศึกสงครามมาพี่น้องทั้งสองจะได้ช่วยกันต้านทานรักษาบ้านเมือง แล้วกลับตรัสสั่งขุนนางทั้งปวงว่า การสิ่งใดซึ่งเรากระทำค้างไว้ยังไม่สำเร็จนั้น จงช่วยกล่าวเตือนบุตรเราให้กระทำสืบต่อไปเถิด อนึ่งขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ซึ่งทำผิดในราชการแต่ก่อน เราได้ให้ดงราชทัณฑ์เฆี่ยนตี หรือด่าว่าด้วยถ้อยคำหยาบช้านั้น เราขออภัยอย่าถือผิดจงอดโทษให้แก่เราเถิด พอตรัสสั่งเสร็จแล้ว พระโรคกำเริบแรงขึ้นมาก็เสด็จสวรรคต

แต่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชยังเป็นพระยาน้อยราชบุตรอยู่จนได้เสวยราชสมบัติพระชนมายุได้สิบปี ปราบรามัญประเทศเมืองขึ้นอยู่สามปี ทำสงครามด้วยพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องอยู่ได้หกปีกระทำสัตย์กันแล้ว ว่างศึกอยู่สิบสองปี กลับทำสงครามด้วยมังรายกะยอฉะวาอีกสามปี แต่ล่วงย่างเข้าเรือนปีที่สี่ กับพระเจ้ามณเฑียรทองอีกสองปีขาดศึกกันลงสามปี รวมเป็นพระชนมายุได้ห้าสิบเก้าปี ก็พอเสด็จสวรรคต จุลศักราชได้ ๗๙๐ ปี

ฝ่ายเสนาบดีข้าราชการใหญ่น้อยทั้งปวง ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชสวรรคตแล้ว ก็มีความเศร้าโศกคิดถึงพระเดชพระคุณ

ซึ่งได้ทรงโปรดปลูกเลี้ยงมาแต่หลังนั้นเป็นอันมาก จึงชวนกันโศรจ
ศรงพระศพ อัญเชิญลงสู่พระโกศทองประดับเนาวรัตน์ แต่งเครื่อง
สักการะพระศพ เป็นอันงามตามอย่างธรรมเนียมแล้ว ขุนนาง
ทั้งปวงแต่ล้วนปรกติพร้อมใจหามีใครแก่งแย่งไม่ ปรึกษาเห็นชอบ
พร้อมกันว่า จะอัญเชิญพระราชบุตรผู้ใหญ่ขึ้นครองราชสมบัติ
เสนาบดีผู้ใหญ่จึงให้จัดขบวนพยุหทัพช้าง ประกอบด้วยพลทหาร
เป็นอันมาก สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวง ให้ขุนนางมีชื่อ
หลายนาย ยกออกไปเชิญเสด็จพระยาเกียรติราชบุตร ซึ่งไปครอง
เมืองมองมะละอยู่นั้นกลับเข้ามายังเมืองหลวง

ขุนนางทั้งปวงยกไปถึงเมืองมองมะละแล้ว ก็ชวนกันเข้า
เฝ้ากราบถวายบังคมพระยาเกียรติราชบุตร กราบทูลโดยมูลเหตุ ซึ่ง
สมเด็จพระราชบิดาเสด็จสวรรคต ตรัสมอบราชสมบัติแก่พระราช
บุตร และเสนาบดีผู้ใหญ่ให้มาเชิญเสด็จนั้นทุกประการ แล้ว
แจ้งความแก่ราชามะนูตามพระราชโองการตรัสสั่งไว้ด้วย

พระยาเกียรติราชบุตรได้ทราบว่า สมเด็จพระราชบิดาเสด็จ
ทิวงคตแล้วก็สลดพระทัยยิ่งนัก ราชามะนูก็เศร้าโศกคิดถึงพระเดช
พระคุณเป็นอันมาก พระยาเกียรติราชบุตรจึงตรัสปรึกษาด้วยราชา
มะนูว่า ถ้ากระนั้นเราจำจะรีบไป จะได้ถวายบังคมคำนับพระศพ
ราชามะนูก็เห็นชอบด้วย พระยาเกียรติก็แต่งให้ขุนนางกรมการซึ่ง

ต่างพระทัยอยู่รักษาเมืองแล้ว ก็พาราชามะนูกับขุนนางข้าหลวงเดิม และพลทหารที่สนิททั้งปวงมาเสด็จขึ้นทรงพระคชาธาร พร้อมด้วยรี้พลทหารเป็นอันมาก ขุนนางทั้งปวงซึ่งไปรับนั้นก็จัดพลคชพยุหะทั้งขบวนแห่แหน เชิญเสด็จพระยาเกียรติราชบุตรมายังกรุงหงสาวดี

เสนาบดีข้าราชการซึ่งอยู่ในเมืองนั้น ก็แต่งกายรับตามอย่างธรรมเนียม เชิญพระยาเกียรติราชบุตรเสด็จเข้าประทับ ณ พระที่นั่งสัณฐาคาร พระยาเกียรติราชบุตรก็ตรัสปราศรัยถามถึงความเมืองด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยพอควรแล้ว จึงตรัสชวนราชามะนูเสด็จขึ้นยังราชมนเทียรไห้วพระบรมศพ ส่วนพนักงานก็เชิญพานเครื่องสักการะเข้าถวาย พระยาเกียรติราชบุตรรับเครื่องสักการะกราบถวายบังคมคำนับพระศพสมเด็จพระราชบิดา ทรงพระกรรแสงร่ำรัก ตรัสรำพันขอขมาโทษต่าง ๆ เสด็จแล้วจึงสั่งให้หาราชปโรหิตเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยมาพร้อมกันด้วย ราชามะนูก็ปรึกษาโดยราชกิจการแผ่นดินพร้อมกันว่า จะอัญเชิญพระยาเกียรติราชบุตรขึ้นเสวยราชสมบัติแทนสมเด็จพระราชบิดา โดยโบราณราชประเพณีแล้วราชามะนูก็ถวายพระฤกษ์ ซึ่งจะตั้งการพระราชพิธีราชาภิเษกนั้น จึงให้ตั้งพระมหามณฑป แล้วไปด้วยไม้มะเดื่อ ทำที่พระสหัสธาราเสร็จแล้ว ครั้นได้พิชัยฤกษ์อันเป็นศุภมงคล ก็อัญเชิญ พระยา เกียรติ ราช บุตร เสด็จ ขึ้นสรงพระสหัส ธารา ใน มหา

มณฑปเสร็จแล้ว ก็เสด็จขึ้นทรงนั่งบนพระที่นั่งอุทุมพรภัทรบิฐ เหนือหนังพยัคฆ์อัจฉาอาสน์และปูลาดสิ่งอันจำริกด้วยหรคุณ ในแผ่นสุวรรณใต้เศวตฉัตรแล้ว พราหมณ์พฤฒามาตย์ก็ให้เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ ลั่นฆ้องชัยและกลองอินทเภรี แตรสังข์ดุริยางค์ดนตรีขึ้นพร้อมกัน

ฝ่ายพระสงฆ์ราชาคณะก็เจริญพระปริตรถวายชัยมงคล ชี่พ่อพราหมณ์ก็ถวายอาเศียรพาท และน้ำกลศน้ำสังข์ตามไสยเวท เจ้าพนักงานก็ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ทั้งห้า และอัษฎาวุธวิเศษแล้ว จึงถวายพระนามพระยาเกียรติราชบุตร ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ดำรงราชสมบัติในกรุงหงสาวดีสืบไป ศักราชเจ็ดร้อยเก้าสิบปี พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชได้ครองราชสมบัติ จึงตรัสสั่งให้เสนาบดีแต่งการซึ่งจะถวายพระเพลิงพระศพ สมเด็จพระราชบิดาบนพระราชมนเทียร มิได้ให้ทำพระเมรุมาศเหมือนอย่างแต่ก่อน เสนาบดีรับสั่งแล้วก็ออกมาเร่งให้จัดการกระทำสุวรรณเบญจาห้าชั้น บนพระราชมนทิราลัยประดับด้วยเนาวรัตน์เป็นอันงาม และสรรพสิ่งของเครื่องบูชาถวายพระบรมศพเป็นมโหฬารยิ่งนัก

ครั้นกระทำการทั้งปวงเสร็จแล้ว พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชก็ให้จัดขบวนแห่แหน เชิญพระศพขึ้นยังสุวรรณเบญจาที่ตั้ง

และให้มีการมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน มีพระธรรมเทศนา พระสงฆ์ราชาคณะฐานานุกรมเปรียญอันดับสดับปกรณ์ถวายไทยทาน แก่พระภิกษุสงฆ์เป็นมหันตาติเรก ทรงจำแนกพระราชทรัพย์ และให้โปรยผลกัปพฤกษ์เก่ยาจกวณิพกเป็นอันมาก ครั้นถึงคำรบเจ็ดวันแล้ว พระเจ้าสุโทธรรม ราชาธิราชก็ พร้อม ด้วย พระญาติวงศาเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายหน้าฝ่ายใน กับทั้งพระสงฆ์ดำรงฐานานุศักดิ์เป็นอันมาก เสด็จไปถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระราชบิดาเสร็จแล้ว ก็ให้แจงพระรูปเก็บอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับพลอยล้วนแก่เนาวรัตน์ ให้ก่อพระเจดีย์สูงสิบวา บรรจุพระอัฐิไว้ริมพระมุเตาใหญ่ แล้วให้เชิญพระมหามงกุฎมาทำเป็นเศวตฉัตรกั้นยอดพระเจดีย์ ฉลองพระบาทประดับพลอยนั้น ให้เชิญไปบูชาไว้ ณ พระธาตุปรางค์ ฉลองพระองค์ประดับพลอยนั้น ให้เชิญไปบูชาไว้ ณ พระมุเตา เศวตฉัตรนั้นให้นำไปบูชาพระธาตุ ณ เมืองตะเกิง พานพระศรีประดับพลอยนั้น ให้เชิญไปบูชาพระธาตุตะเกิงเมืองเสี่ยง พระภูษาทรงนั้นให้เชิญไปบูชาไว้ ณ พระขมิ พระสุพรรณศรีนั้น ให้เชิญไปบูชาพระซรอยกระบาง พระเขนยนั้นให้เชิญไปบูชาพระปะตาน ครั้นจัดการเสร็จแล้วก็ให้สมโภชพระเจดีย์ซึ่งบรรจุพระอัฐิอีกเจ็ดวันเจ็ดคืน กรุงหงสาวดีครั้งนั้นก็เป็นสุข ขาดศึกหาอันตรายมิได้

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้องครั้นแจ้งว่า สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช สวรรคตแล้ว ก็ทรงพระกรรแสงร่ำไรระลึกถึงการสงคราม ซึ่งทำด้วยพระเจ้าราชาธิราชต่าง ๆ พระอัครมเหสีเห็นดังนั้น จึงทูลถามว่าพระองค์ทรงกรรแสงด้วยเหตุใด พระเจ้าฝรั่งมังฆ้องตรัสบอกว่า เราแจ้งว่าพระเจ้าราชาธิราชซึ่งเป็นข้าศึกได้ทำสงครามกันมานั้น บัดนี้พระองค์ทิวงคตเสียแล้วเราจึงเสียดายร้องไห้คิดถึงฉะนี้ พระอัครมเหสีจึงทูลว่า พระเจ้าราชาธิราชเป็นข้าศึกกับพระองค์คู่เคียวทำสงครามกันมามิได้ขาด บัดนี้สวรรคตเสียแล้ว ชอบแต่พระองค์จะดีพระทัยเสียอีก เหตุไฉนจึงทรงพระกรรแสงฉะนี้เล่า พระเจ้ามณเฑียรทองจึงตรัสว่า ธรรมดาชาติกษัตริย์จะมีเกียรติยศและการเล่นสบาย ก็เพราะได้ทำสงครามชมเล่นเป็นขวัญตา ด้วยได้เห็นทแกล้วทหารพ้อนรำอาวุธต่าง ๆ สู้กันในสงคราม ได้ตรึกตรองแก้ไขกันโดยชอบวนศึกลึกตื้น ตามอุบายปัญญาซึ่งจะเอาชนะจึงได้มีเดชานุภาพแจ้ง ไปแก่กษัตริย์ ในนานานุประเทศ ทั้งปวงเป็นอันมาก พระเชษฐาธิราชก็มิได้อยู่รักษาอาณาจักร ทิ้งเสียหนึ่งเราไปดังนี้คิดดูก็มิเที่ยงเป็นธรรมสังเวชในอารมณ์ยิ่ง ด้วยชาติเกียรติยศจากกันไป ถึงตัวเราก็มีชนมายุสังขารชราแล้ว เห็นจะมิพ้นอำนาจพระยามัจจุราชเหมือนกัน พระเจ้ามณเฑียรทองทรงพระดำริเห็นธรรมสังเวชดังนั้นก็อ่อนพระทัยลง จึงมิได้ดำริสงคราม ซึ่งจะ

ยกลงมาทำแก่กรุงหงสาวดีสืบไปอีก

ฝ่ายพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ได้ดำรงพระราชสมบัติแล้ว จึงโปรดให้พระยาพระรามผู้เป็นพระอนุชาธิราช เสด็จไปอยู่ ณ เมืองเมาะตะมะ พระราชทานเศวตฉัตร และเครื่องราชูปโภคทั้งปวงเป็นอันมาก แล้วโปรดให้ราชามะนูเลื่อนขึ้นเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ พระราชทานนามและสัญญาบัตรว่า สมิงมหาทัชชะ พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นอันมาก แต่สมิงมหาทัชชะบำรุงกษัตริย์ขึ้นครองราชสมบัติได้ถึงสองพระองค์ ครั้นพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชเสวยราชสมบัติได้ปีหนึ่ง สมิงมหาทัชชะก็ป่วยลง พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชก็ให้แพทย์โอสถสัมพันธแพทย์ไปพยาบาลโรคนั้นก็ไม่คลาย สมิงมหาทัชชะรู้ตัวว่าไม่รอดแล้ว ก็ให้โอวาทคำสั่งสอนแก่บุตรภรรยามีประการต่าง ๆ อยู่มินานก็ถึงอนิจกรรม พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชได้แจ้งแล้ว ก็ทรงพระกรรแสงร่ำรักพรรณนาถึงความหลัง ซึ่งบำรุงสมเด็จพระราชบิดาและพระองค์มาต่าง ๆ แล้วจึงตรัสสั่งให้ทำเมรุแต่งการซึ่งจะปลงศพสมิงมหาทัชชะ โดยฐานานุศักดิ์เสร็จแล้วก็ให้ชักศพไปสู่เมรุ ให้มีงานมหรสพเจ็ดวันเจ็ดคืน ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ราชาคณะเป็นอันมาก แล้วพระองค์ก็เสด็จไปพระราชทานเพลิงเสร็จแล้ว จึงให้เก็บอัฐิใส่ในผอบทองประดับพลอยไปบรรจุไว้ ณ พระมุเตา

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง ครั้นสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเสด็จ
ทิวงคตแล้วได้สองปี ก็ทรงพระประชวรลง แพทย์ทั้งปวงพยาบาล
พระโรคก็มิคลาย อยู่ได้ประมาณสิบห้าวันก็สวรรคต ลำดับนั้น
เสนาพฤฒามาตย์ราชปโรหิตทั้งปวงปรึกษาพร้อมกัน ก็อัญเชิญ
มังสุ่สูพระราชบุตรขึ้นครองราชสมบัติ แล้วแต่งการราชาภิเษกถวาย
พระนามว่า พระเจ้าฝรั่งมังศรีสิบชัยราชวงศ์สิบไป ครั้งนั้นกรุง
รัตนบุระอังวะ ก็อยู่เย็นเป็นสุขหาภัยอันตรายมิได้

ฝ่ายสมิงพระรามซึ่งรักษาเมืองวานอยู่นั้น ขี่ม้ามาเฝ้าพระ
เจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ณ กรุงหงสาวดีเนือง ๆ เมื่อมานั้นแต่
เวลาเช้ากลับไปถึงเมืองเวลาเย็นเป็นอัตราด้วยกำลังม้าอันรวดเร็ว อยู่
มาวันหนึ่งเกิดโจรขึ้นบ้านมะอิภาย ชาวบ้านทั้งปวงช่วยกันจับโจรได้
แล้ว ผ่าอกเสียบไว้ที่นอกบ้านใกล้ทางเดินในวัด หวังจะให้คน
ทั้งปวงเห็นเป็นอย่าง สมิงพระรามมาเฝ้าแล้วกลับไปเมือง เวลา
จวนเย็น ไปถึงตำบลที่เสียบโจรไว้นั้น บิศาจโจรร้ายกำเริบจึง
หลอนเรียกว่า เจ้าสมิงพระรามเอ๋ยขอขี่ม้าด้วย สมิงพระราม
คิดขัดใจไว้ว่า ใครหนอมาเรียกชื่อเราดังนี้ จึงขับม้าเข้าไปดู
เห็นศพโจรซึ่งเสียบไว้นั้น รู้ว่าบิศาจหลอนก็โกรธจึงร้องตวาดว่า
เขาฆ่าผ่าอกมึงตายแล้วยังไม่ไปเกิดหรือจึงหลอกกูได้ กูจะช่วยตัดหัว
มึงเสียให้พ้นทุกข์ สมิงพระรามก็ชักดาบออกตัดศีรษะศพโจรได้แล้ว

ก็ผูกข้างม้าควบไป ศีรษะนั้นก็แกว่งไปแกว่งมากระทบน่องเข้าก็กัดเอาสมิงพระราม ๆ จะทำประการใด ๆ ผีนั้นก็มิวาง สมิงพระรามโกรธนัก จึงเอาสันดาบค่อยศีรษะผีแตกตกลง แต่พื้นผีสองซี่สามซี่หลุดคิดน่องอยู่ จะดึงถอนเท่าใดก็มิออก สมิงพระรามไปถึงเมืองวานแล้ว ก็ให้หมอปี่ศาจหมอโอสถมาแก้ไขรักษาก็มิหาย อยู่ได้สามวันก็ถึงอนิจกรรม พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชได้ทราบว่า สมิงพระรามถึงแก่กรรมแล้ว ก็ทรงพระโทมนัสยิ่งนัก จึงตรัสว่าเราได้พระเนตรพระพาหาเบื้นทรัพย์มรดกของสมเด็จพระราชบิดาไว้ ก็พากันหนีเราด่วง ๆ ไปเกือบสิ้นแล้ว ครั้นคลายพระทุกข์ลง จึงตรัสสั่งให้จัดของไทยทานแลเครื่องประดับศพอย่างดีต่าง ๆ ให้ขุนนางคุมไป ณ เมืองวาน

ขณะนั้นพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ทรงประชวรพระโรคสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เสด็จไปมิได้ โปรดพระราชทานพระเพลิงไป ให้ปลงศพสมิงพระรามตามฐานานุศักดิ์ แล้วให้เก็บอัฐิใส่ในผอบทองประดับพลอยก่อพระเจดีย์บรรจุไว้ ณ เมืองวาน

ครั้นอยู่มาพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช เสวยราชสมบัติได้ห้าปี พระอนุชาธิราชซึ่งเสด็จไปอยู่เมืองเมาะตะมะนั้น ทรงประชวรได้สิบวันก็สิ้นพระชนม์ พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชได้แจ้งแล้วก็ทรงพระกรรแสงร่ำรักต่าง ๆ แล้วพระองค์ก็เสด็จไป ณ

เมืองเมาะตะมะ ตรัสสั่งให้ทำพระเมรุและแต่งการประดับทั้งปวงให้วิจิตรม์โหฬาร เสมอพระบรมศพสมเด็จพระราชบิดา เสร็จแล้วก็ให้มีการมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ราชาคณะเป็นอันมาก ครั้นถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว ก็ให้เก็บพระอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับด้วย มหาเนาวรัตน์ก่อ พระเจดีย์สูงสิบวา บรรจุไว้ ณ เมืองเมาะตะมะ แล้วให้มีงานมหรสพสมโภชพระอัฐิธาตุอีกเจ็ดวันเจ็ดคืน ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์ราชาคณะและทั้งต้นกัดปพฤกษ์ให้ทานแก่ยาจกวณิพกทั้งปวงเป็นอันมาก แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับมายังกรุงหงสาวดี พระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราชเสวยราชสมบัติได้สิบสามปีก็สวรรคต จุลศักราช ๘๐๓ ปี พระพระราชบุตรพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช ได้ครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระเจ้าพะโร เสวยราชสมบัติได้ยี่สิบห้าปีก็สวรรคต

จุลศักราช ๘๒๘ ปี ลำดับนั้นพระราชบุตรพระเจ้าพะโรได้ดำรงราชสมบัติทรงพระนามว่าพระเจ้าการัตตะฎี ชาวทมิฬทั้งปวงเรียกพระนาม พระเจ้าสการัฐ ๆ เสวยราชสมบัติได้สิบห้าปีก็สวรรคต ศักราช ๘๔๓ ปี พระราชบุตรพระเจ้าสการัฐได้ครองราชสมบัติทรงพระนามว่าพระเจ้าเกียรติ์ พระนามต้องกันกับพระนามเดิมของพระเจ้าสุโทธรรมราชาธิราช อันเป็นพระบรมมหาอัยกาธิบดินทร์ พระเจ้าเกียรติ์เสวยราชสมบัติได้สิบปีก็สวรรคต

ศักราช ๗๕๓ ปี ลำดับนั้นพระราชบุตรพระเจ้าเกียรติ ทรงพระนามว่าพระเจ้าล้าว ดำรงราชสมบัติได้ยี่สิบปีก็สวรรคต ศักราช ๗๗๓ ปี ลำดับนั้นพระราชบุตรพระเจ้าล้าวทรงพระนามว่าพระเจ้ามังจิโล ดำรงราชสมบัติได้เก้าปีก็สวรรคต จุลศักราช ๗๙๒ ปี พระเจ้ามังจิโลไม่มีราชบุตรมีแต่พระราชธิดา ทรงพระนามว่าตะละเจ้าท้าว ครั้นพระราชบิดาสวรรคตแล้ว เสนาบดีจึงอัญเชิญตะละเจ้าท้าวขึ้นครองราชสมบัติในกรุงหงสาวดี ถวายพระนามว่าตะละเจ้าท้าวชัยราชินี ถางทีรามัญทั้งปวงก็เรียกพระนามว่าตะละนางพระยาท้าว ลำดับกษัตริย์ซึ่งได้เสวยราชสมบัติสืบมาตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชจนถึงตะละเจ้าท้าวนแปดพระองค์

ฝ่ายพระเจ้าฝรั่งมังศรี เสวยราชสมบัติในกรุงอังวะได้ยี่สิบห้าปีก็สวรรคต จุลศักราช ๘๑๗ ปี ลำดับนั้นเสนาบดีทั้งปวงจึงอัญเชิญพระราชนัดดาพระเจ้าฝรั่งมังศรี ซึ่งเป็นบุตรสมิงพระรามนั้นขึ้นครองราชสมบัติถวายพระนามว่าพระเจ้ารามราชวงศ์ พระเจ้าแผ่นดินพม่าพระองค์นี้มีพระกฤษฎาภินิหารบุญญาภิสมภารเป็นอันมาก ขณะเมื่อได้ราชสมบัตินั้นพระชนมายุได้สามสิบพรรษา ดำรงราชสมบัติได้ยี่สิบหกปี พระชนมายุเจ็ดสิบหกปีก็สวรรคต ศักราช ๘๖๓ ปี พระราชบุตรพระรามราชวงศ์ทรงพระนามว่า แมงศรีจุเรได้เสวยราชสมบัติยี่สิบสามปีก็สวรรคต ศักราช ๘๘๖ ปี

ลำดับนั้นเสนาบดีจึงอัญเชิญพระราชบุตร พระเจ้าแมงศรีจุเรชันเสวยราชสมบัติถวายพระนามว่าพระเจ้าแมงเรฉะวากี ลำดับกษัตริย์ซึ่งได้เสวยราชสมบัติในกรุงอังวะ แต่พระเจ้าฝรั่งมังศรีต่อมา จนถึงพระเจ้าแมงเรฉะวากีเป็นที่พระองค์ จึงพร้อมกันกับตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์

ฝ่ายตะละเจ้าท้าวนางกษัตริย์ ซึ่งครองราชสมบัติอยู่ ณ กรุงหงสาวดีนั้น เคยเสด็จไปนมัสการพระเกศธาตุ ณ เมืองตะเกิง ทุกปีมิได้ขาด เมื่อแรกได้ราชสมบัติภายในห้าขวบนั้น เสด็จเป็นพยุหบาตราใหญ่พร้อมไปด้วยพลพยุหเสนา ทัพหัวเมืองทั้งปวงเป็นอันมาก นอกกว่านั้นเสด็จเป็นปรกติหาได้ตั้งขบวนพยุหไม่

ขณะนั้นเมื่อสามเณรองค์หนึ่งบวชอยู่วัดศรีปรางค์ อายุได้ยี่สิบปีมีสติปัญญาสามารถขึ้นไปเรียนหนังสือ ณ เมืองพุกาม ห้าขวบก็ได้จบพระไตรปิฎกขึ้นใจ แล้วกลับลงมาอยู่ที่วัดศรีปรางค์ ณ กรุงหงสาวดี เที่ยวเทศนาให้คนทั้งปวงฟังไพเราะยิ่งนัก ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงก็ชวนกันสรรเสริญชมสติปัญญาสามเณรว่า รู้พระไตรปิฎกลึกซึ้งแตะเลี่ยงเพราะ คำแดงธรรมน่าฟังด้วย กิตติศัพท์ลือเข้าไปในพระราชวัง พระนางเจ้าแผ่นดินได้ทราบดังนั้น ก็ทรงพระประสาทโสมนัส จึงมีพระเสาวนีย์ตรัสสั่งให้นิมนต์สามเณรนั้น

เข้ามาถวายพระธรรมเทศนาเนือง ๆ มิได้ขาด พระนางเจ้าแผ่นดิน
ก็ทรงพระราชศรัทธามั่น พระทัยเต่หาในสามเณรนั้นเปรียบประดุจพระ
ราชบุตรเกิดแต่พระอุทรแล้ว ปวารณาพระองค์เป็นราชมาตุปัฏฐายิกา
ครั้นสามเณรมีชนมายุได้ยี่สิบปีบริบูรณ์แล้วพระนางเจ้าแผ่นดินก็ถวาย
เครื่องสมณบริขาร ให้จัดการอุปสมบทสามเณรนั้นเป็นพระภิกษุ
พระอุปัชฌาย์ให้ฉายาชื่อว่าพระมหาปีฎกธร ปรากฏในพระศาสนา

อยู่มาวันหนึ่งพระมหาปีฎกธร ถงไปสรงน้ำผลัดผ้าอันตร-
วาสกถองไว้ ขณะนั้นบังเกิดนิมิตเป็นลมพายุใหญ่พัดหอบเอาผ้า
อันตรวาสกซึ่งถองไว้ ปลิวไปบนอากาศตกลงคลุมยอดปรางค์ปรา-
สาท ซึ่งพระนางเจ้าแผ่นดินเสด็จอยู่ ผ้านุ่งห่มของภิกษุสามเณร
นั้น เรียกโดยมคธภาษาว่าผ้าอันตรวาสก คำไทยว่าผ้าสบง
พระมหาปีฎกธรเห็นดังนั้นแล้วก็รำพึงว่า เหตุนี้เป็นศุภนิมิตอัศจรรย์
นานไปภายหน้าเห็นเราจะมีวาสนาคิดแล้วก็นิ่งไว้

อยู่มาพระเจ้าแมงเรณะวาก็ ผู้ครองกรุงรัตนบุระองวะได้
ทราบว่าตะละเจ้าท้าวพระนางเจ้าแผ่นดินหงสาวดีนั้น เสด็จมานมัส-
การพระเกศธาตุ ณ เมืองตะเกิงเป็นปรกติ หาเป็นพยุหบาตร
ใหญ่มาไม่ จึงตรัสปรึกษาเสนาบดีทั้งปวงว่า บัดนี้เมืองหงสาวดี
ถอยกำลังแล้วพระเจ้าแผ่นดินเป็นสตรี ชุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่งจะมี
ปัญญาและทแกล้วทหารมีฝีมือนั้นหามิได้ พระนางเจ้าแผ่นดินเล่า

จะเสด็จไป ณ ที่ไกลพระนคร ก็มิได้เสด็จโดยขบวนพยุหบาตรา ประมาทพระองค์อยู่ เราคิดจะแต่งกองทัพลงไปซุ่มคอยจับนางกษัตริย์มาเป็นมเหสีเสียให้ได้ ก็เห็นเราจะได้เมืองหงสาวดีโดยง่าย มิต้องรบพุ่งให้ลำบากเลย ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นด้วย พระเจ้าแมงเรฉะวาก็จึงให้จัดทัพม้าสองทัพ เลือกด้วนทแกด้วทหารมีฝีมือเข้มแข็ง ให้มังนันทะสูเป็นแม่ทัพยกลงมา ตรัสสั่งให้ซุ่มทัพคอยอยู่จับนางกษัตริย์ให้ได้ ครั้นได้ศุภฤกษ์มังนันทะสูกับนายทัพนายกองทั้งปวงก็ถวายบังคมลา ยกทัพม้าลงมา ครั้นใกล้เมืองตะเกิงก็แยกย้ายกันออกซุ่มทัพอยู่ชายป่านอกเมือง แล้วแต่งทหารกองคอยเหตุไว้

ฝ่ายตะละนางพระยาท้าวมิทันรู้พระองค์ ก็เสด็จมาหวังจะนมัสการพระเกศาตุ ตามเคยทุกปีนั้น ครั้นเสด็จมาใกล้เมืองตะเกิงตรงกองทัพพม่าซุ่มอยู่นั้น ทหารกองคอยเหตุเห็นแล้วก็รีบไปแจ้งแก่มังนันทะสู ๆ แจ้งก็เร่งยกทัพม้าออกมาสกัดตี ขบวนแห่ตะละนางพระยาท้าวที่ยกมานั้น ก็ได้ต้านทานสู้รบกันเป็นสามารถ พม่าฆ่าฟันอญตายเป็นอันมาก เพราะเหตุหานายทัพนายกองผู้ใหญ่ที่เคยชำนาญการสงครามมิได้จึงแตกแก่พม่า มังนันทะสูก็จับได้ช้างพระที่นั่ง กับพระองค์นางกษัตริย์ พาไปถวายพระเจ้าอังวะ ๆ ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงพระราชทานรางวัลแก่มังนันทะสู และนายทัพ

นายกองทั้งปวงเป็นอันมาก แล้วก็ตั้งตะละเจ้าท้าวไว้เป็นพระอัครมเหสีเอก โปรดขนานพระนามว่าแสจาโป พระเจ้าอังวะมีพระทัยเสน่หายิ่งนัก

ฝ่ายเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยในกรุงหงสาวดี รู้ว่าพระเจ้าอังวะแต่งกองทัพให้ลอบลงมาตี ได้พระนางเจ้าแผ่นดินไปแล้วดังนั้น ครั้นจะแต่งกองทัพไปติดตามเล่าก็ไม่ทันท่วงที จึงปรึกษากันโดยราชการแผ่นดิน พนักงานผู้ใดก็ให้บัญชาว่ากล่าวกันตามพนักงาน ปกครองแผ่นดินไว้ ราษฎรทั้งปวงก็อยู่เย็นเป็นสุขหาอันตรายมิได้

เมื่อตะละนางพระยาท้าวได้ครองราชสมบัตินั้น มีพระชนมายุได้ยี่สิบปี เสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงหงสาวดีได้แปดปี จึงได้ตกไปเป็นพระอัครมเหสีพระเจ้าแมงเรฉะวาก็ อยู่ ณ กรุงอังวะนั้นยี่สิบสองปีเป็นพระชนมายุ ๕๐ ปี ครั้นอยู่มาพระเจ้าอังวะคลายความเสน่หาลง แสจาโปอัครมเหสีก็มีพระทัยขัดเคืองนัก ทรงพระดำริการซึ่งจะหนีกลับมายังกรุงหงสาวดีเนือง ๆ มิได้ขาด แต่ยังหาผู้จะช่วยชักนำมิได้

ฝ่ายพระมหาบีฎกธรรภิกษุ ตั้งแต่ได้รู้ว่าพระเจ้าอังวะแต่งกองทัพให้มาจับพระนางเจ้าแผ่นดินผู้มีพระคุณแก่ตัวไปแล้ว ก็ไม่สบายใจเลย มีความวิตกอยู่ทุกวันทุกเวลา คิดจะติดตามไปให้พบพระนางเจ้าแผ่นดินจงได้ จึงตามขึ้นไปด้วยกับบริวารหกสิบคน

อันเป็นที่ร่วมคิดไว้ใจ ครั้นถึงกรุงอังวะก็พากันเข้าไปอาศัยอยู่ ณ อาวาสแห่งหนึ่งเป็นพระอารามหลวง เที่ยวเทศนาโปรดคนทั้งปวงไพเราะยิ่งนัก ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงก็มีความเลื่อมใสศรัทธาชวนกันนำลาภสักการะมาถวายเป็นอันมาก กิตติศัพท์แจ้งเข้าไปถึงพระเจ้าอังวะ ๆ ก็มีพระทัยยินดี จึงมีรับสั่งให้ขุนนางสังฆการี มานิมนต์เข้าไปแสดงธรรมเทศนาในพระราชวัง พระมหาบีฎกธรก็เข้าไปถวายพระธรรมเทศนา พระเจ้าอังวะได้ทรงสดับพระสัทธรรมอันไพเราะ ก็มีพระประสาทโสมนัสยิ่งนัก มีพระประสงค์จะทรงฟังพระสัทธรรมในคัมภีร์ใดผูกใด นิทานใดบทใดนั้น พระมหาบีฎกธรก็สำแดงถวายได้สิ้นมิได้ขัดข้องเลย ด้วยมีสติปัญญาหลักแหลมลึกซึ้งชำนาญในพระไตรบีฎก พระเจ้าอังวะก็ทรงโปรดชอบพระทัย จึงให้อาราธนาพระมหาบีฎกธร มาถวายพระธรรมเทศนาในพระราชวังเป็นนิจมิได้ขาด แสจาโปพระอัครมเหสีได้แจ้งแล้วก็ดีพระทัย ทรงพระดำริว่า พระมหาบีฎกธรบุตรเราเห็นจะขึ้นมาคิดตาม ก็พอสมคะเนที่เราคิดไว้ ว่าจะหนีกลับไปเมืองหงสาวดี พระนางจึงแสร้งทำกลอุบายประชวรพระโรค เสด็จอยู่แต่ในห้องพระตำหนักมิให้ผู้อื่นเห็น มีแต่หญิงสาวใช้ที่สนิทร่วมพระทัย จึงสั่งให้คนกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทรงทราบแล้ว ก็โปรดให้แพทย์โอสถทั้งปวงมารักษา พระโรคนั้นก็มิคลาย พระนางแสจาโปจึงให้คน

กราบทูลอีกว่า โรคหนักเสวยอาหารมิได้ จะขอให้นิมนต์พระมหาบีฎกธรเข้ามาแสดงธรรมเทศนาให้ฟังในตำหนัก แต่พอจะได้หน่วงจิตลงสู่กระแสพระสัทธรรม

พระเจ้าอังวะได้แจ้งดังนั้น ก็มิได้มีพระทัยสงสัย หมายว่าพระอัครมเหสีทรงพระประชวรหนักจริง จึงตรัสว่าโรคนางป่วยหนักอยู่ ความตายจะมาถึงเมื่อใดก็มิได้รู้ ซึ่งนางจะใคร่ฟังพระธรรมเทศนา อาศัยคุณพระรัตนะทั้งสามเป็นที่พึ่งนั้นก็ชอบแล้ว เพราะจะได้กันภัยอันตรายและเจริญอายุด้วย จึงตรัสสั่งให้นิมนต์พระมหาบีฎกธรภิกษุเข้ามาแสดงธรรมให้พระอัครมเหสีฟัง

พระมหาบีฎกธรก็เข้ามาถวายพระธรรมเทศนา ณ ตำหนักพระนางแสจาโป ๆ ได้ฟังแล้วก็มีพระทัยยินดี ครั้นจบพระธรรมเทศนาแล้ว พระนางแสจาโปจึงขับหญิงทั้งปวงให้ออกไปห่างแล้วก็ตรัสสนทนาความด้วย พระมหาบีฎกธร เป็น ภาษา รามัญหวัง มิให้คนทั้งปวงสงสัย ว่าโยมคิดจะใคร่หนีกลับไปเมืองหงสาวดี พระคุณเจ้ายังจะช่วยคิดอ่านพาโยมกลับไปให้ถึงเมืองหงสาวดี จะได้หรือประการใด พระมหาบีฎกธรก็รับว่าอาตมภาพจะขอรับอาสาพาไปให้ถึงจงได้ ตะละนางพระยาท้าวได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดีนัก จึงให้สัตย์ปฏิญาณแก่กันทั้งสองฝ่าย ว่าตั้งแต่วันนี้ไปจะเป็นมารดาและบุตรต่อกันจนสิ้นชีวิต ครั้นให้ปฏิญาณแก่กันแล้ว พระมหา

บีฎกธรภิกษุก็ถวายพระพรลากลับออกมาที่อยู่จึงดำริว่า นางกษัตริย์นี้พระเจ้าอังวะคิทัพได้มาแล้ว และตั้งให้เป็นพระอัครมเหสีก็เรียกว่าธชาหตา ต้องในลิกขาบทว่าเป็นทาสรบศึกได้ ครั้นเราจะลักพาไปบัดนี้ ก็จะเป็นครุกรรมใหญ่หลวงขาดจากลิกขาบทหาควรไม่ ครั้นจะลึกออกเป็นคฤหัสถ์เล่า จะเข้าไปในพระราชวังนั้นก็ยากเห็นจะคิดการมิตลอด จำจะลาเพศลึกเป็นคฤหัสถ์เสียก่อน แล้วจึงจะบวชเป็นสามเณร ถึงจะนุ่งสบงจีวรถือเพศอย่างภิกษุก็หาเป็นลักเพศสงฆ์ไม่ เพราะเรามิได้ปฏิญาณตนเป็นภิกษุตั้งจิตแต่เพียงจะให้คุ้มภัยอันตรายครั้งหนึ่ง อันลักษณะคนลักเพศสงฆ์นั้น ต่อทำเพศตั้งตัวว่าเป็นภิกษุ แล้วเข้าอยู่รวมสังวาสด้วยพระสงฆ์ หวังจะให้คนทั้งปวงนับถือ และได้ลาภลักการะของทายก จึงจะเป็นโทษลักเพศสงฆ์

พระมหาบีฎกธรดำริแล้ว จึงประจุจากภิกษุ แล้วก็บวชเป็นสามเณร จึงตริตรองต่อไปว่า ซึ่งเราจะพานางกษัตริย์หนีไปนั้นจะไปทางบกเห็นจะมิสะดวก จำจะไปทางน้ำจึงจะดี จะได้น้องกันหลบหลีกข้าศึกและถึงโดยเร็วด้วย ตริตรองแล้วจึงสั่งให้นิสิตคฤหัสถ์สี่คน ให้เอาไม้ไผ่มาสานเข้าเป็นเรือลำหนึ่งแต่พอจุได้หกคน ให้ตอกหมันชันยาแน่นหนาดีแล้ว ก็บรรทุกเสบียงอาหารไว้พร้อม เรือนั้นมีประทุนยกขึ้นได้พับลงได้ แล้วสั่งให้

เอาเรื่องนั้นเก็บซ่อนไว้ในที่สมควร

สามเณรมหาบีฎกธร จึงคิดประกอบโอสถขนานหนึ่ง เอาผลส้ลอดมาบดปนด้วยน้ำครั่งและแทรกสิ่งของอื่นบ้างเล็กน้อย ครั้นกระทำโอสถห่อผ้าเนื้อดีแล้วก็เข้าไปในพระราชวัง จึงถวายพรแจ้งความลับแก่พระนางกษัตริย์ว่า การซึ่งคิดไว้นั้นสำเร็จทุกประการแล้ว ยังคอยอยู่ให้ได้ช่องซึ่งจะหนีไปเท่านั้น แต่จะไปโดยปรกตินั้นมิได้ อาตมภาพคิดอุบายจะขอให้เสวยโอสถเสียสักหนก่อน ให้อาการปรากฏแก่แพทย์ทั้งปวงว่า พระโรคเพียบหนัก แล้วอาตมภาพจึงจะเข้ามาอยู่ช่วยคิดการ

พระนางแสจาโปได้ทรงฟังก็มีพระทัยยินดี จึงรับเอาโอสถนั้นไว้เสวย ครั้นเสวยแล้วก็ลงพระบังคน พระอุจจาระเป็นสีดังโลหิตให้ปรากฏแก่แพทย์ทั้งปวง ๆ เห็นดังนั้นก็ตกใจ จึงนำอาการขึ้นกราบทูลพระเจ้าอังวะว่า บัดนี้พระอัครมเหสีทรงพระประชวรหนักลง แล้วเห็นพระอาการจะมิพ้น จะขอพระราชทานให้พระมหาบีฎกธรเข้ามาอยู่ในพระราชวัง จะได้ถวายพระธรรมเทศนาบำรุงพระสติให้ปลงลงสู่กระแสพระไตรลักษณ์ ประการหนึ่งถ้าจะสิ้นพระชนมายุโดยกำหนดแล้ว จะได้สำแดงพระพุทธคุณ นำจิตวิญญาณให้ดำเนินไปสู่สุคติภูมิ พระเจ้าอังวะได้ทรงฟังดังนั้น ก็มิได้ทรงพระสงสัย จึ่งตรัสสั่งให้นิมนต์พระมหาบีฎกธร เข้ามา

ไว้ตามนางปรารถนาเถิด

มหาบีฎกธรสามเณรก็เข้ามาอยู่ในพระราชวังกับนางกษัตริย์ จึงคิดการที่จะหนีไปนั้น มหาบีฎกธรสามเณร จึงบวชนิสัตสี่คนให้เป็นสามเณร ก็พาเข้าออกในพระราชวังได้ ค่ำวันหนึ่งจึงให้ยกหีบใหญ่ใบหนึ่งเข้าไปในตำหนัก ให้แต่งบรรจถรณ์เครื่องลาดแล้ว ก็เชิญนางกษัตริย์เสด็จลงประทับอยู่ในหีบ แล้วให้เอาผ้ากาสาวพัสตร์บีดทับพระองค์ลงเป็นหลายชั้น ให้สามเณรสี่องค์หามตามพระมหาบีฎกธรออกมา ครั้นถึงพระทวารพระราชวังประตูจึงถามสามเณรว่า หามหีบสิ่งใดมา สามเณรทั้งสี่บอกว่าหีบใส่ผ้ากาสาวพัสตร์ พระนางแสจาโปถวายพระมหาบีฎกธร นายประตูเบิดฝาหีบขึ้นดูก็เห็นผ้ากาสาวพัสตร์ปกอยู่ข้างบน หาสังเกตไม่ก็เบิดประตูให้ไป

ครั้นพระมหาบีฎกธรพานางกษัตริย์ออกมา พ้นประตูเมืองมาถึงที่ซ่อนเรือไว้นั้น ก็ชวนกันยกเรือลงน้ำหนีล่องมา ครั้นรุ่งขึ้น ชาวที่ และนางสนมกรมวังทั้งปวง ไม่เห็นพระนางอัครมเหสีก็ตกใจ ถามใครก็มิได้แจ้ง พากันเที่ยวสืบได้ข่าวแล้ว จึงนำเนื้อความขึ้นกราบทูลพระเจ้าอังวะว่า บัดนี้พระอัครมเหสีกับพระมหาบีฎกธรหายไป

พระเจ้าอังวะได้ทรงฟังก็ตกพระทัย แจ้งว่าพระอัครมเหสี

กับมหาบีฎกธรพากันหนีไปแล้ว จึงสั่งให้จัดทัพบกทัพเรือ ยกไปติดตาม เมื่อมหาบีฎกธรสามเณรพานางกษัตริย์หนีมานั้น ครั้นใกล้ด่านขนอนเข้าแล้ว ก็ยกเรือขึ้นหามไปทางบก ครั้นพ้นด่านขนอนแล้วก็เร่งรีบมา รุ่งขึ้นเวลาเช้ายกเรือขึ้นซุ่มนอนเสีย เวลาค่ำยกเรือลงเร่งรีบมา จนล่วงเข้าแดนกรุงหงสาวดีได้

ฝ่ายกองทัพเรือทัพบก ยกติดตามมามิได้รู้เห็นร่องรอยตามมาจนสุดแดนก็ไม่พบ พากันกลับไปกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ จึงตรัสว่านางมิเต็มใจอยู่ด้วยเราแล้ว จึงหนีกลับไปเมืองเขาก็ตามใจนางเถิด ฝ่ายมหาบีฎกธรพานางกษัตริย์มาถึงกรุงหงสาวดีจึงบอกข่าวส่งเข้าไป เสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยได้แจ้งว่า พระนางเจ้าแผ่นดินหนีกลับมาได้แล้วก็ดีใจยิ่งนัก จึงชวนกันออกไปรับเสด็จ แต่งเบี้นพยุหบาตราชบวนแห่อย่างใหญ่โดยขนาด อัญเชิญเสด็จเข้าสู่กรุงหงสาวดี

เสนาข้าราชการใหญ่น้อยทั้งปวง ก็มาเฝ้ากราบถวายบังคมกราบทูลถามถึงพระทุกข์และความลำราญ แล้วขอพระราชทานโทษซึ่งละให้พระนางเจ้าแผ่นดิน ตกไปแก่ข้าศึกมิได้ติดตามรบพุ่ง และทูลราชกิจความเมืองทุกประการ ตะละนางพระยาท้าวก็มพระเสาวนีย์ตรัสแถลงพระทุกข์สุข แล้วก็พระราชทานอภัย มิให้มีโทษแก่ขุนนางทั้งปวง

เมื่อตะละนางพระยาท้าวเสด็จกลับมาได้นั้น จุลศักราช ๙๕๘ ปี จึงตรัสสั่งให้มีงานมหรสพสมโภชพระองค์ถ้วนสิบห้าวัน พระนางเจ้าแผ่นดินก็ทรงพระราชศรัทธา ตั้งแต่ถวายไทยทานแก่พระภิกษุสามเณร และยาจกวณิพกทุกวันมิได้ขาด มหาบีฎกธรก็เข้าไปอุปสมบทเป็นภิกษุภาพในพระพุทธศาสนา พระนางเจ้าแผ่นดินก็ให้ปลูกกุฎีห้าหลังถวาย ณ วัดมุเตา ฝากุฎีนั้นให้ปิดทอง เขียนรูปภาพต่าง ๆ อันวิจิตร์ แล้วนิมนต์พระมหาบีฎกธรนั่นอยู่กุฎี ซึ่งแต่งไว้นั้นเป็นสุขภาพยิ่งนัก พระมหาบีฎกธรตั้งแต่บอกพระไตรบีฎกแก่พระภิกษุวันละร้อยรูปมิได้ขาด

อยู่มาวันหนึ่งบังเกิดนิมิตมีแร้งสองตัว บินมาแต่ทิศอีสาน ทำประทักษิณสามรอบแล้ว บินเข้ามาตรงหน้าต่างหมอบอยู่ใต้กุฎีตรงหน้าพระมหาบีฎกธรข้างทิศอีสาน พระมหาบีฎกธรเห็นดังนั้นจึงให้นิสัตไปซื้อเนื้อมาให้แร้งกิน ครั้นแร้งกินแล้วจึงร้องเป็นภาษาบาลีว่า ติปีฎะกะธะระสวาธัมหักเคมุหุเตวะ พระมหาบีฎกธรได้ยินแร้งร้องดังนั้นก็รู้ว่าตัวจะได้เป็นกษัตริย์มั่นคง

อยู่มาวันหนึ่งพระนางเจ้าแผ่นดินทรงระลึกขึ้นว่า พระมหาบีฎกธรบุตรเรานี้ เมื่อเราตกยากไปอยู่ ณ เมืองอังวะ ไร้ญาติวงศาอนาถาหาผู้จะได้ช่วยทุกข์ร้อนมิได้ มีแต่พระมหาบีฎกธรพาเรามา จึงได้กลับมาถึงเมืองหงสาวดี บุตรเรามิได้กลัวตายเสี่ยงตาย

ชีวิต มีพระคุณแก่เราเป็นอันมาก เรายังหาได้สนองคุณไม่ ตัวเราเล่าก็เป็นสตรีจะครองสมบัติไปก็หาเกียรติยศไม่ ท้าวพระยาสามนตราชหมู่บำจาบีตรีก็จะดูหมิ่นหามิใครยำเกรงไม่ จนเราตกไปเมืองอังวะครั้งหนึ่งแล้ว จะมาต้องการอะไรด้วยราชสมบัติ จะยกให้แก่พระมหาบีฎกธรลูกเราเล่ยเถิด พระมหาบีฎกธรลูกเรานี้มีปัญญาลึกซึ้งหลักแหลมนัก ควรจะดำรงราชสมบัติครอบครองไพร่ฟ้าประชาราษฎรแทนตัวเราสืบไปได้

ครั้นพระนางเจ้าแผ่นดินทรงดำริดังนั้นแล้ว ก็ให้ชุมนุมเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อมกัน ณ ท้องพระโรง จึงมีพระเสาวนีย์ตรัสว่า เราทุกวันนี้ก็มีชนมายุชราอยู่แล้ว ๆ ก็เป็นกษัตรีจะหวงราชสมบัตินั้นหาควรไม่ เราคิดว่าจะให้พระมหาบีฎกธรบุตรเราซึ่งมีคุณพาเรามานี้มาได้นั้น ครองราชสมบัติแทนตัวเราสืบไป เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาบดีทั้งปวงได้ฟังพระเสาวนีย์ตรัสดังนั้นต่างคนมิเห็นด้วยจึงกราบทูลว่า สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชครองราชสมบัติเป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั้งปวงสืบ ๆ กันมา ได้ถึงแปดชั่วกษัตริย์ทั้งพระองค์นี้แล้ว ข้าพเจ้าทั้งปวงก็มีใจสุจริตช่วยกันรักษาราชสมบัติไว้โดยความสัตย์สวามิภักดิ์ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินในราชอาณาจักร์ก็อยู่เย็นเป็นสุขพร้อมมูลกันสืบมา ซึ่งพระองค์จะละราชสมบัติเสีย ให้พระมหาบีฎกธรผู้หาเชื้อวงศ์มิได้ เป็น

แต่พระราชบุตรเดียงครองราชสมบัติแทนพระองค์นั้น เสนาบดีผู้ใหญ่ ผู้น้อยและหัวเมืองทั้งปวง ก็จะถือทิฐิมานะกำเริบขึ้นเป็นอันมาก เห็นจะมิพร้อมมูลกัน แผ่นดินก็จะเกิดจลาจลขึ้น ขอได้ทรงดำริดูจงควรก่อน

พระนางเจ้าแผ่นดินจึงตรัสว่า ซึ่งท่านบำรุงภักดีต่อเรานั้น เป็นไฉนจึงให้พม่ายกกองทัพมาจับเราไปได้ แล้วชวนกันนิ่งเสียมิได้คิดอ่านแก้ไขช่วยเราเล่า เสนาบดีทั้งปวงจึงทูลว่า ซึ่งข้าพเจ้าทั้งปวงประมาทมิได้ตรวจตราระวังระไว ให้พม่ายกกองทัพล่วงแดนเข้ามาพาพระองค์ไปได้นั้น ด้วยเกรงว่าพระองค์ตกอยู่ในเงื้อมมือข้าศึก เกล็อกอันตรายจะถึงพระองค์ จึงมิอาจจะติดตามไป ช่วยกันรักษาแต่แผ่นดินไว้มิให้แปรปรวนได้

พระนางเจ้าแผ่นดินได้ทรงฟังเสนาบดีทูลดังนั้นก็มิได้ตรัสประการใด ตรัสสั่งให้หับพระแกดเสียแล้วก็เสด็จขึ้น จึงทรงพระดำริว่า เราจะคิดทรมานเสนาบดีทั้งปวงให้เสียทิฐิมานะจงได้ เวลาวันหนึ่งพระนางเจ้าแผ่นดิน จึงตรัสสั่งนางข้างในให้ไปบอกแก่ขุนนางว่า ราชการตำแหน่งช่างให้ไปตัดไม้เสาสะพาน ซึ่งคนทั้งปวงเดินข้ามไปมาทุกวันนั้น มาทำเป็นรูปพระพุทธปฏิมากรพระองค์หนึ่ง ขุนนางผู้แจ้งในรับสั่งแล้ว ก็ให้นายช่างไปตัดเสาสะพานมาสร้างเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่ง สลักเป็นลวดลายทรงเครื่องประดับเป็นอัน

งามแล้วจึงให้นางข้างในกราบทูลว่า พระพุทธปฏิมากรสำเร็จแล้ว พระนางเจ้าแผ่นดินได้แจ้งกิตติพระทัย จึงตรัสสั่งให้แต่งเครื่องสักการบูชา และราชวัติฉัตรธงปักสองข้างมรรคา ประดับด้วยต้นกล้วยต้นอ้อย และต้นไม้มีดอกมีผล แต่งตั้งให้ตระการตาสองแถวสถลมารค ตั้งแต่บ้านขุนนางที่สร้างพระเรียดมาทุกหน้าบ้านจนถึงพระราชวัง และดูเป็นอันงามครึกครื้นยิ่งนัก ครั้นการทั้งปวงเสร็จแล้ว จึงสั่งให้จัดขบวนแห่ ผู้ชายพวกหนึ่ง ผู้หญิงพวกหนึ่ง หญิงนั้นให้จัดเป็นสามเหล่า เลือกที่สาวฉกรรจ์มีรูปเป็นอันงามหนึ่ง ที่เด็กรุ่นพึ่งเจริญแรกรุ่นนั้นหมู่หนึ่ง ปานกลางเฒ่าแก่นั้นหมู่หนึ่ง ให้แต่งตัวสะอาดโอ่โถง มีเครื่องประดับนุ่งห่มต่าง ๆ กัน ให้ถือธูปเทียนข้าวตอกดอกไม้ พวงมาลัยและสุคนธ์เครื่องหอม ประกอบด้วยเครื่องประโคมฆ้องกลองแตรสังข์ดุริยางค์ดนตรีโดยขนาด จึงให้ตั้งขบวนแห่แหนอัญเชิญพระพุทธรูปเข้ามาไว้ ณ ท้องพระโรง ตั้งบนราชบัลลังก์อันงามโดยสมควร แล้วจึงตรัสสั่งให้ประชุมเสนาบดีพฤฒามาตย์ ราชปโรหิตาจารย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้ามาเฝ้า ณ ท้องพระโรงพร้อมกันแล้ว พระนางเจ้าแผ่นดินก็เสด็จออกยังหน้าพระบัญชร จึงตรัสถามเสนาบดีทั้งปวงว่า เรากระทำกุศลครั้งนี้ ท่านทั้งปวงมีจิตศรัทธายินดีด้วยเราหรือประการใด เสนาบดีทั้งปวงก็ทูลว่า ข้าพเจ้าเหล่านี้มีศรัทธายินดีด้วย

พระองค์นัก พระนางเจ้าแผ่นดินจึงตรัสถามว่า ท่านทั้งปวงมีจิตยินดีนมัสการพระพุทธรูปซึ่งเราสร้างขึ้นไว้นี้ ท่านรู้หรือไม่ว่าเราให้ทำด้วยไม้สิ่งใด เสนาบดีก็ทูลว่า ข้าพเจ้าทราบอยู่ว่าพระองค์ให้ทำด้วยไม้เสาสะพานคนเดินข้ามไปมาทุกวันมิได้ขาด ท่านรู้อยู่แล้วเบื้นไฉนนมัสการเล่า เสนาบดีทั้งปวงก็ทูลว่า ถึงจะเอาไม้ที่ต่ำช้าเบื้นประการใด ๆ มาทำเบื้นรูปพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ควรที่คนทั้งปวงจะนมัสการได้สิ้น ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้ามิได้ทรงบัญญัติห้าม เพราะประสงค์แต่ดวงจิตที่เลื่อมใสสิ่งเดียว พระนางเจ้าแผ่นดินจึงตรัสว่า พระมหาบีฎกธรบุตรเราเปรียบประดุจไม้เสาสะพานเมื่อเราจะยกให้เบื้นพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วยเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์และเศวตฉัตรเบื้นเพศกษัตริย์แล้ว ดังฤาจะให้มิได้เล่า ธรรมดาบุคคลจะเบื้นพระมหากษัตริย์นั้น แม้นมิได้มีบุญญาภิสมภารอันแก่กล้าสร้างมาแต่ก่อนแล้ว ก็หาเบื้นกษัตริย์ได้ไม่ ย่อมจะมีอันตรายแก่ชีวิตต่าง ๆ เสี้ยแต่ในท่ามกลางยังมิได้ราชสมบัตินั้น ถ้ามีบุญญาภิสมภารได้สร้างมาเบื้นอันมาก ควรจะได้ราชสมบัติแล้ว ถึงใครจะฆ่าเสี้ยก็มิตาย จะได้ราชสมบัติเบื้นมั่นคง เมื่อเราไปอยู่ ณ กรุงอังวะนั้นรอดกลับมาถึงกรุงหงสาวดีได้ก็เพราะพระมหาบีฎกธรดูกเรา แม้นหาวาสนาไม่ก็จะตายเสี้ยด้วยมือทหารพม่า ไหนจะรอดกลับมาได้ ท่านทั้งปวงจงตริกตรองให้เห็นจริงเถิด เสนา

บดีบรรดาเผ้าอยู่พร้อมกันได้ฟังดังนั้น ก็ชวนกันสรรเสริญพระนางเจ้าแผ่นดินว่า ทรงพระสติปัญญาสามารถยิ่งนัก จึงปรึกษาพร้อมกันกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นสมควรแล้ว

พระนางเจ้าแผ่นดินได้ทรงฟัง ก็มีพระทัยโสมนัสนักจึงตรัสสั่งให้นิมนต์พระมหาบีฎกธร ลาออกจากเพศสมณะแล้ว ให้แห่อัญเชิญเข้ามายังพระราชวัง แต่งการราชาภิเษกพระมหาบีฎกธรขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ดำรงราชสมบัติในกรุงหงสาวดี แต่หาได้ถวายพระนามอันวิเศษไม่ ชุนนางและราษฎรทั้งปวงก็เรียกพระนามว่า พระเจ้าหงสาวดีบ้าง พระเจ้ามหาบีฎกธรตามพระนามเดิมบ้าง แต่เป็นพระภิกษุอยู่นั้นบ้าง เมื่อพระมหาบีฎกธรได้เสวยราชสมบัตินั้น จุลศักราช ๙๕๙ ปี

ฝ่ายตะละนางพระยาท้าวนั้น ครั้นมอบราชสมบัติแก่พระเจ้าหงสาวดีแล้วก็สบายพระทัย ทรงพระเสน่หาในพระเจ้าหงสาวดีนั้นประดุจดังพระราชโอรสเกิดแต่พระอุทร พระเจ้าหงสาวดีก็กตัญญูเกรงนบนอบกระทำสักการบูชา ทรงปฏิบัติรักษาตะละนางพระยาท้าวนั้นดุจดังพระราชมารดาอันยังพระองค์ให้บังเกิด ตั้งไว้ในที่เป็นสมเด็จพระชนนีหลวง แล้วพระองค์ทรงพระราชศรัทธาบำเพ็ญการกุศลเป็นอันมาก ตรัสสั่งให้ปลูกพระที่นั่งแห่งหนึ่งในพระราชวัง เรียกว่าพระที่นั่งธรรมสภาคแล้วเสด็จพระราชดำเนินออกมาบอกพระไตรบีฎก

แก่พระสงฆ์วันละร้อยรูปมิได้ขาด แล้วให้สามเณรสองค์ ซึ่งเป็นนิสัยร่วมยาก หนึ่งมาแต่กรุงอังวะนั้นสึกออก โปรดตั้งให้เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ ชื่อพระยาอินทร์หนึ่ง พระยารามหนึ่ง พระยาพรัวหนึ่ง พระยาแก่นท้าวหนึ่ง แล้วโปรดตั้งเสนาบดีเป็นอันดับลงมา ตามผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยขนาดตำแหน่งที่

ครั้นอยู่มาพระเจ้าหงสาวดี จึงให้แต่งสำเภาลำหนึ่ง บรรทุกเสบียงอาหารไพร่พลพร้อมแล้ว จึงตรัสนิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะผู้ใหญ่องค์หนึ่ง ชื่อพระพุทธโฆษาจารย์ กับด้วยพระภิกษุที่ชำนาญในจิตรกรรมรูปภาพเลขา ให้ไปเขียนอย่างปราสาท อย่างพระพุทธบาทและอย่างพระวิหารทั้งสิบหกแห่ง ซึ่งมีอยู่ ณ เมืองลังกาทวีปนั้นมา พระพุทธโฆษาจารย์รับสั่งแล้ว ก็ถวายพระพรลาลงสู่สำเภากับด้วยภิกษุทั้งปวง จึงให้ใช้ใบแล่นสำเภาไป ครั้นถึงท่าที่จอด ณ ลังกาทวีปแล้ว

พระเจ้าลังกาได้แจ้งว่า มีพระสงฆ์ไปแต่ชมพูทวีปก็ดีพระทัยจึงตรัสสั่งให้ขุนนางมารับพระพุทธโฆษาจารย์ เข้าไปยังพระราชวังสถาน ขุนนางก็พาพระพุทธโฆษาจารย์ไปเฝ้า พระเจ้าลังกาเสด็จออกถวายนมัสการแล้วก็ตรัสถามว่า พระผู้เป็นเจ้ามาถึงประเทศข้าพเจ้านี้ด้วยประสงค์สิ่งอันใด พระพุทธโฆษาจารย์จึงถวายพระพรว่าพระ

เจ้าแผ่นดินกรุงหงสาวดีผู้ทรงทศพิธราชธรรมเป็นอันดีนั้น มีพระราชศรัทธาอาราธนา ให้อาคมภาพ พาพระภิกษุผู้ชำนาญในจิตรกรรมมาเขียนอย่างไพชยนต์มหาปราสาท อย่างพระพุทธบทวลัญชร และอย่างพระวิหารทั้งสิบหกแห่งเข้าไปถวาย จะทรงสถาปนาสร้างไว้ในกรุงหงสาวดีเพื่อจะให้เป็นที่บำรุงพระราชศรัทธา และเป็นเกียรติยศไปตลอดจนกัลปาวสาน

พระเจ้าสังกาได้ทราบว่า พระเจ้ากรุงหงสาวดีมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอันมากดังนั้น ก็ทรงพระประสาทโสมนัสนัก จึงตรัสสั่งให้นิมนต์พระสงฆ์รูปหนึ่งในพระอารามหลวงนำพระพุทธโฆษาจารย์และพระภิกษุทั้งนั้น ไปเขียนอย่างทั้งปวง ได้เสร็จแล้ว พระพุทธโฆษาจารย์ก็สั่งสนทนาด้วยพระสงฆ์ทั้งปวง เป็นธรรมสากัจฉาต่าง ๆ เสร็จแล้ว ก็ลาพระสงฆ์ทั้งปวงจึงกลับเข้าไปถวายพระพรลาพระเจ้าสังกาแล้ว ก็พาพระภิกษุทั้งปวงลงสู่สำเภาเร่งให้ใช้ใบแล่นมาถึงกรุงหงสาวดี จึงนำอย่างทั้งปวงเข้าถวายพระเจ้ากรุงหงสาวดี ๆ ทอดพระเนตรเห็นอย่างทั้งสามนั้นแล้วก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสสั่งให้ถาปนาพระเจดีย์สถานทั้งสิบหกแห่งปีหนึ่งก็สำเร็จ แล้วให้สร้างพระมหาปราสาทองค์หนึ่ง ครั้นเสร็จแล้วจึงให้หล่อรูปพระพุทธเจ้าสี่พระองค์ คือพระกกุสันโธ พระโกนาคมน์ พระพุทธกัสสป พระสมณโคดม โดยกำหนดขนาด

พระกายสูงใหญ่พอควรแก่พระราชศรัทธา ครั้นเสร็จแล้วก็ให้อัญเชิญพระพุทธรูปทั้งสี่พระองค์ ขึ้นไว้บนปรางค์ปราสาททั้งสี่ทิศ แล้วให้สร้างพระมหาวิหารทั้งสิบหกแห่งสำเร็จแล้ว ก็ทรงพระราชอุทิศส่วยสาอากรไว้สำหรับพระวิหาร ที่พระพุทธไสยาสน์นั้นก็ให้เขียนพระพุทธบทวัณณชร สร้างไว้ในพระอารามแล้ว จึงให้นิมนต์พระสงฆ์อันทรงพระไตรปิฎก ครองอยู่ทุกพระอาราม แล้วก็ให้แต่งการฉลองมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืนแล้ว พระองค์ก็ทรงพระเต้าทองหลั่งน้ำทักษิโณทกลงเหนือเมทนีดล แผ่ส่วนพระราชกุศลให้แก่สัตว์โลกทั้งปวง เบื้องต่ำแต่อวีจีมหานรกขึ้นมาเบื้องบนตลอดถึงภวัคคะพรหมเบื้องที่สุด ด้วยพระราชหฤทัยจำนงพระโพธิญาณ ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งนัก แล้วพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งนายช่างทั้งปวงให้ปุนะพระมุเตาใหญ่ในเมืองหงสาวดีขึ้นอีก ตรัสถามว่ากษัตริย์แต่ก่อนท่านให้ก่อไว้สูงเท่าใด นายช่างจึงกราบทูลว่า เมื่อครั้งพระเจ้าติศราชได้เสวยราชสมบัตินั้น จะให้ปุนะสูงขึ้นอีกเท่าใด ข้าพเจ้ามิได้ทราบ

พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า เป็นธรรมเนียมมาบุคคลผู้ใดจะสร้างพระพุทธรูปยืนแล้วจะนั่งก็มิได้ นั่งแล้วจะนอนก็มิได้ นอนแล้วจะนั่งก็มิได้ นั่งแล้วจะยืนก็มิได้เป็นอย่างธรรมเนียมนี้ จะสร้างพระมหาเจดีย์เล่า จะให้หย่อนลงก็มิได้ พระธาตุพระพุทธ-

เจ้ามิได้เบื่นรูปสมเด็จพระพุทธเจ้า เหมือนเมื่อพระองค์ยังมีพระชนม์อยู่ นายช่างจงก่อเสริมตามชอบใจเถิด นายช่างจึงทูลว่าจะขอปูนะพระมุเตาให้สูงขึ้นร้อยศอกเบื่นยี่สิบห้าวา มีพระราชโองการตรัสว่าชอบแล้วจึงตรัสสั่งนายช่างว่า พระธาตุสมเด็จพระพุทธเจ้า แลพระธาตุพระอรหันต์ ซึ่งพระเจ้าลังกาเชิญเสด็จส่งเข้ามานั้น เราจะให้บรรจุไว้ในพระมหาธาตุเจดีย์นี้ด้วย เมื่อบรรจุพระธาตุนั้นให้บรรจุไว้ ณ ทิศทักษิณ ครั้นบรรจุเสร็จแล้ว พระพุทธไสยาสน์ซึ่งอยู่ทิศทักษิณนั้น ก็ให้ปูนะขึ้นอีกด้วย นายช่างรับสั่งแล้วก็ปูนะพระเจดีย์นั้นสูงขึ้นร้อยศอก พระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จออกไปทอดพระเนตรเห็นพระเจดีย์เอียงอยู่ข้างทิศอาคเนย์ดังนั้นก็ทรงโกรธนัก จึงตรัสว่าพระมหาพระเจดีย์เอียงอยู่ฉะนี้ ท่านจะคิดประการใด นายช่างไม่รู้ที่จะกราบทูลถวายบังคมแล้วก็ก้มหน้านิ่งอยู่ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า เราจะคิดทำให้พระมหาเจดีย์ตรงขึ้นจงได้ จึงสั่งให้ขุดสระลงในทิศพายัพ ไกลพระเจดีย์ออกไปสามวา สำเร็จแล้วได้ห้าวัน พระมหาเจดีย์ก็ตรงขึ้น นายช่างทั้งปวงก็สรรเสริญชมพระปัญญา แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็ให้ถมสระนั้นเสียดังเก่าด้วยมูลดินที่ขุดไว้นั้น อนึ่งพระเจดีย์ซึ่งบรรจุพระสารีริกธาตุแต่ก่อนและสถานอาวาส ณ แห่งใด ๆ ซึ่งปรักหักพังอยู่แต่ก่อนนั้น ก็ให้ปูนะขึ้นทุกแห่งสิ้น ครั้นเสร็จแล้วก็ให้มีงานมหรสพสมโภชทั้งกลาง

วันกลางคืนถ้วนไตรมาสสามเดือน ครั้งนั้นกรุงหงสาวดีอุประมาดังเมืองเทพยดาก็ว่าได้ ราษฎรทั้งปวงอยู่สุขสนุกสบายหาอันตรายมิได้ ครั้นออกพรรษาแล้ว พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงจัดเรือแข่งกัน ครั้นเรือมาพร้อมถึงที่สนามแล้ว ก็ทรงจัดเรือให้เสนาบดีแข่งกันเป็นคู่ ๆ ครั้นแข่งแพ้กันไปแล้วก็กลับมา เรือสมิงเพิดกำกองชนเรือสมิงเพิดคะราชล่มลง สมิงเพิดคะราชจมน้ำตาย ณ ตำบลบางนาค ครั้นเสด็จขึ้นถึงที่ประโคนหน้าวัดศรีปรางค์ เรือทองสิบลำก็มาทันเรือพระที่นั่ง เสนาบดีทั้งปวงก็มาถึงพร้อมกันที่ประโคนนั้นแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งให้เลี้ยงดูเสนาบดี และไพร่พลทั้งปวงด้วยเครื่องโภชนาหารให้อิ่มสำราญ

ฝ่ายภรรยาสมิงเพิดคะราช ครั้นรู้ว่าสวามีเรือล่มถึงแก่กรรมตายแล้วก็เสียใจร้องไห้เข้ามากราบทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า เรือสมิงเพิดกำกอง โดนเรือสมิงเพิดคะราชสวามีข้าพเจ้าล่มลง จนสวามีข้าพเจ้าถึงแก่อาสัญกรรม ขอได้ทรงพระกรุณาตรัสพิพิจฉัยให้ข้าพเจ้าด้วย พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตรัสว่าการที่คดีหนึ่ง ชกมวยตะลุมบอนหนึ่ง แข่งเรือหนึ่ง การเล่นสามประการนี้ตายเสียก็หาโทษมิได้ ซึ่งสวามีท่านเรือล่มถึงกาลกิริยานั้นก็เป็นกรรมของสวามีท่านสิ้นอายุ เป็นอาการมรณะแล้ว ท่านอย่าเสียใจเศร้าโศกเลย จงกระทำกุศลแผ่ส่วนบุญไปให้เถิด จึงพระราช

ทานเงินทองสิ่งของแก่ภรรยาสมิงเพิดคะราช ให้เป็นค่าเครื่องแต่งการปลงศพสวามี

ฝ่ายพระยาต้าวได้ยินพระเจ้าหงสาวดี ตรัสพินิจฉัยความดังนั้น ก็กราบทูลว่าเพราะเหตุแม่น้ำแคบ เรือแข่งกันนั้นต่างคนต่างหมายจะเอาชัยชนะ จึงเรือสมิงเพิดกำกองโดนเรือสมิงเพิดคะราชล่มลง สมิงเพิดคะราชถึงอนจกรรม พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังดังนั้น ก็ตรัสสั่งวิสุกรรมว่า ให้รังวัดแต่ตำบลบางนาคไป จนถึงเบิงอะละภักนั้นจะได้กี่ร้อยเส้น วิสุกรรมรับสั่งแล้วก็คุมคนออกไปรังวัดทั้งสองตำบล แล้วกลับมากราบทูลว่า ข้าพเจ้าออกไปรังวัดแต่ตำบลบางนาค ไปถึงเบิงอะละภักนั้นได้ร้อยห้าสิบเส้น พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งแล้ว จึงตรัสสั่งพระยาอินทร์หนึ่ง พระยารามหนึ่ง พระยาต้าวหนึ่ง สมิงพระรามหนึ่ง เพิกถลครศรีหนึ่ง มนูราชสังฆะหนึ่ง มะนูกำเพิดหนึ่ง ขุนนางเจ็ดนายนี้ ให้คุมคนไปขุดคลองที่รังวัดไว้แล้วให้กว้างได้สิบเส้น ขุนนางทั้งเจ็ดก็คุมคนไปขุดคลอง กว้างได้สิบเส้นตามรับสั่งแล้ว ก็พากันกลับเข้ามากราบทูลพระเจ้าหงสาวดี ๆ ก็มีพระทัยยินดีนัก

ขณะนั้นกรุงหงสาวดีรุ่งเรืองไปด้วยพระพุทธศาสนาเป็นอันงามยิ่ง เกียรติยศเกียรติคุณพระเจ้าหงสาวดี ก็เลื่องลือไปในนานานุประเทศทั้งปวง ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าล้านช้าง พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา และกษัตริย์พระนครอื่น ๆ ก็มีพระทัยชื่นชม

ต่างให้แต่งพระราชสาส์นองค์ละฉบับ และเครื่องราชบรรณาการให้ราชทูตอุปทูตกับไพร่คุมมาถวายทุกประเทศ พระเจ้ากรุงหงสาวดีให้แต่งการรับพระราชสาส์นโดยอย่างธรรมเนียม ราชทูตทั้งปวงก็เข้ามากราบถวายบังคม ถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการ

พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งให้อ่าน ในพระราชสาส์นของกษัตริย์ทุกๆพระนครนั้น มีเนื้อความต้องกันว่า

เราทั้งปวงผู้ดำรงพระนคร ในประเทศต่าง ๆ นี้ได้ทราบว่า พระเจ้าหงสาวดีมีเดชานุภาพและพระเกียรติยศเป็นอันมาก ก็มีความยินดียิ่งนักปรารถนาจะใคร่ทำพระราชไมตรีด้วย ให้พระนครหงสาวดีกับนครทั้งปวงนี้เป็นสุวรรณปัถพีเดียวกัน ครั้นจะถวายราชธิดามาสัมพันธมิตรเล่าก็ยังมิแจ้งว่าเป็นพระวงศ์ใด จึงแต่งราชทูตให้นำพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการมาถวาย พอเป็นทางพระราชไมตรีครั้งหนึ่งก่อน ถ้าทราบพระวงศ์เห็นชอบด้วยแล้ว จึงจะแต่งราชธิดามาถวายต่อเมื่อภายหลัง

ซึ่งพระราชสาส์นของกษัตริย์ต่าง ๆ พระนครนั้น ราชทูตอุปทูตจะได้นำมาถึงพร้อมวันเวลาเดียวกันหามิได้ แต่มีเนื้อความต้องกันทุกพระราชสาส์น จึงกล่าวรวมความเดียว

ครั้นพระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งในพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินต่าง ๆ ประเทศแล้ว ก็ทรงพระดำริว่ากษัตริย์ทั้งปวงนี้ถือชาติตระกูลว่า เป็นเชื้อชั้นวงศ์มหิทธิมานะมาก ว่ากล่าวเสียบแทงเรามาทุกพระองค์ จะจำคิดแก้ไขให้กษัตริย์ทั้งปวงคลายมานะอ่อนน้อมนับถือเราจงได้ แต่จะกล่าวชักนำโดยความคิดโลกนี้เห็นหาสันสำนวนไม่ จำจะแต่งราชสาส์นเทศนาตอบโดยทางคดีธรรมให้กษัตริย์ทั้งปวงเลื่อมใสเชื่อฟัง เห็นกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งจะยกราชธิดาตั้งเครื่องกัณฑ์บูชาเราเป็นแน่ อนึ่งวิชาเทศนานี้เราก็ได้เล่าเรียนซ้อมหัดเป็นอาวุธสำหรับตัวมา แต่เป็นสามเณรยังเยาว์อยู่ จนอุปสมบทบวชเป็นภิกษุได้ดาภสักการะเลี้ยงกาย และมีชื่อเสียงปรากฏก็เพราะคุณวิชาเทศนา ตั้งแต่สึกมาครอบครองแผ่นดินแล้ว มิได้เทศนาให้ผู้ใดฟังเลย วิชาเทศนาจะเรื่อรังไปเสียแล้ว จึงตรัสสั่งเจ้าพนักงานให้แต่งพระราชสาส์นตอบตามในแผ่นสุพรรณบัฏหลายฉบับ มีเนื้อความต้องกันทุกฉบับ กับให้จัดเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ โดยสมควร แล้วโปรดพระราชทานเงินทองเสื้อผ้า แก่ราชทูต อุปทูตเป็นอันมาก ครั้นพระราชสาส์นเสร็จแล้วก็มอบให้ราชทูต อุปทูตทั้งปวงนำไป ราชทูตทั้งหลายก็ถวายบังคมลา ถือพระราชสาส์ตอบ และคุมเครื่องราชบรรณาการกลับไปถวายพระเจ้าอยู่หัวของตนทุก ๆ พระนคร

พระเจ้าแผ่นดินทุก ๆ พระองค์นั้นก็มีรับสั่งให้อ่าน ในพระราชสาส์นตอบนั้นว่า

เราผู้ครองกรุงหงสาวดี ขอส่งมายังพระราชสาส์นยุคลมาถึงพระเจ้าแผ่นดินทุก ๆ พระองค์ ผู้ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม เป็นสัมมาทิฐินับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทั้งปวง ปรารถนาจะใคร่เป็นสัมพันธมิตร บำรุงพระราชไมตรีแต่ยังมิได้แจ้งว่าเป็นวงศ์ใดนั้น เราจะขอเทศนาเปรียบเทียบเนื้อความถวายให้ทราบด้วยในกัปป์นี้เรียกว่าภัททกัปป์ เพราะเจริญยิ่งยืนทรงพระพุทธเจ้าได้ถึงห้าพระองค์ คือพระกุกกุสันธ์ ซึ่งได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์แต่ก่อน แล้วเสด็จสู่นฤพานไปนั้น เป็นเชื้อพระวงศ์ใด พระโกนาคมน์ได้ตรัสแก่พระปรมาภิเษกสมโพธิญาณภายหลังนั้น เป็นเชื้อวงศ์พระพุทธเจ้าผู้ทรงพระนามว่า พระกุกกุสันธ์นั้นหรือ พระโกนาคมน์พุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานไปแล้ว พระพุทธกัสสปได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธกัสสปนั้น เป็นเชื้อพระวงศ์เนื่องมาแต่พระโกนาคมน์นั้นหรือ พระพุทธกัสสปเสด็จยังพระนฤพานแล้ว พระศรีศักยมุนีได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า พระศรีศักยมุนีเป็นเชื้อพระวงศ์ของพระพุทธกัสสป

นั้นหรือ พระพุทธภาษิตจึงเรียกว่า เป็นพระพุทธวงศ์เดียวกัน ธรรมดาบุคคลจะเป็นพระพุทธเจ้านั้น ถ้ามิได้มีบารมีสี่อสงไขยแปดอสงไขยสิบหกอสงไขย กำไรแสนมหากัปแล้ว ก็หาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าไม่ อนึ่งพระพุทธเจ้าของเราได้เสด็จทรงนั่งเหนือรัตนบัลลังก์ ภายใต้ร่มไม้พระมหาโพธิเป็นเศวตฉัตรแล้ว ในเมื่อเวลาอัษฎงคต พระองค์ทรงชนะเสียซึ่งพระยามารอธิราชกับทั้งเสนามาร ให้ปราชัยไปแล้ว พระมหาสมุทวงศ์บรมกษัตริย์ยังมิได้ขาด ในเมื่อปฐมยาม พระองค์ทรงพิจารณาซึ่งบุพเพนิวาสญาณ ระลึกถึงขันธ์ที่อาศัยอยู่แต่ก่อน พระมหาสมุทวงศ์ก็ยังมิได้ขาด ในเมื่อเวลาปัจฉิมยาม พระองค์ทรงพิจารณาพระปฏิจจสมุปบาท เป็นอนุโลมปฏิโลม เมื่อเวลาปัจจุสมัยจะใกล้รุ่ง พระองค์ก็ได้ตรัสแก่พระ ปรมาภิเษกสมโพธิญาณ เป็น พระพุทธเจ้า พระมหาสมุทวงศ์บรมกษัตริย์ ก็ขาดตั้งอยู่ ในพระพุทธวงศ์เรียกว่าเป็นวงศ์พระพุทธเจ้า ตั้งแต่วันนั้นเวลานั้นมา ในกัลป์นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแล้วสี่พระองค์ ยังจะมาตรัสในเบื้องหน้านี้อีกพระองค์หนึ่ง ภัททกัลป์ทำลายแล้ว กัลป์เจริญขึ้นอีกหลายกัลป์ ทรงพุทธพยากรณ์ทรง

ทำนายว่า จะมาตรัสอีกเก้าพระองค์ รวมเป็นสิบด้วย พระพุทธเจ้า ที่จะตรัสในที่สุดภัททกัปป์ เป็นพระองค์ คำรบห้านั้น พระโพธิสัตว์ทั้งปวงซึ่งจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้านั้น เกิดในตระกูลและวงศ์ชาติภาษาต่าง ๆ พระพุทธฎีกาก็ทรงดำรัสเรียกว่าเป็นพระพุทธวงศ์เดียวกัน กษัตริย์ทั้งปวงซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ นับถือพระพุทธศาสนาทั้งสิ้นนั้น จะเรียกวงศ์พระพุทธเจ้าโดยพระพุทธภาษิต หรือจะเรียกเป็นวงศ์อย่างอื่นก็ตาม อนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว คนทั้งปวงเอาแก้วเงินทองสิ่งของที่ดีและสังกะสี ดีบุก ตะกั่ว โดยต่ำลงไปจนถึงไม้และอิฐปูนมากระทำเป็นพระพุทธปฏิมากรเคารพนมัสการนั้น กษัตริย์ทั้งปวงผู้เป็นสัมมาทิฐิ จะไม่เคารพนับถือทรงเห็นว่าเป็นของสิ่งนั้นสิ่งนี้ ที่สุดลงไปว่าเป็นอิฐเป็นปูนก็ตามพระสติปัญญา อุปมาเหมือนหนึ่งเรานี้ คนทั้งปวงประชุมชวนกันอัญเชิญมาราชาภิเษกได้ดำรงราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว กษัตริย์ทั้งปวงผู้มีปรีชาเฉียบแหลม จะทรงเห็นว่าตั้งอยู่ในที่เป็นชั้นวงศ์เหมือนอย่างพระพุทธเจ้า ทรงดำรัสเรียกพระพุทธวงศ์นั้น หรือจะว่าเป็นวงศ์ใดก็ตาม อนึ่งเปรียบความให้ชัดกระชั้นเห็นใกล้ ๆ อีกอย่างหนึ่ง คือ

ราชธิดาพระมหากษัตริย์พระองค์ใด เมื่อยังทรงพระเยาว์เป็นราชทาริกาอยู่นั้น ก็เรียกว่าวงศ์เด็ก ครั้นเจริญรุ่นทั่วพระชนม์เป็นราชกุมารีขึ้นแล้ว ก็เรียกว่าวงศ์สาว พระชนมายุมากชราแล้ว ก็เรียกว่าวงศ์แก่ เมื่อกษัตริย์ทั้งปวงจะกลับเรียกว่าวงศ์แก่เป็นวงศ์สาว วงศ์สาวเป็นวงศ์เด็กได้ก็ตามอัชฌาสัย ซึ่งเราเปรียบเทียบเทศนาถวายตอบแทนพระราชสาส์นทั้งปวงที่มีมานั้น คดีธรรมอยู่เบื้องต้น คดีโลกอยู่ที่สุด ขอพระเจ้าแผ่นดินทุก ๆ พระองค์ผู้ทรงปรีชาสามารถ หวังจะใคร่รู้จักวงศ์เรานั้น จงทรงพระวิจารณ์ด้วยพระปัญญาอย่าละเอียด ให้เห็นโดยสัมมาทิฐิญาณ อย่าทรงพระดำริด้วยพระปัญญามฤจฉาทิฐิแล้ว ก็คงจะรู้จักวงศ์เราโดยแท้

ครั้นกษัตริย์ทั้งปวงได้แจ้งในพระราชสาส์นตอบดังนั้นแล้ว ก็มีพระทัยชื่นชมยินดีนัก ราวกับได้ทรงสดับพระธรรมเทศนากัณฑ์หนึ่ง ต่างพระองค์ก็ตรัสสรรเสริญว่า พระเจ้าหงสาวดีนี้ทรงพระไตรปิฎกธรรมมีพระปรีชาญาณเป็นอันยิ่ง ฉลาดทั้งคดีโลกคดีธรรม จะหากษัตริย์พระองค์ใดเปรียบเสมอเป็นอันยาก

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสนับถือพระพุทธศาสนานัก ครั้นได้ทราบในพระราชสาส์นตอบ ออก

พระนามพระพุทธเจ้าดังนั้น ก็ทรงพระปราโมทย์ปลื้มพระทัยเปรียบประดุจสตรีใจอ่อนผูกรักกับบุรุษอยู่แล้ว ครั้นได้ฟังเพลงสาส์นคำเกี้ยวที่ไพเราะจับใจซ้ำเข้าอีก ก็ยิ่งมีความเสน่หาซาบเสียวมากขึ้น จึงตรัสปรึกษาแสนท้าวพระยาดาวทั้งปวงว่า พระเจ้าหงสาวดีนมีปัญญาลึกซึ้งรู้พระไตรปิฎกมาก ควรจะนับว่าเป็นพระเจ้าทรงธรรมแท้ ซึ่งมีพระราชสาส์นตอบมานี้ ก็อุปมาดังเทศนาให้เราฟัง เรามีความยินดีนัก อนึ่งแต่ก่อนเราคิดไว้ว่าจะถวายธิดาไปเป็นสัมพันธมิตรด้วยพระเจ้าอังวะ ก็เห็นพระเจ้าอังวะไม่ใคร่จะอยู่ในยุติธรรม เกรงธิดาเราจะได้รับความคับแค้นเมื่อภายหน้า บัดนี้เราเห็นพระเจ้าหงสาวดีตั้งอยู่ในยุติธรรมสมดังคำคนเล่าลือ เห็นจะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งมั่นคง เราจะถวายธิดาไปเป็นสัมพันธมิตรด้วยพระเจ้าหงสาวดีจะให้ไมตรีสนิทถาวรนานท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด แสนท้าวขุนนางดาวทั้งปวงก็เห็นด้วย พระเจ้าเชียงใหม่ตรัสปรึกษาข้างหน้าแล้วก็เสด็จเข้าข้างใน ตรัสบอกพระมเหสีและพระราชธิดา ๆ จึงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าเกิดมาเป็นสตรีย่อมอยู่ในบังคับบิดามารดา เมื่อสมเด็จพระราชบิดาเห็นชอบจะทรงปลูกฝังแล้ว ข้าพเจ้ามิได้ขัดพระราชบัญชา อนึ่งข้าพเจ้าก็ตั้งความอธิษฐานไว้ว่า จะได้กษัตริย์พระองค์ใดมาเป็นสามีแล้ว ขอให้ได้กษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในยุติธรรม พระทัยเป็นกุศลปรารถนาพระโพธิญาณ ข้าพเจ้าจะขอเป็นบาท

บริจาริกากษัตริย์พระองค์นั้นไปทุกชาติจนบรรลุพระนฤพาน ถ้าพระเจ้าหงสาวดีปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าแล้วก็จะสมดังความอธิษฐานที่ข้าพเจ้าตั้งไว้

พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทรงฟังก็ดีพระทัยนัก จึงตรัสว่าลูกเราคิดก็ต้องกันกับบิดา ๆ นี้ก็อยากจะใคร่ได้กษัตริย์เขย ที่มีวิริยบัญญามาก ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้านั้น ถ้าได้ตรัสแล้วจะได้พาเราข้ามห้วงมหรรณพให้ถึงพระนฤพานด้วย

พระอัครมเหสีก็ทูลว่า ข้าพเจ้าก็คิดดังนั้น หวังจะให้ธิดาของข้าพระองค์ได้เป็นมเหสีกษัตริย์ที่เป็นสัปบุรุษ ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ธิดาของพระองค์จะได้เป็นคู่สร้างพระบารมี ถ้าได้ตรัสแล้วจะได้โปรดข้าพเจ้า และธิดาของพระองค์ให้พ้นทุกข์เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงโปรดพิมพายโสธรให้บรรลุมรรคผลดังนั้น

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ได้ทรงฟังก็ปลื้มพระทัยยิ่งนัก จึงตรัสว่าเราทั้งสามคิดต้องกันดีแล้ว เห็นเราทั้งสามจะพบกันทุกชาติ และจะได้พระนิพพานพร้อมกัน พระเจ้าหงสาวดีนั้น เห็นจะปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งโดยแท้ แล้วเสด็จออกข้างหน้า จึงตรัสสั่งให้แต่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่ง ทรงจัดราชทูตอุปทูตหลายนาย ให้นำพระราชธิดาอันทรงพระนามว่านางประทุมมาลี กับด้วยนางสนมกำนัลทั้งปวงโดยขนาด ไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ราชทูตอุปทูต

ก็ถวายบังคมลาคุมพระราชธิดาไปกับด้วยไพร่พลเป็นอันมาก ครั้น
ล่วงเข้าแดนรามัญใกล้กรุงหงสาวดี จึงส่งข่าวเข้าไป เสนาบดี
ได้แจ้งก็นำความเข้ากราบทูล

พระเจ้าหงสาวดีทรงทราบแล้วก็ดีพระทัยนัก แย้มพระสรวล
ตรัสแก่พระยาอินทร์ว่า กษัตริย์ทั้งปวงมีพระราชสาส์นว่ากล่าวเลี้ยด
แหงเรามา เราให้แต่งราชสาส์นเทศนาตอบนั้น ก็คิดแต่แต่เดิม
ว่า กษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง คงจะยกลูกสาวตั้งเครื่อง
กัณฑ์เราเป็นแน่ บัดนี้พระเจ้าเชียงใหม่มีศรัทธามาก ถวาย
พระราชธิดามาเป็นเครื่องบูชาเทศนาเรา พระยาอินทร์เห็นฝีปากเรา
แล้วหรือ พระยาอินทร์ยิ้มแล้วจึงทูลว่า ข้าพเจ้าเห็นแล้ว สำนวน
พระโอษฐ์ของพระองค์นั้นเปรียบประดุจน้ำทิพย์ที่เย็นหวาน ใครได้
ฟังแล้วก็ซาบซ่านอยู่ในดวงใจสิ้นทีเดียวเป็นอันมาก พระเจ้าหงสาวดี
ตรัสว่า พระยาอินทร์ยกย่องเราเกินไปกระมัง พระยาอินทร์ทูลว่า
ข้าพเจ้ามิได้แกล้งกล่าวสรรเสริญพระเดชพระคุณให้เกิน ข้าพเจ้า
ได้รับพระราชทานฟังสำนวนพระโอษฐ์ที่ไพเราะ แต่พระองค์ยังทรง
ผนวชก็หวานซาบในดวงจิตข้าพเจ้ามิได้หายจนคุมเท่าบัดนี้

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังก็ดีพระทัย จึงตรัสสั่งขุนนางให้
ออกไปรับราชทูต แต่สั่งให้พระยาอินทร์แต่งการรับโดยราชประเพณี
ครั้นราชทูตมาถึง จึงรับสั่งให้เจ้าพนักงานเบิกทูตนำเข้าเฝ้า ราช

ทูตอุปทูตถวายพุงดำเมืองเชียงใหม่ก็เข้ามาเฝ้า กราบถวายบังคมแล้ว ถวายพระราชสาส์นกำกับของพระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าหงสาวดีจึงมีรับสั่งให้เจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นนั้นว่า

พระเจ้าเชียงใหม่ขอแจ้งความมาถึงพระเจ้าหงสาวดี ด้วยเราได้ทราบในพระราชสาส์นเทศนาตอบนั้นแล้ว ก็มีจิตชื่นชมยินดีนัก เราจึงให้ราชทูตอุปทูตนำราชธิดาไปถวายเป็นบาทบริจาริกา หวังจะเป็นสัมพันธมิตร รักษาราชไมตรีไปจนตลอดกัลปาวสาน ซึ่งธิดาเราต่างชาติภาษายังไม่แจ้งในขนบธรรมเนียมฝ่ายรามัญโดยแท้ แม้นผิดพลั้งในราชกิจประการใด ขอพระเจ้าหงสาวดีได้ทรงพระกรุณาพระราชทานโอวาทสั่งสอนด้วย

พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งในพระราชสาส์นกำกับนั้นแล้ว ก็ทรงพระโสมนัสนัก จึงพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ราชทูตอุปทูต และไพร่พลซึ่งมาด้วยเป็นอันมาก แล้วให้ทำการอภิเษกตั้งนางประทุมมาดีเป็นอัครมเหสีเอก ครั้นเสร็จแล้วจึงให้แต่งเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก มอบให้ราชทูตอุปทูตนำกลับไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่

ครั้นอยู่มาพระเจ้ากรุงจีนทรงพระดำริว่า พระเจ้าหงสาวดีนี้คนทั้งปวงเลื่องลือสรรเสริญว่ามีสติปัญญามาก จำเราจะทดลอง

ปัญญาดูให้เห็นจริง จึงสั่งให้ช่างทำหีบใหญ่ใบหนึ่ง ให้เอาพดอยนพรัตน์ประดับหีบเบื้นอันงาม แล้วเอาชนูใส่ยาพิษทำกลตั้งลงในหีบแล้วปิดไว้ จึงจารึกเบื้นอักษรลงว่า หีบนั้นเผยได้แต่พระมหากษัตริย์ แล้วเขียนไว้ที่ฝาหีบนั้นเจ็ดตัวว่า กวาวบวกรักบต่างเสิมมะเบื้นหนังสือจินเจ็ดอักษร ให้ราชทูตอุปทูตสี่คนชื่อโอจินหนึ่ง ซิมมะหาจินหนึ่ง ตกเขียหนึ่ง ปะวะหนึ่ง กับคนถือเครื่องราชบรรณาการสี่สิบ แล้วให้ทำเบื้นรูปหุ่นเดินได้ มีปากอ้าเข้าอ้าออกประดุจเจรจาได้มาด้วยสามร้อยหกสิบตัว ทั้งหุ่นและคนรวมเบื้นสี่ร้อยสี่ แล้วพระเจ้ากรุงจินตรัสสั่งราชทูตว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีมีพระปรีชาเฉียบแหลมแก้ปริศนานี้ได้ ก็ให้ราชทูตอุปทูตทั้งสี่กับไพร่สี่สิบคนนอยู่เบื้นข้าพระเจ้าหงสาวดีเถิด และเครื่องราชบรรณาการ จงถวายเบื้นเครื่องสักการบูชาพระปัญญาต่อภายหลัง ถ้าพระเจ้าหงสาวดีแก้ปริศนามิได้ ก็ให้เอาตัวผู้ครองเมืองหงสาวดีลงเสีย ทูตทั้งสี่จงอยู่ครองเมืองหงสาวดีเถิด ราชทูตอุปทูตก็ถวายบังคมลา คุมเครื่องราชบรรณาการกับไพร่รอนแรมรีบมาบรรดุถึงเมืองหงสาวดี

พระเจ้าแผ่นดินได้แจ้งแล้วจึงตรัสสั่งพระยาอินทร์ พระยาพรัวสมิงจ่ากอง ขุนนางทั้งสามนั้นให้แต่งการรับเลยงดูราชทูต แล้ว

ให้แต่งถนนหนทางจงเรียบราบ เสนาบดีทั้งปวงนั้นให้ตกแต่งนุ่งห่มจงโอ่โถง ขุนนางทั้งสามนั้นรับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกมาให้จัดการแต่งรับเสียงดูราชทูต โดยอย่างธรรมเนียมตามรับสั่ง ครั้นถึงเวลาพระเจ้าหงสาวดีเสด็จออก พร้อมด้วยเสนาบดีข้าราชการใหญ่น้อยทั้งปวง จึงมีรับสั่งให้ขุนนางทั้งสามเบิกทูตนำเข้าเฝ้าพระยาอินทร์ พระยาพรัว สมิงจ่งกองก็นำแขกเมืองเข้าเฝ้า กราบถวายบังคมแล้วจึงให้เอาหีบกฉนั้นตั้งไว้บนราชบัลลังก์โดยสมควรหน้าพระที่นั่ง พระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรเห็นหีบใส่กุญแจกลไว้แน่นหนา และอักษรเจ็ดตัวซึ่งเขียนมานั้นทรงพิจารณาดูแล้วก็แจ้งด้วยพระปัญญาว่า หีบนี้เป็นกลจะมีอาวุธอยู่ในนั้นเป็นมั่นคง จึงตรัสถามพระยาอินทร์ว่า ปริศนาพระเจ้ากรุงจีนกระทำมานี้ พระยาอินทร์คิดได้หรือประการใด พระยาอินทร์กราบทูลว่า ข้าพเจ้าปัญญาน้อยคิดไม่เห็น พระเจ้าหงสาวดีก็ตรัสว่าไม่มีผู้ใดคิดได้แล้ว เราก็ต้องคิดเอง จึงตรัสสั่งพระยาอินทร์ให้ไปดูที่นอกพระราชวัง ให้ทำเรือกสูงพ้นตัวบุรุษเอากระดานบังชั้นในทั้งสี่ด้าน เชิงเรือกนั้นให้ขุดดินบังตัวไว้แล้วให้เอาไม้ยาวมาทำกระเดื่อง เอาขวานที่คมมีดเล่มหนึ่ง ผูกปลายกระเดื่องเข้าไว้ให้มั่นคง แล้วให้นำหีบกลนั้นออกไปตั้งไว้ที่ใกล้กระเดื่อง พระยาอินทร์รับสั่งแล้วก็ออกมาเกณฑ์ให้ไพร่กระทำการเสร็จตามรับสั่งแล้วเข้ากราบบังคมทูล พระ

เจ้าหงสาวดีก็ทรงฉลองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินออกไป นอกพระราชวัง พร้อมด้วยเสนาพฤฒามาตย์ราชปุโรหิตข้าราชการน้อยใหญ่ทั้งปวง จึงตรัสสั่งให้ไพร่จีนที่มาด้วยราชทูตนั้นสองคนเข้ามาคอยยกหีบตั้งให้ตรงปลายกระเดื่อง พระองค์เสด็จขึ้นทรงเหยียบข้างต้นกระเดื่องไว้ ไพร่จีนก็เข้ามายกหีบนั้นตั้งให้ตรงปลายกระเดื่องแล้ว ก็รีบออกไปจากที่นั้น พระเจ้าหงสาวดีก็ยกพระบาทขึ้นปลายกระเดื่องผูกขวานนั้น ก็สับลงถูกหีบแตกออกเป็นสองภาค ธนูยนต์ใส่ยาพิษซึ่งอยู่ในหีบนั้นก็ดีดออกเสียงเป็นอันดัง ถูกธนูยิงขึ้นไปสูงกว่าชั่วดำตาดจะได้ถูกต้องพระองค์หามิได้

ฝ่ายราชทูตอุปทูตแตะเสนาบดีทั้งปวง ครั้นเห็นดังนั้นก็ตกตะลึงไปแล้วชวนกันกราบถวายบังคมสรรเสริญว่า พระเจ้าแผ่นดินหงสาวดีนทรงพระปัญญาบารมียิ่งนัก แล้วพระเจ้าหงสาวดีก็เสด็จกลับเข้ายังพระราชวัง พร้อมด้วยเสนาบดีข้าราชการทั้งปวง ราชทูตอุปทูตจึงให้เจ้าพนักงาน นำเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายเป็นของบูชาพระปัญญาต่อที่หลังตามพระเจ้ากรุงจีนตรัสสั่ง พระเจ้าหงสาวดีก็โปรดพระราชทานเงินทองเสื้อผ้าแก่ราชทูตอุปทูต และไพร่ถือเครื่องราชบรรณาการสิบคนนั้นเป็นอันมาก ราชทูตได้รับพระราชทานแล้ว จึงให้พระยาอินทร์กราบทูลว่า ไพร่อีกสามร้อยหกสิบคนนั้น ยังมิได้รับพระราชทานรางวัล พระยาอินทร์ก็กราบทูลตามคำราชทูต

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังดังนั้น ก็ทรงพระดำริด้วยพระปรีชาว่า ไพร่อีกสามร้อยหกสิบนั้นเห็นจะไม่ใช่คน จะเป็นรูปภาพยนต์หรือรูปหุ่นสิ่งใด พระเจ้ากรุงจีนแสร้งให้กระทำมาทดลองสติปัญญาเราเป็นมั่นคง เราก็จำจะทดลองให้เห็นจริง จึงตรัสสั่งพระยาอินทร์ว่า ท่านจงไปปลูกโรงใหญ่ให้แขกเมืองอยู่ แล้วให้แต่งถนนหนทาง แต่พระราชวังออกไปถึงโรงแขกเมือง และหน้าโรงนั้นให้เอาเชือกฟั่นสามเกลียว ประมาณเท่าเชือกผูกโคชิงไว้แล้วจึงนำแขกเมืองเข้าไป รับพระราชทานเครื่องเลี้ยงในโรง พระยาอินทร์ก็จะได้เห็นเหตุนั้น พระยาอินทร์รับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลาออกไปเร่งให้กระทำโรง และการทั้งปวงเสร็จตามพระราชโองการ พวกวิเสทชาว พนักงานก็แต่ง เครื่องโภช นาหาร ของเลี้ยง แขกเมืองมาเตรียมไว้พร้อม แล้วพระยาอินทร์ก็ไปเชิญราชทูตอุปทูต มารับประทานเครื่องเลี้ยงกับด้วยไพร่ทั้งปวง พระยาอินทร์กับขุนนางราชมัญหลายนายนั้น นำราชทูตมาหน้าราชทูตจึงให้ไพร่จนยี่สิบคนเดินนำหน้ารูปหุ่น เดินหลังหุ่นยี่สิบคน หวังจะให้คอยดูแถบ้องกัน มิให้รูปหุ่นทั้งปวงเดินสดุดพลั้งพลาดล้มลง พระยาอินทร์กับขุนนางและราชทูตอุปทูตกับไพร่ ครั้นมาถึงเชือกชิง ก็พากันเดินข้ามไปได้สิ้น ส่วนรูปหุ่นมีสายยนต์กลไกข้างใน ถ้าไขกลให้เดินให้นั่งก็นั่งได้เดินได้เหมือนคน ครั้นมาถึงเชือกชิงเข้า จะกระโดดเดินข้ามไปนั้นมิได้ ๆ แต่เดินโดยตรงก็ถูกเชือกล้มลงมาข้างหลังนั้น ก็ปะทะโดน

กันเข้าล้มลงสิ้น พระยาอินทร์และขุนนางมอญทั้งปวงเห็นแล้ว จึงได้รู้ว่าคนสามร้อยหกสิบนั้นเป็นรูปหุ่นเขาทำมา ต่างคนก็มีความพิศวงยิ่งนัก เมื่อแต่ก่อนก็เห็นด้วยกันแล้ว แต่มิได้พิจารณาสงสัย สำคัญว่าเป็นคนจริง ด้วยมีปากหน้าหูตาและอวัยวะทั่วกาย นุ่งห่มเหมือนกับคนโดยแท้เว้นแต่มิได้พูดเท่านั้น จึงมิได้มีความสงกา พระยาอินทร์ก็สรรเสริญความคิดจันแก่ขุนนางทั้งปวงว่า พวกจีนมีสติปัญญาฉลาดในการช่างฝีมือยิ่งนัก จะหาช่างเมืองอื่นเปรียบเสมอเป็นอันมาก จึงสั่งให้เก็บขนรูปหุ่นทั้งปวงนั้น เข้าตั้งไว้ในโรงที่ควรแห่งหนึ่ง ครั้นราชทูตอุปทูตกับไพร่ทั้งนั้น รับพระราชทานเครื่องเลี้ยงเสร็จแล้ว

พระยาอินทร์ก็ให้คนนำรูปหุ่นมาสองตัว จึงพาราชทูตอุปทูตเข้าเฝ้าถวายรูปหุ่นให้ทรงทอดพระเนตร แล้วก็กราบทูลว่าคนสามร้อยหกสิบนั้นเป็นหุ่น พระเจ้าหงสาวดีได้ทอดพระเนตรเห็นและได้ทรงฟัง จึงตรัสว่านั่นมิใช่หรือเราคิดแล้วก็ไม่ผิด พระยาอินทร์ตาบอดสองข้าง แต่เห็นด้วยจักษุแล้วก็ยังมีรู้ เรานั่งอยู่กับที่มิได้เห็น ก็รู้ก่อนพระยาอินทร์เสียอีก พระยาอินทร์จึงทูลว่า ข้าพเจ้าเป็นคนมันทราศุปัญญาโฉดเขลา ถึงมีจักษุก็เหมือนหนึ่งหาไม่ เพราะปราศจากความพิจารณาตริตรอง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสติปัญญาสามารถแจ้งในเหตุการณ์ทันด่วนเร็ว เปรียบ

ประดุจเทพยดาผู้มีทิพยเนตร พระอาญาเป็นต้นเกล้า ข้าพเจ้า
ขอรับพระราชทานอภัย ซึ่งพระองค์ทรงทราบว่ารูปเหล่านี้เป็นหุ่น
นั้นมีผู้ใดมากราบทูล หรือทรงพระวิจารณ์ด้วยพระปรีชาจึงได้ทราบ
พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟัง ก็แย้มพระสรวลตรัสว่าพระยา-
อินทร์นี้ช่างฉันข้างหนึ่งแล้ว ธรรมดาเป็นคนมีปัญญาน้อย ถ้า
หมั่นได้ไต่ถามศึกษาคบหาด้วยบุคคลผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ได้ฟัง
รู้เห็นเนือง ๆ ก็ค่อยมีปัญญาเจริญขึ้น เรียกว่าเป็นคนฉลาดได้ ซึ่ง
เรารู้เหตุทั้งนี้ เพราะความ บอกเล่าและ ปัญญา ตริตรองประกอบกัน
คนผู้บอกเล่านั้นจะรู้ก็หามิได้ อาศัยปัญญาเราพิจารณาสอบสวนฟังดู
กิริยาอาการ ซึ่งจะรู้เห็นเหตุชอบและผิดหนักเบาคนลึกหนาบางหยาบ
ละเอียดใกล้ไกลสูงต่ำนั้น ก็ย่อมรู้ด้วยพิจารณาอาการ ธรรมดา
สิ่งของมีวิญญาณหรือหาวิญญาณมิได้ ก็มีอาการสำแดงออก
ภายนอกทุกสิ่ง เรียกว่าอาการนั้น คำมคธ ภาษาพุทธพากย์
พระยาอินทร์จะไม่เข้าใจความ เราจะว่าให้ฟัง อาการนั้นแปลเป็น
คำรามัญได้หลายอย่าง แปลให้เห็นแต่สามอย่างว่า กรบปะกอ-
ปรากวด กลมโต๊ะคอมกลนเกลิง คำที่เรียกว่าอาการนั้น แปล
เป็นไทยได้หลายอย่างแปลให้เห็นแต่สามอย่างว่า ของกระทำให้
ปรากฏหนึ่ง กระทำเป็นต้นเดิมหนึ่ง กระทำมาหนึ่ง ซึ่งว่า
ของมีจิตวิญญาณนั้น คือมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน เทพยดาอินทร์

พรหมทั้งปวง แต่แล้วมีอาการด้วยกันทั้งสิ้น เหมือนอย่างความรักความชัง หรือไม่รักไม่ชังมัชยัสถ์เพิกเฉยอยู่ โกรธและไม่โกรธ ๆ มากหรือโกรธน้อย กำหนัดยินดีในรูปเสียงกลิ่นรส และสิ่งที่พึงถูกต้องด้วยกาย จึงเกิดความยินดี มีความอ่อยทั่วจิตทั่วกายนั้น หรือไม่มีความกำหนัดยินดีในของเหล่านี้ มีจิตเพิกเฉยสิ่งที่ไม่มีตัว คือความรักความชังเป็นต้นอย่างว่ามานี้ ถ้าเกิดขึ้นในดวงจิตผู้ใดแล้วถึงยังไม่เจรจาเลยอาการก็สำแดงให้ปรากฏออกมาภายนอกสิ้น คนทั้งปวงจึงล่วงรู้สังเกตกำหนดกันว่า คนผู้นี้รักเราชังเราไม่รักไม่ชังเรา รักชังผู้อื่นไม่รักชังผู้อื่น อนึ่งคนเป็นโรคในศีรษะหรือในอุทรและทรวงอก เป็นอยู่ภายในเดิ่งเห็นด้วยยาก แพทย์ผู้ชำนาญพิจารณาอาการก็รู้ว่าเป็นโรคสิ่งนั้นสิ่งนี้ เจ็บมากหรือน้อยจะเป็นและตายนั้น ก็รู้เพราะโรคสำแดงอาการ ให้ปรากฏออกมา ณ ภายนอก ของที่หาวิญญาณมิได้มีอาการปรากฏนั้น เหมือนอย่างแก้วแหวนเงินทองนากและเหล็กเป็นต้น จะเป็นของดีหรือปนปลอมเนื้อและสีดีชั่วนั้น ก็เป็นอาการปรากฏออกมา คนผู้ชำนาญพิจารณาอาการ จึงรู้ว่าของสิ่งนี้ไม่ดีเป็นของปลอมปน ซึ่งพิจารณา อาการ สิ่งของ ที่มีจิตวิญญาณ หรือหาวิญญาณมิได้นั้น ถ้าคนมีปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ก็เห็นลึกละเอียด ถ้าปัญญาน้อยก็เห็นแต่ตื้น ๆ อย่างหยาบ ท่านผู้มีปัญญาอย่างยิ่ง ชำนาญ

ในที่จะพิจารณาลักษณะอาการนั้น ถึงคนจะอยู่ไกลกันร้อยพันโยชน์ หมื่นแสนโยชน์ หรือไกลออกไปมิได้เห็นกัน ได้ฟังแต่ข่าวบอกเล่า และได้ฟังถ้อยคำหรือได้ยินหรือได้เห็นสิ่งของที่ทำมา ท่านผู้มีปัญญาลึกละเอียดนั้น พิจารณาดูลักษณะอาการแล้ว ก็รู้ว่าคนผู้นั้นเป็นคนดีคนชั่ว มีปัญญาและไม่มีปัญญา ซึ่งเราจะพรรณนาคุณปัญญามากไปก็มิได้สิ้น อนึ่งคนมีปัญญาน้อยคิดการมิถึง ก็ย่อมดูหมิ่นสงสัยคนที่มีปัญญามาก ซึ่งท่านเป็นขุนนางผู้ใหญ่ มิได้พิจารณาดูอาการให้แน่ก่อน ว่าเป็นหุ่นหรือคนจริงมาบอกเราตามคำราชทูตต่อหน้าเสวกามาตย์ดังนี้ ถ้าเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นปัญญาน้อย ก็จะสำคัญว่าคนจริงตามคำกราบทูล จะให้นำเข้ามารับพระราชทานรางวัล ก็จะได้ความอัปยศแก่ขุนนางและแขกเมือง จะทรงพระพิโรธให้ลงโทษแก่ท่าน แต่เราให้อภัยไม่ถือโทษ เพราะเห็นว่าท่านปัญญาน้อยกว่าเรา ๆ เหมือนพระอาทิตย์ไม่ควรจะโกรธหิ่งห้อย และเราประพฤติน้ำจิตเหมือนดวงจันทร์ หวังจะส่องแสงให้สว่าง เย็นใจสัตว์ทั่วโลกธาตุ ซึ่งท่านเป็นข้าราชการนี้ พึงมีวิจารณปัญญาตริกตรองการให้ละเอียดรอบคอบอย่าประมาทในราชกิจทั้งปวงจึงจะชอบ พระยาอินทร์ได้ฟังถวายบังคมรับพระราชโอวาทานุศาสน์ใส่เกล้า ฯ

ฝ่ายราชทูตอุปทูตนั้น สรรเสริญชมพระปัญญาพระเจ้าหง-

สาวดีเป็นอันมาก ราชทูตนั้นพูดภาษารามัญได้แต่ไม่สู้คล่อง จึงกราบทูลว่ารูปหุ่นสามร้อยหกสิบนี้ พระเจ้าอยู่หัวของข้าพเจ้าให้ช่างกระทำมาหวังจะทดลองพระปรีชาของพระองค์ แล้วตรัสสั่งว่าถ้าพระองค์ทรงพระปัญญาลึกละเอียด ทราบในปริศนาที่ทำมาทดลองนั้นแล้ว ก็ให้ถวายรูปหุ่นทั้งนี้ไว้ และให้ข้าพเจ้าทั้งสี่กับไพร่สี่สิบนี้ อยู่เป็นข้าฝ่าพระบาทพระองค์ ถ้าพระองค์ทรงแก้ปริศนามิได้ ก็ให้ข้าพเจ้าทั้งปวงกลับไป บัดนี้ข้าพเจ้าทั้งปวงได้เห็นสติปัญญาของพระองค์ หลักแหลมลึกซึ้งเป็นอันยิ่งแล้ว ข้าพเจ้าทั้งปวงจะขออยู่เป็นข้าฝ่าพระบาทบงกชมาศ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณไปจนสิ้นชีวิต

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังดังนั้นก็มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสว่า ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนทำปริศนามาทดลองปัญญาเรานี้ เรามีความยินดียิ่งนัก ขอบพระทัยพระเจ้ากรุงจีนนัก อุปมาดังศัสตราวุธอันคมกล้าของเรา เก็บใส่ฝักไว้มิใคร่จะได้ชักออกมาขัดสีฉันมักจับทำให้คมร่อยเสียไปบ้าง พระเจ้ากรุงจีนมาทดลองเรานี้เหมือนมาช่วยลับอาวุธศัสตราวุธคือปัญญาของเรา ให้คมกล้าขึ้นดังเก่า แต่เราเสียดายยิ่งนัก ด้วยพระเจ้ากรุงจีนทำปริศนามาลองเราทั้งนี้ ให้ราชทูตและไพร่นำข้ามบ้านเมืองด่วงแดนกันดารมาเป็นอันมาก จะทำปริศนาให้สุขุมคัมภีรภาพลึกละเอียดซึ้งลงไปกว่า

นิมิต นี่ทำปริศนามาเหมือนดองปัญญาเด็กหาประโยชน์มิได้ เรา
อยากจะให้ดองเราด้วยกลอุบายแยบคายสิ่งใด ที่ล่วงเสียซึ่งปัญญา
ความคิดของมนุษย์ทั้วทั้งโลกนั้น แต่ยังไม่เห็นใครมาดองเราเลย
จึงสั่งให้เจ้าพนักงานแต่งพระราชสาส์นตอบฉบับหนึ่ง กับให้จัดเครื่อง
ราชบรรณาการโดยสมควร แล้วตรัสแก่ราชทูตอุปทูตว่า ซึ่ง
ท่านจะสวามิภักดิ์อยู่ด้วยเรา ตามพระเจ้ากรุงจีนตรัสดั่งนั้นก็ชอบ
แล้ว แต่ท่านจงพากันนำพระราชสาส์นของเรากลับไปถวายพระเจ้า
อยู่หัวของท่านอีกครั้งหนึ่ง เป็นทางเจริญพระราชไมตรี เราจะ
ให้ทูตของเรากำกับไปด้วย เพราะท่านทั้งปวงชำนาญในมรรคา
และรู้ขนบธรรมเนียมที่จะเข้าเฝ้าเพ็ดทูลพระเจ้ากรุงจีนให้ต้องแบบอย่าง
แล้วจึงพาบุตรภรรยาของท่านกลับมาอยู่ด้วยเรา จึงทรงจัดขุนนาง
รามัญให้เป็นราชทูตอุปทูต กับไพร่ไปด้วยทูตจีนพอสมควร

ราชทูตจีนและราชทูตรามัญก็ถวายบังคมลา เชิญพระราช
สาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการ ขึ้นม้าไปกับไพร่ รอนแรมไป
โดยระยะมรรคาเป็นหลายคืนหลายวันก็บรรลุถึงกรุงจีน ขุนนางจีน
เจ้าพนักงานทูตข่าวพระราชสาส์นแจ้งแล้วก็รีบเข้ากุยทูต กุยนั้นคำ
จีนเมืองหลวงว่าถวายบังคมคำนับ

เจ้ากรุงจีนได้ทรงทราบว่า มีพระราชสาส์นพระเจ้ากรุง
รามัญมาดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสสั่งขุนนางผู้หนึ่ง ให้เกณฑ์

จงเปี่ยเชงเปี่ย จัดขบวนแห่คำนับรับพระราชสาส์น เลี้ยงดูแขกเมืองตามอย่างธรรมเนียม จงเปี่ยนั้นคำจีนว่าทหารเอกทหารใหญ่ เชงเปี่ยนั้นว่าทหารเดวพวกไพร่ ขุนนางรับสั่งแล้วก็ออกไปเกณฑ์กันกระทำการรับพระราชสาส์นและราชทูตโดยขบวน

ครั้นถึงเวลาพระเจ้ากรุงจีนก็เสด็จจากเหลาไค่ คือปราสาทหลวงออกยังพระที่นั่งเก๋ง พร้อมด้วยพระวงศานุวงศ์ขุนนางใหญ่น้อยทั้งปวง มีรับสั่งให้เบิกทูตนำเข้าเฝ้า ขุนนางได้รับสั่งก็ออกมานำทูตเข้าไป ราชทูตจีนราชทูตรามัญก็เข้าไปเฝ้า ราชทูตรามัญถวายบังคมคำนับอย่างธรรมเนียมรามัญแล้ว มีรับสั่งออกมาให้ลุกขึ้นยืนอยู่อย่างธรรมเนียมจีนตามตำแหน่งที่เหมือนขุนนางทั้งปวง ราชทูตจีนนั้นก็ยืนตามธรรมเนียมจีนแล้ว ก็ทูลความตามพระเจ้าหงสาวดีมีพระสติปัญญาสามารถ ทรงแก้ปริศนาและตรัสประการใด ๆ ก็ทูลถ้วนทุกประการ แล้วถวายพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการแทนทูตรามัญ

พระเจ้ากรุงจีนได้ทรงฟังดังนั้นก็ดีพระทัย จึงตรัสสั่งให้ล่ามแปลพระราชสาส์นให้เจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นนั้นว่า

เราผู้ครองนครหงสาวดี เป็นใหญ่ในรามัญประเทศทั้งปวงขอเจริญทาง พระราชไมตรีมาถึง พระเจ้ากรุงจีนผู้เป็นวังเต้ ประกอบด้วยกฤษฎาธิการ มีพระเกียรติยศ

ยิ่ง เป็นใหญ่ในประเทศจีนทั้งปวง ด้วยเราได้เห็นในปริศนา ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนให้มากระทำทดลองสติปัญญาเรานั้น เรามีความยินดียิ่งนัก มิเสียทีพระเจ้ากรุงจีนทรงพระปรีชาเฉียบแหลม หาผู้เสมอเป็นอันยาก จะเปรียบเทียบด้วยบุคคลที่ในปัจจุบันนี้ก็เกรงจะไม่สมกับพระปรีชาที่ลึกซึ้ง ข้างภาษาจีนก็นับถือ เซียนแตะเก็กเซียงเต้ คือเทพยดาแตะพระอิศวรว่าเป็นผู้ประเสริฐสูงสุด ข้างรามัญพม่าลาวไทยทวายเขมรแขกสิงหฬ ภาษาทั้งปวงนี้นับถือ พระพุทธเจ้าว่า เป็นใหญ่ยิ่งเลิศ กว่าเทพยดาอินทร์พรหมทั้งสิ้น ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนทรงพระปัญญาฉลาดในเล่ห์กลอุบายดังนี้ ควรจะเปรียบด้วยเรื่องพระพุทธเจ้าของเราอันมีในคัมภีร์พระสุตตันตะปิฎก ความว่าแต่บุริมชาติปางหลังครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ นามปรากฏว่าเสนกบัณฑิตอยู่ในเมืองพาราณสี มีสติปัญญามากหาผู้เสมอมิได้ ย่อมเทศนาสั่งสอนคนทั้งปวงให้ตั้งอยู่ในยุติธรรมเป็นนิจนิรันดร ครั้งนั้นมีพราหมณ์เจ็ญใจผู้หนึ่ง ไปภิกขาจาร คือเที่ยวขอทานได้เงินและทองเครื่องสักการบูชาเป็นอันมาก จะกลับบ้านของตน มาถึงกลางทางเข้าหยุดพักอาศัยใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง

แล้วก็แก้ถุงข้าวสัตตูออกกิน มิได้รูดปากถุงเข้าไว้ดังเก่า ลงไปกินน้ำในสระ งูเห่าตัวหนึ่งอยู่ในโพรงไม้ ได้กลิ่นข้าวสัตตูก็เลื้อยเข้ามาในถุงนั้น ครั้นพราหมณ์กลับขึ้นมา ก็มิได้พิจารณาว่างูอยู่ในนั้น รูดปากถุงเข้าไว้แล้วก็หิ้วถุงเดินไป

ฝ่ายเทพยดาองค์หนึ่ง ซึ่งสิงสถิตอยู่บนต้นไม้แจ้งเหตุนั้นแล้วก็มีจิตกรุณา จึงสำแดงกายให้ปรากฏร้องว่า พราหมณ์ผู้นี้ถ้าหยุดอยู่กลางทางก็จะตาย ถ้าไปถึงเรือนในวันนี้ภรรยาก็จะตาย เทพยดาบอกดังนั้นแล้วก็บันดาลกายหายไป พราหมณ์ได้ยินพระไพรพฤกษ์เทพเจ้าว่าดังนั้น ก็ไม่แจ้งว่าความตายจะมาถึงเพราะเหตุใด เป็นทุกข์เศร้าโศกยิ่งนักก็รีบมาจนถึงสำนักพระเสนกโพธิสัตว์ เข้าไปคำนับแจ้งความทุกข์ให้ฟัง ตามคำพฤกษ์เทวดาว่านั้นทุกประการ แล้วถามว่าข้าพเจ้าจะตายด้วยเหตุใดขอท่านได้อนุเคราะห์บอกข้าพเจ้าให้ทราบด้วย พระโพธิสัตว์ก็ซักถามพราหมณ์ว่า ตั้งแต่แรกมา ๆ หยุดพัก ณ ที่ตำบลใดกระทำสิ่งใดบ้าง พราหมณ์ก็แจ้งความให้ฟังตามมิมาแต่หลัง พระโพธิสัตว์มีปัญญาลึกซึ้งละเอียดเฉียบแหลมว่องไว มิได้เห็นด้วยจักษุเลย พอฟังความที่

พราหมณ์บอกดังนั้น ก็พิจารณาแจ้งด้วยปัญญาว่า งูเห่าอยู่ในถุงข้าวสัตตู จึงให้พราหมณ์แก้สายถุงออกวางไว้ณ ที่แจ้ง แล้วให้เอาไม้เคาะแต่ไกล งูเห่าก็ออกจากถุงเดินพังพานแล้วก็เลื้อยไป พราหมณ์และคนทั้งปวงเห็นประจักษ์ดังนั้น ก็สรรเสริญปัญญาพระโพธิสัตว์เป็นอันมาก แล้วพราหมณ์เจ้าของมีกตัญญูรู้จักคุณปัญญา จึงเอาทองร้อยกระษาปณ์ออกบูชาพระโพธิสัตว์ ๆ รับแล้วก็คืนให้แก่พราหมณ์ผู้นั้น ซึ่งพระเจ้ากรุงจันทำหิบกลหุ่นยนต์มาถวายเรานั้น พระเจ้ากรุงจันก็ทรงพระปัญญาดังเทพยดาผู้มีทิพญาณ ซึ่งสิงสถิตอยู่บนต้นไม้ รู้ว่างูเห่าเข้าในถุงนั้น เรารู้คิดปริศนาตก มิให้อาวุธในหิบกลต้องกายเราได้นั้น จะว่ามีปัญญาเป็นอันยิ่ง เปรียบประดุจพระโพธิสัตว์หรือ ๆ จะเห็นว่าเปรียบเกินไป สติปัญญาไม่เท่าถึงก็ตาม อนึ่งเราคิดอายใจไม่หาย ด้วยพระเจ้ากรุงจันทำปริศนามาถวายปัญญาเราครั้งนั้น ยังตื้นต่ำอ่อนเผินนัก เปรียบประดุจทำของมาขายเด็กเล่น ปริศนาเช่นนี้ทารกเด็ก ๆ ในหงสาวดีอายุสักเจ็ดขวบก็คิดเห็นแก้ได้ ถ้าพระเจ้ากรุงจันกระทำมาอีกแล้ว ขอจงเห็นทางพระราชไมตรีซึ่งมีต่อกัน ให้ทำปริศนามาที่ลวงเลี่ยแก่ซึ่งปัญญา

ความคิดของมนุษย์ทั่วพิภพ หรือไม่มีสิ่งจะหยั่งได้ กว้างไม่มีสิ่งจะวัดใหญ่ไม่มีกำหนดสูงไม่มีสิ่งใดจะสอย ให้สามารถจะคิดเห็นแก้ไขได้แต่เทพยดาพวกเดียว อย่างนั้นจึงจะสมควรแก่เราผู้มีปัญญาน้อย

พระเจ้ากรุงจีนได้แจ้งในพระราชสาส์นดังนั้นแล้ว ก็ให้ครั่นคร้ามย่อท้อพระทัย เกรงพระปัญญาบารมีพระเจ้าหงสาวดียิ่งนัก จึงตรัสแก่พวกกุนซือ คือขุนนางที่ปรึกษาทั้งปวงว่า พระเจ้าหงสาวดีนี้มีปัญญาหลักแหลมลึกซึ้ง ซึ่งมีพระราชสาส์นว่ากล่าวมานี้ทั้งแหลมทั้งคม อนึ่งเปรียบประดุจทิพย์อาหารที่มีรสอร่อยอย่างดี หวานก็หวานเผ็ดก็เผ็ด ตั้งแต่เราเข็ดไม่ให้ไปทดลองอีกแล้ว อนึ่งเราเป็นกษัตริย์มฤจฉาทิฐิอยู่เป็นนิจดังนี้ มิได้แจ้งในธรรมที่เป็นกุศลฝ่ายรามัญ ซึ่งจะนำตนให้พ้นทุกข์เลย เห็นบาปกรรมจะมีแก่เราเป็นเที่ยงแท้ ขุนนางกุนซือทั้งปวงก็ทูลว่า พระเจ้าหงสาวดีมีพระปัญญามาก ควรจะนับว่าเซียนผู้วิเศษองค์หนึ่งได้ พระเจ้ากรุงจีนจึงตรัสว่า พระเจ้าหงสาวดีมีพระปรีชาญาณเป็นอันยิ่งดังนี้ ควรเราจะนับถือเป็นครูบาอาจารย์ จำจะให้แต่งเครื่องราชบรรณาการไปถวาย เป็นของคำนับบูชาพระปัญญาอีกจึงจะชอบ ตรัสแล้วก็สั่งให้กระทำเทียนด้วยทองคำเล่มหนึ่ง หนักแปดสิบบาท ข้าวตอกทองคำเจ็ดดอก ให้จัดพระภูษาอย่างกระบวนที่ดี ฉลอง

พระองค์ตายทองมังกรห้าเด็บอย่างเอกผืนหนึ่ง บีกดองอย่างจีนหกคู่ บีกดองและแตรทองคนเป่าสำหรับครบทุกสิ่ง จึงให้เอา ใบลานทองประดับพลอยนั้นมา แล้วปรึกษาขุนนาง ฝ่ายอาลักษณ์ ว่าเราจะถวายพระนามไปแก่พระเจ้าหงสาวดี จะแต่งโดยคำภาษาของเรา หรือคำในภาษารามัญดีประการใด ขุนนางฝ่ายอาลักษณ์ทูลว่า ข้างรามัญก็ใช้คำในมคธภาษาแต่งชื่อเสียงทั้งปวง ว่าเป็นคำประเสริฐ ควรจะแต่งพระนามโดยคำมคธภาษาพุทธพากย์ พระเจ้ากรุงจีนก็เห็นด้วย จึงให้ขุนนางอาลักษณ์จารึกพระนามลงในลานทองว่า ปัญญาราชา ใส่ในหีบทองประดับเนาวรัตน์ แล้วให้ราชทูตอุปทูตเก่าดีคนถือพระสุพรรณบัฏจารึกพระนาม และเครื่องราชบรรณาการนำกลับไปถวายพระเจ้าหงสาวดี ราชทูตอุปทูตทั้งสองฝ่ายก็ถวายบังคมลานำเครื่องราชบรรณาการมากับไพร่ลงน้ำขึ้นบกล่วงมา ครั้นถึงกรุงหงสาวดีก็นำพระสุพรรณบัฏ และเครื่องราชบรรณาการเข้าถวายพระเจ้ากรุงหงสาวดี ๆ ก็มีพระทัยชื่นชม จึงโปรดให้รับไว้ แล้วตรัสแก่ขุนนางทั้งปวงว่า พระมหากษัตริย์จีนนั้นมีศักดานุภาพเป็นใหญ่ยิ่ง ครั้นรู้พระองค์ว่าทำผิดแล้วก็ยังรู้จักโทษให้แต่งนามกับสิ่งของต่าง ๆ มาคำนับเราเป็นทางขมาโทษ ได้ชื่อว่าพระเจ้ากรุงจีนมีปัญญา ถึงจะเป็นพาลก็ควรเรียกว่าบัณฑิตได้ ฝ่ายเสนาบดีและพราหมณาจารย์ทั้งหลาย ก็สรรเสริญพระเจ้ากรุงจีน

โดยกระแสพระราชโองการเป็นอันมาก

ครั้นอยู่มาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ให้แต่งพระราชสาส์นปริศนาฉบับหนึ่ง จึงให้พระมหาราชครูปโรหิตเป็นราชทูต ขุนวังเป็นอุปทูตจำทูลพระราชสาส์นกับไพร่พอสมควร ให้ถือมาถวายพระเจ้าหงสาวดี ราชทูตอุปทูตก็ถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นปริศนาขึ้นม้ามากับไพร่รีบเร่งมา บรรดึงถึงกรุงหงสาวดี เสนาบดีได้แจ้งแล้ว ก็นำความขึ้นกราบทูล พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งสมิงพรัวหนึ่ง สมิงจ่งกองหนึ่ง ให้ไปรับพระราชสาส์น และแยกเมืองตามอย่างธรรมเนียม แล้วให้เชิญพระราชสาส์น นำราชทูตอุปทูตเข้าเฝ้า ราชทูตอุปทูตก็เข้ามาเฝ้า กราบถวายบังคมพระเจ้าหงสาวดี ๆ จึงตรัสสั่งให้เจ้าพนักงานอ่านถวายในพระราชสาส์นปริศนานั้นว่า

เราผู้ครองกรุงเทพทวาราวดีศรีอยุธยา ขอแจ้งความมาถึงพระสหาย ผู้เป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงหงสาวดี ทรงพระปรีชาญาณสุขุมคัมภีรภาพ ด้วยเราปรารถนาจะใคร่แจ้งในปริศนาสามประการ คือปริศนาบทหนึ่งนั้นว่า ต้นไม้ในชมพูทวีปนี้มีใบเท่าใด บทสองว่าดอกไม้สิ่งใด เป็นใหญ่กว่าดอกไม้ทั้งปวง บทสามว่าใบไม้สิ่งใดเป็น

ใหญ่กว่าใบไม้ทั้งปวง ขอพระสหายเราผู้มีพระปรีชาเฉียบแหลมชำนาญในการเทศนามาก่อนจงวิสัชนาให้เราแจ้งด้วย พระเจ้าหงสาวดีได้ทราบในพระราชสาส์นปริศนาดังนั้น ก็แย้มพระสรวลตรัสว่า เราว่าพระเจ้ากรุงจีนทำปริศนาดองปัญญาเด็ก แล้วพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาก็พลอยเล่นเป็นเด็กไปด้วย จึงตรัสวิสัชนาว่า

ซึ่งไม้ต้นหนึ่งมีกใบนั้น คือไม้ในชมพูทวีปน เมื่อแรกเกิดขึ้นมามีสองใบโดยมาก ถ้าจะใคร่ให้เห็นจริงก็จงชันสูตรดูเมล็ดผลมะม่วง จะว่าโดยลำนวนโวหารอีกอย่างหนึ่ง ไม้ต้นหนึ่งมีสามใบเหมือนกันหมดทั่วโลก คือ ใบอ่อน ใบชำดาปานกลาง ใบแก่ ซึ่งว่าดอกไม้สิ่งใดเป็นใหญ่นั้น คือดอกไม้ดอกหนึ่งหรือหลายดอก ถ้าคนเก็บมาร้อยกรองเป็นพวงมาลัย แล้วเสียบเหน็บไว้เหนือเกล้าดอกไม้นั้นก็จะเป็นดอกไม้เล็กน้อยเกิดแต่ต้นอยู่ในแผ่นดินที่ต่ำ ก็ควรเรียกว่าเป็นของสูง ถ้าแม้นประดับอยู่บนพระเศียรพระมหากษัตริย์แล้ว คนก็ยำเกรงมิอาจหยิบฉวยได้ ดอกไม้ประดับเหนือเกล้านั้น เรียกว่าเป็นใหญ่กว่าดอกไม้ทั้งปวง ซึ่งว่าใบไม้สิ่งใดเป็นใหญ่นั้น คือใบไม้สิ่งใด ๆ ถ้ามีคนเก็บมาเย็บกรองแล้วมุงไว้ที่สูง ใต้

ร่มใบไม้นั้นพระมหากษัตริย์ และสมณชีพราหมณ์ราษฎร ภาษาชาติตระกูลสูงต่ำเบื้นประการใดเข้าอาศัยได้ ใบไม้อยู่ที่สูงแล้วก็เรียกว่าใบไม้นั้น เบื้นใหญ่กว่าใบไม้ทั้งปวง ซึ่งจะกำหนดใบ พฤกษา บุปผาชาติ เด็กและใหญ่ อย่างอื่นนั้นหาสิ้นเชิงไม่ เราตริกตรองแก้ไขดังนี้ นี่แลเบื้นสิ้นสำนวน จึงตรัสสั่งให้ขุนนางฝ่ายอาลักษณ์ ซึ่งรู้จักอักษรภาษาไทย ให้จดจาริกคำแก้ปริศนาลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏแล้ว ก็โปรดพระราชทานรางวัลแก่ราชทูตอุปทูตโดยสมควร ราชทูตอยู่ประมาณสองวันสามวัน ก็ให้ขุนนางนำเข้าเฝ้าทูลลา

พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า ซึ่งพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพอพระทัยทรงคิดปริศนานั้นดีแล้ว เราจะขอฝากปริศนาไปถวายสักหกบท ว่า

เมล็ดข้าวในนา ซึ่งคนปลูกทุกบ้านทุกเมืองนั้นจะนับได้สักกี่พรรณ มนุษย์ทั้งปวงพูดกันวันหนึ่งกี่คำ ฝูงปลาในน้ำมีอยู่กี่อย่าง เขาพระสุเมรุมนุษย์อยู่ที่ไหน บุญกับบาปเกิดแต่แห่งใด ความมรณะจะมาถึงมนุษย์ทั้งปวงเวลาไร ปริศนาเก่าของเราหกบทนี้คิดโลกอยู่เบื้องต้น คิดธรรมอยู่เบื้องปลาย ท่านจงกำหนดจำไปถวายแล้วทูลว่าเราทราบว่าพระสหายชอบพระทัยตริกตรองปริศนา เราจึง

ถวายปริศนาโบราณมาหกบท หวังจะได้ทรงรำพึงอรรถาธิบายให้เห็นพระปรีชารุ่งเรือง เวลาเสด็จเข้าสู่ที่พระบรรทม พร้อมด้วยนางนักสนมอยู่งาน จะได้ทรงทายปริศนานี้ ให้นางห้ามแหนมีปัญญาฉลาดเฉียบแหลมขึ้น ถ้านางใดแก้มิได้ก็แล้วไป ถ้านางสนมผู้ใดมีปัญญาแก้ได้ ขอพระสหายเราจงทรงพระราชศรัทธา โปรดพระราชทานรางวัลถึงขนาดอย่าให้ขาดคืน การที่ส่งเคราะห์บุคคะทาราคณานานักสนมนารีนี้เป็นสิริเจริญ นับเข้าในมงคลสามสิบแปดประการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ

จึงตรัสบอกอรรถาธิบายความปริศนาทั้งหกนั้นแก่ราชทูตอุปทูต ๆ ก็กราบถวายบังคมลาพร้อมด้วยบ่าวไพร่ กลับไปยังกรุงศรีอยุธยา นำพระสุพรรณบัฏคำแก้ปริศนาเข้าถวายและทูลปริศนาหกบท ที่พระเจ้าหงสาวดีถวายมาให้ทรงตริกตรองและตรัสเปรียบปรายมานั้นทุกประการ

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้แจ้งในคำวิสัชนาปริศนา และปัญหาหกบทนั้น ก็แย้มพระสรวลชอบพระทัย จึงตรัสว่าเราตริกตรองอยู่ยังมิเห็นความ พระมหาราชครูจึงทูลว่า แต่ก่อนข้าพเจ้าฉงนอยู่ตริกตรองมิได้เห็น พอพระเจ้าหงสาวดีโปรดแสดงอรรถาธิบายให้ฟังก็เข้าใจ ซึ่งว่า

ข้าวในนามีอยู่ก็พรรณนั้น คือข้าวเจ้าพรรณหนึ่ง ข้าวเหนียวพรรณหนึ่ง ชื่อข้าวอื่น ๆ ถึงจะมีก็ไม่ประสงค์ ซึ่งว่าพูดกันวันละกี่คำนั้น คือมีอยู่สองคำ ๆ จริงกับคำไม่จริง ซึ่งว่าปลาในน้ำมีอยู่ก็พรรณนั้น คือปลามีอยู่สองพวก ปลาน้ำจืดพวกหนึ่ง ปลาน้ำเค็มพวกหนึ่ง แก้โดยโวหารอีกอย่างหนึ่งว่า ปลาตัวผู้พวกหนึ่ง ปลาตัวเมียพวกหนึ่ง ปลากระเทยไม่มี ซึ่งว่าพระสุเมรุมนุษย์อยู่ที่ไหนนั้น คือได้แก่พระมหากษัตริย์ อันเป็นประธานแก่คนทั้งปวง อุปมาดังหลักพระนคร จึงเปรียบเหมือนเขาพระสุเมรุราช ให้พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในยุติธรรมโดยเที่ยงตรง มั่นคงเหมือนหนึ่งเขาพระสุเมรุ อันมิได้หวั่นไหวด้วยลมพัดพาน ถ้าพระเจ้าแผ่นดินองค์ใด ประพฤติธรรมสุจริตดังเขาพระสุเมรุแล้ว ก็จะมีความสรรเสริญพระเกียรติคุณเป็นที่สุดหามิได้ ความชอบดีก็จะอำนวยผลในภพนี้และภพหน้า แม้ไม่ตั้งอยู่ในราชธรรมเที่ยงตรงแล้ว ความครหาข่าวชั่วก็จะมีเป็นนิรันดร ซึ่งว่าบุญกับบาปเกิดแต่ที่ใดนั้น คือบุญกับบาปเกิดแต่ดวงจิตเป็นต้นเดิม ให้พระมหากษัตริย์และคนทั้งปวง รักษาส่งวนจิตงดเว้นจากการบาป ให้ขวนขวายบำเพ็ญการบุญเพิ่มเติมไว้ให้มาก ไปในภพ

เบื้องหน้าจะได้ประกอบด้วยความสุขมิได้สิ้น ซึ่งว่าความมรณะจะมาถึงเวลาไรนั้น เป็นธรรมที่มนุษย์ทั้งปวงจะกำหนดได้ บุคคลที่มีปัญญารำพึงถึงความตายเนือง ๆ อย่าประมาทมัวเมาอยู่ในสัตว์และสังขาร อันเป็นเครื่องผูกพันชักหน่วงให้เนิ่นช้า คนที่ประมาทไม่พิจารณาถึงความมรณะนั้น พระพุทธเจ้ามิทรงศรัสสรรเสริญ ไม่ไม่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญาเลย

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้แจ้งในความอธิบายปริศนาดังนั้นแล้วก็ทรงพระโสมนัสชื่นชม จึงตรัสสรรเสริญว่าพระเจ้าหงสาวดีมีพระปรีชายิ่งนัก แล้วตรัสสั่งเสนาบดีทั้งปวงว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระบรมราชาผู้เป็นพระราชบิดาเรานั้น เนื่องความสามข้อนี้ ได้ให้ไปถามพระเจ้าตะแวก ณ เมืองกัมพูชา พระเจ้าตะแวกว่า ต้นไม้ในชมพูทวีปมีเป็นอันมาก ทำไฉนจึงจะรู้ว่าใบมากน้อยเท่าใด ตรัสคะนองเล่นอยู่ยังมิได้แก้ สมเด็จพระราชบิดาเราได้ทราบก็ทรงคิดเคียนว่า พระมหากษัตริย์ตะแวกนี้ เป็นทุระปัญญาหาความคิดมิได้ กลับไปกลับมา ดุจดังพันปัดพึงจะควร ส่วนพระเจ้าหงสาวดีแก้ปริศนาสามข้อนี้แล้วแต่ในทันใดนั้น นักปราชญ์ทั้งปวงควรสรรเสริญยิ่งนัก แล้วพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจึงตรัสสั่งให้จารึกพระนาม เป็นอักษรลงในแผ่นทองว่า พระมหาราชาธิบดี ว่า

พระนามนี้เป็นพระสมัญญา สมเด็จพระเจ้าตาของเราซึ่งครองกรุงศรีอยุธยามาแต่ก่อน เรามีจิตชื่นชมในปัญญาธิคุณ ถวายมาแก่พระเจ้าหงสาวดี ให้รับเอาพระนามนี้เถิด กับผ้าต้นตรวยเชิงทองสามชั้น ซึ่งพระเจ้ากรุงจีนให้มาแก่เราแต่ก่อน เราถวายมาบูชาพระปัญญาพระเจ้ากรุงหงสาวดีด้วย จึงให้ราชทูตอุปทูตผู้จำทูลพระราชสาส์นนำมา ราชทูตอุปทูตก็อัญเชิญพระราชสาส์น กับสิ่งของเครื่องทรงยินดีนั้นมาถวายพระเจ้าหงสาวดี

พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้นแล้ว จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาจารึกพระนามของสมเด็จพระเจ้าตาให้มาแก่เรา ๆ จะได้ของสิ่งใดที่ดีถวายตอบแทนไปเล่า จึงให้เอาจานมรกตอย่างดีใบหนึ่งหนักห้าบาท เป็นราคาทองสองชั่ง จึงสั่งให้แต่งพระราชสาส์นกำกับเครื่องราชบรรณาการฉบับหนึ่ง มอบให้ราชทูตอุปทูตไทยนำกลับไป

ราชทูตอุปทูตก็ถวายบังคมลา นำพระราชสาส์นเครื่องราชบรรณาการตอบแทนกลับไปถวายพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงมีรับสั่งให้อ่านพระราชสาส์นนั้นว่า

ธรรมดาผู้รู้จักคุณปัญญาโดยแท้นี้ มีแต่สมเด็จพระ-พุทธเจ้าที่เสด็จสู่นิพพานนั้นฝ่ายเดียว พระองค์ทรงรู้คุณปัญญา ก็ช้องในบารมีสิบประการ ๆ นั้นนับปัญญาด้วย สหายเราได้ปัญญาบารมีแล้ว จะได้ตรัสเป็น พระพุทธเจ้า องค์

หนึ่ง เรากับพระสหายจะได้เป็นมหามิตร์ไมตรี สร้างพระบารมีด้วยกันไปในเบื้องหน้า สองพระนครจะได้เป็นสุวรรณปัถพีเดียวกัน

พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาได้แจ้งในพระราชสาส์นนั้น ก็มีพระทัยยินดียิ่งนัก อนึ่งพระเกียรติยศพระเจ้ากรุงรามัญก็เลื่องลือไปว่าพระเจ้าหงสาวดีมีพระปัญญาหลักแหลม พระมหากษัตริย์ทั้งปวงต่างให้แต่งพระนามและเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นอันมาก

อยู่มาพระเจ้าอังวะทรงทราบกิตติศัพท์ว่า กษัตริย์ทั้งปวงสรรเสริญพระปัญญาพระเจ้าหงสาวดีนัก จึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวงว่า มหาบีฬกธรบุตรเดียงเรานี้ คิดว่าจะมีปัญญาทรงพระไตรปิฎกได้มาก ถือชื่อปรากฏอยู่แต่เมื่อเป็นภิกษุเท่านั้น ครั้นสึกออกมาได้ครองราชสมบัติในเมืองหงสาวดีแล้ว กลับมีสติปัญญายิ่งฉลาดทั้งคดีโลกคดีธรรม กษัตริย์ทั้งปวงให้มาถวายปริศนาก็แก้ได้หมด จำเราจะให้ไปลองปัญญาดูบ้าง จึงสั่งให้แต่งพระราชสาส์นปริศนาฉบับหนึ่ง ให้มังสุกรีเป็นราชทูตมังดีผู้น้องเป็นอุปทูตจำทูลพระราชสาส์น ราชทูตอุปทูตก็ถวายบังคมลาขึ้นม้ามากับไพร่ ครั้นถึงกรุงหงสาวดี เสนาบดีเจ้าพนักงานแจ้งข่าวแล้วก็เข้ากราบบังคมทูล

พระเจ้าหงสาวดีได้ทราบมีพระทัยปราโมชทรงนับถือนัก จึงตรัสสั่งให้แต่งการรับพระราชสาส์นโดยขบวน สั่งให้เสนาบดีปลูกเรือนใหญ่รับแขกเมืองยิ่งกว่าประเทศอื่น ๆ นั้น แล้วให้วิเสทแต่ง

เครื่องโภชนาหารของกินเลี้ยงแขกเมืองอังวะ แล้วให้พระยาอินทร์พระยาพรัวนำแขกเมืองเข้าเฝ้า ราชทูตอุปทูตก็เข้ามาเฝ้ากราบถวายบังคม จึงมีรับสั่งให้อ่านในพระราชสาส์นนั้นเป็นปริศนาสามประการว่า เราได้ฟังคำสรรเสริญในประเทศทั้งปวง พระเจ้าหงสาวดีมีปรีชาเฉียบแหลม ชำนาญแก้ปริศนาหาผู้เสมอมิได้ เราจะขอถามปริศนาสักสามประการ คือว่า

กรุงหงสาวดีนั้น มีฝูงปลาเป็นหลายพวก ปลาหนึ่งกินมีรสยิ่งกว่าปลาทั้งปวง คือปลาสิ่งใด อนึ่งสตรีภาพงามยิ่งกว่าสตรีทั้งหลาย คือสตรีพวกใด อนึ่งน้ำห้วยหนองคลองบึงบางน้ำบ่อน้ำพุน้ำซอทั้งปวง น้ำสิ่งหนึ่งกินมีรสกว่าน้ำทั้งหลายนั้น คือน้ำสิ่งใด พระเจ้าหงสาวดีจงวิสัชนาแก้มาให้เราฟัง

พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งปริศนาดังนั้น ก็ทรงพระสรวลตรัสว่าสมเด็จพระราชบิดาเลี้ยงเรานี้ ดูก็ทรงพระชราภาพอยู่แล้วแต่ไม่ยอมแก่เลย พระทัยยังเป็นหนุ่มอยู่เสมอ เราว่าพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาเล่นเป็นเด็กแล้ว พระราชบิดาเลี้ยงเราก็พลอยเล่นเป็นหนุ่มไปด้วยเล่า เรานี้ปานกลาง จะเรียกว่าหนุ่มก็ได้แต่ใจเหมือนแก่ จึงตรัสวิสัชนาแก้ปริศนาว่า

ซึ่งว่าปลาสิ่งใดมีรสกว่าปลาทั้งปวงนั้น คือปลา

บ้า ๆ คนก็รู้อยู่ว่ากินตายแล้วมิคิดแก่ชีวิต บังอาจเอาปลาบ้ามากินได้ กินแล้วก็ถึงแก่ความตายเอง เอาชีวิตแลกรสปลาบ้านั้น จึงว่าปลาบ้านั้นมีรสกว่าปลาทั้งปวง อนึ่งสตรีภาพผู้ใดงามยิ่งกว่าสตรีทั้งปวงนั้น คือสตรีภาพที่มีสามีอยู่แล้ว มีชายผู้อื่นมาผูกรักยินดีล่วงประเวณีภรรยาท่านนั้น มิฟังคำพระพุทธเจ้าสั่งสอนไว้ ในอาคาริยวินัยลึกซาบว่า ตายแล้วจะไปทนทุกข์เวทนาในนรกช้านานนัก ชายผู้นั้นมิฟังยังบังอาจเพียรล่วงประเวณีภรรยาท่านจนได้ สตรีภาพผู้นั้นมีรูปงามหรือไม่งาม ก็ชื่อว่างามกว่าสตรีทั้งปวง นี้แก้โดยวิสัยสำนวนนักเลงเจ้าชู้ ถ้าแก้ตามสำนวนในพระบาลีแล้ว ท่านว่าสตรีมีบุญมาก พร้อมด้วยลักษณะเบญจกัลยาณีห้าประการ คือเรียกว่างามยิ่งกว่าหญิงทั้งปวง แก้โดยสำนวนนักปราชญ์นั้นว่า สตรีผู้ใดใจเป็นกุศลรักษาสัตย์มั่นคง ซื่อตรงต่อสามี ถึงตัวจะตายก็มิให้เสียสัตย์ แม้นรูปชั่วทั้งตัวหาสิ่งงามมิได้ นักปราชญ์ทั้งปวงก็นับถือเรียกว่างาม ความงามนั้นแฝงบังอยู่ภายใน อนึ่งสตรีผู้ใดงามเหมือนทองหล่อทั้งแท่ง ไม่มีตำหนิเท่าเส้นผม ถ้าใจไม่งามแล้ว นักปราชญ์ทั้งปวงก็หาเรียกว่างามไม่ เพราะ

งามรูปนั้นหาง่ายงามน้ำใจหายาก เหตุฉะนี้จึงว่าสตรีงามใจงามยิ่งกว่าสตรีทั้งปวง ถ้างามทั้งรูปทั้งใจ ก็เรียกว่างามเลิศงามดีเป็นสตรีงามอย่างยิ่ง ซึ่งว่าน้ำสิ่งใดมีรสกว่าน้ำทั้งปวงนั้น คือน้ำสุราผู้จะกินมิได้ฟังคำพระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนไว้ว่า ให้เว้นเสียอย่าเสพสุรา ถ้าผู้ใดเสพแล้วจะไปตกนรกทนทุกข์เวทนายิ่งนัก ครั้นพ้นนรกแล้วจะมาเกิดเป็นยักษ์ห้าร้อยชาติ เป็นสุนัขห้าร้อยชาติ จะเป็นคนบ้านั้นนับชาติมิได้ ผู้นั้นก็มิได้กินสุราได้ จึงว่าน้ำสุรามีรสกว่าน้ำทั้งปวง

พระเจ้าหงสาวดีทรงแก้ปริศนาแล้ว จึงให้เจ้าพนักงานจารึกคำวิสัชนานั้นลงในแผ่นสุพรรณบัฏ กับให้จัดเครื่องราชบรรณาการเป็นอันมาก มอบให้ราชทูตอุปทูตนำกลับไป ราชทูตอุปทูตรับแล้วก็ถวายบังคมลาขึ้นม้ากลับไปกับบ่าวไพร่ ครั้นถึงกรุงอังวะก็เชิญพระสุพรรณบัฏแก้คำปริศนา และเครื่องราชบรรณาการเข้าถวายพระเจ้าอังวะ

พระเจ้าอังวะได้แจ้งเนื้อความแก้ปริศนาสามประการนั้นแล้ว ก็ชอบพระทัยตรัสสรรเสริญว่า บุตรเลี้ยงเรามีปัญญาว่องไวยิ่งนัก จึงให้อาลักษณ์จารึกพระนามลงในแผ่นพระสุพรรณบัฏว่า **พระเจ้าราชาธิบดี** แล้วให้จัดผ้าราชาภิเษกสิบพับ แพรวผุดทองสิบม้วน

สักหลาดยี่สิบเข็ด ผ้าสาลูยี่สิบตรา เป็นเครื่องราชบรรณาการ บูชาพระปัญญา ให้ราชทูตอุปทูตคนเก่านั้น นำกลับมาถวาย พระเจ้าหงสาวดี

ครั้นอยู่มาพระเจ้าดังกา ได้ทรงฟังกิตติศัพท์มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ว่าพระเจ้าหงสาวดีมีพระปรีชาสามารถ ทรงพระราชศรัทธาอุตสาหะบอกพระไตรปิฎก แก่พระภิกษุสงฆ์เป็นนิจ และทรงแก้ปริศนาของกษัตริย์ทั้งปวงได้สิ้น จำเราจะให้ไปลองแก้ปริศนาของเราบ้าง จึงสั่งให้แต่งพระราชสาส์นปริศนา ที่พระองค์ทรงพระดำริไว้แต่ก่อน แล้วให้จัดเครื่องราชบรรณาการสิ่งที่มีค่าเป็นอันมาก ให้จิตตอำมาตย์เป็นราชทูต อำมาตย์กุลันเป็นอุปทูต สองนายนี้เป็นพหูสูตรู้พระพุทธวจนะมาก จึงตรัสสั่งราชทูตอุปทูตว่า ถ้าพระเจ้าหงสาวดีแก้ปริศนานี้ได้ จึงยกเครื่องราชบรรณาการทั้งนี้ ถวายเป็นเครื่องสักการบูชาพระปัญญาเถิด แม้นแก้มิได้ให้นำกลับมา ราชทูตอุปทูตก็ถวายบังคมลา เชิญพระราชสาส์นคุมเครื่องราชบรรณาการลงมาสู่สำเภา อันเจ้าพนักงานนาวะยานจัดเตรียมไว้แล้ว พร้อมด้วยต้นหนคนท้ายนายลำ เครื่องศัสตราวุธไพร่พลเสบียงอาหาร นายเรือจึงให้ใช้ใบสำเภาแล่นมา

ครั้นสำเภามาถึงปากน้ำเมืองเลี่ยง พระยาพรัวผู้รักษาเมืองเลี่ยงนั้น ใช้ให้คนไปสืบดูรู้ความแน่ว่า สำเภาพระราชสาส์นมาแต่

เมืองลังกา พระยาพรัวจึงขนมากราบทูลพระเจ้าหงสาวดีว่า บัดนี้ สำเภาพระราชสาส์นมาแต่ลังกาทวีป พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งแล้ว มีพระทัยยินดีนัก จึงตรัสถามเสนาบดีทั้งปวงว่า พระมหากษัตริย์ผู้ครองกรุงหงสาวดีสับ ๆ มาแต่ก่อนนั้น ยังได้ยินหรือว่าพระราชสาส์นลังกาทวีปมาถึงเมืองหงสาวดี มีหรือประการใด เมื่อพระเจ้าหงสาวดีตรัสถามดังนั้น จะมีเสนาบดีผู้ใดผู้หนึ่งกราบทูลประการใดหามิได้ ยังมีชายผู้หนึ่งชื่ออวิดเมียดกราบทูลว่า แต่ก่อนเมื่อครั้งพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือก ได้ดำรงราชสมบัติอยู่นั้น ข้าพเจ้าได้ยินว่าสำเภาพระราชสาส์นเมืองลังกา นำพระศรีมหาโพธิ์มาถวายสิบต้นครั้งหนึ่ง ขณะนั้นได้ยินว่าชาวเมืองเสี่ยงออกไปรับพระราชสาส์นถึงปากน้ำเสี่ยง

พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งดังนั้น จึงตรัสสั่งพระยาพรัวให้ออกไปรับพระราชสาส์นขึ้นมายังเมืองหงสาวดี ให้ข้าราชการผู้หนึ่งชื่อมังพะโคไปด้วย ตรัสสั่งว่าให้มังพะโคนำแขกเมืองผู้ถือพระราชสาส์นขึ้นมาก่อน พระยาพรัวให้มาภายหลัง พระยาพรัวกับมังพะโครับสั่งแล้วก็ถวายบังคมลา พาบ่าวไพร่รีบลงมาถึงเมืองเสี่ยง จึงให้แต่งเรือฉลากบางสี่สิบลำ บรรจุไพร่พลพร้อมก็ออกไปรับสำเภาพระราชสาส์นเข้ามา ครั้นสำเภาถึงเมืองเข้าจอดทอดที่แล้ว พระยาพรัวจึงให้แต่งเครื่องโภชนาหารเลี้ยงแขกเมือง

เสร็จแล้วจึ่งให้มังพะโคนำราชทูตอุปทูตขึ้นมา โดยขบวนเรือตามเรือนำซ้ายขวาหน้าหลังเป็นอันมาก ราชทูตอุปทูตเมื่อมานั้นครั้นแลเห็นพระเจดีย์องค์หนึ่ง จึงถามมังพะโคว่าพระเจดีย์นั่นชื่อใด มังพะโคบอกว่าชื่อพระเจดีย์แห ราชทูตอุปทูตถามว่าเหตุใดจึงเรียกพระเจดีย์แห มังพะโคบอกว่าแต่ก่อนมีพระเกศาธาตุองค์หนึ่งลอยน้ำมา สตรีเฒ่าผู้หนึ่งตำแห จึงได้เกศาธาตุนั้น นำมาบรรจุไว้ในพระเจดีย์องค์นั้น จึงเรียกว่าพระเจดีย์แหมาคุ้มเท่าบัดนี้

ครั้นเรือพระราชสาส์นมาถึงตำบลแห่งหนึ่ง ราชบัณฑิตเรียกว่าบ้านกุ่มจาด ข้าไทยว่าโคกงูเห่า ราชทูตอุปทูตก็ถามว่า ตำบลนั่นชื่อใด มังพะโคบอกว่าชื่อโคกงูเห่า ราชทูตอุปทูตถามว่าเหตุใดจึงเรียกโคกงูเห่า มังพะโคบอกว่า แต่ก่อนมีเศรษฐีผู้หนึ่งมีบุตรเจ็ดคนเป็นงูเห่าเลี้ยนนั้นตัวหนึ่ง มาอาศัยอยู่ในโคกตำบลนั้น ครั้นเศรษฐีถึงแก่มรณภาพแล้ว บุตรซึ่งเป็นคนหกคนนั้นก็เอาทรัพย์ของบิดาแบ่งปันกันเป็นหกส่วน ๆ งูเห่าผู้เป็นบุตรด้วยนั้นมิได้แบ่งปันให้ งูเห่านั้นรู้ก็เลิกพังพานขึ้นมาสู่เรือน พี่น้องทั้งหลายเห็นงูเห่าก็ตกใจกลัว พากันละทรัพย์เสียแล่นหนีไป งูเห่าก็เอาหางกระหวัดรวบรวมทรัพย์ทั้งหกส่วนนั้นเข้าเป็นกองเดียวแล้วก็เอาศีรษะซ้อนขึ้นไว้บนกองทรัพย์ ฝ่ายน้องน้อยที่สุดซึ่งบวช

เป็นสามเณรอยู่นั้นจึงพูดแก่พี่ทั้งห้าคนว่า งูเห่านี้เป็นพี่น้องเราร่วมบิดาเดียวกัน ถึงเป็นสัตว์ดิรัจฉานก็จำจะแบ่งปันทรัพย์ออกให้ส่วนหนึ่งจึงจะชอบ พี่น้องทั้งปวงก็เห็นด้วย สามเณรจึงเข้ามาบอกแก่งูเห่าว่า น้องจะแบ่งทรัพย์ให้ส่วนหนึ่ง งูเห่าพูดมิได้แต่รู้ภาษามนุษย์ จึงหลีกถอยออกไปให้ห่าง สามเณรก็ให้พี่ชายคนหนึ่ง เข้ามาแบ่งทรัพย์ออก เป็นเจ็ดส่วน หกส่วนนั้นได้แก่พี่น้องหกคน แต่ส่วนหนึ่งซึ่งจะได้แก่งูเห่า งูเห่าก็กวาดประดมเข้าไว้ด้วยส่วนของน้องน้อยแล้วก็เลื้อยกลับไปอยู่ในโคกดังเก่า คนทั้งปวงรู้เหตุก็เรียกว่าโคกงูเห่ามาจนคุ้มเท่าบัดนี้

ครั้นมาถึงตำบลบางพระยรรค์ ข้างรามัญเรียกว่าบันพระแซง ราชทูตอุปทูตจึงถามว่า ตำบลนี้ชื่อใด เหตุผลต้นเดิมเป็นประการใดท่านจงเล่าให้เราทราบ มังพะโคบอกว่า ตำบลนี้เรียกบางพระยรรค์ แต่ครั้งพระเจ้าฝรั่งมังคะลู เสด็จประพาสมาทางนี้ลงข้ามน้ำด้วยรพดและม้าสี่สิบม้า พระยรรค์ตกลง จึงเรียกว่าบางพระยรรค์จนเท่าบัดนี้

ครั้นมาถึงบ้านเลียงโค รามัญเรียกว่ากวนเลี่ยงแกลว ราชทูตอุปทูตก็ถามว่าบ้านนี้ชื่อใด มังพะโคบอกว่าเรียกบ้านเลียงโค ราชทูตถามว่า เหตุใดจึงเรียกบ้านเลียงโค มังพะโคบอกว่าแต่ก่อนมีแม่โคดำนิดตัวหนึ่ง ครั้นรีดนมออกมาน้ำนมนั้นเป็นเหมือนเนย

เจ้าของโคจึงนำเข้าถวายพระยาอู่พระเจ้าช้างเผือก ส่วนบ้านและที่นาตำบลนั้น โปรดพระราชทานให้แก่ผู้เลี้ยงโคนั้นจึงเรียกว่าบ้านเลี้ยงโคจนเท่าบัดนี้

ครั้นมาถึงพระเจดีย์มะก้าว ราชทูตอุปทูตก็ถามว่า พระเจดีย์นี้ชื่อใด มังพะโคบอกว่า แต่ก่อนนี้มีพระเจดีย์องค์หนึ่งบรรจุพระสารีริกธาตุไว้แล้ว มะก้าวเป็นบุตรกฎมภีผู้หนึ่ง มีทรัพย์เป็นอันมากมากระทำปุนะปฏิสังขรณ์พระเจดีย์องค์นี้ ให้ใหญ่สูงขึ้นกว่าเก่า จึงเรียกพระเจดีย์มะก้าวจนบัดนี้ ครั้นมาถึงตำบลบางนาค ข้างรามัญเรียกบันแพะ ราชทูตอุปทูตจึงถามว่าตำบลนี้ชื่อใด มังพะโคบอกว่าเรียกบางนาค ราชทูตอุปทูตถามว่าเหตุใดจึงเรียกบางนาค มังพะโคบอกว่า พระมหากษัตริย์แต่ก่อนเสด็จมาถึงตำบลนี้ ทอดพระเนตรเห็นนาคผู้ตัวหนึ่ง มีพระประสงค์จะใคร่ได้จึงตรัสว่า ถ้าผู้ใดสามารถจับนาคผู้ตัวนี้ให้เราได้ เราจะให้รางวัลแก่ผู้นั้น จึงนายประมงผู้หนึ่งเข้ามากราบทูลว่าข้าพเจ้าจะขอรับอาสาไปจับนาคผู้ตัวนี้มาถวายให้จงได้ พระมหากษัตริย์ก็ดีพระทัย จึงตรัสว่าท่านจงเร่งไป นายประมงก็กราบถวายบังคมแล้ว ก็ไปไล่จับนาคผู้ ๆ ตัวนั้นดำน้ำหนีไป นายประมงก็ดำน้ำตามไปจับนาคผู้ตัวนั้นได้นำมาถวายพระมหากษัตริย์ๆ ก็

ชอบพระทัย จึงโปรดพระราชทานรางวัดแก่นายประมงเป็นอันมาก จึงเรียกว่าบางนาคคุ้มเท่าบัดนี้

ครั้นมาถึงตำบลสระสมิงพระราม ราชทูตอุปทูตก็ถามดูจหนหลัง มังพะโคบอกว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชนั้น ให้สมิงพระรามเป็นแม่กองกำกับการ เกณฑ์ทหารขุดสระนี้ไว้ จึงเรียกว่าสระสมิงพระราม

ครั้นมาถึงตำบลโพธิ์ร้อยต้น รามัญเรียกว่าซวยนอมกดอม ราชทูตอุปทูตก็ซักถามเหตุผลดูจหนหลัง มังพะโคบอกว่า เมื่อครั้งพระเจ้าพ้ารั่วเสวยราชสมบัติในกรุงหงสาวดี เสด็จไปประพาสป่า มีชายผู้หนึ่งหาบผลกะดอยเกริบมา จะหลีกไปให้พ้นทาง เสด็จไปมิทันจึงปลงหาบลงหมอบอยู่ริมทาง คนซึ่งตามเสด็จมานั้น หยิบเอาผลกะดอยเกริบในหาบใบหนึ่ง มิได้ขอต่อเจ้าของ ชายผู้นั้นก็มิได้ยังหมอบเฝ้าคอยอยู่ที่นั้น พอพระมหากษัตริย์เสด็จกลับมาถึงที่นั้น ชายเจ้าของหาบก็กราบบังคมทูลว่าผู้หนึ่งตามเสด็จมาชิงผลกะดอยเกริบของข้าพเจ้าไป พระมหากษัตริย์ได้ทรงฟังก็เสด็จยับยั้งอยู่ที่นั้น จึงตรัสสั่งให้สืบเอาตัวผู้ชิงหยิบเอาผลกะดอยเกริบของชายผู้นั้นให้จงได้ ผลมะขามป้อมนั้นรามัญเรียกผลกะดอยเกริบ ครั้นขุนนางถือรับสั่งได้ตัวผู้นั้นซักถามเป็นสัตย์แล้วก็เข้า

กราบทูล พระมหากษัตริย์ก็ทรงพระพิโรธ จึงตรัสสั่งให้ฆ่าผู้นั้นเสียมิให้ผู้ใดดูอย่างสืบไป สั่งให้บั่นออกเป็นร้อยท่อน ให้เอาไปฝังไว้เป็นสิบแห่งแล้วให้ปลูกโพธิ์ประจำไว้ร้อยต้น จึงเรียกว่าตำบลโพธิ์ร้อยต้นสืบมา คำแขกเมืองไต่ถาม และคำให้การทั้งปวงนั้นขุนนางผู้กำกับก็จดหมายไว้สิ้น

ฝ่ายพระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่ง ให้พระยาอินทร์ปลูกหอพระราชสาส์น และเรือนราชทูตอุปทูตนั้น ให้โอพาริกด้วยที่นั่งที่นอนบรรจถรณ์ต่าง ๆ แล้วตรัสสั่งเสนาบดีทั้งปวงว่า การรับแขกเมืองลังกามาแต่ไกลครั้งนี้ ต้องแต่งรับให้สง่าราญกริกกรินทางที่จะรับแขกเมืองเข้ามานั้น ให้แต่งประดับด้วยราชวัติฉัตรธง และช้างม้าสำหรับยืนประจำตามตำแหน่งนั้น ก็ให้ผูกเครื่องประดับประดาเป็นอันงาม ถูกขุนทั้งปวงให้แต่งตัวนุ่งห่มจงสะอาดโอ่โถง อนึ่งไพร่พลทั้งปวงซึ่งเกณฑ์เข้าขบวนแห่นั้น ให้แต่งประกวดพรักพร้อมเป็นอันมาก

พระยาอินทร์และเสนาบดีทั้งปวงรับสั่งแล้ว ก็ออกไปให้เกณฑ์ไพร่ทุกหมวดกรม เร่งรัดให้กระทำการรับแขกเมืองพร้อมเสร็จทุกประการ ครั้นพระราชสาส์นเข้ามาถึงกรุงหงสาวดี เจ้าพนักงานก็ลงไปรับ พระราชสาส์นด้วยพาน พระสุวรรณ จำหลักสามชั้น อัญเชิญขึ้นยังยานุมาศมีเครื่องสูง ราชทูตอุปทูตก็ขึ้นคานหาม พร้อมด้วยพลทหารพระหลวงหมื่นขุน เข้าในขบวนแห่แหนเป็นอัน

มาก เสียงศัพท์แตรสังข์ฆ้องกลองกึกก้องโกลาหล มังพะโคก็นำราชทูตอุปทูตเข้ามา โดยทางสถลมารคที่แต่งรับ ครั้นถึงพระราชวังชั้นนอกก็เชิญราชทูตอุปทูตเข้ารับพระราชทานเครื่องเลี้ยง อันชาวพนักงานเตรียมไว้

ครั้นถึงเวลาพระเจ้าหงสาวดีก็ลำอางพระองค์ ทรงพระภูษาตรวยเชิงทองสามชั้น สอดฉลองพระองค์ลายทองมังกรห้าเล็บอย่างดีที่พระเจ้ากรุงจีนถวายมา ทรงเครื่องราชวิภูษิตอันวิจิตร์ ทรงพระชำมรงค์เพชร์ครบนิ้วพระหัตถ์ โพกพระเศียรเสร็จแล้วเสด็จออกยังท้องพระโรงราชสัณฐาคารวิยะเวชยันตวิมานสมาคม พร้อมด้วยแสนเสวกามาตย์ราชกระวีนครีมุขทั้งปวง เผ้าอยู่ตามตำแหน่ง จึงมีรับสั่งให้เบิกทูตนำเข้าเฝ้า มังพะโคก็นำราชทูตอุปทูตเข้ามากราบถวายบังคมหน้าพระที่นั่ง ราชทูตก็ถวายพระราชสาส์นปริศนาซึ่งพระเจ้าฉังกาให้มานั้น พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสสั่งให้มหาสิวะตะเจ้าพนักงานอ่านถวาย ในพระราชสาส์นนั้นว่า

เราได้ทราบกิตติศัพท์มานานแล้ว ว่าพระเจ้าหงสาวดีทรงพระสติปัญญายิ่ง ชำนาญในการแก้ปริศนา หากษัตริย์องค์ใดเปรียบเสมอมิได้ เราจึงมีปริศนามาหวังจะขอชมพระปัญญาสักครั้ง ปริศนานั้นว่าสัตว์หนึ่งมีหนังเบื้องบน สัตว์หนึ่งเอากระดูกเบื้องบน สัตว์หนึ่งเอาขนเบื้องบน นกหมู่หนึ่งกินในบ่วงตายในบ่วง นกหมู่หนึ่ง

กินในบ่วงตายนอกบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายนอกบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายในบ่วง หนึ่งมามืดไปรุ่งเรือง อนึ่งมามืดไปมืด อนึ่งมารุ่งเรืองไปรุ่งเรือง อนึ่งมารุ่งเรืองไปมืด อนึ่งบุคคลสามพวกมิได้สร้างกุศลก็ได้กุศล สิ่งใดจะหนักกว่าหนัก สิ่งใดจะเบากว่าเบา อนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสิ่งใดที่ว่าเป็นที่ยิ่งอย่างเอก อนึ่งเลขหนึ่งจนเลขสิบดังนี้ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ จะได้แก่สิ่งใด อนึ่งคาถาสามบทท่านว่าไว้ยังมิครบใส่ลงให้ครบ ให้แก้คาถาสามบทจงสำเร็จนั้น คือจะว่าประการใด เบื้นปริศนาสิบเจ็ดประการ ขอพระเจ้าหงสาวดีผู้มีพระปรีชาเฉียบแหลมจงวิสัชนาให้เราแจ้งด้วย

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังพระราชสาส์นปริศนา ตั้งแต่ต้นจนจบแล้ว ก็แจ้งความอธิบายด้วยพระปัญญาอันเฉียบแหลมว่องไวเปรียบประดุจเห็นเงาในพระฉายมิได้ขัดข้องเนิ่นช้า จึงตรัสแก่พระมหานาคผู้ทรงคุณอันวิเศษ พระมหาราชครูและครูอันทรงไตรปิฎกญาณ พร้อมด้วยเสนาบดีทั้งปวงว่า พระเจ้าลังกาให้มีปริศนามาดังนี้ผู้ใดผู้หนึ่งจะวิสัชนาได้บ้าง ให้ท่านทั้งหลายว่าไปเราจะฟัง เมื่อมีพระราชโองการตรัสถามดังนั้น พระสงฆ์มหานาคและราชครูเสนาบดีทั้งหลายนั้นก็นิ่งอยู่ ไม่มีผู้ใดกราบทูลรับว่าจะแก้ปริศนาได้

ฝ่ายมังพะโคกราบถวายบังคมแล้วทูลว่า ปริศนานี้อุปมา

ดังแก้วเจ็ดประการ สมควรจะครองได้แต่พระมหาจักรพรรดราธิราช องค์เดียว ประเทศราชอื่น ๆ จะครองแก้วเจ็ดประการนั้นมิได้ ถึงเป็นพระโสดาจะแก้ปริศนาของพระสกิทาคาก็มิได้ พระสกิทาคาจะแก้ปริศนาของพระอนาคาก็มิได้ พระอนาคาจะแก้ปริศนาของพระอรหันต์ก็มิได้ พระอรหันต์ก็ไม่สามารถจะแก้ปริศนาของพระอัครสาวกได้ พระอัครสาวกก็ไม่อาจจะแก้ปริศนาของพระปัจเจกโพธิเจ้าได้ พระปัจเจกโพธิเจ้าจะแก้ปริศนาของสมเด็จพระพุทธเจ้านั้นมิได้ ความนี้พระองค์ก็ทรงทราบอยู่ในพระทัยอันแล้ว ซึ่งพระเจ้าดังกาให้มีพระราชสาส์นปริศนามานี้เป็นสิ่งสุขุมลึกละเอียดยิ่งนัก ผู้อื่นมิอาจจะแก้ได้ เว้นไว้แต่พระองค์ผู้ทรงพระปัญญาอันเฉียบแหลมลึกซึ้ง จึงจะทรงแก้ให้เห็นประจักษ์จริงได้

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังมังพะโคทูลดังนั้น จึงตรัสแก่พระยาอินทร์แดะพระมหานาคราชครูว่า ซึ่งมังพะโคว่าดังนี้ใครจะเห็นประการใด พระยาอินทร์ก็ทูลว่า ข้าพเจ้าแดะมังพะโคนี้เปรียบประดุจพระอานนท์เถรอาศัยองค์สมเด็จพระพุทธเจ้าแล้ว จึงได้รู้ธรรมทั้งปวง ซึ่งมังพะโคทูลดังนั้นก็ชอบแล้ว พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังก็ชอบพระทัย จึงตรัสว่าปริศนาพระเจ้าดังกาให้มานี้เราชอบใจอยากจะแก้นัก ด้วยข้องเข้าในคดีธรรมหลายข้อควรจะคิดไว้เป็นเครื่องดำเนินปัญญาได้ ซึ่งพระเจ้าดังกาทำปริศนาดังนี้เรายินดีด้วย ถึงจะหนุ่มเราก็นับถือว่าแก่ ซึ่งพระเจ้ากรุง

ศรีอยุธยากับพระเจ้าอังวะนั้น ทำปริศนาไม่ใคร่มีสารประโยชน์ เราจึงว่าเล่นเป็นเด็กเป็นหนุ่ม จึงตรัสสั่งให้มหาสิวะสะจาริกคำแก้ปริศนาเป็นพระราชสาส์นลงในแผ่นสุพรรณบัฏว่า ซึ่งพระเจ้าสังกาให้มีพระราชสาส์นปริศนามาสิบเจ็ดประการนั้น เราจะวิสัชนาแก้ไขให้แจ้ง

ซึ่งปริศนาข้อต้นว่า สัตว์หนึ่งเอาหนังเป็นบึกนั้น คือค้างคาว สัตว์หนึ่งกระดูกเป็นบึกนั้น คือแมลงทับ สัตว์หนึ่งเอาขนเป็นบึก คือฝูงปักษาชาติทั้งปวง นกหมู่หนึ่งกินในบ่วงตายในบ่วงนั้น มิใช่นกคือบุคคลพวกหนึ่ง เกิดมาในวัฏฏสงสารเป็นฆราวาสแล้วตายในฆราวาสนั้น คือกินในบ่วงตายในบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายในบ่วง คือบุคคลพวกหนึ่งเกิดมาในสังสารวัฏบวชเป็นบรรพชิตแล้วสึกออกมาเป็นฆราวาสเล่า ตายภายในฆราวาสนั้น คือกินนอกบ่วงตายในบ่วง นกหมู่หนึ่งกินในบ่วงตายนอกบ่วงนั้น มิใช่นกคือบุคคลพวกหนึ่ง เกิดมาในวัฏฏสงสารเป็นฆราวาสแล้ว และได้บวชเป็นบรรพชิตครองสิกขาบทสองร้อยยี่สิบเจ็ดบริบูรณ์แล้วและตายนั้น คือกินในบ่วงตายนอกบ่วง นกหมู่หนึ่งกินนอกบ่วงตายนอกบ่วงนั้น คือบุคคลพวกหนึ่งเกิดมาในวัฏฏสงสาร มิได้อยู่ครอบครองฆราวาสเลย บวชเป็นบรรพชิตครองสิกขาบทจนตายในบรรพชิตนั้น คือกินนอกบ่วงตายนอกบ่วง

หนึ่งมามิดไปรุ่งเรืองนั้น คือบุคคลเกิดมาในวัฏฏสงสารเป็นคนยากโฉดเขลาหาปัญญามิได้ ครั้นรู้จักคุณพระรัตนตรัยก็มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เว้นจากบาปบำเพ็ญกุศล ครั้นตายก็ได้ไปสู่ที่ชอบ คือมามิดไปรุ่งเรือง อนึ่งมารุ่งเรืองไปมิด คือบุคคลพวกหนึ่งเกิดมาในวัฏฏสงสาร ประกอบด้วยทรัพย์สมบัติและตระกูลยศเป็นอันมาก แต่ลืมตานหยาบกระด้างประมาทมัวเมา ไม่เคารพรู้คุณพระรัตนตรัยมิได้กลัวตะอายแก่บาป ครั้นตายก็ไปสู่จตุราบาย คือมารุ่งเรืองไปมิด อนึ่งมามิดไปมิด คือบุคคลเกิดมาในวัฏฏสงสาร เป็นคนทุพลภาพคับแค้นอยู่แล้ว ยังไม่กลัวตะอายบาป ทำอกุศลเพิ่มเติมเข้าอีกเป็นอันมาก ครั้นตายก็ไปสู่จตุราบาย คือมามิดไปมิด อนึ่งมารุ่งเรืองไปรุ่งเรืองนั้น คือบุคคลพวกหนึ่ง เกิดมาในวัฏฏสงสาร เมื่อเกิดมานั้นมีตระกูลอันยิ่ง ประกอบด้วยทรัพย์เป็นอันมาก รู้คุณพระรัตนตรัย มีศรัทธาบำเพ็ญกุศลมาก ครั้นดับจิตก็ได้ไปที่ชอบ คือมารุ่งเรืองไปรุ่งเรือง อนึ่งบุคคลสามจำพวกมิได้สร้างกุศลเลย ก็ได้กุศลเป็นนิจ คือพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมนั้น บำรุงพระนครให้สมณพราหมณ์ราษฎรทั้งปวง อยู่เย็นเป็นสุขได้สร้างกุศลและ

อำนวยทาน ผลอานิสงส์นั้นก็ได้แก่พระมหากษัตริย์เป็นอันมาก ประการหนึ่งกุลบุตรบวชในพระพุทธศาสนาครองสิกขาบท ปฏิบัติตามกิจพระวินัยทุกประการนั้น ถึงมิได้บำเพ็ญกุศลอื่นเลย ก็ได้ผลอานิสงส์เป็นอันยิ่ง อนึ่งสตรีใจเป็นธรรมสุจริตซื่อตรงต่อสามี มิได้เอาจิตไปปฏิพัทธ์ผูกพันในชายอื่น เคารพยำเกรง ปฏิบัติโดยชอบในสวามีของตน สตรีนั้นถึงมิได้สร้างกุศลอื่นเลยก็ได้กุศล บุคคลสามจำพวกนี้ ถึงมิได้สร้างกุศลอื่นเลยก็ได้กุศลเป็นอันมาก ซึ่งว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสิ่งใดว่ายิ่งอย่างเอกนั้นคือพระอรหันต์ เพราะเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่มรรคญาณผลญาณ ขาดจากกิเลสพันห้าคณหาร้อยแปดประการ ถึงสรรเพชุดาญาณนั้นด้วยพระอรหันต์ เหตุดังนี้พระองค์จึงตรัสสรรเสริญพระอรหันต์ว่าเป็นธรรมยอดยิ่งอย่างเอก อนึ่งได้พระอรหันต์แล้ว ก็ชื่อว่าถึงพระนิพพาน ซึ่งว่าสิ่งใดหนักกว่าหนักนั้น คือสัตว์เป็นมฤจฉาทิฐิเที่ยงถือว่าบุญบาปไม่มี ใครทำความชอบชั่วดีก็ไม่ได้ผล นี่แหละเป็นผู้หนัก ภูเขาสูงใหญ่ว่าหนักนั้นหรือก็มิหนักเท่า เหตุว่าภูเขาสูงใหญ่นั้น พระอริยเจ้าผู้มีฤทธิ์ มีพระโมคคัลลานเป็นต้น

ท่านหยิบโยนขึ้นไปในอากาศได้ดังเมล็ดกรวด สัตว์ผู้เป็น มฤจฉาทิฐินั้นหนักกว่าหนัก อนึ่งว่าสิ่งใดเบากว่าเบานั้น คือสัตว์เป็นสัมมาทิฐิ มีปัญญาเชื่อคุณพระรัตนตรัยสามประการ รักษาศีลภาวนาบำเพ็ญทาน เป็นทางใกล้พระนิพพานนั้น จึงชื่อว่าเบากว่าเบา สันปริศนาสิบสี่ประการเพียงนี้ ยังอีกสามประการ ซึ่งปริศนาว่า ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ จะได้แก่สิ่งนั้น คือเลขหนึ่งได้แก่สัตว์ทั้งหลาย เกิดมาแต่ด้วยย่อมมีอาหารเป็นที่ตั้ง เลขสองนั้น คือนามและรูปทั้งสอง เลขสามนั้น คือสุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา เลขสี่นั้น คือพระจตุราริยสัจทั้งสี่ เลขห้านั้น คือเบญจขันธ์ทั้งห้า เลขหกนั้น คืออายตนะทั้งหก คือจักขวายตนะหนึ่ง โสตายตนะหนึ่ง ฆานายตนะหนึ่ง ชิวหายตนะหนึ่ง กายายตนะหนึ่ง มนายตนะหนึ่ง เลขเจ็ดนั้น คือสัตตะโพชฌงค์ทั้งเจ็ด เลขแปดนั้น คือพระอัษฎางคิกมรรคทั้งแปด เลขเก้านั้น คือนวสัตตาวาสทั้งเก้า คืออบายทั้งสี่นั้นหนึ่ง มนุษย์ฉกามาพจรหนึ่ง ปฐมฌานหนึ่ง ทุติยฌานหนึ่ง ตติยฌานหนึ่ง อรูปสี่เป็นเก้า เลขสิบนั้น คือพระอรหันต์ ประกอบด้วยองค์สิบประการ คาถาสามบทยังไม่ครบนั้นคือว่า อัฐะมิ-

อินทะรีเยจันทะ อัฐะจันทะริกิญจิกาวิสาวี อัฐะมี-
อินทะรีเยจันทะ แปลความว่าลักษณะพระจันทร์นั้น ครั้น
ถึงวันแรมแปดค่ำย่อมเป็นกึ่งหนึ่งมิได้กลม ไม่แจ่มแจ้ง
ดุจวันเพ็ญเลย แม้นสตรีภาพผู้ใดดวงจิตมิซื่อสัตย์บริสุทธิ์
เป็นเหมือนดังพระจันทร์วันแรมแปดค่ำนั้น บุรุษผู้มีปัญญา
พึงเว้นจากสมาคม ด้วยสตรีภาพผู้นั้น กะระคุปูเชคุกามาวะ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมกระทำสักการบูชา กิง ดังฤๅ
ใครจะรู้ บัณฑิตา เว้นไว้แต่ผู้มีปัญญาจึงจะรู้ได้

ครั้นพระเจ้าหงสาวดีทรงวิสัชนาปริศนาสำเร็จแล้ว ราช
ทูตอุปทูตก็กราบถวายบังคมทูลสรรเสริญว่า ปริศนาทั้งปวงนี้
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของข้าพเจ้า ให้นำไปทุกประเทศ พระมหา-
กษัตริย์พระองค์ใด มิอาจจะแก้ได้ พระองค์เจ้าทรงวิสัชนานั้นเป็น
อันฉับพลัน ด้วยพระปัญญาแหลมล้ำคัมภีรภาพ เป็นพหูสูตทรง
พระไตรปิฎก จึงทรงแก้ปริศนานั้นได้ เป็นอัศจรรย์นัก ราช
ทูตอุปทูตจึงให้นำเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ กับกลองยืดคู่นั้น
เข้ามาถวายเป็นเครื่องสักการบูชาพระปัญญาพระเจ้าหงสาวดีต่อที่หลัง
ตามพระเจ้าลังกาตรัสสั่ง

พระเจ้าหงสาวดีก็มีพระทัยชื่นชม จึงให้คนคุมเครื่องราช
บรรณาการทั้งปวงนั้นไปบูชาถวายพระมุเตา แต่กลองยืดคู่นั้น

ให้นำไปไว้เบื้นกลองสำหรับราชาภิเษกกษัตริย์ แล้วให้พระราชทานรางวัลแก่ราชทูตอุปทูตเบื้นอันมาก แล้วตรัสสั่งพระยาอินทร์กับมังพะโคให้นำแขกเมืองไปเที่ยวดูพระเจดีย์พระศรีมหาโพธิ์และไพชยนต์มหาปราสาท รูปพระบทวลัญชวิหารทั้งสิบหกแห่ง ซึ่งพระองค์ให้สร้างไว้ในที่ต่าง ๆ และรูปหุ่นสามร้อยหกสิบซึ่งตั้งไว้นั้น

พระยาอินทร์และมังพะโคก็ถวายบังคมลา พาราชทูตอุปทูตไปดูพระเจดีย์ และเที่ยวชมเที่ยวนมัสการพระต่าง ๆ ที่เบื้นส่วนพระเจ้าหงสาวดีให้ทรงสถาปนานั้น ราชทูตอุปทูตพูดแก่มังพะโคว่าเบื้นบุญของเรายิ่งนัก จึงได้มานมัสการพระพุทธเจ้า และได้เห็นการทั้งปวงนี้ ครั้นเห็นรูปหุ่นจึงถามว่า รูปเหล่านี้ดูน่าดูนักทำด้วยสิ่งใด หูตานุ่งห่มเหมือนกับคนเบื้นจริง แม้ไม่สังเกตเข้าใกล้แล้ว เห็นจะสำคัญว่าคน หาสงสัยมิได้ มังพะโคก็บอกว่ารูปทั้งนี้ พระเจ้ากรุงจีนแต่งพระราชสาส์น และเครื่องบรรณาการกับทั้งพระนาม ให้ราชทูตอุปทูตทั้งสี่กับคนคุมเครื่องราชบรรณาการสี่สิบเข้าสู่พระโพธิสมภาร ถวายรูปหุ่นสามร้อยหกสิบนี้มาด้วย ราชทูตอุปทูตก็สรรเสริญว่า พระเจ้าหงสาวดีนี้ มีพระบุญญาภิสมภารมากหาที่สุดมิได้ อยู่มาสองวันราชทูตอุปทูต จึงให้ขุนนางนำเผ้าทูลลาจะกลับไป

พระเจ้าหงสาวดีก็สั่งให้มังพะโค จัดการส่งแขกเมือง ราช

ทูตอุปทูตกราบถวายบังคมลา มังพะโคกับไพร่พลทั้งปวงตามไปส่ง จนลงลำเภาแล้วก็กลับมา นายเรือจึงให้ออกลำเภาใช้ใบแล่นไป หลายค่ำวันก็ถึงเมืองลังกา ราชทูตอุปทูตก็เชิญพระสุพรรณบัฏคำแก้ปริศนาซึ่งพระเจ้าหงสาวดีวิสัชนานั้น เข้าถวายพระเจ้าลังกาแล้วกราบทูลว่า พระเจ้าแผ่นดินรามัญทรงพระราชศรัทธา บอกพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์ วันละร้อยรูปทุกเวลามิได้ขาด และไพชยนต์มหาปราสาท การทั้งปวงบรรดาแขกเมืองได้เห็นนั้น ก็จดหมายนำไปกราบทูลพระเจ้าลังกาทุกประการ

ครั้นพระเจ้าลังกาได้แจ้งในคำแก้ปริศนา และทรงทราบว่าพระเจ้าหงสาวดีเป็นพระราชวงศ์ใหญ่หลวง ทรงสร้างบารมีเป็นทางพระโพธิญาณดังนั้น ก็มีพระทัยยินดีนัก จึงให้ทำฉานทองประดับพลอยเป็นอันมาก จารึกพระนามลงว่า พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ แล้วให้จัดกลองทองแตรลำโพงทองสิบสองคัน คนสำหรับกลองและแตรครบ ให้ราชทูตอุปทูตลงลำเภานำมาถวายพระเจ้าหงสาวดี ๆ ได้ทราบราชทูตลังกามาอีก ก็ให้แต่งการรับพระราชสาส์นและสิ่งของถวายไว้แล้ว ก็ตอบแทนตามราชประเพณี แล้วให้ส่งแขกเมืองกลับไปยังทวีปลังกา

ขณะนั้นพระเจ้าหงสาวดี จึงสั่งให้นิมนต์สงฆราชาคณะและประชุมชี พ่อพราหมณ์ราชินิกุลถูกขุนมนตรีกระวีราชทั้งปวง พร้อม

กันแล้ว ตรัสถามว่าพระนามพระมหากษัตริย์ทั้งปวงให้มาแก่เรานี้ พระนามใดจะสมควรแก่เรา ท่านทั้งปวงจงว่ามา เราจะรับเอาพระนามนั้น พระสงฆ์และพราหมณาจารย์เสนาบดีทั้งปวงก็นิ่งอยู่ไม่มีผู้ใดกราบทูล จึงมีพระราชโองการตรัสว่า เราถามฉะนี้เหตุใดพากันนิ่งอยู่เล่น

ฝ่ายมังพะโคจึงทูลว่า พระนามอันพระมหากษัตริย์ทั้งปวงถวายมานี้ แต่ล้วนเป็นพระนามกษัตราธิราชอันประเสริฐด้วยกัน ซึ่งจะรู้ว่าพระนามนี้ดีชั่วต่ำสูง ควรจะรับได้มิได้ ยากที่คนทั้งหลายจะกราบทูล เหตุพระองค์ทรงพระปัญญาบารมีหาที่สุดที่ได้ และพระนามองค์ใดสมควรแก่อิสรภาพ ก็จะพึงสำเร็จด้วยพระทัยดำริของพระองค์ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า มังพะโคทูลแก่เราดังนี้ ประเสริฐนักหาที่สุดมิได้ พระนามองค์นี้ควรเราจะรับเอา จึงให้ขุนศรีภูริปรีชาอ่านพระนามในแผ่นสุวรรณบัฏ พระสงฆ์ราชาคณะและพราหมณาจารย์ เสนาบดีทั้งปวงก็เห็นชอบถวายสาธุการพร้อมกัน พระเจ้าหงสาวดีก็รับพระนาม ซึ่งพระพระเจ้าสังกาถวายมาว่า พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ นั้น จึงสั่งให้ตั้งการพระราชพิธีถวายพระนาม โดยพุทธศาสตร์ไสยศาสตร์ตามบูรพประเพณีพระมหากษัตริย์เสร็จแล้ว พระเจ้าศรีสากยวงศ์-ธรรมเจดีย์ ก็โปรดตั้งให้มังพะโคเป็นสมิงจงกอง

ขณะนั้นพระยาอินทร์กราบทูลว่า บรรดาพระนามที่พระมหากษัตราธิราชต่างกรุงทั้งปวงถวายมานั้น ข้าพเจ้าพิเคราะห์ดูก็เห็นว่า ประมวลเข้าในพระนามปรีชาญาณคัมภีร ภาพหาที่สุดมิได้ พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ ได้ทรงฟังดังนั้นก็ชอบพระทัยนัก จึงถอดพระชำมรงค์เพชร ซึ่งทรงอยู่ในนิ้วพระหัตถ์ควรค่าได้แสนตำลึงนั้น พระราชทานให้แก่พระยาอินทร์

ครั้นอยู่มาพระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ จึงสั่งให้วิสุกรรมกระทำพระราชมนเทียร โดยยาวสิบแปดศอก โดยกว้างสิบหกศอก ระเบียงข้างหนึ่งสิบสามศอก หน้ามุขสิบห้าศอกกว้างได้ร้อยศอก ท้องพระโรงยาวเก้าสิบสามศอก กว้างสามสิบศอก พระที่นั่งสมเด็จยาวสี่สิบสองศอก กว้างสี่สิบศอก ศาลาลูกขุนยาวเก้าสิบเก้าศอก กว้างได้สิบเอ็ดศอก ครั้นสร้างพระราชมนเทียรและการทั้งปวงเสร็จแล้ว ก็สั่งให้ตั้งการพระราชพิธี จึงจะเฉลิมพระราชมนเทียร จึงให้เลือกเอาแต่พราหมณวิสัย อันชำนาญในศิลปศาสตรวิชาคุณไตรเพทเข้าราชพิธี พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ ก็เสด็จขึ้นเฉลิมพระราชมนเทียรพร้อมด้วยนางกษัตริย์พันหนึ่ง

ฝ่ายพราหมณ์มหาศาลก็เบ่าสังข์ทักษิณาวัฏ ให้ประโคมดุริยดนตรีทั้งปวงขึ้นพร้อมกันแล้ว ให้เล่นงานมหรสพสมโภชเป็น

อันมาก ครั้นพระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์เฉลิมพระราชมนเทียรเสร็จแล้ว จึงตรัสถามมังสุวรรณรัชฎว่า ส่วยสาอากรซึ่งขนท้องพระคลังหลวงมากน้อยเท่าใด มังสุวรรณรัชฎจึงเอาบัญชีมาอ่านถวายว่า ส่วยสาอากรขนท้องพระคลังปีละสามสิบหก พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ได้ทรงฟังดังนั้นแล้ว ก็ทรงพระดำริว่า แต่เราบริโภคมื้อหนึ่ง กับผ้าพันกายประมาณหกศอกเท่านั้น และส่วยอากรขนคลังปีละสามสิบหกเบี้ยนั้นมาก ตัวเรานี้ประดุจอสุรกายอันรักษาทรัพย์ไว้ก็หาประโยชน์มิได้ จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งมังสุวรรณรัชฎ ให้แบ่งทรัพย์นั้นออกเบี้นส่วนอากรอันขนแก่พระอารามสำหรับเบี้นของสงฆ์นั้นแล้ว สั่งให้จารึกเบี้นพระราชกำหนดตั้งศักราชเดือนปีวันคืนขึ้นแรมไว้ว่า

ส่วยสาอากรทั้งนี้ เราอุทิศถวายไว้เบี้นของกัปปนาสำหรับพระอาราม แต่วันนี้ไปจนสิ้นศักราชห้าพันพรรษา อย่าให้ผู้ใดทำอันตรายเลย แล้วทรงประกาศแช่งไว้ว่า กษัตริย์พระองค์ใดซึ่งจะได้ครองราชสมบัติเบี้นพระเจ้าแผ่นดินสืบไปภายหน้า อย่าให้เอาส่วยสาอากรซึ่งเราอุทิศถวายไว้ สำหรับพระอารามและพระสงฆ์ ทั้งปวงนี้กลับมาเข้าท้องพระคลังอีกเลยเบี้นอันขาด ถ้าเจ้าแผ่นดินองค์ใดมิฟังขืนให้เอาทรัพย์ทั้งนี้มาเข้าท้องพระคลังหลวงอีก ก็

ขอให้เจ้าแผ่นดินองค์นั้นสิ้นชีวิตแล้วไปสู่เปรตวิสัย และทนทุกข์เวทนาในอวิจีมหานรก นับด้วยมหากัปเบื้องอันมากเถิด

ครั้นอยู่มาพี่น้องสามคน บิดามารดาชราภาพแล้ว จึงเอาดาบเล่มหนึ่งตราไว้แก่ลูกสามคนแล้วสั่งว่า ถ้าเราหาบุญไม่แล้วให้ผู้ใดแบ่งปันให้แก่ลูกคนเถิด ครั้นอยู่มาบิดามารดาตาย พี่น้องสามคนจึงวิวาทกันด้วยดาบเล่มนั้น เพราะต่างคนต่างจะใคร่ได้ก็พากันไปหาตุลาการ ๆ จึงถามพี่น้องสามคน ๆ ก็ให้การว่า เมื่อบิดามารดายังไม่ถึงแก่กรรมนั้น ได้เอาดาบนี้แขวนคอข้าพเจ้าไว้จริง แต่พี่น้องผู้เป็นหญิงมีผัวแล้วไม่ควรจะได้ จะกลับมาเอาด้วยเล่า ข้าพเจ้ามิยอม ตุลาการฟังความแล้ว พิจารณาปรึกษามิตกลงเนื้อความนั้นไม่สำเร็จค้างอยู่ถึงสามปี

ฝ่ายพิลกลองผู้ครองเมือง จึงให้นำความขึ้นกราบทูล พระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ได้ทรงฟังเรื่องความแล้ว จึงให้หาตุลาการสี่คนเข้ามาตรัสถามว่า เรื่องความผู้มีชื่อสามคนพี่น้องนี้ ท่านทั้งปวงพิจารณามาช้านานถึงสามปีแล้ว เป็นประการใดจึงยังมิสำเร็จ ศรีเมฆราชจึงทูลว่า บทพระอัยการซึ่งจะใส่ด้วยความข้อนี้ มิได้มีจึงไม่สำเร็จ จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ซึ่งตุลาการทั้งสี่พิจารณาไม่สำเร็จนั้นเราก็เห็นด้วย เพราะความเรื่องนี้สุขุมพิพากษา

ยากอยู่ ตรัสฉะนี้แล้ว พระองค์จึงนำความมาเปรียบอาการว่า ผู้ใดผู้หนึ่งรักใคร่กันและกันให้สิ่งของแก่กัน ครั้นภายหลังจะกลับคืนเอาเล่า ถ้าผู้ใดได้สิ่งของนั้นไว้แล้วและยากจน เอาของซึ่งให้นั้นไปจำหน่ายขายกินเสีย เจ้าของเดิมจะกลับคืนเอานั้นมิได้ จะว่ากล่าวประการใดก็มิได้ นี่พ่อแม่จะได้ความยากแค้นก็หามิได้ และมีเครื่องใช้สอยอยู่ ซึ่งลูกหญิงมีผัวออกเรือนต่างหาก ทรัพย์สิ่งของผู้คนอันใด พ่อแม่ก็ตกแต่งให้แล้ว และดาบนี้พ่อแม่ได้ตราแม้เมื่อยังมิตาย ถ้าลูกเหล่านี้หยิบยืมมาใช้สอยจะได้ว่ากล่าวแก่กัน ดาบนี้ควรจะจัดเป็นทรัพย์มรดกโดยพระอัยการได้ ด้วยเป็นรูปพรรณมั่นคงอยู่ ถ้าจะแบ่งปันให้ลูกทั้งสามคนได้ แต่เราเห็นเป็นรูปพรรณสิ่งเดียว จะแจกจ่ายเป็นอันยาก ให้เอาดาบเล่มนี้ไปบูชาพระมุเตาทำบุญเลี้ยเถิด จึงจะชอบ

เมื่อพระเจ้าหงสาวดีตรัสพิพากษาความในเวลานั้นเสด็จอยู่ ณ พระที่นั่งธรรมสภา ทรงบอกพระไตรปิฎกแก่พระภิกษุสงฆ์เสร็จแล้ว และพระสงฆ์สามร้อยองค์ ซึ่งมาเรียนปริยัติธรรมนั้นยังมิได้ไป ฝ่ายเสนาพฤฒามาตย์ราชกระวินตรีมุขทั้งปวง กับทั้งพระสงฆ์สามร้อยองค์ ได้ฟังพระราชโองการทรงตัดสินโดยชอบธรรมนั้น ก็บันดือเลี่ยงสาธุการเป็นอันมาก พี่น้องสามคนนั้นก็เห็นสมควร

ต่างมีความชื่นชมยินดี ชวนกันถวายอนุโมทนาด้วย

ครั้นอยู่มามีชายหนุ่มสองคน ๆ หนึ่งชื่อโลกพร้า คนหนึ่งชื่อเพ็ดงาย เป็นนักเลงเจ้าชู้เกิดวิวาทแย่งชิงกันด้วยเรื่องหญิง และคนหนึ่งมีความพยาบาทคิดจะฆ่าคนหนึ่งเสีย คอยปองร้ายอยู่ทุกวัน คนหนึ่งรู้ตัวหนีอยู่มิได้พบ คนหนึ่งถืออาวุธคอยอยู่ดังนั้นช้านานเป็นหลายปี ครั้นอยู่มาชายที่หลีกหนีนั้นป่วยเป็นไข้ตาย พวกญาติทั้งปวงก็แต่งการศพนำไปป่าช้า คนซึ่งคอยปองร้ายอยู่นั้น รู้ว่าชายผู้เป็นคู่วิวาทตายแล้วก็ยังไม่หายโกรธ จึงถือดาบตามออกไปป่าช้า ร้องว่ากูคอยอยู่นานแล้วมิพบตัวเลย วันนี้มาพบแล้วจะขอฟันเสียให้หายแค้นตามที่ได้สบถไว้ ว่าแล้วก็ตรงเข้าฟันอาศพนั้นขาดออกเป็นสามท่อนแล้วก็กลับมาบ้าน

ฝ่ายญาติพี่น้องของผู้ตายทั้งปวงนั้น เห็นแล้วก็สังเวชใจต่างคนอดกลั้นความโกรธไว้ ด้วยจะเผาศพทำการบุญ ครั้นเผาศพเสร็จแล้ว ญาติของผู้ตายก็พากันไปฟ้องยังตุลาการ ๆ จึงให้เรียกตัวชายผู้นั้นมาถาม ชายผู้นั้นก็ให้การตามจริงว่า ข้าพเจ้ากับผู้ตายมีความขัดเคืองกันด้วยเรื่องชิงชู้กัน ข้าพเจ้าคิดจะฆ่าเสียนานแล้วแต่คอยอยู่มิพบตัว ครั้นข้าพเจ้ารู้ว่าตายแล้ว จึงตามไปฟันให้สมแค้น มิให้เสียน้ำสบถ

ครั้นตุลาการพิจารณาดูข้อซึ่งฟันอาศพนั้น พระอัยการบทนี้มีจะปรับไหมมิได้ เนื่องความนั้นจึงช้าอยู่ ฝ่ายญาติพี่น้องของ

ผู้ตายจึงทำฎีกาไปยื่นต่อเจ้าพนักงาน ๆ ก็นำขึ้นกราบทูลพระเจ้าหงสาวดี ๆ ได้ทรงทราบแล้ว จึงมีรับสั่งให้หาตุลาการทั้งสี่เข้ามาตรัสถามว่า ความเรื่องนี้เหตุใดจึงชำระมิเสร็จ ตุลาการก็กราบทูลตามข้อความนั้น จึงมีพระราชโองการตรัสว่า มันผูกสาเหตุอยู่แต่เมื่อยังมิตายนั้นจะคอยฆ่ามิได้ ครั้นตายแล้วมิลาศพแต่ร่างเปล่า มันยังตามมาพันด้วยสาเหตุฉะนี้ ก็เป็นอันพันท่านเหมือนเมื่อมีชีวิตอยู่ มันผู้ทำผิดในแผ่นดินเมืองดังนี้ ควรพิจารณาว่าเป็นทำการสองครั้ง เมื่อยังมิตายนั้นครั้งหนึ่ง เมื่อเป็นอาศพแล้วครั้งหนึ่ง ให้ตุลาการทั้งสี่ดูบทพระอัยการแล้วปรับเป็นสองชั้น ตุลาการรับพระราชโองการแล้ว ก็ออกมาดูบทพระอัยการ ต้องด้วยบทปรับทวีคูณพันอาศพขาดสามท่อนิ ตั้งหมายเป็นค่าหกคน ให้จำเดียใช้สินไหมเต็มแล้วก็เสร็จกัน

ครั้นอยู่มามีหญิงคนหนึ่ง รูปงามนักผิวเนื้อละเอียดเหลือง เป็นหญิงแพศยา เลี้ยงแต่เท้าฉ่องหน่อยหนึ่ง บุรุษนักเลงทั้งปวงได้เห็นรูปแล้วย่อมมีความพิศวาสมาก วันหนึ่งชายหนุ่มสองคน คนหนึ่งเป็นบุตรกรายแมนอำมาตย์เมาะเกิด คนหนึ่งเป็นบุตรโคหะพยาไปหาหญิงนครโสเภณีนั้น แล้วยื่นทรัพย์เป็นราคาตามธรรมเนียมให้แก่หญิงงามเมืองผู้นั้นพร้อมกันทั้งสองคน แล้วชิงกันต่างคนจะใคร่ได้ก่อน ก็เกิดวิวาททุ่มเถียงแก่กัน จึงพากันไปหาตุลาการให้ตัดสินเนื้อความนั้น ตุลาการจึงให้หาหญิงนั้นมา ให้

ชายทั้งสองออกไปเสียภายนอกแล้ว ถามว่าท่านรับทรัพย์ของผู้ใดก่อน หญิงนั้นบอกว่าข้าพเจ้ารับทรัพย์ของชายทั้งสองนี้พร้อมกัน ตุลาการซักถามว่า เมื่อท่านรับทรัพย์จากชายทั้งสองพร้อมกันนั้น มือขวารับข้างผู้ใด มือซ้ายรับข้างผู้ใด ให้ว่าไปแต่ตามจริงอย่าอำพราง หญิงงามเมืองให้การว่า ข้าพเจ้ารับทรัพย์ของบุตรกรายแมนอำมาตย์เมาะเกิดด้วยมือขวา รับทรัพย์ของบุตรโสหะพยาด้วยมือซ้ายจริงแต่ได้รับก่อนแล้ว ตุลาการจึงให้ไปพาตัวชายทั้งสองเข้ามา ซักถามสอบกันโดยคดีความ ชายทั้งสองก็รับตุจคำหญิงงามเมืองว่านั้น ตุลาการพิพากษาว่าเป็นความวิวาทกันด้วยวัตถุที่ดับเพราะจะใคร่ได้ก่อน เป็นธรรมเนียมชายทั้งปวง จึงจะชำระวัตถุที่ดับให้ตกลงเป็นอันได้ก่อนได้หลังนั้น ต้องตัดสินเอามือหญิงเป็นใหญ่ ถึงมาว่ามือซ้ายต่ำต้อยสำหรับจับของที่ชั่ว และลูบล้างสิ่งของที่ไม่สะอาดนั้นก็ดีแต่ได้รับหนก่อน มือขวาเป็นใหญ่กว่ามือซ้ายก็จริงแต่รับเป็นหนหลัง มือขวาช่วยบำรุงมือซ้าย หญิงรับทรัพย์ของผู้ใดด้วยมือซ้ายก่อน ตัดสินให้ผู้นั้นเป็นก่อน เมื่อตุลาการพิพากษาดังนี้แล้ว จึงนำคำชาดขนกราบทูลพระเจ้าหงสาวดี พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงฟังก็แย้มพระโอษฐ์ตรัสว่า ซึ่งท่านพิพากษาโดยชอบธรรมดังนี้นักนี้

ความมีเรื่องหนึ่งว่า มะรอดกับมะสังทำไร่ถั่วเคียงกัน มะรอดนั้นตัดหนามมาสะไร่ถั่วของตัวไว้แล้วก็กลับไป มะสังเอา

หนามของมะรอดกิ่งหนึ่งไปปักกันไร่ถั่วของตัวไว้ มะรอดออกมาเห็นหนามของตัวไปอยู่ที่ไร่ถั่วของมะสังดังนั้นก็โกรธ มะรอดก็ถอดเอาหนามที่มะสังไปสะรั้วของตัวไว้ดังเก่า มะสังออกมาพบมะรอดก็เข้าชิงเอาหนามนั้น เกิดวิวาทเถียง มะรอดด่ามะสังว่า อ้ายชาติโจรป่าเมื่อมึงด้วนตีนมึงขาดหรือ จึงไปตัดเอาเองมิได้คอยถักหนามของกู แต่นกกายังรู้จักเที่ยวคาบหญ้าและใบไม้มาปิดบังทำรังได้ มึงเป็นคนมีมือเสียเปล่าเหมือนสัตว์ดิรัจฉาน มะสังโกรธด่าตอบว่าอ้ายชาติเนรคุณ ที่มึงไม่อยู่กูก็ช่วยดูไร่ไล่นกไล่กาให้ แต่กูเอาหนามของมึงมากิ่งหนึ่งเท่านี้เป็นอะไรนักหนา มึงไม่รู้จักคุณก็เปรียบดังสัตว์ดิรัจฉานเหมือนกัน มะรอดว่าที่มึงกลับไปบ้านกูก็ช่วยดูให้บ้าง มึงจะลำเลิกข้างเดียวกูไม่ยอม มะสังโกรธเป็นกำดัง ฉวยได้ไม้ท่อนหนึ่ง วิ่งตรงเข้ามาตีมะรอดศีรษะแตกคอขาด เท้าซ้ายขวาหัก เป็นแผลสิบเอ็ดแห่ง พวกญาติพี่น้องมะรอดมาช่วยมิทัน มะสังหลบตัวไปแล้ว ญาติทั้งปวงจึงห้ามมะรอดผู้เจ็บไปพ้องยังตุลาการ ๆ จึงให้หามะสังมาถาม มะสังให้การรับเป็นสัตย์ว่า ข้าพเจ้าได้ตีจริง ตุลาการเห็นแผลมะรอดสิบเอ็ดแห่ง จึงพิจารณาว่าแผลที่หนักกว่าแผลทั้งปวงนั้น คือตาทั้งสองบอดเป็นที่สูงกว่าแผลทั้งปวง จึงพิพากษาให้ปรับเป็นค่าแปดคน ให้เป็นสินไหมแก่มะรอด ซึ่งมะสังตีมะรอดมีบาดแผล

เจ็บถึงสิบเอ็ดแห่ง ตุลาการให้ปรับแต่แห่งหนึ่งนั้น มะรอดมิเต็มใจ จึงให้ญาติพี่น้องทำฎีกาไปยื่นต่อเจ้าพนักงาน ขุนนางเจ้าพนักงานก็นำขึ้นถวาย

พระเจ้าหงสาวดีได้ทรงทราบเรื่องความในฎีกานั้นแล้ว จึงมีรับสั่งให้เจ้าเมืองอูเพิดลงไปดู เจ้าเมืองอูเพิดก็ลงไปพิจารณาดูผู้เจ็บแล้ว ก็กลับเข้ามากราบทูลว่า แผลนั้นหนักสิ้นทั้งนั้น จึงมีรับสั่งให้หาตุลาการทั้งสี่เข้ามาตรัสถามว่า เนื้อความซึ่งพิจารณาโจทก์มิเต็มใจนั้น พิพากษาเป็นประการใด ศรีเมฆราชกราบทูลว่า มะสังต์มะรอดเป็นขันธ์อันเดียว มีแผลสิบเอ็ดแห่ง ข้าพเจ้าทั้งสี่พิพากษาว่า จักษุบอดนั้นเป็นที่สุดกว่าแผลทั้งปวง จึงปรับให้มะสังใช้สินไหมแก่มะรอดเป็นค่าแปดคน มะรอดมิเต็มใจสุดแล้วแต่จะทรงโปรด จึงมีพระราชโองการตรัสว่า ตุลาการทั้งสี่นี้ดุจหนึ่งผู้จารหนังสือมิได้เรียนรู้ในพระบาลี ให้รู้ผิดและถูกโดยละเอียดรอบคอบ เป็นแต่จารได้ตามฉบับเท่านั้น ถ้าเขาตีตัวบาดเจ็บดังนี้ และมีผู้มาปรับให้ว่าเป็นขันธ์อันเดียว ท่านยังจะยอมรับเอาหรือ ความข้อนี้จำจะตัดสินโดยกระแสคดีธรรมจึงจะชอบ ด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าทรงบัณฑูรไว้ว่า ขันธ์แห่งสัตว์ทั้งปวงมีห้าประการ คือรูปขันธ์หนึ่ง เวทนาขันธ์หนึ่ง สัญญาขันธ์หนึ่ง

สังขารขันธ์หนึ่ง วิญญาณขันธ์หนึ่งเป็นห้า ซึ่งเรียกขันธ์นั้น
คือคำไทยว่ากองว่าเหล่า พระองค์ทรงจำแนกธรรมเป็นห้ากอง
รูปขันธ์หนึ่ง กับนามขันธ์ทั้งสี่ซึ่งให้เกิดโทโส จึงได้ทำโพยแก่
รูปขันธ์อันหนึ่ง รูปขันธ์นั้นมีสามสิบสองประการ พระพุทธเจ้า
ตรัสเทศนาไว้ ให้นับแต่เกศาจนถึงมัตถลุงค์ และรูปทั้งสามสิบ
สองอยู่ด้วยกัน จึงเรียกว่าเป็นกรรมสามสิบสองประการ ในรูปขันธ์
มะรอดมีแผลถึงสิบเอ็ดแห่ง ให้รูปขันธ์อันมีกรรมสามสิบสองเป็น
เหตุด้วยกัน ต้องในพระอัยการเหตุแต่ละแห่งในขันธ์ของสัตว์นั้น
มีพระอัยการไว้ว่า แหวกผมค่าสองคน เหตุใดจึงว่าค่าสองคน
เหตุว่าเมื่อคลอดจากครรภ์มารดานั้น ผมนั้นเป็นของยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวง
และได้เอาเครื่องตกแต่งนั้นขึ้นตั้งไว้ อันว่าเมื่อคลอดแล้วนั้น ญาติ
ทั้งปวงได้เห็นก็มีความยินดีนัก เหตุดังนั้นจึงว่าค่าสองคน หน้า
ผากแตกนั้นค่าสี่คน เหตุใดจึงว่าค่าสี่คน เพราะสัตว์ทั้งปวงเมื่อ
แรกเกิดนั้น ครั้นญาติเอาลงอาบน้ำชำระกายเสร็จแล้ว เทพยดา
เขียนหน้าผากหมาย เหตุดังนั้นจึงว่าค่าสี่คน และควรขาดเป็นค่า
สี่คน เพราะควรเป็นที่เล่นหาแก่จักษุคนทั้งปวง เหตุดังนั้นจึงว่า
ค่าสี่คน หูขาดไปตามรีนั้นค่าสามคนเพราะเสียงอันใดอยู่ในที่ลับ
จักษุมิได้เห็นก็ได้ยิน เพราะเหตุดังนั้นจึงว่าค่าสามคน ตาขวา
บอดค่าแปดคน ตาซ้ายบอดค่าหกคน เหตุใดจึงปรับฉะนั้น

ธรรมดามือข้างขวายิ่งกว่ามือซ้าย ผู้มีปัญญาจึงปรับฉะนี้ หูขวาควรค่าสี่คน หูซ้ายควรค่าสามคน เหตุใดหูขวายิ่งกว่าหูซ้าย เพราะเมื่อพราหมณ์ให้ใบมะตูมนั้น ครั้นเอาออกแต่ส่งขวัญด้วยมือขวา ครั้นรับก็รับด้วยมือขวา เมื่อจะทัดก็ทัดข้างหูขวา เหตุดังนั้นจึงว่าหูขวาค่าสี่คน แตกหน้าค่าสามคน เหตุใดจึงว่าค่าสามคน เพราะสัตว์ทั้งปวงกินขนจากที่นอนแล้วล้างหน้า เอาเครื่องหอม อบรม เพราะจะให้คนทั้งปวงรักใคร่คนเป็นนิจ เหตุดังนี้จึงว่าค่าสามคน ผู้ปากเบื้องบนขาดค่าสองคน ผู้ปากเบื้องต่ำขาดค่าหนึ่งคน เหตุใดจึงปรับฉะนี้ ว่าผู้อยู่บนสูงกว่าผู้อยู่ต่ำ ผู้ปากเบื้องบนจึงปรับเป็นค่าสองคน ผู้ปากเบื้องต่ำเป็นค่าหนึ่งคน หน้าพ้นล่างหักค่าคนหนึ่ง กับคนขาดนั้นค่าคนหนึ่ง เหตุอยู่ที่ลับรูปนั้นมิได้เสีย แต่จะกินสิ่งใดอาศัยคนจึงรู้รส จึงเป็นค่าคนหนึ่ง แม้นกายดำบากอยู่นั้นค่าสิบห้าคน เหตุใดจึงปรับว่าค่าสิบห้าคน เพราะเหตุว่าผู้ใดตีพ้นท่านให้กายดำบากอยู่นั้นเปรียบประดุจสมพายุหนัก พัดถูกต้นไม้ให้ถอนรากขึ้นล้มลง จะตายก็มิตายเป็นก็มิเป็น ๆ คนดำบากอยู่ จะทำการงานเลี้ยงชีวิตมิได้ จึงปรับเป็นค่าสิบห้าคน ซึ่งมะสังคัมมะรอดมีแผลสิบเอ็ดแห่งนั้น ให้ปรับสี่สิบสองคน ถ้าเป็นเหล็กปรับสองร้อยชั่ง ให้เป็นสินไหมแก่มะรอด จึงมีพระราชโองการสั่งให้สมิงอูเพ็ดเรียกสินไหมให้แก่มะรอด สมิงอูเพ็ดรับสั่ง

แล้วก็ออกมาเรียกสินไหมแก่มะสัง ๆ จึงอ้อนวอนว่า ข้าพเจ้าไม่มีทรัพย์เงินทองสิ่งใดมีแต่นาอยู่ห้าสิบไร่ จะขอให้เป็นสินไหม สมิงอูเพิดจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูลตามคำมะสังว่าทุกประการ จึงมีพระราชโองการสั่งให้สมิงอูเพิดไปรังวัดนาปักเป็นหลักแหล่งไว้ มอบให้แก่มะรอด สมิงอูเพิดก็ไปรังวัดแล้ว ๆ ให้แก่มะรอดตามรับสั่ง และที่นานั้นคนทั้งปวงก็เรียกว่านามะรอดมาจนคุ้มเท่าบัดนี้

อยู่มามังราชาถูกชาวบ้านอพูล ภรรยาชื่อเม้ยไก ตัวมังราชาลงเรือไปค้าขาย ณ เมืองเมาะตะมะ ฝ่ายมังละคอนเป็นลูกชาวบ้านมะกาวไปค้าขาย ณ บ้านอพูล มังละคอนกับเม้ยไกรักใคร่เป็นชู้กัน มังละคอนคิดจะพาเม้ยไกหนี จึงทำอุบายเอาศพสตรีผู้หนึ่งมาใส่ไว้ในเรือนเม้ยไก แล้วให้เม้ยไกแสร้งทำอาการเป็นไข้ก่อไฟนั่งผิงอยู่ในเรือนให้ปรากฏแก่คนทั้งปวง แล้วลอบพาเม้ยไกลงจากเรือนเวลากลางคืน จึงเอาไฟเผาเรือนขึ้น หวังจะให้เนื้อความสูญ มังละคอนกับเม้ยไกก็พากันหนีไปอยู่บ้านมะกาว

ครั้นเวลารุ่งเช้า ชาวบ้านเห็นอาศพไฟไหม้อยู่บนเรือน ฝ่ายญาติพี่น้องแม่ตายายของเม้ยไก สำคัญว่าศพเม้ยไกไฟไหม้ตายก็ชวนกันร้องไห้รัก ครั้นมังราชาผู้ผัวกลับมา แจ้งความที่ญาติและชาวบ้านบอกแล้วก็เสียใจ สำคัญว่าเม้ยไกตายจริง ก็มีความเศร้าโศกเป็นอันมาก

อยู่มามังราชาไปเที่ยวค้าขายตำบลบ้านมะกาว จึงเห็นเม้ยไก กับมังละคอนเดินไปด้วยกัน มังราชาพิจารณาแต่ไกลก็จำได้ ว่าเม้ยไกภรรยาของตน จึงเดินแฝงตามไปให้รู้จักเรือนไว้ แล้วมังราชาก็ขึ้นไปพ้องว่ากล่าวแก่สมิงมะกาว ผู้รั้งเมืองเป็นใหญ่ในแขวงนั้น สมิงมะกาวก็ให้หาตัวมังละคอนและเม้ยไกมาถาม มังละคอนให้การว่า เดิมข้าพเจ้าอยู่บ้านมะกาว ภรรยาข้าพเจ้าคนนี้อยู่ด้วยกันมาแต่บ่าวแต่สาว เม้ยไกก็ให้การว่า พ่อแม่ข้าพเจ้าตายเสียแต่ยังเด็กอยู่ ญาติข้างมารดาพาไปเลี้ยงไว้ ให้ชื่อข้าพเจ้าว่าเม้ยไก ครั้นญาติผู้เลี้ยงตายแล้ว ข้าพเจ้าเป็นสาวขึ้น จึงได้มังละคอนผู้นี้เป็นผัว อยู่ด้วยกันมาแต่หนุ่มแต่สาว ข้าพเจ้าจะได้มีผัวถึงสองคนหามิได้ สมิงมะกาวจึงถามมังราชา ๆ ให้การว่า ภรรยาข้าพเจ้าคนนี้ชื่อเม้ยไก เป็นลูกสาวชาวบ้านอพูด อยู่มาข้าพเจ้าไปเที่ยวค้าขาย ณ เมืองเมาะตะมะ ครั้นกลับมามีคนบอกว่า ไฟไหม้เม้ยไกตายในเรือน ข้าพเจ้าก็สำคัญว่าตายจริง บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นเม้ยไกภรรยาของข้าพเจ้ายังมิตาย มาอยู่ด้วยชายอื่นดังนี้ ข้าพเจ้าจึงนำคดีมาว่ากล่าวต่อท่าน สมิงมะกาวจึงถามสอบลูกค้าสี่พวกซึ่งมาด้วยมังราชานั้น ลูกค้าสี่พวกก็ให้การว่า เม้ยไกไฟไหม้เรือนตายจริง สมิงมะกาวฟังพยานให้การดังนั้น ก็เห็นว่ามังราชาหาความไม่จริงมากล่าว จึงว่าท่านเป็นบ้าเม้ยเสียจิต

เห็นเมียเขาเป็นเมียตัว ตู่ภรรยาท่านให้ได้ความอายดังนี้ผิด จึงตัดสินให้มังราชาเป็นแพ้ ปรับตามบทพระอัยการ มังราชาก็เสียใจ จึงขึ้นมายังกรุงหงสาวดี จึงจ้างคนทำฎีกาไปยื่นต่อขุนนางเจ้าพนักงาน ๆ ก็นำขึ้นกราบทูล

พระเจ้าหงสาวดีได้แจ้งแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาอินทร์ให้เอาตัวมังตะคอนและเมียไกมาแยกกันถาม มังตะคอนเมียไกก็ให้การยืนอยู่ดุจหนหลัง พระยาอินทร์ก็ให้นำคำให้การของคนทั้งสองเข้ากราบทูล จึงมีรับสั่งให้หาพ่อแม่พี่น้อง และทาสชายหญิงมังตะคอนและเมียไกเข้ามาในพระราชวังทันที เมื่อผู้มีชื่อทั้งปวงเข้ามาถึงแล้ว สุนัขตัวหนึ่งซึ่งเมียไกเลี้ยงไว้ คุ้นเคยอยู่แต่ก่อนมานั้น ก็ตามผู้มีชื่อทั้งปวงเข้าไปด้วย สุนัขนั้นมันเห็นเมียไก เจ้าของเก่าของตัวก็จำได้ดีใจ กระดิกหูหางเข้าไปเลียมือเท้าเมียไกแล้วก็นอนอยู่ข้าง ๆ เมียไก และคนทั้งปวงขับมันก็มิไป พอพระเจ้าหงสาวดีเสด็จออก พร้อมด้วยเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าอยู่ตามตำแหน่ง พวกมีชื่อทั้งปวงก็กราบถวายบังคมหมอบเฝ้าอยู่ ณ ภายนอกหลังขุนนางทั้งปวง สุนัขนั้นก็หมอบเลียมือเลียเท้าเมียไกอยู่มิได้ห่างไกล พระเจ้าหงสาวดีทอดพระเนตรเห็นสุนัขทำอาการรักเจ้าของดังนั้น ก็ทราบด้วยพระปัญญาอันเฉียบแหลมว่องไว เหมือนหนึ่งเนื้อความนั้นจะสำเร็จในทันใด จึงชี้พระหัตถ์ให้

เสนามนตรีทั้งปวงดู ตรัสถามว่าท่านทั้งปวงเห็นแล้วหรือ เสนาบดีทั้งปวงก็ทูลว่า ข้าพเจ้าเห็นแล้ว จึงมีพระราชบัญชาให้สนองพระโอษฐ์ถามเมียไกว่า ตัวเองเป็นถูกผู้ดี ธรรมดาใจสตรีนี้ อุปมาดังใบไม้ครั้นต้องลมก็หวั่นไหว เองได้ยินลมปากมังตะคอนพัดเข้าถูกใจ เองจึงมีความยินดีรักใคร่ทิ้งผัวตามชู้ ทำอุบายลักพากันหนีไป บัดนี้เนื้อความนั้นกูก็รู้อยู่แล้ว เองจงให้การไปแต่โดยสัตย์ถ้ามิให้การตามจริงแล้ว จะให้เอาถุกตุ้มเหล็กผูกเชือกแขวนคอถากไปถ่วงน้ำเสียให้ตาย ถุกตุ้มและเชือกนั้นพระองค์ก็ให้เจ้าพนักงานจัดมาเตรียมไว้ ผู้รับสั่งก็ออกมาว่ากล่าวซักถามเมียไก ดุจพระราชบัญชาทุกประการ

ฝ่ายเมียไกก็กลัวตัวสั่น อ้อนวอนขอชีวิตแล้วก็ให้การโดยสัตย์ว่า มังราชาผู้นี้เป็นผัวข้าพเจ้าจริง มังตะคอนผู้นี้เป็นชายชู้ จึงมีพระราชโองการตรัสออกมาให้ซักถามอีกว่า เมื่อไฟไหม้เรือนคนทั้งปวงว่าเองตาย อาศพเองนั้นญาติพี่น้องเผาเสียแล้ว เหตุใดเล่าตัวเองจึงยังอยู่ ผู้รับสั่งจึงซักถาม เมียไกให้การตามจริงว่า เดิมมังตะคอนเห็นหญิงคนหนึ่ง เรือล่มจมน้ำตาย ณ ปากคลองอพูด มังตะคอนพูดแก่ข้าพเจ้าว่า เราจะพากันหนีไปจะทำอุบายมิให้คนทั้งปวงสงสัย ข้าพเจ้าจึงว่าตามแต่ท่านจะคิดเถิด ครั้นเวลาค่ำมังตะคอนจึงเอาอาศพขึ้นมาไว้บนเรือนข้าพเจ้า แล้วเอาเพลิงเผาเรือน

ขันพาข้าพเจ้าหนีไป มิรับสั่งให้สมิงพะโคจดเอาคำให้การเม้ยไกไว้แล้ว จึงตรัสสั่งให้ถามมังละคอนว่า เนื้อความทั้งปวงเราแจ้งอยู่แล้ว จงให้การไปแต่ความจริงจึงจะรอดชีวิต แม้นมิให้การโดยสัตย์แล้วจะให้พันเบี้ยหหายท่อน แล้วจะให้แขวนประจานไว้ทุกตำบล ผู้รับสั่งก็ซักถามมังละคอน ๆ กลัวพระราชอาญาก็รับว่า ข้าพเจ้าได้ล่วงประเวณีภรรยาท่านกระทำผิดจริงแล้ว มังพะโคก็จดคำให้การมังละคอนเข้ากราบทูล จึงมีพระราชโองการตรัสสั่งแก่เสนาบดีทั้งปวงซึ่งเฝ้าพร้อมกันว่า แต่สัตว์ดิรัจฉานยังรู้จักเจ้าอันจากกันไปช้านาน ครั้นเจ้ามาถึงมันเห็นก็จำได้ดีใจ กระดิกหูหางเข้าไปเลียมือเลียเท้า แล้วก็นอนอยู่ใกล้เจ้า ครั้นได้กลิ่นผู้อื่นเบียดสัตว์เห่าให้ไกลออกไป ได้กลิ่นเจ้าของก็รักใคร่แล้วนอนรักษาอยู่ เม้ยไกจะขับก็มิไป เม้ยไกคนนี้เบียดเม้ยมังราชาจริง และซึ่งว่าเม้ยไกตายในไฟนั้น ก็เบียดมังละคอนเผาเม้ยมังราชาด้วย ความผู้มีชื่อสามคนเรื่องนี้ โจทก์ชนะ ให้ตุลาการดูบทพระอัยการสี่ประการ ปรับจำเลยผู้แพ้ คือเผาเรือนท่านเลี้ยนั้นประการหนึ่ง ลักพาเม้ยท่านหนีไปประการหนึ่ง ล่วงประเวณีเม้ยท่านประการหนึ่ง ทั้งสี่นั้นปรับตามพระอัยการ ถ้าสินไหมมากมังละคอนผู้เดียวจะใช้มิได้ มีบทพระอัยการว่า ลูกทำผิดโทษอยู่กับบิดามารดา ข้าทำผิดโทษอยู่กับเจ้า สานุศิษย์ทำผิดโทษอยู่แก่อาจารย์ บิดาญาติ

พี่น้อง ซึ่งสนิทก็ควรจะช่วยใช้กันได้ เนื้อความที่สถานเราตัดสินดังนี้ เสนาบดีทั้งปวงจะเห็นประการใด พระยาอินทร์จึงกราบทูลว่า เดชะพระโพธิสมภารของพระองค์ผู้ทรงพระปัญญาบารมี จึงได้ความจริงเป็นอันเร็ว ซึ่งพระองค์ให้ข้าพเจ้าทั้งสี่พิจารณาเนื้อความนั้น เห็นจะปรับแก่มังละคอนได้ แต่ข้อผิดซึ่งด่วงประเวณีสิ่งเดียว พระองค์ทรงพิจารณาเหตุผุดออกอีกถึงสี่ข้อดังนี้ ข้าพเจ้าทั้งปวงพิจารณามิถึง พระปัญญาบารมีหาที่สุดมิได้ ตุลาการก็เรียกสินไหมผู้แพ้คดีให้แก่ฝ่ายชนะ ตามบทพระอัยการปรับเป็นสี่สถานถ้วนแล้วก็เลิกกัน แต่นั้นไปพระเจ้าศรีสากยวงศ์ธรรมเจดีย์ก็ครอบครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์โดยยุติธรรม พระพุทธศาสนาก็รุ่งเรืองยิ่งนัก อยู่มานางประทุมมาลีพระอัครมเหสีมีพระราชบุตรองค์หนึ่งที่พระชิวหานั้นเป็นปานดำทั้งสิ้น พระราชบิดามารดาและพระญาติวงศ์ทั้งปวงมีความโสมนัสนัก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้นามพระราชบุตรว่ามังมณีนิล ฤศักราช ๙๘๓ ปี

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ได้แจ้ง ก็มีพระทัยชื่นชม จึงแต่งให้เสนาบดีจำทูลพระราชสาส์น คุมเครื่องราชบรรณาการมาสมโภชมังมณีนิลพระราชนัดดาเป็นอันมาก สมเด็จพระสะดะนางพระยาท้าวพระเจ้าย่าเอาไปเลี้ยงไว้ เป็นที่สนิทเสน่หานัก จนพระราชกุมารเจริญพระพรรษาได้สิบสามปี

อยู่มาตะละนางพระยาท้าวเสด็จทิวงคต พระชนมายุได้เจ็ดสิบเอ็ดปี อยู่ในราชสมบัติได้ห้าสิบเอ็ดปี จุลศักราช ๘๘๑ ปี พระเจ้าหงสาวดีจึง สั่งเสนาบดีให้ทำ พระเมรุมาศโดย ขนาดสูงใหญ่ในท่ามกลางเมือง ให้ตกแต่งด้วยสรรพเครื่องประดับทั้งปวง เป็นอันงามอย่างยิ่ง แล้วตรัสปรึกษาเสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวงว่า สมเด็จพระราชมารดาเดียงของเรานี้ มีพระคุณเป็นอันมาก ทรงอุปถัมภ์บำรุงเราจนได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เราคิดจะสนองพระเดชพระคุณ ให้ถึงขนาด ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด เสนาพฤฒามาตย์ทั้งปวงได้ฟัง พระราชโองการตรัส ปรึกษาดังนั้นก็กราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเป็นทาสบัญญา การทั้งนี้สุดแต่พระองค์จะทรงพระดำริเถิด ข้าพเจ้าทั้งปวงจะทำตามรับสั่งทุกประการ พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสว่า เราจะทำไว้ให้เป็นอย่างในการปลงศพ จะได้มีผลานิสงส์ยิ่งขึ้นไป จึงสั่งให้ทำเป็นรูปเหรา มีล้อหน้าและท้ายสรรพไปด้วยไม้มะเดื่อและไม้ทองกวาว แล้วจึงทำรัตนบัลลังก์บุษบกตั้งบนหลังเหรา ให้แต่งการประดับจงงดงามเร่งให้สำเร็จในเดือนหน้าจงได้ เสนาบดีทั้งปวงรับสั่งแล้วก็ออกมาให้หมาย เกณฑ์กันเร่งกระทำทุกพนักงาน เดือนหนึ่งก็สำเร็จดังพระราชบัญชาทุกประการ ทั้งพระเมรุมาศซึ่งทำมาก่อนนั้นก็แล้วลงด้วย พระเจ้าหงสาวดีได้ทราบว่าการทั้งปวงเสร็จแล้ว จึงให้หมายบอกกำ

งานในเดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำ จะเชิญพระศพไปยังพระเมรุมาศ

ขณะนั้นพระเจ้ากรุงจีน พระเจ้าลังกา พระเจ้าอังวะ พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้ากรุงศรีอยุธยา กษัตริย์ทั้งห้าพระองค์นั้น ได้แจ้งอยู่แต่ก่อนแล้ว ว่าพระเจ้าหงสาวดีจะปลงพระศพพระราชมารดาเลี้ยง ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินเดิม ต่างพระองค์ก็ให้จัดเครื่องไทยทานเป็นราชบรรณาการให้คนคุมมาถวายเป็นอันมาก พระเจ้าหงสาวดีจึงให้เจ้าพนักงานรับไว้ตามตำแหน่ง ครั้นถึงเดือนเก้าขึ้นเก้าค่ำ เสนาพฤฒามาตย์ราชกระวีมนตรีมุขทั้งปวง อีกเมืองเอกโทตรีจัตวาก็มาพร้อมกัน พระเจ้าหงสาวดีจึงให้ตั้งขบวนแห่อัญเชิญพระศพสมเด็จตะละนางพระยาท้าว ลงสู่บุษบกบัลลังก์เหนือหลังเหรา แล้วตรัสสั่งเสนาบดีให้แยกกันเป็นสองพวก จะได้แย่งชิงพระศพเป็นผลานิสงส์ เสนาบดีทั้งปวงก็แบ่งกันออกเป็นสองแผนก โดยพระราชบัญชา พระเจ้าหงสาวดีจึงเสด็จดำเนินด้วยพระบาท ทรงจับเชือกแล้วตั้งพระสัตยาธิษฐานว่า ข้าพเจ้ามีความกตัญญูรู้พระคุณสมเด็จพระราชมารดาเลี้ยง จึงคิดทำการให้ถือปรากฏไปทุกพระนคร ขอคุณพระรัตนตรัยจงเป็นที่พึ่ง ถ้าบุญข้าพเจ้าจะวัฒนาการสืบไปแล้ว อให้ชิงพระศพสมเด็จพระราชมารดาจงได้มาดังใจคิดเถิด ครั้นตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว จึงตรัสสั่งให้จับเชือกชักพร้อมกัน

ขณะนั้นเป็นการโกลาหลสนุกยิ่งนัก เสนาบดีและไพร่พล

ทั้งปวงก็เข้าแย่งชักเชือกเป็นอลหม่าน พระศพนั้นก็บันดาลได้มา
ข้างพระเจ้าหงสาวดี เสียงชนทั้งปวงโห่ร้องพิลึกลั่นทั้งพระนคร
พระเจ้าหงสาวดีก็ทรงพระโสมนัสนัก จึงให้ชักแห่พระศพไปพร้อม
ด้วยเครื่องสูงไสวทั้งกันชิง กลองกลด อภิรุม ชุมสาย พรายพรรณ์
พัดโบก และจามร ธารตะวัน อันพรรณราย ล้วนล้อมด้วยธงเทียว
ทั้งหลาย เชียวเหลืองขาวแดงระดาดาษ เสียงสนั่นพิณพาทย์เครื่อง
ประโคมฆ้องกลองกึกก้องโกลาหล ละลิบพร้อมด้วยหมู่พลอันจัดเข้า
ในขบวนแห่แหนดูอเนกแน่นประหนึ่งจะนับมิได้ การแห่พระศพครั้งนี้
ครึกครื้นเป็นมโหฬารดิเรก เปรียบประดุจการแห่อย่างเอกของนาง
อัปสรกัญญาทั้งเจ็ดองค์ ซึ่งแห่พระเศียรท้าวกบิลพรหมผู้เป็นบิตุรงค์
กับด้วยเหล่าเทพยเจ้าทั้งปวงอันเวียนเลียบเหลี่ยมไศลหลวง ประทักษิณสิเนรุราช ครั้นถึงพระเมรุมาศ จึงให้เชิญพระศพขึ้นตั้งยัง
มหาบุษบกเบญจาสุวรรณ ให้มีงานมหรสพสมโภชเจ็ดวันเจ็ดคืน
จุดดอกไม้เพลิงถวายพระศพ มีพระธรรมเทศนาแด่พระสงฆ์ราชาคณะ
ฐานานุกรมเปรียญอันดับ สวดสดับปกรณ์ ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์
และโปรยทานกัปปฤกษ์เก่ายากวณิพกเป็นอันมาก แล้วทรงอุทิศ
ส่วนกุศลไปยังบิดามารดา ครั้นครบเจ็ดวันจึงถวายพระเพลิง พร้อม
ด้วยเสนาบดีพระวงศานุวงศ์ผู้น้อยผู้ใหญ่ฝ่ายในฝ่ายหน้า อีกทั้งพระ

สงฆ์ฐานานุกรมเบื้นอันมาก แล้วได้แจงพระรูปเก็บพระอัฐิใส่ในพระโกศทองประดับพดอยเนาวรัตน์ อัญเชิญเข้าบรรจุไว้ในพระมุเตา แล้วให้มีการสมโภชอีกสามวันตามราชประเพณีกษัตริย์แต่ก่อน

ครั้นการเสร็จแล้ว พระเจ้าหงสาวดีจึงตรัสแก่เสนาบดีทั้งปวง เราทำการครั้งนี้เบื้นผลานิสงส์สนุกยิ่งนัก แต่นี้ไปใครจะทำศพบิดามารดาผู้มีคุณก็ให้ชิงศพเหมือนเรา ซึ่งทำไว้เบื้นอย่างฉะนี้ จึงได้เบื้นประเพณีฝ่ายรามัญสืบกันมาจนบัดนี้

ครั้นทำการพระศพเสร็จแล้ว พระเจ้าหงสาวดีก็ทรงพระราชศรัทธา บริจาคทานรักษาศีล บำรุงราษฎร สมณชีพราหมณ์ทั่วขอบขัณฑเสมา ให้อยู่เย็นเบื้นสุขหาภัยอันตรายมิได้

— จบบริบูรณ์ —

จัดพิมพ์จำหน่ายโดย

ตึกเลขที่ ๗๙ เชิงสะพานช้างโรงสี ถนนอัษฎางค์
ตรงข้าม หลังกระทรวงกลาโหม อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ราคา ๓๐ บาท

หอสมุดแห่งชาติ
สาขาวัดไชยชุมพลชนะสงคราม
จังหวัดกาญจนบุรี